LŪCIJS ANNĒJS

SENEKA

VĒSTULES LŪCĪLIJAM PAR ĒTIKU

LŪCIJS ANNĒJS
SENEKA

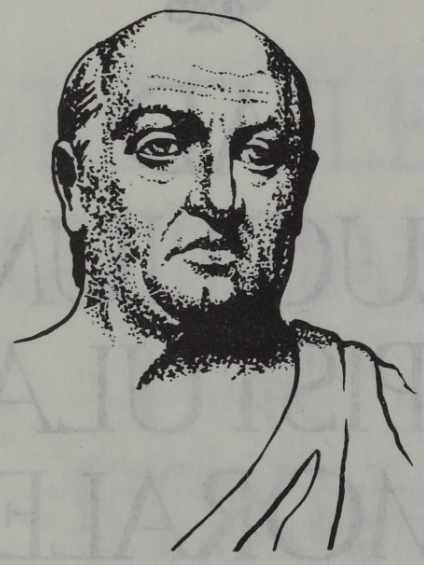

LUCII ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM EPISTULAE MORALES

E Latino convertit et commentarios curavit
ĀBRAMS FELDHŪNS

RIGAE «ZINĀTNE» MCMXCVI

96-5
12

L
1

LŪCIJS ANNĒJS SENEKA

VĒSTULES LUCĪLIJAM PAR ĒTIKU

ĀBRAMA FELDHŪNA
tulkojums un komentāri

RĪGA «ZINĀTNE» 1996

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
~~96 3.458~~
0303045961

UDK–p 1(091)88
Se 532

VIĻŅA ZARIŅA priekšvārds

Mākslinieces INĀRA JĒGERE

Senekas portrets aizsargtitullapā zīmēts pēc Senekas krūšutēla, kas kopā ar Sokrata krūšutēlu veido dubulthermu. Tā 1813. gadā atrasta Cēlija kalnā — vienā no Romas septiņiem pakalniem un kopš 1878. gada atrodas Berlīnē.

Grāmata izdota
ar Kultūras projektu konkursa atbalstu

© Ā. Feldhūns, tulkojums latviešu valodā, komentāri, 1996
© V. Zariņš, priekšvārds, 1996
© I. Jēgere, mākslinieciskais noformējums, 1996

ISBN 5–7966–1109–7

SENEKAS LAIKMETS, DZĪVE UN DARBI

Romas valstsvīrs, dzejnieks dramaturgs un filozofs Lūcijs Annējs Seneka dzīvojis no 4. gada p. m. ē. līdz m. ē. 65. gadam. Viņš ir viens no turpmāko paaudžu visvairāk lasītajiem Senās Romas autoriem. Ne visi senatnes pētnieki ir augstās domās par viņa raksturu. Tomēr arī tiem, kuri apgalvo, ka Seneka esot mācījis vienu, bet rīkojies gluži citādi, nākas apbrīnot viņa domu rosību, pašdisciplīnu un darba mīlestību.

Šeit iztirzāto Lūciju Annēju Seneku dažkārt sauc par Jaunāko, lai atšķirtu viņu no tēva, kuru sauca gluži tāpat. Seneka — tēvs bija piecdesmit gadus vecāks par savu slaveno dēlu. Viņš bija retors un rakstīja galvenokārt par daiļrunības un juridiskiem jautājumiem. Viņam Ibērijas pussalā, tagadējā Dienvidspānijā, piederēja lieli zemes īpašumi. Tur romiešu kolonistu pilsētā Kordubā (tag. Kordovā) dzimuši trīs viņa dēli, no kuriem šeit aplūkotais filozofs bija vidējais.

Nākamais filozofs, tāpat kā viņa brāļi, tēva mājās saņēmis rūpīgu un sistemātisku audzināšanu. Mācības līdztekus algotiem skolotājiem vadījis arī tēvs, sevišķi retorikā un filoloģijas disciplīnās — priekšmetos, kuru laba pārzināšana bija obligāta augstu valsts ierēdņu amatu kandidātiem. Mācību grāmata retorikā, ko tēvs speciāli sarakstījis savu dēlu izglītošanai, saglabājusies līdz mūsu dienām. Tā daudzu gadsimtu gaitā veicinājusi humanitāro izglītību. Tiesa, līdz pat 16. gadsimtam par tās autoru tika uzskatīts slavenais vidējais dēls.

Ir pamats uzskatīt, ka jau tēva mājās nākamais filozofs pamatīgi apguvis ne vien latīņu, bet arī grieķu valodu un svarīgākos grieķu kultūras sasniegumus. Aptuveni jau kopš 3. un 2. gadsimta mijas p. m. ē. tāda bija augstāko aprindu Romas pilsoņu parastā izglītība. Citiem sabiedrības slāņiem paredzētajās mācību iestādēs mūsu ēras sākumā grieķu autorus parasti apguva tulkojumā, taču tiem, kurus gatavoja augstākajiem amatiem Romas valstī, grieķu autorus pienācās lasīt un precīzi zināt oriģinālā. Romiešu skolās apgūstamo grieķu autoru skaits laika gaitā pamazām pieauga. To vidū bija izcilākie literāti, vēsturnieki un filozofi. Autorus, ko apguva un iztirzāja romiešu skolu klasēs, sauca par klasiķiem (sākotnēji klasiķa vārds nozīmēja piederību vislielāko nodokļu maksātāju slānim).

Senekas izglītība turpinājās Romā. Uz Romu pārcēlās arī viņa tēvs, kas tur vadīja retorikas skolu un, protams, varēja turpināt sava dēla izglītošanu. Pārējo skolotāju vidū nozīmīgākie bija stoicisma virziena grieķu filozofi Atals un Sotions. Viņi nebija stingri doktrināri, bet centās filozofijas atziņas saistīt ar praktisko dzīvi. Līdzās stoicisma uzskatiem filozofijā Atals labi pārzināja un augstu vērtēja arī epikūriešu, bet Sotions — pitagoriešu mācību. Senekas skolotāju vidū minēts arī kiniķis Dēmetrijs. Biogrāfi uzskata, ka minēto filozofu, bet, iespējams, arī retorikas skolotāja Fabiāna Papīrija ietekmē Seneka savā mūžā vairākkārt ilgstoši ievērojis veģetārisku diētu, kā arī veltījis daudz uzmanības paškontrolei un sevis vērošanai.

Pēc mācībām Romā Seneka vairākus gadus dzīvoja Ēģiptē, domājams, veselības uzlabošanas, bet varbūt arī tālāku studiju nolūkā. Šo Romas valdniekiem tieši pakļauto provinci tad kā prefekts pārvaldīja viņa tēva māsasvīrs Vetrāsijs Pollions. Ēģiptē Seneka sarakstījis nozīmīgus apcerējumus, it īpaši «Par ēģiptiešu zemi un svētumiem» un «Par Indiju». Šie apcerējumi gan nav saglabājušies līdz mūsu dienām, taču bijuši pazīstami autora laikabiedriem, un, kā uzskata pētnieki, tie, iespējams, devuši rosinājumu Tacitam vēlāk sarakstīt izcilo apcerējumu «Ģermānija».

31. gadā Seneka atgriezās Romā. Tā kā viņa ģimenei bija daudz sakaru visaugstākajās aprindās, arī valdnieka Tiberija galmā, un filozofs pats bija teicami sagatavojies darbam valsts dienestā, viņš tajā pašā gadā kļuva par kvestoru (augstu finansu ierēdni), vēlāk arī par Senāta locekli.

Par to, kā viņam šajos darbos veicies, neskaidru tenku ir daudz vairāk nekā precīzu ziņu. Ir ziņas, ka viņš darbojies par tiesu runu sacerētāju un advokātu un guvis lielus panākumus. Tiesu runas viņam drīz sagādāja ievērību augstākajās aprindās, bet radīja arī sarežģījumus. Romas imperators Kaligula, kas valdīja no 37. līdz 41. gadam, apskauda Seneku tā sacerēto spožo runu dēļ un meklēja ieganstu viņa nonāvēšanai. Filozofam izdevās saglabāt dzīvību galvenokārt tāpēc, ka imperatora ausīs bija nonākušas galma tenkas, ka Seneka esot smagi slims ar diloni. Tomēr var domāt, ka filozofs arī pats kaut kādā mērā iesaistījies vai bijis iesaistīts valdošo aprindu dažādu grupējumu cīņā par varu, jo tiklab viņa krišana nežēlastībā, kā arī izvirzīšanās augstos amatos turpmākajos dzīves posmos bija visai straujas.

Pēc tam kad 41. gadā sazvērnieki Kaligulu nogalināja un par Romas valdnieku kļuva vecīgais, neizlēmīgais Klaudijs, nāves draudi no filozofa galvas nedaudz atvirzījās. Taču Senekam nedraudzīgā galma kliķe, izplatot kompromitējošas tenkas, drīz — 42. gadā — panāca viņa izsūtīšanu trimdā uz Korsikas salu.

Trimdā Seneka pavadīja astoņus gadus, nodarbodamies ar zinātnisko darbu un sacerēdams arī dažus savus literāros darbus, it īpaši traģēdijas. Nekādas materiāla rakstura grūtības viņš, protams, nekad savā mūžā nav jutis. Trimdā viņš sarakstījis arī daudzas vēstules: gan plašu mierinājuma vēstuli savai mātei, gan pārspīlētu glaimu pilnas vēstules ietekmīgām Romas amatpersonām. Viņa lūgumi atļaut atgriezties Romā tomēr palika bez atbildes. Imperators Klaudijs nebija noskaņots Senekam naidīgi un augstu vērtēja viņa sacerējumus, taču galma grupējumu intrigu labirintā arī viņš maz ko spēja grozīt, bet galminieku vairākums, to vidū imperatora sieva Mesalīna, nevēlējās Senekas drīzu atgriešanos.

Situācija galmā mainījās 49. gadā, kad Klaudijs citai galma kliķei lika nogalināt savu visai izlaidīgo trešo sievu Mesalīnu un apprecēja ceturto — Agripīnu. Jaunā imperatrise, cenšoties stiprināt savu ietekmi valstī, visur rīkojās pretēji tam, kā bija darījusi Mesalīna. Viņa panāca Senekas atsaukšanu no trimdas, veicināja viņa nonākšanu augstos valsts amatos un aicināja arī par sava toreiz 12 gadus vecā dēla Nerona

audzinātāju. Otrs Nerona audzinātājs bija Afranijs Burrs, viens no imperatora miesassardzes — pretoriāņu gvardes komandieriem. Tas bija vīrs ar stingriem tikumiem. Abi audzinātāji labi sapratās savā starpā, taču ne vienmēr ar savu audzēkni, it īpaši tad, kad viņš jau bija izaudzis. Kopš tā laika Seneka atradās Romas valsts politiskās dzīves un galma intrigu epicentrā, taču līdz ar to zaudēja iespēju kaut nelielā mērā būt noteicējs par savu dzīvi un savu laiku.

Intrigu Romas valsts augšslāņos nekad nebija trūcis, bet līdz ar imperatora sievas Agripīnas izvirzīšanos tās kļuva sevišķi rosīgas — īpaši jautājumā par valdnieka varas pēctecību. Klaudijam no sievas Mesalīnas bija dēls Britanniks. Viņš bija 3 gadus jaunāks par Neronu. Agripīnai tomēr izdevās panākt, ka Klaudijs adoptē un par troņmantnieku atzīst nevis savu dēlu, bet Neronu — Agripīnas dēlu no viņas iepriekšējās laulības. Drīz pēc šā lēmuma 54. gadā Klaudijs pēkšņi nomira. Sabiedrībā klīda baumas, ka viņš esot noindēts. Vēsturnieks Tacits, kas gan dzimis gadu pēc Klaudija nāves — 55. gadā, savās «Annālēs» raksta par noindēšanu kā par neapstrīdamu faktu.

Jaunajam valdniekam — 17 gadus vecajam Neronam saskaņā ar tradīciju nācās teikt bēru runu un slavināt sava priekšgājēja izcilās īpašības. Runu bija sacerējis Seneka. Labi informētais vēsturnieks Tacits liecina, ka klausītāji esot uzmanīgi sekojuši stāstījumam par Klaudija priekštečiem, par viņa zinātnisko darbību un līdzdalību Romas politikas veidošanā. Taču tad, kad sākušies slavinājumi Klaudija valstsvīra gudrībai un tālredzībai, klausītājiem bijis grūti valdīt smieklus. Vienlaikus Seneka sacerējis arī neizsakāmi ļaunu un dzēlīgu satīru par mirušo imperatoru — pamfletu «Klaudija apoteoze jeb Pārķirbjošanās» (ķirbis — «tukšas galvas» simbols). Reālā politiskā situācija Romas valstī, ar kuru Senekam nācās saskarties, tomēr bija vēl daudz drūmāka un pretrunīgāka nekā oficiālā bēru ceremonija.

Milzīgās valsts sastāvdaļas atradās visai atšķirīgos attīstības līmeņos. Tām nebija gandrīz nekādu kopīgu interešu, tādēļ centrālā vara tās spēja saturēt kopā tikai ar spēku. Savukārt centrālās varas struktūru iekšienē ritēja nebeidzama dažādu grupējumu un atsevišķu personu cīņa par ietekmi valstī. Tradicionālā augstākā varas iestāde — Senāts jau iepriekšējā gadsimtā bija zaudējis savu noteicošo ietekmi, un kopš Oktaviāna Augusta laikiem tam drīzāk bija varas butaforijas funkcijas — Senāts pēc valdītāju norādījumiem pieņēma attiecīgus lēmumus par to, ko valdnieks nevēlējās darīt pats savā vārdā, taču kaut kādas varas funkcijas bija palikušas arī Senātam, tādēļ iekšēju cīņu un intrigu netrūka arī tur.

Vēl niknāk par reālo varu un ietekmi valstī cīnījās militāro kaujas vienību — leģionu un arī iekšējās drošības karaspēka — pretoriāņu gvardes kohortu komandieri, 1. gadsimta vidū vēl diezgan vāji attīstītā valsts aparāta svarīgāko resoru pārzinātāji, bagātāko provinču pārvaldītāji, kā arī atsevišķas enerģiskas un godkārīgas personas no senajām Romas aristokrātu dzimtām, kam bija dažāda līmeņa sakari valsts iestādēs. Karaspēka komandieri un provinču valdošās aprindas nejuta ne interesi, ne simpātijas pret Romas republikāniskajām tradīcijām. Tās vēlējās stipru imperatora varu. Savukārt daudzas no aristokrātu aprindām nākušas amatpersonas, bez kuru kvalifikācijas un valdīšanas prasmes valsts arī nevarēja iztikt, vēlējās, lai saglabātos Senāta un citu tradicionālo varas iestāžu stabilizējošā loma un lai imperatoru vara nekļūtu par patvaļu.

Romas pilsoņu tiesības bija tikai daļai impērijas iedzīvotāju — seno romiešu pēctečiem un arī tiem, kas jau vairāku paaudžu dzīves gaitā bija atradušies Romas valsts pakļautībā, bijuši tās sabiedrotie un karojuši tās karaspēkā. Taču iegūt pilsonību kāroja vēl daudzi citi. Turīgām nepilsoņu aprindām pilsonības iegūšana radītu iespēju ieņemt augstus valsts amatus, nabadzīgajām — dotu tiesības bez maksas saņemt maizi

un citus labumus. Tajā pašā laikā plaša pilsonības izdāļāšana nozīmētu Romas pilsoņu sociālu degradāciju līdz nejaušu ieklīdeņu līmenim. Tādēļ tie, kuri centās saglabāt Romas republikas laika tradīcijas un likumus, pretojās mēģinājumiem strauji paplašināt pilsoņu loku. Savukārt militārās aprindas un iekaroto provinču virsslāņi centās iespējami ātri no politiskās dzīves un arī no romiešu sadzīves izskaust tradicionālās romiešu vērtības vai arī tās padarīt par aizsegu gluži citādai rīcībai. Līdz ar to strupceļā nonāca tradicionālā ētikas sistēma.

Grieķu polisās un arī Romas valstī pirms lielajiem iekarojumiem vairums sabiedriski aktīvo cilvēku labi pazina cits citu, zināja citu pilsoņu dzīves apstākļus. Tad kalpošana dzimtajai pilsētai vai valstij dabīgi tika uzskatīta par ikviena pilsoņa svētu pienākumu, par dzīves augstāko uzdevumu. Pilsoņu attieksme jeb sabiedriskā doma lielā mērā noteica arī valsts varas iestāžu un amatpersonu darbu, tādēļ šādā nozīmē bija augstākā tiesa.

Taču tad, kad veidojās impērija, nekāda neatkarīga sabiedriskā doma vairs nevarēja pastāvēt. Visiem, ieskaitot senatorus, nācās padevīgi uzklausīt un pildīt imperatora vai viņa iecelto amatpersonu rīkojumus. Līdz ar to sabiedriskā doma pārstāja būt par cilvēka tikumiskās uzvedības atskaites sistēmu.

Viena no iespējamām izejām šādā situācijā bija augstākā vērtētāja un soģa pārcelšana no zemes uz debesīm, kā to šajā laikā darīja kristieši. Otra iespēja bija ieklausīšanās savā sirdsapziņā jeb sirdsbalsī, jūtot paaugstinātu atbildību pašam savā priekšā, pašam apkarojot savus netikumus. Šādu nostāju dažos savos darbos attīstīja Seneka un arī citi stoiciskā virziena filozofi. Vārds «sirdsapziņa» pirmo reizi sastopams tieši Senekas tekstos. Īstenībā abas iespējas neatradās savstarpējā pretrunā, un turpmāko paaudžu laikā turpinājās to paralēlā attīstība un mijiedarbība.

Lielākā problēma, ar ko reālajā dzīvē saskārās Romas valsts valdītāji, bija izdevumu saskaņošana ar ienākumiem. Karaspēka un pat ne visai izvērstā pārvaldes aparāta uzturēšana prasīja daudz līdzekļu, bet valsts kasē allaž trūka naudas. Nodokļu ievācēju un jo sevišķi nodokļu ievākšanas tiesību atpircēju patvaļa bieži izraisīja tautas nemierus.

Asas nesaskaņas bija arī valdnieka tuvākajā apkārtnē. Gadu pēc Klaudija nāves nomira, kā visi bija pārliecināti, noindēšanas rezultātā viņa dēls Britanniks, kas varētu kļūt par likumīgu troņa pretendentu, ja ar Neronu kas atgadītos. Agripīnai, kura bija organizējusi visas šīs izmaiņas, kā pieņemts domāt, ne bez Senekas ziņas, nācās pieredzēt, ka viņas dēls, kas gan lielāko daļu laika pavadīja aktieru, dziedātāju, deklamētāju vai sacīkšu braucēju vidū, tomēr, savu audzinātāju un arī daudzu galma intrigantu mudināts, arvien stingrāk saņem savās rokās valsts varas grožus.

Pirmajos piecos valdīšanas gados, kamēr Nerons valdnieka amatā vēl nejutās drošs, viņš svarīgākajos jautājumos ņēma vērā savu audzinātāju padomus, tādēļ valsts dzīve vismaz ārēji ritēja samērā gludi. Saskaņu augstākajās aprindās visvairāk jauca Agripīnas pretenzijas dalīties valdnieka varā ar savu dēlu. Veidojās konflikts starp valdnieku un viņa māti. Nerona audzinātāji — Seneka un Burrs — nostājās jaunā valdnieka pusē pret viņa māti, kurai gan abi bija daudz pateicības parādā, bet kura ar savām pretenzijām uz varu kompromitēja valsti. Ne jau bez Agripīnas ziņas Seneka 50. gadā bija kļuvis par prētoru, bet 55. gadā — par konsulu un augstos amatus apvienoja ar nerimtīgu savu īpašumu paplašināšanu, saņemot dāvinājumus no Nerona, pērkot no valsts nodokļu ievākšanas tiesības un tās realizējot ar lielu peļņu. Tiesa, Agripīna nebija tāda sieviete, kas kādam darītu labu bez blakus aprēķina. Turklāt viņa allaž bija gatava dažādām nelietībām, tādēļ var domāt, ka tos, kuri nodeva viņas intereses, sirdsapziņa daudz nemocīja.

Lai atbrīvotos no konkurentes, bet pēc iespējas maz kompromitētu savu vārdu, Nerons noorganizēja avāriju kuģim, ar kuru brauca viņa māte. Taču apstākļu sagadīšanās dēļ, kuģim izjūkot, Agripīna nenoslīka. Drīz viņu zvejnieki uzņēma laivā un izveda krastā, jo par valdnieka nolūkiem, protams, nebija informēti. Tad Nerons pie mātes aizsūtīja īpašu slepkavu vienību, kas viņu nogalināja, turklāt pats sāka skaļi žēloties, ka Agripīna esot gribējusi viņu nonāvēt. Senāts un citas valsts iestādes pēc Senekas izstrādāta scenārija apsveica Neronu sakarā ar izglābšanos no lielām briesmām.

Turpmākajos gados Nerona neapvaldītā un izlaidīgā daba izpaudās arvien jūtamāk. Līdz ar to Romas valdošo aprindu izglītotāko pārstāvju vidū pamazām brieda doma, ka valsts interesēs būtu novākt izšķērdīgo, neaprēķināmo un nežēlīgo valdītāju un viņa vietā ielikt kādu citu. Kritiskos noskaņojumus vēl pastiprināja ziņas par Romas valsts ārpolitiskajām neveiksmēm. Karagājieni bija slikti sagatavoti, bet diplomātijā trūka konsekvences. Veidojās vairākas sazvērnieku grupas. Tās tomēr rīkojās gausi un neuzņēmīgi, tādēļ tika atklātas un to dalībnieki nogalināti. Šādos apstākļos valdnieka aizdomīgums pat pret sev vistuvākajiem cilvēkiem, protams, vēl pastiprinājās.

Nerona valdīšanas astotajā gadā, tātad 62. gadā, Seneka lūdza valdnieku atbrīvot viņu no valsts dienesta pienākumiem, minot kā ieganstu savu vecumu un vājo veselību. Tajā pašā laikā filozofs lūdza valdnieku pieņemt atpakaļ visus īpašumus, ko viņš 14 gadu laikā saņēmis par uzticīgu kalpošanu. Nerons šo lūgumu noraidīja un ar liekuļotu sirsnību lūdza savu skolotāju arī turpmāk palīdzēt valsts pārvaldes darbā. Seneka tikpat sirsnīgi pateicās valdniekam par uzticību. Taču pēc šīs sarunas Seneka galmā parādījās daudz retāk, aizbildinoties ar slimību.

Visu mūžu filozofs bija dzīvojis diezgan vienkārši. Pēc attālināšanās no galma viņa dzīves veids kļuva gandrīz askētisks: viņš pārtikā lietoja tikai sakņaugus, augļus un ūdeni, maz gulēja un daudz rakstīja. 65. gadā Seneku apsūdzēja līdzdalībā sazvērestībā pret imperatoru un Nerons noorganizēja Senekas likvidēšanu. Kareivjiem pavēlēja, lai tie aplenc Senekas māju un nodod filozofam valdnieka rīkojumu sevi nogalināt. Pašnāvības veidu kā īpašas labvēlības izpausmi valdnieks savam skolotājam ļāva izvēlēties pašam. Šo pavēli Seneka uzņēmis ļoti mierīgi, piebilstot, ka nekā cita viņš no Nerona arī neesot gaidījis. Viņš izvēlējās iespēju aiziet no dzīves noasiņošanas rezultātā, atverot sev vēnas. Tā kā saskaņā ar Nerona pavēli Senekam bija aizliegts taisīt testamentu, viņš draugiem kā mantojumu novēlēja savas dzīves piemiņu.

Par Senekas personību laikabiedri, kas dzīvojuši dažus gadu desmitus vēlāk, it īpaši Kvintiliāns un Tacits, izsacījušies visai kritiski, pārmetot liekulību, divkosību, tieksmi pieglaimoties, Senekas sacerējumiem — arī virspusību, atkārtošanos utt. Var pieņemt, ka gluži bez pamata šādi pārmetumi nav, tikai būtu jāatceras tas, ka tajā laikmetā nelabvēlīgas tenkas tika izplatītas arī par krietniem ļaudīm, īpaši tad, ja viņi bija bagāti, ietekmīgi un slaveni.

Senekas āriene, kā rāda viņa skulptūra un liecina laikabiedri, nav bijusi īpaši iespaidīga. Viņš bijis maza auguma, plikpaurīgs, tuvredzīgs, ar pilnīgiem vaigiem, neizteiktu zodu un krunkainu kaklu. Viņš hroniski mocījies ar elpas trūkumu. Taču ne jau sava ārējā izskata dēļ Seneka izpelnījies savu laikabiedru skaudību un nākamo paaudžu ievērību.

Senekas teorētiskā un literārā darbība tiklab apjoma, kā arī pausto domu bagātības ziņā tiešām bija tāda, kas varēja izraisīt skaudību. Liela daļa viņa sacerējumu līdz mūsu dienām nav nonākusi. Antīkie autori minējuši tādus ētikas problēmām veltītus darbus kā «Par pienākumiem», «Draudzība», «Māņticība», «Par priekšlaicīgu nāvi», arī dabaszinātnēm veltītus apcerējumus — «Zemestrīces», «Minerāli», «Zivju dzīve», «Mūsu

pasaules uzbūve» un citus, taču tie visi gadu gaitā gājuši zudumā. Tāpat nav saglabājusies neviena no Senekas sacerētajām runām, kas visvairāk bija izraisījušas laikabiedru apbrīnu un skaudību. Tomēr salīdzinājumā ar daudzu citu antīkās pasaules autoru darbu likteņiem Senekas sacerējumiem visumā ir veicies: to saglabājies relatīvi daudz.

Palikušo darbu skaitā ir dialogi, deviņas traģēdijas par grieķu mitoloģijas tēmām, kas sacerētas galvenokārt Korsikā trimdas gados un domātas vairāk lasīšanai nekā izrādīšanai. Traģēdijām bija milzīga nozīme renesanses periodā, kad no jauna modās interese par antīkās pasaules kultūras vērtībām. Tam pamatā ir ne vien Senekas filozofa autoritāte, bet arī valoda, kurā sacerētas viņa traģēdijas: latīņu valoda bija plašu sabiedrības slāņu izglītības neatņemama sastāvdaļa. Arī turpmākajos gadsimtos Senekas traģēdijām bija liela ietekme uz Rietumeiropas dramaturģiju, sevišķi klasicisma periodā (Korneijs, Rasīns).

Palikušo darbu vidū ir arī vairākas mierinājuma vēstules cilvēkiem, kam nācies pieredzēt lielas bēdas, to vidū paša mātei, lai viņa neskumst par dēla izraidīšanu trimdā, virkne ētiski pamācošu apcerējumu, kas veltīti konkrētām personām, piemēram, filozofa brālim, valdniekam Neronam un citiem. Saglabājies plašs apcerējums «Dabaszinātņu jautājumi». Morāles tēmām veltīto Senekas darbu skaitā iekļaujas arī «Vēstules Lucīlijam», kas gan ne visas ir saglabājušās.

Lucīlijs, tāpat kā Seneka, bija jātnieku kārtas Romas pilsonis, Senekas draugs, daudz jaunāks par filozofu. Viņš jau agri izvirzījies augstos amatos un 63.—64. gadā, kad Seneka rakstīja šīs vēstules, bija prokurators — valsts ienākumu pārzinis Sicīlijā. Vēstules liecina par pilnīgu uzticību starp vēstuļu rakstītāju un saņēmēju, par rakstītāja vēlēšanos nepiespiestā formā izglītot savu draugu. Nopietnas filozofiskas problēmas vēstulēs tiek sadalītas sastāvdaļās, ilustrētas ar piemēriem un tā padarītas viegli saprotamas. Lucīlija vēstules Senekam nav saglabājušās, tāpēc par Lucīlija personību no Senekas vēstulēm grūti spriest. Iespējams secināt vienīgi to, ka sarakste bijusi abpusēja. Par Lucīliju kā konkrētu cilvēku ar savu individuālo dzīves ceļu no Senekas vēstulēm uzzināms ļoti maz. Tur iztirzātas galvenokārt vispārcilvēciskas problēmas un vērtības, kas attiecas gandrīz uz katru cilvēku neatkarīgi no viņa profesijas, sabiedriskā stāvokļa un pat laikmeta. Sarakstes gaitā nedaudz mainās vēstuļu apjoms un teorētiskais piesātinājums. Pirmajā laikā vēstules ir samērā īsas. Tās galvenokārt veltītas konkrētiem sadzīves jautājumiem. Tālākās vēstules ir daudz garākas un saturā atgādina nelielus teorētiskus traktātus.

Lucīlijs vēsturē nav iegājis ne ar ko citu kā vienīgi ar to, ka Seneka viņam rakstījis savas slavenās vēstules. Tomēr tas nedod pamatu secināt, ka Seneka būtu ilgstoši sarakstījies ar garīgi tukšu vai mazvērtīgu cilvēku. Romā 1. gadsimta vidū bija daudz augsti izglītotu un izcili apdāvinātu cilvēku, kuru spējas vai nu nekādi nevarēja izpausties, vai arī varēja tikt izmantotas tikai mazā mērā un deformēti. Dažā ziņā Seneka pats tam ir uzskatāms piemērs, jo viņš gan it kā sasniedza daudz, tomēr diezin vai varēja gūt lielu iekšēju gandarījumu, daudzu gadu gaitā savus labākos spēkus veltot izvirtuša tirāna nelietību apslēpšanai, nebūdams ne mirkli īsti drošs par savu dzīvību.

Romas humanitārā kultūra, kas sāka uzplaukt, jau sākot ar 3. un 2. gadsimta miju p. m. ē., bet 1. gadsimtā p. m. ē. un m. ē. 1. gadsimta sākumā Cicerona, Lukrēcija Kāra, Katulla, Horācija, Vergilija, Ovidija un daudzu citu izcilu literātu un filozofu darbības rezultātā piedzīvoja krāšņu uzplaukumu — «zelta laikmetu», Senekas mūža otrajā pusē dažā ziņā jau virzījās lejup. Šās kultūras augstākajiem līmeņiem saknes bija aizcirstas jau pirms Senekas dzimšanas, taču vītums kļuva redzams dažas paaudzes vēlāk.

Svarīgs faktors, kāpēc Romas literatūra un filozofija apstājās savā augšupejā, nevarēdama pārspēt vai pat atkārtot «zelta laikmeta» labākos veikumus, bija paaudžu

pēctecības pārrāvums. Jau 1. gadsimta pirmajā pusē p. m. ē., it īpaši Marija un Sullas cīņu laikā, varas tīkotāji iznīcināja daudz izglītotu romiešu. Sevišķi asiņains bija 82. gads p. m. ē., kad saskaņā ar proskripcijām — īpašiem nogalināmo sarakstiem — iznīcināja vairākus tūkstošus diktatora Sullas pretinieku. Vēl vairāk izglītotu un kulturālu cilvēku aizgāja bojā 1. gadsimta p. m. ē. 40. un 30. gadu pilsoņu karos, it īpaši 43. gadā, kad pēc Otrā triumvirāta (Oktaviāna, Marka Antonija, Lepida) norādījumiem iznīcināja apmēram 300 senatoru un 2000 jātnieku kārtas piederīgo, to skaitā izcilo oratoru un filozofisko tekstu autoru Marku Tulliju Ciceronu.

Tā kā augsti izglītotie romieši parasti nesimpatizēja ne valdnieku, ne militārpersonu patvaļai, viņus ar dažādiem ieganstiem ierobežoja, terorizēja un lielā skaitā iznīcināja imperatoru varas stiprināšanas piekritēji, it īpaši Kaligulas, Nerona un Domiciāna valdīšanas laikā. Tas viss atstāja ietekmi uz Romas kultūras vispārējo līmeni. Protams, izglītoti, lietišķi un disciplinēti cilvēki bija vajadzīgi arī valdniekiem milzīgās impērijas pārvaldīšanai, tādēļ augsts vispārējās izglītības līmenis valstī saglabājās. Tomēr uz radošiem domātājiem varas iestādes labākajā gadījumā tikai noraudzījās ar aizdomām, jo valdniekiem bija vajadzīgi rīkojumu izpildītāji, nevis apšaubītāji un kritiķi.

Tiesa, nav pamata apgalvot, ka Romas valstī jau m. ē. 1. gadsimtā būtu bijis manāms straujš kultūras pagrimums. Dažā ziņā augšupeja turpinājās. Romieši šajā laikā arvien pilnīgāk apguva labākos grieķu kultūras sasniegumus. Bagātākie ļaudis iekārtoja plašas bibliotēkas. Rosīgāka kļuva milzīgās valsts dažādu reģionu apmaiņa ar precēm, darba iemaņām un tehnikas sasniegumiem, dažā ziņā arī ar kultūras vērtībām. Paplašinājās dažādo impērijā ietilpināto tautu kultūru un reliģiju mijiedarbība, kaut arī tas notika varmācības deformētā situācijā. Tāpat jāpatur vērā tas, ka Romas impērijā bija vairāki lieli kultūras centri un vairāki desmiti mazāku, kur bija iespējams gūt labu izglītību un piedalīties kultūras darbā. Šie centri attīstījās dažādos ritmos, un, ja viens piedzīvoja krīzi, cits tajā pašā laikā pieredzēja uzplaukumu. Tomēr Romas kultūra, sākot jau ar 1. gadsimtu, vairāk virzījās plašumā nekā dziļumā.

Līdzās izglītoto ļaužu paaudžu pēctecības pārrāvumam politiskā terora rezultātā svarīgs faktors, kas veicināja garīgās jaunrades apsīkumu, bija demokrātijas samazināšanās un pat pilnīga izbeigšanās pārvaldes iestādēs un tiesās. Demokrātiskajās grieķu polisās un arī Romā republikas laikā valsti pārvaldīja vēlētas amatpersonas. Daudzus principiāli svarīgus lēmumus pieņēma tautas sapulces.

Tautas sapulču un tiesu runātājiem bija svarīgi labi argumentēt un pārliecinoši izklāstīt savu viedokli, tajā pašā laikā norādot pretinieku nostājas nepamatotību vai vājās vietas. Tas viss radīja vajadzību apgūt retoriku un filozofiju. Lai runātāju valoda būtu pareiza un bagāta, viņiem vajadzēja labi orientēties arī literatūrā. Daiļrunībai tiesās sevišķa vērtība bija tur, kur tiesu sprieda nevis profesionāļi, bet gan daudzi no vienkāršas tautas izvēlēti cilvēki, kuru skaits Atēnās demokrātijas uzplaukuma periodā dažkārt sniedzās simtos.

Tad, kad Romā pagrima republikas tikumi, arvien lielāku nozīmi guva nevis teātris, bet cirks, it īpaši ar gladiatoru cīņām un citām asiņainām izrādēm, kas neprasīja no skatītāja nekādu iepriekšēju sagatavotību, bet veicināja viņa tikumisko pagrimumu. Par filozofiju un daiļliteratūru interesējās arvien mazāka daļa sabiedrības, bet kā elitāras kultūras formas tās guva tikai ierobežotu attīstību.

Visā Romas impērijā oficiālā skaitījās latiņu valoda. Rietumu provincēs, tagadējā Francijas, Spānijas un Portugāles teritorijā, kā arī visā tagadējās Itālijas teritorijā latiņu valodu jau Senekas laikā lietoja ne tikai oficiālajās iestādēs. Pilsētu un ap militāro veterānu kolonijām esošo teritoriju iedzīvotāji, zaudējuši cerību atbrīvoties

no iekarotāju kundzības, pielāgojās tai, un laba latīņu valodas prašana deva daudz priekšrocību. Latinizēto provinču iedzīvotāji pamazām atteicās no savu tēvu tradīcijām un senču dieviem, iekļaujoties impērijas garīgās dzīves vispārīgajos standartos, kuros laika gaitā arvien lielāku vietu ieņēma tukša ārišķība, bet arvien mazāku — reāls pārdzīvojums.

Impērijas austrumdaļā arī oficiālajā apritē stipras pozīcijas saglabāja grieķu valoda. Turklāt filozofijā grieķu valoda dominēja visas impērijas mērogā. Latīniski rakstīja tikai nedaudzi filozofi. Ievērojamākie filozofi, kas rakstīja latīniski, bija Lukrēcijs Kārs, Cicerons un Seneka. Filozofijas terminoloģija latīņu valodā bija pietiekami attīstīta jau Lukrēcija Kāra un Cicerona darbības rezultātā, taču pat Romas imperators Marks Aurēlijs, kas dzīvoja vairāk nekā 100 gadus pēc Senekas, savu galveno filozofisko sacerējumu rakstīja grieķu valodā.

Grieķu valodā izglītotie romieši, arī filozofi, bija mācījušies teorētiski domāt. Rakstot grieķiski, viņi daudz vieglāk varēja atrast kvalificētus domubiedrus un oponentus. Romas pilsētā bieži ieradās, ilgstoši dzīvoja un strādāja par skolotājiem daudzi grieķu filozofi, kas izglītību bija guvuši Atēnās, Pergamā, Rodas salā, Aleksandrijā, Kirēnē un citos grieķu kultūras centros. Savukārt turīgie romiešu jaunieši bieži brauca papildināt savu izglītību šajās un arī citās grieķu kultūras pilsētās. Gandrīz visas lekcijas un diskusijas par filozofijas jautājumiem Romā ne tikai Senekas laikā, bet arī turpmākajos gadsimtos notika grieķu valodā. Bet Seneka savus galvenos darbus veltīja konkrētām personām, tiem, kuri pēc viņa atzinuma arī latīniski spēs saprast un novērtēt viņa domas un to izteikšanas līdzekļus, nemeklējot ne konsultantus, ne komentatorus. Vēstules konkrētām personām bija it kā dzīvās sarunas turpinājums, un, ja sarunas sākotnēji bija notikušas latīņu valodā, tad bez svarīga iemesla nebija nozīmes mainīt sarunas valodu. Latīņu valodas lietošana it kā piešķīra domu apmaiņai intīmāku raksturu.

Romā neveidojās neviens jauns filozofijas virziens, kas nebūtu jau iepriekš pastāvējis grieķu kultūras sistēmā. Toties vairāki grieķu filozofijas virzieni un plašākā nozīmē sengrieķu kultūra kopumā tikai Romā kļuva par cilvēces kultūru. Bez pastarpinājuma ar romiešu izglītības sistēmu un Romas valsts garīgajiem standartiem kopumā sengrieķu kultūras labākie sasniegumi, visticamāk, līdz mūsu dienām nemaz nebūtu saglabājušies un palikuši detaļās nezināmi, tāpat kā daudzi Senās Ēģiptes un Babilonijas kultūras veikumi.

Romas filozofi pārņēma un turpināja gandrīz visus grieķu kultūrā izveidojušos filozofijas virzienus. Lukrēcijs Kārs pauda Epikūra mācību. Cicerons bija pārņēmis daudzas atziņas no vairākām savstarpēji nesaderīgām filozofu skolām, tāpēc viņu dažkārt dēvē par eklektiķi. Savukārt Seneka ar saviem darbiem tālāk attīstīja stoiķu virzienu, bet jau kopš jaunības bija labi informēts arī par citu virzienu, it īpaši epikūriešu, pitagoriešu un kiniķu uzskatiem.

Stoicisms kā filozofijas virziens sācies 3. gadsimtā p. m. ē. Tas turpināja veidoties un pastāvēt vairāk nekā piecus gadsimtus hellēnisma zemēs un Romas impērijā. Virziena attīstībā izdala trīs periodus — seno, vidējo un jauno jeb vēlīno Stoju. Pirmā perioda ievērojamākie domātāji bija Zēnons no Kitijas Kiprā, Kleants un Hrīsips. Viņu filozofiskā darbība noritēja Atēnās 3. gs. p. m. ē. Vidējās Stojas redzamākie pārstāvji bija Panaitijs un Poseidonijs. Ir ziņas, ka Poseidonijs dzimis Sīrijā, tikai izglītību guvis un draugus iemantojis Rodā, tādēļ arī viņu dažkārt min kā rodieti. Panaitijs darbojies galvenokārt 2. gs. otrajā pusē p. m. ē. gan Aleksandrijā, gan Romā, gan arī Atēnās. Bijis Cicerona skolotājs. Poseidonijs 1. gs. pirmajā pusē p. m. ē. apceļojis

daudzas zemes Vidusjūras baseinā un rakstījis ne tikai par filozofijas, bet arī par ģeogrāfijas, dabaszinātņu un vēstures jautājumiem.

Vēlīnās Stojas ievērojamākie domātāji bija Seneka, brīvlaistais vergs Epiktēts, kas darbojies Romā un Nikopolē, Balkānos 1. gs. nogalē un 2. gs. sākumā, kā arī imperators Marks Aurēlijs, kas darbojās 2. gs. otrajā pusē. No senās un vidējās Stojas līdz mūsu dienām nonācis ļoti maz tekstu un citu precīzu avotu. Pēc Marka Aurēlija spilgtu stoicisma virzienu filozofu vairs nebija, taču romiešu juristi savos darbos pauduši stoicisma viedokli arī turpmākajos gadsimtos.

Sākotnēji stoicisms veidojies kā neveiksminieku pasaules uzskats, lai gūtu iespēju filozofijā rast mierinājumu par pārciestajām nelaimēm. Laika gaitā, sabrūkot antīkās pasaules tradicionālajai sabiedrībai, izrādījās, ka mierinājums jeb garīgs patvērums vajadzīgs ne tikai sociālās hierarhijas lejasstāvos nonākušajiem cilvēkiem, bet ļoti daudziem, arī ietekmīgiem valstsvīriem, jo arī viņi bieži pieredzēja savu plānu sabrukumu un nekad nevarēja būt droši par rītdienu.

Senās Stojas filozofiem, sevišķi Hrīsipam, daži laikabiedri pārmetuši kompilatorismu — svešu domu aizgūšanu un uzdošanu par savām, arī nevīžību stila ziņā. Tie teksti, kas saglabājušies līdz mūsu dienām, proti, galvenokārt no jaunās Stojas, liecina, ka to autori bijuši labi informēti par priekšgājēju darbiem, taču savos sacerējumos pauduši jaunas atziņas, turklāt labā, izkoptā stilā. Teiktais pilnīgi attiecas arī uz Senekas darbiem.

Stoiķi savu filozofiju iedalīja trīs daļās — loģikā, fizikā un ētikā. Antīkajā pasaulē vispār un stoiķu sacerējumos it īpaši šiem vārdiem bija nedaudz citāds saturs nekā mūsu dienās. Loģiku viņi iedalīja dialektikā un retorikā, bet par dialektikas sastāvdaļu savukārt uzskatīja valodas mācību. Īsi sakot, stoiķu loģikā ietilpa daudzi jautājumi, ar kuriem mūsu dienās nodarbojas ne tikai loģika, bet arī psiholoģija, izziņas teorija un citas zinātnes; savukārt ar fiziku apzīmēja visas mācības, kas attiecās uz dabu, to skaitā arī tādas, kas mūsu dienās attiektos gan uz kosmoloģiju, gan uz bioloģiju. Arī ētikas jēdziena apjoms stoiķiem bija jūtami plašāks nekā mūsu dienās.

Stoiķu skolas filozofi vairākos aspektos pavirzījuši uz priekšu pasaules zinātni. Viņi pirmie sāka apcerēt jautājumus par to, kas ir acīmredzama patiesība, to, ka, cilvēkam piedzimstot, viņa dvēsele ir kā neaprakstīta lapa, ka izzināšana sākas ar sajūtām, ka atsevišķās lietas pastāv pirms vispārīgajiem jēdzieniem — idejām, dažos jautājumos attiecībā uz izziņu pieslejoties kiniķu viedoklim. Detalizētāk šie jautājumi — arī tas, vai dvēsele pēc savas dabas ir ķermeniska vai bezķermeniska, — risināti tikai jauno laiku filozofijā, it īpaši Dž. Loka darbos.

Pasaules uzbūves jautājumos stoiķi nepieņēma tradicionālos reliģiskos uzskatus. Viņi atzina, ka pasaule ir vienota, bet pasaules dvēsele ir Dievs, kas kā intelektuāla būtne ar savu dvašu vai kā mūžīga uguns caurstrāvo un veido pasauli.

Protams, dažādu stoiskās filozofijas autoru darbos minētie jautājumi risināti dažkārt stipri atšķirīgi. Taču ētikā viņi visi aicināja «dzīvot saskaņā ar dabu», kas biežāk nozīmēja nepretoties liktenim. Cilvēka varā, pēc stoiķu viedokļa, ir diezgan maz, tāpēc viņam nevajadzētu uztraukties par notikumiem, ko viņš nespēj ietekmēt. Visvairāk cilvēka varā ir tas, ko viņš pats dara vai nedara, tāpēc viņam galvenokārt vajadzētu rūpēties un satraukties nevis par to, ko citi dara viņam, bet gan par to, lai viņš pareizi pildītu savus pienākumus pret citiem cilvēkiem un nevienam nedarītu pārestības.

Pirmā perioda stoiķi noraidīja verdzību, ģimeni, tēviju (grieķu polisu) un citus sabiedriskos institūtus, kaut arī ne tik kategoriski kā kiniķi. Vēlīnie stoiķi sabiedriskajos jautājumos bija mazāk kategoriski. Viņi atzina laulību un nosodīja laulības pār-

kāpšanu. Tajā pašā laikā viņi vieni no pirmajiem antīkajā pasaulē vergus atzina par cilvēkiem (nevis par runājošiem darbarīkiem), pauda visu cilvēku (neatkarīgi no sabiedriskā stāvokļa un mantas) un visu tautu vienlīdzību. Tiesa, viņi neaicināja atbrīvot vergus, jo uzskatīja, ka cilvēka laime nav atkarīga no ārējiem apstākļiem. Epiktēts, kas pats bijis verga, pret verdzību izteicies skarbāk nekā bagātnieks Seneka, taču arī Epiktēts uzskatīja, ka atbrīvošana no verdzības viņu nepadarīs laimīgu, jo arī brīvā cilvēka, bagātnieka un pat valdnieka stāvoklis negarantē ne laimi, ne tikumību.

Cilvēku līdztiesības atzīšana, kosmopolītisms, interese par cilvēku garīgās dzīves iekšējo saskaņu un vienaldzība pret viņu materiālās dzīves nosacījumiem dažos aspektos tuvina vēlīnā stoicisma teoriju agrīnās kristietības mācībām. Tomēr tiešus sakarus pētnieki nav konstatējuši. Turklāt agrīnie kristieši bija noskaņoti pret antīko kultūru naidīgi. Viņi gaidīja drīzu pasaules galu, tāpēc pret šīspasaules lietām kopumā izturējās krietni vienaldzīgāk nekā stoiķu filozofi.

Taču turpmākajos gadsimtos stoiķu filozofijas ietekmi uz baznīctēvu teorijām nav pamata noliegt. Iespējams, ka idejisks tuvums dažiem kristietības principiem bijis viens no faktoriem, kas veicinājis samērā daudzu Senekas sacerējumu saglabāšanos cauri viduslaikiem, laikā, kad daudzas citas antīkās kultūras vērtības gājušas bojā vai apzināti iznīcinātas.

Senekas darbu ietekmi uz turpmāko paaudžu kultūru grūti pārvērtēt. Senekas darbi bija starp pirmajiem antīkās literatūras sacerējumiem, kas tika pavairoti grāmatspiestuvēs 15. gs. beigās un 16. gs. sākumā. Pat izcilākie renesanses laika humānisti, to skaitā Roterdamas Erasms, piedalījušies dažādu Senekas sacerējumu rokrakstu salīdzināšanā un rediģēšanā, lai pirms iespiešanas pēc iespējas atbrīvotos no pārrakstītāju kļūdām, kas bija saradušās piecpadsmit gadsimtu gaitā. Seneka ir viens no visbiežāk citētajiem autoriem M. Montēņa «Esejās». 16. un turpmāko gadsimtu gaitā Eiropas klasiskā izglītība paredzēja, ka jau ģimnāzijas līmenī jaunieši iepazīstas ar ievērojamāko Romas autoru, to skaitā ar Senekas darbiem oriģinālā.

Mūsdienu latviešu lasītājam iepazīšanās ar Senekas «Vēstulēm Lucīlijam» var būt derīga un rosinoša ļoti daudzos aspektos. Pirmkārt, jau paviršas iepazīšanās līmenī lasītājs tur atradīs daudz skaistu, dažādiem dzīves gadījumiem piemērotu teicienu, kas liek padomāt, vienalga, vai mēs tiem piekrītam vai ne. Piemēram, citāts no 107. vēstules 11. §: «Ved liktens klausīgo, velk vilkšus spītnieku,» ko var tulkot arī «labprātīgo liktenis ved, nelabprātīgo velk» (oriģinālā «*Ducunt volentem fata, nolentem trahunt*»), var dažkārt likt padomāt par to, kas ir un kas nav mūsu varā.

Otrkārt, ļoti derīga ikvienam var būt iepazīšanās ar vēstulēs izteiktajiem padomiem. Tie aizritējušos gandrīz divos gadu tūkstošos lielā mērā saglabājuši savu nozīmi un vērtību. Laiki ir mainījušies, bet cilvēka daba nav mainījusies, un dažkārt derīgi pārliecināties, ka pirms daudziem gadsimtiem cilvēkus nodarbinājušas aptuveni tās pašas problēmas, kas mūs.

Treškārt un galvenokārt, «Vēstules Lucīlijam» ir lieliska antīkās pasaules un antīkās kultūras enciklopēdija. Iepazīšanās ar autoriem, kas vēstulēs minēti, ar filozofu atziņām, vērtību kritērijiem un arī daudzajiem tur minētajiem konkrētajiem notikumiem būtiski paplašinās ikviena lasītāja redzeslauku.

Lasītājiem, kuri latviešu valodā vēlas gūt plašāku ieskatu par stoicisma filozofiju, ieteicams izlasīt arī šādas grāmatas: Domas par antīko filozofiju. — Rīga: Avots, 1990 (it īpaši nodaļu par stoicisma filozofiju, 157.—173. lpp.), *Marks Aurēlijs.* Pašam sev. — Rīga: Zvaigzne, 1991.

V. ZARIŅŠ

TULKOTĀJA PRIEKŠVĀRDS

Šā tulkojuma pamatā ir franču filologa Fransuā Prešaka *(François Préchac)* izdotais teksts, kas man bija pieejams izdevumā: *L. Annaeus Seneca. Ad Lucilium epistulae morales / Übersetzt, eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von Manfred Rosenbach. — 2., durchges. Aufl. — Darmstadt, 1987.*

Atsevišķos gadījumos esmu atkāpies no minētā izdevuma pamatteksta, dodot priekšroku citiem šajā vai citos izdevumos sniegtiem teksta lasījumiem. Dažkārt komentārā esmu devis atšķirīgu tulkojuma variantu, kas tad pamatojas uz citu lasījumu vai citu teksta interpretāciju. Cik vien iespējams, esmu vairījies no sekošanas izdevēju dažkārt visai patvaļīgajām konjektūrām, dodot priekšroku rokrakstu tekstam. Konjektūras esmu licis tulkojuma pamatā gadījumos, kad rokrakstu teksts bijis tik ļoti bojāts, ka vairs nav saprotams. Ikreiz uzrādīt izmantoto teksta variantu neatbilstu mūsu izdevuma raksturam un aizvestu mūs pārāk tālu. Tulkojuma motivācijai komentārā reizēm doti oriģināltekstа citējumi, īpaši termini.

Paskaidrojumus prasa «Vēstuļu» svarīgāko terminu atveide.

Vir bonus, kas apzīmē tikumiski pilnvērtīgu, augstāko labumu sasniegušu cilvēku, atveidots ar «krietns vīrs (cilvēks)». Pret šo atveidojumu varētu rasties iebildumi, jo «krietns vīrs» uztverams arī kā jebkurš «kārtīgs» cilvēks bez izteiktām ētiskās pilnvērtības pazīmēm. Tātad «krietns vīrs» kā «Vēstuļu» latīņu termina *vir bonus* ekvivalents ir pieņēmums.

Honestus parasti atveidots ar «tikumisks», abstraktais nekatras dzimtes *honestum* — ar «tikumiskais» vai «tikumiskums».

Virtus, kas «Vēstulēs» gandrīz vienmēr apzīmē tikumisko pilnvērtību (lietvārdam ir arī cita bieži sastopama nozīme, kas īstenībā ir sākotnējā, — «vīrišķība, drosme»), atveidots ar «tikums». Ar šo lietvārdu daudzskaitlī — «tikumi» — atveidoti gan *virtutes* kā tikuma, tikumiskās pilnvērtības izpausmes, gan *mores* kā cilvēka vai tautas rakstura īpašību, ieradumu kopums. Šāds termina «tikumi» semantiski divkāršs izmantojums kontekstā pārpratumus neradīs.

Animus ir lietvārds ar plašu semantisko diapazonu, bet tā pamatnozīme, kurā tas «Vēstulēs» visbiežāk sastopams, ir «dvēsele», «gars». Atkarībā no konteksta izmantots viens vai otrs no šiem tulkojumiem.

Īpašas, specifiskas grūtības tulkotājam sagādā termina *sapientia* atveide. Seneka 89, 4 definē šo jēdzienu, reizē izskaidrodams atšķirību starp *sapientia* un *philosophia: «Sapientia perfectum bonum est mentis humanae; philosophia sapientiae amor est et adfectatio; haec ostendit quo illa pervenit.»* — «Gudrība ir pilnīgs cilvēka gara labums, filozofija — mīlestība uz gudrību un tiekšanās pēc tās. Gudrība rāda, kur filozofija nokļuvusi.» Mazliet tālāk (89, 5) Seneka min citu filozofu sniegtu definīciju, pret kuru pats neiebilst: *«Sapientiam quidem ita finierunt ut dicerent divinorum et humanorum scientiam.»* — «Gudrību daži definējuši kā dievišķā un cilvēciskā zināšanu.» 89, 7 viņš vēl piebilst: *«Sapientia est, quam Graeci sophian vocant.»* — «Gudrība ir tas, ko grieķi sauc par *sophía.»*

Tulkotājs šajos un tamlīdzīgos gadījumos izmantojis lietvārdu «gudrība», kas diemžēl nav pilnvērtīgs latiņu *sapientia* ekvivalents. Latviešu valodā nav vārda, kas apzīmētu šādu augstāko gudrību, kura pamatojas uz tikumisko vērtību izpratni un sekošanu tām. Citas valodas šai ziņā ir laimīgākā stāvoklī, jo to rīcībā ir vārdi šādas gudrības apzīmēšanai, piemēram, vācu *Weisheit,* krievu *мудрость,* angļu *wisdom,* franču *sagesse.*

Teiktais attiecas arī uz latiņu īpašības vārdu *sapiens,* kas atveidots ar «gudrs» resp. «gudrais». Taču pretrunā ar paša norādīto atšķirību starp jēdzieniem *sapientia* un *philosophia* Seneka reizēm lieto substantivēto adjektīvu *sapiens* nozīmē «filozofs». Tas, piemēram, skaidri redzams 88, 26—27, kur analogos kontekstos nozīmē «filozofs» lietots gan *sapiens,* gan *philosophus.*

Latiņu termins *prudentia,* kas apzīmē «parasto», praktisko gudrību, atveidots ar «prātīgums», atbilstošais īpašības vārds *prudens* — ar «prātīgs».

«Vēstulēs» vairākkārt sastopamie *grammatici* un 108. vēstulē minētie *philologi* neatbilst tam, ko mūsdienās saprotam ar analogi skanošajiem terminiem. Latiņu termina *grammaticus* semantiskais diapazons ir daudz plašāks nekā mūsu «gramatiķim», kas uztverams kā gramatikas lietpratējs. *Grammaticus* nodarbojas gan ar valodniecību, gan literatūru, gan mitoloģiju (sal. 88, 3). Līdz ar to piemērotākais atveidojums šķiet «filologs». Latiņu *philologus* turpretī ir šaurāks speciālists nekā mūsdienu filologs. Viņš ir literāru tekstu pētnieks, kas ar valodniecību nenodarbojas. Tulkojumā šis termins atveidots ar «literatūras pētnieks».

Termini un īpašvārdi, kas «Vēstulēs» sastopami vairākkārt, komentārā skaidroti tikai vienreiz. Taču norādes padara šos skaidrojumus pieejamus arī tādam lasītājam, kas «Vēstules» nelasīs pēc kārtas, bet izlases veidā. Izvēlēties vēstules tādam lasījumam ļauj satura rādītājā minētā vēstuļu tematika.

Šo tulkojumu esmu veicis ar Kultūras fonda atbalstu, būdams «Spīdolas» stipendiāts 1991.—1992. g. Tā izdošanu sekmējusi Latvijas Kultūras ministrija, kas šim mērķim izdevniecībai «Zinātne» «Kultūras projekta» ietvaros piešķīra finansiālu pabalstu. No sirds pateicos Kultūras fondam, kā arī Kultūras ministrijai, bez kuru palīdzības šis darbs diezin vai būtu ieraudzījis dienas gaismu. Pateicos arī dažādu nozaru zinātniekiem, kas man tulkošanas procesā snieguši terminoloģiskas konsultācijas: medicīnā — prof. Ilmāram Lazovskim, aušanā un vērpšanā — dr. hist. Ainai Alsupei, botānikā — dr. biol. Ģertrūdei Gavrilovai.

Ā. FELDHŪNS

VĒSTULES LUCĪLIJAM PAR ĒTIKU

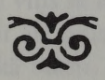

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
96- 3.458

1. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Dari tā, mans Lucīlij: atbrīvojies paša labā un taupi un glabā laiku, kas tev līdz šim vai nu ticis nolaupīts, vai nozagts, vai gājis zudumā tāpat vien. Pārliecinies, ka patiešām ir tā, kā rakstu: daļu laika mums atņem varmācīgi, daļu — slepus, daļa zūd tāpat. Taču visvairāk jākaunas par zaudējumu paša nolaidības dēļ. Ielūkojies vērīgāk: mūža lielākā daļa aizrit, darot nelāgus darbus, prāva daļa — nedarot neko, bet viss mūžs — darot ko citu, nekā vajadzētu. (2) Vai tu vari man nosaukt kādu, kas kaut cik vērtētu laiku, cienītu dienu, saprastu, ka viņš ik dienas mirst? Tā ir mūsu kļūda, ka nāvi redzam tikai nākotnē: liela tās daļa jau ir aiz mums. Mūža gadi, kas mums aiz muguras, pieder nāvei. Tāpēc dari, mans Lucīlij, kā raksti: saturi kopā visas savas stundas! Ja tavās rokās ir šī diena, būsi mazāk atkarīgs no nākamās. Kad dzīvi atliek, tā aizjoņo garām. (3) Viss, Lucīlij, pieder citiem, mums — vienīgi laiks. Tikai to, gaistošu un nepastāvīgu, daba mums devusi īpašumā, un arī no tā mūs padzen katrs, kas vien to grib. Un cilvēki ir tādi nejēgas, ka, ieguvuši ko pavisam mazvērtīgu, lētu un katrā ziņā viegli aizstājamu, viņi ļauj sev uzstādīt rēķinu, bet neviens, kas saņēmis laiku, neuzskata, ka ir kādam ko parādā, kaut gan tas ir vienīgais, ko nespēj atdot atpakaļ arī pateicīgs cilvēks. (4) Tu varbūt jautāsi: ko daru es, kurš tev dodu tādas pamācības? Atzīšos pavisam atklāti: kā jau mēdz būt ar izšķērdīgu, bet pedantisku cilvēku, izdevumi man ir saskaitīti. Es nevaru teikt, ka nezaudēju neko, taču varu pateikt, cik zaudēju, kādēļ un kādā veidā, un uzrādīšu savas nabadzības iemeslus. Bet man klājas tāpat kā lielākajai daļai cilvēku, kas bez pašu vainas nokļuvuši trūkumā: visi viņiem piedod, neviens nepalīdz. (5) Tātad kā? Es neuzskatu par nabagu, kam pietiek ar to, kas viņam atlicis, lai cik maz tas būtu. Bet tu tomēr, gribētos, glabā savu īpašumu — ir pats laiks sākt. Kā sprieda mūsu senči, par vēlu taupīt, kad trauks gandrīz tukšs,[1] jo dibenā paliek ne vien maz, bet arī mazvērtīgākais. Paliec sveiks!

[1] Sk. Hēsioda eposu «Darbi un dienas», 369: «Uz beigām smiekligi taupīt.»

2. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tas, ko tu man raksti, kā arī tas, ko dzirdu, man rada gaišas cerības par tevi. Tu nebraukā apkārt, nesagādā sev nemieru ar vietu maiņām. Tāda mētāšanās ir slimas dvēseles pazīme. Manuprāt, pirmais pierādījums gara mieram ir spēja apstāties un būt kopā pašam ar sevi. (2) Bet skaties, lai daudzu rakstnieku un daždažādu grāmatu lasīšana nenes sev līdzi svaidīšanos, nepastāvību. Tev jāpakavējas pie noteiktiem dižgariem, gūstot no viņiem garīgu barību, ja vēlies ko smelties, kas droši iegultu dvēselē. Kas ir visur, tas nav nekur. Ar cilvēkiem, kas dzīvi pavada ceļojumos, notiek tā, ka viņi sastop daudz viesmīlīgu māju, bet draugu viņiem nav. Tas pats neizbēgami atgadās ar tiem, kas nepieslienas tuvāk nevienam no lielajiem gariem, bet visam skrien lielā steigā garām. (3) Neder, miesai nedod nekādu labumu ēdiens, kas, tikko uzņemts, tūlīt tiek izvemts; nekas veselībai nenāk tik ļoti par ļaunu kā bieža zāļu maiņa; brūce, kurai izmēģina daudzus dziedēkļus, neaprētojas; augs, ko bieži pārstāda, nenostiprinās; nekas nav tik noderīgs, lai dotu labumu garāmejot. Liels grāmatu daudzums tikai rausta mūs uz visām pusēm. Un, tā kā nevari izlasīt visu, cik tev varētu būt, tad pietiek, lai tev ir tik, cik vari izlasīt. (4) «Bet,» sacīsi, «gribas pašķirstīt te vienu, te otru grāmatu.» — Pārsātinātam kuņģim raksturīgi nobaudīt daudz ko, kas, būdams pārāk dažāds un nesaderīgs, to nevis baro, bet samaitā. Tāpēc vienmēr lasi atzītus rakstniekus, bet, ja kādreiz sagribējies pasērst pie citiem, atgriezies atkal pie iepriekšējiem. Gādā sev ik dienas kādu līdzekli pret nabadzību, kādu — pret nāvi, tāpat pret pārējiem ļaunumiem un, pārskrējis daudz kam pāri, izvēlies vienu, ko tai dienā apgūt. (5) To pašu daru arī es: no visa, ko esmu lasījis, iegaumēju ko vienu. Šodien to atradu Epikūrā — mēdzu taču arī doties pāri uz pretinieka nometni, ne jau kā pārbēdzējs, bet kā izlūks. «Priecīga nabadzība,» viņš saka, «ir godpilna lieta.» (6) Bet tā jau nav nekāda nabadzība, ja ir priecīga: nabags ir nevis tas, kam ir pārāk maz, bet tas, kas grib vairāk. Kāda tam nozīme, cik viņam ir lādē, cik — šķūņos, cik viņam ganāmpulku, cik naudas viņš aizdod uz procentiem, ja viņš vēl tīko pēc sveša un skaita nevis iegūto, bet vēl iegūstamo? Tu vaicā: kāds ir bagātības mērs? Pirmais — kad ir tik, cik nepieciešams, nākamais — kad tik, cik pietiek. Paliec sveiks!

3. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu raksti, ka vēstules iedevi savam draugam, lai nogādā man, bet tad piekodini, lai viņam nestāstu visu, kas skar tevi, jo to tu arī pats nedarot. Un tā vienā un tai pašā vēstulē gan atzīsti, gan neatzīsti viņu par draugu. Ja nu tu šo vārdu lieto it kā vispārīgā nozīmē un sauc viņu par draugu tāpat, kā dēvējam visus amata tīkotājus par krietniem vīriem vai pretimnācēju, ja neatceramies viņa vārdu, uzrunājam par kungu, tad tas vēl nav nekas briesmīgs. (2) Bet, ja kādu, kuram netici kā sev pašam, uzskati par

savu draugu, tad tu gan maldies un īsti nezini patiesas draudzības būtību. Jā, apspriedies par visu ar savu draugu, bet vispirms tiec skaidrībā par viņu pašu. Sadraudzējies uzticies, pirms sadraudzējies — spried! Cilvēki, kas pretēji Teofrasta[1] norādījumiem spriež, kad jau iemīlējuši, nevis iemīl, kad nosprieduši, jauc pienācīgo secību. Pārdomā ilgi, vai kādam dāvāt savu draudzību, bet, kad esi to izlēmis, pieņem viņu ar visu sirdi; runā ar viņu tikpat droši kā ar sevi pašu. (3) Tomēr dzīvo tā, ka neuztici sev neko, ko nevarētu uzticēt arī savam ienaidniekam. Bet, tā kā atgadās šis tas, ko ieraduma pēc glabā kā noslēpumu, tad visās savās raizēs, visās domās dalies tikai ar draugu. Uzskatīdams viņu par uzticamu, viņu padarīsi tādu. Dažkārt māca krāpt, baidoties tikt krāptam un ar aizdomām dodot citam tiesības uz pārkāpumiem. Kāpēc man drauga klātbūtnē atstāt ko nepateiktu? Kāpēc man viņa klātbūtnē nejusties tā, it kā es būtu viens?

(4) Daži cilvēki izstāsta ikvienam pretimnācējam to, kas uzticams tikai draugiem, un jebkuram, kas vien grib klausīties, klāsta visu, kas viņus nomāc. Citi turpretim negrib, lai pat vistuvākie par viņiem ko zina; viņi, ja varētu, neticētu paši sev un katru noslēpumu glabā dziļi sirdī. Nevajag darīt ne vienu, ne otru, jo ticēt visiem un neticēt nevienam ir vienlīdz nepareizi; tikai vienu kļūdu es dēvētu par cildenāku, otru — par drošāku.[2] (5) Tāpat pārmetumu pelnī gan tie, kas ir vienmēr nemierpilni, gan tie, kas vienmēr mierīgi, jo patika uz burzmu ir nevis darbīgums, bet satraukta gara mētāšanās, un uzskatīt ikvienu kustību par apgrūtinājumu liecina nevis par mieru, bet par izlaidību un kūtrumu. (6) Tāpēc lai paturam prātā, ko saka Pomponijs[3]: «Daži tik dziļi nolīduši tumsā, ka viņiem viss, kas atrodas gaismā, šķiet neskaidrs.»

Tas viss ir saistāms kopā: arī miera cienītājam jādarbojas, arī darbīgajam nepieciešams pabūt miera stāvoklī. Apspriedies ar dabu: tā tev pateiks, ka radījusi gan dienu, gan nakti. Paliec sveiks!

[1] *Teofrasts* (ap 390—305) — filozofs, Platona, tad Aristoteļa skolnieks; pēc Aristoteļa vadīja peripatētiķu skolu Atēnās.

[2] Tāpēc ka tā cilvēkam rada mazāk briesmu.

[3] Pūblijs *Pomponijs* Sekunds (1. gs. pr. Kr.) — dramaturgs, traģēdiju un atellānu (senitāļu tautas komēdijas žanrs, šādā vārdā nosaukts pēc Atellas pilsētas Kampānijā) autors.

4. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Turpini, kā esi sācis, un steidz, cik vari, lai jo ilgāk gūtu prieku par savu pilnveidoto, nosvērto garu. Tiesa, tu jūti prieku arī, kamēr pilnveidojies, tiecies pēc nosvērtības. Taču pavisam citāda ir bauda, vērojot no ikviena trūkuma brīvu, tīru garu. (2) Tu droši vien atceries, kāds tev bija prieks, kad, nometis pretekstu[1], apliki vīra togu un tevi aizveda uz Forumu. Vēl lielāks prieks tevi gaida, kad nometīsi zēna garu un vīru kārtā tevi iecels filozofija. Joprojām taču mūsos saglabājas ne jau bērna vecums, bet — un tas ir bēdīgāk — bērnišķīgums. Un tas ir jo ļaunāk tāpēc, ka mums gan piemīt sirmgalvju cienīgums, bet arī zēnu, turklāt ne vien zēnu, bet arī mazu bērnu trūkumi: zēni baidās no nenozīmīgām

lietām, mazi bērni — no iedomātām, mēs — no abām divām. (3) Dodies vien tālāk, un tu sapratīsi, ka no daudz kā nav jābīstas tieši tāpēc, ka tas ļoti biedē. Nekāds ļaunums nav liels, ja tas ir pēdējais. Pie tevis nāk nāve: tās vajadzētu bīties, ja tā varētu palikt pie tevis. Bet tā katrā ziņā vai nu nemaz nenokļūst pie tevis, vai tūlīt būs garām.[2]

(4) «Grūti,» sacīsi, «panākt, lai noniecina dzīvību.» — Bet vai tu neredzi, cik mazsvarīgu iemeslu dēļ tā tiek noniecināta? Cits pakāries mīļākās durvju priekšā, cits nometies no jumta, lai nebūtu vairs jāklausās saimnieka lamās, cits, bēglis, ietriecis sev asmeni vēderā, lai netiktu atvests atpakaļ. Vai, tavuprāt, tikums[3] nepanāktu to pašu, ko panāk pārmērīgas bailes? Bezrūpīga dzīve nav lemta nevienam, kas pārāk daudz domā par tās paildzināšanu, kas pie lielajiem labumiem pieskaita daudzus konsulus.[4] (5) Ik dienas domā par to, kā tu mierīgu prātu varētu atstāt dzīvi, pie kuras daudzi tik ļoti pieķērušies un turas tāpat kā straujas upes aizrauti cilvēki pie ērkšķu krūmiem un asām klintīm. Daudzi jo daudzi nožēlojami svaidās starp nāves bailēm un dzīves mokām: dzīvot viņi negrib, mirt neprot. (6) Tāpēc padari sev dzīvi tīkamu, atmezdams jebkuras bažas par to. Nekāds labums nesniedz prieku, ja dvēsele nav sagatavota tā zaudēšanai, un neviens zaudējums nav vieglāks par tādu, kad zaudētais nav jānožēlo. Tāpēc stiprinies garā un nocietinies pret visu, kas var atgadīties pat varenākajiem. (7) Par Pompeja dzīvību lēma nepilngadīgs zēns un kastrāts, par Krasu — nežēlīgs un iedomīgs partietis.[5] Gājs Cēzars Lepidam pavēlēja sniegt skaustu tribūnam Dekstram, bet pats savējo sniedza Hairejam.[6] Laime nevienu nav pacēlusi tik augstu, lai tās draudi būtu mazāki par tās piešķirtajām veltēm. Neuzticies rāmam laikam: jūra sabangojas vienā mirklī; tai pašā dienā, kad kuģi vēl tikko kā draiskojušies viļņos, tos aprij dzelme. (8) Iedomājies, ka gan laupītājs, gan ienaidnieks tev var pielikt zobenu pie rīkles. Pat ja tevi neapdraud nekāda augstāka vara, jebkurš vergs var lemt par tavu dzīvību vai nāvi. Es sacīšu tā: ikviens, kas noniecina savu dzīvību, ir kungs pār tavējo. Atceries tos, kas gājuši bojā mājinieku intrigu dēļ — vai nu ar klaju vardarbību, vai viltu, un tu redzēsi, ka vergu dusmas pazudinājušas ne mazāk cilvēku kā valdnieku dusmas. Kāda gan tev nozīme, cik varens ir tas, kura baidies, ja to, kāpēc viņa baidies, spēj izdarīt ikviens? (9) Ja kritīsi ienaidnieka rokās, uzvarētājs liks tevi vest uz nāvi, tātad turp, uz kurieni tevi tik un tā reiz vedīs. Tad kāpēc maldini pats sevi un tikai tagad apjēdz, kas ar tevi notiek jau sen? Es saku: kopš esi dzimis, tu tiec uz nāvi vests. Mums jānododas šādām un tamlīdzīgām pārdomām, ja gribam mierīgi sagaidīt pēdējo stundu, bailes no kuras mums rada nemieru visās pārējās stundās.

(10) Bet, lai pabeigtu vēstuli, saņem, kas man šodien iepaticies, — arī tas aizgūts svešā dārzā: «Liela bagātība ir dabas likumam atbilstoša nabadzība.»[7] Bet vai tu arī zini, kādas robežas mums nosprauž šis dabas likums? Neciest nedz badu, nedz slāpes, nesalt.[8] Lai aizgaiņātu badu un slāpes, tev nav jādeldē lepni sliekšņi, nedz jāpacieš drūma augstprātība un aizvainojoša laipnība, nav jāmeklē laime jūrā vai karagājienos; tas, ko prasa daba, ir viegli sasniedzams un pieejams. (11) Sviedrus lejam liekā dēļ. Tikai tā dēļ novalkājam togu,[9] novecojam teltī[10], tiekam aizdzīti svešos krastos. Bet tas, ar ko pietiek, ir pie rokas. Kas labi saprotas ar savu nabadzību, tas ir bagāts. Paliec sveiks!

[1] *Preteksta* (*toga praetexta*) — ar purpurkrāsas apmali rotāta toga, ko romiešu zēni valkāja līdz 16 gadu vecumam — pilngadībai. Tad viņi to apmainīja pret vīra vienkrāsas togu (*toga virilis*) un, vecāku vadīti, devās uz Forumu, tad uz Kapitoliju, kur viņus ierakstīja pilsoņu sarakstā. Preteksta bija arī valsts augstāko amatpersonu toga.

[2] Jo pati nāve iestājas vienā mirklī.

[3] *virtus*, arī: drosme, vīrišķība.

[4] T. i., daudz gadu. Konsulus vēlēja uz gadu.

[5] Gnējs *Pompejs* (106—47), ko Jūlijs Cēzars 48. g. pr. Kr. sakāva kaujā pie Farsālas (Tesālijā), bēga uz Ēģipti, kur einuhs Foteins, nepilngadīgā valdnieka Ptolemaja XIII padomnieks, lika viņu nogalināt. Marks Licinijs *Krass* (115—53), kas 60. g. kopā ar Jūliju Cēzaru un Pompeju veidoja pirmo triumvirātu, tika nogalināts karagājienā pret partiešiem.

[6] *Gājs Cēzars* Germaniks — ķeizars ar iesauku Kaligula (12 pr. Kr.—41 pēc Kr., valdīja no 37. g.), lika nogalināt savu znotu Marku Emiliju *Lepidu*, apsūdzot to sazvērestībā. Kaligulu nogalināja Kasijs *Hairejs*, pretoriāņu, ķeizara miesassardzes, tribūns.

[7] Domājams, Epikūra citāts. «Dārzs» apzīmē epikūriešu skolu.

[8] Epikūra citāts.

[9] Iespējams, domāta sabiedriskā darbība (togu valkāja, izejot ārpus mājām).

[10] Karagājienos.

5. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ka neatlaidīgi pūlies un, atmezdams visu pārējo, ar to vien nodarbojies, lai diendienā kļūtu labāks, to atzīstu par pareizu un priecājos par to. Es ne vien aicinu tevi, bet pat lūdzu palikt tikpat neatlaidīgam. Taču brīdinu tevi: neseko tiem, kas vēlas nevis pilnveidoties, bet tikt ievērotiem, un nedari neko, kas tavā apģērbā vai dzīves veidā durtos acīs. (2) Vairies parādīties nevīžīgā apģērbā, ar neapcirptiem matiem un nekoptu bārdu, uzsvērti izrādīt savu nepatiku pret naudu, klāt guļamvietu uz kailas zemes un no visa pārējā, kas aplamā veidā kalpo godkāres apmierināšanai. Jau pats filozofijas vārds, lai cik atturīgi to izmantotu, ir gana nīstams: un kas vēl būs, ja sāksim novērsties no cilvēku paražām? Kaut iekšēji visādā ziņā esam atšķirīgi, tomēr ārēji mums jāpiemērojas pārējiem cilvēkiem. (3) Lai toga nav spoža, bet arī ne notraipīta; nevēlēsimies sudraba traukus ar ciļņojumu tīrā zeltā, bet arī neuzskatīsim par pieticības pazīmi, ja mums nav ne zelta, ne sudraba. Centīsimies, lai mūsu dzīves veids būtu labāks nekā pūlim, nevis pretējs. Citādi aizbaidīsim, atsvešināsim no sevis tos, kurus vēlamies padarīt labākus. Mēs tikai panāksim, ka viņi mūs nekur negribēs atdarināt, jo baidīsies, ka vajadzēs atdarināt visur. (4) Pirmais, ko filozofija mums sola, ir kopības izjūta, laipnība un sabiedriskums, bet atšķirīgums mums šo solījumu pildīt neļaus. Pielūkosim, lai tas, ar ko gribam iemantot apbrīnu, nekļūst smieklīgs un nīstams. Mūsu nodoms taču ir dzīvot saskaņā ar dabu. Bet mocīt savu miesu, neieredzēt viegli sasniedzamu tīrību, pat tiekties pēc netīrības, lietot ne vien lētus, bet pat derdzīgus, šķebīgus ēdienus — tas viss ir pretēji dabai. (5) Kā greznumpriekšmetu iekārošana liecina par noslieci uz baudkāri, tā vairīšanās no parastām, lēti dabūjamām lietām ir neprāta pazīme. Filozofija prasa pieticību, nevis sevis mocīšanu, bet pieticībai nav jābūt nevīžīgai. Man ir pa prātam šāda mēraukla: lai mūsu dzīvē valda pareizs samērs starp stingriem un lielā vairākuma tikumiem; lai visi apbrīno mūsu dzīves veidu, bet arī atzīst to. (6) «Kā tā? Tātad rīkosimies tāpat kā pārējie un nebūs nekādas atšķirības starp mums un viņiem?» — Būs, un pat

ļoti liela. Kas mūs iepazīst tuvāk, lai uzzina, ka neesam līdzīgi pūlim. Kas ienāk mūsu mājā, lai apbrīno mūs, nevis mūsu iedzīvi. Liels ir tas, kas lieto māla traukus tāpat kā sudraba, taču mazāks nav arī tas, kas lieto sudraba traukus tāpat kā māla. Nespēja panest bagātību ir vāja rakstura pazīme.

(7) Taču dalīšos ar tevi arī šīs dienas ieguvumā: atradu mūsu Hekatona[1] izteikumu, ka vēlmju izbeigšanās ir arī līdzeklis pret bailēm. «Tu pārstāsi baidīties,» viņš saka, «ja pārstāsi cerēt.» Tu vaicāsi: «Kā var uzskatīt par vienādām tik atšķirīgas parādības?» — Taču tā tas ir, mans Lucīlij: lai arī šķiet, ka tām nav nekā kopīga, tās tomēr ir saistītas. Tāpat kā gūstekni un apsargu vieno tā pati važa, tā arī bailes un cerība, lai cik atšķirīgas būdamas, iet kopā: cerībām seko bailes. (8) Par to arī nebrīnos: abas piemīt satrauktai dvēselei, abas pauž bažas par nākotni. Taču galvenais cēlonis abām ir tas, ka nepiemērojamies tagadnei, bet raidām savas domas tālu uz priekšu. Tādējādi paredzēšana, milzīgs cilvēka dzīves labums, pārvērtusies par ļaunumu. (9) Zvēri bēg no briesmām, kuras redz, bet, izbēguši no tām, jūtas drošībā. Taču mēs nomokāmies gan ar nākotni, gan pagātni. Daudzi no mūsu labumiem mums kaitē: atmiņa atgādina pārciestās baiļu mokas, paredzēšana aizsteidzas tām priekšā. Neviens nav nelaimīgs tikai pašreizējā dēļ. Paliec sveiks!

[1] *Hekatons* (1. gs. pr. Kr.) — filozofs stoiķis no Rodas, Panaitija (sk. 33, 8. piez.) skolnieks.

6. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es manu, Lucīlij, ka ne vien atbrīvojos no trūkumiem, bet arī kļūstu pavisam citāds. Taču neapgalvoju un arī neceru, ka manī vairs nav palicis nekas, ko vajadzētu grozīt. Un kā gan arī lai manī nebūtu vēl daudz kā tāda, ko vajadzētu labot, mazināt, pacelt? Tā jau tieši ir uz labo pusi mainījušās dvēseles pazīme, ka tā redz savas kļūdas, ko līdz tam nav zinājusi. Dažus slimniekus apsveic, kad viņi sapratuši, ka ir slimi.[1] (2) Es gribētu ar tevi dalīties savā tik spējā pārmaiņā: tad es sāktu vēl ciešāk ticēt mūsu draudzībai, ko nešķir ne cerība, ne bailes, ne savtība, draudzībai, kuru cilvēki glabā līdz nāvei un kuras vārdā mirst. (3) Nosaukšu tev daudzus, kam trūcis nevis drauga, bet gan draudzības. Tas nevar notikt, ja dvēseles vieno līdzīga vēlme tiekties pēc tikumiskā. Un kā lai būtu citādi? Tās taču zina, ka tām viss ir kopīgs, īpaši likstas.

Tu nevari iedomāties, cik daudz nozīmīga — es redzu to — man dāvā ik diena. (4) «Tad atsūti arī man,» sacīsi, «ko esi pieredzējis kā tik iedarbīgu.» — Es jau arī vēlos to visu pārliet tevī un priecājos, kad ko iemācos, lai varētu to mācīt. Un nekas, lai cik lielisks un svētīgs tas būtu, man nesagādās prieku, ja tas būs zināms tikai man vienam. Ja man tiktu dāvāta gudrība ar noteikumu, lai paturu to sevī ieslēgtu un neizpaužu, es atteiktos no tās. Neviens labums nepriecē, ja tajā nedalās ar citu.

(5) Tāpēc sūtīšu tev pašas grāmatas[2] un, lai tev nav daudz jāpūlas, visur meklējot, kas tev varētu noderēt, ielikšu zīmes, lai tu uzreiz tiktu pie tā, ko atzīstu par svarīgu un

apbrīnoju. Tomēr noderīgāka par rakstīto tev būs dzīvā balss un tiešā saskare. Tev jāierodas pašam,[3] pirmkārt, tāpēc, ka cilvēki tic vairāk savām acīm nekā ausīm, otrkārt, tāpēc, ka pamācību ceļš ir garš, toties īss un iedarbīgs — piemēru ceļš. (6) Kleants nebūtu kļuvis par Zēnona[4] atspulgu, ja būtu viņu tikai dzirdējis. Bet viņš piedalījās tā dzīvē, redzēja citiem slēpto, vēroja, vai Zēnons dzīvo saskaņā ar saviem likumiem. Platons un Aristotelis[5], un viss filozofu[6] pulks, kuri vēlāk devās katrs uz savu pusi, smēlušies vairāk no Sokrata tikumiem nekā no viņa vārdiem. Mētrodoru, Hermarhu un Poliainu[7] par ievērojamiem cilvēkiem padarīja nevis Epikūra pamācības, bet dzīve kopā ar viņu. Taču aicinu tevi šurp ne tikai tavā labā, bet arī lai tu būtu noderīgs man: mēs varēsim viens otram ļoti daudz dot. (7) Bet, tā kā esmu tev parādā dienišķo dāvanu, pateikšu, kas man šodien sagādāja prieku, lasot Hekatonu.[8] «Tu man jautā,» viņš saka, «ko esmu sasniedzis? Esmu sācis sev pašam būt draugs.» Viņš sasniedzis daudz: nekad nebūs viens. Un zini: tāds arī ir draugs visiem. Paliec sveiks!

[1] Tad viņi laikus sāk ārstēties.

[2] T. i., ne tikai citējumus no tām.

[3] Pie rakstītāja.

[4] *Kleants* (331—251) — stoiskās skolas galva pēc Zēnona. *Zēnons* no Kitijas Kiprā (ap 335— ap 262) — stoiskās filozofijas skolas dibinātājs. Skola nosaukta pēc tās darbības vietas Atēnās — «Raibā portika» (*stóa poikílē*).

[5] *Platons* (427—347) bija *Sokrata* (469—399) skolnieks, bet *Aristotelis* (384—322) piedzima tikai 15 gadus pēc Sokrata nāves. Tādējādi Seneka te pieļāvis neprecizitāti.

[6] *sapientium* — burtiski: gudro.

[7] *Mētrodors, Poliains* un *Hermarhs* (visi 4. gs. beigās—3. gs. sākumā) — pazīstamākie Epikūra skolnieki. Pirmie divi nomira jau Epikūra dzīves laikā, bet Hermarhs pēc Epikūra nāves kļuva par viņa skolas galvu.

[8] *Hekatons* — sk. 5, 1. piez.

7. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vaicā, no kā tev, manuprāt, īpaši jāvairās? No pūļa. Vēl nevari tam droši tuvoties. Vismaz es atzīšos savā vājumā: nekad nepārnāku mājās tādā pašā tikumiskā stājā, kādā tās esmu atstājis. Kaut kas no manis sakārtotā atkal sajaukts, kaut kas no manis padzītā atkal atgriežas. Tāpat kā tas ir ar slimniekiem, kurus ilgstošs vārgums novedis tiktāl, ka viņus vairs nekur nevar izvest laukā bez briesmām, tā notiek arī ar mums, kuru dvēseles atkopjas pēc ilgas slimības. (2) Saskare ar pūli nes tikai ļaunumu: tur nav neviena, kas mums neieteiktu vai neuzspiestu kādu netikumu vai nemanot neaplaistu ar to. Patiešām, jo vairāk cilvēku, ar kuriem saskaramies, jo lielākas ir briesmas. Taču nekas nekaitē labiem tikumiem vairāk kā izrāžu apmeklēšana: netikumi, sagādājot baudu, mums pielavās klāt jo vieglāk. (3) Ko, tavuprāt, saku? Es pārnāku mantkārāks, godkārīgāks, baudkārāks, pat cietsirdīgāks un necilvēcīgāks, jo esmu bijis starp cilvēkiem.

Nejauši nokļuvu dienas izrādē[1], cerēdams uz spēlēm, asprātībām un zināmu atel-

pu, kad cilvēku acis var atspirgt pēc cilvēku asinīm. Taču gluži otrādi: visas iepriekšējās cīņas[2] bija žēlsirdība; tagad, atstājot blēņošanos pie malas, sākas visīstākā slepkavošana. Viņiem nav ar ko aizsargāties, augums visā pilnībā atsegts dūrieniem, rokas ne reizi necērt veltīgi. (4) Bet lielais vairākums to vēro labprātāk nekā parastos pārus un iemīļotos cīnītājus[3]. Un kāpēc lai būtu citādi? Zobenam nestāv ceļā ne ķivere, ne vairogs. Taču kālab vajag aizsargieroču? Kālab cīņas prasmes? Tas viss tikai novilcina nāvi. No rīta cilvēki tiek mesti priekšā lauvām un lāčiem, dienas vidū — saviem skatītājiem. Un viņi tos, kas tikko nogalinājuši, liek pasviest citiem, kas nogalinās šos, un glabā uzvarētāju jaunai slepkavībai. Cīnītājiem ir tikai viena izeja — nāve. Darbā tiek laista ir dzelzs, ir uguns,[4] un tā turpinās, līdz arēna tukša. (5) «Bet šis laupījis, nogalinājis cilvēku.» — Un tad? Vai par to, ka ir slepkavojis, viņš pelnījis paciest kaut ko tādu? Un ar ko tu, nelaimīgais, esi izpelnījies skatīties ko tādu? «Sit viņu nost, šausti, dedzini! Kāpēc šis tik bailīgi skrien zobenam pretī? Kāpēc tik gļēvi nokauj? Kāpēc tik negribīgi mirst?» Ar pletnēm viņus skubina mesties asinspirtī. «Lai viņi pretinieka cirtieniem ļaujas ar kailu, neaizsargātu krūti!» Izrādē ir pārtraukums. «Lai tikmēr slepkavo cilvēkus, tad vismaz kaut kas notiek!»

Vai tad nesaprotat pat to, ka slikta priekšzīme atkožas tiem, kas to rāda? Pateicieties nemirstīgajiem dieviem, ka mācāt būt nežēlīgam tam, kas nespēj to iemācīties.[5] (6) Maigu dvēseli, kas nemāk vēl cieši turēties pie pareizā, nedrīkst pakļaut pūļa ietekmei; cilvēks pārāk viegli sveras uz vairākuma pusi. Pat Sokratam, Katonam un Lēlijam[6] no viņiem tik atšķirīgais pūlis būtu varējis izdzīt viņu tikumus. Bet no mums jau nu neviens, lai arī kā cenšamies pilnveidot savu garu, nespēj pretoties netikumam, kas mums uzbrūk ar tik lieliem spēkiem. (7) Viens vienīgs greznumkāres vai mantkārības piemērs var nodarīt lielu ļaunumu. Izlutis mājas draugs pamazām dara arī mūs vārgus un mīkstčaulīgus; bagāts kaimiņš iekvēlina mūsu alkatību; ļaunas dabas līdzgaitnieks aplaiž ar savu rūsu arī vistīrāko un godīgāko. Un kas, tavuprāt, notiek ar tikumiem, kuriem uzbrūk visa sabiedrība? (8) Tu katrā ziņā vai nu pielāgosies tai, vai ienīdīsi. Taču jāvairās kā viena, tā otra, lai nekļūtu līdzīgs sliktajiem tāpēc, ka viņu ir daudz, nedz naidīgs daudziem tāpēc, ka viņi ir citādi. Gremdējies sevī, cik vari; satiecies ar tiem, kas tevi padarīs labāku; laid sev klāt tos, kurus tu vari padarīt labākus. Te notiek mijiedarbība: cilvēki mācīdami mācās. (9) Aiz godkāres izrādīt savas dotības tev nevajag iet sabiedrībā, lai šiem cilvēkiem ko lasītu vai klāstītu. To tu, manuprāt, varētu darīt, ja tava prece būtu šim pūlim piemērota; nav taču neviena, kas spētu tevi saprast. Varbūt tev arī gadīsies viens otrs, bet arī tie būs vēl jāveido un jāapmāca, lai viņi tevi saprastu. — «Tad kam to visu mācījos?» — Tev nav pamata bažīties, ka esi velti pūlējies, ja mācījies pats sev.

(10) Taču, lai es nebūtu šodien mācījies tikai sev, tev darīšu zināmus trīs lieliskus izteikumus, kas man pagadījušies, ar aptuveni vienādu nozīmi. Viens no tiem deldēs šīs vēstules parādu, pārējos divus saņem kā iepriekšēju samaksu.

Dēmokrits[7] saka: «Viens man ir tas pats, kas tauta, tauta — tas pats, kas viens.»[8] (11) Labi atbildēja arī tas — lai tas būtu kas būdams, jo par izteikuma autoru domas dalās —, kas, vaicāts, kālab viņš tik rūpīgi nododas savai zinātnei, kura būšot saprotama tikai nedaudziem, sacīja: «Man pietiek ar nedaudziem, man pietiek ar vienu, man pietiek ar nevienu.» Lielisks ir arī trešais izteikums, ko Epikūrs aizrakstīja kādam biedram, ar kuru viņam bija kopīgas zinātniskas intereses: «To rakstu nevis daudziem, bet tev: katrs no mums taču otram ir pietiekami kupla publika.» (12) Tam, mans Lucīlij, jāie-

gulst tavā dvēselē, lai tu nicinātu baudu, ko sagādā pūļa atzinība. Daudzi cildina tevi: kāds gan tev ir pamats būt apmierinātam ar sevi, ja esi cilvēks, kuru saprot daudzi? Tavām vērtībām jābūt vērstām uz iekšu. Paliec sveiks!

[1] Notika divas izrādes: rīta izrāde bija galvenokārt veltīta cīņām ar plēsīgiem zvēriem, dienas izrāde — gladiatoru cīņām. Starplaikā dažkārt izrādīja mīmus, komiska satura ludziņas no ikdienas dzīves, taču, kā redzams no tālākā un arī no citiem avotiem, sarīkoja arī cīņas starp noziedzniekiem, kas bija notiesāti uz nāvi.

[2] Rīta izrādē.

[3] *postulaticii* (no darbības vārda *postulare* — pieprasīt), profesionālie, ķeizara algotie gladiatori, kas parādījās arēnā pēc skatītāju pieprasījuma.

[4] Ar zobeniem, lāpām un pletnēm dzina arēnā gladiatorus, kas gribēja izvairīties no cīņas.

[5] Domājams, glaimi Neronam.

[6] *Sokrats* — sk. 6, 5. piez. Marks Porcijs *Katons* Cenzors (234—149), Katons Vecākais — valstsvīrs, karavadonis, vēsturnieks, rakstnieks (viņu uzskata par latīņu prozas nodibinātāju), vecromiešu tikumu sargātājs; būdams cenzors, 184. g. ieviesa greznības nodokli. Gājs *Lēlijs* (190—129), ko dēvēja par Gudro, literatūrā tradicionāli minēts kā romiešu «seno labo tikumu» pārstāvis.

[7] *Dēmokrits* (460—371) — antikās atomistikas galvenais pārstāvis.

[8] Sal. Hērakleitu (sk. 12, 7. piez.): «Viens man ir tas pats, kas desmittūkstoši, ja viņš ir labākais.»

8. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) «Tu liec man,» saki tu, «vairīties no pūļa, noslēgties sevī un apmierināties ar paša sirdsapziņu. Kur paliek jūsu pamācības, kas liek mirt darbojoties?» — Ar nodomu darīt to, ko, tavuprāt, dažkārt iesaku tev, esmu noslēpies un aizslēdzis durvis, lai varētu būt noderīgs jo lielākam skaitam cilvēku. Neviena diena man nepaiet bezdarbībā. Arī daļu nakšu veltu zinātniskam darbam. Bez miega gan nepalieku; padodos tam, no negulēšanas nogurušās, ciet līpošās acis joprojām vērsdams uz savu darbu. (2) Esmu noslēpies ne vien no cilvēkiem, bet arī no darīšanām, pirmām kārtām — no savām: darbojos pēcnieku labā. Viņiem rakstu šo to, kas varētu noderēt: kā dziedinātāju zāļu sastāvus uzticu burtiem svētīgus padomus, par kuru iedarbīgumu pārliecinājos attieksmē pret paša vainām;[1] tās gan nav pilnīgi izārstētas, bet tālāk neizplatās. (3) Rādu citiem īsto ceļu, ko iepazinu vēlu, maldu ceļu nogurdināts. Es kliedzu: «Vairieties no visa, kas ir pa prātam pūlim un ko jums piešķir gadījums! Ar aizdomām un piesardzību apstājieties ikviena nejauša labuma priekšā! Arī zvērus un zivis apmāna tīkamas cerības. Vai uzskatāt, ka šādi labumi ir likteņa dāvana? Tie ir slazdi. Kuri no jums grib dzīvot drošībā, tie lai, cik vien iespējams, vairās no šiem ar putnu līmi apziestajiem labumiem. Tie mūs, nelaimīgos, viļ arī ar to, ka iedomājamies tos ieguvuši, bet īstenībā esam sagūstīti[2]. (4) Dzīšanās pēc tiem ved bezdibenī; ievērojamas dzīves galā ir krišana. Kad laime sākusi mūs vadāt krustām šķērsām, vairs nav pat iespējas pretoties vai vismaz iet bojā taisnā ceļā un uzreiz. Liktenis nenovirza no ceļa,[3] bet apgāž un triec pret klintīm.

(5) Turieties pie šāda veselīga un saprātīga dzīves veida; piekāpieties miesai vienīgi tiktāl, cik nepieciešams veselībai! Ar miesu jāapietas stingrāk, lai tā nepārstāj klausīt garam: ēdiens lai remdē izsalkumu, dzēriens lai dzesē slāpes, apģērbs lai atvaira aukstumu, mājoklis lai sargā no visa miesai kaitīgā: vai tas uzcelts no velēnām vai raibiem svešu zemju akmeņiem, ir nenozīmīgi. Ziniet: salmi cilvēkam ir tikpat labs segums kā zelts. Niciniet visu, ko nevajadzīgas pūles radījušas greznojumam un rotai. Iegaumējiet: nekas nav apbrīna cienīgs, izņemot garu, salīdzinājumā ar kuru, ja tas ir liels, nekas nav liels.»

(6) Un, kad tā runāju pats ar sevi, tā runāju ar pēcniekiem, vai es, tavuprāt, tad nedodu lielāku labumu, nekā iedams par pilnvaroto uz tiesas sēdi vai uzspiezdams savu zīmogu testamenta plāksnītēm, vai Senātā sniegdams savu roku vai balsi kādam amata tīkotājam? Tici man: kas šķiet neko nedarām, tas dara ko svarīgāku — nodarbojas ar cilvēcisko un dievišķo reizē.

(7) Bet nu jau laiks beigt un, kā pats to esmu ieviesis, jānorēķinās par šo vēstuli.[4] Taču tas nenotiks ar paša līdzekļiem. Joprojām aptīrām Epikūru, no kura šodien izlasīju šādu izteikumu: «Tev jākalpo filozofijai, lai tiktu pie īstas brīvības.» Un tam, kas pakļāvies un nodevies filozofijai, viņa lieta netiek atlikta no dienas uz dienu — viņš brīvību saņem[5] uzreiz, jo kalpošana filozofijai nozīmē brīvību. (8) Tu, iespējams, man vaicāsi, kādēļ citēju tik daudz lielisku Epikūra, nevis mūsējo[6] izteikumu. Bet kāpēc, tavuprāt, šie vārdi pieder tikai Epikūram, nevis visai cilvēcei? Un cik daudzi dzejnieki saka to, ko filozofi vai nu teikuši, vai tiem vajadzējis teikt! Neminēšu ne traģēdiju, ne mūsu togātu[7]: arī tai ir sava nopietnība, atrodoties vidū starp komēdiju un traģēdiju. Un cik daudz daiļrunīgu vārsmu atrodams mīmos[8]! Cik daudz Pūblilija[9] vārdu vajadzētu celt priekšā nevis komiskajiem, bet traģiskajiem aktieriem! (9) Citēšu kādu viņa vārsmu, kas attiecas uz filozofiju, proti, uz tās daļu, ar kuru tikko kā nodarbojāmies; šajā vārsmā viņš apgalvo, ka nedrīkstam uzlūkot par savu to, kas mums ir ticis nejauši:

Mums nepieder nekas, ko gūstam vēlmes pēc.

(10) Atceros arī, ka tu šo domu esi izteicis daudz labāk un koncentrētāk:

Ko dāvājusi laime, nav tavs īpašums.

Neatstāšu arī nepieminētu vēl šādu, vēl labāku tavu izteikumu:

Ko varēja mums dot, to atkal atņemt var.

Bet tas gan neietilpst maksājumā, jo ir no tevis ņemts. Paliec sveiks!

[1] Protams, pārnestā nozīmē.

[2] Ar «putnu līmi».

[3] Kuģi.

[4] T. i., apbalvoju tevi par to, ka tu to lasi un atbildēsi.

[5] *circumagitur,* burtiski: tiek vadāts pa apli. Vergu, kam piešķīra brīvību, viņa saimnieks paņēma pie labās rokas un pavadāja pa apli.

[6] Stoiķu.

[7] *Togāta (fabula togata)* — luga, kurā darbības personas bija tērptas togā, t.i., kuras sižets bija smelts no romiešu dzīves, pretstatā palliātai *(fabula palliata),* komēdijai ar grieķisku sižetu (pallijs — grieķu apmetnis).

[8] *Mīms* — sk. 7, 1. piez.

[9] *Pūblilijs* Sīrietis — iecienīts mīmu autors (1. gs. pr. Kr.).

9. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vēlies zināt, vai Epikūrs kādā vēstulē pamatoti nosoda tos, kas apgalvo, ka gudrajam pietiekot pašam ar sevi un viņam tāpēc neesot vajadzīgs draugs. To Epikūrs pārmet Stilponam[1] un visiem, kam augstākais labums šķiet dvēsele necietēja. (2) Taču mēs neizbēgami ieslīgstam divnozīmīgumā, ja gribam *apátheia*[2] aši pārtulkot ar vienu vārdu, sacīdami *impatientia*[3], jo to var saprast pretēji tam, ko vēlamies pateikt. Mēs gribam apzīmēt tādu, kas noraida jebkuru nelaimes sajūtu, bet tas tiks uztverts kā tāds, kas nespēj panest nekādu nelaimi. Tad paskaties, vai nebūtu labāk teikt «neievainojama dvēsele» vai «dvēsele, kas atrodas ārpus jebkurām ciešanām». (3) Tāda ir atšķirība starp mums un viņiem[4]: mūsu gudrais gan pārvar ikvienu likstu, bet izjūt to; viņu gudrais to pat neizjūt. Kopīgs mums un viņiem ir tas, ka gudrajam pietiek pašam ar sevi. Tomēr viņš, kaut arī pats sev ir pietiekams, vēlas, lai viņam būtu gan draugs, gan kaimiņš, gan biedrs[5]. (4) Paskaties, cik lielā mērā viņš pats sev pietiekams: dažkārt viņam pat pietiek ar daļu sevis. Ja slimība vai ienaidnieks viņam atņems roku, ja viņš nelaimes gadījumā zaudēs vienu vai abas acis, viņam pietiks ar to, kas palicis, un viņš ar vājināto, sakropļoto miesu būs tikpat priecīgs, kāds bijis ar veselu. Viņš neskumst pēc zudušā, kaut gan labāk gribētu, lai zaudējumu nebūtu. (5) Gudrajam pietiek pašam ar sevi nevis tādā nozīmē, ka viņš gribētu dzīvot bez drauga, bet tādā, ka viņš to spēj. Un ar šo «viņš to spēj» jāsaprot, ka viņš mierīgu prātu arī panesīs drauga zaudēšanu. Bez drauga viņš gan nekad nepaliks. Cik drīz viņš atradīs aizstājēju, tas ir viņa varā. Tāpat kā Feidijs[6], sabojājis skulptūru, tūdaļ veidos citu, arī viņš, prasmīgs draudzību līdzējs, aizstās zaudēto ar citu. (6) Tu vaicāsi: kādā veidā viņš tik ātri tiks pie drauga? To pateikšu, ja varam vienoties, ka es tev tūdaļ samaksāšu parādu un mēs tad par šo vēstuli būsim norēķinājušies. Hekatons[7] saka: «Es tev norādīšu pieburamo līdzekli — bez dziras, bez zālēm, bez kādas burves pantiņiem: ja gribi, lai tevi mīl, tad mīli!» Lielu prieku sniedz ne vien veca, pārbaudīta draudzība, bet arī jaunas draudzības iegūšana un sākums. (7) Cilvēku, kas draugu jau ieguvis, no tāda, kas to pašlaik iegūst, atšķir tas pats, kas pļāvēju no sējēja. Filozofs Atals[8] mēdza sacīt, ka iegūt draugu ir patīkamāk nekā būt ieguvušam, «tāpat kā māksliniekam ir patīkamāk gleznot nekā būt gleznojušam»[9]. Ar mākslas darba darināšanu saistītā trauksme rod milzīgu baudu pašā darināšanā. Kas jau izlaidis no savām rokām gatavu darbu, vairs tādu prieku nerod. Tagad viņš priecājas par savas mākslas augļiem, kamēr gleznoja — rada prieku no pašas mākslas. Bagātāki augļiem ir mūsu bērnu jaunības gadi, taču mīlīgāka ir viņu bērnība.

(8) Tagad atgriezīsimies pie mūsu temata. Lai arī gudrajam pietiek pašam ar sevi, viņš tomēr vēlas draugu kaut vai tāpēc, lai koptu draudzību un lai tik cēls tikums nepaliktu novārtā; ne jau tālab, kā Epikūrs minēja tajā pašā vēstulē, «lai būtu kāds, kas viņu aprūpētu slimības gadījumā, viņam nāktu palīgā ieslodzījumā vai trūkumā», bet gan lai pašam būtu kāds, ko viņš slimības gadījumā aprūpētu, ko viņš atbrīvotu no ienaidnieka gūsta. Kas, līgdams draudzību, redz tikai sevi, domā aplam. Kāds sākums, tādas arī beigas. Viņš iegādājies draugu, lai tas viņu izpestītu no važām: līdzko tās iešķindēsies, draugs viņu pametīs. (9) Tās ir draudzības, ko tauta sauc par pagaidu draudzībām: ko

pieņemam izdevīguma pēc, tas mums būs pa prātam tikmēr, kamēr ir izdevīgs. Tāpēc ap cilvēkiem, kam klājas labi, ir vesels draugu pulks, ap nelaimē kritušiem — vientulība;[10] tad draugi no turienes, kur viņi tiek pārbaudīti, laižas lapās. Tāpēc arī sastopams tik daudz nekrietnības piemēru, kad citi draugus aiz bailēm pamet, citi aiz bailēm nodod. Sākumam un beigām katrā ziņā jāsaskan. Kas kļuvis par draugu tāpēc, ka viņam tas ir izdevīgi, tas arī pārstās tāds būt, kad viņam tas būs izdevīgi. Jebkurš guvums viņam būs tikamāks par draudzību, ja tajā bez pašas draudzības ir vēl kas tīkams. (10) Kālab iemantoju draugu? Lai man būtu cilvēks, par kuru es varētu mirt un kuram es varētu doties līdzi trimdā, par kura dzīvību es varētu cīnīties un uzupurēties. Bet tas, ko apraksti, ir nevis draudzība, bet darījums, kad domā par to, kas ir izdevīgi, aprēķina, kas iegūstams. (11) Mīlētāju kaislei neapšaubāmi ir zināma līdzība ar draudzību — to varētu saukt par neprātīgu draudzību: bet vai tad kāds mīl ieguvuma dēļ? Vai godkāres vai slavas dēļ? Mīlestība pati par sevi, atstādama visu pārējo novārtā, iekvēlina dvēseli alkām pēc daiļuma, ne gluži bez cerībām uz pretmīlu. Tad kā? Cildenāks cēlonis rada zemisku kaisli?

(12) «Runa tagad nav par to,» sacīsi, «vai draudzība kārojama pati par sevi.» — Gluži otrādi, tas ir jāpierāda pirmām kārtām. Proti, ja tā ir kārojama pati par sevi, pēc tās var tiekties arī tāds, kam pietiek pašam ar sevi. — «Tad kādā veidā viņš tieksies pēc tās?» — Tāpat, kā tiecas pēc kaut kā ļoti skaista — ne guvuma mudināts, ne likteņa nepastāvīguma baidoties. Kas līgst draudzību tikai izdevīgam gadījumam, tas atņem tai cildenumu.

(13) Gudrajam pietiek pašam ar sevi. To, mans Lucīlij, lielākoties iztulko aplam: gudro no visurienes padzen un viņu iesloga paša čaulā. Taču ir jātiek skaidrībā par to, ko šis izteikums sola un cik tālu sniedzas solījums. Gudrajam pietiek pašam ar sevi, lai dzīvotu laimīgi, nevis lai dzīvotu. Dzīvošanai viņam daudz kas vajadzīgs, laimīgai dzīvei — tikai prātīgs, taisns likteni nicinātājs gars. (14) Es gribu tev vēl norādīt uz Hrīsipa[11] formulēto atšķirību. Viņš saka, gudrajam netrūkstot nekā un tomēr viņam daudz kā vajagot. «Muļķim turpretim nekas nav vajadzīgs, jo viņš neko neprot izmantot, tomēr viņam visa kā trūkst.» Gudrajam vajadzīgas rokas, acis un vēl daudz kas cits ikdienas lietojumam, bet viņam nekā netrūkst.[12] Trūkums pamatojas uz nepieciešamību, bet gudrajam nekas nav nepieciešams. (15) Tātad gudrajam, kaut gan viņam pietiek pašam ar sevi, draugi tomēr vajadzīgi, un viņš vēlas, lai to būtu pēc iespējas vairāk, bet ne jau tādēļ, lai dzīvotu laimīgi, jo viņš dzīvos laimīgi arī bez draugiem. Augstākais labums nemeklē līdzekļus ārpusē; tas tiek kopts paša mājās[13] un visā pilnībā pastāv sevī. Kas kādu daļu sevis meklē ārpusē, kļūst atkarīgs no likteņa. (16) «Bet kāda tomēr gudrajam būs dzīve, ja viņš apcietinājumā vai pamests svešas tautas vidū, vai aizkavējies ilgā jūras braucienā, vai izmests vientuļā krastā, paliks bez draugiem?» — Tāda pati kā Jupiteram, kad viņš, Visumam izkūstot,[14] visiem dieviem saplūstot vienkop un dabai uz brīdi sastingstot, rimsies un nodosies savām pārdomām. Ko tamlīdzīgu dara arī gudrais: viņš gremdējas sevī, paliek pats ar sevi.

(17) Tiesa, kamēr viņš var izkārtot dzīvi pēc sava ieskata, viņš, lai gan viņam pietiek pašam ar sevi, apņem sievu; lai gan viņam pietiek pašam ar sevi, audzina bērnus; lai gan viņam pietiek pašam ar sevi, tomēr negribētu dzīvot, ja vajadzētu dzīvot bez kāda cilvēka. Pie draudzības viņu velk nevis izdevīgums, bet dabiska dziņa, jo, tāpat kā mūsos iedzimusi tieksme pēc citām lietām, tāda iedzimusi arī pēc draudzības. Tāpat kā mums ir nīstama vientulība un piemīt tieksme pēc sabiedrības, tāpat kā pati daba vieno cilvēku ar cilvēku, tā arī te pastāv ierosme tiekties pēc draudzības. (18) Bet, kaut arī viņš sirsnīgi

mīl savus draugus, kaut stāda viņus sev līdzās, bieži pat augstāk par sevi, viņš tomēr atzīs, ka viss labais ir viņā pašā, un sacīs, kā reiz teicis Stilpons, kam Epikūrs uzbrūk savā vēstulē. Proti, kad bija ieņemta Stilpona dzimtā pilsēta un viņš, zaudējis bērnus, zaudējis sievu, gāja projām, visapkārt plosoties ugunsgrēkam, viens un tomēr laimīgs, Dēmetrijs, kas daudzu pilsētu izpostīšanas dēļ bija iesaukts par Poliorkētu[15], viņam jautāja, vai esot ko pazaudējis, un Stilpons atbildēja: «Viss, kas man pieder, ir pie manis.» (19) Lūk, drosmīgs un stiprs vīrs! Viņš uzvarēja pat savu uzvarējušo ienaidnieku. «Neko neesmu pazaudējis,» viņš teica un lika ienaidniekam šaubīties par paša uzvaru. «Viss manējais ir pie manis» — taisnīgums, tikums, gudrība un princips neko, ko iespējams atņemt, neuzskatīt par labumu. Mēs brīnāmies par dažiem dzīvniekiem, kas var iziet cauri ugunij, nenodarot savai miesai nekādu ļaunumu. Taču jo vairāk apbrīnojams ir šis vīrs, kas sveiks un vesels izgājis caur bruņotu karavīru rindām, brūkošām ēkām un uguni. Vai neredzi, ka ir daudz vieglāk pieveikt veselu tautu nekā vienu vienīgu vīru? Un valoda viņam ir kopīga ar stoiķi. Arī tas nes savu mantu neskartu pa nodedzinātām pilsētām, jo viņam pietiek pašam ar sevi: šajos ietvaros viņš iekļauj savu laimi. (20) Un nedomā, ka tikai mēs[16] vien mētājamies augstiem vārdiem: arī pašam Stilpona pulgotājam Epikūram pieder līdzīgs izteikums, kuru nu vēlīgi pieņem, kaut gan mans šīsdienas parāds jau dzēsts. «Ja kādam tas, kas viņam ir,» viņš saka, «neliekas pats lieliskākais, tad viņš, kaut arī būdams kungs pār visu pasauli, tomēr ir nelaimīgs.» Jeb, ja tev tas izklausīsies labāk šādi (mums taču jācenšas saglabāt nevis vārdus, bet domas): «Kas neuzskata sevi par ļoti laimīgu, tas ir nelaimīgs, kaut arī viņš būtu visas pasaules pavēlnieks.» (21) Bet, lai tu zinātu, ka tās ir visiem kopīgas domas, jo ir pašas dabas diktētas, vari tās atrast pat pie dzejnieka komiķa[17]:

Kas netic, ka viņš laimīgs, nevar laimīgs būt.

Kāda tam nozīme, kā tev klājas, ja pašam liekas, ka slikti? (22) «Kā tad tā?» jautāsi. «Ja sevi par laimīgu pasludinās daudzu cilvēku kungs un vēl vairāku vergs, vai tad viņš pēc paša sprieduma kļūs laimīgs?» — Ne jau tas, ko viņš saka, ir svarīgi, bet ko viņš jūt, un ne jau tas, ko jūt kādā atsevišķā dienā, bet gan tas, ko pastāvīgi. Bet tev nav pamata bažīties, ka tik liela laime tiks necienīgam. Tikai gudrajam pa prātam tas, kas viņam ir, bet muļķībai viss, kas tai ir, rada apnikumu un mokas. Paliec sveiks!

[1] *Stilpons* no Megarām (ap 300 pr. Kr.) — filozofa Eukleida skolnieks, Megaru skolas filozofs, viens no Zēnona (sk. 6, 4. piez.) skolotājiem, kas par augstāko dzīves mērķi pasludināja «apatiju» (sk. 2. piez.).

[2] Gr. *apátheia* apzīmē gan ciešanu neesamību, gan bezkaislīgumu, nesatraucamību, bet Seneka šajā terminā saskata vēl nozīmi «nespēja paciest», kāda grieķu tekstos nav konstatēta. Lietvārds *apátheia* atvasināts no īpašības vārda *apathḗs*, kura pamatnozīmes ir «nejūtīgs, bezkaislīgs, nesatraucams».

[3] Lat. *impatientia* — 1) nespēja paciest; 2) bezkaislīgums, nesatraucamība. Latviešu valodā nav lietvārda, kas aptvertu abas nozīmes, tāpēc tulkojumā izmantota latīņu oriģinālforma.

[4] Starp stoiķiem un epikūriešiem.

[5] *Biedrs* — aptuvens lat. *contubernalis* tulkojums.

[6] *Feidijs* (5. gs. pr. Kr.) — izcils grieķu tēlnieks.

[7] *Hekatons* — sk. 5, 1. piez.

[8] *Atals* (1. gs. pr. Kr. — 1. gs. pēc Kr.) — filozofs stoiķis, viens no Senekas skolotājiem.

[9] T. i., būt gleznu uzgleznojušam.

[10] Sal. Ovidija «Skumjās dziesmas», I, 9, 5—6:

Kamēr tev saulains būs laiks, tu skaitīsi daudzus sev draugus,
Bet, ja būs apmācies laiks, drīz vien tu paliksi viens.
(Atdzejojis J. Lezdiņš)

[11] *Hrīsips* no Solām (Kilikija) (280—206) — Kleanta (sk. 6, 4. piez.) skolnieks, viens no ievērojamākajiem stoiskās filozofijas pārstāvjiem, pirmais formulēja stoiķa ideālu: gudrais dzīvo brīvs no afektiem (mīlestība, naids, bauda, bailes) saskaņā ar lietderīgajiem Visuma likumiem.

[12] T. i., viņš nejūtas nelaimīgs, ja viņam kaut kā nav.

[13] Dvēselē.

[14] Pēc stoiķu mācības, Visums periodiski iet bojā ugunī. Sal. grandiozo Visuma bojāejas vīziju Senekas traģēdijā «Tiests», 830—883 (*Seneka.* Traģēdijas. — R., 1989. — 126.—127. lpp.).

[15] *Dēmetrijs Poliorkēts* («Pilsētu aplencējs», ap 336—283) — Maķedonijas Aleksandra karavadoņa Antigona Vienača dēls, piedalījās cīņās par Aleksandra radītās lielvalsts sadalīšanu, kurās sekmīgi izmantoja jaunas aplenkuma mašīnas.

[16] Stoiķi.

[17] Pie Pūblilija Sīrieša (sk. 8, 9. piez.).

10. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tā tas ir, savas domas negrozu: vairies no pūļa, vairies no nedaudziem, vairies pat no viena. Man nav neviena, ar ko es gribētu tevi redzēt saistītu. Un raugi, kādās domās esmu par tevi: uzdrošinos tevi uzticēt tev pašam. Kā stāsta, Kratēts[1], tā paša iepriekšējā vēstulē minētā Stilpona klausītājs, redzēja kādu jaunieti vienu pašu pastaigājamies un viņam pajautāja, ko viņš tur viens darot. «Es runāju ar sevi,» tas atbildēja. Uz to Kratēts sacīja: «Sargies, lūdzams, un uzmanies: tu runā ar sliktu cilvēku!» (2) Parasti uzmanām cilvēku bēdās vai bailēs, lai viņš neizmanto vientulību sev par ļaunu. Un vispār nedrīkst nevienu nesaprātīgu cilvēku atstāt paša ziņā, jo tad viņš perina ļaunus nodomus, gatavo briesmas citiem vai sev; tad viņam cita pēc citas rodas dažādas nekrietnas vēlmes un dvēsele atsedz visu, ko bija slēpusi aiz bailēm vai kauna; tad tā sakāpina pārdrošību, sakairina iekāri, iededz dusmas. Beidzot, muļķim iet zudumā vienīgā priekšrocība, kāda ir vientulībai, — citam neko neuzticēt un nebaidīties denuncianta: viņš pats nodod sevi.

Tad nu redzi, kādas cerības lieku uz tevi, pareizāk — ko solu pats sev,[2] jo «cerība» ir apzīmējums nedrošam labumam: nespēju atrast nevienu, ar ko es tevi labprātāk redzētu kopā, kā vien tevi pašu. (3) Man nāk atmiņā, cik cildenu garu tu bildi spēka pilnus vārdus. Tūdaļ apsveicu sevi un teicu: «Šie vārdi nenāk no mēles gala, nē, tiem ir dziļš pamats. Šis nav pūļa cilvēks, viņš tiecas pēc glābiņa.» (4) Tā arī runā, tā dzīvo; pielūko, lai nekas tevi nepiespiež pie zemes! Savas vecās vēlmes vari dieviem atlaist, lūdz viņiem no jauna ko citu: izlūdzies pareizu garīgu stāju, labu veselību dvēselei, tad — miesai. Kāpēc gan tev neizteikt šādas vēlmes biežāk? Lūdzies dievu droši: tu taču nelūgsi svešu mantu.

(5) Taču nosūtīšu tev šo vēstuli, kā radis, ar nelielu dāvanu. Cik tas ir pareizi, ko saka Atēnodors[3]: «Zini, tu būsi brīvs no visām kaislībām, kad būsi ticis tiktāl, ka lūgsi dievam tikai to, ko vari lūgt, visiem dzirdot.» Bet tagad — cik liels ir cilvēku neprāts!

Dieviem viņi čukst visderdzīgākās vēlmes, bet, ja kāds ieklausās, uzreiz apklust; ko slēpj no cilvēkiem, to viņi stāsta dievam. Tad padomā, vai nebūtu noderīga šāda pamācība: «Dzīvo ar cilvēkiem tā, it kā tevi redzētu dievs; runā ar dievu tā, it kā tevi dzirdētu cilvēki.» Paliec sveiks!

[1] *Kratēts* (4. gs. 2. pusē pr. Kr.) — Sinopes Diogena (sk. 29, 2. piez.) skolnieks, filozofs kiniķis.

[2] Attiecībā uz tevi.

[3] *Atēnodors* — laikam domāts Atēnodors no Tarsas (Kilikijā), filozofs stoiķis, Oktaviāna, vēlākā ķeizara Augusta, skolotājs.

11. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ar mani runāja tavs draugs, cilvēks ar labām dotībām. Par viņa dvēseli un prātu, par to, cik tālu viņš jau ticis, liecināja mūsu pirmā saruna. Viņš man radīja priekšstatu, kam noteikti atbildīs, jo runāja bez sagatavošanās, pēkšņi pārsteigts. Arī attapies viņš tikko varēja pārvarēt savu kautrumu (jaunam cilvēkam tā ir laba zīme)[1], tik ļoti viņam sejā sakāpa sārtums. Man ir aizdomas, ka tas viņu pavadīs arī tad, kad viņš būs nobriedis, atbrīvojies no visiem trūkumiem, pat kļuvis par gudro, jo ne ar kādu gudrību nevar atbrīvoties no dabas dotiem miesas vai dvēseles[2] trūkumiem: kas ir iedzimis un iesīkstējis, to var ar prasmi mīkstināt, bet ne pārvarēt. (2) Arī dažiem ļoti nosvērtiem vīriem, ieraugot cilvēku masu, parādās sviedri, kā tas mēdz būt aiz noguruma vai tveices; dažiem, kam jāteic runa, sāk trīcēt ceļi, citiem klab zobi, mežģījas mēle, veras ciet lūpas. To nekad nenovērsīs ne pamācības, ne pieradums — te daba parāda savu varu un ar šiem trūkumiem atgādina sevi arī visstiprākajiem cilvēkiem. (3) Pie šiem trūkumiem, zinu, pieder arī sarkšana — pat ļoti cienīgiem vīriem sejā pēkšņi iesitas sārtums. Biežāk tas gan parādās jauniem cilvēkiem, kam ir vairāk siltuma un jutīga piere.[3] Tomēr tam pakļauti arī rūdīti vīri un sirmgalvji. No dažiem cilvēkiem īpaši jābīstas, kad viņi nosarkuši, — tad viņus it kā atstājušas visas kauna jūtas. (4) Sulla[4] bija sevišķi nežēlīgs tad, kad viņam sejā saskrēja asinis. Neviens nebija maigāku seju par Pompeju[5], kas cilvēkos vienmēr sarka, īpaši runādams sapulcēs. Atceros, kā Fabiāns[6], atvests Senātā par liecinieku, nosarka un cik brīnišķi viņam piestāvēja šis kautruma sārtums. (5) Tas notika nevis gara nenosvērtības, bet neparastās situācijas dēļ, kas nepieredzējušos, kaut arī neizsit no līdzsvara, tomēr satrauc, jo viņiem iedzimtas fiziskas noslieces dēļ ir tieksme uz to. Citiem ir mierīgas asinis, citiem — straujas un kustīgas, kas viegli sakāpj galvā. (6) To, kā sacīju, nenovērš nekāda gudrība. Citādi tā, ja spētu izskaust visus trūkumus, pakļautu sev pašu dabu. Viss, ko mums piedzimstot piešķir organisma stāvoklis[7], paliks, lai arī cik centīgi un ilgi pilnveidotos dvēsele. Un neko no tā visa nevar ne aizkavēt, ne tīšām izraisīt. (7) Skatuves mākslinieki, kas atdarina noskaņojumus, kas tēlo bailes un nemieru vai pauž skumjas, atveido kautrumu ar šādām pazīmēm: viņi noliec galvu, runā klusināti, nodur acis un raugās zemē, bet nosarkt nav spējīgi: kauna sār-

tumu nevar ne apspiest, ne mākslīgi radīt. Pret tādām parādībām gudrība neko nesola un neko nelīdz: tās ir patstāvīgas, atnāk neaicinātas un neaicinātas aiziet.

(8) Taču vēstule jau prasās pēc nobeiguma. Tad nu saņem to, noderīgu un svētīgu, un glabā savā sirdī: «Mums jāizraugās krietns vīrs un allaž jātur acu priekšā, lai dzīvotu tā, it kā viņš mūs vērotu, un visur rīkotos, it kā viņš to redzētu.» (9) Tā, mans Lucīlij, mācījis Epikūrs. Viņš piešķīris mums sargu un pavadoni, turklāt pamatoti: daudzi pārkāpumi netiks izdarīti, ja tam, kas dziras tos izdarīt, klāt būs liecinieks. Dvēselei jābūt kādam, pret kuru tā justu bijību un kura cienīgums tai ļautu šķīstīt pašas dzīles. Cik laimīgs gan ir tāds cilvēks, kas, būdams klāt kaut vai tikai cita cilvēka domās, spēj viņu padarīt labāku! Cik laimīgs tas, kas spēj pret citu just tādu bijību, ka, kaut vai tikai domādams par viņu, saņem savus spēkus un pilnveidojas! (10) Tātad izraugies Katonu, bet, ja viņš tev šķiet pārāk skarbs, — lēnīgāka rakstura vīru — Lēliju.[8] Izraugies to, kura dzīves veids un valoda, un pat vaigs, kurā atklājas dvēsele, tev ir pa prātam: viņu allaž turi acu priekšā vai nu par sargu, vai priekšzīmi. Ir jābūt kādam, atkārtoju, pēc kura veidotos mūsu raksturs: tikai ar mērauklu iztaisnojams greizais. Paliec sveiks!

[1] Sinopes Diogens (sk. 29, 2. piez.), ieraugot jaunekli nosarkstam, esot teicis: «Ticiet viņam, jo tā ir tikuma krāsa.»

[2] *Vai dvēseles* — šos vārdus daži izdevēji svītro, jo tie ir pretrunā ar Senekas citkārt paustajiem uzskatiem.

[3] *Piere* — kā jūtu spogulis.

[4] Lūcijs Kornēlijs *Sulla* (138—78) — romiešu valstsvīrs un karavadonis, populāru («tautas partijas») pretinieks; kā diktators atjaunoja Senāta varu.

[5] *Pompejs* — sk. 4, 5. piez.

[6] *Fabiāns* Papīrijs (1. gs. pēc Kr.) — orators un stoicismam tuvs filozofs, viens no Senekas skolotājiem.

[7] *Organisma stāvoklis — temperatura corporis*: proporcijas, kādās miesā sajaukti elementi. Ar elementu sajaukuma variantiem arī (domājams, kopš Empedokla) skaidroja atšķirīgos rakstu-rus (sal. «temperaments»).

[8] *Katons, Lēlijs* — sk. 7, 6. piez.

12. VĒSTULE

(1) Kurp vien raugos, visur redzu savu gadu liecības. Biju aizbraucis uz savu lauku īpašumu pilsētas tuvumā un sāku žēloties par to, cik dārgi izmaksā grūstošā ēka. Pārvaldnieks man atbild, ka te nav vainojama viņa nolaidība; viņš darot visu, bet mājas esot vecas. Šīs mājas izaugušas manās rokās: kas tad notiks ar mani, ja mana vecuma būvakmeņi jau tik ļoti satrunējuši? (2) Sadusmojies izmantoju pirmo ieganstu, lai izgāztu savas dusmas. «Ir acīm redzami,» saku, «ka platānas atstātas novārtā: tām nav lapotnes, un cik mezglaini un sakaltuši ir zari, cik nožēlojami, neglīti stumbri! Un tas tā nebūtu, ja kāds tās apraktu un laistītu.» Viņš zvēr pie mana genija[1], ka darot visu un jo rūpīgi kopjot kokus, bet tie vienkārši esot veci. Starp mums runājot, es stādīju tās, redzēju to pirmās lapas. (3) Tad, pagriezies pret durvīm, jautāju: «Kas ir šis grausts, kas pamatoti nolikts pie durvīm un prasās jau laukā pa tām?[2] Kur esi tādu ķēris? Kāda tev patika pievākt svešu mironi?» Bet šis

saka: «Vai nepazīsti mani? Esmu taču Felicions, kuram aizvien dāvināji māla lellītes[3]? Esmu pārvaldnieka Filosita dēls, tavs mīlulītis.» — «Skaidrs,» saku, «viņš ir jucis. Šis mazais puisītis esot mans mīlulis? Ļoti iespējams — viņam tieši krīt laukā zobi.»[4]

(4) Savam lauku īpašumam varu pateikties par to, ka viss, ko tur redzu, man atgādina vecumu. Apskausim to un mīlēsim: tas ir prieka pilns, ja vien zini, kā to izmantot. Augļi mums ir vistīkamāki, kad tie iet uz beigām, bērni visjaukāki bērnības nogalē. Vīna cienītāju visvairāk priecē pēdējais malks — tas, kas viņu nogremdē, reibumu padara pilnīgu. (5) Ikviena bauda patīkamāko, kas tai piemīt, pataupa beigām. Vispatīkamākais vecums ir tas, kas jau laižas lejup, bet ne pārāk strauji, un pat tam, kas jau atrodas uz pēdējā pakāpiena, manuprāt, ir savi prieki vai arī prieku vietā stājas sajūta, ka nav vairs vajadzības pēc tiem. Cik saldi, kad esi pievārējis savas iekāres un tās palikušas pagātnē! (6) «Taču ir grūti,» sacīsi, «redzēt nāvi acu priekšā.» — Pirmkārt, nāvei jābūt acu priekšā kā sirmgalvim, tā jauneklim, jo tiekam aicināti ne jau pēc vecuma cenza[5]. Otrkārt, neviens nav tik vecs, ka būtu nekaunīgi cerēt vēl uz vienu dienu, bet viena diena ir dzīves pakāpiens. Viss mūžs sadalīts daļās un sastāv no apļiem, no kuriem lielākie apņem mazākos. Bet viens no tiem apņem, ietver visus pārējos — tas sniedzas no dzimšanas līdz nāves dienai. Cits aplis apņem jaunekļa gadus, vēl cits aptver visu bērnību.[6] Tad ir vēl gads pats par sevi, ar visiem laika posmiem, no kuru reizinājuma veidojas cilvēka mūžs. Mēnesi apjož šaurāks aplis, vissaurākais ir dienai, bet arī tas sniedzas no sākuma līdz beigām, no lēkta līdz rietam. (7) Tāpēc Hērakleits[7], kuram viņa iesauka piešķirta tumšās izteiksmes dēļ, bilst: «Viena diena ir vienāda ar jebkuru citu.» To saprot dažādi. Cits saka, ka dienas ir vienādas stundu skaita ziņā, un viņš nemelo: ja diena aptver divdesmit četru stundu laika posmu, tad katrā ziņā visas dienas savā starpā ir vienādas, jo naktij nāk klāt tik, cik zudis dienai. Pēc cita domām, katra diena vienāda ar visām pārējām līdzības ziņā: pat visgarākā laika posmā ir tikai tas, ko varētu atrast arī vienā dienā, — gaisma un nakts. Pasaules mainīgajā ritumā vairojas to[8] skaits, bet pašas nemainās, vienīgi tiktāl, ka ir te īsākas, te garākas. (8) Ik diena jāizkārto tā, it kā tā noslēgtu rindu un mūžā būtu pēdējā. Pākuvijs[9], kas padarīja Sīriju par savu īpašumu un to izmantoja, ar vīnu un bēru mielastu pats sev nesa upuri, un, kad viņu no galda nogādāja guļamistabā, viņa mīluļi plaukšķināja rokas un dziedāja mūzikas pavadījumā: *bebíōtai, bebíōtai*[10]. Un tā viņš sevi izvadīja katru dienu. (9) To, ko viņš darīja aiz netīras sirdsapziņas, darīsim ar tīru un, dodoties pie miera, priecīgi un jautri dziedāsim:

Galā šī dzīve: ir nostaigāts ceļš, ko liktenis lēmis.[11]

Ja dievs mums piešķirs vēl rītdienu, pieņemsim to ar prieku. Kas sagaida rītdienu bez satraukuma, ir vislaimīgākais cilvēks un bez rūpēm pieder pats sev. Katrs, kas var teikt: «Esmu mūžu nodzīvojis,» — ik dienas mostas jaunam ieguvumam.

(10) Bet nu jau laiks vēstuli beigt. — «Tad tā,» sacīsi, «atnāks pie manis bez piedevas?» — Nebaidies: kaut ko tā atnesīs. Bet kāpēc saku «kaut ko»? Nē, daudz! Vai ir vēl kas lieliskāks par izteikumu, kuru dodu tai līdzi, lai nogādā tev? «Dzīvot spaidīgos apstākļos ir ļaunums, taču neviens nav spiests dzīvot spaidīgos apstākļos.»[12] Bet kāpēc nav spiests? Tāpēc, ka uz brīvi visur ir pavērti daudzi ceļi — īsi un viegli. Pateiksimies dievam, ka neviens nav aizturams dzīvē un ka iespējams noniecināt pašus spaidus. (11) «To sacījis Epikūrs,» teiksi. «Kam tev sveša manta?» — Kas patiess, tas ir mans. Arī turpmāk neatlaidīgi uztiepšu tev Epikūru, lai visi, kas turas pie viņa vārdiem un cienī nevis to, kas pateikts, bet to, kurš pateicis, zina: labākais pieder visiem. Paliec sveiks!

[1] *Genijs* — katra cilvēka, īpaši vīrieša sargātājs gars, kas viņu pavada no dzimšanas līdz nāvei. Sieviešu genijus dažkārt sauca par junonām. Savi geniji bija arī ģimenēm, mājām, vietām, valstīm.

[2] Apbedīšanai.

[3] *Māla* (vai vaska) *lellītes* romieši dāvināja bērniem Saturnālijos (sk. 18, 1. piez.).

[4] Šim «mazajam puisītim», protams, krīt laukā ne jau piena zobi.

[5] Pilsoņi pēc iesaucamā vecuma dalījās divās kategorijās — junioros un senioros. Pie junioriem pieskaitīja parastos iesaucamo gadagājumus (no 17. līdz 45. gadam); seniorus (līdz 60. gadam) iesauca tikai ārkārtējos gadījumos.

[6] Seneka nemin pārējos cilvēka mūža posmus.

[7] *Hērakleits* (Heraklīts) (ap 544—ap 483) — filozofs no Efesas. Viņš uzskatīja, ka viss ir pastāvīgā kustībā, nemitīgi rodas un iznīkst (gr. *pánta rhei* — «viss plūst»), ka visas pārmaiņas rodas pretstatu cīņas rezultātā («Karš ir visa tēvs»). Par pirmvielu viņš uzskata uguni, ko bieži identificē ar logosu (mūžīgo Pasaules likumu). Savas sarežģītās izteiksmes dēļ viņš bieži dēvēts par «tumšo» (gr. *skoteinós*).

[8] *To* — gaismas un nakts posmu.

[9] *Pākuvijs* 19. gadā pēc Kr. bija leģiona komandieris Sīrijā un vēlāk, domājams, vietvaldis.

[10] *Bebíōtai, bebíōtai* (gr.) — viņš dzīvi nodzīvojis.

[11] Vergilijs, «Eneīda», IV, 653. Atdzejojis A. Ģiezens.

[12] *Malum est in necessitate vivere, sed in necessitate vivere necessitas nulla est.* Te izmantotas lietvārda *necessitas* dažādas nozīmes — a) trūkums, b) nepieciešamība. Burtiskais tulkojums: Dzīvot trūkumā ir ļaunums, bet nav nepieciešamības dzīvot trūkumā.

13. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ka tev ir daudz drosmes, to zinu. Jau iekams bruņojies ar svētīgām, likstu uzveicējām pamācībām, varēji būt apmierināts ar savu attieksmi pret likteni un jo vairāk tad, kad jau biji stājies cīņā ar to un pārbaudījis savus spēkus, uz kuriem nekad nevar droši paļauties, kamēr no dažādām pusēm nav parādījušās grūtības un reizēm arī jau pienākušas pavisam tuvu. Tajās tiek pārbaudīta īsta vīrišķība, kas nekad nepakļausies svešai gribai: tā ir pārbaude ar uguni. (2) Neviens atlēts, kas ne reizi nav sadauzīts zili melns, nespēj ar pilnu sparu doties sacīkstēs. Tikai tāds, kurš redzējis paša asinis, kura zobi brakšķējuši no dūres triecieniem, kurš, kad tam aizlikta kāja priekšā, ar visu stāvu izturējis pretinieka svaru un, nosviests zemē, nav zaudējis drosmi un nogāzts ikreiz cēlies jo nelokāmāks, — tikai tāds ar lielām cerībām dodas cīņā. (3) Tātad — paliekot šā salīdzinājuma ietvaros — liktenis jau ne reizi vien piespiedis tevi pie zemes, taču tu nepadevies, bet uzlēci kājās un nostājies vēl stingrāk, jo drosme, ja to izaicina, aug augumā. Un tomēr, ja tev tīk, pieņem no manis palīglīdzekļus, ar kuriem vari bruņoties. (4) Kas mūs baida, Lucīlij, ir sastopams biežāk nekā tas, kas mūs moka, un biežāk ciešam savās iedomās nekā īstenībā. Es runāju ar tevi nevis stoiķa valodā, bet šādā — rimtākā. Mēs taču apgalvojam, ka viss, kas izraisa vaidus un stenas, ir nenozīmīgs un nicināms. Atmetīsim šos augstos vārdus, kaut arī — lai dievi man liecinieki — tie ir patiesi. Mācu tev tikai vienu: neesi nelaimīgs pirms laika, jo tas, kas tev it kā draud un tevi baida, varbūt nekad nenotiks, vismaz vēl nav noticis. (5) Tātad daudz kas moka mūs vairāk, nekā vaja-

dzētu, daudz kas — agrāk, nekā vajadzētu, arī daudz kas tāds, kam vispār nevajadzētu mūs mocīt. Mēs vai nu pārspīlējam savas ciešanas, vai aizsteidzamies tām priekšā, vai izdomājam tās. Par pirmo punktu pagaidām nerunāsim, jo tas ir pretrunīgs un prāva[1] tikai ievadīta. Par to, ko nosaukšu par nenozīmīgu, tu apgalvosi, ka tas ir pats ļaunākais. Es pazīstu cilvēkus, kas, šaustīti pletnēm, smejas, un citus, kas vaid pļaukas dēļ. Vēlāk redzēsim, vai šīs lietas ir nozīmīgas pašas par sevi vai mūsu vājuma dēļ.

(6) Apsoli man tikai vienu: ikreiz, kad tevi apstās cilvēki, kas centīsies tev iestāstīt, ka esi nelaimīgs, domā nevis par to, ko dzirdi, bet par to, ko jūti, un pacietīgi apsver un vaicā sev — tu taču sevi pazīsti vislabāk: kāds viņiem pamats liet asaras par mani? Kāds viņiem pamats būt tik nemierīgiem, pat baidīties mana pieskāriena, it kā mana nelaime varētu pārlēkt uz viņiem? Un vai te vispār ir kāda nelaime? Varbūt šis gadījums nav tik ļauns, cik tam nelāga slava? Jautā pats sev: varbūt mokos un bēdājos bez kāda pamata un padaru par nelaimi to, kas nemaz tāda nav? (7) «Bet kā lai zinu,» vaicāsi, «vai manas bažas ir pamatotas vai ne?» — Pieņem šādu mērauklu: mūs moka vai nu pašreizējie, vai nākotnes apstākļi, vai abi reizē. Par pašreizējiem spriest ir viegli: ja tava miesa ir brīva un vesela, ja tu neciet nekādas pārestības, tikai tad pievērsīsimies nākotnei: šodien tai gar mums nav nekādas daļas. (8) «Bet tā taču pienāks!» — Vispirms pārbaudi, vai ir drošas pazīmes, ka tuvojas kas ļauns. Visbiežāk nomokāmies ar aizdomām un mūs ķircina tas, kas mēdz nobeigt karus un vēl biežāk nobeidz atsevišķus cilvēkus, — valodas.[2] Tā tas ir, mans Lucīlij: mēs ātri vien pievienojamies citu domām un nemaz nepūlamies pārbaudot tikt skaidrībā par to, kas mūs baida, bet trīcam un metamies bēgšus kā tie[3], kurus no nometnes dzen laukā izbiedēta ganāmpulka sacelts putekļu mākonis, vai kā ļaudis, kas nobijušies no nezināmu cilvēku izplatītām pasaciņām. (9) Nez kāpēc izdomājumi satrauc mūs vairāk: patiesībai ir savs mērs, bet tas, kas nāk no nezināmiem avotiem, dod bailīgai dvēselei vaļu visādiem minējumiem. Nav nekā postīgāka un grūtāk novēršama par paniskām bailēm; jebkuras citas bailes ir nesaprātīgas, bet šīs — bezjēdzīgas. (10) Tad nu aplūkosim jautājumu sīkāk. Visai ticams, ka notiks kas ļauns, bet šobrīd tas nenotiek. Cik bieži iestājies kas negaidīts! Cik bieži nav iestājies gaidītais! Un, ja arī kas notiks, tad kāda gan jēga skriet savām sāpēm pretī? Tu pietiekami ātri jutīsi sāpes, kad tās būs klāt, bet tikmēr soli sev ko labāku. (11) Ko ar to iegūsi? Laiku. Var atgadīties daudz kas, kā dēļ draudošās briesmas, lai cik tuvu tās jau būtu, aizkavējas vai pat izgaist, vai ķer kādu citu: ugunsgrēkā iespējams glābties bēgot; grūstoša ēka dažu labu maigi nosēdinājusi zemē; reizēm zobens ticis atrauts no paša skausta un viens otrs pārdzīvojis savu bendi. Arī nelaime ir untumaina. Varbūt tā pienāks, varbūt nepienāks, bet pagaidām tās nav, tāpēc iedomājies labāko! (12) Dažkārt pat nav nekādu pazīmju, kas būtu nelaimes priekšvēstneses, bet dvēsele sev rada aplamus priekšstatus: tā vai nu iztulko kādu divdomīgu vārdu sev par ļaunu, vai pārspīlē cita aizvainojumu un domā nevis par to, cik lielas ir otra dusmas, bet par to, uz ko sadusmotais spējīgs. Nav vērts dzīvot un postam nebūs robežu, ja baidīsimies visa, no kā vien var baidīties. Še talkā lai nāk saprāts: atvairi ar dvēseles spēku pat bailes no acīm redzamā, bet, ja to nevari, tad aizgaiņā vienu vājību[4] ar citu — mazini bailes ar cerību. No visa, kā baidāmies, nekas nav tik drošs, lai nebūtu vēl drošāk, ka tas, kas iedveš bailes, nenotiks un cerētais pievils. (13) Tātad pārbaudi savas cerības un bailes un ikreiz, kad nekas nav skaidrs, izšķir jautājumu sev par labu: tici tam, kas tev patīkamāks. Kaut arī bailes saņem vairāk balsu, tomēr nosveries uz otru pusi un pārstāj bažīties, un reizēm savā prātā apsver, ka lielākā daļa cilvēku drudžainā satraukumā šaudās šurp un

turp, kaut gan viņiem nekas ļauns nenotiek un arī nav droši gaidāms. Neviens, kas jau sācis uztraukties, vairs nespēj sev pretoties un nepārbauda, vai viņa bailēm ir īsts pamats. Neviens neteiks: «Kas to stāsta, nav ņemams nopietni: viņš vai nu pats visu izdomājis, vai noticējis citiem.» Mēs ļaujamies baumu izplatītājiem, baiļojamies par nezināmo, it kā tas būtu kas drošs, zaudējam mēra izjūtu — bažas mums tūdaļ pārtop bailēs.

(14) Man ir kauns, ka runāju tā ar tevi un dziedinu tik vājiem līdzekļiem. Lai cits saka: «Varbūt tas nenotiks.» Tu saki: «Un kas par to, ja tas notiks? Redzēsim, kurš uzvarēs. Varbūt tas notiks manā labā un nāve kļūs par manas dzīves rotu.» Velnarutks bija Sokrata diženuma vainagojums.[5] Izrauj Katonam[6] no rokām zobenu, viņa brīvības ķīlu, un tu viņam atņemsi prāvu tiesu slavas. (15) Bet es pārāk ilgi mudinu tevi, kaut gan tev drīzāk vajadzīgi atgādinājumi nekā mudinājumi. Nevedinu tevi projām no tavas dabas: tu esi dzimis tam, par ko runāju. Tāpēc jo cītīgāk vairo un izdaiļo labo, kas tevī ir.

(16) Bet nu beigšu vēstuli, tai uzspiezdams zīmogu, tas ir, uzticēdams tai lielisku izteikumu, ko aiznest tev. «Līdzās pārējiem ļaunumiem muļķībai piemīt vēl tāds, ka tā aizvien sāk dzīvot no jauna.» Apdomā, Lucīlij, labākais no visiem cilvēkiem, ko nozīmē šis izteikums, un tu sapratīsi, cik derdzīga ir to cilvēku vieglprātība, kuri ik dienas savai dzīvei liek jaunus pamatus un vēl pašās beigās sāk lolot jaunas cerības. (17) Aplūko cilvēkus pa vienam, un tu sastapsi vecus vīrus, kas jo cītīgi gatavojas pretendēt uz amatiem, ceļot, tirgot. Kas ir vēl pretīgāks par vecu vīru, kas tikai sāk dzīvot? Es nepieminētu šo vārdu autoru, ja tie nebūtu tik maz pazīstami un piederētu pie izplatītajiem Epikūra teicieniem, kurus atļāvos gan cildināt, gan piesavināties.[7] Paliec sveiks!

[1] It kā tiesas lieta.

[2] Oriģinältekstā izmantotas darbības vārda *conficere* nozīmes nianses: *conficere bellum* — nobeigt karu; *singulos conficit* — nobeidz atsevišķus (cilvēkus).

[3] Karavīri.

[4] *Vājību* — *vitium*, burtiski: trūkums, kļūda, vaina, netikums.

[5] Atēnās nāves sodu izpildīja ar velnarutka indi. Sokrats kausu ar indi izdzēra pilnīgā dvēseles mierā. Par Sokrata pēdējiem mirkļiem vēstī Platons dialogā «Faidons». Sk. grāmatu: Netveramais Sokrats. — R., 1987. — 7.—12. lpp.

[6] Marks Porcijs *Katons* Utikietis (95—46) — valstsvīrs, filozofs stoiķis, konsekvents tradicionālās republikas piekritējs un Cēzara pretinieks. Izceļoties pilsoņkaram, 49. gadā devās uz Āfriku, kur centās organizēt pretestību Cēzaram. Pēc sakāves kaujā pie Tapsas (46. g.) Utikā (Lībijā) izdarīja pašnāvību.

[7] Sal. 12, 11: «Kas patiess, tas ir mans.. labākais pieder visiem.»

14. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es atzīstu, ka mums no dabas piemīt mīlestība uz paša miesu; atzīstu, ka mums par to jārūpējas. Es nenoliedzu, ka jāizturas saudzīgi pret to, bet noliedzu, ka jābūt tās vergam. Kas ir savas miesas vergs, kas pārāk baidās par to un kam tā ir mēraukla visam, tas būs arī vergs daudz kam. (2) Mēs nedrīkstam izturēties tā, it kā dzīvotu

savas miesas labad, bet jāizturas, it kā bez tās nevarētu dzīvot. Pārmērīga mīlestība uz to mums rada nemieru un bailes, apgrūtina mūs ar rūpēm, pakļauj mūs negodam. Kam miesa pārāk dārga, tam viņa gods nav dārgs. Lai jo rūpīgi gādājam par savu miesu, bet, kad to prasīs saprāts, prasīs cieņa, prasīs uzticība, tad nekavēsimies to raidīt ugunī. (3) Un tomēr, ciktāl spējam, vairīsimies ne vien no briesmām, bet arī no nepatikšanām; patversimies drošībā un padomāsim laiku pa laikam, kā atvairāmi ieganstī bailēm. Tādi, ja nemaldos, ir trīs: mēs baidāmies trūkuma, baidāmies slimību, baidāmies tā, kas var notikt kāda stiprāka varas dēļ. (4) No tā visa mūs visvairāk satrauc tas, kas mums draud no svešas varas, jo tas nāk ar troksni un nemieru. Dabīgie ļaunumi, kurus minēju, trūkums un slimības, pielavās klusītēm un nerada šausmas ne acīm, ne ausīm, toties trešajam ir milzīgs pavadoņu pulks: tam klāt ir zobens un uguns, važas un plēsīgi zvēri, ko uzrīdīt cilvēku miesām. (5) Iedomājies šai sakarā vēl cietumu un krustus, moku solus un kāšus, caur cilvēku miesām izdzītus mietus, kas nāk laukā pa muti, locekļus, ko plosa uz dažādām pusēm dzīti rati, ar viegli uzliesmojošu vielu apziestus kreklus no viegli degoša auduma un visu pārējo, ko vēl izdomājis nežēlīgums. (6) Tāpēc nav brīnums, ka visvairāk baidās no šā ļaunuma, kam ir tik liela daudzveidība un tik drausmīgi atribūti. Tāpat kā bendeskalps panāk vairāk, ja izliek vairāk moku rīku, jo to izskats vien salauž arī tādus, kas spētu izturēt ciešanas, tā arī no visa, kas nomāc un pakļauj mūsu dvēseli, vislielākā iedarbība ir tam, kam ir ko parādīt. Iepriekš minētās mokas ir tikpat smagas — es domāju badu, kuņģa augoņus un drudzi, kas izkaltē pašas iekšas, — bet tās ir slēptas, un tām nav nekā, kas draudīgi snaikstītos pēc mums vai ko varētu parādīt: šajā gadījumā, tāpat kā lielos karos, uzvara tiek gūta ar skata un rīku baismumu. (7) Tāpēc centīsimies atturēties no aizvainojumiem. Reizēm mums jābaidās no tautas; reizēm, ja valstī ir tāda kārtība, ka lielākā daļa jautājumu tiek izšķirta Senātā, — no tajā ietekmīgajiem vīriem; reizēm — no atsevišķiem cilvēkiem, kam dota vara pār tautu un pret tautu. Tos visus iegūt par draugiem prasa daudz pūļu; pietiek, ka viņi mums nav ienaidnieki. Tāpēc gudrais nekad neizraisīs vareno dusmas, bet gan izvairīsies no tām, kā jūras braucienā izvairās no vētras. (8) Kad brauci uz Sicīliju, tu šķērsoji līci. Neapdomīgais stūresvīrs noniecināja dienvidvēja draudus (tieši šis vējš sabango Sicīlijas jūru un sagriež to vērpetēs) un turēja kursu nevis uz kreiso krastu, bet uz to, kur tuvumā griežas Haribdas virpulis[1]. Turpretī piesardzīgāks stūresvīrs iztaujā vietas pazinējus, kāda ir straume un ko vēstī mākoņi, un ietur kursu tālu no šīm vietām, kurām nelāga slava virpuļa dēļ. Tāpat rīkojas gudrais: viņš sargās no varas, kas viņam spēj kļūt bīstama, bet pirmām kārtām rūpējas, lai viņa sargāšanās nebūtu pamanāma. Drošība daļēji panākama arī tādējādi, ka pēc tās netiecas atklāti, jo sargāties no kaut kā nozīmē to nosodīt. (9) Tad mums vēl jāraugās, kā būt drošībā no pūļa. Pirmkārt, nevēlēsimies nekad to pašu, ko tas: sāncenšu starpā mēdz būt ķildas. Otrkārt, lai mums īpašumā nav nekā, kas tīkotājam būtu pārāk izdevīgs laupījums. Lai tev ir klāt pēc iespējas mazāk, ko būtu vērts atņemt. Neviens vai tikai retais alkst pašu cilvēka asiņu. Vairāk ir aprēķinātāju nekā nīdēju: kailo laupītāji neaiztiek, nabagu liek mierā arī uz aplenkta[2] ceļa. (10) Un vēl: kāda sena pamācība liek mums vairīties no trim lietām — no naida, nenovīdības, nicinājuma. Kā tas panākams, rādīs tikai gudrība. Te grūti ievērot pareizu mēru: ir pamats bažām, ka, baidīdamies nenovīdības, neiemantojam nicinājumu, ka, negribēdami mīdīt kājām citus, neradām iespaidu, ka var kājām mīdīt mūs. Daudziem nācies baidīties tāpēc, ka varēja baidīties no viņiem. Būsim visnotaļ atturīgi: tikt nicinātam un cienītam[3] ir vienlīdz kaitīgi.

(11) Tātad jāpatveras filozofijā. Šī zinātne — neteikšu, ka krietniem cilvēkiem, bet ne pārāk sliktiem gan — ir svētās saites[4] vietā. Tiesas daiļrunai un visam citam, kas iedarbojas uz tautu, ir savi pretinieki, bet filozofiju, kas ir mierīga un nodarbojas tikai ar saviem uzdevumiem, nonievāt nevar; tai vienīgai no visām zinātnēm parāda godu arī pēdīgie cilvēki. Nekad nelietība tik ļoti nepieņemsies spēkā, nekad nesazvērēsies pret tikumiskajām vērtībām tā, lai filozofijas vārds pārstātu būt cienījams un svēts. Starp citu, ar pašu filozofiju jānodarbojas mierīgi un atturīgi. (12) «Kā tā,» vaicāsi, «vai Marks Katons, tavuprāt, atturīgi nodarbojās ar filozofiju, viņš, kas ar savu spriedumu darīja galu pilsoņkaram?[5] Kas nostājās starp divu trakojošu vadoņu karapulkiem? Kas, citiem uzbrūkot Pompejam, citiem — Cēzaram, reizē izaicināja abus?» — (13) Varētu strīdēties par to, vai tai laikā gudrajam vajadzēja iejaukties valsts dzīvē. Ko tu gribi, Mark Katon? Vairs nav runa par brīvību: tā jau sen iznīcināta. Jautājums ir vienīgi par to, vai valsts piederēs Cēzaram vai Pompejam: kāda tev daļa gar viņu strīdu? Neviena puse nav tavējā. Tiek ievēlēts diktators[6]: kas tev daļas, kurš uzvar? Var uzvarēt labākais, bet tas, kas uzvarēs, nevar nebūt sliktākais.[7] Es minu tikai Katona pēdējo lomu. Bet arī iepriekšējie gadi nebija tādi, ka gudrais drīkstētu piedalīties valsts izlaupīšanā.[8] Uz ko gan citu Katons bija spējīgs kā vien uz kliegšanu un veltīgiem vārdiem, kad tauta viņu pacēla uz rokām, apspļaudīja no galvas līdz kājām un vilka prom no Foruma vai kad viņš no Senāta tika aizvests uz cietumu?[9] (14) Vēlāk redzēsim, vai gudrajam vajadzētu šķiest savus spēkus politikā. Tikmēr aicinu tevi pie stoiķiem, kas, atstumti no valsts dzīves, nogāja malā, neaizvainodami nevienu varasvīru, lai pilnveidotu dzīvi un radītu likumus cilvēkdzimumam. Gudrais nelauzīs sabiedrības paražas un nepievērsīs sev tautas uzmanību ar neparastu dzīves veidu. (15) «Kā tā? Vai tad tas, kas sekos šim principam, būs pilnīgā drošībā?» — To nevaru tev apsolīt, tāpat kā atturīgam cilvēkam nevaru apsolīt labu veselību; un tomēr ar atturību var panākt labu veselību. Kuģis dažkārt iet bojā ostā; bet kas, tavuprāt, var notikt atklātā jūrā? Vai briesmas nebūs daudz tuvāk ļoti darbīgam un rosīgam cilvēkam, ja pat bezdarbīga dzīve nesniedz drošību? Dažkārt iet bojā bezvainīgi cilvēki — kas to noliegs? Biežāk tomēr vainīgie. Bet cīņas prasme paliek arī tam, kam caurdurtas bruņas. (16) Galu galā gudrais visās lietās vērtē nodomu, nevis iznākumu. Sākums ir mūsu varā, par iznākumu lemj liktenis, kam nepieškiru tiesības lemt par mani. — «Bet tas tomēr atnesīs kādas mokas, kādas nepatikšanas.» — Laupītājs nepiesprież, bet saņem sodu, kad nogalina.[10]

(17) Bet tu jau stiep roku pretī dienišķai veltei. Pasniegšu tev dāvanu zeltā. Un, tā kā ir pieminēts zelts, paklausies, kā vari gūt vairāk prieka no tā izmantošanas. «Lielākais labums no bagātības ir tam, kam bagātība vismazāk vajadzīga.» — «Nosauc,» tu sacīsi, «autoru.» — Lai tu zinātu, cik esmu laipns, esmu nodomājis cildināt svešu mantu: izteikums pieder Epikūram vai Mētrodoram[11], vai kādam citam no tās darbnīcas[12]. (18) Un kāda tam nozīme, kurš to ir teicis? Viņš to teicis visiem! Kam vajag bagātības, tas baidās par to, bet labums, par kuru jāraizējas, nevienam nesagādā prieku. Cilvēkam vienmēr gribas savām bagātībām vēl ko pielikt klāt, bet, kamēr viņš domā par pieaugumu, aizmirst tās izmantot. Viņš saņem rēķinus, skraida pa tirgu, šķirsta parādu grāmatu un no īpašnieka pārvēršas par pārvaldnieku. Paliec sveiks!

[1] Homēra «Odisejas» XII grāmatas jūras neradījumi Skilla un Haribda tiek lokalizēti Mesīnas jūras šaurumā.

[2] T. i., laupītāju aplenkta.

[3] *Tikt cienītam — suspici.* Iespējams arī tulkojums «tikt turētam aizdomās».

[4] *Svētā saite (infula)* — priesteru un arī patvēruma lūdzēju galvas saite kā neaizskaramības zīme.

Šī vieta ir grūti interpretējama. S. Ošerovs krievu valodā sniedz tulkojumu, kas varētu pārliecināt, ja nepamatotos uz patvarīgu atkāpšanos no oriģināla. Latviski tas skanētu: «Šie raksti ne vien krietniem cilvēkiem, bet arī ne pārāk sliktiem ir tas pats, kas svētā saite.»

[5] Tas nav jāsaprot burtiski. Katons (sk. 13, 6. piez.) pilsoņkara sākumā prasīja no Cēzara karaspēka atlaišanu un atbalstīja Pompeja nodomu doties uz Spāniju un vienlaikus atlaist leģionus, tātad vērsdamies pret abu tīkojumiem.

[6] *dominus* — burtiski: valdnieks.

[7] Jo viņš taču ir diktators.

[8] T. i., piedalīties valsts dzīvē, nespēdams aizkavēt valsts izlaupīšanu.

[9] Kad Cēzars 59. gadā pr. Kr. Senātā ierosināja likumu par zemes sadali, vienīgais, kas cēla iebildumus, bija Katons. Cēzars lika viņu tieši no tribīnes aizvest uz cietumu. Par šo epizodi vēstī Plūtarhs («Katons», XXXIII).

[10] Rokrakstos bojāta vieta. Tulkojums pamatojas uz Albertīni konjektūru (1935. g.).

[11] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.

[12] No Epikūra skolas.

15. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pēc senas, līdz manam laikam saglabājušās paražas vēstules iesāka ar vārdiem: «Ja esi vesels, tas ir labi; es esmu vesels.»[1] Mēs pamatoti sakām: «Ja nodarbojies ar filozofiju, tas ir labi,» — jo tikai tas nozīmē būt veselam. Bez tā dvēsele ir slima. Bet miesa, lai cik tajā būtu spēka, ir tikpat vesela kā trakojošam cilvēkam vai gara slimniekam. (2) Tātad pirmām kārtām rūpējies par dvēseles veselību, tad arī par otru, kas tev neizmaksās dārgi, ja vien gribēsi būt vesels. Vingrināt rokas, mans Lucīlij, un gādāt, lai skausts būtu platāks un krūtis spēcīgākas, ir muļķīga un izglītotam cilvēkam pavisam nepiedienīga nodarbošanās. Kaut arī tev paveiktos uzbaroties un attīstīt muskuļus, tu tik un tā nekad nesasniegsi tauka vērša spēku un svaru. Turklāt lielāks miesas svars nomāc garu, jo tad tas kļūst mazāk rosīgs. Tāpēc, cik vien spēj, iegrožo savu miesu un atbrīvo vietu garam. (3) Daudz nepatikšanu gaida tos, kas pārlieku rūpējas par savu miesu: pirmkārt, vingrinājumi, kas prasa lielu piepūli, novārdzina garu un padara to nespējīgu spraigam, intensīvam zinātniskam darbam; otrkārt, bagātīgs uzturs garam atņem smalkumu. Atcerēsimies arī zemākās šķiras vergus, ko pieņem par apmācītājiem[2] un kam rūp vienīgi eļļa[3] un vīns, un kam diena aizvadīta veiksmīgi, ja viņi labi izsviedrējušies un zaudētā šķidruma vietā vēderā lielā daudzumā ielējuši citu dzērienu. Bet dzert un svīst, tā ir kuņģa slimnieka dzīve.

(4) Taču ir viegli, īslaicīgi vingrinājumi, kas miesu ātri nogurdina[4] un neprasa daudz laika, par kuru jādomā pirmām kārtām: skriešana, roku kustības ar hanteli[5] un lēkšana — vai nu augstumā, vai tālumā, vai, tā sakot, saliju[6] jeb, izsakoties rupjāk, vēlēju[7] veidā. Izraugies no tiem jebkuru, ieradums padarīs to vieglu.[8] (5) Bet, lai arī ko darīdams, atgriezies jo ātrāk no miesas pie gara, vingrini to dienu un nakti: mērena piepūle uztur to možu. Šos vingrinājumus neaizkavēs ne sals, ne tveice, pat ne vecums:

gādā par labumu, kas ar gadiem kļūst aizvien labāks! (6) Es tev nelieku visu laiku noņemties ar grāmatām vai rakstāmplāksnītēm: garam jādod arī atelpa, taču tā, lai tas neatslābinātos, bet atspirgtu. Pastaiga nestuvēs sapurina miesu un netraucē studijas: vari lasīt, vari diktēt, vari runāt, vari klausīties, tas viss arī iespējams, pastaigājoties kājām.

(7) Neatstāj novārtā arī balss saspringšanu[9], bet aizliedzu tev to paaugstināt un pazemināt pakāpju veidā un pēc zināmiem likumiem. Vai tad gribēsi mācīties arī pastaigāties? Tad tik laid sev klāt tos, kam bads iemācījis jaunas mākslas: tūdaļ atradīsies tāds, kas padarīs tavus soļus cienīgākus, novēros tavus vaigus, kad ēdīsi, un savā nekaunībā aizies tiktāl, cik to pieļaus tava pacietība un lētticība.[10] Tad nu kā? Vai tava runa uzreiz sāksies ar kliegšanu un maksimālu balss skaļumu? Ir taču dabiski, ka iekaist tikai pakāpeniski, tā ka arī strīdnieki sākumā runā un tikai vēlāk pāriet uz kliegšanu; neviens nesauc uzreiz palīgā kvirītus[11]. (8) Tātad atkarībā no dvēseles noskaņojuma teic runu te kaismīgāk, te lēnīgāk, kā tev to vēlēs tava balss un krūts. Kad gribēsi balsi klusināt, apvaldīt, lai tā pakāpeniski pazeminās, nevis spēji krītas. Lai tā liecina par sava valdītāja mēra izjūtu, nevis trako kā nejēgam lauķim. Mēs taču tiecamies nevis pēc balss skološanas, bet pēc tā, lai balss skolo mūs.

(9) Tad nu esmu tev aiztaupījis visai lielu darbu. Bet šai labdarībai vēl sekos maza piedeva — grieķu izteikums. Lūk, lieliska pamācība: «Muļķīga dzīve ir nepatīkama un baiļu pilna, tā visa traucas uz nākotni.» — «Kas to sacījis?» vaicāsi. — Tas pats, kas iepriekšējo.[12] Bet kāda dzīve, tavuprāt, uzskatāma par muļķīgu? Varbūt Babas un Isiona[13]? Nebūt ne. Domāta ir mūsējā, to cilvēku dzīve, kuriem akla iekāre liek dzīties pakaļ kaitīgajam, kas mūs nekad nespēs piesātināt; kuri būtu apmierināti, ja viņus vispār varētu kas apmierināt, un kuri nepadomā, cik patīkami neko neprasīt un cik lieliski just, ka mums nekā netrūkst, un būt neatkarīgiem no likteņa. (10) Tāpēc vienmēr atceries, Lucīlij, cik daudz jau esi sasniedzis, bet, ja redzi, cik daudzi tevi apsteiguši, tad padomā, cik daudzi palikuši aiz tevis. Ja gribi būt pateicīgs dieviem un savai dzīvei, tad iedomājies, cik daudzus pats esi apsteidzis. Bet kāda tev daļa gar pārējiem? Tu esi apsteidzis pats sevi. (11) Nospraud sev robežu, kuru tu nespētu pāriet, pat ja gribētu. Lai atkāpjas no tevis viltus pilnie labumi, kas cerētājiem ir pievilcīgāki nekā ieguvējiem. Ja tajos būtu kas vērtīgs, tie mūs kādreiz arī apmierinātu, bet tā viņi tikai vairo dzērēju slāpes. Prom ārišķīgo spožumu! Un par to, ko man nākotnē lems neskaidrs liktenis: kālab lai prasu no tā man ko dot un nevis no sevis paša — to nepieprasīt. Un kālab lai prasu? Lai, aizmirstot cilvēka nīcīgumu, krātu mantu? Kam lai pūlos? Raugi, šī diena ir pēdējā un, kaut arī nav, tad tomēr tuvu pēdējai. Paliec sveiks!

[1] Tā sākas arī Cicerona vēstules, izņemot vēstules Atikam.

[2] T. i., treneriem.

[3] Miesas ieziešanai.

[4] T. i., dod atslodzi.

[5] *Roku kustības ar hanteli* — zināmā pretrunā ar iepriekš (2) teikto.

[6] *Saliji* — Marsa priesteri, kas savos svētkos lēkādami dejoja. Nosaukums atvasināts no darbības vārda *salire* — lēkt, lēkāt.

[7] *Vēlēji* pildīja arī vilnas drēbju tīrītāju funkcijas. Viņi tās iegremdēja urīnā un palecoties mīdīja kājām.

[8] Pēc cita teksta varianta: «Izraugies no tiem jebkuru vienkāršu, vieglu.»

[9] Sk. 78, 5, kur skaļa lasīšana ieteikta kā ārstniecības paņēmiens.

[10] Seneka acīmredzot vēršas pret nedabiskajiem deklamatoriskās runas paņēmieniem. Ja mācās balss modulāciju, tad tikpat labi var arī mācīties staigāt un ēst.

[11] *Kvirīts* — pilntiesīgs Romas pilsonis. «Kvirīti!» Romā bija palīgā sauciens.

[12] Epikūrs.

[13] *Baba* Senekas satīriskajā, pret mirušo (noindēto) ķeizaru Klaudiju vērstajā pamfletā «Pārķirbjošanās» ir viens no trim tālaika muļķiem (pārējie divi ir Klaudijs un kāds Augustīns). *Isions* — nezināma persona.

16. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Zinu, Lucīlij, — tev ir skaidrs, ka neviens nevar dzīvot laimīgi, pat ne ciešami, bez tiekšanās pēc gudrības un ka laimīga dzīve panākama ar pilnībā apgūtu gudrību, ciešama — arī ar tās sākumiem. Bet tas, kas ir skaidrs, jānostiprina un ar pārdomām diendienā dziļāk jāielāgo; palikt pie cēliem nodomiem prasa vairāk pūļu nekā iecerēt tos. Jābūt neatlaidīgam un ar nemitīgiem centieniem jāvairo spēks, līdz krietna griba pārtop krietnā tikumā. (2) No tevis man nevajag daudzvārdu apliecinājumu: saprotu bez garām runām, ka esi jau tālu ticis. Zinu, no kurienes nāk tas, ko raksti: te nav ne liekulības, ne izpušķojuma. Tomēr pateikšu, ko domāju: jau ceru uz tevi, bet paļāvības vēl nav. Un es vēlos, lai dari tāpat: tev nav pamata sev pārāk ātri un viegli ticēt. Izpēti sevi jo sīki, visādi pārbaudi un novēro sevi: pirmām kārtām tiec skaidrībā, vai esi guvis panākumus filozofijā vai pašā dzīvē. (3) Filozofija nav nekāda pūlim un izrādīšanai domāta māksla; tās būtība ir nevis vārdos, bet darbos.[1] Tā arī nav izmantojama tam, lai izklaidējoties aizvadītu dienu un vaļas brīžos sev īsinātu laiku: tā veido un attīsta garu, izkārto dzīvi, nosaka rīcību un norāda, kas darāms un kas atmetams; tā sēž pie stūres un izvada bangu apdraudētos pa bīstamajām vietām. Bez tās neviens nevar dzīvot ne mierīgu prātu, ne drošībā: ik stunda atnes mums neskaitāmus notikumus, kas prasās pēc tikai filozofijā rodama padoma. (4) Varbūt kāds sacīs: «Kāds man labums no filozofijas, ja pastāv liktenis? Kāds man labums no tās, ja valda dievība? Kāds man labums no tās, ja pavēlniece ir nejaušība?[2] Neizbēgamais nav grozāms, un nav iespējams bruņoties pret nezināmo. Maniem nodomiem vai nu aizsteidzas priekšā dievs, lemdams, kas man darāms, vai arī liktenis tiem neļauj nekādu vaļu.» — (5) Lai arī kas no tā būtu pamatots, Lucīlij, pat ja viss pamatots — mums jānodarbojas ar filozofiju. Vienalga, vai mūs ar nepielūdzamu likumu saista liktenis vai dievība pēc savas gribas nosaka visu pasaulē, vai arī nejaušība bez kādas kārtības stumda un svaida cilvēku viņa dzīvē, — filozofijai mūs jāsargā. Tā aicinās mūs no brīva prāta klausīt dievam un ar spīti — liktenim; tā mācīs mūs sekot dievam un panest nejaušo. (6) Taču mums tagad nav jāspriež par to, kas ir mūsu varā, ja valda providence vai mūs važās saistītus aizrauj likteņlēmumu virkne, vai virsroku gūst negaidītais un pēkšņais. Atgriežos pie saviem atgādinājumiem un aicinājumiem: neļauj atslābt un atdzist savai dvēseles dziņai. Saglabā to un panāc, lai tas, kas tagad ir dziņa, kļūst par dvēseles stāvokli.

(7) Ja vien tevi labi pazīstu, tu jau no paša sākuma paskatīsies, kādu dāvaniņu šī vēstule tev atnesusi. Izpēti to pamatīgi, tad atradīsi. Un nav tev ko brīnīties par manu

noskaņojumu: vēl joprojām devīgi dāļāju svešu mantu. Bet kāpēc teicu «svešu»? Viss, ko kāds trāpīgi pateicis, pieder man. Tā arī šāds Epikūra izteikums: «Ja dzīvosi atbilstoši dabai, nekad nebūsi nabags, ja atbilstoši parastajiem priekšstatiem, nekad nebūsi bagāts.» (8) Daba prasa maz, priekšstati — bezgala daudz. Kaut arī tu sakrātu tik, cik jebkad piederējis lielam skaitam bagātnieku; kaut arī liktenis tev piešķirtu vairāk, nekā mēdz būt privātpersonai; kaut tas apbērtu tevi ar zeltu, ietērptu purpurā, apveltītu ar tādu spožumu un pārpilnību, ka noklāsi zemi ar marmoru; kaut tev ne vien piederētu šīs bagātības, bet arī būtu ļauts tās mīdīt kājām[3] un kaut tev arī vēl būtu skulptūras un gleznas un viss pārējais, ko māksla radījusi greznībai: tas viss tikai mudinās tevi gribēt vēl vairāk. (9) Dabiskajām vēlmēm ir kāda robeža; tās, kas rodas no maldīgiem priekšstatiem, nezina, kur apstāties: mānīgajam robežas nav. Kas iet pa ceļu, nokļūst galā, maldīšanās ir bezgalīga. Tāpēc atturies no visa neīstā un, ja gribi zināt, vai tava vēlme atbilst dabai vai izriet no aklas iekāres, tad apsver, vai tā spēj kaut kur apstāties: ja esi jau aizgājis tālu, bet priekšā vēl aizvien ir paliels ceļa gabals, tad, zini, tas nav dabiski. Paliec sveiks!

[1] Sal. 20, 2: «..filozofija māca rīkoties, nevis runāt.»

[2] Saskaņā ar stoisko filozofiju pasaulē valda liktenis un dievs (stoiķi šos jēdzienus identificēja), saskaņā ar epikūrisko — nejaušība.

[3] Domātas ir grīdas ar mozaikām.

17. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Svied to visu nost, ja esi prātīgs, pareizāk — lai kļūtu prātīgs, un tiecies straujā skrejā un visiem spēkiem pēc pareizas garīgas stājas! Ja tevi kas aiztur, raisies vaļā no tā vai nocērt. — «Mani kavē mans īpašums,» teiksi. «Gribu to izkārtot tā, lai, arī neko nedarot, būtu viss vajadzīgais, lai nabadzība nebūtu man par apgrūtinājumu, nedz es — citiem.» — (2) Tā runādams, acīmredzot neesi sapratis, kāds spēks un kāda vara mīt labumā, par kuru tu domā. Tu gan visumā aptver, cik noderīga ir filozofija, bet tās atsevišķās daļas vēl nepārredzi pietiekami precīzi, nezini, ciktāl tā mums visur palīdz un kā, runājot Cicerona vārdiem, tā mums stāv klāt vissvarīgākajās lietās, bet arī nokāpj līdz pašām nenozīmīgākajām. Tici man, aicini to sev par padomdevēju, un tā ieteiks tev nesēdēt pie saviem rēķiniem. (3) Tu acīmredzot tiecies pēc tā, gribi ar šādu vilcināšanos panākt, lai nebūtu jābaidās nabadzības. Bet ja nu tā būtu kārojama? Daudzus bagātība ir kavējusi nodoties filozofijai. Nabadzību nekas nesaista, tā ir brīva no rūpēm. Atskanot taurei, trūcīgais zina, ka ne viņš tiek saukts;[1] kad plūdos dzird kliedzam, viņš lūko tikt projām pats, nevis mantu glābt; kad viņam jādodas jūras braucienā, ostā nav nekādas kņadas, nedz drūzmas krastā, pavadot šo vienu cilvēku, un ap viņu nestāv vesels pulks vergu, kuru paēdināšanai vajadzētu cerēt uz labu ražu aizjūras zemēs. (4) Ir viegli paēdināt nedaudzus, ja tie nav izlutuši un grib tikai piepildīt vēderu: izsalkums izmaksā lēti, izlutināta gaume — dārgi. Nabadzībai pietiek ar neatliekamo vēlmju apmierināšanu: tad kāpēc atsakies pieņemt savās mājās par līdziedzīvotāju to[2], kuras paražas atdarina arī saprātīgs bagātnieks? (5) Ja gribi, lai tavs gars būtu brīvs, tev jābūt vai nu

nabagam, vai nabagam līdzīgam. Zinātniskais darbs nevar būt svētīgs, nerūpējoties par pieticīgu dzīves veidu, bet pieticība ir labprātīga nabadzība. Tāpēc atmet šādus aizbildinājumus: «Vēl man nav tik daudz, lai pietiktu; kad sagādāšu pietiekamu summu, tad visā pilnībā veltīšu sevi filozofijai.» — Tev taču pirmām kārtām jāsagādā tieši tas, ko taisies atlikt un sagādāt pēc visa pārējā, kaut gan ar to ir jāsāk. Tu teiksi: «Gribu iegūt līdzekļus, no kā dzīvot.» —Tad reizē mācies iegūt sevi. Ja tev kas liedz labi dzīvot, tad labi mirt neliedz nekas. (6) Nav pamata, lai trūkums vai pat nabadzība atturētu mūs no filozofijas. Kas steidz uz šo mērķi, tam arī jāpacieš pat bads, kuru ne reizi vien pacietuši cilvēki ielenkumā. Un kādu balvu tie varēja gaidīt par savu izturību kā vien to, ka nebūs pakļauti uzvarētāja patvaļai? Taču te[3] mūs gaida daudz lielāka balva — uz mūžu būt brīvam un nebaidīties neviena — ne cilvēka, ne dieva. Un vai šā mērķa dēļ nebūtu vērts arī ciest badu? (7) Karavīri cietuši no visa nepieciešamā trūkuma — pārtikuši no augu saknēm un izsalkumu remdējuši arī tādā veidā, ka derdzas par to runāt. To visu viņi pacietuši varas labad, turklāt — par to tu brīnīsies visvairāk — svešas varas labad. Un vai kāds vēl vilcināsies panest nabadzību, lai atbrīvotu dvēseli no neprāta? Tātad nekas nav iepriekš jāsagādā: pie filozofijas var nokļūt arī bez ceļa naudas. (8) Vai nav tā, ka, visu ieguvis, gribēsi iegūt arī gudrību? Vai tā būs tavas dzīves pēdējais iztikas līdzeklis, tā sakot — piedeva? Vai nu tev kas ir — tad sāc tūdaļ nodarboties ar filozofiju (un kā tu zini, vai tev jau nav pārāk daudz?), vai arī tev nav nekā — tad meklē filozofiju pirms visa pārējā. — «Bet man pietrūks paša nepieciešamākā.» — (9) Pirmkārt, tev nevarēs pietrūkt, jo daba prasa ļoti maz un gudrais piemērojas dabai. Bet, ja nu iestātos galējs posts, viņš nevilcinādamies aizies no dzīves un pārstās sev pašam būt pat nastu. Taču, ja viņam tomēr vēl palicis kāds nieka mazumiņš dzīvības saglabāšanai, viņš ar to apmierināsies un, neraizēdamies un nebažīdamies ne par ko, kas pārsniedz nepieciešamo, atvēlēs pienācīgo vēderam un pleciem un bezrūpīgi un jautri pasmiesies par aizņemtajiem bagātniekiem un apkārt skraidošajiem bagātību tīkotājiem, un sacīs: (10) «Kāpēc kavējies tik ilgi? Vai gribi vēl sagaidīt kādus ienākumus no procentiem par aizdotu naudu vai peļņu no tirdzniecības, vai ceri uz bagāta veča testamentu, kaut gan vari kļūt bagāts uzreiz? Gudrība tev sagādā bagātību nevilcinoties: kam viņa to padarījusi lieku, tam viņa to ir dāvājusi.» Tas gan attiecas uz citiem, bet tu esi drīzāk turīgs cilvēks. Dzīvojot citā[4] laikmetā, tev būtu par daudz: kas pietiekams, visos laikmetos ir vienāds.

(11) Ar to es varētu vēstuli beigt, ja nebūtu tevi izlutinājis. Partiešu[5] valdniekus neviens nedrīkst sveikt bez dāvanas; tāpat nevaru atvadīties no tevis nesamaksājis. Un kas tas būs? Aizņemšos no Epikūra: «Daudziem iegūta bagātība nozīmējusi nevis nelaimes galu, bet citādu veidu.» (12) Par to nebrīnos, jo vaina ir nevis apstākļos, bet pašā dvēselē. Tas, kas padarījis mums nabadzību smagu, padara mums smagu arī bagātību. Nav atšķirības, vai guldīsi slimnieku koka vai zelta gultā: lai kur tu viņu pārvietotu, viņš savu slimību paņems līdzi. Tāpat nav svarīgi, vai slima dvēsele mitīs bagātībā vai nabadzībā: slimība tai sekos. Paliec sveiks!

[1] Agrās republikas laikā trūcīgie iedzīvotāji nebija pakļauti karadienestam.

[2] Nabadzību.

[3] Filozofiju.

[4] Agrākā, pieticīgākā.

[5] *Partieši* — tauta dienvidaustrumos no Kaspijas jūras. To ekspansijas rezultātā 3. gs. vidū pr. Kr. izveidojās plaša, spēcīga valsts (galvaspilsēta — Ktēsifonta pie Tigras), ar kuru romiešiem 1. gs. pr. Kr. un arī vēlāk nācās izcīnīt sīvus karus.

18. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Klāt nu ir decembris, kad pilsēta ņemas vaiga sviedros un izpriecām piešķirtas oficiālas tiesības.[1] Visur rit milzīga, trokšņaina gatavošanās, it kā būtu kāda atšķirība starp Saturnālijiem un darbdienām. Taču nekādas atšķirības nav, tā ka, liekas, cilvēks, kas teicis, ka decembris reiz bijis mēnesis, bet tagad — gads,[2] nav kļūdījies. (2) Ja tu būtu šeit, es labprāt ar tevi aprunātos, kas, tavuprāt, būtu darāms: vai neko nemainīt savos ikdienas ieradumos vai, lai nešķistu pārkāpjam sabiedrības paražas, gan jautrāk mieloties, gan nomest togu.[3] Kas citkārt notika vienīgi juku brīžos, valsts bēdu laikos,[4] to tagad darām sava prieka pēc un svētkos: mainām apģērbu. (3) Ja vien labi pazīstu tevi, tu, pildīdams šķīrēja pienākumus, negribētu, lai mēs visur līdzinātos filca cepurēs[5] tērptajai cilvēku masai, nedz arī lai visur būtu atšķirīgi. Bet varbūt tieši šajās dienās, kad izpriecām nododas viss lielais pūlis, būtu jo īpaši jāpavēl dvēselei vienīgai atturēties no tām: tad tā gūtu visdrošāko pierādījumu savai noturībai, nesperdama ne soli pretī kārdinājumiem un baudu vilinājumiem, nedz ļaudamās to pavedinājumam. (4) Par stingrāku raksturu gan liecina — apdzērušās un vemjošās tautas vidū saglabāt skaidru prātu, par lielāku savaldību — nepalikt malā, lai nekristu acīs, un, neiejūkot pūlī, darīt visu, ko citi, tikai citādi: svētkus var svinēt arī bez pārmērībām. (5) Bet man tik ļoti tīk pārbaudīt tava gara stingrumu, ka pēc dižu vīru izteikuma arī tev dodu padomu: iestarpini vairākas dienas, kurās, apmierinādamies ar ļoti trūcīgu, vislētāko uzturu un vienkāršu rupja auduma apģērbu, teiksi sev: «Tātad no tā es baidījos?» (6) Lai dvēsele tieši bezrūpībā sagatavojas grūtībām un likteņa labvēlības apstākļos norūdās pret tā pāridarījumiem. Kareivis miera laikos dodas manevros un, kaut arī nav ienaidnieka, uzmet valni un nopūlas nevajadzīgos darbos, lai vēlāk būtu spējīgs veikt vajadzīgos. Ja negribi, lai viņš justu bailes kaujā, apmāci viņu pirms tās. Tam sekojuši cilvēki, kas, ik mēnesi atdarinādami[6] nabadzību, tuvojušies trūkumam, lai vēlāk nekad neizbītos no tā, ko jau bieži izbaudījuši.[7] (7) Tikai nedomā, ka runāju par Tīmona maltītēm[8] un nabagu kambariem[9], un visu pārējo, ar ko rotaļājas bagātības pārsātinātā greznība. Lai tev pa īstam būtu vienkārša gulta, filca apmetnis un cieta, rupja maize. Panes to kādas trīs četras dienas, reizēm arī ilgāk, lai tā nebūtu tikai rotaļa, bet pārbaude. Un tad, tici man, Lucīlij, būsi priecīgs, paēdis par diviem asiem[10], un sapratīsi, ka bezrūpīgai dzīvei nevajag likteņa vēlīguma: to, kas ir pietiekams neatliekamām vajadzībām, liktenis tev dos pat dusmodams. (8) Tomēr tev nevajag iedomāties, ka, tā darīdams, dari ko sevišķu: tu darīsi tikai to, ko dara tūkstošiem vergu, tūkstošiem nabagu. Vienīgi tai ziņā vari cienīt sevi, ka dari to nepiespiests un ka tev būs tikpat viegli to paciest vienmēr, kā tikai reizēm izmēģinot. Vingrināsimies ar pāli[11] un, lai liktenis mūs nepārsteidz nesagatavotus, iepazīsimies tuvāk ar nabadzību. Būdami bagāti, jutīsimies drošāki, ja zināsim, ka nemaz nav tik grūti būt nabagiem. (9) Pašam baudas skolotājam Epikūram bija zināmas dienas, kurās viņš tikko remdēja izsalkumu, lai redzētu, vai viņam tad kā pietrūktu pilnīgai, pilnvērtīgai baudai un cik pietrūktu, un vai būtu vērts to ar lielām pūlēm izlīdzināt. Tā viņš vismaz izsakās vēstulēs, ko Harīna arhontāta[12] laikā rakstījis Poliainam. Viņš lepojas, ka uzturam iztērējis nepilnu asu, bet Mētrodors[13], kas vēl neesot tik tālu ticis, — veselu asu. (10) «Un ar tādu uzturu, tavuprāt, cilvēks var būt paēdis?» — Jā, pat gūt baudu. Ne jau vieglo, gaistošo

baudu, kas laiku pa laikam jāatjauno, bet pastāvīgu un drošu. Protams, ūdens, grūbu vira un miežmaizes gabals nav nekas patīkams, bet lielākā bauda ir būt spējīgam gūt baudu arī no tā un aprobežoties ar to, ko nevar atņemt nekāda likteņa nelabvēlība. (11) Cietumā uzturs ir bagātīgāks; pat nāves sodam nolemtos cilvēks, kas viņus nogalinās, neēdina tik trūcīgi. Kāds dvēseles dižums — brīvprātīgi uzņemties, no kā nav jābaidās pat nāvei nolemtajiem! Tas nozīmē aizsteigties priekšā likteņa triecieniem. (12) Tāpēc sāc, mans Lucīlij, sekot šo vīru paradumiem un nosaki dažas dienas, kurās pametīsi ierastos apstākļus un iepazīsies ar vispieticīgākajām prasībām; stājies ar nabadzību tuvākās attiecībās:

> Greznumu nicināt mācies, ai, viesi, un kļūsti tu arī
> Dievības cienīgs![14]

(13) Dievības cienīgs ir tikai tas, kas noniecina bagātības. Es tev tās neaizliedzu, bet gribu panākt, lai tev to dēļ nav jātrīc: to panāksi vienīgi tad, kad pārliecināsies, ka varēsi arī bez tām dzīvot laimīgi, kad allaž raudzīsies uz tām kā uz ko nepastāvīgu.

(14) Taču man jau laiks stāties pie vēstules salocīšanas. — «Atdod vispirms parādu,» sacīsi. — Aizsūtīšu tevi pie Epikūra, viņš samaksās: «Pārmēra dusmas rada ārprātu.» Cik tas ir patiesi, tev jāzina, jo tev bijuši gan vergi, gan ienaidnieki. (15) Šāda kaisme iedegas pret jebkuru cilvēku; tā dzimst kā mīlā, tā naidā, gan nopietnos apstākļos, gan rotaļās un jokos. Būtiski ir nevis tas, cik svarīga iemesla pēc tā rodas, bet kāda ir dvēsele, ko tā pārņem. Tāpat nozīme ir nevis tam, cik liela ir uguns, bet gan tam, ko tā skar: cietais neaizdegsies arī no visspēcīgākās liesmas, sausais un viegli uzliesmojošais savukārt izauklēs līdz ugunsgrēkam pat dzirkstelīti. Tā tas ir, mans Lucīlij: lielas dusmas beidzas ar ārprātu, un tāpēc no dusmām jāvairās ne vien savaldības pēc, bet arī veselības labad. Paliec sveiks!

[1] Ap ziemas saulgriežiem piecas dienas svinēja Saturnālijus, atceroties Zelta laikmetu, kad saskaņā ar mītu Latijā valdīja Saturns, Jupitera tēvs, kuru pielīdzināja grieķu Kronam (Zeva tēvam), un kad vēl nebija nekādu sociālu atšķirību. Saturnāliju laikā bija atceltas atšķirības starp kungiem un vergiem. Visi sēdēja pie kopīga mielasta galda, reizēm kungs pat apkalpoja savus vergus. Saturnālijos valdīja karnevāliska jautrība, notika dažādas izpriecas, cilvēki cienāja un apdāvāja cits citu ar svecēm un māla lellītēm (*sigillaria*).

[2] Attiecas uz tautas izpriecu kāri.

[3] Saturnālijos ikdienas tērpu apmainīja pret mīkstām zīda drānām. Galvā kā kungi, tā vergi lika smailo filca cepuri (*pilleus*), ko citkārt nēsāja tikai brīvie romieši un kas bija Franču revolūcijas laika «frigiešu cepures» prototips.

[4] Sākoties pilsoņu karam, daudzi republikas piekritēji apvilka melnas togas.

[5] Sk. 3. piez.

[6] Mēs tagad teiktu: modelēdami.

[7] Jāšaubās, vai Seneka pats ticēja šā naivā norūdīšanās paņēmiena efektīvumam.

[8] *Tīmons* — literatūrā bieži pieminēts Peloponēsas kara laika (431—404) atēnietis, klasiskais cilvēknīdēja tips. Tīmons vairījās cilvēku sabiedrības un dzīvoja ļoti vienkārši, pat askētiski. *Tīmona maltītes* — vienkāršas maltītes.

[9] *Nabagu kambari* — vienkārši iekārtotas istabas bagātnieku namos, kurās viņi reizēm uzkavējās «atslodzei», tēlodami trūkumcietējus.

[10] *Ass* — sīkākā vara monēta.

[11] *Pālis* karavīru apmācībā aizstāja pretinieku.

[12] Grieķi apzīmēja gadus pēc attiecīgā pirmā arhonta (*árchōn epṓnymos*) vārda (romieši — pēc konsulu vārdiem).

[13] *Poliains,* Mētrodors — sk. 6, 7. piez.

[14] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 364—365, atdzejojis A. Ģiezens.

19. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Esmu sajūsmā par katru tavu vēstuli: tās rada man labas cerības un ne vien dod solījumus, bet jau galvo par tevi. Tad dari tā, kā tevi lūdzu, lūgšus lūdzu (ko gan labāku varu lūgt draugam nekā to, ko lūdzu viņa paša labā?): ja vari, atbrīvojies no saviem darbiem, ja nevari — izraujies. Esam jau zaudējuši pietiekami daudz laika, tad nu vismaz vecumdienās sāksim posties ceļam. (2) Vai tas varētu kādam radīt nepatiku? Esam dzīvojuši atklātajā jūrā, nomirt gribam ostā. Taču neiesaku tev gūt ievērību ar savu kluso dzīvi[1]: ar to nav jālielās, nedz tā slēpjama. Nekādā ziņā negribu, nosodīdams cilvēkdzimuma neprātu, novest tevi tiktāl, lai tu dzīvotu, kaut kur nolīdis un visu aizmirsts: dari tā, lai tava klusā dzīve nedurtos acīs, tomēr būtu redzama. (3) Lai cilvēki, kuru ieceres šai ziņā vēl ir tikai tapšanas stāvoklī, padomā, vai viņi grib dzīvot, nerādīdamies atklātībā. Tev vairs izvēles nav: esi sev pievērsis uzmanību ar savām izcilajām dotībām, gaumīgajiem sacerējumiem, ievērojamiem, dižciltīgiem draugiem; tevi jau ir skārusi slava. Lai cik dziļi tu ienirtu, kaut pilnīgi paslēptos, tomēr tava pagātne padarīs tevi redzamu. (4) Tumsā palikt nevarēsi: lai arī kurp tu aizbēgtu, tev visur sekos daudz iepriekšējās gaismas. Taču mieru tu vari iegūt, nekļūdams nevienam nīstams, neko nenožēlodams un bez sirdsapziņas pārmetumiem. Ko gan tādu pametīsi, par ko varētu iedomāties, ka esi to pametis pret savu gribu? Klientus?[2] Neviens no viņiem nav piekēries tev pašam, bet tam, ko no tevis gūst. Draudzību meklēja kādreiz, tagad — guvumu. Vientuļi sirmgalvji grozīs savu testamentu — un ikrīta sveicēji pārcelsies uz citu slieksni. Kas ir svarīgs, nav lēti iegūstams: padomā, ko esi drīzāk ar mieru pamest — sevi vai kaut ko no savas mantas. (5) Kaut tev vismaz būtu bijis lemts pieredzēt vecumdienas savas izcelsmes pieticīgajos apstākļos, kaut liktenis nebūtu tevi pacēlis tādos augstumos! Taču strauja veiksme, province[3] un prokuratūra[4], un viss, ko tās sola, tevi aizvedis tālu no veselīga dzīves veida loka. Tevi gaida vēl lielāki pienākumi un pēc tiem vēl un vēl citi. (6) Kāds tam būs gals? Ko gaidi, lai to izbeigtu? Lai tev būtu viss, ko vēlies? Tāds laiks nekad nepienāks. Līdzīgi tam, kā, mūsuprāt, pastāv cēloņu virkne, no kuriem savijas liktenis, pastāv arī vēlmju virkne: vienai beidzoties, dzimst cita. Tu esi iegrūsts tādā dzīvē, kas pati no sevis nekad nedarīs galu tavam postam un verdzībai. Atbrīvo skaustu no jūga, kas to noberzis jēlu: labāk lai skausts tiek vienu reizi ievainots[5] nekā mūžīgi spiests. (7) Ja kļūsi par privātpersonu, tev gan visa kā būs mazāk, tomēr pilnīgi pietiekami, bet tagad tevi neapmierina pat bagātības, kas tev nāk no visām pusēm. Ko tad gribi: būt paēdis trūkumā vai izsalcis pārpilnībā? Laime ir alkatīga un pakļauta citu alkatībai. Kamēr gribēsi aizvien vairāk, citi gribēs aizvien vairāk no tevis.

(8) «Kādā veidā,» sacīsi, «lai atbrīvojos no tā?» — Jebkurā. Atceries, cik daudz esi neapdomīgi pūlējies naudas, cik daudz — karjeras dēļ. Jābūt drosmei arī ko darīt brīvā laika labad; citādi tev lemts novecot nemierpilnajos prokuratora, tad citos amatos Romā — burzmā un aizvien jaunās vētrās, no kurām nevienu nav glābusi ne pieticība, ne mierīgs dzīves veids. Kāda tam nozīme, ka gribi dzīvot mierīgi? Tavs stāvoklis negrib to. Un ja arī vēl tagad ļausi tam augt augumā? Jo vairāk panākumu, jo vairāk baiļu. (9) Te citēšu tev Mecenāta[6] vārdus, kurus viņš teica uz paša moku sola[7]: «Virsotnes ar pērkonu ķer pašu augstums.» Tu jautāsi, kurā grāmatā viņš to sacījis? Tajā, kurai nosaukums ir «Prometejs». Ar to viņš gribējis teikt,

ka virsotnes ir pērkona apdraudētas. Vai kāda vara ir tā vērta, lai tu sāktu runāt tādā skurbušā valodā?[8] Viņš bija apdāvināts cilvēks, kas būtu sniedzis lieliskus romiešu daiļrunas paraugus, ja veiksme nebūtu viņam laupījusi spēkus, pat vīrietību.[9] Tāds gals gaida arī tevi, ja neievilksi drīz buras un nedosies uz krasta pusi; viņam šāda vēlēšanās radās pārāk vēlu.

(10) Ar šo Mecenāta izteikumu es varētu ar tevi norēķināties. Bet tu, cik tevi pazīstu, celsi iebildumus un negribēsi saņemt parādu vecā, nepilnvērtīgā naudā. Ja nu tas tā ir, nāksies aizņemties no Epikūra. «Vispirms,» viņš saka, «jāpaskatās, ar ko tu ēd un dzer, un tikai tad, ko ēd un dzer, jo pieēsties bez draugiem ir lauvas vai vilka dzīves cienīgi.» (11) Bet tas tev nebūs lemts,[10] ja nenoiesi malā; citādi tev būs tikai galdabiedri, kurus tavs nomenklators[11] atlasīs no lielā sveicēju bara. Taču maldās, kas draugu meklē ātrijā[12], pārbauda mielastā. Ar savu mantu pārāk aizņemtam vīram lielākā nelaime ir tā, ka viņš par draugiem uzskata cilvēkus, kuriem pats tāds nav; viņš iedomājas, ka draugu iegūšanai pietiek darīt tiem labu, bet daži cilvēki visvairāk ienīst tieši tos, kam viņi visvairāk ir parādā: mazs aizdevums padara par parādnieku, liels — par ienaidnieku. (12) «Kā tā? Vai tad ar labiem darbiem neiegūst draugus?» — Iegūst jau, ja iespējams izvēlēties, kam darīt labu, un tie ir vietā, nevis tiek bārstīti, kā pagadās. Tāpēc, pirms sāksi domāt patstāvīgi, uzklausi gudru cilvēku padomu: tev jāzina, ka ir svarīgāk, kurš saņem[13], nevis ko saņem. Paliec sveiks!

[1] Sabiedriskajā jomā.

[2] *Klienti* — trūcīgi pilsoņi, kas atradās kādas dižciltīgas, turīgas ģimenes aizbildnībā. Šīs ģimenes galva bija klientu patrons, kuru viņi mēdza apmeklēt un sveikt, dažkārt pat vēl gultā agrās rīta stundās.

[3] T. i., vietvalža amats kādā valsts provincē.

[4] *Prokuratūra* — prokuratora, valsts ienākumu pārziņa, amats kādā provincē.

[5] Atbrīvojoties no jūga. Daži tulkotāji oriģināla *incidi* uztver kā «tikt pārcirsts».

[6] Gājs Cilnijs *Mecenāts* (miris 8. g. pr. Kr.) — Augusta padomdevējs un draugs, dāsns literāru talantu (Horācija, Vergilija, Propercija u.c.) veicinātājs. Seneka kritiski izturējies kā pret viņa grezno dzīves veidu, tā literārajiem darbiem — prozu un dzeju — samākslotā, t.s. aziāniskā stila dēļ, kura paraugs ir arī tālāk dotais Mecenāta izteikums.

[7] Domājams, attiecas uz apgrūtinošo augsto sabiedrisko stāvokli vai mokošo bezmiegu, no kura Mecenāts cieta mūža nogalē.

[8] Seneka izskaidro Mecenāta stilu ar viņa sabiedrisko stāvokli.

[9] Sal. 114, 4—5.

[10] Būt kopā ar patiesiem draugiem.

[11] *Nomenklators* — vergs, kura pienākums nosaukt pieņemšanā ieradušos viesu vārdus. Nomenklators arī uz ielas, iedams kungam līdzi, nosauca pretimnācēja vārdu, lai tas varētu justies glaimots, ka to pazīst.

[12] *Ātrijs* — galvenā telpa romiešu mājā, dzīvojamā istaba.

[13] No tevis.

20. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ja esi vesels un uzskati sevi par cienīgu kādreiz kļūt pats sev kungs, es priecājos: ja izvilkšu tevi no viļņiem, pa kuriem peldi bez kādām cerībām uz glābiņu, slava tiks man. Lūdzu un aicinu tevi, mans Lucīlij: uzņem filozofiju pašos sirds dziļumos un

apliecini savus panākumus nevis runās un rakstos, bet ar gara stiprumu un vēlmju iegrožošanu; pierādi savus vārdus darbos. (2) Cits nolūks ir deklamētājam, kas tiecas pēc klausītāja piekrišanas, cits — cilvēkam, kas valdzina jaunu un dīkdienīgu cilvēku ausis ar daudzveidīgu, raitu priekšnesumu. Bet filozofija māca rīkoties, nevis runāt. Tā prasa, lai katrs dzīvo pēc saviem principiem, lai viņa dzīve nav pretrunā ar viņa vārdiem, nedz pati ar sevi un lai visa viņa rīcība ir viena lējuma. Gudrības galvenais uzdevums un tās galvenā pazīme — lai darbi atbilstu vārdiem un lai ikviens jebkuros apstākļos būtu sev līdzīgs un tāds pats. — «Kas tad ir spējīgs uz to?» — Nedaudzi, bet tādi ir. Viegli tas nav, un arī neapgalvoju, ka gudrais aizvien ies vienā un tai pašā solī, tomēr vienu un to pašu ceļu viņš ies. (3) Tad pavēro, vai, iespējams, nav nesaskaņas starp tavu apģērbu un māju, vai neesi devīgs pret sevi, bet skops pret savējiem, vai tavs galds nav pieticīgs, bet ēkas izšķērdīgi greznas. Izraugies reizi par visām reizēm mērauklu, pēc kuras dzīvosi, un izlīdzini pēc tās visu savu dzīvi. Daži mājās ierobežojas, bet ārpusē izplešas un izvēršas. Šī pretruna ir trūkums, kas liecina par svārstīgu dvēseli, kurai vēl nav savas stājas. (4) Vēl arī pateikšu, no kurienes šīs pretrunas un nepastāvība rīcībā un iecerēs: nevienam nav īsti skaidrs, ko viņš grib, un, ja arī ir skaidrs, viņš nepaliek pie tā, bet pārlec uz ko citu; viņš ne vien groza savus nodomus, bet pat atgriežas pie tiem, ko atstājis un nosodījis.

(5) Tātad, atsakoties no vecajiem gudrības definējumiem un cenšoties apkopot visu cilvēka dzīves likumību, es varētu apmierināties ar šādu formulējumu: kas ir gudrība? Vienmēr gribēt un negribēt to pašu. Un tev nemaz nevajag to papildināt ar ierobežojumu, ka tam, ko tu gribētu, jābūt pareizam: nevienam nevar vienmēr patikt viens un tas pats, ja tas nav pareizais. (6) Cilvēki tātad nezina, ko grib, izņemot mirkli, kad viņi to grib: neviens vēl nav izlēmis uz visiem laikiem, ko gribēt vai negribēt. Spriedums mainās ik dienas un pārvēršas savā pretstatā; vairākums cilvēku dzīvo kā rotaļādamies. Tātad paliec pie tā, ko esi sācis, un varbūt tad sasniegsi virsotni vai to, par ko vienīgais zināsi, ka tā vēl nav virsotne. (7) «Bet kas notiks,» sacīsi, «ar manu mājas draugu pulku?» — Šis pulks, līdzko pārstāsi to barot, baros sevi pats, un to, ko nevari uzzināt ar savu labdarību, tev palīdzēs uzzināt nabadzība: tā saglabās tev īstos, uzticamos draugus, bet visi, kas bija pieķērušies nevis tev, bet kam citam, tevi atstās. Vai nabadzība nebūtu jāmīl kaut vai tāpēc vien, ka tā mums rāda, kurš mūs mīl? Kad pienāks diena, kad neviens vairs tev par godu nemelos? (8) Tāpēc lai visas tavas domas ir vērstas uz to vien, gādā par to vien, vēlies, atstādams visas pārējās vēlmes dieva ziņā, to vien, lai tu varētu būt apmierināts pats ar sevi un ar tevis radītajiem labumiem. Kāda laime var atrasties vēl tuvāk? Aprobežojies ar mazumu, kur nevari paklupt, un, lai tu to darītu jo labprātāk, to sekmēs šīs vēstules nodeva, kuru samaksāšu tūdaļ.

(9) Tu varbūt raudzīsies uz mani ar nepatiku, taču arī šoreiz manā vietā labprāt samaksās Epikūrs: «Tici man, tavi vārdi, sacīti skrandās, trūcīgā gultā, šķitīs diženāki, jo tad attiecīgās domas būs ne vien izteiktas, bet arī pierādītas.» Es vismaz pavisam citādi klausos, ko saka Dēmetrijs[1], kopš redzēju viņu neapģērbtu guļam zemē uz trūcīgiem pakaišiem: viņš ir nevis patiesības skolotājs, bet apliecinātājs. (10) «Kā tā? Vai nevaram nicināt arī bagātību, kas ir mūsu rokās?» — Kāpēc gan nevaram? Arī tas ir cildena gara cilvēks, kas, no visām pusēm bagātības apņemts, ilgi un stipri brīnās, kā gan tā viņam tikusi, smejas par to un drīzāk dzird no citiem, ka tā viņam pieder, nekā pats to mana. Tas ir daudz — netikt samaitātam, dzīvojot līdzās bagātībai, un liels ir tas, kas arī bagātībā ir nabags. (11) «Es gan nezinu», teiksi, «kā šis cilvēks panesīs nabadzību, ja viņš to

pieredzēs.» — Arī es nezinu, vai šis Epikūra nabags cildeni noniecinās bagātību, ja viņš to pieredzēs. Tāpēc abos gadījumos vajag spriest pēc viņu garīgās stājas un jāskatās, vai pirmais ļaujas nabadzībai un vai otrs neļaujas bagātībai. Citādi trūcīga gulta un skrandas ir vāji labas gribas pierādījumi, ja nav skaidrs, ka tās pacieš nevis piespiesti, bet dodot tām priekšroku. (12) Starp citu, ja kāds netraucas pie šādas nostājas kā pie kā labāka, bet gatavojas tai kā kaut kam vieglākam, tas liecina par labām dotībām. Un tas ir viegli, Lucīlij, un, ja tu nokļūsti pie tā pēc ilgām pārdomām, arī patīkami. Tam piemīt arī tas, bez kā nekas nav patīkami, — drošības sajūta[2]. (13) Tāpēc uzskatu par nepieciešamu to, ko lieli vīri, kā tev rakstīju, bieži darījuši, — iestarpināt dažas dienas, kurās vingrināmies iedomātā nabadzībā, gatavodamies īstai. Tas jādara jo īpaši tāpēc, ka izpriecās esam kļuvuši mīkstčaulīgi un viss mums liekas nepatīkams un grūts. Dvēsele jāuzmodina no miega un jāuzpurina, un tai jāatgādina, ka daba atvēlējusi mums ļoti maz. Neviens nepiedzimst bagāts; katram, kas ierauga dienas gaismu, vēlēts apmierināties ar pienu un drānas drisku[3], un pēc tāda sākuma mums pat karaļvalstis ir par mazām. Paliec sveiks!

[1] *Dēmetrijs* — filozofs kiniķis, Senekas skolotājs.
[2] *securitas*. Iespējams arī tulkojums «brīvība no raizēm».
[3] Autiņu.

21. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu domā, ka cilvēki, par kuriem rakstīji, tev sagādā grūtības? Vislielākās grūtības tu sagādā pats sev, esi sev par nastu. Tu nezini, ko gribi, — tikumisko vairāk cildini nekā tam seko; tu redzi, kur ir laime, bet tev nav drosmes nokļūt pie tās. Kas tas ir, kas tevi kavē, pateikšu, jo tev pašam tas nav īsti skaidrs: ko taisies atstāt, tas, tavuprāt, ir kas ļoti nozīmīgs,[1] un, kaut arī tavs mērķis bija no rūpēm brīvais stāvoklis, uz kuru gribēji pāriet, tevi attur pametamās dzīves spožums, it kā tev draudētu kritiens nabadzībā un tumsā. (2) Tu maldies, Lucīlij: ceļš no pašreizējās dzīves uz jauno ved uz augšu. Atšķirība starp vienu un otru ir tāda pati kā starp spožumu un gaismu: gaismai ir sava noteikta, pašas izcelsme, spožumam ir aizgūts spīdums. Līdzšinējā dzīve atstaro spožumu, kas nāk no ārpuses, un, ja kāds nostājas priekšā, slīgst tūdaļ dziļā ēnā; jaunā dzīve spīd ar pašas gaismu. Tava garīgā darbība[2] padarīs tevi slavenu un cienījamu. (3) Kā piemēru minēšu tev Epikūru. Rakstīdams Īdomenejam[3], kas toreiz, kalpodams valdnieka varai, veica svarīgus uzdevumus, viņš to aicināja atteikties no spožās dzīves drošas, pastāvīgas slavas labad. «Ja tevi vilina slava,» viņš saka, «tad manas vēstules tevi padarīs pazīstamāku nekā viss, ko cieni un par ko tevi ciena.» (4) Un vai viņš melojis? Kas pazītu Īdomeneju, ja Epikūrs nebūtu viņu ar savām vēstulēm iemūžinājis? Visi augstmaņi, satrapi un pats valdnieks, no kura Īdomenejs saņēma savu augsto stāvokli, ir dziļas aizmirstības klāti. Atika[4] vārdam neļauj iznīkt Cicerona vēstules. Viņam neko nebūtu līdzējis ne viņa znots Agripa, ne mazmeitas vīrs Tiberijs, ne mazmazdēls Drūss Cēzars:[5] tik dižu vārdu vidū Atiks tiktu noklusēts, ja Cicerons nebūtu viņu piesaistījis sev. (5) Mūs visus slēps bezgaldziļas dzīles;

tikai nedaudz cildenu garu pacels savu galvu no tām un, lai gan arī viņiem kādreiz būs lemts iegrimt tādā pašā klusumā, tomēr pretosies aizmirstībai un vēl ilgi būs no tās pasargāti. Ko Epikūrs varēja apsolīt savam draugam, to solu arī tev, Lucīlij: pēcnieki cienīs mani, un es varu piešķirt cita cilvēka vārdam ilgstošu atceri kopā ar mani. Mūsu Vergilijs apsolījis diviem vīriem[6] mūžīgu piemiņu un viņiem to dāvā:

> Draugi, jūs laimīgi abi! Ja dziesmām šīm manām ir vara,
> Nenāks nemūžam tā diena, kas paaudzēs laupīs jums slavu,
> Kamēr vēl valdīs pār stingušām klintīm virs Kapitolija
> Eneja pēcteču nams un vara būs romiešu tēvam.[7]

(6) Visi, kam laime pavērusi ceļu uz augšu, kas bijuši svešas varas locekļi vai piekritēji, — šo cilvēku ietekme bijusi liela, viņu māja apmeklētāju pilna, kamēr viņi dzīvojuši; viņu piemiņa izgaisa pavisam drīz pēc viņiem. Cieņa pret dižiem gariem aug augumā, un ne vien viņiem pašiem tiek parādīts gods, bet visam, kas saistās ar viņu piemiņu.

(7) Bet, lai Īdomenejs nebūtu iekļuvis manā vēstulē par velti, viņš pats par to samaksās no saviem līdzekļiem. Viņam Epikūrs aizrakstījis pazīstamo teicienu, kurā viņu aicina, lai Pītoklu[8] darot bagātu, taču nedz parastā, nedz apšaubāmā veidā. «Ja gribi,» saka viņš, «Pītoklu darīt bagātu, tad nav jāvairo viņa nauda, bet jāsamazina viņa vēlmes.» (8) Šis izteikums ir pārāk labi saprotams, lai prasītos pēc izskaidrojuma, un pārāk pārliecinošs, lai prasītos pēc papildinājuma. Tikai atgādinu vienu: nedomā, ka šie vārdi zīmējas tikai uz bagātību vien; lai uz ko tu tos attiecinātu, tie būs spēkā visur. Ja gribi padarīt Pītoklu par godājamu cilvēku, tad nav vairojami viņa pagodinājumi, bet jāsamazina viņa vēlmes; ja gribi, lai Pītokls dzīvo nemitīgās baudās, tad nav jāvairo viņa baudas, bet jāsamazina viņa vēlmes; ja gribi, lai Pītokls sasniedz lielu vecumu un piepilda savu mūžu, tad nav jāvairo viņa gadi, bet jāsamazina viņa vēlmes. (9) Tev nav pamata uzskatīt, ka šie vārdi pieder tikai Epikūram: tas ir kopīpašums. Manuprāt, filozofijā jārīkojas tāpat, kā mēdz rīkoties Senātā: kad man kāds priekšlikums pa prātam tikai daļēji, ierosinu to sadalīt[9] un pieņemu vienīgi to, kam piekrītu. Epikūra lieliskos teicienus atgādinu jo labprātāk tālab, lai cilvēki, kas tiem pievēršas maldīgās cerībās tajos atrast aizsegu saviem netikumiem, pārliecinātos, ka jādzīvo godīgi, lai arī kurp viņi dotos.[10] (10) Kad pienāksi pie viņa necilā dārza[11], virs kura ir uzraksts: «Viesi, še tev būs labi, še bauda ir augstākais labums», — še tevi labu prātu sagaidīs šā mājokļa viesmīlīgais sargs, cilvēku mīlētājs, un pacienās tevi ar grūbu viru un dāsni padzirdīs ar ūdeni, un teiks: «Vai neesi ticis labi uzņemts? Šis dārzs,» viņš sacīs, «nevis rosina ēstgribu, bet remdē to un ar saviem dzērieniem rada nevis lielākas slāpes, bet dzesē tās ar dabisku līdzekli, kas neko nemaksā. Šādās baudās esmu sasniedzis vecumdienas.»

(11) Es runāju ar tevi par tādām vajadzībām, kurām nepietiek ar mierinājumiem un kurām kaut kas jādod, lai tās rimtos. Bet par ārkārtējām vajadzībām, kuras var atlikt, iegrožot un apspiest, aizrādīšu tikai vienu: šī bauda ir dabiska, bet nav nepieciešama.[12] Šai nekā neesi parādā, un, ja tu tai ko piešķir, tad tas notiek no brīva prāta. Vēders neklausās pamācības: tas prasa, atgādina un tomēr nav apnicīgs aizdevējs; ar to viegli norēķināties, ja vien tam dod, cik esi parādā, nevis cik vari. Paliec sveiks!

[1] Prokuratora amats, sk. 19, 5.
[2] Lucīlija literārais darbs.
[3] *Īdomenejs* (4. gs. beigas—3. gs. sākums) — Epikūra svainis un skolnieks.

[4] Tits Pomponijs *Atiks* (109—32) — viens no izglītotākajiem sava laika romiešiem, rakstnieks un izdevējs, tuvs Cicerona draugs, kas ilgus gadus dzīvoja Atēnās (no tā viņa pievārds *Atticus* — atietis). Ir saglabājušās 16 grāmatas viņam rakstītu Cicerona vēstuļu.

[5] Marks Vipsānijs *Agripa* (63—12) — karavadonis, Augusta uzticības persona. Viņa pirmā sieva bija Atika meita Pomponija (otrā — Augusta meita Jūlija Vecākā). Šai laulībā piedzima meita Vipsānija Agripa, kas bija ķeizara *Tiberija* (42 pr. Kr.—37 pēc Kr., ķeizars kopš 14. g. pēc Kr.) pirmā sieva un viņa vienīgā dēla Jūlija *Cēzara Drūsa* (13 pr. Kr.—23 pēc Kr.) māte.

[6] Eurialam un Nīsam, kas, naktī atstājuši Eneja nometni un nogalinājuši daudz ienaidnieku, krita pretinieku rokās un gāja bojā.

[7] Vergilijs, «Eneīda», IX, 446—449, atdzejojis A. Ģiezens.

[8] *Pītokls* — Epikūra skolnieks.

[9] Nobalsošanai pa daļām.

[10] Lai kurai filozofijas skolai viņi pievērstos.

[11] Attiecas uz Epikūra un viņa skolnieku pulcēšanās vietu. Epikūriešus dēvēja par «dārza vīriem».

[12] Epikūrs izšķir šādas vēlmes: 1) kas ir dabiskas un nepieciešamas; 2) kas ir dabiskas, bet nav nepieciešamas; 3) kas nav ne dabiskas, ne nepieciešamas. (Cicerons, «Sarunas Tuskulā», V, 33)

22. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu beidzot saproti, ka tev jāatbrīvojas no ārēji spožajiem, bet postīgajiem pienākumiem, tomēr vaicā, kā to izdarīt. Ir tādas lietas, ko var ieteikt tikai klātienē. Ārsts nevar norādīt ēdienreižu vai pelžu laiku vēstulēs: viņam jāpatausta pulss. Senā parunā teikts, ka gladiators lēmumu pieņem arēnā: pretinieka vaibsti, rokas kustība, ķermeņa pagrieziens — vērīgam skatienam tas viss ir nozīmīgs. (2) Kas parasti tiek darīts un darāms, to var pateikt vispārīgi gan ar starpnieku palīdzību, gan rakstveidā; tādus padomus dod ne vien klāt neesošajiem, bet pat pēcniekiem. Taču neviens neuzņemsies no tālienes ieteikt, kad kas jādara vai kā: tas jāizlemj pēc apstākļiem. (3) Nepieciešama ne vien klātbūtne, bet jābūt arī vērīgam, lai nepalaistu garām īslaicīgu izdevību. Tāpēc meklē tādu un, ja ieraudzīsi, turi to ciet un ar visu degsmi, visiem spēkiem centies atbrīvoties no saviem pienākumiem.[1] Un uzklausi manu atzinumu: es uzskatu, ka tev vai nu jāatstāj šāda dzīve, vai vispār jāaiziet no dzīves. Bet tāpat uzskatu, ka tev jāiet lēnā solī un tas, ko esi nelaimīgā kārtā samudžinājis, drīzāk jāatšķetina nekā jāpārrauj un tikai tad, kad nav nekādas iespējas atšķetināt, arī jāpārrauj. Neviens nav tik bailīgs, ka negribētu labāk vienreiz nokrist nekā mūžīgi karāties. (4) Bet tikmēr — un tas ir pats svarīgākais — nesarežģī stāvokli vēl vairāk. Aprobežojies ar darbiem, kuros esi ielaidies jeb, ja tā tīk labāk, — iekūlies. Tikai nedomā tiekties vēl augstāk, citādi zaudēsi arī šo attaisnojumu un kļūs redzams, ka nepavisam neesi iekūlies. Tas, ko parasti saka, nav taisnība: «Es citādi nevarēju. Un ko tas dotu, ja es negribētu? Tas bija nepieciešami.» — Nevienam nav nepieciešams dzīties pakaļ laimei: ja arī tai nepretojas, tomēr svarīgi apstāties un nesekot steidzīgajai laimei pa pēdām.

(5) Vai ņemsi ļaunā, ja ne vien pats ieradīšos pie tevis ar padomu, bet arī pieaicināšu citus, kuri ir gudrāki par mani un pie kuriem mēdzu griezties, ja man kas pār-

domājams? Izlasi uz šo jautājumu attiecināmo Epikūra vēstuli Īdomenejam[2], kuru viņš lūdz bēgt, cik vien ātri iespējams, pirms iejauktos kāda stiprāka vara un viņam atņemtu atkāpšanās iespēju. (6) Bet viņš arī piebilst, ka nevajagot neko mēģināt, ja to nevarot izdarīt piemērotā veidā un īstajā laikā. Toties, kad pienācis ilgi gaidītais brīdis, vajagot tūdaļ mesties laukā. Tam, kas domājot par bēgšanu, viņš aizliedz tūļāties un cer uz laimīgu izeju arī no visgrūtākajiem stāvokļiem, ja vien nepārsteidzamies, nedz īstajā brīdī vilcināmies. (7) Pieņemu, ka tagad arī vaicāsi, ko par to domā stoiķi. Nevienam nav pamata viņiem tavās acīs celt neslavu par neapdomību: viņi ir drīzāk piesardzīgi nekā drosmīgi. Tu varbūt no viņiem gaidi, ka teiks: «Ir apkaunojoši atkāpties grūtību priekšā. Cīnies, lai pildītu savu pienākumu, ja esi to uzņēmies. Nevar uzskatīt par drošsirdīgu un darbīgu tādu cilvēku, kas bēg no pūliņiem un kam tieši grūtības, ar kurām sastopas, nevairo drosmi.» (8) Jā, tā tev sacīs, ja neatlaidība ir pūļu vērta, ja krietnam vīram nav jādara vai jāpacieš nekas necienīgs; pretējā gadījumā viņš nenovārdzinās sevi ar netīru un pazemojošu darbu un neko nedarīs tikai darīšanas pēc. Pat to viņš nedarīs, ko tu no viņa gaidi, — ka, iejaukts godkārīgos pasākumos, nemitīgi pacietīs ar tiem saistīto nemieru: redzēdams, cik grūti, cik nenoteikti un bīstami ir apstākļi, kuros tiek mētāts, viņš dosies atpakaļ; viņš nebēgs, bet palēnām atkāpsies drošā vietā. (9) Pamest darbus, Lucīlij, ir viegli, ja noniecināsi šo darbu augļus. Tikai tie mūs aizkavē un tur. — «Kā tad tā? Lai atsakos no tik lielām cerībām? Lai aizeju pirms pašas ražas novākšanas? Vairs līdzās neviena nebūs, manas nestuves neviens nepavadīs, mana priekštelpa būs tukša?» — Tātad no šīm lietām cilvēki tik nelabprāt šķiras, un viņi mīl savu likstu augļus, bet pašas nolād. (10) Piemēram, viņi sūkstās par savu godkāri kā par mīļāko: vērojot viņu patiesās jūtas, kļūst redzams, ka viņi to neienīst, bet tikai ķīvējas ar to. Pārbaudi cilvēkus, kuri sūdzas par to, ko paši gribējuši, un runā par bēgšanu no tā, bez kā viņi nevar iztikt, un tu redzēsi, ka viņi no brīva prāta kavējas apstākļos, kuri, kā paši apgalvo, viņiem ir nepatīkami un viņus apgrūtina. (11) Tā nu tas reiz ir, Lucīlij: tikai nedaudzus tur verdzība, vairākums turas pie verdzības. Bet, ja esi nodomājis atbrīvoties no tās un brīvība tev no visas tiesas ir mīļa, un ja prasi pagarinājumu vienīgi tāpēc, lai to varētu izdarīt, neizjūtot pēc tam pastāvīgu nemieru, tad kāpēc gan lai tev savu atzinību neizsaka viss stoiķu pulks? Visi zēnoni un hrīsipi[3] tev ieteiks rīkoties atturīgi, godīgi, atbilstoši tavai būtībai. (12) Bet, ja vilcinies tāpēc, lai paskatītos, cik daudz paņemt līdzi un cik vajadzēs naudas, lai nodrošinātu savu brīves laiku, tu nekad neatradīsi izeju: neviens nevar izglābties peldus, apkrāvies ar nastu. Iznirsti labākai dzīvei ar dievu žēlastību, taču ne ar tādu žēlastību, kādu viņi vēlīgu, laipnu vaigu izrāda cilvēkiem, kam piešķir spožus ļaunumus ar vienīgo attaisnojumu, ka visu, kas dedzina un moka, apdāvātie izlūgušies paši.

(13) Jau gribēju vēstuli aizzīmogot, bet tā atkal jāplēš vaļā, lai nokļūst pie tevi ar parasto dāvaniņu, paņemot līdzi kādu lielisku izteikumu. Tāds nāk prātā — gan nezinu, vai te vairāk patiesības vai izteiksmes spožuma. — «No kā?» vaicāsi. — No Epikūra — joprojām piegādāju svešu mantu: (14) «Katrs aiziet no dzīves tā, it kā tikai nupat būtu ienācis.» Ņem, ko vien gribi — jaunekli, sirmgalvi vai pusmūža cilvēku: visos gadījumos sastapsi līdzīgas bailes no nāves, līdzīgu dzīves nepazīšanu. Nevienam nekas nav līdz galam paveikts, visu atliekam uz vēlāku laiku. Bet visvairāk šajā izteikumā mani uzjautrina tas, ka sirmgalvjiem tiek pārmests bērnišķīgums. (15) «Katrs,» viņš saka, «aiziet no dzīves tāds, kāds piedzimis.» Nav taisnība: mēs mirstam sliktāki nekā piedzimstam. Un tā ir pašu, nevis dabas vaina. Tai vajadzētu sūdzēties par mums un teikt: «Kā tad tā? Esmu

jūs radījusi brīvus no iekārēm, brīvus no bailēm, no māņticības, no viltus un pārējām kaitēm: tad ejiet prom, kādi ienācāt.» (16) Ja kāds mirst tikpat brīvs no rūpēm, kā piedzimis, tad viņš sasniedzis gudrību; bet tagad mēs trīcam, līdzko tuvojas briesmas, zaudējam drosmi, nobālam, lejam veltas asaras. Just satraukumu uz paša drošības sliekšņa — vai iespējams kas apkaunojošāks? (17) Iemesls šāds: mūsos pašos nav nekā laba, tāpēc esam pārāk pieķērušies dzīvei. Mums taču vairs nav palikusi neviena tās daļiņa: dzīve ir garām, aiztecējusi. Visi rūpējas nevis par to, lai dzīvotu krietni, bet par to, lai dzīvotu ilgi, kaut gan dzīvot krietni iespējams visiem, dzīvot ilgi — nevienam.[4] Paliec sveiks!

[1] Tos pildot.
[2] *Īdomenejs* — sk. 21, 3 un 3. piez.
[3] *Zēnons* — sk. 6, 4. piez. *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez.
[4] *nulli.* Iespējams, domāts — «ne visiem».

23. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu domā, ka rakstīšu tev, cik laipni ar mums apgājusies ziema, kas bijusi gan maiga, gan īsa, un cik nejauks ir pavasaris ar pārāk vēlu salu, un citus niekus, pie kuriem ķeras cilvēki, kas tikai meklē ieganstu rakstīšanai? Bet es tev rakstīšu, kas var noderēt ir man, ir tev. Un kas gan tas būs, ja ne aicinājums uz pareizu garīgo stāju? Tu vaicāsi — kas ir tādas stājas pamats? Nepriecāties par niecīgo. Es teicu — «pamats»? Nē, tā ir virsotne. (2) To ir sasniedzis tas, kurš zina, par ko priecājas, kurš savu laimi nesaista ar cita varu; cilvēks, ko vilina cerība, ir nemiera pilns un sevī nedrošs, kaut arī cerētais ir turpat pie rokas un viegli iegūstams, kaut arī cerība viņu nekad nav pievīlusi. (3) Pirmais, kas tev jādara, mans Lucīlij: iemācies priecāties. Tu domā, ka atņemu tev tagad daudz baudu, noraidīdams nejaušo un uzskatīdams, ka jāvairās no cerībām — mūsu patīkamākā laika kavēkļa? Gluži otrādi: es negribu, lai tev jel kad trūktu prieka. Es gribu, lai tas dzimtu tavās mājās, un tas dzims, ja vien būs tevī pašā. Pārējie prieki sirdi nepiepilda; tie tikai nogludina pieri un ir gaistoši. Bet varbūt tu domā, ka tas, kas smejas, arī priecājas? Nē, tā ir dvēsele, kurai jābūt možai un paļāvīgai un jāceļas visam pāri. (4) Tici man, īsts prieks ir kas nopietns. Tu taču nedomāsi, ka ir cilvēks, kas jautru vaigu jeb, kā teiktu mūsu smalkie ļaudis, ar smaidu uz lūpām nicinās nāvi, atvērs nabadzībai māju, iegrožos savas iekāres, domās par to, kā pacietīgi panest sāpes? Cilvēks, kuru tas viss nodarbina, izjūt lielu prieku, tiesa, skarbu. Es vēlos, lai tev būtu šis prieks, un tev nekad tā netrūks, ja reiz būsi atklājis, kur tas rodams. (5) Mazvērtīgi metāli iegūstami virspusē; vērtīgākie slēpti lielā dziļumā, dzīslās, kuras dāsnāk apbalvo cītīgu racēju. Kas priecē pūli, sniedz tikai nenozīmīgu, seklu baudu. Jebkuram priekam, kas nāk no ārienes, trūkst stingra pamata: tas, par kuru runāju un pie kura mēģinu tevi aizvest, ir īsts un uz iekšu vērsts. (6) Lūdzos tevi, Lucīlij, visudārgais, — dari to, kas vienīgais tev var sniegt laimi: satriec un samīdi visu, kam ir spoža ārpuse un ko tev sola citi vai no citu mantas; tiecies pēc īstā labuma un priecājies par to, kas tavs. Bet kas ir šis

«tavs»? Tas esi tu pats un tevis labākā daļa. Arī savu nožēlojamo miesu[1], kaut gan bez tās nekas nevar notikt, uzskati drīzāk par kaut ko nepieciešamu nekā nozīmīgu: baudas, ko tā sagādā, ir seklas un īslaicīgas; tām seko nožēla, un, neiegrožotas ar stingru savaldību, tās pārvēršas savā pretstatā. Es saku tā: bauda strauji sveras uz ciešanām, ja tā neievēro mēru, bet grūti ievērot mēru tur, kur saskata labumu: drošas ir tikai alkas pēc patiesā labuma. (7) Tu vaicāsi: kas tas ir, un no kurienes tas nāk? Atbildēšu: no tīras sirdsapziņas un godīgiem nodomiem, no pareizas rīcības, visa nejaušā noniecināšanas, no mierīga un vienmērīga dzīves rituma pa vienu un to pašu ceļu. Bet tiem, kas pārlec no nodoma uz nodomu vai pat nepārlec, bet tiek kādas nejaušības pārsviesti, — kā viņiem, kas paši ir nenoteikti un svārstīgi, var būt kas drošs un paliekošs? (8) Tikai nedaudzi lemj par sevi un savu mantu pēc pašu ieskata; pārējie nevis iet savu gaitu, bet, līdzīgi priekšmetiem upē, peld pa straumei. Vienu liegi šūpo rāmāks vilnītis, citu strauji aizrauj spēcīgāka banga, citu, gurdi aprimstot, viļņi noliek tuvējā krastā, vēl citu spēja brāzma aizdzen jūrā. Tāpēc mums jānospriež, ko gribam, un pie tā jāpaliek.

(9) Te nu būtu vietā samaksāt parādu. Varu tev maksāt ar kādu tava Epikūra izteikumu un šādi vēstuli atbrīvot no saistības: «Grūti dzīvi sākt aizvien no jauna,» — jeb, ja doma labāk izsakāma šādi: «Dzīvo slikti, kas sāk dzīvi aizvien no jauna.» (10) «Kāpēc?» vaicāsi, jo šis izteikums prasa skaidrojumu. Tāpēc, ka tiem dzīve ir vienmēr nepabeigta, bet nāvei nevar būt gatavs tāds, kas tikko sācis dzīvot. Jārīkojas tā, lai mēs būtu gana dzīvojuši, bet uz to spējīgs nav neviens, kas tikai pašreiz sāk dzīvi. (11) Nedomā, ka tādu ir maz: tādi ir gandrīz visi. Un daži sāk dzīvot tikai tad, kad jau laiks beigt. Ja tev tas liekas dīvaini, tad vēl piemetināšu, par ko tu brīnīsies vēl vairāk: daži beiguši savu dzīvi, pirms to ir sākuši. Paliec sveiks!

[1] *corpusculum* (lietvārda *corpus* deminutīvs).

24. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu raksti, ka raizējies par iznākumu prāvā, ar kuru tev draud tavs negantais ienaidnieks, un pieņem, ka ieteikšu tev, lai iedomājies labvēlīgāko iznākumu un mierini sevi ar patīkamām cerībām. Kāda gan vajadzība piesaukt nelaimi un aizsteigties priekšā tam, kas būs pietiekami drīz jāpacieš, ja tas pienāks, un aiz bailēm par nākotni sev gandēt šodienu? Bez šaubām, ir muļķīgi tāpēc, ka tu kādreiz būsi nelaimīgs, būt nelaimīgam jau tagad. Bet es tevi aizvedīšu pa citu ceļu uz dzīvi, brīvu no rūpēm. (2) Ja gribi atbrīvoties no jebkura satraukuma, tad iedomājies, ka tas, no kā tu baidies, katrā ziņā pienāks, un, lai arī kāda būtu šī nelaime, nospried, ko tā tev nozīmē, un novērtē savas bailes: tad noteikti sapratīsi, ka tas, kas tevi baida, vai nu nav nekas liels, vai nav nekas ilgstošs. (3) Nav arī ilgi jāmeklē piemēri, kas tevi stiprinās: tādi rodami visos laikos. Lai arī kuru posmu mūsu valsts vai citu zemju vēsturē tu atsauktu atmiņā — visur sastapsi garus, kas ir diži vai nu ar tikumisku briedumu, vai lielo gribasspēku. Vai tevi, ja tu

tiktu notiesāts, gaida kas ļaunāks par izraidīšanu trimdā vai ieslodzīšanu cietumā? Vai kādam varētu draudēt kas vairāk nekā spīdzināšana ar uguni, kas vairāk nekā bojāeja? Iedomājies ikvienu no šiem ļaunumiem un nosauc to nicinātājus, kurus tev nenāksies meklēt, bet izvēlēties. (4) Rutīlijs[1] savu notiesāšanu panesa tā, it kā nepatīkamais viņam būtu tikai tas, ka viņš notiesāts netaisni. Metells[2] savu trimdu panesa vīrišķīgi, Rutīlijs — arī labprāt. Pirmais atgriezdamies izdarīja valstij pakalpojumu, otrs atteicās atgriezties pēc Sullas[3] aicinājuma, kuram tobrīd nekas netika atteikts. Sokrats cietumā risināja filozofiskas sarunas un, kad atradās cilvēki, kas piesolīja viņam iespēju bēgt, no tās atteicās, un palika, lai atbrīvotu cilvēkus no divējām visbriesmīgākajām bailēm — bailēm no nāves un no cietuma.[4] (5) Mūcijs[5] ielika savu roku ugunī. Ir mokoši tikt dedzinātam, bet daudzkārt mokošāk to paciest, pašam sevi dedzinot. Te tu redzi, kā neizglītots, ne ar kādām pamācībām nāvei vai sāpēm nesagatavots cilvēks, kas apbruņots vienīgi ar karavīra spēku, soda sevi par neveiksmīgu mēģinājumu. Viņš stāvēja un skatījās, kā labā roka nopilēja ienaidnieka ogļu pannā, un neņēma līdz pašiem kauliem kūstošo roku nost, līdz ienaidnieks pats aizvirzīja no tās uguni. Viņš šajā nometnē būtu varējis rīkoties veiksmīgāk, bet ne drosmīgāk. Raugi, vīrišķība pakļaujas mokām dedzīgāk, nekā cietsirdība tās sagādā: Porsenna vieglāk piedeva Mūcijam, ka tas viņu gribēja nogalināt, nekā Mūcijs pats sev, ka nebija viņu nogalinājis. (6) «Tie ir,» sacīsi, «visās skolās nodeldēti stāstāmgabali. Kad tiksim līdz nāves nicināšanai, sāksi man tūlīt stāstīt par Katonu[6].» — Un kāpēc gan lai nestāstu, kā viņš savā pēdējā naktī lasīja Platona grāmatu, zobenu nolicis galvgalī? Par šiem diviem līdzekļiem viņš bija parūpējies savos grūtākajos mirkļos — par vienu, lai gribētu mirt, par otru — lai varētu mirt. Nokārtojis visu kārtojamo, ciktāl to šādā galējā sabrukumā varēja nokārtot, viņš uzskatīja par vajadzīgu gādāt par to, lai nevienam nebūtu iespējams Katonu ne nogalināt, ne glābt. (7) Izvilcis no maksts zobenu, ko līdz tai dienai bija glabājis tīru no asinīm, viņš teica: «Neko tu neesi panācis, likteni, stādamies ceļā visiem maniem pasākumiem. Es cīnījos līdz pat šai dienai nevis par savu, bet par savas tēvzemes brīvību, rīkojos ar tādu neatlaidību, nevis lai pats būtu brīvs, bet lai dzīvotu brīvo vidū. Bet tagad, kad cilvēkdzimuma stāvoklis ir tik nožēlojams, Katons lai tiek nogādāts drošā vietā.» (8) Tad viņš sev cirta nāvējošo brūci. Kad ārsti to pārsēja, viņš, zaudējis daudz asiņu un spēka, bet saglabājis gara stiprumu, atplēsa, dusmodams ne tik daudz Cēzaram kā pats sev, kailām rokām brūci un nevis atlaida savu cēlo dvēseli, kas nicināja jebkuru varu, bet padzina to. (9) Šos piemērus tagad uzskaitu nevis tālab, lai vingrinātu prātu, bet lai stiprinātu tevi pret to, kas šķiet visbriesmīgākais. Un tas man izdosies jo vieglāk, ja parādīšu, ka šo dvēseles šķiršanās brīdi noniecinājuši ne vien drosmīgi vīri, bet arī citkārt gļēvi cilvēki šai ziņā bijuši līdzīgi pašiem drosmīgākajiem. Kad, piemēram, Gnēja Pompeja sievastēvs Scīpions[7], ko pretvējš bija atdzinis atpakaļ pie Āfrikas krastiem, redzēja, ka ienaidnieki sagrābuši viņa kuģi, viņš ietrieca sevī zobenu un, vaicāts, kur pavēlnieks, atbildēja: «Pavēlniekam klājas labi.» (10) Šie vārdi padarīja viņu līdzīgu senčiem un neļāva pārtrūkt Scīpionu liktenīgā kārtā ar Āfriku saistītajai slavai.[8] Dižs sasniegums bija pieveikt Kartāgu, vēl dižāks — pieveikt nāvi. «Pavēlniekam klājas labi,» viņš teica: vai karavadonis, turklāt Katona karavadonis, drīkstēja mirt citādi? (11) Es neaicinu tevi pievērsties vēsturei un nevācu no visiem gadsimtiem kopā nāves nicinātājus, kādu ir ļoti daudz. Paskaties uz mūsdienām, par kuru nespēku un izlutinātību sūkstāmies: tu sastapsi visu slāņu, visādas rocības, visāda vecuma cilvēkus, kas ar nāvi darījuši galu savām nelaimēm. Tici man, Lucīlij: no

nāves jābaidās tik maz, ka tās labdarījuma dēļ vispār ne no kā nav jābaidās. (12) Tātad mierīgu prātu uzklausi sava ienaidnieka draudus. Tomēr, kaut arī tīrā sirdsapziņa tev piešķir paļāvību, liela nozīme ir arī daudziem ārpus prāvas esošiem apstākļiem. Tāpēc gan ceri uz taisnīgu lēmumu, bet reizē esi gatavs augstākā mērā netaisnīgam. Taču pirmām kārtām atceries: atņem lietām satraukumu[9] un paskaties, kas ir ar pašu lietu; tad sapratīsi, ka šajās lietās nav nekā briesmīga, izņemot pašas bailes. (13) Ko redzi atgadāmies ar bērniem, tas notiek arī ar mums — mazliet lielākiem bērniem: viņi izbīstas no tiem, kurus mīl, pie kuriem pieraduši, ar kuriem rotaļājas, ja redz tos maskās; ne vien cilvēkiem, bet arī lietām jānoņem maska un tām jāatdod pašu seja. (14) Kālab rādi man zobenus, lāpas un rēcošu bendeskalpu baru ap tevi? Aizvāc šo greznību, aiz kuras slēpies un baidi vientiešus: tu esi nāve, kuru nule nicināja mans vergs, nicināja mana kalpone. Kālab atkal ar plašu vērienu izrādi manā priekšā pletnes un moku solus? Kālab — ierīces atsevišķu locekļu izgriešanai un tūkstoš citu rīku cilvēku saplosīšanai gabalu gabalos? Noliec pie malas visu, kas stindzina mūs šausmās, liec apklust vaidiem un kliedzieniem, un spīdzināto drausmajām vaimanām: tu taču esi tā pati sāpe, kuru noniecina šis te podagriķis, kuru pašu baudu mirkļos pacieš tas tur kunģa slimnieks, kuru panes jauna sieviete dzemdībās. Tu esi viegla, ja varu tevi panest, īslaicīga — ja nevaru. (15) Apsver savā prātā, ko tik bieži esi dzirdējis, un pierādi darbos, vai esi pareizi dzirdējis, patiesi runājis. Pats apkaunojošākais, ko mums parasti pārmet, — ka nodarbojamies ar filozofiju vārdos, nevis darbos. Ko, vai tikai tagad uzzināji, ka tev draud nāve, draud trimda, sāpes? Tam tu esi piedzimis, tāpēc uzskatīsim, ka viss, kas var notikt, arī notiks. (16) Es noteikti zinu, ka esi darījis, ko iesaku. Tagad aicinu tevi: neļauj savai dvēselei ieslīgt šajās raizēs[10]: tā notrulināsies, un tai pietrūks spēka, kad vajadzēs celties. Novirzi to no savas personiskās dzīves uz to, kas skar visus. Saki sev, ka tava miesa ir mirstīga un trausla un ka tai draud sāpes ne tikai netaisnības vai varenāku cilvēku spēka dēļ. Pašas baudas pārvēršas mokās: mielasti rada gremošanas traucējumus, dzeršana — dzīslu stingumu un trīcēšanu, iekāres — kāju un roku, visu locekļu nespēku. (17) Es kļūšu nabags: tad būšu viens no daudziem. Mani izraidīs trimdā: tad uzskatīšu, ka esmu piedzimis izsūtījuma vietā. Tikšu sasaistīts: un kas par to? Vai tagad esmu brīvs? Daba jau sasaistījusi mani ar smago ķermeņa svaru. Es nomiršu: tas nozīmē, ka nevarēšu vairs slimot, nevarēšu tikt sasaistīts, nevarēšu nomirt[11]. (18) Neesmu tāds aplamnieks, lai tagad sāktu skandināt Epikūra meldiju un apgalvotu, ka pazemes šausmas ir gatavās muļķības, ka Īksions netiek ar ratu riņķī griezts, nedz Sīsifs ar saviem pleciem klintsbluķi pret kalnu veļ, nedz arī kādam var ik dienas ataugt iekšas, lai no jauna tiktu plosītas.[12] Neviens nav tik bērnišķīgs, lai baidītos no Kerbera[13] un tumsas vai no spokainiem kailiem ģindeņiem. Nāve mūs vai nu iznīcina, vai atbrīvo. Atbrīvotajiem, kad tiem noņemta nasta, paliek pāri labākais[14], iznīcinātajiem nepaliek nekas: tiem vienlīdz atņemts kā labais, tā ļaunais.

(19) Atļauj man šai vietā pieminēt kādu tavu vārsmu, tikai vispirms atgādināšu: uzskati to par ne vien citiem, bet arī pašam sev rakstītu. Ir kauns runāt vienu, bet darīt citu: jo lielāks kauns rakstīt vienu, bet domāt citu. Atceros, tu kādreiz iztirzāji domu, ka neiegrimstam nāvē uzreiz, bet dodamies tai pretī soli pa solim. (20) Mēs mirstam ik dienas, jo katru dienu mums tiek atņemta daļa dzīves un pat tad, kad augam lielāki, dzīve iet mazumā. Esam zaudējuši bērnību, tad zēna, pēc tam jaunekļa gadus. Viss aizvadītais laiks līdz pat vakardienai gājis zudumā, un pat šo dienu, kad vēl dzīvojam, dalām ar

nāvi. Tāpat kā ūdens pulksteni iztukšo nevis pēdējais piliens, bet viss iepriekš iztecējušais ūdens, tā arī pēdējā stunda, kad pārstājam būt, nerada nāvi viena, bet viena pieliek tai punktu: tad esam pie tās nonākuši, taču gājuši esam jau ilgi. (21) Kad aprakstīji to ar savu parasto daiļrunību, kas ir dižena vienmēr, bet visspēcīgākā tad, kad velti vārdus patiesībai, tu sacīji:

Nāvju ir daudz, bet vien tā, kas mūs aizrauj, ir galīgā nāve.

Lasi labāk sevi nekā manu vēstuli. Tad tev kļūs skaidrs, ka nāve, kuras baidāmies, ir pēdējā, bet ne vienīgā.

(22) Redzu jau, uz kuru pusi raugies: tu meklē, ko esmu ielicis šajā vēstulē, — kādu cildenu teicienu vai derīgu pamācību. Sūtu tev kaut ko par šo pašu jautājumu, ar kuru tikko nodarbojāmies. Cilvēkus, kas dedzīgi vēlas nāvi, Epikūrs peļ tāpat kā tos, kuri tās baidās. Viņš saka: «Ir smieklīgi aiz dzīves apnikuma skriet nāvē, kad tu pats ar savu dzīves veidu esi panācis, ka jāskrien nāvē.» (23) Tāpat viņš citā vietā saka: «Kas ir vēl smieklīgāk nekā vēlēties nāvi, kad ar bailēm no nāves esi sev sagādājis nemierīgu dzīvi?» Šiem izteikumiem vari vēl pievienot šādu tādas pašas raudzes: cilvēku nesaprātīgums, pat neprāts esot tik liels, ka bailes no nāves dažus piespiežot mirt. (24) Lai arī kuram no šiem izteikumiem pievērsies, tu stiprināsi savu garu kā nāves, tā dzīves pacietīgai panešanai: mūs vajag uzmundrināt kā vienam, tā otram, lai pārāk nepieķeramies dzīvei, nedz pārāk nīstam to. Pat tad, kad prāts mums iesaka darīt tai galu, nedrīkstam neapdomīgi, pa galvu pa kaklu pieņemt šādu lēmumu. (25) Drosmīgam un gudram cilvēkam nav jābēg no dzīves, bet jāiet projām un pirmām kārtām jāvairās no kaisles, kas jau pārņēmusi daudzus, — no saldkaislām nāves alkām. Proti, līdzās citām dvēseles nosliecēm, mans Lucīlij, pastāv arī neapzināta tieksme mirt, kas bieži pārņem cildenus un ļoti stipra rakstura cilvēkus, taču bieži arī gļēvus un mazdūšīgus: pirmie noniecina dzīvi, otriem tā ir par nastu. (26) Ir arī tādi, kam uznāk apnikums pastāvīgi darīt un redzēt vienu un to pašu un kas pret dzīvi sāk just nevis naidu, bet derdzīgumu. Tajā ieslīgstam, arī pašas filozofijas mudināti, kad sakām: «Cik ilgi vēl viens un tas pats? Protams, pamodīšos un aizmigšu, jutīšu izsalkumu un paēdīšu, salšu un cietīšu no tveices. Nekas nebeidzas, viss saistīts aplī, seko cits citam. Dienai seko nakts, naktij — diena, vasaras galā ir rudens, rudenim nāk virsū ziema, kuru pievārē pavasaris: viss paiet, lai atgrieztos. Es nedaru nekā jauna, neredzu nekā jauna, un reizēm man tas ir līdz kaklam!» Ir daudz tādu, kam dzīve šķiet nevis skarba, bet lieka. Paliec sveiks!

[1] Pūblijs *Rutilijs* Rūfs (ap 154—74) — valstsvīrs, jurists, filozofs stoiķis. Pārvaldīdams Āzijas provinci, viņš vērsās pret nodokļu atpircēju patvaļu. Rutīlijam atgriežoties Romā, tie atriebās, panākot viņa izraidīšanu trimdā. Kad Sulla aicināja viņu atgriezties, viņš atteicās.

[2] Kvints Cēcilijs *Metells,* valstsvīrs, 100.g. pr. Kr. devās labprātīgi trimdā pēc tam, kad viņš kā vienīgais senators bija iebildis pret radikālu agrārreformu, bet jau pēc gada tika aicināts atpakaļ.

[3] *Sulla* — sk. 11, 4. piez.

[4] Sk. Platona dialogus «Faidons» (fragments) un «Kritons» grāmatā «Netveramais Sokrats». — R., 1987. — 5.—55. lpp.

[5] *Mūcijs* Scēvola 508. gadā, kad etruski bija aplenkuši Romu, gribēja nogalināt viņu valdnieku Porsennu, bet tas viņam neizdevās. Viņu sagūstīja un nodeva spīdzinātājiem. Tad Mūcijs pats ielika savu roku ugunī un to sadedzināja, ar to parādīdams, ka nebaidās ne spīdzināšanas, ne nāves. Mūcija varonība atstāja uz Porsennu tik lielu iespaidu, ka viņš aplenkumu izbeidza.

[6] *Katons* — sk. 13, 6. piez.

[7] Kvints Cēcilijs Metells Pijs *Scīpions,* kas 52. gadā pr. Kr. bija konsuls reizē ar savu znotu Gnēju Pompeju, 48. gadā komandēja viņa floti kaujā pie Farsalas un pēc sakāves aizbēga uz Āfriku, kur turpināja cīņu pret Cēzaru; pieveikts kaujā pie Tapsas (46. g.), izdarīja pašnāvību.

[8] Bez iepriekšējā paragrāfā minētā Scīpiona te domāti Pūblijs Kornēlijs Scīpions Afrikānietis Vecākais (ap 235—183), Kartāgas uzvarētājs otrajā pūniešu karā, un Pūblijs Kornēlijs Scīpions Emiliāns Afrikānietis Jaunākais (185—129), Kartāgas uzvarētājs trešajā pūniešu karā.

[9] Ko tās rada.

[10] Par kurām bija runa vēstules sākumā.

[11] Otrreiz.

[12] *Īksions, Sīsifs* un še vārdā neminētais Titijs ir mītu personāžs. Viņi visi par saviem noziegumiem sodīti ar mūžīgām mokām pazemē. Īksions gribēja pavest Hēru; Sīsifs piekrāpa pašu Nāvi, kas viņu uz laiku bija atlaidusi no pazemes pret solījumu atgriezties, un izdarīja vēl daudz citu pārkāpumu; milzis Titijs uzmācās Lētojai un tāpēc, viņas bērnu Artemīdas un Apollona nogalināts, tika pazemē sodīts ar to, ka divas lijas nemitīgi plosīja viņa aknas, kuras atauga aizvien no jauna.

[13] *Kerbers* — daudzgalvu suns, kas apsargā pazemes valsts ieeju.

[14] Dvēsele.

25. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kas attiecas uz mūsu diviem draugiem, tad ejami dažādi ceļi: viena trūkumi jālabo, otra — jālauž. Izteikšos pavisam vaļsirdīgi: es nemīlu cilvēku, ja neaizskaru. — «Kā tad tā?» sacīsi. «Tu domā četrdesmit gadus vecu bērnu turēt savā aizbildniecībā? Ievēro viņa vecumu: viņš jau ir nocietinājies un nepakļāvīgs. Tādu nevar labot: veidot var tikai mīkstu.» — (2) Vai man sekmēsies, to nezinu, bet labāk negūt panākumus nekā zaudēt pienākuma apziņu. Tev nav jāzaudē cerība izdziedināt arī hronisku slimnieku, apkarojot pārmērības un piespiežot viņu daudz ko darīt un paciest pret paša gribu. Arī otram ne visai uzticos, izņemot to, ka viņš, rīkodamies nepareizi, vēl spēj sarkt. Tādas kauna jūtas ir veicināmas; kamēr tās saglabāsies viņa dvēselē, tikmēr paliek zināmas cerības uz labošanos. (3) Bet ar veterānu, manuprāt, jārīkojas saudzīgāk, lai nezaudē ticību pats sev. Un šis brīdis, kad viņš uz laiku rimies un it kā labojies, ir pats izdevīgākais, lai ķertos viņam klāt. Citus šis viņa starplaiks maldinājis, mani apvest ap stūri viņš nespēj: es gaidu, ka viņa trūkumi ar uzviju atgriezīsies; zinu, ka tie ir tikai atkāpušies, nevis izzuduši. Šim uzdevumam veltīšu zināmu laiku un izmēģināšu, vai te kas izdarāms vai ne.

(4) Bet tu — kā jau rīkojies — parādi sevi kā drosmīgu vīru un samazini savu nastu! No tā, kas mums ir, nekas nav nepieciešams. Lai atgriežamies pie dabas likuma, tur ir mūsu bagātība! Viss, kas mums nepieciešams, dabūjams par velti vai par niecīgu maksu: daba prasa maizi un ūdeni, bet tam nevieņs nav pārāk trūcīgs. «Kas ar to aprobežo savas vēlmes, tas laimes ziņā var sacensties ar pašu Jupiteru,» saka Epikūrs, no kura šai vēstulē iekļaušu vēl vienu izteikumu. (5) «Dari visu tā,» viņš saka, «it kā to

redzētu Epikūrs.» Bez šaubām, ir noderīgi sev nolikt sargu un turēt kādu līdzās, lai varētu uz viņu paraudzīties, uzskatot, ka viņš ir klāt visās tavās pārdomās. Ir jo cildeni dzīvot it kā vienmēr klātesoša krietna vīra acu priekšā, bet būšu apmierināts arī tad, ja, lai arī ko tu darītu, rīkosies tā, it kā vispār kāds skatītos: vientulība mums visās lietās ir slikta padomdevēja.

(6) Kad būsi jau guvis tādas sekmes, ka jutīsi cieņu pats pret sevi, tad varēsi savu pavadoni atlaist, bet tikmēr lai tevi sargā bijība pret citiem vīriem. Tas varētu būt Katons vai Scīpions, vai Lēlijs,[1] vai kāds cits, kuram parādoties arī pavisam samaitāti cilvēki iegrožotu savus netikumus, līdz būsi kļuvis par tādu cilvēku, kura klātbūtnē pats neuzdrīkstēsies nepareizi rīkoties. Kad panāksi to un sāksi kaut cik cienīt pats sevi, atļaušu tev darīt, ko tāpat iesaka Epikūrs: «Patveries pats sevī īpaši tad, kad esi spiests atrasties pūlī.» (7) Tev jākļūst atšķirīgam no vairākuma, bet, kamēr vēl nevari droši patverties sevī, nolūko sev apkārtnē vienu vai otru cilvēku: ikvienam ir labāk būt kopā ar kuru katru nekā pašam ar sevi. «Patveries pats sevī īpaši tad, kad esi spiests atrasties pūlī»: ja esi krietns vīrs, ja esi mierīgs un atturīgs. Citādi tev jādodas pūlī projām no sevis: šeit esi pārāk tuvu sliktam cilvēkam.[2] Paliec sveiks!

[1] *Katons* — sk. 7, 6. piez.; *Scīpions* — sk. 24, 8. piez.; *Lēlijs* — sk. 7, 6. piez.

[2] Ja esi slikts, tev nav jābūt vienam, jo tad esi vienmēr slikta cilvēka sabiedrībā.

26. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Nesen sacīju tev, ka manas vecumdienas jau skaidri saredzamas; tagad baidos, ka tās man jau aiz muguras. Šiem gadiem, vismaz šai miesai jau piemērots cits vārds, jo «vecumdienas» ir gurduma, nevis pilnīga nespēka gadu apzīmējums. Bet mani pieskaiti pie gaužām nevarīgajiem, kas jau ir sasnieguši galējo robežu. (2) Tomēr varu tev apliecināt, ka esmu apmierināts ar sevi: garā nejūtu vecuma nastu, ko manu savā miesā. Novecojuši ir tikai trūkumi un šo trūkumu rīki. Gars ir spirgts un priecājas, ka tam vairs nav daudz kopīga ar miesu: lielu daļu savas nastas tas jau nometis. Tas līksmo un uzsāk ar mani strīdu par vecumdienām, kas esot tā ziedu laiks. Ticēsim tam: lai izmanto savu laimi. (3) Gars liek man apdomāt un apsvērt, cik no sava miera un savaldības esmu parādā gudrībai, cik — saviem gadiem, un rūpīgi pārbaudīt, ko nespēju darīt un ko negribu, pat pieņemot, ka to varu. Un, ja man ko negribas, kas man nav pa spēkam, tad priecājos par savu nespēku. Kāds pamats žēloties un kāda tur nelaime, kad zudis tas, kam tik un tā bija jābeidzas? (4) Tu sacīsi: «Tā ir pat ļoti liela nelaime, kad ejam mazumā un dilstam, un — lai to sauktu īstajā vārdā — izgaistam. Mēs netiekam notriekti zemē uzreiz: tiekam plucināti, un ik diena mums atņem kādu mūsu spēka daļu.» — Bet kāda aiziešana var būt labāka par to, kad, dabai raisot mūs vaļā, slīdam pretī savam galam? Nav jau arī nekā ļauna tikt notriektam un pēkšņi aiziet no dzīves, bet tikt

pakāpeniski projām vestam ir maigs ceļš. Lai būtu kā būdams — es novēroju sevi, it kā tuvotos pārbaude un būtu pienākusi diena, kas spriedīs par visiem maniem gadiem, un saku sev: (5) «Ko esmu līdz šim paveicis darbos vai vārdos, tas nav nekas. Tās ir nenozīmīgas, maldinošas, pievilcīgi izskaistinātas manas drosmes liecības: ko esmu sasniedzis, to noticēšu tikai nāvei. Tāpēc nebaidīdamies noskaņojos dienai, kad bez viltus un izpušķojumiem spriedīšu tiesu pats par sevi, — vai manas jūtas, nevis tikai runas ir drosmīgas un vai visi mani pret likteni vērstie vārdi nav bijuši tikai izlikšanās un teātris. (6) Atmet cilvēku vērtējumu: tas vienmēr ir nedrošs un sveras uz abām pusēm. Atmet zinātnes, ar kurām nodarbojies visu mūžu: par tevi spriedīs nāve. Teikšu tā: apcerējumi, zinātniskas sarunas, no gudro pamācībām savākti teicieni, kopta valoda vēl nav patiesa dvēseles spēka liecības, jo valoda ir drosmīga arī visbailīgākajiem. Ko esi paveicis, kļūs redzams, kad būsi pie miršanas. Šo noteikumu pieņemu, sprieduma nebīstos.» (7) Tā runāju pats ar sevi, bet iedomājies, ka esmu runājis arī ar tevi. Tu esi jaunāks — bet kāda tam nozīme? Ne jau gadi ir skaitāmi. Nav zināms, kur tevi sagaida nāve, tāpēc sagaidi to visur.

(8) Jau gribēju beigt, un mana roka ķērās pie noslēguma frāzes. Taču jāsamaksā vēl parāds un šai vēstulei jāpiešķir ceļa nauda. Nedomā, ka sacīšu: «Kur lai to aizņemos?» Tu taču zini, kā naudas lādi izmantoju. Pagaidi mazliet, tad maksāšu no savas kabatas, bet tikmēr man aizdos Epikūrs, kas saka: «Padomā par nāvi!» — jeb, ja doma vieglāk uztverama šādi: (9) «Tas ir kas lielisks — mācīties mirt.» Tu varbūt domā, ka ir lieki mācīties, ko izmantos tikai vienreiz. Bet taisni tāpēc mums jādomā par to: kad nevaram pārbaudīt savas zināšanas pieredzē, ir jāmācās nemitīgi. (10) «Padomā par nāvi!» Tas, kas to saka, liek mums domāt par brīvību. Kas iemācījies mirt, vairs nemāk būt vergs. Viņš stāv pāri jebkurai varai, vismaz ārpus jebkuras varas. Ko viņam var padarīt cietums, apsardze, aizšaujamais? Izeja viņam pavērta. Ir tikai viena važa, kas tur mūs saistītus, — mīlestība uz dzīvi. No tās gan nav jāatsakās, taču mazināt to vajag, lai, apstākļiem prasot, nekas mūs neattur un netraucē būt gataviem bez kavēšanās izdarīt to, kas tik un tā būs kādreiz jādara. Paliec sveiks!

27. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) «Tu mani pamāci?» saki. «Vai tad esi jau pamācījis pats sevi, jau pats kļuvis labāks un tāpēc tev ir laiks labot citus?» — Neesmu tik negodīgs, lai, pats slims būdams, sāktu ārstēt citus, bet, it kā atrazdamies kopā ar tevi tai pašā slimnīcā, aprunājos ar tevi par kopīgo kaiti un iesaku tev dziedēkļus. Tad nu uzklausi mani, it kā es runātu ar sevi: es paveru tev pieeju manām slēptākajām domām un tavā klātbūtnē cenšos tikt skaidrībā pats ar sevi. (2) Es kliedzu sev: «Saskaiti savus gadus, un tu kaunēsies gribēt to pašu, ko gribēji zēna gados, un nodarboties ar to pašu. Parūpējies beidzot, lai, tuvojoties nāves stundai, tavi trūkumi mirst pirms tevis. Atsakies no nemierpilnajām baudām, par kurām tik dārgi jāsamaksā. Ne vien nākamās, bet arī pagājušās nodara ļaunumu. Tāpat kā pēc

pastrādāta nozieguma pat tad, kad tas nav atklāts, nepāriet satraukums,[1] tā arī neķītrām baudām seko nožēla. Tās nav ne drošas, ne pastāvīgas un, pat ja nav kaitīgas, ir gaistošas. (3) Labāk sameklē kādu paliekošu labumu. Taču tāds ir vienīgi tas, ko dvēsele atrod sevī. Vienīgi tikums dod pastāvīgu, drošu prieku. Pat tad, kad tam kas stājas ceļā, tas līdzinās tikai mākonim, kas zemu aizpeld un nekad nenomāc dienas gaismu.» (4) Bet kad mums laimēsies sasniegt šo prieku? Arī līdz šim nav dikā būts, un tomēr ir jāpasteidzas. Vēl daudz kas darāms, kur jāliek lietā modrība un pūles, ja gribi ko sasniegt; šo uzdevumu nevar uzticēt citam. (5) Citās zinātnēs palīdzība ir iespējama. Mūsu laikā dzīvoja bagātais Kalvisijs Sabīns[2], kas gan mantas, gan rakstura ziņā bija visīstākais brīvlaistais:[3] neesmu redzējis cilvēku, kas savā bagātībā uzvestos vēl necienīgāk. Viņa atmiņa bija tik slikta, ka viņš aizmirsa te Uliksa[4], te Ahilleja, te Priama vārdu, kurus pazīstam tikpat labi kā savus audzinātājus[5]. Neviens vecs un vārgs nomenklators[6], kas vārdus nevis atceras, bet izdomā, nav pilsoņus sveicinājis tik ačgārni kā šis trojiešus un ahajus, un tomēr viņš gribēja radīt izglītota cilvēka iespaidu. (6) Tāpēc viņš izdomāja šādu izeju: viņš nopirka par lielu naudu vergus, vienam lika turēt prātā Homēru, otram Hēsiodu, vēl deviņus nozīmēja atsevišķajiem liriķiem[7]. Tev nav ko brīnīties, ka viņš par tiem samaksāja augstu cenu: viņš neatrada tos, bet lika īpaši apmācīt. Kad šī saime bija iegādāta, viņš vairs nelika mierā savus viesus. Vergi stāvēja viņam kājgalē, un viņš tiem laiku pa laikam prasīja vārsmas, ko gribēja citēt, tomēr bieži iestrēdza pusvārdā. (7) Satellijs Kvadrāts, bagātu muļķu piedzīvotājs, līdz ar to viņu glaimnieks un, kas ar šiem diviem momentiem cieši saistīts, apsmējējs, viņam ieteica par drusku uzlasītājiem turēt gramatiķus. Kad Sabīns iebilda, ka viņam katrs vergs izmaksājot simttūkstoš sesterciju, viņš atbildēja: «Tad jau būtu varējis lētāk nopirkt tikpat grāmatu skapju.» Tomēr šis uzskatīja, ka pats zina visu, ko zina ikviens viņa mājinieks. (8) Tas pats Satellijs sāka viņu — slimīgu, bālu, sīciņu cilvēku — pierunāt nodarboties ar cīkstēšanos. Kad Sabīns viņam atbildēja: «Kā gan to spēšu? Tikko velku dzīvību,» — Satellijs sacīja: «No dievu puses, nesaki tā: vai tad neredzi, cik daudz tev spēcīgu vergu?» Veselu saprātu nevar ne aizņemties, ne nopirkt, un, ja tas arī būtu pārdodams, tad, domāju, neatrastos pircējs; muļķa prātu toties pērk diendienā.

(9) Bet nu saņem, ko esmu parādā, un dzīvo vesels: «Bagātība ir ar dabas likumiem saskaņota nabadzība.» To bieži saka Epikūrs gan šādā, gan citā formā, jo nekad netiek pārāk bieži atkārtots tas, ko nekad pietiekami neapgūst. Dažiem jānorāda zāles, dažiem tās jālej mutē. Paliec sveiks!

[1] Sal. Senekas traģēdiju «Faidra», 164:

> Kaut dažkārt sieviete, kas grēko, drošībā,
> Tai tomēr nebūs miera.

[2] *Kalvisijs Sabīns* — neprecizējama persona.

[3] Brīvlaistie dažkārt bija ļoti bagāti, taču nereti saglabāja agrāko verga dabu.

[4] *Ulikss* — Odisejs.

[5] *paedagogos.* Domāti ir vergi, kas pavadīja bērnus uz skolu un viņus uzraudzīja arī mājās.

[6] *Nomenklators* — sk. 19, 11. piez.

[7] Aleksandrijas filologi izcilāko grieķu liriķu kanonā ieskaitīja Alkmānu, Alkaju, Stēsihoru, Anakreontu, Sapfo, Simonīdu, Ibiku, Bakhilīdu un Pindaru. Pārsteidz, ka šajā kanonā nav iekļauts Arhilohs.

28. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu iedomājies, ka tas noticis tikai ar tevi, un brīnies kā par kaut ko nedzirdētu, ka ar tik ilgu ceļojumu un tik lielu vietu dažādību neizklīdināji dvēseles skumjas un nomāktību? Jāmaina gars, nevis debespuse.[1] Kaut arī tu šķērsotu plašo jūru, kaut arī tev, kā saka mūsu Vergilijs,

slīd pilsētas garām un zemes,[2]

tev visur, lai kur tu nokļūtu, sekos tavi trūkumi. (2) Kādam cilvēkam, kas sūdzējās par to pašu, Sokrats teica: «Ko brīnies, ka ceļojumi tev nedod nekāda labuma, ja vadā līdzi sevi?» — Tevi vajā tas pats, kas dzinis tevi prom. Ko tev var līdzēt jaunas zemes, citu pilsētu un novadu iepazīšana? Tāda apkārtmētāšanās ir veltīga. Tu vaicā, kāpēc šī bēgšana tev nenāk par labu? Tu bēdz kopā ar sevi. Tev jānomet dvēseles nasta; pirms tam tev neviena vieta nebūs pa prātam. (3) Iedomājies, ka esi tagad tādā pašā stāvoklī, kādā mūsu Vergilijs attēlo jau satraukto, iejūsmināto, sveša gara iedvesmoto pareģi:

Nerimstas ekstāzē trakot, lai varētu vareno dievu
Nokratīt ātrāk no krūts.[3]

Tu dodies šurp un turp, lai nokratītu smagumu, kas tevi spiež, bet tas kļūst jo smagāks, jo vairāk mētājies. Tā arī kuģī cieši nostiprināta krava izdara mazāku spiedienu, bet nevienmērīgi sasviesta ātrāk gremdē ūdenī to pusi, kur radies lielāks svars. Lai arī ko darīdams, tu rīkosies sev par ļaunu — sev kaitēsi ar pašu kustību, jo krati slimnieku. (4) Bet, ja novērsīsi šo ļaunumu,[4] tev jebkura vietas pārmaiņa kļūs patīkama. Kaut arī tevi izsūtītu pašā pasaules malā, kaut arī tevi nometinātu kādā barbaru apdzīvotā nomalē — ikviena apmešanās vieta, lai kāda tā būtu, tev būs viesmīlīga. Svarīgāk, kāds, nevis kur tu ieradīsies, un tāpēc nedrīkstam nevienai vietai pieķerties ar visu sirdi. Ir jādzīvo ar šādu pārliecību: «Neesmu piedzimis kādam vienam kaktam — mana dzimtene ir visa šī pasaule.» (5) Ja tas tev būtu skaidrs, tu nebrīnītos, ka tev nelīdz mainīt novadus, uz kuriem laiku pa laikam dodies, kad iepriekšējie tev apnikuši. Arī pirmais pagadījies tev būtu bijis pa prātam, ja tu to visā pilnībā uzskatītu par savu. Bet tagad tu nevis ceļo, bet klaiņo un mētājies apkārt, maini vietas citu pēc citas, kaut gan tas, ko tu meklē, — pareiza dzīve, atrodams visur. (6) Vai ir vēl kas nemierīgāks par Forumu? Bet arī tur var dzīvot mierīgi, ja vajag. Tomēr, ja ļauts būt noteicējam pašam pār sevi, es aizbēgtu jo tālu pat no Foruma skata, pat no tā apkaimes. Tāpat kā ir kaitīgas vietas, kas apdraud pat visstiprāko veselību, ir arī tādas, kas nenāk par labu cildenai dvēselei, kura tomēr vēl nav pilnīga, bet tikai atlabst. (7) Neesmu vienisprātis ar tiem, kuri metas viļņos un, izraudzīdamies vētrainu dzīvi, diendienā drosmīgi karo ar grūtajiem apstākļiem. Gudrais panesīs to, bet neizvēlēsies un dos priekšroku dzīvei mierā, nevis cīņās. Nav liela labuma no tā, ka atmet paša trūkumus, ja ir jācīnās ar svešiem. (8) «Trīsdesmit tirānu,»[5] sacīsi, «apstāja Sokratu, bet nespēja salauzt viņa garu.» — Kāda tam nozīme, cik ir kungu? Verdzība ir tikai viena: kas to nicina, ir brīvs arī vislielākajā varasvīru barā.

(9) Laiks beigt, bet vispirms jāsamaksā muitas nodeva. «Zināt savu kļūdu ir

glābiņa sākums.» To Epikūrs, manuprāt, lieliski pateicis, jo, kas neapzinās, ka rīkojas nepareizi, tas negrib laboties; tev vajag pieķert sevi kļūdās, pirms labojies. (10) Ir cilvēki, kas lepojas ar saviem trūkumiem. Kā tev šķiet: vai tāds, kas savus trūkumus uzskata par tikumiem, domā par dziedēkļiem? Tāpēc, cik vien vari, atsedz savas kļūdas, pratini sevi. Pildi vispirms apsūdzētāja pienākumus, tad — tiesneša, visbeidzot — aizstāvja. Dažkārt sāpini pats sevi! Paliec sveiks!

[1] Sal. Horācijs, «Vēstules», I, 11., 27:

Debesu pusi, ne dvēseli maina, kurš skrien pāri jūrām.

[2] Vergilijs, «Eneīda», III, 71.

[3] Vergilijs, «Eneīda», VI, 77—79, atdzejojis A. Ģiezens. Pareģe ir Kūmu Sibilla, kas pareģes ekstāzē pauž Apollona iedvesmotos pareģojumus.

[4] Ja nometīsi dvēseles smagumu (sk. iepriekš, 2).

[5] *Trīsdesmit tirānu* — oligarhu kolēģija (mēs tagad teiktu — hunta), kas Spartas sakautajās Atēnās uz laiku (404.—403. g.) bija sagrābusi varu un nesekmīgi mēģināja Sokratam aizliegt ierastās sarunas ar pilsoņiem. Sal. Ksenofonts, «Atmiņas par Sokratu», I, 2., 29—38, gr.: Netveramais Sokrats. — R., 1987.

29. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vaicā par mūsu Marcellīnu[1] un gribi zināt, kā viņam klājas. Viņš pie mums iegriežas reti — tāpēc vien, ka baidās dzirdēt patiesību. Taču šīs briesmas viņam vairs nedraud: tā pasakāma tikai tam, kas grib to dzirdēt. Tāpēc arī mēdz šaubīties, vai Diogenam[2] un citiem kiniķiem, kas ar visiem cilvēkiem bez izšķirības izturējās brīvi un pamācīja ikvienu pretimnācēju, tā vajadzējis darīt. (2) Kā tas būtu, ja kāds pulgotu kurlu vai no dzimšanas vai slimības dēļ mēmu cilvēku? — «Kālab,» tu teiksi, «man taupīt vārdus? Tie neko nemaksā. Es nevaru zināt, vai palīdzēšu tam, kuru pamācu; zinu, ka, pamācīdams daudzus, kādam palīdzēšu. Jāpastiepj roka. Tā nevar būt, ka tam, kurš daudz ko mēģina, kādreiz arī kas neizdotos.» — (3) To, manuprāt, ievērojams cilvēks darīt nedrīkst, mans Lucīlij: ar to mazinās viņa autoritāte, un tai vairs nebūs pietiekama svara, lai labotu tos, kurus varētu labot, ja tā nebūtu iedragāta. Loka šāvējs nedrīkst trāpīt kādreiz, bet drīkst tikai kādreiz netrāpīt. Sasniegt mērķi nejauši nav nekāda māksla. Bet gudrība ir māksla. Lai tā izraugās drošu mērķi, izvēlas cilvēkus, no kuriem gaidāmi panākumi, bet atkāpjas no tiem, uz kuriem vairs necer, taču lai nepamet tos uzreiz, bet tieši tad, kad jau zudušas cerības, vēl izmēģina pēdējos līdzekļus.

(4) Mūsu Marcellīnu neuzskatu par bezcerīgu: viņu var glābt arī vēl tagad, tikai bez kavēšanās jāstiepj roka pretim. Pastāv gan briesmas, ka viņš aizraus sev līdzi rokas sniedzēju: viņam ir lielas gara dotības, bet tās jau nosvērušās uz ļauno pusi. Tomēr pakļaušos šīm briesmām un uzdrošināšos viņam parādīt paša trūkumus. (5) Viņš rīkosies kā parasti — aicinās palīgā savas asprātības, kas var likt pasmieties arī sērotājam, un vispirms pajokos par sevi, tad par mums; viņš aizsteigsies priekšā visam, ko gribu sacīt.

Viņš pārmeklēs mūsu skolas[3], filozofiem pārmetīs dāvanas, mīļākās, negausību. (6) Vienu viņš man parādīs gultā ar cita sievu, otru — krogā, vēl kādu — priekšnamā[4]. Viņš man parādīs asprātīgo filozofu Aristonu[5], kas savas domas cēla priekšā nestuvēs, jo šo laiku bija izraudzījies savu domu izklāstīšanai. Skaurs[6], vaicāts, pie kura virziena piederot Aristons, atbildēja: «Peripatētiķis viņš jau nu nekādā ziņā nav.»[7] Un Jūlijs Grecīns[8], izcils vīrs, jautāts, ko viņš domājot par šo pašu cilvēku, atbildēja: «To nevaru tev pateikt, jo nezinu, uz ko viņš spējīgs kājām,» it kā viņam būtu vaicāts par gladiatoru kaujas ratos. (7) Viņš man metīs acīs klaigātājus, kuriem filozofiju godīgāk būtu pamest, nevis tirgoties ar to. Tomēr esmu nolēmis izturēt visas pulgas. Lai viņš man izviļ smaidu, varbūt es viņam izvilšu asaras. Bet, ja viņš nepārstās smieties, tad priecāšos, ka viņu tādā nelaimē[9] pārņēmis tik jautrs ārprāta veids. Bet šāda jautrība nav ilgstoša. Novēro tādus cilvēkus, un tu redzēsi, ka viņi īsā laika sprīdī gan nevaldāmi smejas, gan nevaldāmi trako. (8) Esmu iecerējis ķerties pie viņa un parādīt, ka viņam būtu daudz lielāka vērtība, ja daudzi viņu vērtētu zemāk. Ja arī neiznīdēšu viņa trūkumus, tomēr iegrožošu; tie neizzudīs, bet uz laiku rimsies un varbūt arī izzudīs, ja pieradīs rimties. Ar to jābūt apmierinātam: smagiem sirdzējiem slimības mazināšanās aizstāj veselību.

(9) Kamēr gatavojos nodarboties ar viņu, tikmēr tu, kas to spēj, kas zini, no kurienes esi nācis un kur esi ticis, un tāpēc nojaut, kur tiksi, — pilnveido savu raksturu, pacilā garu un nostājies stingri pret visu biedējošo: neskaiti tos, kas tevi baida. Vai, tavuprāt, nav muļķīgi baidīties no daudziem tur, kur var nokļūt tikai pa vienam? Tāpat arī tavai nāvei nevar tikt klāt daudzi, lai arī cik daudzi tev piedraud ar to. Tā iekārtojusi daba: dzīvību tev var atņemt tikai viens, tāpat kā tikai viens to ir devis.

(10) Ja tev būtu godaprāts, tu man atlaistu pēdējo maksājumu. Bet arī es nebūšu skopulīgs, dzēšot parāda atlikumu, un izsniegšu tev, ko esmu parādā. «Nekad neesmu gribējis patikt tautai, jo tas, ko zinu, tautai nav pieņemams un, kaş tautai pieņemams, to nezinu.» (11) «Kas to saka?» vaicāsi, it kā nezinātu, kas ir manā pakļautībā: Epikūrs. Bet to pašu tev vienā balsī apliecinās visi no jebkuras skolas — peripatētiķi, akadēmiķi[10], stoiķi, kiniķi. Kurš gan, kam pa prātam tikums, var būt pa prātam tautai? Pūļa labvēlība ir iegūstama nekrietniem paņēmieniem: tev pašam jākļūst tam līdzīgam, jo tas atzīs par labu tikai to, kuru uzskatīs par savējo. Taču daudz svarīgāk, kāds tu šķiet pats sev, nevis citiem. Nekrietnu cilvēku mīlestību var iemantot tikai nekrietniem līdzekļiem. (12) Ko tātad dos tev šī cildinātā, par visām zinātnēm un visām lietām pārākā filozofija? Protams, to, ka gribēsi patikt pats sev, nevis tautai; ka spriedumus vērtēsi, nevis skaitīsi; ka dzīvosi, nebaidīdamies ne dievu, ne cilvēku; ka uzveiksi ļaunumu vai darīsi tam galu. Bet, kad redzēšu tevi pūļa skaļi suminātu, kad, tev ierodoties, skanēs gaviles un aplausi, kādus veltī pantomīmu aktieriem, kad sievietes un bērni visā pilsētā tevi slavēs, — kā lai tad nebūtu man tevis žēl, kad zinu, pa kādu ceļu tiek pie šādas popularitātes? Paliec sveiks!

[1] *Marcellīns* — nezināma persona.

[2] *Diogens* no Sinopes (ap 412—ap 323) — kiniķu filozofu skolas dibinātāja Antistena pazīstamākais skolnieks.

[3] T. i., kritiski vērtēs filozofijas virzienus.

[4] Bagātnieka mājā.

[5] *Aristons* — domājams, Augusta laika peripatētiķis.

[6] Mamerks Emilijs *Skaurs* — orators un traģēdiju rakstnieks; 34. g. pēc Kr., apsūdzēts ķeizara Tiberija apvainošanā, izdarīja pašnāvību.

[7] Tāpēc ka peripatētiķi (no gr. *peripatéō* — staigāju) mācīja, staigājot šurp un turp (nevis nestuvēs).

[8] *Jūlijs Grecīns* — senators, pēc ķeizara Kaligulas pavēles sodīts ar nāvi 38. g. pēc Kr.

[9] Tikumiskajā pagrimumā.

[10] *Akadēmiķi* — Akadēmijas, Platona skolas, sekotāji. Tā šādi nosaukta pēc atrašanās vietas Atēnu hērojam Akadēmam veltītajos dārzos (ap 11 km no Atēnām).

30. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Redzēju Basu Aufidiju[1], lielisko vīru, stipri iedragātu un cīnāmies ar vecumu. Bet tas viņu jau tik ļoti spiež uz leju, ka celties vairs nespēs: gadi viņam uzgūluši ar visu smagumu. Tu jau zini, viņš vienmēr bijis ar vārgu, izdilušu miesu. Ilgu laiku viņš saturēja to kopā, pareizāk — lāpīja, bet tad pēkšņi sabruka. (2) Ja kuģim ir sūce, var gan aizdrīvēt vienu vai otru plaisu, bet, ja tās daudzviet kļūst aizvien plašākas, izirstošajam kuģim vairs palīdzēt nevar. Tā arī kādu laiku var uzturēt vārgos sirmgalvja organisma spēkus un tos balstīt, bet, kad, tāpat kā satrunējušā ēkā, izļodzījušies visi salaidumi un, kamēr vienu labo, jūk ārā citi, tad jau ir jāpadomā, kā tikt projām. (3) Tomēr mūsu Basam prāts ir možs. To viņam dāvā filozofija: uz nāves sliekšņa būt jautram, jebkurā veselības stāvoklī būt drosmīgam un priecīgam un, par spīti zūdošiem spēkiem, būt stipram. Krietns stūresvīrs turpina ceļu arī ar sadriskātu buru un, pat zaudējis visu takelāžu, pielāgo kuģa vraku tālākam braucienam. Tā arī rīkojas mūsu Bass, kas raugās pretī savam galam tik mierīgu prātu un vaigu, ka varētu domāt: tā vērot pat cita cilvēka nāvi liecinātu par pārāk lielu bezrūpību. (4) Tas ir kas varens, Lucīlij, un ilgi jāmācās, — kad pienāk neizbēgamā stunda, aiziet mierīgu sirdi. Citi nāves veidi vēl saistīti ar kādām cerībām. Slimība pāriet; ugunsgrēku nodzēš; brūkošas drupas cilvēku, kuru tās jau šķitušas aprokam, nosēdina zemē; jūra ar tādu pašu spēku, ar kādu ievilkusi kuģiniekus dzelmē, izmet tos sveikus krastā; kareivis pēdējā brīdī atrauj zobenu no nāvei nolemtā pretinieka skausta: nekādu cerību nav tam, ko ved uz nāvi vecums. Tikai tam vienīgajam nekas nevar stāties ceļā: nekādā citā veidā cilvēki nemirst vieglāk, bet arī ne ilgāk. (5) Mūsu Bass, man likās, izvada un apglabā pats sevi un, it kā pārdzīvodams sevi, gudri panes zaudējumu. Viņš runā daudz par nāvi un dara to tīšām, gribēdams mūs pārliecināt, ka, ja šajā notikumā ir kas nepatīkams vai biedējošs, tad tā esot mirēja, nevis nāves vaina; pašā nāvē neesot vairāk grūtuma kā pēc tās. (6) Kas baidās no tā, ko viņam nenāksies paciest, ir tikpat neprātīgs kā tas, kurš baidās no tā, ko viņam nenāksies izjust. Vai kāds uzskata par iespējamu izjust nāvi, pateicoties kurai neko nejūt? «Tātad,» saka viņš, «nāve ir tik tālu ārpus jebkura ļaunuma, ka līdz ar to ir ārpus jebkurām bailēm no ļaunuma.»

(7) Es zinu, ka šie vārdi jau bieži sacīti un vēl bieži jāsaka, bet tie man nepalīdzēja nedz tad, kad lasīju tos, nedz arī tad, kad dzirdēju no citiem, kuri apgalvoja, ka nav ko baidīties no tā, no kā viņi paši nebaidījās. Bet Basa teiktajam manās acīs bija milzīgs svars, jo viņš runāja par paša tuvo nāvi. (8) Pateikšu tev, ko domāju: manuprāt, cilvēks

pašā nāves brīdī ir drosmīgāks par to, kas nāvei tuvu. Nāve, kas jau ir klāt, piešķir arī nemācītam drosmi nevairīties no nenovēršamā. Tā gladiators, kas visas cīņas laikā bijis gļēvum gļēvs, sniedz pretiniekam savu rīkli un virza pats pret sevi viņa nedrošo zobenu.[2] Bet nāve, kas ir tikai tuvu, bet noteikti atnāks, prasa sīkstu dvēseles spēku, kas ir retāk sastopams un var būt tikai gudrajam. (9) Tāpēc ar lielu patiku klausījos viņa atzinumu par nāvi un spriedumu par tās dabu, it kā viņš nāvi jau būtu redzējis tuvumā. Domāju, ka lielāka ticamība, lielāks svars tavās acīs būtu tam, kas, atgriezies dzīvē, pēc paša pieredzes pastāstītu, ka nāvē nav nekā ļauna: cik lielu satricinājumu atnes nāves tuvošanās, to vislabāk tev pateiks cilvēki, kas jau stāvējuši tai līdzās, kas redzējuši to atnākam un pieņēmuši. (10) Pie tiem vari pieskaitīt Basu, kas nevēlējās, lai mēs paliktu maldīgās domās. Viņš saka: baidīties nāves esot tikpat muļķīgi kā baidīties vecuma, jo, tāpat kā jaunībai seko vecums, vecumam seko nāve; kas negrib mirt, tas nav gribējis dzīvot, jo dzīvība mums dota ar nāves nosacījumu, ir ceļš uz nāvi. Tāpēc ir neprāts baidīties nāves, jo zināmo gaidām, bet bīstamies tikai nezināmā. (11) Nāvei piemīt taisnīga, neuzveicama neizbēgamība: kurš var sūdzēties par to, ka atrodas tādā stāvoklī, kādā ir visi? Bet vienlīdzība ir taisnīguma pirmsākums. Taču ir lieki tagad aizstāvēt dabu, kura nav vēlējusies, lai mums būtu citi likumi nekā pašai: tā visu, ko savienojusi, raisa vaļā un visu, ko atraisījusi, savieno no jauna. (12) Bet, ja kādam ir tikusi laime, ka vecums viņu spēji neizrauj no dzīves, bet maigi atlaiž un lēnītiņām izvada, tad viņam patiešām jāpateicas visiem dieviem, ka viņš, visu izbaudījis, aizvests uz katram cilvēkam vajadzīgo, bet gurušam tikamo mieru. Tu redzi: daži cilvēki vēlas nāvi, turklāt dedzīgāk, nekā mēdz izlūgties dzīvību. Nezinu, kuri mums iedveš lielāku drosmi — cilvēki, kas pieprasa nāvi, vai tie, kas sagaida to priecīgu prātu un mierīgi. Pirmie to dažkārt dara, uznākot neprāta lēkmei vai pēkšņam sašutumam, otru miers pamatojas uz drošu pārliecību. Daži atnāk pie nāves, dusmu pārņemti; nāves atnākšanu priecīgu prātu sagaida tikai cilvēks, kas tai ilgi gatavojies.

(13) Tāpēc atzīstos, ka šo man dārgo cilvēku esmu apmeklējis biežāk vairāku iemeslu dēļ. Gribēju zināt, vai ieraudzīšu viņu ikreiz tādu pašu vai līdz ar fiziskajiem spēkiem apsīkst arī viņa gara možums: tas viņam auga augumā, tāpat kā aizvien skaidrāk saskatāms ratu vadītāju prieks, tiem septītajā aplī[3] tuvojoties uzvarai. (14) Sekodams Epikūra pamācībai, viņš sacīja: pirmām kārtām viņš cerot, ka pēdējais elpas vilciens ir brīvs no sāpēm, bet, ja tādas tomēr būtu, tad zināms mierinājums esot to īslaicīgums, jo lielas sāpes nekad neesot ilgstošas. Mirklī, kad dvēsele šķiršoties no miesas, pat ja tas būtu mokoši, viņam palīdzēšot doma, ka pēc šīm sāpēm vairs nebūs nekādu sāpju. Bet viņš nešauboties, ka veca cilvēka dvēsele turas vairs tikai lūpu galā un no miesas atraujas bez liela spēka. «Uguns, kas pārņēmusi kādu barotāju vielu, jādzēš ar ūdeni un dažkārt — izārdot[4]; tāda, kurai trūkst barības, izdziest pati no sevis.» (15) Labprāt, mans Lucīlij, klausos šajās runās, un ne jau tāpēc, ka tas būtu kas jauns, bet tāpēc, ka manā priekšā ir reāla situācija. Tad nu kā? Vai neesmu jau redzējis daudzus, kas darījuši galu savai dzīvei? Protams, esmu, taču man nozīmīgāki ir cilvēki, kas tuvojas nāvei, nenīzdami dzīvi, un laiž sev nāvi klāt, nevis atvelk to pie sevis.

(16) «Mēs mokāmies pašu vainas dēļ,» viņš teica, «jo trīcam aiz bailēm, kad iedomājamies nāvi tuvu. Kam gan tā nav tuvu, gatava jebkurā vietā un jebkurā brīdī? Kad liekas, ka mums tuvojas kāds nāves cēlonis, tad padomāsim, vai citi cēloņi, kuru nebaidāmies, nav vēl tuvāk.» Kādam cilvēkam ar nāvi piedraudēja ienaidnieks, bet šai

aizsteidzās priekšā kuņģa slimība. (17) Ja mēs gribētu noteikt savu baiļu iemeslus, mēs pārliecinātos, ka daži patiešām pastāv, bet citi ir tikai iedomāti. Mēs baidāmies nevis nāves, bet domas par nāvi, jo līdz pašai nāvei attālums allaž vienāds. Tātad, ja nāves jābīstas, tās jābīstas vienmēr: uz kuru gan laiku nāve neattiecas?

(18) Taču man jābaidās, ka ienīsti tik garas vēstules vairāk nekā nāvi, tāpēc beigšu. Bet tu vienmēr domā par nāvi, lai nekad tās nebaidītos. Paliec sveiks!

[1] *Aufidijs Bass* (1. gs. pēc Kr.) — ievērojams vēsturnieks, kas dzīvoja Augusta un Tiberija laikā, epikūrietis.

[2] Runa, protams, ir par pieveiktu, nāvei lemtu gladiatoru.

[3] Septiņi apļi bija parastā distance ratu vaditāju sacīkstēs.

[4] Piemēram, ēku.

31. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Redzu — tas ir mans Lucīlijs: viņš jau parāda sevi tādu, par kādu solījās būt. Seko savai dvēseles dziņai, kas likusi tev tiekties pēc augstākajām vērtībām, nievājot pūļa atzītos labumus. Neprasu no tevis, lai tu kļūtu lielāks un labāks, nekā pats iecerējis. Tevis liktie pamati jau aizņēmuši lielu platību: tikai noved līdz galam, ko esi mēģinājis, un īsteno, kas tev bijis padomā. (2) Īsi sakot — tu kļūsi par gudro, ja aizklāsi ausis, kuras aizbāzt ar vasku nepietiek: te vajadzīgs drošāks aizbāznis nekā tas, ko Ulikss esot izmantojis saviem biedriem.[1] Balss, kuras baidījās, bija vilinoša, bet tā nebija vispārēja, taču tā, kuras tev jābīstas, neskan no vienas klints vien, bet no visām pasaules malām. Tāpēc brauc garām ne tikai kādai vienai vietai, kas ir aizdomīga ar saviem baudu kārdinājumiem, bet visām pilsētām. Esi kurls pret tiem, kas mīl tevi visvairāk: ar vislabākajiem nodomiem viņi tev vēl ļaunu. Un, ja gribi būt laimīgs, lūdz dievus, lai tev netiek, ko cilvēki tev novēl. (3) Tas, ar ko šie grib tevi dāsni apveltīt, nav nekādi labumi. Ir tikai viens labums, kas ir laimīgas dzīves cēlonis un balsts: uzticēties sev pašam. Bet tas panākams tikai tad, ja noniecināsim grūtības un pieskaitīsim tās pie parādībām, kas nav ne labas, ne ļaunas: tā nevar būt, ka viena un tā pati parādība ir te ļauna, te laba, te viegla un panesama, te briesmīga. (4) Grūtības nav nekāds labums. Bet kas tad ir labums? Grūtību noniecināšana. Tāpēc gribētos pelt cilvēkus, kas nopūlas ar niekiem. Turpretim tos, kuri tiecas pēc tikumiskā, atzīšu un apbrīnošu vēl jo vairāk, jo vairāk viņi pūlas un jo mazāk piekāpjas paši sev un ļaujas atpūtai. Tiem uzsaucu: «Tā ir labi! Celies, ieelpo dziļi un pievārē, ja spēj, šo krauju vienā elpas vilcienā!» Grūtības stiprina cildenas dvēseles. (5) Tātad nedrīksti no tā, ko vecāki tev kādreiz izlūgušies no dieviem, atlasīt, ko pats novēlētu sev, ko gribētu. Un vispār: cilvēkam, kas jau veicis augstākās virsotnes, kauns vēl aizvien apgrūtināt dievus. Kālab lūgt dievus? Padari pats sevi laimīgu. Un tu to darīsi, ja sapratīsi, ka labs ir tas, kam klāt ir tikums, bet, kas saistīts ar ļaunprātu, tas ir kaunpilns. Kā bez gaismas piejaukuma nekas nevar būt spožs un melns var būt tikai tas, kam piemīt tumšums vai

kas uzņēmis sevī ko tumšu, kā bez uguns palīdzības nevar būt siltuma, bez gaisa — aukstuma, tā arī tikuma un ļaunprāta klātesme veido cildeno un kaunpilno.

(6) Tātad kas ir labais? Zināšana. Kas ir ļaunais? Nezināšana. Saprātīgais un prasmīgais visu noraidīs vai izvēlēsies atkarībā no apstākļiem. Taču viņš nebaidās no tā, ko noraida, nedz apbrīno, ko izvēlas, ja vien viņam ir liels un nepieveicams gars. Aizliedzu tev pakļauties un ļaut sevi piespiest pie zemes. Neatteikties no pūlēm ir par maz: pieprasi tās! (7) «Bet,» sacīsi, «nenozīmīgās, liekās, niecīgu iemeslu radītās pūles — vai tas nav nekas ļauns?» — Nē, tāpat kā tās, kuras liek lietā skaistiem mērķiem, kad izturīgais gars mudina pats sevi uzņemties grūtības un sūrumu, sacīdams: «Ko vilcinies? Vīrietim neklājas bīties sviedru.» (8) Bet, lai tikums būtu pilnīgs, vēl vajadzīgs, lai dzīve būtu izlīdzināta, visur būtu saskanīga pati ar sevi, bet tas panākams tikai ar zināšanu un prasmi, caur kuru iepazīstam cilvēcisko un dievišķo. Tas ir augstākais labums; to ieguvis, tu jau nostājies dieviem līdzās, neesi vairs pazemīgs lūdzējs. (9) «Un kā var tikt pie tā?» vaicāsi. — Ne jau pārvarot Penīnu vai Grāju kalnu[2] vai šķērsojot Kandāvijas[3] tuksnešus, nedz apceļojot Sirtus[4] vai Skillu un Haribdu[5], — to visu taču esi apbraukājis savas prokuratora[6] vietiņas dēļ: ceļš, kuram sagatavojusi tevi daba, ir drošs un patīkams. Tā devusi tev visu, lai tu, ja vien neatstāsi dāvāto novārtā, nostātos dievam līdzās. (10) Bet dievam līdzīgu tevi nepadarīs nauda: dievam nekā nav. Nepadarīs arī preteksta[7]: dievs ir kails. Arī ne slava vai prasme parādīt sevi vai tava vārda daudzināšana tautās: dievu neviens nepazīst, un daudzi ir par viņu sliktās domās, turklāt nesodīti. Arī ne vergu bars, kas nēsā tavas nestuves pa pilsētas un svešatnes ceļiem: dievs, lielākais un varenākais, pats virza visu. Pat skaistums un spēks nevar padarīt tevi laimīgu: tos nesaudzē vecums. (11) Ir jāmeklē, kas nekļūst no dienas dienā sliktāks un kam nekas nevar stāties pretī. Kas tas ir? Gars, bet taisns, krietns, liels. Vai vari to saukt citādi nekā par dievu, kas kavējas kā viesis cilvēka miesā? Tāds gars var būt sastopams gan romiešu jātniekā[8], gan brīvlaistajā, gan vergā. Kas ir romiešu jātnieks, brīvlaistais, vergs? Godkāres vai netaisnības radīti nosaukumi. Laisties augšup debesīs var no jebkura kakta: tikai celies

..un kļūsti tu arī
Dievības cienīgs![9]

Bet par tādu nekļūsi ne ar zelta, ne sudraba palīdzību: no šīm vielām nevar radīt dievam līdzīgu tēlu. Padomā: kad dievi mums bija vēlīgi, tie bija no māla.[10] Paliec sveiks!

[1] Braukdams garām sirēnām, Odisejs (Ulikss) aizlipinājis savu biedru ausis, lai tie neļautos sirēnu dziesmu kārdinājumam, bet pats licis sevi piesiet pie masta (Homēra «Odiseja», XII grāmata).

[2] *Penīns, Grāju* («grieķu») *kalns* — Alpu daļas.

[3] *Kandāvija* — novads Illīrijā (Adrijas jūras austrumkrastā).

[4] *Sirti* — divi ar saviem sēkļiem un vētrām jūrniekiem senatnē ļoti bīstami līči Āfrikas ziemeļpiekrastē (tag. Sidras un Gabesas līči).

[5] *Skilla un Haribda* — sk. 14, 1. piez.

[6] *Prokurators* — sk. 19, 4. piez. Lucīlijs bija prokurators Sicīlijā.

[7] *Preteksta* — sk. 4, 1. piez.

[8] *Jātnieki* — otrās cenza kārtas (pirmā — senatori) loceklis.

[9] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 364—365, atdzejojis A. Ģiezens.

[10] Vecajos, nesamaitātajos laikos dievu tēlus veidoja no māla vai koka.

32. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es vaicāju par tevi un iztaujāju visus, kas ierodas no tavas puses, kā tev klājas, kur un ar ko pavadi laiku. Mani apmānīt nevari: esmu pie tevis. Tad dzīvo tā, it kā es dzirdētu, ko dari, nē, pat redzētu. Tu jautā, kas mani no visa, ko par tevi dzirdu, visvairāk iepriecina? Tas, ka nedzirdu neko, ka cilvēki, kam prasu, lielākoties nezina, kā tev klājas. (2) Ir svētīgi nesaieties ar cilvēkiem, kas atšķiras no tevis un kam ir citādas vēlmes. Esmu gan pārliecināts, ka tevi novērst no ceļa nevar un ka paliksi pie nodomātā, kaut arī tevi apstātu vesels kārdināju bars. Tad kā? Nebaidos, ka viņi pārvērtīs tevi, baidos, ka traucēs. Bet arī cilvēki, kas mūs aizkavē, mums stipri kaitē, it īpaši tāpēc, ka dzīve ir tik īsa un mēs to padarām vēl īsāku ar savu nepastāvību, sākdami to aizvien un aizvien no jauna; mēs to sadrumstalojam un saplosām sīkos gabalos. (3) Tāpēc pasteidzies, mans visudārgais Lucīlij, un padomā, kā tu paātrinātu savu gaitu, ja dzītos pakaļ ienaidnieks, ja tu manītu, ka tuvojas jātnieks, kas seko bēglim pa pēdām. Tas arī notiek, tev dzenas pakaļ: pasteidzies, bēdz un patveries drošā vietā, un palaikam iedomājies, cik jauki piepildīt dzīvi vēl pirms nāves un tad mierīgi sagaidīt atlikušo mūža posmu, sev vairs neko nevēloties, jo esi ticis pie laimīgas dzīves, kas, būdama ilgāka, nekļūs laimīgāka. (4) Ai, kad pieredzēsi laiku, kad zināsi, ka laiks uz tevi neattiecas, kad būsi mierīgs un bez rūpēm, kad neraizēsies par rītdienu un tev visā pilnībā pietiks pašam ar sevi! Tu vēlies zināt, kas cilvēkiem liek kārot nākotni? Tas, ka neviens nepieder pats sev. Tavi vecāki tev gan novēlēja ko citu; turpretim es tev novēlu noniecināt visu, ar ko viņi gribējuši tevi redzēt bagātīgi apveltītu. Viņu vēlējumi daudzus aplaupa, lai tevi padarītu bagātu: viss, kas tiek tev, ir jāatņem citiem. (5) Es tev novēlu būt noteicējam pašam par sevi, lai tavs neskaidru domu satrauktais gars beidzot tiktu pie miera un drošības un lai tas būtu pats ar sevi apmierināts; lai tas izprastu, kas ir īstenie labumi, kuri, līdzko izprasti, jau ir iegūti, un tam papildus nevajadzētu mūža gadu. Tikai tas ir pārvarējis nepieciešamību, tikai tas ir nokalpojis[1] un brīvs, kas dzīvo, piepildījis dzīvi[2]. Paliec sveiks!

[1] Karadienesta laiku.

[2] *vita peracta* — burtiski: nodzīvojis dzīvi.

33. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vēlies, lai arī nākamajām vēstulēm, tāpat kā iepriekšējām, pievienoju kādus mūsu dižo[1] izteikumus. Bet viņi nenoņēmās ar izpušķojumiem: viss viņu izklāsts ir vīrišķīgs. Zini — kur kas izceļas un pievērš sev uzmanību, tur nav izlīdzinātības: neviens neapbrīnos atsevišķu koku, ja viss mežs ir vienlīdz stalts. (2) Tādiem izteikumiem pilni ir gan dzejoļi, gan vēstures sacerējumi. Tāpēc es negribētu, lai uzskati tos par Epikūram piederīgiem: tie pieder visiem, pirmām kārtām mums. Taču viņā tie vieglāk ieraugāmi,

jo sastopami reti un negaidot, un ir dīvaini dzirdēt spēcīgu valodu no cilvēka, kas sludinājis mīkstčaulību. Tā spriež lielākā daļa cilvēku: man Epikūrs ir vīrišķīgs, kaut tērpies tunikā ar garām piedurknēm.[2] Drosme, apņēmība un cīņas spars sastopams kā persietī, tā augstu joztajos.[3] (3) Tāpēc tev nevajadzētu no manis prasīt atlasītus un nemitīgi skandinātus izteikumus: kas citos atrodams atlasot, mūsējos[4] sastopams vienlaidus. Tāpēc mums nav nekā, kas duras acīs; mēs nemānām pircēju, kurš ienācis atradīs tikai to, kas izkarināts ārpusē: atļaujam ikvienam paņemt paraugus tur, kur paši vēlas.

(4) Iedomājies, ka mēs no lielā daudzuma gribētu atlasīt atsevišķus izteikumus: kam lai tos piedēvējam? Zēnonam[5] vai Kleantam[6], Hrīsipam[7] vai Panaitijam[8], vai Poseidonijam[9]? Mēs neesam neviena valdnieka pakļautībā: katrs gādā par sevi pats. Bet viņi[10] visu, ko teicis Hermarhs[11] vai Mētrodors[12], piedēvē tikai vienam[13]. Lai arī ko kāds runājis šajā sabiedrībā, tas viss ir sacīts viena vienīga cilvēka vadībā un ar viņa svētību. Mēs nevaram, saku, kaut arī pūlētos, no tik liela daudzuma līdzvērtīgas mantas izdalīt kaut ko vienu.

Skaitīt lopus tik nabagiem klājas.[14]

Lai kurp raugies, visur kaut ko sastapsi, kas izceltos, ja viss pārējais nebūtu tikpat vērtīgs. (5) Tāpēc atmet cerību, ka varēsi baudīt ievērojamāko vīru gara sasniegumus izvilkumos: tev jāiepazīst viss, jānodarbojas ar visu kopumā. Viss te ir savstarpēji saistīts; gara ražojums veidojas no atsevišķiem elementiem, un tam nevar neko atņemt, to neizpostot. Neliedzu tev aplūkot atsevišķus locekļus, bet tikai reizē ar visu cilvēku. Nevis tā ir skaistule, kurai ir apbrīnojama kāja vai roka, bet tā, kuras izskats kopumā neļauj apbrīnot atsevišķas daļas.

(6) Bet, ja tu tomēr uzstāj, es neskopošos, bet došu riekšavām: tādu visās malās izkaisītu izteikumu ir atliku likām. Tie jāpaņem, nevis jāsavāc; tie nepil lāsēm, bet tek nepārtrauktu strūklu un savā starpā saistīti. Nešaubos, ka tie ļoti noder vēl nepieredzējušiem cilvēkiem, kas klausās tikai aiz durvīm, jo atsevišķas, īsi formulētas, it kā vārsmā ietvertas domas vieglāk iegaumējamas. (7) Tāpēc dodam zēniem iemācīties no galvas aforismus un arī to, ko grieķi sauc par hrijām[15], jo tās var saprast bērna dvēsele, kura vēl nav spējīga uzņemt vairāk. Bet vīram, kas jau gūst drošus panākumus, ir apkaunojoši plūkt puķītes un balstīties uz nedaudziem vispārpazīstamiem izteikumiem, paļaujoties uz savu atmiņu: lai viņš jau pats sev ir balsts. Lai viņš pats to visu saka, nevis iegaumē cita teikto. Vecam vīram vai pusmūža cilvēkam ir apkaunojoši smelties gudrību no mācību grāmatas. «To teicis Zēnons.» Bet ko saki pats? «To teicis Kleants.» Bet ko saki pats? Cik ilgi vēl būsi cita paspārnē? Pavēli pats un runā, ko vērts glabāt atmiņā, cel priekšā kaut ko no sevis. (8) Tāpēc uzskatu, ka tajos cilvēkos, kas paši neko nerada, bet vienmēr kā starpnieki slēpjas svešā ēnā, nav nekā cildena un ka viņi nekad neuzdrošināsies darīt to, ko tik ilgi mācījušies. Viņi tikai vingrinājuši savu atmiņu ar svešu vielu, bet atmiņēties ir viens, zināt — kas cits. Atmiņēties nozīmē glabāt atmiņai uzticēto, turpretī zināt — visu darīt pēc sava prāta, nebūt atkarīgam no parauga un neatskatīties ik brīdi uz skolotāju. «To teicis Zēnons, to — Kleants.» (9) Lai starp tevi un grāmatu ir atšķirība. Cik ilgi tu mācīsies? Laiks mācīt citus. Kālab lai dzirdu no tevis, ko varu izlasīt? — «Daudz ko,» saka, «panāk dzīvā balss.» — Jā gan, bet ne tā, kas tiek nodota svešu vārdu kalpībā un pilda norakstītāja lomu. (10) Un vēl: kas nekad nekļūst pilngadīgs, tas seko saviem priekšgājējiem, pirmkārt, tajās jomās, kurās visi jau no tiem atkāpušies, otrkārt, tajās, kur vēl tiek meklēts, bet nekad netiks atrasts, ja apmierināsimies ar atrasto. Turklāt tas,

kas seko citiem, ne vien neko neatrod, bet pat nemeklē. (11) «Ko tad? Vai neiet man priekšgājēju pēdās?» — Es gan izmantošu veco ceļu, bet, ja atradīšu tuvāku un līdzenāku, tad bruģēšu šo. Tie, kas pirms mums nodarbojušies ar attiecīgajiem jautājumiem, nav mūsu pavēlnieki, bet ceļveži. Patiesība pavērta visiem, neviens to nav pārņēmis savā īpašumā: daudz kas no tās vēl palicis arī nākamajām paaudzēm. Paliec sveiks!

[1] Filozofu.

[2] *Tuniku ar garām piedurknēm* valkāja gandrīz tikai sievietes. Vīriešus, kas tās valkāja, uzskatīja par sievišķīgiem, mikstčauļiem.

[3] Persieši valkāja garus tērpus, «augstu jozti» bija (t.i., valkāja īsas drēbes) romiešu karavīri.

[4] Stoiķos.

[5] *Zēnons* — sk. 6, 4. piez.

[6] *Kleants* — sk. turpat.

[7] *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez.

[8] *Panaitijs* (ap 180—110) — filozofs stoiķis, kopš 129. g. Atēnu stoiskās skolas galva.

[9] *Poseidonijs* (ap 135—51) — filozofs stoiķis, universāls zinātnieks (vēsturnieks, ģeogrāfs, astronoms), Rodas stoiskās skolas galva. Viņa filozofija stipri ietekmēja arī Ciceronu un Seneku.

[10] Epikūrieši.

[11] *Hermarhs* — sk. 6, 7. piez.

[12] *Mētrodors* — sk. turpat.

[13] Epikūram.

[14] Ovidijs, «Metamorfozes», XIII, 824.

[15] *Hrija* (gr. *chreía*) — īss stāsts par kādu ievērojama cilvēka izteikumu vai rīcību.

34. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es lepojos un līksmoju, un, nokratot vecumu, atgūstu jaunības degsmi ikreiz, kad uzzinu no taviem darbiem un vēstulēm, cik ļoti esi pārspējis pats sevi (jo pūli esi jau sen pametis). Ja zemkopim patīkami vērot pirmos augļus paša izaudzētā kokā, ja gans jūt prieku par ganāmpulka pieaugumu, ja ikviens raugās savā audzēknī tā, it kā uzskatītu viņa jaunību par savēju, — ko, tavuprāt, izjūt cilvēki, kuri izaudzinājuši personības un pēkšņi redz zaļojam to, ko viņi kopuši kā maigus asnus? (2) Es pieprasu tevi par savu īpašumu: tu esi manis radīts. Līdzko saskatīju tavas dotības, ķēros tev klāt un mudināju tevi, liku lietā dzenuli[1] un neļāvu iet lēnu gaitu, bet palaikam paskubināju: arī tagad daru to pašu, bet nu mudinu cilvēku, kas jau skrien un kas savukārt mudina mani. (3) Un ko gribu vēl, tu vaicā. — Tas ir pats galvenais, taču ne tādā nozīmē, kādā, kā saka, sākums esot visa darba puse. Mūsu lietā būtiska ir nostāja: vēlēšanās būt krietnam ir jau prāva tiesa krietnuma. Vai zini, kuru dēvēju par krietnu? Pilnību sasniegušu, neatkarīgu cilvēku, kuru nekāda vara, nekāda nepieciešamība nespēj padarīt nekrietnu. (4) Tādu paredzu tevi, ja būsi neatlaidīgs un uzstājīgs un rīkosies tā, lai visi tavi darbi atbilstu taviem vārdiem, saskanētu ar tiem un būtu viena lējuma. Ja rīcība ir pretrunīga, tas liecina par nelīdzsvarotu dvēseli. Paliec sveiks!

[1] *Dzenulis* — nūja ar asu galu lopu paskubināšanai.

35. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tevi lūgšus lūgdams nodoties studijām[1], rīkojos paša labā: es vēlos, lai man būtu draugs, bet to varu panākt tikai tad, ja arī turpmāk veidosi sevi, kā esi sācis. Tagad tu mīli mani, bet draugs vēl neesi. — «Kā tā? Vai tad tas ir kas atšķirīgs?» — Jā, pat ļoti atšķirīgs: kas ir draugs, tas mīl, bet, kas mīl, ne vienmēr ir draugs. Tāpēc draudzība vienmēr dara labu, mīlestība reizēm arī kaitē. Pilnveidojies kaut vai tālab, lai iemācītos mīlēt. (2) Tātad pasteidzies, lai, pilnveidodamies manis labā, tu to[2] neiemācītos par labu citam.[3] Es jau tagad jūtu prieku par sava darba augļiem, kad iedomājos, cik saskanīgas būs mūsu dvēseles un ka manus līdz ar vecumu zūdošos spēkus aizstās tavējie, kaut arī gadu starpība nav liela. Tomēr vēlos gūt prieku arī īstenībā. (3) Tiesa, cilvēki, kurus mīlam, mums sagādā prieku arī atbūtnē, bet tas ir virspusējs un īslaicīgs: redzēt, būt kopā, saieties — tas ir dzīvs prieks, īpaši, ja redzi ne vien to, kuru vēlies, bet viņu arī tādu, kādu vēlies. Tāpēc atnes man lielisku dāvanu — sevi pašu un, lai būtu jo centīgāks, atceries, ka tu esi mirstīgs, es — vecs. (4) Steidzies pie manis, bet vispirms — pie sevis paša: pilnveidojies un pirmām kārtām gādā par to, lai paliec sev uzticīgs. Ikreiz, kad gribēsi pārbaudīt, vai kas panākts, pavēro, vai šodien vēlies to pašu, ko vakar: vēlmju mainīgums liecina par to, ka dvēsele ir viļņu varā un parādās te vienā, te citā vietā, kurp nesīs vējš. Kam ir stingri pamati, tas vietu nemaina. Tas izdodas gudrajam, kas sasniedzis pilnību, zināmā mērā arī tam, kas pilnveidojas un guvis panākumus. Kāda te atšķirība? Otrs gan ir kustībā, tomēr savu vietu nemaina, bet vēl svārstās tajā; pirmais pat nav kustībā. Paliec sveiks!

[1] Filozofijas.
[2] *To* — mīlēt (sk. iepriekšējo teikumu).
[3] Seneka var nomirt un nesagaidīt savu pūliņu augļus.

36. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pamudini savu draugu, lai viņš cildenu sirdi nicina visus, kas viņu pulgo par to, ka viņš tiecies pēc ēnas un mierīgas dzīves, ka viņš atteicies no sava cienījamā stāvokļa un, lai gan būtu varējis sasniegt vairāk, devis priekšroku mieram, nevis visam pārējam: cik izdevīgi ir rīkojies savā labā, viņš tiem parādīs diendienā. Apskaustu cilvēku stāvoklis nemitīgi mainās, un daži tiek iznīcināti, citi krīt. Laime — tas ir kas nemiera pilns; tā trenkā pati sevi, daždažādi satrauc mūsu prātu. Visiem tā liek pēc kaut kā dzīties: vieniem — pēc varas, citiem — pēc greznības; vienus tā dara iedomīgus, citus — mīkstčaulīgus, bet pazudina visus. (2) «Bet viens otrs laimi panes labi.» — Jā, tāpat kā vīnu. Tāpēc neļauj sev iestāstīt, ka tas, kuru daudzi lenc, ir laimīgs: pie viņa sanāk tāpat kā pie

ezera, kuru, smeļot no tā, saduļķo. — «Viņu[1] sauc par negudru un kūtru.» — Tu taču zini: ir cilvēki, kas runā ačgārni, un viņu vārdiem ir tieši pretēja nozīme. Viņi dēvēja to laimīgu.[2] Un kas par to? Vai viņš tāds bija? (3) Mani pat neuztrauc, ka dažiem viņa raksturs šķiet pārāk skarbs un īgns. Aristons[3] mēdza sacīt, ka dodot priekšroku drūmam, nevis jautram un pūlim tīkamam jauneklim. Jauns vīns, kas licies ass un sūrs, kļūstot labs; tāds, kas mucā palicis, nepanesot ilgu glabāšanu.[4] Lai viņu sauc par drūmu, par savu panākumu ienaidnieku: šis drūmums ar laiku dos labus augļus. Lai viņš tikai neatlaidīgi pilnveido tikumu, uzņem sevī cildenās zinātnes — nevis tās, ar kurām pietiek apslapināties, bet tās, ar kurām jādzirda dvēsele. (4) Tagad ir mācību laiks. — «Kā tā? Vai tad ir arī tāds laiks, kad nav jāmācās?» — Protams, nē. Bet, tāpat kā ikvienā vecumā dara godu nodarboties ar zinātni, ne katrā dara godu tikt mācītam. Ja vecs vīrs mācās ābeci, tas ir apkaunojoši un smieklīgi: jaunībā jāiemanto, vecumā jāizmanto.

Tas būs jo svētīgi tev pašam, ja viņš ar tavu palīdzību kļūs iespējami labāks. Šādi labi darbi — tie neapšaubāmi ir paši cildenākie — esot, kā saka, jāprasa no citiem un jādara pašam; apveltīt ar tādiem un tikt apveltītam ir vienlīdz noderīgi. (5) Beidzot, viņam vairs nav brīvas izvēles, jo devis solījumu. Pievilt kreditoru ir mazāks kauns nekā pievilt labu cerību. Lai samaksātu parādu, tirgotājam vajag veiksmīga jūras brauciena, zemkopim — zemes auglības un debesu vēlības, bet viņš savu parādu var dzēst ar labu gribu vien. Pār raksturu liktenim nav varas. (6) Lai pats izveido savu raksturu tā, lai dvēsele visdziļākajā mierā sasniegtu pilnību un nejustu, ka tai kas atņemts vai nācis klāt, bet allaž būtu vienādā stāvoklī, lai arī kādi rastos apstākļi. Kaut viņam sakrātos vispāratzītas bagātības, viņš stāvēs augstāk par savu mantu; ja nejaušs gadījums viņam atņems daļu no tās vai pat visu, viņš tāpēc nekļūs mazāks. (7) Ja piedzimtu Partijā[5], viņš jau agrā bērnībā prastu uzvilkt loku; ja Germānijā — jau zēna gados kratītu vieglo šķēpu; dzīvodams mūsu senču laikos, viņš būtu iemācījies jāt un tuvcīņā notriekt ienaidnieku. To ikvienam iesaka un pavēl viņa tautā parastā audzināšana.

(8) Tātad par ko viņam jādomā? Par to, kas lieti noder pret visiem ieročiem, pret visāda veida ienaidniekiem, — par nāves nicināšanu. Nāvei, šaubu nav, piemīt kas briesmīgs, kas satrauc mūsu dvēseles, kurām daba piešķīrusi mīlestību pašām pret sevi. Citādi nebūtu vajadzības sagatavoties un bruņoties pret to, kam mēs, dabiskas dziņas mudināti, dotos brīvprātīgi pretī, tāpat kā visi tiecamies pēc sevis saglabāšanas. (9) Neviens nemācās, lai, ja būtu nepieciešams, mierīgi atdusētos uz rozēm, bet norūdās tālab, lai uz moku sola nekļūtu par nodevēju, lai, ja būtu nepieciešams, nakti nostāvētu uz vaļņa sardzē, dažkārt arī ievainots, un pat neatbalstītos uz šķēpa, jo tam, kas izmanto kādu balstu, palaikam piezogas miegs. Nāvē nav nekā apgrūtinoša, citādi vajadzētu būt kādam, kuram tā būtu apgrūtinoša.[6] (10) Bet, ja nu tevi pārņēmusi tik stipra vēlme ilgāk dzīvot, tad padomā par to, ka nekas no tā, kas izzūd mūsu skatieniem un patveras dabas klēpī, no kurienes cēlies un drīz celsies no jauna, netiek iznīcināts: tas pārstāj būt, bet neiznīkst, un nāve, kuras baidāmies un kuru noraidām, dzīvību pārtrauc, nevis atņem: pienāks atkal diena, kas atvedīs mūs atpakaļ uz gaismu, kaut gan daudzi nemaz negribētu atgriezties, ja nebūtu visu[7] aizmirsuši. (11) Vēlāk tev sīkāk paskaidrošu, ka viss, kas šķiet ejam bojā, tikai mainās. Tātad tam, kas atgriezīsies, jāiet projām mierīgu prātu. Pavēro parādības, kas pa apli atgriežas pie savas sākotnes: tu redzēsi, ka nekas šajā pasaulē netiek iznīcināts, bet viss pārmaiņus grimst un ceļas. Vasara aizgājusi, bet nākamais gads atvedīs to atpakaļ; ziema beigusies, taču attiecīgie mēneši to atkal pārvedīs;

sauli nomākusi nakts, bet šo tūdaļ aizgaiņās diena. Zvaigznes savā gaitā atkārto noieto ceļu: vienai debess daļai ceļoties, otra laižas lejup.

(12) Tad nu beigšu. Tikai vēl piebildīšu: ne mazi, ne lielāki bērni, ne prātā jukušie nāves nebaidās, un būtu milzīgs kauns, ja prāts nespētu mums dāvāt tādu mieru, kādu dod prāta trūkums. Paliec sveiks!

[1] Lucīlija draugu, par kuru ir runa.

[2] Agrāk, kad viņš vēl nebija atteicies no sava stāvokļa.

[3] *Aristons* no Hijas (ap 275 pr. Kr.) — Zēnona (sk. 6, 4. piez.) skolnieks, kas vēlāk tuvinājies kiniķiem.

[4] Mucās glabāja tikai jaunu vīnu, vecu — māla traukos (amforās).

[5] *Partija* — partiešu, senirāņu jātnieku cilšu, zeme.

[6] Doma: mirušais vairs neeksistē, un neeksistējošais nejūt neko.

[7] Iepriekšējo (grūto) dzīvi.

37. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu esi solījis būt krietns cilvēks, un tā ir drošākā ķīla tavai pareizai garīgai stājai: esi saistīts ar karavīra zvērestu. Ja kāds tev sacītu, ka tas ir patīkams un viegls karadienests, viņš par tevi zobotos, bet es nevēlos, lai tevi mānītu. Šajā tik godpilnajā solījumā ir tie paši vārdi, kas visapkaunojošākajā[1]: «Ļaut sevi dedzināt, važās kalt un ar zobenu nāvēt.» (2) No tiem, kas iznomā savas rokas arēnai un kas ēd un dzer, maksājot par to ar savām asinīm, tiek prasīts galvojums, ka viņi to pacietīs arī pret savu gribu, no tevis — ka pacietīsi no brīva prāta un ar patiku. Viņiem ļauts nomest ieročus un izlūgties tautas žēlastību:[2] tu ieročus nenometīsi, nedz lūgsi saglabāt tev dzīvību; tev jāmirst stāvus un nepieveiktam. Un ko arī līdz iegūt vēl dažas dienas vai gadus? Mēs piedzimstam bez apžēlošanas.[3] (3) «Kā lai tad atbrīvojos?» vaicāsi. — Izbēgt no neizbēgamā nevari, vari tikai pieveikt to. Ceļš ir rodams, un šo ceļu tev parādīs filozofija. Dodies pie tās, ja gribi būt vesels, bez rūpēm, laimīgs un, kas ir pats augstākais, — brīvs: tas citādi nav sasniedzams. (4) Muļķība ir kas pazemojošs, nicināms, neglīts, verdzisks, daudzām vismežonīgākajām kaislībām pakļauts. No šīm tik bargajām pavēlniecēm, kas valda gan pārmaiņus, gan visas reizē, tevi atpestī gudrība, kas vienīgā ir brīvība. Pie tās ved tikai viens ceļš, turklāt taisns — tu nenomaldīsies. Ej drošu soli: ja gribi sev visu pakļaut, tad pakļaujies prātam! Tu valdīsi pār daudziem, ja prāts valdīs pār tevi: no tā iemācies, pie kā ķerties un kādā veidā; tā būsi pasargāts no nejaušībām izvēlē. (5) Tu nevarēsi man nosaukt nevienu, kas zinātu, kā viņš sācis gribēt to, ko grib, jo ticis pie tā nevis ar pārdomām, bet tam uzduroties. Liktenis tāpat bieži skrien virsū mums kā mēs tam. Ir apkaunojoši nevis iet, bet tikt straumes nestam un tad pašā notikumu mutulī apmulsušam vaicāt: «Kā esmu te nokļuvis?» Paliec sveiks!

[1] Gladiatora saistībā.

[2] Uzvarēts gladiators varēja vērsties pie skatītājiem ar lūgumu apžēlot viņu. Ja skatītāji tam nepiekrita, viņu nogalināja.

[3] T. i., bez izredzēm uz apžēlošanu, kādas ir gladiatoram.

38. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu pamatoti prasi, lai mūsu sarakstīšanās kļūtu biežāka. Vislielāko labumu dod saruna, kas mazās devās ielavās dvēselē. Iepriekš sagatavotiem izklāstiem, kurus ceļ priekšā lielam klausītāju skaitam, ir vairāk skaļuma, mazāk sirsnīguma. Filozofija — tas ir labs padoms: padomus neviens nedod skaļā balsī. Dažkārt gan izmantojamas arī šādas, tā sakot, tautas sapulču runas, — kad jāpaskubina, kas vēl šaubās: kur nevis jāpanāk, lai kāds gribētu mācīties, bet lai viņš mācās,[1] tur vajadzīgi klusāki vārdi. Tie vieglāk iespiežas un saglabājas: vajag nevis daudz vārdu, bet iedarbīgu. (2) Tie izkaisāmi kā sēklas, kuras, kaut sīciņas, bet, krītot piemērotā augsnē, izvērš savus spēkus un no mazākajiem sākumiem dod lielu pieaugumu. Tāpat tas ir ar prātu: tas neplešas tālu, kad tam uzmet skatienu, taču darbībā aug augumā. Sacīts gan tiek maz, bet, ja dvēsele to vēlīgi uzņem, tas nostiprinās un uzdīgst. Ar pamācībām, atkārtoju, ir tāpat kā ar sēklām: tās iespēj daudz, kaut ir nelielas. Tikai, kā jau sacīju, tās jāuztver piemērotai dvēselei un jāuzņem sevī. Daudz ko tā savukārt radīs arī pati un saņemto atdos ar uzviju. Paliec sveiks!

[1] T. i., ja vēlēšanās viņam jau ir.

39. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Piezīmes, kuras tu vēlies, rūpīgi sakārtotas un koncentrētā formā katrā ziņā sastādīšu. Taču pielūko, vai parasts izklāsts nebūtu lietderīgāks nekā tas, ko tagad mēdz saukt par «īsu pārskatu»[1], bet, kad vēl runāja latīniski,[2] dēvēja par «kopsavilkumu»[3]. Pirmais[4] vairāk vajadzīgs tam, kas mācās, otrs[5] — zinātājam, jo viens veids māca, otrs atgādina. Taču sagādāšu tev abus divus. Tikai neprasi no manis, lai atsaucos uz vienu vai otru avotu: kas min kādu autoritāti, pats ir nepazīstams. (2) Tātad sarakstīšu, ko vēlies, bet savā gaumē. Tikmēr tev ir daudz citu autoru darbu, taču nezinu, vai tu pietiekami ievēro secību. Paņem rokā filozofu sarakstu: tu redzēsi, cik daudzi pūlējušies tavā labā, un tas vien liks tev mosties un radīs arī tevī vēlēšanos kļūt par vienu no viņiem. Cēlas dvēseles labākā īpašība ir tā, ka tā iedvesmojama uz tikumisko. Neviens cildena gara cilvēks nerod prieku zemiskajā un netīrajā: viņu pievelk un pacilā dižu veikumu skats. (3) Tāpat kā liesma tiecas augšup, neizliecas sānis un nevar tikt nospiesta, nedz rimties, tā arī mūsu gars ir kustībā un ir jo rosīgāks un darbīgāks, jo tas ir kvēlāks. Laimīgs, kas šo degsmi virza uz krietnāko: viņš atbrīvosies no pakļautības liktenim, apvaldīs laimi un mazinās nelaimi, un nicinās to, ko citi apbrīno. (4) Dižs gars noraida dižo un dod priekšroku mērenajam, nevis pārmērīgajam, jo mērenais ir noderīgs un dzīvotspējīgs, pārmērīgais kaitīgs ar savu pārpilnību. Tā pārāk liela auglība piespiež sējumu pie zemes,

tā zem pārāk lielas nastas lūst zari, tā nenogatavojas pārāk bagāta raža. Tas pats notiek ar dvēselēm, ko sagrauj pārmērīga laime, kuru tās izmanto ne vien citiem, bet arī sev par ļaunu. (5) Kurš ienaidnieks jel kad citu licis kaunā tā, kā dažu labu apkaunojušas paša baudas? Tiesa, viņiem nesavaldību un bezprātīgo iekāri varētu piedot viena iemesla dēļ: viņi paši cieš no tā, ko dara. Šis ārprāts moka viņus gluži pelnīti: kaisle, kas reiz pārsniegusi dabisko mēru, neizbēgami aiziet līdz bezgalībai. Dabiskajam mēram ir sava robeža, viss niecīgais un no baudkāres radies neprāts tādu nepazīst. (6) Nepieciešamo nosaka lietderīgums: liekais — ar ko ierobežosi to? Tad nu viņi gremdējas baudās, bez kurām, kad tās viņiem kļuvušas par ieradumu, vairs nevar iztikt. Tāpēc viņi ir visnelaimīgākie cilvēki, jo nonākuši tiktāl, ka viņiem kādreiz liekais kļuvis nepieciešams. Tātad viņi kalpo savām baudām, nevis izbauda tās un — kas ir pati lielākā nelaime — vēl arī mīl savu nelaimi. Tas jau ir posta kalngals, kad nekrietnais ne vien tīksmina, bet arī ir pa prātam. Kur netikumi kļuvuši par ieradumu, tur nav vairs vietas dziedēklim. Paliec sveiks!

[1] *Īss pārskats — breviarium*, kas šai vietā parādās pirmoreiz kādā latīņu tekstā.

[2] Protams, ironiski. Domāts: kad mēs runājām labā latīņu valodā.

[3] *Kopsavilkums — summarium*. Kaut gan no Senekas piezīmes secināms, ka šis vārds kādreiz bieži lietots, šī ir vienīgā vieta latīņu literatūrā, kur tas saglabājies.

[4] *Pirmais* — parasts izklāsts.

[5] *Otrs* — īss pārskats, resp., kopsavilkums.

40. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pateicos tev, ka bieži raksti, jo tā man parādies vienīgajā tev iespējamā veidā. Ik reizi, kad saņemu no tevis vēstuli, tūdaļ esam abi kopā. Ja mums jau ir tīkami promesošu draugu attēli, kas atsvaidzina atmiņu un remdina ilgas pēc promesošā ar maldīgu, tukšu mierinājumu, tad vēl daudzkārt tīkamākas ir vēstules, kas atgādā mums patiesas tālā drauga pēdas, patiesas liecības par viņu. Kas ir visjaukākais tiekoties, to mums dāvā drauga roka, ko viņš pielicis vēstulei, — atpazīšanas prieku.

(2) Tu raksti, ka klausījies filozofu Serapionu[1], kad viņš piestāja jūsu krastā[2]: «Viņš vārdus parasti izverd milzīgā ātrumā; tie viņam neplūst, bet tiek samalti un izgrūsti, un to ir pārāk daudz, lai pietiktu ar vienu balsi.» — Tas, manuprāt, neder filozofam, kura priekšnesumam jābūt tikpat sakārtotam kā viņa dzīvei: kur valda drudžaina steiga, tur nav nekādas kārtības. Homērs tādu satrauktu valodu, kas birst bez mitas kā sniegs, piedēvē jaunam runātājam[3], bet sirmgalvja valoda viņam plūst liegi un ir saldāka par medu.[4] (3) Tāpēc iegaumē: tāda spēcīga valoda, strauja un pāri plūstoša, vairāk piestāv apkārt staigājošam tirgotājam nekā cilvēkam, kas aplūko kādu svarīgu un nopietnu jautājumu un kas māca. Tāpat negribu, lai viņa vārdi pil pa lāsei, nedz joņo: lai tie neliek saspringt dzirdei, nedz birtin birst ausīs. Ja valoda ir trūcīga un sausa, tajā klausās neuzmanīgāk; stomīšanās un gausums rada apnikumu. Tomēr tas, ko nākas gaidīt, atmiņā

paliek labāk, nekā tas, kas laižas garām. Beidzot, kā saka, cilvēki nododot savas pamācības skolniekiem, bet nevar taču nodot to, kas nesas prom. (4) Ievēro arī vēl to, ka runai, kuras mērķis ir patiesība, jābūt sakārtotai un vienkāršai. Runās tautas priekšā nav nekā patiesīga. To mērķis — uzbudināt pūli un ar savu spēku aizraut līdzi nepieredzējušo klausītāju; tās aiztraucas garām, neļaudamās pārdomām. Bet kā var valdīt citus tāda runa, kas nevalda pār sevi? Vai tad runai, kas domāta dvēseļu dziedināšanai, nav jāgremdējas mūsu sirdīs? Dziedēkļi, kas neaizkavējas miesā, neko nelīdz. (5) Turklāt tādās runās ir daudz tukša, nenozīmīga, vairāk skaļuma nekā spēka. Vajag, lai manas bailes tiek mazinātas, uzbudinājums remdināts, maldi izklīdināti, greznumkāre iegrožota, alkatība nopelta. Kas no tā visa izdarāms steigā? Kurš ārsts dziedina slimnieku garāmejot? Tāda bez kādas izvēles bārstītu vārdu dārdoņa pat nesagādā nekādu patiku. (6) Kā parasti pietiek reiz iepazīties ar to, ko uzskatīja par neiespējamu, tā arī ir vairāk nekā pietiekami šos vārdu dīdītājus dzirdēt vienu reizi. Ko gan kāds gribētu mācīties no viņiem, kur atdarināt viņus? Kāds var būt viņa spriedums par šo cilvēku dvēseli, ja viņu runa ir tik nemierīga un neapvaldīta un nevar rimties? (7) Cilvēks, kas skrien pa nogāzi lejā, nevar apstāties, kur sagribas, jo ķermeņa svars aizrauj viņu pret paša gribu tālāk. Tā arī tāds runas ātrums nevalda pār sevi un nepiestāv filozofijai, kurai vārdi jānoliek vietā, nevis jāizsvaida un jāvirzās uz priekšu soli pa solim. (8) «Kā tā? Vai tad tā nerunās kādreiz arī paceltā balsī?» — Kāpēc gan ne? Tikai lai saglabā cieņu, kuru tai laupa spējš un pārmērīgs spars. Lai tai ir liels, tomēr apvaldīts spēks; lai tā ir neizsīkstoša plūsma, nevis kalna strauts. Es diezin vai kādam runātājam[5] atļautu tādu neapturamu un nekādu likumu neiegrožotu runas ātrumu: kā tādai var sekot tiesnesis, kam dažkārt trūkst pieredzes un prasmes? Arī tad, kad runātāju aizrauj vēlēšanās paspīdēt vai jūtu uzplūds, lai viņš nerunā ātrāk un vairāk, kā var paciest ausis.

(9) Tāpēc tu rīkosies pareizi, ja neklausīsies tos, kam rūp, cik un nevis kā viņi runā, un ja pats vajadzības gadījumā labprātāk runāsi kā Pūblijs Vinīcijs[6]. — «Tātad kā?» — Kad Asellijam[7] jautāja, kā runājot Pūblijs Vinīcijs, viņš atbildēja: «Stiepti.» Gemins Varijs[8] saka: «Nesaprotu, kā šo cilvēku varat saukt par daiļrunīgu: viņš nemāk ne trīs vārdus sasaistīt kopā.» Bet kāpēc tev tomēr labāk nerunāt kā Vinīcijam? (10) Lai taču tevi pārtrauc kāds nejēga kā tas, kas Vinīcijam, kad viņš atdalīja vārdus citu no cita, it kā nevis runātu, bet diktētu, sacīja: «Runā taču! Vai tad beidzot neteiksi kaut ko?» Domāju, ka savā laikā ļoti slavenā runātāja Kvinta Hatērija[9] bēršanai nav nekā kopīga ar cilvēku, kas ir savā prātā: viņš nekad nevilcinājās, nekad neapstājās; viņš tikai vienreiz sāka, tikai vienreiz beidza. (11) Manuprāt, ir lietas, kas dažādām tautām piestāv atšķirīgi: grieķiem tāda patvaļa piedodama, bet mēs arī rakstot mēdzam atdalīt vārdus ar punktiem.[10] Arī mūsu Cicerons, ar kuru sākās romiešu daiļrunas uzplaukums, bija soļos gājējs. Romiešu runa biežāk lūkojas apkārt; tā vērtē un ļaujas vērtējumam. (12) Fabiāns[11], ar savu dzīvi, zināšanām un daiļrunību (kura gan minama pēdējā vietā) izcils vīrs, risināja savas pārrunas drīzāk raiti nekā strauji, tā ka to varēja saukt par vieglumu, nevis ātrumu. Šī īpašība filozofā man ir pieņemama, bet neprasu to; lai viņa runa rit bez aizķeršanās, bet gribas, lai tā tiktu celta priekšā, nevis izšļāktos. (13) Bet tevi it īpaši brīdinu no šīs kaites. Tā tev gan varētu piemesties tikai tad, ja tu zaudētu kauna jūtas, ja neprastu vairs sarkt un neieklausītos sevī; nekontrolēta vārdu plūsma nestu sev līdzi daudz tāda, ko tu pats nosodītu. (14) Taču atkārtoju: tas ar tevi nevar notikt, kamēr saglabāsi goda jūtas. Turklāt vajag ik dienas vingrināties un studijas no priekšmetiem

pārcelt uz vārdiem. Bet, kaut arī tie būtu tavā rīcībā un brīvi plūstu bez kādas piepūles, tie tomēr iegrožojami. Gudrajam piestāv ne vien mierīga gaita, bet arī atturīga, nevis pārdroša valoda. Tātad gala rezultāts būs šāds: pavēlu tev runāt lēnām. Paliec sveiks!

[1] *Serapions* — stoiķis no Hierapoles.

[2] Sicīlijā, kur atradās Lucīlijs. Sk. 31, 6. piez.

[3] Odisejam:

..tā vārdi jau plūda kā sniegpārslas ziemeļu vējā.
«Iliāda», III, 222.

[4] Nestoram:

Vārdi no mēles tam plūda vēl saldāk par saldeno medu.
«Iliāda», I, 249. Abas vārsmas atdzejojis A. Ģiezens.

[5] Domājams, tiesā.

[6] *Pūblijs Vinīcijs* — Augusta laika valstsvīrs, ko Seneka Vecākais raksturo kā gudru, bet ne patstāvīgu runātāju.

[7] *Asellijs* Sabīns — retors, kuru tāpat piemin Seneka Vecākais.

[8] Kvints *Varijs Gemins* — Augusta laika politisks darbinieks. Arī viņu piemin Seneka Vecākais.

[9] *Kvints Hatērijs* — šo Augusta laika politisko darbinieku un oratoru piemin Tacits un Seneka Vecākais, kurš sniedz arī viņa runu paraugus. Viņa priekšnesumam bija raksturīgs straujums un vieglums.

[10] Šis ir viens no pirmajiem latīņu valodas interpunkcijas pieminējumiem; cits atrodams Cicerona darbā «Par oratoru», 3, 173.

[11] *Fabiāns* — sk. 11, 6. piez.

41. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ja tu, kā raksti, joprojām tiecies pēc pareizas garīgas stājas, tad tas ir lieliski un tev jo svētīgi; ir taču muļķīgi izlūgties[1] to, ko iespējams gūt no sevis paša. Nav jāceļ rokas pret debesīm, nedz jālūdz tempļa sargs, lai atļauj pieiet pie pašas dieva tēla auss, it kā mēs tad tiktu labāk uzklausīti: dievs ir tev tuvu, viņš ir ar tevi, viņš ir tevī![2] (2) Jā, saku tev, Lucīlij: mūsos mīt kāds svēts gars — mūsu ļauno un labo darbu vērotājs, kas sargā mūs un apietas ar mums, kā apejamies ar viņu. Nav krietna cilvēka bez dieva: vai tad kāds bez viņa atbalsta spētu pacelties pāri laimei? Viņš dod mums cildenus, taisnīgus padomus. Ikvienā krietnā cilvēkā

dzīvo kāds dievs, nav zināms, kāds īsti.[3]

(3) Ja tev gadīsies birzs ar daudziem veciem kokiem, kuri pārsniedz parasto augstumu un kuru zari savijoties liedz skatīt debesis, tad koku staltums, vietas noslēpumainība, izbrīns par dziļo, nepārtraukto ēnu zem skaidrām debesīm radīs tev ticību dievībai. Un, ja kāda ala caurcaurēm izgrauztās klintīs nes uz savas muguras kalnu, ja tā nav cilvēku rokām izveidota, bet pašas dabas tik plaši izdobta, tad tava dvēsele ietrīsēsies svētuma nojausmā. Mēs turam cieņā lielu upju sākotnes; tur, kur no zemes pēkšņi izlaužas

varenas straumes, redzami ziedokļi; godājam siltus avotus, un daži ezeri mums ir svēti savas ēnainās tumsas vai milzīgā dziļuma dēļ. (4) Un, ja tu sastapsi cilvēku, kas briesmās nejūt bailes, kas ir brīvs no kaislībām, laimīgs nelaimē, mierīgs vētrās, kas cilvēkus skata no augšas, bet dievus — sev līdzās, — vai tevi tad nepārņems bijība pret viņu? Vai neteiksi: «Te ir kas pārāk liels un augsts, lai varētu ticēt, ka tas ir līdzīgs nožēlojamai miesai, kurā mīt»? (5) Šurp nokāpis kāds dievišķs spēks. Šo cēlo, līdzsvaroto garu, kas visu atstāj bez ievērības kā pārāk nenozīmīgu un smej par visu, no kā baidāmies un ko vēlamies, virza kāds debesu spēks. Tāds diženums nevar pastāvēt bez dievības atbalsta; tātad tas ar savu būtiskāko daļu paliek tur, no kurienes nokāpis. Tāpat kā saules stari gan sniedz zemi, bet atrodas tur, no kurienes nāk, tā arī diža, svēta dvēsele, kas atsūtīta, lai tuvāk iepazīstam dievišķo, gan kavējas pie mums, taču paliek saistīta ar savu izcelsmi; no tās viņa ir atkarīga, turp raugās un tiecas, bet mūsu dzīvē piedalās kā augstāka būtne.

(6) Kas tad ir šī dvēsele? Tā, kura mirdz tikai ar pašas labumiem. Vai ir vēl kas muļķīgāks nekā slavēt cilvēku par to, kas viņam nepieder? Vai ir vēl kas neprātīgāks kā apbrīnot to, kas tūdaļ pat var pāriet uz kādu citu? Zelta iemaukti zirgu nepadara labāku. Citāds ir lauva, ko palaiž[4] ar zeltītām krēpēm pēc tam, kad viņš ticis tiktāl nokausēts, ka ļāvis sevi glāstīt un pacietīgi panesis rotājumu, citāds — neizgreznots, nesalauztu spēku. Šis — ugunīgu sparu, kādu tam vēlējusi daba, skaists savā baismīgumā un savā īstajā rotā — ka viņu nevar uzlūkot bez bailēm — ir pārāks par otru, gurdo un zelta vizuļiem apkarināto. (7) Ikviens drīkst lepoties tikai ar to, kas pieder pašam. Mēs cildinām vīnkoku, ja tā zari līkst no ķekariem, kuru svars liec balstus pie zemes. Vai kāds dotu priekšroku vīnkokam ar zelta ogām un zelta lapām? Vīnkoka tikums ir auglība. Tāpat cilvēkā cildināms tikai tas, kas ir viņa paša. Viņam ir jauka saime un skaista māja; viņš apsēj plašus laukus, aizdod daudz naudas uz procentiem. Taču nekas no tā nav viņā, viss ir tikai ap viņu. (8) Cildini viņā to, ko nevar viņam ne atņemt, ne iedot, to, kas ir pašam cilvēkam piederīgs. Tu vaicā, kas tas ir? Tā ir dvēsele un dvēselē līdz pilnībai attīstīts prāts, jo cilvēks ir ar prātu apveltīta būtne. Tāpēc šī priekšrocība sasniegs augstāko pakāpi, ja viņš pildīs to, kālab dzimis. (9) Bet ko no viņa prasa šis prāts? Kādu nieku vien: dzīvot saskaņā ar paša dabu. Taču tas ir grūti vispārējā neprāta dēļ: cits citu grūžam netikumos. Un kā lai sauc atpakaļ, kā lai glābj tos, kurus neviens neapstādina, bet pūlis tikai dzen uz priekšu? Paliec sveiks!

[1] No dieviem.
[2] Sal. Pāvila 1. vēstuli korintiešiem, 3, 16 un 2. vēstuli, 6, 16.
[3] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 352. Atdzejojis A. Ģiezens.
[4] Arēnā.

42. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tad viņš jau pārliecinājis tevi, ka ir krietns vīrs? Tomēr par krietnu vīru tik ātri nevar ne kļūt, ne tikt pazīts kā tāds. Vai zini, ko tagad saukšu par krietnu vīru? Otrās šķiras cilvēku, jo īsteni krietns varbūt piedzimst, tāpat kā fēnikss[1], reiz pa piecsimt

gadiem. Nav nekāds brīnums, ka dižais rodas tikai ar lieliem starplaikiem. Viduvējo, kas dzimst pūļa labad, liktenis rada bieži, ievērojamo izceļ jau ar tā retumu. (2) Bet šis vēl ir ļoti tālu no tā, par ko viņš pats sevi atzīst; un, ja viņš zinātu, kas tas ir — krietns vīrs, viņš vēl neuzskatītu sevi par tādu un varbūt pat necerētu, ka spēs tāds kļūt. — «Bet viņš par sliktajiem ir sliktās domās.» — To dara arī paši sliktie, un nav lielāka soda par nekrietnību kā būt nepatīkamam sev un savējiem. (3) «Bet viņš ienīst tos, kas, pēkšņi ieguvuši lielu varu, to izmanto nesavaldīgi.» — Viņš rīkosies tāpat, ja varēs. Daudzu cilvēku trūkumi paliek apslēpti, jo ir nevarīgi, bet, būdami pārliecināti par savu spēku, uzdrīkstētos ne mazāk kā tādi, kurus laime jau cēlusi gaismā: tiem tikai trūkst līdzekļu savas nekrietnības izvēršanai. (4) Tā var arī droši aiztikt indīgu čūsku, kamēr tā aukstumā sastingusi: indes viņai netrūkst, tā tikai nav darbīga. Daudziem vienīgi trūkst likteņa labvēlības, lai nežēlībā, godkārē un baudkārē līdzinātos pašiem nekrietnākajiem. Tu redzēsi, ka viņi grib to pašu, tikai dod viņiem iespēju varēt, ko grib! (5) Vai atceries? Kad reiz apgalvoji, ka zināms cilvēks ir tavā varā, es sacīju, ka viņš ir viegls putns un tu viņu turi nevis aiz kājas, bet aiz spalvas. Tā nebija taisnība: tu viņu turēji aiz pūkas; to viņš atstāja tavā rokā un aizlaidās. Tu taču zini, kā viņš tevi vēlāk izmuļķoja un ko tik nepastrādāja, kas nāks pār viņa galvu. Viņš neredzēja, ka, apdraudot citus, tika apdraudēts pats, nepadomāja, ka viss, pēc kā tiecās, būtu slogs pat tad, ja nebūtu lieks. (6) Tātad, ja tiecamies pēc mērķa, ko gribam sasniegt ar lielām pūlēm, rūpīgi jāapsver, ka te varbūt nav nekā izdevīga vai pat ir vairāk neizdevīga: šis tas ir lieks, kam citam nav nekādas vērtības. Taču to nesaprotam, un mums šķiet, ka saņemam par velti, kas īstenībā izmaksā ļoti dārgi. (7) Mūsu trulums skaidri parādās, kad iedomājamies pērkam tikai to, par ko samaksājam naudu, uzskatīdami, ka dabūjam par velti to, par ko maksājam ar sevi. Ko mēs negribētu pirkt, ja par to būtu jāatdod māja vai jauks, ienesīgs zemes īpašums, to esam vienmēr gatavi iegūt ar uztraukumiem un briesmām, zaudējot kauna jūtas, brīvību un laiku: ikviens vērtē sevi lētāk par visu pārējo. (8) Tāpēc visās iecerēs, visās lietās rīkosimies tā, kā mēdzam darīt, ienākdami pie kādas preces pārdevēja: paskatīsimies, cik prasa par to, ko vēlamies. Bieži cena ir ļoti augsta, bet par to nekā nedod. Varu tev arī daudz ko uzrādīt, kas, kad tas iegūts un dabūts, mums atņem brīvību; ja tas mums nepiederētu, mēs piederētu paši sev.

(9) To tātad rūpīgi apsver ne vien tad, kad runa ir par ieguvumu, bet arī tad, kad par zaudējumu. Tev kaut kas zudīs? Protams, tas taču ienācis no ārpuses:[2] tu tikpat viegli dzīvosi bez tā, kā esi dzīvojis ar to. Ja tas tev piederējis ilgi, zaudēsi, to gana baudījis; ja neilgi — zaudēsi, pirms pieradīsi. Tev būs mazāk naudas? Bet arī mazāk nepatikšanu. Mazāk ietekmes? Bet arī mazāk skauģu. (10) Paskaties visapkārt, kas mūs noved līdz ārprātam un ko zaudējam ar gaužām asarām: tu sapratīsi, ka šādās reizēs smags ir nevis zaudējums, bet priekšstats par zaudējumu. Neviens nemana zaudējumu, bet domā par to. Kas pieder sev, neko nav zaudējis. Bet cik maz ir tādu, kam laimējas piederēt sev! Paliec sveiks!

[1] *Fēnikss* — pēc ēģiptiešu ticējumiem, putns, kas, nodzīvojis piecsimt gadus, pats sevi sadedzina un no jauna atdzimst no pīšļiem; mūžīgās atjaunošanās un atdzimšanas simbols.

[2] Tas tev nav piederējis no laika gala.

43. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vaicā, kā tas ir nonācis līdz manim, kas man izstāstījis tavas domas, kuras neesi uzticējis nevienam? Tās, kas vienmēr zina visvairāk: ļaužu valodas. — «Kā tā?» sacīsi. «Vai esmu tik ievērojams, ka varu būt par pamatu valodām?» — Nevērtē sevi pēc šejienes[1] apstākļiem, bet padomā par to, kur atrodies.[2] (2) Kas izceļas savā apkārtnē, tas ir liels tur, kur izceļas. Lielumam nav noteikta mēra: lielāks vai mazāks tas kļūst salīdzinājumā. Kuģis, kas upē šķiet liels, jūrā ir niecīgs; stūre, kas vienam kuģim liela, citam ir maza. (3) Tu tagad provincē esi liels, lai cik zemu pats sevi vērtētu. Ko tu dari, ko ēd, kā guli — pēc tā visi taujā, to zina. Tāpēc tev jādzīvo jo piesardzīgāk. Uzskati sevi par laimīgu tad, kad vari dzīvot visu acu priekšā, kad tavas sienas tevi sargā, nevis slēpj, kaut gan parasti uzskatām, ka tās apņem mūs, nevis lai mēs dzīvotu lielākā drošībā, bet lai slēptāk izdarītu pārkāpumus. (4) Tev pateikšu, pēc kā vari spriest par mūsu tikumiem: diezin vai atradīsi kādu, kas varētu dzīvot aiz atvērtām durvīm. Nevis mūsu lepnums ir nolicis durvju sargus, bet netīrā sirdsapziņa: mēs dzīvojam tā, ka tikt pēkšņi ieraudzītam nozīmē tikt pieķertam. Bet ko līdz slēpties, vairīties no ļaužu acīm un ausīm? (5) Tīra sirdsapziņa aicina par lieciniekiem veselu baru, netīra arī vientulībā ir nobažījusies un satraukta. Ja rīkojies godīgi, lai to zina visi; ja nekrietni, ko tad līdz, ka neviens to nezina, ja pats zini? Vai tev, nelaimīgajam, ja nonievāsi šo liecinieku! Paliec sveiks!

[1] Romas.
[2] Sicīlijā, tātad provincē.

44. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Atkal tu noniecini sevi manās acīs un apgalvo, ka ar tevi ļauni apgājusies vispirms daba, tad liktenis[1], bet tev taču iespējams izrauties no pūļa un pacelties līdz augstākajai cilvēka laimes pakāpei. Ja filozofijā vispār ir kas labs, tad tas, ka tā neievēro ciltskoku: visi cilvēki, ja meklējam pašu pirmsākumu, cēlušies no dieviem. (2) Tu esi romiešu jātnieks[2], un šajā kārtā tevi iecēlusi paša centība. Bet daudziem patiešām šīs četrpadsmit rindas[3] ir liegtas. Ne visiem pieejama Kūrija.[4] Arī karaspēks izvēlīgi atlasa tos, kurus pieņem grūtībām un briesmām: pareiza garīgā stāja pieejama visiem, tam visi esam dižciltīgi. Filozofija nevienu neatraida, nedz kādu atlasa, tā spīd visiem. (3) Sokrats nebija patricietis. Kleants[5], salīdzis laistīt dārzu, nesa ūdeni. Platonu filozofija nepieņēma kā dižcilti,[6] bet padarīja par tādu. Tad kāpēc tu atmet cerības kļūt viņiem līdzīgs? Viņi visi ir tavi senči, ja būsi viņu cienīgs, un tāds būsi, ja vien tūdaļ gūsi pārliecību, ka neviens nav dižciltīgāks par tevi. (4) Mums visiem ir vienāds senču skaits, ikviena cilvēka

izcelsme sniedzas ārpus atmiņas ietvariem. Platons uzskata, ka neesot valdnieka, kas nebūtu cēlies no vergiem, un neesot verga, kas nebūtu cēlies no valdniekiem.[7] To visu jaukušas kopā ilgas pārmaiņas un apgriezis otrādi liktenis. (5) Tad kurš ir dižciltīgs? Tas, ko daba radījusi piemērotu tikumam. Tikai tas ir ņemams vērā. Un vispār, ja atsaucamies uz tālo pagātni, tad visi esam cēlušies tādos laikos, pirms kuriem nekā nebija. No paša pasaules sākuma līdz mūsu laikiem mūs atvedusi senču virkne, kurā pārmaiņus bijuši gan spoži, gan neievērojami cilvēki. Ne jau apkvēpuši senču tēli ātrijā[8] padara mūs dižciltīgus. Neviens nav dzīvojis mūsu slavas labad, un, kas bijis pirms mums, nav mūsu: gars dara dižciltīgu ikvienu, kas spēj no jebkura stāvokļa pacelties pāri liktenim. (6) Tāpēc iedomājies, ka esi nevis romiešu jātnieks, bet brīvlaistais. Tad varēsi panākt, ka būsi vienīgais brīvais brīvi dzimušo vidū.[9] — «Kādā veidā?» vaicāsi. — Ja ļauno un labo neizšķirsi pēc pūļa mērauklas. Jāņem vērā, nevis no kurienes kas nāk, bet uz kurieni iet. Ja kaut kas eksistē, kas dzīvi var padarīt laimīgu, tad tas arī būs ne no kā neatkarīgs labums, kas nevar izvirst ļaunumā.

(7) Tad kur kļūdās cilvēki, kas taču visi vēlas laimīgu dzīvi? Viņi tās līdzekļus uzskata par pašu laimīgo dzīvi un, tiekdamies pēc tās, no tās bēg projām. Laimīgas dzīves būtība ir pilnīgs dvēseles miers un nesatricināma paļāvība, bet cilvēki krāj nemiera cēloņus un pa briesmām pilno dzīves ceļu ne vien nes, bet pat velk savas nastas. Tā viņi aizvien vairāk attālinās no gribētā īstenošanas un, jo vairāk pūlas, jo vairāk kavē sevi un tiek atsviesti atpakaļ. Tā tas notiek ar cilvēkiem, kas steidzas tikt laukā no labirinta: viņus samulsina pati steiga. Paliec sveiks!

[1] Lucīlijs nebija bagātas izcelsmes, un viņš tikai ar lielām pūlēm sasniedza augstu sabiedrisku stāvokli.

[2] *Jātnieks* — sk. 31, 8. piez.

[3] Pirmās četrpadsmit rindas teātrī bija rezervētas jātnieku kārtas skatītājiem. Senatori sēdēja pašā orhēstrā, apļveida laukumā, kas atdalīja skatītāju telpu no skatuves.

[4] T. i., ne visi ir senatori.

[5] *Kleants* — sk. 6, 4. piez.

[6] Platons bija no senas aristokrātiskas dzimtas.

[7] Platons dialogā «Teaitēts», 174e, saka, ka ikviena cilvēka senčos bijuši gan bagātnieki, gan ubagi, gan valdnieki, gan vergi.

[8] *Ātrijs* — sk. 19, 12. piez.

[9] *Vienīgais brīvais* — filozofiskā nozīmē; *brīvi dzimušie* — juridiskā nozīmē.

45. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu sūdzies, tev tur trūkstot grāmatu. Ir svarīgi nevis, cik daudz tev grāmatu, bet cik tās labas. No mērķtiecīgas lasīšanas gūstam labumu, daudzveidīga — izklaidē. Kas grib sasniegt nosprausto mērķi, lai iet pa vienu ceļu, nevis klīst pa daudziem: tā ir nevis iešana, bet apkārt maldīšanās. (2) Tu sacīsi: «No tevis gribu nevis padomus, bet grāmatas.» — Esmu ar mieru tev sūtīt, cik vien man ir, un izkratīt visu savu krājumu. Arī

sevi, ja varētu, es nogādātu uz turieni, un, ja man nebūtu cerību, ka drīz panāksi atbrīvošanos no sava amata, es šo vecumdienu ekspedīciju uzliktu sev par pienākumu un mani neatbaidītu ne Skilla ar Haribdu, ne teiksmās daudzinātais jūras šaurums.[1] Es dotos pāri ne vien ar kuģi, bet pat peldus, lai tevi apskautu un, būdams pie tevis, novērtētu, cik ļoti esi garā izaudzis. (3) Starp citu, ja tu lūdz, lai sūtu tev paša sarakstītās grāmatas, tāpēc vēl neuzskatīšu sevi par ievērojamu rakstnieku, tāpat kā neuzskatītu sevi par skaistuli, ja tu gribētu dabūt manu ģīmetni. Zinu, tam pamatā ir tava iecietība, nevis spriedums, bet, ja tomēr spriedums, tad iecietības rosināts spriedums. (4) Taču, lai arī kādas būtu šīs grāmatas, lasi tās, it kā es patiesību vēl meklētu, neatlaidīgi meklētu, nevis zinātu. Neesmu atdevies neviena varā, nesaucos neviena cita vārdā. Ļoti uzticos dižu vīru spriedumam, bet zināmas tiesības paturu arī savējam. Arī viņi mums taču atstājuši ne vien atrasto, bet arī meklējamo;[2] iespējams, ka viņi būtu atraduši vajadzīgo, ja nebūtu meklējuši arī lieko. (5) Viņiem daudz laika atņēmuši strīdiņi par vārdiem un diskusijas par āķīgiem jautājumiem, kuras tikai attīsta neauglīgu asprātību. Mēs sasienam mezglus, piedēvējot vārdiem divējādu nozīmi, un tad atkal atraisām tos. Vai mums ir tik daudz brīva laika? Vai jau protam dzīvot, protam mirt? Ar visām sava gara spējām mums jāpanāk, ka rūpējamies nevis par to, lai mūs neviļ vārdi, bet lai neviļ priekšmeti. (6) Kālab tu man meklē atšķirības starp līdzīgiem vārdiem, kas vēl nevienam nekad nav radījuši pārpratumus, ja vien tos nepārvērš par diskusijas objektu. Maldina priekšmeti: tos izšķir! Mēs tiecamies pēc ļaunā kā pēc labuma; savās vēlmēs vēršamies pret pašu vēlmēm; mūsu solījumi[3] ir pretrunā ar mūsu solījumiem, mūsu nodomi — ar mūsu nodomiem.

(7) Glaimi — cik tie gan līdzīgi draudzībai! Tie ne vien atdarina to, bet arī pārspēj un apsteidz. Tiem ir pavērtas un tos vēlīgi uzņem ausis; tie gremdējas pašos sirds dziļumos, tikami taisni ar to, ar ko mums kaitē. Pamāci, kā lai atšķir šo līdzību! Drauga izskatā pie manis atnāk pieglaimīgs ienaidnieks; ar tikumu vārdu mums pielavās netikumi: pārgalvība slēpjas aiz drošsirdības nosaukuma; savaldību dēvē par gļēvumu; bailīgo uzskata par piesardzīgu. Šajās lietās kļūdīties mums ir ļoti bīstami, tāpēc uzspied ikvienai skaidru zīmi. (8) Neviens, kuram vaicā, vai viņam esot ragi, nav tāds muļķis, lai sev aptaustītu pieri,[4] nedz tik vientiesīgs vai truls, lai nemanītu, ka tu viņu ar āķīgu siloģismu gribi apvest ap stūri. Bet tas ir apmāns, kas nenodara ļaunumu, tāpat kā burvju mākslinieka kausi un akmentiņi, kur man prieku sagādā tieši krāpšana. Parūpējies, lai es saprastu, kā tas notiek, un tūdaļ prieks vējā. To pašu saku par šīm lamatām — kā gan lai labāk apzīmēju sofismus? Nezinātājam tās nekaitē, zinātājam neko nelīdz. (9) Bet, ja nu katrā ziņā gribi izšķirt vārdu divējādās nozīmes, tad paskaidro mums, ka nevis tas ir laimīgs, kuru pūlis uzskata par tādu un kura rokās satecējis daudz naudas, bet tas, kuram viss labums ir viņa dvēselē, — taisnais, cildenais vīrs, kas nicina to, ko citi apbrīno, kas nezina nevienu, ar kuru gribētu mainīties vietām, kas cilvēku cienī tikai par to, ka viņš ir cilvēks, kam skolotāja ir pati daba, kuras likumiem viņš piemērojas, un kas dzīvo, kā tā viņam liek, kam nekāds spēks neatņem viņa labumus, kas ļauno vērš labumā, kas ir drošs savos spriedumos, nesatricināms un bezbailīgs, ko zināmi spēki var gan satraukt, bet neviens nesamulsina, ko liktenis, ar vislielāko sparu raidīdams savu bīstamāko bultu, nevis ievaino, bet tikai ieskrambā un arī tikai reti. Pārējās likteņa bultas, ar kādām tas uzbrūk cilvēkdzimumam, atlec kā krusa, kas, birstot uz jumta, tikai grab un izkūst, nenodarot iemītniekiem nekā ļauna.

(10) Kāpēc tu aizkavē mani tik ilgi ar to, ko pats dēvē par «melīgo»[5] un par ko sacerēts tik daudz grāmatu? Raugi, man melo visa dzīve: atmasko un atgriez to pie

patiesības, ja tev ir tik ass prāts. Tā taču uzskata par nepieciešamu, kas lielākoties ir lieks, un arī tas, kas nav lieks, nav tik nozīmīgs, lai varētu padarīt mūs apmierinātus un laimīgus. Ja kas ir nepieciešams, tas tāpēc vien vēl nav labums: mēs noniecinātu labā jēdzienu, ja ar šo vārdu apzīmētu maizi, grūbu viru un tamlīdzīgas lietas, bez kurām nav iespējams dzīvot. (11) Kas ir labs, tas katrā ziņā ir nepieciešams: kas nepieciešams, nav katrā ziņā labs, jo daudz kas ir nepieciešams un reizē pavisam nevērtīgs. Nav tāda cilvēka, kas labā vērtību tik ļoti pārprastu, lai pazemotu labo līdz ikdienas vajadzībām derīgajam.

(12) Tad ko? Vai tev nebūtu labāk savas pūles virzīt uz to, lai mums visiem parādītu, ka ar milzīgu laika patēriņu tiek meklēts liekais un daudziem pagājusi dzīve, gādājot līdzekļus dzīvei? Papētī atsevišķus cilvēkus, aplūko visus kopumā: nav neviena, kura dzīve nebūtu vērsta uz rītdienu. (13) «Kas tur ļauns?» vaicāsi. — Bezgala daudz. Proti, viņi nedzīvo, bet tikai taisās dzīvot, jo visu atliek. Lai arī kā mēs censtos, dzīve apsteigtu mūs, bet tagad, kad vēl kavējamies, skrien mums garām, it kā nebūtu mūsējā; tā gan beidzas tikai pēdējā dienā, bet zūd mums ik dienas.

Taču, lai nepārsniegtu vēstules apjomu, kura nedrīkst pretendēt arī uz lasītāja kreiso roku,[6] atlikšu uz citu dienu savu strīdiņu ar dialektiķiem, kuri ir pārlieku asprātīgi un kuriem rūp tikai tas vien un nekas vairāk. Paliec sveiks!

[1] Sk. 14, 1. piez.

[2] T. i., nevis tikai rezultātus, bet arī problēmas.

[3] Dieviem *(vota)*.

[4] Attiecas uz sofismu: «Ko neesi pazaudējis, tas tev vēl ir. Tu neesi pazaudējis ragus, tātad tev ir ragi.»

[5] Oriģinālteksta ir grieķu apzīmējums *pseudómenon*. Arī te ir runa par pazīstamu, senatnē daudz apcerētu sofismu: «Epimenīds saka, ka visi krētieši melojot, taču viņš pats ir krētietis, kam nevar ticēt. Bet, tā kā viņš pats to atzīst, redzams, ka krētieši runā patiesību un ka viņiem var ticēt. Tātad krētietim Epimenīdam var gan ticēt, gan neticēt.»

[6] Lai nevajadzētu vēstuli turēt abām rokām.

46. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tavu grāmatu, ko apsolīji man, esmu saņēmis. Gribēdams ķerties pie lasīšanas vēlāk, ērtos apstākļos, atvēru to, lai tikai nobaudītu. Bet tā mani savaldzināja un es lasīju aizvien tālāk. Cik labi tā uzrakstīta, par to vari spriest, lūk, pēc kā: tā likās man viegla[1], kaut gan nav nekādā samērā ne ar maniem, ne taviem spēkiem,[2] bet pēc pirmā acu uzmetiena drīzāk varētu būt Tita Līvija vai Epikūra sacerējums.[3] Grāmata ar savu pievilcību tik ļoti saistīja un aizrāva mani, ka es, neatlikdams uz vēlāku laiku, izlasīju to līdz galam. Mani aicināja saule, atgādināja par sevi izsalkums, draudēja mākoņi: tomēr apriju grāmatu visu. (2) Tā man sagādāja ne vien baudu, bet arī prieku. Kāds talants, kāds gars! Es teiktu — kāds pacēlums, ja tas mītos ar aprimumu, ja pēc pauzes būtu jauns kāpinājums. Taču te nav pacēlumu, bet nemitīgs spraigums, vīrišķīgs, cildens izklāsts. Tomēr brīžiem, ikreiz piemērotās vietās, parādās arī tīkams liegums.

Tu esi liels un cēls. Man gribas, lai tu tāds paliec un turpini šo ceļu. Taču zināma nozīme bijusi arī vielai. Tāpēc tā jāizraugās auglīga, lai tā saistītu garu, to rosinātu. (3) Par grāmatu tev uzrakstīšu vairāk, kad būšu to vēlreiz izlasījis. Pagaidām mans spriedums vēl pārāk nedrošs, it kā es būtu nevis pats lasījis, bet tikai dzirdējis[4]: ļauj man tajā vēl iedziļināties. Tev nav jābažījas: tu dzirdēsi patiesību. Laimīgo cilvēk! Tu nevienam nedod pamatu tev no tāda attāluma melot. Tiesa, mēs gan melojam arī bez kāda pamata, vienkārši pieraduma pēc. Paliec sveiks!

[1] *levis*. Daži tulkotāji seko konjektūrai *brevis* (īsa), manuprāt, nepamatoti (sk. nākamo piezīmi).

[2] Doma: Lucīlija manuskripts īstenībā ir tik liela apjoma, ka to grūti noturēt rokā, bet saturs tik pievilcīgs, ka grāmata šķiet viegla.

[3] Abi sacerējuši liela apjoma darbus. *Tits Līvijs* (59 pr. Kr.—17 pēc Kr.) — viens no izcilākajiem romiešu vēsturniekiem, sarakstījis Romas vēsturi, kas aptver laiku kopš Romas pilsētas dibināšanas līdz 9. g. pr. Kr. No darba 142 grāmatām saglabājušās 35.

[4] Priekšā lasītu.

47. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Man ir patīkami uzzināt no cilvēkiem, kas šeit ierodas no tevis, ka tavas attiecības ar vergiem ir draudzīgas. Tā arī klājas tavam prātam, tavai izglītībai. Viņi ir vergi? Nē, cilvēki. Viņi ir vergi? Nē, tavas saimes locekļi[1]. Viņi ir vergi? Nē, tavi zemas kārtas draugi. Viņi ir vergi? Nē, tavi verdzības biedri[2], ja iedomājies, ka liktenim pret abiem[3] ir līdzīga vara. (2) Tāpēc smejos par cilvēkiem, kas uzskata par apkaunojošu ēst kopā ar saviem vergiem. Kāpēc? Tikai tāpēc, ka augstprātīgs ieradums ielencis kungu ar veselu baru pie pusdiengalda ap viņu stāvošu vergu. Viņš ēd vairāk, nekā spēj uzņemt, un savā milzīgajā alkatībā pārslogo paplašināto kuņģi, kas jau tādā mērā atradinājies no saviem pienākumiem, ka izvadīt visu tam prasa lielākas pūles nekā ievadīt.[4] (3) Bet nelaimīgajiem vergiem nav ļauts ne lūpas pakustināt, kaut vai lai runātu. Ar žagariem apvalda jebkuru sačukstēšanos, no pēriena pat nav pasargāts, kas nevilšus ieklepojas, nošķaudās vai nožagojas; ar bargu sodu jāizpērk ikviena skaņa, kas pārtraukusi klusumu. Tā viņi nostāv augām naktīm neēduši un mēmi. (4) Un tā notiek, ka tie, kam nav ļauts runāt kunga klātbūtnē, runā *par* savu kungu. Toties citi, kas drīkstēja runāt ne vien sava kunga klātbūtnē, bet arī ar pašu kungu un kam netika aizbāzta mute, bijuši gatavi kunga vietā sniegt savu skaustu zobenam, novirzīt uz sevi viņam draudošās briesmas: mielastos viņi runāja, spīdzināti klusēja.[5]

(5) Bieži arī skandina sakāmvārdu, kas liecina par tādu pašu uzpūtību: «Cik vergu, tik ienaidnieku.» Viņi nav mums ienaidnieki, mēs viņus padarām par tādiem. Par citāda veida nežēlību, necilvēcību pagaidām nerunāšu:[6] ka apejamies ar viņiem nevis kā ar cilvēkiem, bet kā ar lopiem. Kad esam atgūlušies pie mielasta galda, viens mums noslauka siekalas, cits saliecies uzlasa iereibušo nosviestās ēdienu atliekas. (6) Vēl cits sadala dārgu putnu: drošām kustībām vadot veiklās rokas pa krūtīm un stilbiem, viņš to

sagriež gabalos — nelaimīgais, kas dzīvo vienīgi tam, lai glīti sadalītu nobarotus putnus. Tiesa, cilvēks, kas savas baudas dēļ to māca, ir vēl nožēlojamāks par to, kas spiests to mācīties. (7) Kāds cits, vīndevis sieviešu rotās,[7] cīnās ar savu vecumu; viņš nedrīkst atstāt zēna gadus, tiek par varēm atpakaļ vilkts. Kaut arī viņam jau ir kareivja stāvs, viņš, pavisam gluds, jo noberzis[8] vai pat pilnīgi izplūkājis apmatojumu, neguļ visu nakti, kuru dala starp kunga dzērumu un viņa miesaskārību, guļamistabā būdams vīrietis, pie galda — zēns. (8) Kādam citam uzticēta viesu vērtēšana; tad nu šis nelaimīgais stāv un vēro, kurš ar saviem glaimiem, ar mēles vai vēdera nesavaldību izpelnījies uzaicinājumu arī uz nākamo dienu. Atceries arī vēl pārtikas iepircējus, kuri visos sīkumos pazīst sava kunga gaumi, kuri zina, kāds ēdiens viņu ar savu garšu uzbudinās un kāds ar savu izskatu iepriecinās, kāds ar savu neparastumu no jauna iekairinās aiz nelabuma zudušo ēstgribu, kādu viņš jau līdz riebumam atēdies, kādu viņam šodien gribas. Ar šiem cilvēkiem kopā ēst viņš nekādi nevar, apmesties pie galda ar savu vergu viņš uzskata par savas cieņas mazinājumu. Lai dievi viņu sargā! Cik daudz viņam šo vidū ir kungu![9] (9) Es redzēju pie Kallista[10] sliekšņa stāvam viņa kungu[11], un tas, kas viņam kādreiz bija piekarinājis plāksnīti[12], viņu piedāvādams mazvērtīgo vergu vidū, tika, kamēr citiem atļāva ienākt, noraidīts. Tā vergs, ko viņš kādreiz bija iedalījis pirmajā grupā[13], ar kuru izsaucējs tikai ievingrina balsi, atmaksāja viņam — savukārt atstūma viņu, neuzskatīdams par savas mājas cienīgu. Kungs pārdeva Kallistu, bet cik daudz Kallists pārdeva savam kungam![14]

(10) Papūlies padomāt: vai tas, ko tu sauc par savu vergu, nav radies no tās pašas sēklas, neskata tās pašas debesis, neelpo tāpat, nemirst tāpat kā tu? Tu vari viņu tikpat labi ieraudzīt[15] kā brīvdzimušu kā viņš tevi kā vergu. Kad tika sakauts Vārs[16], liktenis nospieda pie zemes daudzus augstdzimušos, kas cerēja par nopelniem karadienestā kļūt par senatoriem, un vienus padarīja par ganiem, citus — par būdu sargiem. Tad nu nicini cilvēku, kas atrodas tajā stāvoklī, kurā pats, kamēr viņu nicini, vari pāriet!

(11) Es negribu iedziļināties šajā milzum plašajā jautājumā un runāt par apiešanos ar vergiem, pret kuriem izturamies tik augstprātīgi, nežēlīgi un aizvainojoši. Tomēr manu padomu būtība ir šāda: apejies ar zemākas kārtas cilvēku tā, kā tu vēlies, lai augstākas kārtas vīrs apietos ar tevi. Ikreiz, kad tev nāk prātā, cik vari atļauties pret savu vergu, lai tev arī nāk prātā, ka tikpat tavs kungs var atļauties pret tevi. (12) «Bet man,» sacīsi, «nav nekāda kunga.» — Tu esi vēl labākajos gados: varbūt tev kāds vēl būs. Vai nezini, kādā vecumā iepazina verdzību Hekuba un Kroiss, Dārija māte, Platons, Diogens?[17] (13) Apejies ar savu vergu saudzīgi un laipni, iesaisti viņu sarunās, lai viņš tev ir padomdevējs un galdabiedrs. Te nu man uzkliegs viss šis smalko ļaužu pulks: «Nekas nav pazemojošāk, apkaunojošāk par to!» Bet šos pašus cilvēkus ieraudzīšu skūpstām rokas citu vergiem.[18] (14) Vai pat neredzat, kā mūsu senči pasargāja kungus no jebkura naida, vergus — no jebkura aizvainojuma? Kungu viņi sauca par namatēvu[19], vergus — par saimes ļaudīm[20], kā tas vēl tagad saglabājies mīmos[21]. Viņi nolika svētku dienu,[22] ne jau lai tā būtu vienīgā, kad kungi ēda kopā ar vergiem, bet šajā viņi katrā ziņā atļāva saviem vergiem mājās gan pildīt goda amatus, gan spriest tiesu, uzskatīdami, ka māja ir maza valsts. (15) «Tad ko? Vai man būs visus vergus aicināt pie sava galda?» — Nē, arī ne visus brīvos. Bet tu maldies, domādams, ka dažus atraidīšu tāpēc, ka tie dara it kā pārāk netīrus darbus, piemēram, šo te mūļu dzinēju vai to tur vēršu ganu: es nevērtēšu viņus pēc nodarbošanās, bet pēc tikumiem. Tikumus katrs sev rada pats, nodarbošanos nosaka nejaušība. Tad nu lai daži ēd kopā ar tevi, tāpēc ka viņi tā cienīgi, citi — lai tādi

kļūtu. Un, ja viņos no necilās apkārtnes palicis kas verdzisks, tad tas izzudīs saskarē ar cienījamākiem cilvēkiem. (16) Nav pamata, mans Lucīlij, meklēt draugu tikai Forumā un Kūrijā: uzmanīgi ieskatoties, atradīsi viņu arī mājās. Bieži labs materiāls netiek likts lietā, jo trūkst mākslinieka: pārbaudi to un izmēģini! Kas, pirkdams zirgu, aplūko nevis pašu, bet seglus un laužņus, ir muļķis, bet daudzkārt lielāks muļķis ir tas, kurš vērtē cilvēku pēc viņa apģērba vai stāvokļa, kas mums aplikts līdzīgi apģērbam. (17) Viņš ir vergs: bet varbūt garā brīvs. Viņš ir vergs: bet vai tas viņu padarīs sliktāku? Parādi man kādu, kas nav vergs: viens ir miesaskārības vergs, cits ir mantkāres, cits — godkāres, visi — cerību, visi — baiļu verdzībā. Nosaukšu tev konsulāru[23] — vecas sievas vergu, bagātnieku, kas vergo kalponei; parādīšu dižciltīgākos jauniešus, kas ir pantomīmu aktieru verdzībā. Bet nav apkaunojošākas verdzības par brīvprātīgu. Tāpēc lai šie iedomīgie ļaudis nemaz nemēģina tevi iebiedēt: esi pret saviem vergiem laipns un izturies pret viņiem bez augstprāta, kaut būdams augstākas kārtas: lai viņi tevi labāk cienī nekā baidās. (18) Viens otrs teiks, ka aicinu piešķirt vergiem brīvību[24] un nogāžu kungus no viņu augstumiem, sacīdams, lai viņi savu kungu labāk cienī nekā viņa baidās: «Tātad viņš skaidri un gaiši saka, lai vergi mūs cienī kā klienti[25], kā apmeklētāji rīta vizītē?» Kas to sacītu, aizmirstu, ka arī kungam pietiek ar to, ar ko apmierinās dievs. Ko cienī, to arī mīl, bet mīlestība nav jaucama kopā ar bailēm. (19) Tāpēc tu, manuprāt, rīkojies pilnīgi pareizi, negribēdams, lai tavi vergi tevis baidās, un viņus sodīdams tikai ar vārdiem: ar sitieniem[26] skubina bezvalodas dzīvniekus. Ne viss, kas kaitina, arī kaitē. Taču izlutinātība mūs noved līdz tādam neprātam, ka itin viss, kas neatbilst mūsu vēlmēm, jau rada dusmu lēkmes. (20) Esam iemantojuši valdnieku paradumus. Arī viņi, aizmirsdami, cik paši ir spēcīgi un citi vāji, tā iekarst dusmās un trako, it kā viņiem būtu nodarīta kāda pārestība, kaut gan augstais stāvoklis viņus no tādām briesmām pavisam droši sargā. Un viņi to zina, tomēr ar savām sūdzībām meklē ieganstu darīt ļaunu: viņi cietuši pārestību,[27] lai varētu tādu nodarīt.

(21) Negribu tevi ilgāk aizkavēt, jo mudinājumi tev nav vajadzīgi. Labam raksturam ir šāda iezīme: tas ir apmierināts pats ar sevi un noturīgs; ļaunprāts ir nepastāvīgs, bieži mainās — ne jau uz labo, bet citu pusi. Paliec sveiks!

[1] *contubernales* — burtiski: (karavīru) telts biedri. Visai atbilstošs tulkojums ir vācu «Hausgenosse».

[2] *conservi* — «līdzvergi».

[3] Kā pret kungu, tā vergu.

[4] Lai spētu turpināt ēšanu pie dzīru galda, nereti lietoja vemjamzāles. Sal. Senekas «Mierinājumu Helvijai», X, 3: «Vemj, lai ēstu, un ēd, lai vemtu, un ēdienus, ko sameklē no visas pasaules, pat neuzskata par sagremošanas cienīgiem.»

[5] T. i., neliecināja tiesā pret saviem kungiem. Kungs varēja par lieciniekiem uzrādīt savus vergus, kurus tad pakļāva spīdzināšanai. Ja spīdzināts vergs neliecināja pret savu kungu, tas, saprotams, bija spēcīgs arguments kungam par labu.

[6] Retorikas paņēmiens: autors par to, par ko pagaidām nerunāšot, runā pat visai daudz.

[7] Zeva vīndevja Ganimēda meitenīgais daiļums bija modelis šādiem vergiem.

[8] Ar pumeku.

[9] Divējādi saprotama vieta: a) šo vergu starpā ir daudz bijušo brīvo cilvēku; b) to starpā ir daudz nākamo brīvo cilvēku. Ka brīvlaistie reizēm kļūst par visai ietekmīgām personām, redzams no tālāk pieminētā Kallista piemēra.

[10] *Kallists* — ķeizara Kaligulas brīvlaistais, kas piedalījās sazvērestībā pret viņu, vēlāk ļoti ietekmīgs ķeizara Klaudija favorīts.

[11] Kādreizējo.

[12] Ar pārdodamā verga vārdu, raksturojumu, cenu u. tml.

[13] Mazvērtīgākos, lētākos vergus pārdeva pirmos.

[14] Izmantodams savu ietekmi galmā, Kallists par samaksu vai dāvanām palīdzēja savam kādreizējam saimniekam panākt vairāku lūgumu apmierināšanu, ar kādiem tas griezās pie ķeizara Klaudija.

[15] Nākotnē.

[16] 9. g. pēc Kr. herusku (ģermāņu cilts) vadonis Arminijs Teitoburgas mežā iznīcināja trīs romiešu leģionus, kurus vadīja Publijs Kvinktilijs Vārs. Vārs izdarīja pašnāvību.

[17] *Hekuba* (gr. *Hekabe*), Trojas valdnieka Priama sieva, 50 bērnu māte, tika piešķirta par kara laupījumu Odisejam. *Kroiss* (Krēzs), pasakaini bagātais pēdējais Līdijas valdnieks (560—547), krita gūstā pēc sakāves karā ar persiešiem. Persijas valdnieka *Dārija* (III) *māte* Sisigambīda krita Maķedonijas Aleksandra rokās pēc viņa uzvaras kaujā pie Isas (333. g.). *Platons*, atrazdamies Sicīlijā, gribēja tur īstenot savas utopiskās valsts idejas, bet ar to izraisīja Sirakūzu tirāna Dionīsija I dusmas. Dionīsijs esot Platonu pārdevis verdzībā, pirmais pircējs viņu pārdevis tālāk, nākamais — atbrīvojis. Sinopes *Diogenu* (sk. 29, 2. piez.) sagūstīja pirāti un pārdeva korintietim Kseniādam, kas viņam uzticēja savu bērnu audzināšanu.

[18] T. i., pielabināmies ietekmīgu personu vergiem.

[19] *pater familiae* (*-as*), arī: ģimenes galva.

[20] *familiares*.

[21] *Mīmi* — sk. 7, 1. piez.

[22] Saturnālijus — sk. 18, 1. piez.

[23] *Konsulārs* — bijušā konsula mūža tituls.

[24] *vocare ad pilleum servos*. Iespējams arī tulkojums: aicināt vergus uz sacelšanos.

[25] *Klienti* — sk. 19, 2. piez.

[26] *Ar vārdiem: ar sitieniem*. Oriģinālā ir vārdu spēle: *verborum castigatione — verberibus*. Sal. Cicerona «Sarunas Tuskulā», III, 64: *nec verbis solum, sed etiam verberibus.. [pueros] plorare cogunt* — viņi liek ne vien ar vārdiem, bet arī ar pērienu [zēniem] raudāt. Šī vārdu spēle izmantota arī «Indriķa hronikā», II, 5.

[27] Protams, ieganstu.

48. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Uz tavu vēstuli, ko sūtīji man no ceļa un kas ir tikpat gara kā pats ceļš, atbildēšu vēlāk. Man vienatnē rūpīgi jāapdomā, ko lai tev iesaku, jo arī tu, kas prasi padomu, ilgi domāji, vai prasīt padomu. Un jo vairāk tas jādara man, tā kā atrisināt jautājumu prasa vairāk laika nekā to uzdot, īpaši tad, kad vienam der viens, otram kas cits. (2) Vai runāju atkal kā epikūrietis? Bet man der tas pats, kas tev. Es nebūtu tavs draugs, ja viss, kas attiecas uz tevi, neskartu arī mani. Draudzība mūsu starpā rada kopību visās jomās; katram atsevišķi nav ne laimes, ne nelaimes, mums dzīve ir kopīga. Nevar dzīvot laimīgi tāds cilvēks, kas domā tikai par sevi, kas visu pagriež tikai sev par labu: tev jādzīvo citam, ja gribi dzīvot sev. (3) Šīs rūpīgi un svēti glabātās saites, kas vieno mūs,

cilvēkus, ar cilvēkiem un rāda, ka pastāv kādas kopīgas cilvēkdzimuma tiesības, lielā mērā palīdz arī izkopt tās ciešākās draudzības saites, par kurām runāju: tam, kam ir daudz kopīga ar citu cilvēku, ar draugu būs kopīgs viss.

(4) Lai, Lucīlij, krietnākais no vīriem, asa prāta ļaudis labāk pamāca mani, ko esmu parādā draugam, ko — cilvēkam, nekā to, cik veidos lieto vārdu «draugs» un cik daudz nozīmju ir vārdam «cilvēks». Lūk, gudrība un muļķība iet katra uz savu pusi: kurai lai dodos līdzi? Uz kuru pusi vēlēsi man iet? Vienam cilvēks ir tas pats, kas draugs, otram draugs nav tas pats, kas cilvēks: pirmais iegādā sev draugu, otrs draugam gādā sevi. Bet tu sagrozi manus vārdus, noņemies ar zilbēm. (5) Protams, ja nemāku veidot āķīgākos jautājumus un ar viltus slēdzienu no patiesības izsecināt melus, es nevarēšu izšķirt, no kā jāvairās un pēc kā jātiecas. Man kauns: mēs, veci vīri, rotaļājamies ar tik nopietnām lietām.

(6) «Suns — tā ir zilbe; suns graužkaulu; tātad zilbe graužkaulu.»[1] Iedomājies, ka nespēju to[2] atrisināt: kādas briesmas, kādas nepatikšanas man var rasties no šādas nezināšanas? Bez šaubām, jābaidās, ka suņu būdā kādreiz turēšu[3] zilbes vai manas neuzmanības dēļ grāmata nograuzīs kaulu[4]. Varbūt vēl asprātīgāks ir šāds secinājums: «Suns — tā ir zilbe; zilbe negraužkaulu; tātad suns negraužkaulu.» (7) Tavu bērnišķīgu blēņošanos! Un tālab raucam pieri? Tālab audzējam bārdu? To mācām nopietnu, bālu vaigu?

Vai gribi zināt, ko filozofija sola cilvēkdzimumam? Padomu. Vienu aicina nāve, otru māc nabadzība, vēl kādu moka bagātība — citu vai paša; cits bīstas nelaimīga likteņa, cits atkal grib tikt vaļā no savas laimes; ar vienu ļauni apietas dievi, ar otru — cilvēki. (8) Kālab saceri man šīs blēņas? Joki te nevietā: tu esi aicināts par aizstāvi nelaimīgajiem. Esi apsolījis palīdzēt jūrā cietušajiem, gūstekņiem, slimajiem, nabagajiem, tiem, kuri sniedz savu skaustu paceltam zobenam. Kurp novērsies? Ko dari? Tam, ar ko tu joko, ir bail. Steidz palīgā nelaimīgajiem, lai kādās grūtībās tie iestiguši.[5] Viņi no visām pusēm stiepj rokas pēc tevis, lūgšus lūdzas jel kādu palīdzību pazudinātajai vai zūdošajai dzīvei. Tu esi viņu cerība un balsts. Viņi lūdz tevi, lai velc viņus laukā no mutuļojoša atvara, lai izmētātajiem un noklīdušajiem parādi spilgto patiesības gaismu. (9) Pasaki viņiem, ko daba radījusi nepieciešamu, ko — lieku, cik vieglus likumus tā noteikusi, cik patīkama un netraucēta rit dzīve cilvēkiem, kas seko šiem likumiem, un cik sūra un sarežģīta ir tiem, kas vairāk uzticas ļaužu domām nekā dabai. Bet vispirms izskaidro viņiem, kas varētu kaut vai daļēji atvieglināt viņu ciešanas.

Kas gan no minētajām asprātībām[6] viņus atbrīvo no iekārēm, iegrožo tās? Un kaut tās tikai nedotu nekādu labumu! Bet tās ir kaitīgas. Ja vēlies, parādīšu tev skaidri un gaiši, ka arī izcilas dotības mazinās un panīkst, ja tās nodod šādas matu skaldīšanas kalpībā. (10) Kauns sacīt, kādus ieročus tā izsniedz cilvēkiem, kuriem jācīnās ar likteni, un ar ko tā apbruņo viņus. Vai tāds ir ceļš uz augstāko labumu? Ar filozofijas «vai nu, vai arī» vai nekrietnajām atrunām, kas apkauno pat tos, kas sēž pie ziņojumu dēļa?[7] Jūs, kas tīšuprāt ievilināt lamatās tos, kuriem uzdodat jautājumus, — ko citu panākat kā vien to, ka viņi šķiet pēc noteikumiem prāvu zaudējuši[8]? Bet, tāpat kā prētors[9] prasītājus, tā filozofija atkal ieceļ tiesībās šos asprātību upurus[10]. (11) Kāpēc atkāpjaties no saviem lielajiem solījumiem? Jūs, kas skaļiem vārdiem apņēmāties panākt, ka ne zelta, ne zobena spožums neapžilbinās man acis, ka ar nelokāmu stingrību noniecināšu, ko visi vēlas un kā visi baidās, — kāpēc nokāpjat līdz gramatikas pirmsākumiem? Ko runājat?

Tā nokļūst līdz zvaigznēm?[11]

Lūk, ko man sola filozofija: padarīt mani dievam līdzīgu. Uz to esmu aicināts, tālab atnācis: tad nu pildi savu solījumu!

(12) Tātad, mans Lucīlij, turies tālāk no šīm filozofu atrunām un ierunām. Labam tikumam pienākas atklātums un vienkāršums. Pat ja vēl atlicis daudz mūža gadu, tie jāiedala taupīgi, lai pietiktu nepieciešamajam. Bet tagad — kāds neprāts mācīties nevajadzīgo, kad laika ir tik maz! Paliec sveiks!

[1] Oriģinālā: pele grauž sieru. Tulkojumam divzilbju «pele» nederēja.

[2] Šo sofismu.

[3] Oriģinālā: peļu slazdā ķeršu.. (Reiz atkāpies no oriģināla, tulkotājs spiests palikt konsekvents.) Sk. 1. piez.

[4] Oriģinālā: apēdis sieru (sk. 1. piez.).

[5] Vieta sabojāta. Tulkojums pamatojas uz vairāku konjektūru kombinējumu.

[6] Rotaļāšanās ar sofismiem.

[7] *Atrunas* (*exceptiones*) — argumenti, ar kādiem atbildētājs tiesā centās atspēkot prasību. Pie prētora *ziņojumu dēļa* sēdēja cilvēki («kaktu advokāti»), kas palīdzēja atbildētājiem sacerēt šādas atrunas.

[8] *Prāvu zaudējuši* — protams, pārnestā nozīmē.

[9] Kā tiesnesis.

[10] *Šos asprātību upurus* — oriģinālā tikai: *hos* — šos, t.i., iepriekš minētos ar sofistiskiem jautājumiem lamatās ievilinātos.

[11] Vergilijs, «Eneīda», IX, 641, šeit ne jautājuma formā; atdzejojis A. Ģiezens.

49. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tiesa, mans Lucīlij: kas atceras draugu tikai tad, kad viņam to atgādina kāda vieta, tas ir paviršs, nevērīgs cilvēks. Tomēr pazīstamas vietas reizēm atjauno mūsu dvēselē mītošas ilgas, ne jau atdzīvinot izdzisušas atmiņas, bet atmodinot dusošas. Tāpat sērotāju sāpes, kaut gan tās jau remdinājis laiks, no jauna uzvanda aizgājēja iemīļots vergs vai kādas viņa drēbes, vai mājoklis. Lūk, Kampānija, īpaši Neapole un tavu Pompeju skats, — neticami, cik dzīvas ilgas pēc tevis tas viss manī rada: tu esi visā pilnībā manu acu priekšā tāds, kāds biji, kad šķīros no tevis. Redzu tevi asaras rijam, nespējīgu turēties pretī jūtām, kas lauzās uz āru, par spīti tavai savaldībai. (2) Man šķiet, ka esmu tevi tikko kā zaudējis. Bet kas tad nav «tikko kā», ja atceras? Tikko kā sēdēju, zēns būdams, pie filozofa Sotiona[1], tikko kā sāku vest prāvas; tikko kā zuda patika uz to, tikko kā — arī spējas. Bezgala ātri skrien laiks; īpaši skaidri tas redzams atskatoties. Kamēr mūsu skatiens vērsts tikai uz tagadni, laiks maldina mūs — tik nemanāms ir tā straujais ritums. (3) Tu vaicā pēc iemesla? Viss pagājušais laiks ir vienā vietā; tas ir vienlīdz pārskatāms, jo atrodas vienkopus, un viss iegāžas tā dzīlēs. Turklāt nevar arī būt lielu laika posmu tam, kas pats par sevi ir tik īss. Mūsu dzīves ilgums ir punkts, pat mazāks nekā punkts. Bet arī šo neizmērojami mazo daba sadalījusi, it kā tas būtu kāds lielāks posms:

kādu daļu tā piešķīrusi agrai bērnībai, citu — zēna gadiem, citu — jaunībai, citu — zināmai pārejai no jaunības uz vecumu, vēl citu — pašam vecumam. Cik daudz pakāpju tā iekārtojusi tik šaurā telpā! (4) Tikko kā pavadīju tevi, un tomēr šis «tikko kā» ir prāva mūsu dzīves daļa, tā ka mums palaikam jāpadomā, cik īss ir atlikušais laiks. Agrāk man laika ritums nešķita tik straujš; tagad uztveru to kā neticami ātru — vai nu tāpēc, ka jūtu tuvojamies galamērķi, vai tāpēc, ka esmu kļuvis uzmanīgāks un sācis aplēst savus zaudējumus. (5) Tāpēc jo vairāk dusmojos par tiem, kas lielāko daļu sava laika, kura, lai cik rūpīgi to taupītu, pat nepietiek nepieciešamajam, izšķiež nevajadzīgām lietām. Cicerons izsakās, ka viņam, pat ja divkāršotu viņa mūža gadus, nepietiktu laika lasīt liriķus.[2] To pašu varu teikt par dialektiķiem, tikai viņi blēņojas ar lielāku nopietnību. Liriķi paši atzīstas, ka draiskojas, bet šie iedomājas, ka dara ko svarīgu. (6) Es neapgalvoju, ka uz šīm lietām nav pat jāpaskatās, bet tikai jāpaskatās un jāsveicina pa gabalu — lai netiekam apvesti ap stūri un mēs nedomātu, ka tajās mīt kāds dižs, slepens labums. Kālab nomokies, noņemies ar jautājumu, kuru saprātīgāk neievērot nekā risināt? Vākt kopā sīkumus var atļauties cilvēkus, kas staigā drošībā, bez raizēm. Bet, kad no mugurpuses mācas virsū ienaidnieks un kareivim pavēlēts doties ceļā, nepieciešamība liek nosviest visu, kas uzkrāts bezrūpīga miera laikā. (7) Nav man laika medīt vārdus ar neskaidru nozīmi, ar tiem pārbaudīt sava prāta asumu.

> Redzi, kā pulcējas tautas, kā pilsētas, noslēdzot vārtus,
> Asina šķēpus..[3]

Ar lielu drosmi man jāieklausās šajā kara troksnī, kas mani apņem no visām pusēm. (8) Es pamatoti visiem liktos prātā jucis, ja es, kamēr sirmgalvji un sievietes stieptu akmeņus mūra nostiprināšanai, kamēr apbruņotie jaunieši aiz vārtiem gaidītu vai pat prasītu zīmi uzbrukumam, kamēr ienaidnieka ieroči jau mirdzētu pie pašiem vārtiem un, parakumiem izvandīta, drebētu pati zeme, — ja es tad sēdētu dīkā un celtu priekšā tāda veida jautājumiņus kā: «Ko neesi pazaudējis, tas tev ir; ragus neesi pazaudējis, tātad tev ir ragi,» — vai ko citu šādiem asprātīgiem murgiem līdzīgu. (9) Tāpat arī es varētu tev likties prātā jucis, ja nopūlētos ar tādām lietām: esmu arī tagad ielenkumā. Taču tajā[4] ielenkumā briesmas man draudētu no ārpuses un mani no ienaidnieka šķirtu mūris, bet tagad nāves briesmas man ir cieši līdzās. Nav man laika tādām blēņām: manās rokās ir milzīgs uzdevums. Ko man darīt? Nāve man seko pa pēdām, dzīve bēg prom. (10) Iemāci man, ko lai daru, lai tam pretotos. Gādā par to, lai es nebēgtu no nāves, lai dzīve nebēgtu no manis. Iedrošini mani pret grūtumu, dāvā pacietību pret neizbēgamo, paplašini mana laika šauros ietvarus. Paskaidro man, ka dzīves vērtība nav tās ilgumā, bet tās izmantojumā: var gadīties, pat ļoti bieži gadās, ka cilvēks, kas dzīvojis ilgi, ir dzīvojis par maz. Saki man, kad eju gulēt: «Varbūt tu vairs nepamodīsies.» Saki man, kad esmu pamodies: «Varbūt tu vairs netiksi pie gulēšanas.» Saki man, kad eju ārā no mājām: «Varbūt tu vairs neatgriezīsies.» Saki man, kad pārnāku: «Varbūt tu vairs neiesi ārā no mājām.» (11) Tu maldies, uzskatīdams, ka vienīgi jūras braucienā dzīvību no nāves šķir pavisam maza atstarpe[5]; tā ir vienlīdz niecīga ikvienā vietā. Ne visur nāve parādās tik tuvu, bet visur tā ir tikpat tuvu. Aizgaiņā šo tumsu, un tev būs vieglāk man iemācīt, kam lai esmu sagatavots. Daba radījusi mūs uztvērīgus un dāvājusi prātu — gan nepilnīgu, taču spējīgu pilnveidoties. (12) Runā ar mani par taisnīgumu, par pienākuma apziņu, par pieticību, par abējādu kaunīgumu — to, kas liek atturēties no ciļa miesas,

un to, kas liek glabāt savējo. Ja nevadāsi mani pa sānu ceļiem, vieglāk sasniegsi savu mērķi, jo, kā sacījis traģiķis,

Ir patiesībai runa vienkārša.[6]

Tāpēc nevajag to sarežģīt. Dvēselēm, kas tiecas pēc dižuma, nekas nepiestāv mazāk kā šāda blēdīga viltība. Paliec sveiks!

[1] *Sotions* — filozofs peripatētiķis, viens no Senekas skolotājiem Romā. Sk. arī 108, 17.
[2] Tāds Cicerona izteikums nav saglabājies.
[3] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 385—386, atdzejojis A. Ģiezens.
[4] Īstajā, iepriekš attēlotajā.
[5] Kuģa dibens.
[6] Euripīds, «Feniķietes», 469.

50. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tavu vēstuli saņēmu daudzus mēnešus pēc tam, kad to biji nosūtījis. Tāpēc uzskatīju par lieku cilvēkam, kas to atgādāja, pavaicāt, kā tev klājas, jo, ja viņš to atcerētos, viņam vajadzētu būt ļoti labai atmiņai. Tomēr ceru, tu jau dzīvo tā, ka, lai arī kur atrodies, zinu, kā tev klājas. Ko gan citu dari kā vien to, ka diendienā pilnveidojies, ka atmet kādus no saviem maldiem, ka atzīsti par savu vainu to, ko piedēvēji apstākļiem? Daudz ko taču piedēvējam vietai un laikam, bet tie, lai arī kurp dodamies, mums sekos visur. (2) Kā zini, Harpaste, sievas plānprātīgā verdzene, ir palikusi manās mājās kā mantots slogs. Man ir liela nepatika pret šādiem kropliem radījumiem, bet, ja gribu uzjautrināties par muļķi, man nav jāmeklē tālu: smejos par sevi. Tad nu šī plānprāte pēkšņi zaudējusi redzi. Stāstu tev ko neticamu, bet tā ir taisnība: viņa nezina, ka ir akla, un vienā gabalā lūdz savu uzraugu pārvākties no šīs mājas, jo tā esot tumša. (3) Bet lai tev būtu skaidrs: tas, kāpēc smejamies par viņu, notiek ar mums visiem. Neviens nesaprot, ka viņš ir skops, ka ir mantkārīgs. Neredzīgie tomēr prasa sev pavadoni, bet mēs klīstam apkārt bez pavadoņa un sakām: «Neesmu godkārīgs, bet Romā neviens nevar citādi dzīvot. Neesmu izšķērdīgs, bet pati pilsēta prasa lielas izdošanas. Tā nav mana vaina, ka esmu ātras dabas, ka neesmu vēl izšķīries par noteiktu dzīves veidu: to dara jaunība.» (4) Ko mānām sevi? Mūsu nelaime nenāk no ārpuses: tā ir mūsos, pašās iekšās; savu veselību atgūstam tik grūti tāpēc, ka neapzināmies esam slimi. Un, ja arī sāktu ārstēties, — kad mēs atbrīvotos no tik daudzām un tik grūtām slimībām? Bet tagad mēs pat nemeklējam ārstu, kam būtu mazāk pūļu, ja viņu ataicinātu, kamēr vaina vēl jauna: maigās, nepieredzējušās dvēseles sekotu tam, kas tām rādītu pareizo ceļu. (5) Grūti vest atpakaļ pie dabas vienīgi to, kas no tās atkāpies. Mēs kautrējamies apgūt pareizu garīgo stāju, bet — dieva vārds! —, ja ir apkaunojoši tai meklēt skolotāju, tad jāatmet cerība, ka tik liels labums mums varētu tikt nejaušības pēc; ir jāpapūlas, un šīs pūles, patiesību sakot, nav pat nekādas lielās, ja vien, kā jau teicu, sāksim veidot un labot savu dvēseli, iekam tās trūkumi iesīkstējuši. (6) Taču arī iesīkstējušie man neliekas bezcerīgi: nav nekā, ko neuzveiktu neatlaidīgs darbs un centīgas,

uzmanīgas rūpes. Koku stumbrus, lai arī cik līki tie būtu, iespējams iztaisnot; izliekušos baļķus iztaisno siltums, un tiem, kaut radušies citādā izskatā, piešķir to veidu, kāds mums vajadzīgs: daudzkārt vieglāk veidojama mūsu dvēsele, lokana un pakļāvīgāka par jebkuru šķidrumu. Kas tad cits ir dvēsele kā vien īpašs gaisa[1] stāvoklis? Bet gaiss, kā redzi, ir par tik vieglāk veidojams nekā jebkura cita viela, par cik mazāks ir tā blīvums.[2]

(7) Tas, ka jau atrodamies ļaunuma gūstā, ka jau ilgi esam tā varā, nedrīkst tev, mans Lucīlij, būt par pamatu atteikties no labām cerībām par mums: nevienam pareiza garīgā stāja nav tikusi pirms nepareizās, kas mums visiem iepriekš piemīt: apgūt tikumu nozīmē atradināties no trūkumiem. (8) Ar jo lielāku drosmi mums jāstājas pie sevis labošanas tāpēc, ka reiz iegūtais labais paliek mūsu īpašumā uz laiku laikiem: no tikuma vairs neatradinās. Tam pretējais ļaunums svešā augsnē slikti iesakņojas, un tāpēc to var padzīt, iznīdēt. Stingri sakņojas tikai tas, kas nokļūst savā vietā. Tikums atbilst dabai, netikumi ir pretrunā ar to, tai naidīgi. (9) Reiz iegūts tikums mūs vairs nepamet, un tas ir viegli nosargājams, bet ceļš uz to sākumā ir stāvs[3], jo nevarīgai slimai dvēselei piemīt bailes no nezināmā: tāpēc tā jāpiespiež, lai iesāk. Tad zāles nebūs rūgtas: tās rada patiku uzreiz, kamēr dziedina. No citām zālēm gūst prieku tikai pēc izdziedināšanās, bet filozofija reizē ir dziedinātāja un patīkama. Paliec sveiks!

[1] *spiritus*. «Gaiss» kontekstā šķiet piemērotāks *spiritus* atveidojums nekā «dvesma», kā to atveidojuši daži tulkotāji. Pats Seneka 121, 12 atzīstas savā neziņā par dvēseles būtību: «..zinām, ka mums ir dvēsele, bet, kas un kur tā ir, kāda un no kurienes, to nezinām.»

[2] Sal. 57, 8, kā arī Lukrēcija «Par lietu dabu», III, 426 un sek.

[3] Sal. Hēsioda «Darbi un dienas», 286 un sek.

51. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kā nu kurš var, mans Lucīlij: tev tur ir Etna, augstais, pazīstamais Sicīlijas kalns, kuru Mesalla[1] vai Valgijs[2] — esmu to lasījis abu sacerējumos — sauc par vienīgo, gan nezinu, kāpēc, jo uguni izverd daudzas vietas, ne vien augstienēs (tas notiek biežāk, jo uguns, dabiski, paceļas iespējami augstāk), bet arī zemienēs. Mēs iespēju robežās esam apmierināti ar Bajām[3], kuras gan otrā dienā pēc ierašanās atkal atstāju: kaut arī tām ir zināmas dabiskas priekšrocības, no šīs vietas jāvairās, jo baudkāre to izraudzījusies savām izpriecām[4]. (2) «Kā tā? Vai tad drīkst kādu vietu pasludināt par nīstamu?» — Nekādā ziņā. Bet tāpat, kā gudram, godīgam vīram zināms apģērbs piestāv labāk nekā cits un viņš nevis ienīst kādu krāsu, bet uzskata to par nepiemērotu cilvēkam, kas atzīst sevi par pieticības piekritēju, tā arī ir vietas, no kurām gudram cilvēkam vai tādam, kas tiecas pēc gudrības, jāvairās kā no nesavienojamām ar krietniem tikumiem. (3) Tāpēc cilvēks, kas domā par noslēgtu dzīves veidu, nekad neizraudzīsies Kanopu[5], lai gan tā nevienam neliedz dzīvot pieticīgi, pat ne Bajas, jo tās attīstās par netikumu perēkli. Tur izpriecu kāre atļaujas visvairāk, tur tā visvairāk atraisās, it kā ar šo vietu saistītos zināma tikumu vaļība. (4) Mums jāizraugās vieta, kas nāk par labu ne vien miesai, bet arī tikumiem. Tāpat kā negribētu dzīvot benžu vidū, es arī nevēlos atrasties tur, kur ik uz soļa ir dzer-

tuves. Skatīt iereibušus blandāmies pa krastmalu, dzīres uz ūdens, ezerus, kas atbalso dārdošas mūzikas skaņas, un visu pārējo, ar ko izpriecu kāre, it kā atbrīvojusies no likumiem, ne vien grēko, bet pat dižojas, — kam man tas vajadzīgs? (5) Mums jārīkojas tā, lai pēc iespējas tālāk bēgtu no visa, kas vedina uz netikumiem. Dvēsele jānorūda un jāsargā no baudu vilinājumiem. Viena vienīga ziemas nometne demoralizēja Hannibalu, Kampānijas ērtības[6] vērta mīkstčaulīgu šo vīru, ko nebija salauzuši ne sniegi, ne Alpi. Viņš uzvarēja ar ieročiem, viņu uzvarēja netikumi. (6) Arī mums jāpilda karadienests, proti, tāda veida karadienests, kas nepazīst ne miera, ne atpūtas: pirmām kārtām mums jāpieveic iekāres, kas, kā redzi, aizrāvušas arī skarbus raksturus. Ja kādam ir priekšstats, pie cik liela darba viņš stājas, viņš sapratīs, ka te nekas nav paveicams ar gļēvumu, mīkstčaulību. Kam man šie siltie baseini? Kam sviedrētavas ar sauso karstumu, kas izspiež visu šķidrumu? Lai tikai darbs liek plūst sviedriem! (7) Ja mēs rīkotos kā Hannibals — pārtrauktu jebkuru rosību, apstādinātu karu un cītīgi lolotu savu miesu, ikviens mums pamatoti pārmestu bezdarbību nelaikā, kas ir bīstama arī uzvarētājiem un jo vairāk tam, kas vēl tikai cīnās par uzvaru. Bet mums atļauts vēl mazāk nekā pūniešu karavīriem: mūs gaida lielākas briesmas, ja atkāpjamies, arī lielākas pūles, ja paliekam pie iecerētā. (8) Liktenis karo ar mani: netaisos pildīt tā pavēles. Nepieņemu tā jūgu un pat — bet tas prasa vēl vairāk drosmes — nokratīšu to. Dvēsele nedrīkst kļūt gļēva: ja piekāpšos baudai, jāpiekāpjas arī sāpēm, jāpiekāpjas grūtībām, jāpiekāpjas nabadzībai; tādas pašas tiesības pār mani pieprasīs sev arī godkāre un dusmas: tik daudzās kaislībās tikšu raustīts uz visām pusēm, pat gabalos plosīts.

(9) Nospraustais mērķis ir brīvība; šīs balvas labad arī pūlos. Tu vaicāsi — kas tā ir par brīvību? Nebūt nevienas lietas, nekādas nepieciešamības, nekādu nejaušību vergam, nostādīt likteni vienā līmenī ar sevi. Ar to dienu, kad sapratīšu, ka esmu stiprāks par to, tas būs bezspēcīgs: es lai paciešu to, kaut gan manās rokās ir nāve?

(10) Tam, ko nodarbina šādas domas, ir jāizvēlas nopietnas, cienījamas vietas. Pārāk patīkamais izlutina dvēseli, un nav šaubu, ka apvidus spēj iedragāt spēkus. Nastnesēji dzīvnieki, kuru nagi sacietējuši uz akmeņaina pamata, iztur jebkuru ceļu; mīkstās, purvainās ganībās nobarotiem tie ātri nodilst. Drosmīgāks ir kareivis, kas nāk no kalnaina novada; kūtrs ir pilsētnieks un kunga mājās uzaudzis vergs. Nekāda darba nevairās roka, kas tver ieročus pēc arkla; smalkajam, iesmaržinātajam zūd spēki pirmajos kaujas putekļos. (11) Skarbāka vietas gaisotne stiprina garu un dara to piemērotu lielām iecerēm. Scīpionam[7] Literna[8] bija cienījamāka trimdas vieta nekā Bajas: viņš nedrīkstēja tik mīksti krist. Arī vīri, kam liktenis pirmajiem uzticēja varu valstī, Gājs Marijs, Gnējs Pompejs un Cēzars, gan uzcēla lauku mājas Baju apkārtnē, bet novietoja tās augstākajās kalnu virsotnēs:[9] viņiem šķita karavīriem piemērotāk lejā plaši izpletušos līdzenumu pārredzēt no augstuma. Paskaties, kādas vietas viņi izraudzījās, kur uzcelt savas ēkas, un kādas bija šīs ēkas, un tu sapratīsi, ka tās nav lauku mājas, bet cietokšņi. (12) Kā tu domā: vai Katons[10] jebkad būtu gribējis dzīvot tādā vietā, no kurienes varētu skaitīt kuģos garām braucošās netikles, vērot daudzveidīgās, raibi izkrāsotās laivas un pa visu ezeru peldošās rozes, lai naktīs klausītos dziedātāju bļaustīšanos? Vai viņš nebūtu labprātāk palicis starp palisādēm, ko vienas nakts laikā būtu uzcēlis pats savām rokām?[11] Vai katrs, ja vien viņš ir vīrietis, negribētu, lai viņu no miega iztraucē taures signāls, nevis orķestra skaņas?

(13) Bet nu jau gana karots ar Bajām! Taču nekad nav gana karot ar netikumiem, kurus, lūdzos tevi, Lucīlij, vajā bez mēra un bez gala, jo arī tiem nav ne gala, ne mēra!

Nomet tos, kas plosa tev sirdi, un, ja nevari tos iznīdēt citādi, izrauj pašu sirdi kopā ar tiem. Pirmām kārtām padzen baudas — lai tās tev ir lielākās ienaidnieces. Kā laupītāji, kurus ēģiptieši sauc par filētiem, tās apskauj mūs, lai nožņaugtu.[12] Paliec sveiks!

[1] Marks Valerijs *Mesalla* Korvīns (ap 64 pr. Kr.—8 pēc Kr.) — Augusta uzticības persona, filologs un orators. Pie viņa literārā pulciņa piederēja citu starpā Tibulls un jaunais Ovidijs.

[2] Gājs *Valgijs* Rūfs — Augusta laika dzejnieks un retors, Horācija draugs.

[3] *Bajas* Kampānijā, ap 15 km uz dienvidrietumiem no Neapoles, bija Itālijas pazīstamākā peldvieta.

[4] *Savām izpriecām — celebrandum,* burtiski: svinēšanai.

[5] *Kanopa* — atpūtas vieta ap 22 km uz ziemeļaustrumiem no Aleksandrijas, pazīstama ar savu greznību un izlaidību.

[6] *fomenta* — burtiski: siltie apliekamie. Hannibals pēc uzvaras pie Kannām (216. g.) nevērsās pret Romas pilsētu, bet palika ziemas nometnē Kampānijā.

[7] *Scīpions* (Vecākais) — sk. 24, 8. piez.

[8] *Literna* — pilsēta Kampānijā, Scīpiona Vecākā brīvprātīgās trimdas vieta (sk. 86, 1—12).

[9] *Marija* (sk. 94, 25. piez.) un *Cēzara* mājas atradās uz Misēna zemesraga.

[10] *Katons* — domāts Katons Jaunākais (sk. 13, 6. piez.).

[11] Romiešu karavīri pārgājienos nēsāja pār plecu mietu, kurā piesēja savas mantas. Nocietinot nometni, no šiem mietiem cēla palisādes uz nometnes vaļņa.

[12] Vārdu spēle: Seneka saista grieķu lietvārdu *philétēs* ar darbības vārdu *philéō* — mīlu. Īstenībā *philétés* ir blakusforma lietvārdam *phēlétēs* — krāpnieks, zaglis, no *phēléō* — krāpju.

52. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kas tas ir, kas mūs, kad tiecamies uz vienu pusi, velk uz citu un dzen mūs uz turieni, no kurienes gribam aiziet? Kas cīnās ar mūsu dvēseli un neļauj mums ko gribēt reiz par visām reizēm? Mēs svārstāmies starp dažādām iecerēm: neko negribam pēc brīvas izvēles, neko — neierobežoti, neko — uz visiem laikiem. (2) «Tā ir muļķība,» sacīsi, «kurai nav nekā pastāvīga, nekas ilgstoši nav pa prātam.» — Bet kā un kad raisīsimies vaļā no tās? Neviens pats par sevi nav pietiekami stiprs, lai izrautos: vajag, lai kāds mums pastieptu roku un izvestu laukā. (3) Epikūrs saka, ka daži cilvēki bez citu palīdzības tikuši pie patiesības, paši lauzuši sev ceļu; viņš arī visvairāk cildina tos, kam šī ierosme nākusi no viņu dvēseles, kas paši virzījuši sevi. Dažiem turpretim esot vajadzīgs citu atbalsts, jo tie paši nesperšot ne soli, ja neviens neiešot pa priekšu, bet tad gan labprāt sekošot. Pie tiem piederot arī Mētrodors[1]; arī tas esot lielisks gars, tomēr tikai otršķirīgs. Mēs nepiederam pie pirmās kategorijas: tā būtu veiksme, ja uzņemtu otrajā. Bet nenonievā arī cilvēku, kas glābjams tikai ar cita palīdzību: arī tas jau ir daudz — vēlēšanās tikt glābtam. (4) Bez tam sastapsi kādu cilvēku sugu, kas arī nav zemē metama, — tos, kurus var piespiest, skubināt nostāties uz pareiza ceļa un kuriem vajag ne vien vadītāja, bet arī palīga un, tā sakot, piespiedēja: tā ir trešā kategorija. Ja meklēsi piemēru arī tai, tad tāds, kā saka Epikūrs, bijis Hermarhs[2]. Tāpēc viņš vienu apsveic kā laimīgāku, tur-

pretim otru vairāk cienī.[3] Kaut gan abi sasnieguši to pašu mērķi, tomēr lielāku uzslavu pelnī tas, kas to panācis ar nepateicīgāku vielu. (5) Iedomājies, ka uzceltas divas vienādas ēkas, vienlīdz augstas un krāšņas. Vienai bija ticis nevainojams būvlaukums, un tā ātri auga augumā; otrai pamatus lika mīkstā, irdenā zemē, un bija jāpatērē daudz pūļu, kamēr tika līdz stingrai pamatnei. Pirmajai viss padarītais tūdaļ duras acīs, otrai liela daļa paveiktā, turklāt grūtākā, paliek apslēpta. (6) Tā arī vieniem cilvēkiem iedaba ir pakļāvīga, viegli veidojama, citiem, kā saka, tā jāapstrādā roku darbā un no pašiem pamatiem. Tāpēc es par laimīgāku dēvētu to, kam nav bijis jāpūlas ar sevi, bet lielāks nopelns paša acīs ir tam, kas uzveicis savas iedabas nelāgās īpašības un sevi nevis aizvadījis līdz gudrībai, bet aizrāvis. (7) Tev jāzina: mums lemta šāda nepakļāvīga, grūti veidojama iedaba; mēs ejam, pārvarēdami šķēršļus. Tad nu lai cīnāmies un saucam citus palīgā!

«Ko lai saucu?» vaicāsi. «Šo vai to?» — Atgriezies pie senajiem, kas ir tavā rīcībā: mums palīdzēt spēj ne vien tie, kas dzīvo, bet arī tie, kas dzīvojuši. (8) Bet no tiem, kas dzīvo, izvēlēsimies nevis tos, kuri milzīgā ātrumā izverd vārdus un bārsta nodeldētas patiesības, kuri ar saviem priekšnesumiem apstaigā privātmājas, bet tos, kuri māca ar savu dzīvi, kuri, pateikuši, kas darāms, to arī apliecina darbos un norāda, no kā jāvairās, un kuri nekad netiek pieķerti darām to, no kā paši ieteikuši vairīties. Izraugies par palīgu to, kuru tu vairāk apbrīno, viņu redzēdams nekā viņu dzirdēdams. (9) Taču neliedzu tev klausīties arī tos, kas raduši runāt publikas priekšā, ja vien viņi dodas cilvēkos, lai padarītu tos labākus un paši kļūtu labāki, bet nedara to godkāres dēļ. Kas gan var būt apkaunojošāks nekā filozofija, kas tiecas pēc skaļas piekrišanas? Vai tad slimnieks cildina ārstu operācijas laikā? (10) Klusējiet godbijīgi un ļaujieties dziedināšanai! Ja arī atzinīgi iesauksities, to uztveršu tikai tā, it kā jūs ievaidētos no pieskaršanās jūsu vainām. Jūs gribat apliecināt, cik esat uzmanīgi un kā jūs saviļņo priekšmeta dižums? Lai tā būtu: spriest pašiem un balsot par ko labāku — kādēļ lai to neatļauju? Pītagora skolniekiem bija jāklusē piecus gadus. Vai tu domā, ka viņiem tad tūlīt bija atļauts gan runāt, gan cildināt? (11) Bet cik liels ir tā neprāts, kas atstāj auditoriju laimīgs par nejēgu piekrišanu! Ko tu priecājies, kad tevi slavē šie cilvēki, kurus pats nevari slavēt? Fabiāns[4] runāja publikas priekšā, bet viņu klausījās mierīgi un klusu[5]. Reizēm gan izlauzās skaļa piekrišana, bet to izraisīja priekšmeta dižums, nevis raiti un gludi plūstošās runas skanējums. (12) Jābūt atšķirībai starp piekrišanu teātrī un klausītavā. Arī cildinājumos var izpausties izlaidība.

Novērotājam ikviena parādība ir citu parādību pazīme. Ieskatu par cilvēka rakstura īpašībām var gūt no vismazākajām liecībām: izvirtušo nodod gan viņa gaita, gan žesti, gan kādreiz viena vienīga atbilde, gan pirksta pieskāriens galvai, gan greizs skatiens, nekrietno — viņa smiekli, ārprātīgo — viņa sejas izteiksme un stāja. Šīs īpašības kļūst redzamas pēc zināmām pazīmēm: kāds kurš ir, sapratīsi, novērodams, kā viņš cildina un kā tiek cildināts. (13) No visām pusēm klausītāji stiepj filozofam rokas pretī, apbrīnotāju pulks viņam bezmaz kāpj uz galvas. Bet tā nav viņa slavas, bet gan bēru dziesma[6], ja tu to spēj saprast. Lai šīs balsis paliek mākslām, kuru mērķis ir patikt tautai: filozofija lai tiek bijīgi godāta.

(14) Jauniem cilvēkiem lai reizēm ļauts sekot savu jūtu uzplūdam, taču tikai tad, ja viņiem patiešām ir šāds uzplūds, ja viņi nespēj piespiest sevi klusēt: tāda slavināšana sniedz arī zināmu uzmundrinājumu pašiem klausītājiem un iejūsmina jaunu cilvēku dvēseles. Bet lai šī aizrautība vērsta uz priekšmetu, nevis uz labi veidotām runām. Citādi

daiļrunība viņiem būs tikai kaitīga, kļūdama par pašmērķi, nevis modinādama vēlmi apgūt parādību būtību.

(15) Bet šobrīd atlikšu šo jautājumu, kas prasa īpašu un plašu izklāstu: kā runāt publikas priekšā, ko var atļauties pret klausītājiem un ko klausītāji — pret runātāju. Nav šaubu, ka filozofija sev kaitējusi, kopš sevi piedāvājusi publikai. Taču tā drīkst rādīties savā svētnīcā, ja būs atradusi nevis iztirgotāju, bet priesteri. Paliec sveiks!

[1] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.
[2] *Hermarhs* — sk. turpat.
[3] *Vienu.. — otru* — Mētrodoru — Hermarhu.
[4] *Fabiāns* — sk. 11, 6. piez.
[5] *Mierīgi un klusu* — oriģinālā viens vārds — *modeste.*
[6] *non laudatur.. sed conclamatur.* Pārmērīga slavināšana mazina filozofa nozīmīgumu.

53. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Uz ko vēl nevarēs mani pierunāt, ja jau pierunājuši doties jūras braucienā? Kad devos ceļā, jūra bija mierīga, bet debess smaga, ar tumšiem mākoņiem, kuri parasti izšķīst lietū un vējā. Tomēr, par spīti šaubīgajām un draudīgajām debesīm, cerēju aizlavīties tās nedaudzās jūdzes no tavas Partenopes[1] līdz Puteoliem[2]. Lai tiktu ātrāk prom, liku uzreiz uzņemt kursu pa atklāto jūru taisni uz Nēsidu[3], neiegriežoties nevienā līcī. (2) Kad biju jau tik tālu, ka man vairs nebija atšķirības, vai turpināt ceļu vai atgriezties, vispirms izzuda jūras gludums, kas bija mani pavedinājis: tā vēl nebija vētra, tomēr jūra jau bija kļuvusi nemierīga un viļņi aizvien lielāki. Ņēmos lūgt stūresvīru, lai mani kaut kur krastā izsēdina, bet viņš teica, ka tas esot klinšains un trūkstot piestātņu, un ka pats vētras laikā visvairāk baidoties zemes. (3) Taču man bija pārāk slikti, lai domātu par briesmām: mani mocīja jūras slimība, gausa un nebeidzama, kas sakairina žulti, tomēr neļauj tai izdalīties. Tāpēc uzstāju un piespiedu stūresvīru gribot negribot doties uz krasta pusi. Kad bijām nokļuvuši tā tuvumā, negaidīju, kamēr kas notiks pēc Vergilija priekšrakstiem, — lai

Priekšgalus kuģiem tie pagriež pret jūru..[4]

vai lai

Enkurs no priekšgala krīt..[5],

bet, atcerēdamies savu prasmi, metos, kā klājas vecam aukstu pelžu cienītājam, ūdenī ar visu gausapu[6]. (4) Ko, tavuprāt, esmu izcietis, kamēr rāpos laukā starp klintīm, kamēr meklēju un lauzu sev ceļu? Tad sapratu, ka jūrnieki ne bez pamata bīstas zemes. Tas ir neticami, ko izcietu, nevarēdams paciest pats sevi! Zini: Ulikss nav piedzimis, jūrai tik ļoti dusmojot, ka viņam kuģis visur gāja dibenā: nē, viņš slimoja ar jūras slimību! Arī es, lai kurp man vēl būs jābrauc ar kuģi, nokļūšu galā tikai divdesmit gados. (5) Kad biju savedis kārtībā savu kuņģi, kas, kā zini, līdz ar jūru vēl netiek vaļā no jūras slimības, un atsvaidzinājis miesu ar ziedēm, sāku pārdomāt, cik viegli gan aizmirstam savus

trūkumus, arī fiziskos, kas laiku pa laikam atgādina sevi, nemaz nerunājot par tiem, kas paliek jo apslēptāki, jo lielāki tie ir. (6) Neliela temperatūra maldina mūs, bet, kad tā ceļas un uzliesmo īsts drudzis, tas piespiež atzīties arī rūdītu slimnieku, kas spēj daudz ko izturēt. Sāp kājas, locītavās jūt dūrienus, bet vēl joprojām slēpjam to un sakām, ka esam izgriezuši potīti vai pārpūlējuši ar kādiem vingrojumiem. Neskaidrai slimībai, kas ir vēl sākuma stadijā, meklējam nosaukumu, bet, kad potītes jau pietūkušas un abas kājas kļuvušas par labajām,[8] esam spiesti atzīties, ka tā ir podagra.

(7) Tieši pretējais notiek ar slimībām, kuras skar dvēseli: jo ļaunāk kādam klājas, jo mazāk viņš to mana. Un par to tev nav ko brīnīties, mans visudārgais Lucīlij: kas tikai viegli iesnaudies un šajā miera stāvoklī redz sapņu tēlus, gulēdams brīžiem apzinās, ka guļ. Smags miegs izdzēš arī sapņus, un dvēsele iegremdējas tajā tik dziļi, ka tā vairs neapzinās pati sevi. (8) Kāpēc neviens neatzīstas savos trūkumos? Tāpēc, ka visi vēl joprojām ir to gūstā. Sapņus izstāsta cilvēks nomodā, un atzīšanās trūkumos ir izveseļošanās pazīme. Tāpēc lai mostamies, lai varam atsegt savus maldus! Bet vienīgi filozofija uzmodinās mūs, tikai tā aizgaiņās smago miegu. Veltī sevi tai visā pilnībā. Tu esi tās cienīgs, un tā ir tevis cienīga, steidziet apskauties! Visam citam liedzies drosmīgi un atklāti. Nevar nodarboties ar filozofiju tikai starp citu. (9) Būdams slims, tu pamestu novārtā gādību par savu mantu un vairs nedomātu ne par kādām darīšanām tiesā, un nevienu neuzskatītu par tik nozīmīgu, lai, slimībai atlaižoties, dotos par viņa pārstāvi uz tiesu: tu ar visu dvēseli censtos pēc iespējas ātrāk tikt vaļā no slimības. Un vai to pašu nedarīsi arī šobrīd? Atbrīvojies no visiem traucēkļiem un nododies savas garīgās stājas pilnveidei: neviens pārāk aizņemts cilvēks nevar to sasniegt. Filozofijai ir valdnieces vara: tā piešķir laiku, nevis saņem to. Tā ir nevis blakuslieta, bet galvenais; tā ir pavēlniece — tā ierodas un pavēl. (10) Aleksandrs kādai pilsētai, kas viņam piedāvāja daļu savas zemes un pusi visa īpašuma, atbildēja: «Esmu ieradies Āzijā, nevis lai saņemtu, cik jūs man dosit, bet lai jums paliktu, cik es jums atstāšu.» To pašu filozofija saka par visām lietām: «Es netaisos pieņemt laiku, kas jums paliks pāri, bet jums būs tik, cik pati atvēlēšu.» (11) Uz to visā pilnībā vērs savu garu; turies jo cieši pie filozofijas, godā to! Tad starp tevi un pārējiem radīsies milzīgs atstatums; tu būsi tālu priekšā visiem mirstīgajiem, dievi — tikai nedaudz priekšā tev. Tu vaicā: kāda tad būs atšķirība starp tevi un viņiem? Viņi pastāvēs ilgāk. Patiešām, tas ir liela mākslinieka veikums — visu ietvert tādā mazumā. Gudrajam viņa mūžs ir tikpat ilgs kā dievam visa mūžība. Bet ir arī kaut kas tāds, kur gudrais pārpēj dievību: šo no bailēm atbrīvojusi daba, gudro — viņš pats. (12) Raugi, cik tas ir diženi: bezspēcīgajam cilvēkam ir dieva bezbailība! Filozofijai piemīt neticams spēks salauzt jebkuru nejaušības varu. Nav tāda šķēpa, kas ieurbtos tās miesā: filozofija ir bruņota un nesatricināma. Dažiem šķēpiem tā atņem sparu, uztverot tos kā vieglas bultas savā plašajā tērpā, citus atvaira un met atpakaļ tam, kas tos raidījis. Paliec sveiks!

[1] *Partenope* — senais Neapoles nosaukums, kas saistīts ar teiksmu par vienu no sirēnām, kura pēc Odiseja aizbraukšanas iemetusies jūrā netālu no vietas, kur vēlāk uzcelta Neapole.

[2] *Puteoli* — tirdzniecības pilsēta ap 15 km no Neapoles.

[3] *Nēsida* — neliela sala iepretī Puteoliem.

[4] Vergilijs, «Eneīda», VI, 3.

[5] Turpat, VI, 901. Abas vārsmas atdzejojis A. Ģiezens.

[6] *Gausapa* — flaneļa apģērbs.

[7] *Piedzimis, jūrai dusmojot — irato mari natus*, idiomātisks izteiciens, tāpat kā *deis inimicis* (*iratis*) — dieviem dusmojot. Senekas joka kvintesence: Ulikss (Odisejs) klīda pa jūrām gadiem (desmit, nevis divdesmit: Odiseja prombūtnē ietilpa arī desmit Trojas kara gadu) nevis Neptūna (Poseidona) dusmu dēļ, bet tāpēc, ka viņš slimoja ar jūras slimību un bija spiests bieži uzmeklēt krastu, tāpat kā tas tagad jādara Senekam, kas apņemas divdesmit gados, tāpat kā Odisejs, sasniegt ar kuģi jebkuru vietu. (Pēc: *Walter C. Summers*. Select Letters of Seneca. — London, 1910. —P. 224—225.)

[8] Abas kājas tik ļoti pietūkušas, ka neatšķiras viena no otras.

54. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Slimība man bija atvēlējusi ilgas brīvdienas; pēkšņi tā man atkal uzbruka. — «Kādā veidā?» vaicāsi un gaužām pamatoti, jo nav tādas kaites, kas man nebūtu zināma. Taču vienai esmu it kā pielaulāts — gan nezinu, kālab tā man būtu jāsauc grieķu vārdā[1] — «aizdusa»[2] tai ir gluži piemērots apzīmējums. Lēkme ir pavisam īslaicīga, līdzīga vētras brāzmai — tā izbeidzas apmēram pēc stundas: kurš gan ilgi izlaiž garu? (2) Manu miesu piemeklējušas visas iespējamās vainas un briesmas, taču nekas man nešķiet tik smags. Kāpēc? Viss pārējais, lai arī kas tas būtu, ir slimība, šis te — cīņa ar nāvi. Tāpēc ārsti to arī sauc par «gatavošanos nāvei», jo kādreiz elpa paveiks to, ko jau bieži mēģinājusi.[3]

(3) Tu domā, ka rakstu tev tik priecīgs tāpēc, ka esmu ticis sveikā cauri? Ja es par šādu iznākumu priecātos, it kā būtu vesels, es rīkotos tikpat smieklīgi kā cilvēks, kas, panācis prāvas atlikšanu, iedomājas, ka tajā uzvarējis. Bet es, pat smokot nost, ne mirkli nemitējos sevi mierināt ar gaišām un vīrišķīgām domām. (4) «Ko tas nozīmē?» sacīju. «Nāve tik bieži pārbauda mani. Lai! Es esmu to jau sen pārbaudījis.» Tu vaicāsi — kad? Jau pirms dzimšanas. Nāve ir — nebūt. Kā tas ir, to jau zinu: pēc manis būs tas pats, kas bijis pirms manis. Ja tas ir kas mokošs, tam katrā ziņā tāpat bija arī jābūt, pirms ieraudzījām dienas gaismu. Taču nekādas ciešanas tad nejutām. (5) Tev jautāju: vai tu neuzskatītu par pēdīgo muļķību, ja kāds domātu, ka nodzēstam gaismeklim klājas sliktāk nekā vēl neiedegtam? Arī mēs tiekam gan iedegti, gan nodzēsti. Starplaikā šo to jūtam, bet pirms un pēc tam ir dziļš miers. Ja nemaldos, mans Lucīlij, kļūdāmies, uzskatīdami, ka nāve mums vēl priekšā, jo tā jau ir bijusi pirms un arī būs pēc mums. Kas bijis pirms mums, tā arī ir nāve.[4] Kāda tad nozīme tam, vai vispār nesākam vai beidzam, ja iznākums abos gadījumos ir tas pats — neesme? (6) Tādiem un tamlīdzīgiem mierinājumiem — saprotams, bez vārdiem, jo tādi man nebija pa spēkam, — nepārstāju uzmundrināt sevi. Tad elpas trūkums, kas jau bija pārvērties gārdzoņā, uznāca aizvien retāk, atlaidās un norima. Taču arī tagad, kaut tas jau beidzies, elpa vēl neplūst tik brīvi, kā to prasa daba: jūtu, ka tā kavējas, iestrēdz krūtīs. Lai tā būtu! Ka tikai nopūtas[5] man nenāk no sirds dziļumiem! (7) Šai ziņā par mani vari būt drošs: savā pēdējā stundā netrīcēšu — esmu sagatavojies, par veselu dienu ir nedomāju. Cildini un atdarini to, kuram nav žēl mirt, kamēr vēl tīk dzīvot. Kāda gan varonība aiziet, kad tevi met laukā? Tomēr arī te ir varonība: tieku gan mests laukā, tomēr tā, it kā ietu pats. Tāpēc gudrais nekad

netiek izmests, jo tikt izmestam nozīmē tikt padzītam no turienes, no kurienes aiziet pret savu gribu. Bet gudrais neko nedara pret savu gribu. Viņš neļaujas nepieciešamībai, jo pats vēlas to, uz ko tā viņu piespiedīs. Paliec sveiks!

[1] *ásthma.*

[2] *suspirium.*

[3] Grieķu vēsturnieks Dions Kasijs (ap 150—ap 235) stāsta, ka ķeizars Kaligula, skauzdams Senekas oratora panākumus, gribējis viņu nogalināt, bet no šā nodoma atteicies tāpēc, ka ķeizara mīļākā viņam pastāstījusi par Senekas grūto slimību, kas viņu drīz novedīšot kapā.

[4] Šo domu Seneka izsaka vairākkārt, arī traģēdijā «Trojietes», 406—407:

Zināt vēlies, kur tu
būsi pēc nāves reiz?
Tur, kur atrodas viss,
kas nav piedzimis vēl.

Sal. Epikūra līdzīgas koncepcijas izteikumu: «Baismākais no visiem ļaunumiem — nāve — uz mums nemaz neattiecas, jo, kad esam mēs, nav nāves, bet, kad ir nāve, tad neesam mēs.»

[5] Neatdarināma vārdu spēle: darbības vārds *suspirare* (nopūsties) šai teikumā sasaucas ar iepriekš izmantoto lietvārdu *suspirium,* kas ir ne vien slimības apzīmējums, bet kam ir arī nozīme «nopūta». Doma: filozofs nepieļauj tādu izmisuma brīdi, kad viņam nopūtas nāktu no sirds dziļumiem.

55. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tikko kā atgriezos no pastaigas nestuvēs ne mazāk noguris, it kā būtu nogājis kājām tikpat ilgi, cik biju nosēdējis. Tikt ilgi nestam arī ir piepūle un varbūt jo lielāka tāpēc, ka tā ir pretrunā ar dabu, kas mums piešķirusi kājas, lai paši staigājam, un acis, lai paši skatāmies. Izlutinātība mūs nolēmusi nespēkam, un, ko ilgi negribējām, to arī vairs nespējam. (2) Bet man vajadzēja sakratīt savu miesu, lai rīkle atbrīvotos no tajā iestrēgušās žults vai elpa, kas nez kāpēc bija apgrūtināta, no šūpošanās plūstu brīvāk. Un es manīju, ka tas man nāca par labu. Tāpēc gribēju pastaigu katrā ziņā paildzināt; uz to mani vilināja arī pats krasts, kas aizvijas starp Kūmām[1] un Servīlija Vatijas[2] lauku mājām un ko ieskauj no vienas puses jūra, no otras — ezers[3], izveidojot it kā šauru ceļu, kuru bija noblietējusi nesena vētra. Kā zini, biežas un spēcīgas krasta bangas nolīdzina to, bet ilgāks rāmums uzirdina, no smiltīm izgaistot mitrumam, kas tās satur kopā. (3) Pēc paraduma sāku raudzīties apkārt, vai neatradīšu tur kaut ko, kas man noderētu, un pievērsu skatienu lauku mājām, kuras agrāk piederējušas Vatijam. Tajās bagātais kādreizējais prētors, kas bija pazīstams tikai ar savu bezdarbīgo dzīvi, sagaidīja savas vecumdienas un par to vien tika uzskatīts par laimīgu. Ikreiz, kad Asinija Galla[4] draudzība vai Sejāna[5] naids un vēlāk viņa mīlestība kādus pazudināja (bija taču vienlīdz bīstami viņu aizvainot un mīlēt), cilvēki iesaucās: «Tikai tu, Vatij, proti dzīvot!» (4) Bet viņš prata palikt nepamanīts, ne jau dzīvot: ir taču liela atšķirība, vai tava dzīve ir brīva no pienākumiem vai bezdarbīga. Ne reizi, Vatijam vēl dzīvam esot, nebiju gājis šīm mājām garām, nesacīdams: «Šeit dus Vatija.»[6]

Bet filozofija, mans Lucīlij, ir tik svēta un cienījama, ka valdzina arī tas, kas, kaut arī maldīgi, tai ir līdzīgs. Proti, pūlis no pienākumiem brīvu cilvēku uzskata par tādu, kas, nogājis malā, ir gan brīvs no rūpēm, gan apmierināts ar sevi un dzīvo sev, bet tas viss sasniedzams tikai gudrajam. Viņš vienīgais prot dzīvot sev, jo — un tas ir galvenais — vispār prot dzīvot. (5) Tas, kurš vairās no darbošanās un cilvēkiem, kuru par trimdinieku vērtusi viņa dedzīgo vēlmju nepiepildīšanās, kurš nav spējīgs noskatīties citos, veiksmīgākos, un nolīdis kā bikls un kūtrs dzīvnieks, — tas dzīvo nevis sev, bet — un tas ir pats apkaunojošākais — savam vēderam, miegam, miesaskārībai. Kas nedzīvo nevienam, tas tāpēc vēl nedzīvo sev. Tomēr pastāvība un neatlaidība iecerēs ir tik lieliska īpašība, ka iedveš cieņu pat pret neatlaidīgu bezdarbību.

(6) Par pašām lauku mājām nevaru tev nekā noteikta uzrakstīt: pazīstu tikai ārpusi un to, kas redzams katram garāmgājējam. Tur ir divas milzīgā cilvēkroku darbā izveidotas alas, kuras plašumā līdzīgas jebkuram ātrijam[7]. Vienā no tām saule neiespīd nemaz, bet otra to saņem līdz rietam. Platānu birzi vidū kanālam līdzīgi sadala strauts,[8] kas ietek gan jūrā, gan Aherūsija ezerā un ar savu zivju bagātību varētu pilnībā nodrošināt uzturu, pat ja pastāvīgi smeltu no tā. To gan saudzē, kad ir pieejama jūra, bet, vētrai dodot zvejniekiem brīvdienas, tikai jāpastiepj rokas pēc gatavā. (7) Taču šo lauku māju lielākā ērtība ir tā, ka turpat aiz sienas ir Bajas[9]: neciešot no Baju ēnas pusēm, iespējams baudīt to jaukumus. Šīs māju priekšrocības pazīstu pēc pieredzes; domāju, ka mājas izmantojamas augu gadu: tās pavērstas uz favonija[10] pusi un to uztver tādā mērā, ka pat atņem to Bajām.[11] Liekas, Vatija nav bijis muļķis, izraudzīdamies šo vietu, lai uz turieni pārceltu savu vecumdienu kūtro bezdarbību. (8) Taču vieta īpaši neveicina mierīgu noskaņojumu: tā ir dvēsele, kas visam piešķir vērtību. Esmu gaišās, pievilcīgās lauku mājās redzējis skumjus cilvēkus, pilnīgā vientulībā — cilvēkus, kas neatšķīrās no pašiem darbīgākajiem. Tāpēc nav pamata domāt — tev neklājas pietiekami labi tāpēc, ka neesi Kampānijā. Bet kāpēc gan neesi? Raidi savas domas šurp! (9) Var arī saieties ar promesošiem draugiem, cik vien bieži, cik vien ilgi gribas: jā, šo prieku, pašu lielāko, baudām it īpaši prombūtnē. Proti, klātbūtne mūs izlutina, un, tā kā palaikam sarunājamies, kopā pastaigājamies vai pasēžam, mēs, kad atkal esam vieni, pārstājam domāt par tiem, kurus nupat kā esam redzējuši. (10) Mums viņu prombūtne jāpanes mierīgu prātu arī tāpēc, ka ikviens visai bieži ir šķirts pat no klātesošajiem. Iedomājies vispirms savrup pavadītās naktis, tad — ikviena atšķirīgās darīšanas, arī studijas vienatnē un izbraukumus ārpus pilsētas[12], un tu redzēsi, ka tas nav nekas liels, ko mums atņem atrašanās svešatnē. (11) Draugam jābūt mūsu dvēselē, bet tā mums ir klāt vienmēr; tā redz ik dienas, ko vien grib. Tātad studē kopā ar mani, ēd ar mani, pastaigājies ar mani: mēs dzīvotu lielā šaurībā, ja kaut kas būtu nepieejams mūsu domām. Es redzu tevi, mans Lucīlij, pat dzirdu šobrīd un esmu tev tik tuvu, ka šaubos, vai man vēstuļu vietā nesākt rakstīt zīmītes[13]. Paliec sveiks!

[1] *Kūmas* — pilsēta Kampānijas piekrastē.

[2] *Servīlijs Vatija* — nezināma persona.

[3] *Ezers* — Aherūsijs.

[4] Gājs *Asinijs Galls* (40 pr. Kr.—33 pēc Kr.) — orators un politisks darbinieks; apprecēja ķeizara Tiberija šķirto sievu Vipsāniju un ar to kļuva ķeizaram nīstams; nomira cietumā pēc vairāku gadu ieslodzījuma.

[5] Lūcijs Ēlijs *Sejāns* (starp 16—20 pr. Kr.—31 pēc Kr.) — pretoriāņu (ķeizara gvardes) prefekts, ķeizara Tiberija visvarena uzticības persona; tikoja pēc ķeizara varas un tika sodīts ar nāvi. Pēc Sejāna krišanas tika vajāti arī viņa draugi.

[6] *hic situs est* (bieži saīsināts H.S.E.) — kapa uzraksts.
[7] *Ātrijs* — sk. 19, 12. piez.
[8] Platānu birzs un strauts bija raksturīgi bagāto romiešu lauku māju atribūti.
[9] *Bajas* — sk. 51, 3. piez.
[10] *Favonijs* — silts rietumvējš.
[11] Protams, pārspīlējums.
[12] Uz savām lauku mājām.
[13] *codicillos* — tāfelītes ar vaska kārtu īsām piezīmēm.

56. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Lai aizeju postā, ja cilvēkam, kas iegrimis savās studijās, klusums tiešām tik nepieciešams, kā parasti liekas! Raugi, no visām pusēm mani apņem daždažādi trokšņi: dzīvoju tieši virs peldiestādes. Tad nu iedomājies visāda veida skaņas, kuru dēļ var ienīst paša ausis. Kad stiprinieki vingrinās un vēcina savas ar svinu[1] noslogotās rokas, kad viņi nopūlas vai izliekas to darām, dzirdu viņu tusnīšanu; ik reizi, kad viņi, aizturējuši elpu, atkal izelpo, atskan šņākoņa un smagas elsas. Kad gadās cilvēks, kas kūtri apmierinās ar prastu ieziešanos, dzirdu, kā viņam tiek plikšķināti pleci un kā atkarībā no tā, vai delna plakana vai ieliekta, mainās skaņa. Un, kad vēl uzrodas bumbas spēlētājs, kas skaita metienus[2], tad gals klāt. (2) Tiem pieskaiti vēl strīdniekus, pieķertu zagli, cilvēku, kas peldē tīksminās ar savu balsi, arī tos, kuri ar troksni ielec baseinā, saceļot milzīgus šļakstus. Bez šiem cilvēkiem, kuriem vismaz balsis ir dabiskas, iedomājies matu izplūcēju, kas, lai būtu labāk sadzirdams, spiedz augstā, spalgā balsī un apklust tikai tad, kad izplūc kādam matus padusē un tad savā vietā liek brēkt citam; arī vēl limonādes pārdevējus, visādus konditorus, desiniekus un tirgotājus, kuri katrs īpatnējā intonācijā piedāvā savas preces.

(3) «Tu gan esi no dzelzs,» sacīsi, «vai arī kurls, ja tava galva var izturēt visu šo pretīgo skaņu jūkli, kad mūsu Hrīsipu[3] beidz vai nost pat nemitīga sveicināšana.» — Bet nudien — gar šādu troksni man tikpat maz daļas kā gar strauta čalām vai ūdenskritumu, kaut gan, kā dzirdu, kādai tautai vienīgais iemesls savas pilsētas pārcelšanai uz citu vietu bijis tas, ka tā nav varējusi paciest Nīlas krituma dārdoņu. (4) Balss, manuprāt, traucē vairāk nekā troksnis, jo tā pievērš sev garu, bet troksnis tikai skar un pilda ausis. Pie tā, kas apņem mani, bet netraucē, pieskaitu garām braucošus ratus, manās mājās strādājošu amatnieku vai namdari kaimiņos, vai cilvēku, kas pie Svīstošā staba[4] izmēģina savas taures un flautas un nevis dzied, bet bļaustās. Turklāt skaņa, kas laiku pa laikam tiek pārtraukta, man ir nepatīkamāka nekā nepārtraukta. (5) Bet esmu jau tik ļoti norūdījies, ka varu paciest pat airētāju komandieri, kas spalgā balsī norāda takti. Es piespiežu savu garu, lai tas būtu tikai uz sevi vērsts un neļautu sevi novirzīt uz kaut ko ārēju. Lai ārpusē viss dārd un dun, ja vien dvēselē nav nemiera, iekāre nestrīdas ar bailēm, skopums nekaro ar izšķērdību un cits citu nemoka. Ko līdz klusums visā apkārtnē, kad bango kaislības?

(6) Nolaidās nakts un mierpilnā klusumā gremdēja visu.[5]

Tas ir aplam: nav mierpilna klusuma, izņemot to, kuru rada prāts. Nakts atnes grūtumu, nevis novērš to, tikai apmaina vienas raizes pret citām. Arī gulētāja sapņi ir tikpat juceklīgi kā viņa dienas: īsts ir tikai tāds miers, kuru rod pareiza garīga stāja. (7) Pavēro cilvēku, kas meklē miegu savas plašās mājas klusumā; viss vergu pulks apklusis, lai viņa ausis nesatrauc neviena skaņa, un tuvojas viņam tikai uz pirkstgaliem, bet viņš grozās no vieniem sāniem uz otriem, rūpestu gūzmā cenzdamies tikt kaut vai pie vieglas snaudas. Neko nedzirdējis, viņš sūdzas par to, ko dzirdējis. (8) Kāds tam, tavuprāt, ir iemesls? Troksnis viņam ir dvēselē: tā ir jānomierina, jāapvalda nesaskaņas tajā; nevajag domāt, ka tā ir mierīga tāpēc, ka miesa ir miera stāvoklī. Reizēm arī miers ir nemierpilns, tāpēc mums jāuzmundrina sevi rīcībai un jāpievēršas zinātnēm ikreiz, kad uzmācas kūtrums, kas ir par slogu pats sev. (9) Lieli karavadoņi, redzēdami, ka viņu kareivji paklausa negribīgi, savalda viņus ar darbu un tur grožos ar pārgājieniem: nodarbinātiem cilvēkiem nav laika izlaidībai, un nav ne mazāko šaubu, ka darbīgums aizgaiņā bezdarbības netikumus. Nereti šķiet, ka noejam malā tāpēc, ka apriebušies politiskie apstākļi un esam nemierā ar savu nepievilcīgo, nepateicīgo stāvokli, tomēr slēptuvē, kur mūs iedzinušas bailes un gurdums, godkāre reizēm mostas no jauna. Tā bija izzudusi nevis tāpēc, ka būtu izravēta ar saknēm, bet noguruma dēļ vai aiz dusmām par nepietiekamiem panākumiem. (10) To pašu sacīšu par greznumkāri. Tā dažkārt šķiet atkāpusies, tomēr nedod mieru cilvēkam, kas jau pievērsies pieticībai un pašā taupīguma uzplūdā atkal tiecas pēc pamestajām, bet ne galīgi nosodītajām baudām, turklāt slepus un tāpēc jo kaismīgāk. Visi skaidri redzamie trūkumi nav tik bīstami: arī slimības tiecas uz mazināšanos, kad tās izlaužas uz āru ar visu spēku. Zini: gan mantkārība, gan godkāre, gan pārējās cilvēka dvēseles kaites ir visbīstamākās tad, kad slēpjas aiz šķietamas veselības.

(11) Mēs liekamies mierīgi, bet neesam. Tikai tad, kad mūsu nodomi būs patiešām nopietni, kad dosim atkāpšanās signālu, kad nicināsim visu ārišķīgi spožo, — tikai tad, kā iepriekš sacīju, nekādas cilvēku vai putnu balsis nepārtrauks mūsu labās domas, jau drošas un pastāvīgas. (12) Mūsu gars nav noturīgs, vēl nav uz sevi vērsts, ja to var satraukt kāda skaņa vai nejaušs atgadījums. Viņā vēl mīt zināms nemiers un iedomātas bailes, kas sagādā viņam raizes, kā saka mūsu Vergilijs:

> Tagad jau mani, ko nespēja satraukt ne izmestie šķēpi
> Līdz pat šim laikam, ne grāji, kas barā vien nāca man virsū,
> Baidīt sāk vēsmiņa katra, liek mazākais troksnis man drebēt
> Bailēs par ceļabiedru un arī par nastu uz pleciem.[6]

(13) Pirmais ir gudrais, kuru nebaida ne šķēpu kratīšana, ne ieroču šķinda kaujas burzmā, ne brūkošas pilsētas dārdi. Otrs, nepieredzējis cilvēks, bailēs par mantu satrūkstas no katra trokšņa; ikviena skaņa viņam šķiet dunoņa un notriec viņu gar zemi, vismazākā kustība aizrauj viņam elpu; nasta dara viņu bailīgu.[7] (14) Lai arī ko tu izvēlētos no šiem laimīgajiem, kuri daudz ko stiepj, daudz ko nes līdzi, — tu redzēsi viņus baidāmies

> par ceļabiedru un arī par nastu uz pleciem.

Zini: tu būsi sasniedzis pareizu stāju, kad tevi neskars nekāds troksnis, kad neviena balss tev nelaupīs līdzsvaru, lai tā glaimotu vai draudētu, vai uzmāktos ar tukšām skaņām.

(15) «Kā tad tā? Vai tad reizēm nav izdevīgāk vispār izvairīties no trokšņa?» —

Piekrītu: tāpēc šo vietu atkal atstāšu. Gribēju tikai sevi pārbaudīt un norūdīties: kālab vēl ilgāk mocīties, ja Ulikss saviem biedriem atradis tik vienkāršu līdzekli pret sirēnām.[8] Paliec sveiks!

[1] Acīmredzot domāts kas līdzīgs hantelēm.

[2] Domājams, punktus kādā mums nezināmā bumbu spēlē.

[3] *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez. Taču uzskata, ka Hrīsipa pieminējums rokrakstos pamatojas uz pārpratumu. Justs Lipsiuss (17. gs.) ierosina konjektūru «Krisps», ar ko tad būtu domāts Senekas draugs, kuru viņš piemin kādā epigrammā.

[4] *Svīstošais stabs* (*Meta sudans*) — liela strūklaka pie Flāviju amfiteātra Romā.

[5] Varrona Atacīna (1. gs. pr. Kr.) vārsma no nesaglabājušās poēmas «Argonautika», kas bija Rodas Apollonija (3. gs. pr. Kr.) tāda paša nosaukuma eposa tulkojums. Šī vārsma sastopama arī Senekas Vecākā «Kontroversijās» (III, 16).

[6] Vergilijs, «Eneīda», II, 726—729, no Eneja stāstījuma par bēgšanu no degošās Trojas, tulkotāja nedaudz pārveidotā A. Ģiezena atdzejojumā. *Grāji* — grieķi; *ceļabiedrs* — Eneja dēls Askanijs; *nasta uz pleciem* — viņa tēvs Anhīss.

[7] *Pirmais.. Otrs..* attiecināms uz Vergilija citātā minēto «mani», t. i., uz vienu un to pašu personu dažādos stāvokļos, bet reizē ar to sniedz vispārinātu «gudrā» un «nepieredzējušā cilvēka» raksturojumu.

[8] Sk. 31, 1. piez.

57. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kad man vajadzēja atgriezties no Bajām Neapolē, labprāt noticēju, ka laiks vētrains, lai nebūtu vēlreiz[1] jāizmēģina brauciens pa jūru. Taču visā ceļā bija tik daudz dubļu, ka tik un tā jutos kā jūrā. Todien man visā pilnībā nācās izbaudīt atlētu likteni[2]: pēc ziedes mani sagaidīja Neapoles grotas smiltis.[3] (2) Nekas nav garāks par šo cietumu, nekas nav tumšāks par šo lāpu gaismu, kas ļauj mums nevis redzēt tumsā, bet gan pašu tumsu. Starp citu, pat ja šai vietā būtu gaisma, to aizklātu putekļi, kas arī brīvā dabā ir nepatīkami un grūti panesami, bet jo vairāk šeit, kur tie saveļas mutulī un, ieslodzīti bez mazākās vēsmiņas, nosēžas uz tiem, kas tos sacēluši. Un tā mums bija jāpacieš divi pretēji nejaukumi: vienā un tai pašā ceļā, vienā un tai pašā dienā cietām gan no dubļiem, gan no putekļiem. (3) Tomēr šī tumsa deva man vielu pārdomām: izjutu zināmu dvēseles nomāktību, bet bez bailēm — pārmaiņu noskaņojumā, kuras pamatā bija piedzīvojuma neparastums un nejaukums.

Tagad nerunāju par sevi, jo esmu vēl ļoti tālu no paciešama[4], kur nu vēl pilnvērtīga cilvēka, bet par tādu, pār kuru liktenis zaudējis varu: arī viņa dvēsele šeit justu satraukumu, arī viņš nobālētu. (4) Ir tādi iespaidi, mans Lucīlij, no kuriem nespēj izvairīties arī tikumiski pilnvērtīgs cilvēks un ar kuriem pati daba viņam atgādina, ka ir mirstīgs. Tāpēc viņš pārvērtīsies sejā, ieraugot ko skumju, satrūksies no negaidītā, noreibs, stāvēdams bezdibeņa malā un raudzīdamies neizmērojamā dziļumā. Tās nav bailes, bet dabiskas izjūtas, kas nepakļaujas prātam. (5) Tāpēc arī daži drošsirdīgi vīri, kas ir gatavi izliet savas asinis, nespēj redzēt citu asinis; citi saļimst bez samaņas, ieraugot un aiztiekot

svaigu brūci, citi — vecu, strutojošu; citi atkal drīzāk ar mieru saņemt zobena cirtienu nekā to redzēt.

(6) Tātad, kā jau sacīju, izjutu ne gluži satraukumu, tomēr kādu pārmaiņu. Toties, līdzko atkal ieraudzīju dienas gaismu, atgriezās, man par to nemaz nedomājot, bez jebkāda mudinājuma možs noskaņojums. Tad sāku savā prātā pārdomāt, cik muļķīgi vispār no kaut kā baidīties vai nu vairāk, vai mazāk, kad visam gals ir vienāds. Kāda gan atšķirība, vai tev uzgāžas sargbūda vai kalns? Protams, nekādas. Tomēr būs cilvēki, kas vairāk baidīsies kalna nogruvuma, kaut gan nāvi abi nes vienlīdz: tik ļoti bailes domā nevis par iedarbību, bet par tās izraisītāju.

(7) Tu varbūt domā, ka runāju par stoiķiem, kas uzskata, ka liela svara nospiesta cilvēka dvēsele nevar saglabāties un tūdaļ, tai trūkstot brīvai izejai, izšķīst[5]? Nē, to nedaru vis: kas to apgalvo, manuprāt, kļūdās. (8) Tāpat kā nevar nomākt liesmu, jo tā izlaužas ap priekšmetu, kas to māc; tāpat kā nevar bojāt gaisu ar cirtienu vai dūrienu, pat ne sadalīt, jo tas atkal sakļaujas ap to, kā priekšā atkāpjas, — tā arī nevar satvert dvēseli, kas sastāv no vissmalkākās vielas, nedz to iznīcināt ķermenī: sava smalkuma dēļ tā izlaužas cauri visam, kas to spiež. Līdzīgi zibenim, kas, plašā apkārtnē visu satricinājis un apgaismojis, rod izeju pa vismazāko atveri, arī dvēselei, kas ir vēl smalkāka nekā uguns, pavērts ceļš uz brīvi no jebkura ķermeņa. (9) Tātad jautājums ir vienīgi par to, vai tā var būt nemirstīga. Bet uzskati to par drošu: ja jau tā pārdzīvo miesu, tāpēc ka neiet bojā,[6] tā nekādi nav iznīcināma, jo nav nemirstības ar izņēmumiem un mūžīgajam nekas nevar kaitēt. Paliec sveiks!

[1] *Vēlreiz* — sk. 53. vēstuli.

[2] Cikstoņi vispirms ieziedās, tad apkaisīja augumu ar smalkām smiltīm.

[3] *Pēc ziedes mani sagaidīja Neapoles grotas smiltis* — kā atlētus, bet domāti, protams, dubļi un putekļi. *Neapoles grota* — Augusta laikā izveidots 700 soļu garš tunelis ceļā no Puteoliem uz Neapoli.

[4] *tolerabili.* Iespējams arī tulkojums: no pacietīga.

[5] *spargi.* Tulkotājs vairījies no «izgaist», jo izgaišana prasītu «brīvu izeju», kuras dvēselei šajā kontekstā nav.

[6] Līdz ar miesu.

58. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Cik mūsu valoda ir nabadzīga, pareizāk — trūcīga, nekad neesmu sapratis labāk kā šodien: kad nejauši sākām runāt par Platonu, uzdūrāmies neskaitāmiem priekšmetiem, kuriem vajag apzīmējuma, bet tāda nav, arī dažiem, kuriem apzīmējums bijis, bet gājis zudumā mūsu augstprāta dēļ. Bet kurš gan nabadzībā var atļauties augstprātu? (2) Kukaini, ko grieķi dēvē par *oístros*[1] un kas, vajādams lopus, tos iztrenkā pa mežu mežiem, mūsējie sauca par dunduru[2]. Šai ziņā var ticēt Vergilijam:

Apkārt ap Silaras birzīm un Alburna ozoliem zaļiem
Bariem kukaiņi lido (par dunduru romiešu mēlē
Visi to dēvē, bet grāji sauc citādi viņu par «oistru»);
Ļauns tas un neganti sīc; aiz bailēm no viņiem pa mežiem
Aizbizo ganāmie pulki.[3]

Manuprāt, ir skaidrs, ka šis vārds pazudis. (3) Lai tevi ilgi neaizkavētu: kādreiz lietoja dažus vienkāršus[4] darbības vārdus, piemēram, sacīja «šķirt ķildu ar dzelzi».[5] Arī tev pierādījumu sniegs Vergilijs:

Mulst izbrīnā arī pats Latīns,
Redzot šos spēcīgos vīrus no dažādām pasaules malām
Sanākam kopā uz cīņu, lai šķirtu ķildu ar dzelzi.[6]

Bet tagad saka «izšķirt»; šā vienkāršā darbības vārda lietojums izzudis. (4) Senatnē teica «ja vēlu», t.i., «ja pavēlu».[7] Tas tev jātic nevis man, bet tam pašam Vergilijam:

Pārējie visi, kur vēlēšu, sekos ar ieročiem rokā.[8]

(5) To tik cītīgi izklāstu, nevis lai parādītu, cik daudz laika esmu zaudējis pie filologa, bet lai tu saprastu, cik daudz Ennija un Akcija[9] vārdu klāj rūsa, ja jau Vergilijā, ko cilājam ik dienas, atrodami daži, kurus vairs nelietojam.

(6) «Ko nozīmē šis ievads?» vaicāsi. «Uz ko tas tēmēts?» — Neslēpšu tev: gribu, ja iespējams, ar tavu vēlību lietot vārdu «būtība»[10], bet, ja ne, tik un tā lietošu, kaut arī tu dusmotos. Par šo vārdu man galvotājs ir Cicerons,[11] kas, manuprāt, pelna uzticību, bet, ja vēlies kādu jaunāku, tad Fabiāns[12], kura izsmalcināto daiļrunību atzīst par spožu arī mūsu izlutinātā gaume. Ko darīt, mans Lucīlij? Kā izteikt *ūsía*[13], tik nepieciešamu jēdzienu, kas aptver visu dabu un ir visa pamatā?[14] Tāpēc lūdzu — atļauj man šo vārdu lietot, bet es centīšos šīs tiesības izmantot pēc iespējas mazāk, varbūt pat apmierināšos ar to, ka man tas atļauts. (7) Ko man līdzēs tava piekāpība, ja, lūk, nekādi nevarēšu pateikt latīniski to, kā dēļ izteicu pārmetumu mūsu valodai? Vēl vairāk nosodīsi romiešu valodas aprobežotību, uzzinādams, ka tā ir tikai viena zilbe, kuru nespēju pārtulkot. Tu vaicāsi: kāda tā ir? *To on*.[15] Es likšos tev neattapīgs: ir taču skaidrs, ka iespējams to pārtulkot ar «kas ir»[16]. Taču te ir liela atšķirība: esmu spiests nomena vietā lietot verbu; bet, ja tas ir nepieciešami, lietošu «kas ir».

(8) Platons izsakot šo jēdzienu sešos veidos, šodien pastāstīja mūsu draugs, ļoti izglītots cilvēks. Izklāstīšu tev visus, taču iepriekš atzīmēšu, ka pastāv dzimta[17] un arī veids[18]. Tad nu sameklēsim vispirms dzimtu, no kuras ir atkarīgi visi veidi un rodas jebkurš iedalījums un kurā viss ir ietverts. To atradīsim, ja sāksim visu pārlūkot pretējā secībā; tā nokļūsim pie pirmsākuma. (9) «Cilvēks», kā saka Aristotelis, ir veids; «zirgs» ir veids; «suns» ir veids. Tātad jāatrod tiem visiem kopīgais, kas tos aptver un sev pakļauj. Kas tas ir? Dzīvnieks.[19] Tātad sākumā visam, ko tikko kā uzskaitīju — cilvēkam, zirgam, sunim, dzimta būs «dzīvnieks». (10) Bet ir arī kaut kas tāds, kam ir dzīvība[20] un kas nav dzīvnieks. Mēs taču pieņemam, ka kokiem piemīt dzīvība, tāpēc arī sakām, ka tie dzīvo un mirst. Tātad augstāku vietu ieņems jēdziens «dzīvās būtnes»[21], jo tajā ietilpst kā dzīvnieki, tā augi. Taču ir priekšmeti, kam nav dzīvības, piemēram, akmeņi. Tātad būs vēl kas augstāks[22] par dzīvajām būtnēm, proti, «ķermenis»[23]. Dalīdams šo jēdzienu, teikšu, ka visi ķermeņi ir vai nu dzīvi, vai nedzīvi. (11) Bet ir vēl kas augstāks par ķermeni, jo sakām, ka cits ir ķermenisks, cits — neķermenisks. Kas tad būs tas, no

kā atvasina abus? Tas, kam nupat piešķīrām ne visai piemēroto apzīmējumu «kas ir». To sadalām veidos, sacīdami: «kas ir» ir vai nu ķermenisks, vai neķermenisks. (12) Šī dzimta tātad ir pirmā un augstākā[24], tā sakot — vispārējā[25]. Visas pārējās arī ir dzimtas, bet īpašas[26]: «cilvēks», piemēram, ir dzimta, jo ietver veidus: tautas — grieķus, romiešus, partiešus; ādas krāsas — balto, melno, dzelteno; ietver atsevišķus cilvēkus — Katonu, Ciceronu, Lukrēciju. Tādējādi šis jēdziens, ciktāl tas daudz ko ietver, pieskaitāms pie dzimtām, bet, ciktāl pakļauts citam, — pie veidiem. Dzimta «kas ir» ir vispārējā, virs sevis tai nav nekā. Tā ir visu lietu pirmsākums, tai viss ir pakļauts.

(13) Stoiķi grib virs tās nostādīt vēl citu dzimtu, sākotnējāku[27]. Tam tūdaļ pievērsīšos, tikai pirms tam paskaidrošu, ka dzimta, par kuru iepriekš runāju, pamatoti atzīta par pirmo, jo aptver visas lietas. (14) «Kas ir» sadalu šādos veidos: ķermeniskais un neķermeniskais: trešā nav. Kā man sadalīt jēdzienu «ķermenis»? Ķermeņi ir vai nu dzīvi, vai nedzīvi. Kā man atkal sadalīt dzīvos? Vieniem ir dvēsele[28], citiem tikai dzīvība[29]; vai tā: vieniem piemīt pašierosme[30] — tie staigā un maina vietu, citi saistīti pie zemes, uzņem barību ar saknēm un aug. Kādos veidos atkal sadalīšu dzīvniekus? Tie ir vai nu mirstīgi, vai nemirstīgi.

(15) Daži stoiķi domā, ka pati pirmā dzimta ir «kaut kas»[31]: tūdaļ pateikšu, kāpēc. «Dabā,» viņi saka, «viens eksistē, cits neeksistē, bet daba ietver arī to, kas neeksistē, kas ir tikai mūsu gara priekšstats, piemēram, kentauri, giganti un viss pārējais, ko radījusi viltus doma un kas ieguvis zināmu veidolu, kaut gan tam nav īstenas būtības[32].»

(16) Tagad atgriežos pie tā, ko tev apsoliju, — kā Platons visu pastāvošo sadala sešās kategorijās. Pats pirmais — «kas ir» — nav uztverams ne ar redzi, ne tausti, ne kādu citu maņu: tas ir tikai domājams. Tas pastāv vispār: piemēram, cilvēks kā tāds mums nenāk acu priekšā; acu priekšā nāk tikai cilvēks kā veids, piemēram, Cicerons un Katons. Arī jēdziens «dzīvnieks» nav redzams, tikai domājams, bet redzami ir tā veidi — zirgs, suns.

(17) No tā, kas ir, Platons otrajā vietā liek to, kas izceļas un visu pārspēj. Tas, kā viņš saka, nozīmē «esmi» pārākumā[33]. Piemēram, runā par dzejnieku vispār: tā dēvē visus, kas sacer vārsmas; bet jau grieķiem tas kļuva par apzīmējumu vienam vienīgam: kad dzirdi runājam par «dzejnieku», ar to sapratīsi Homēru. Kas tad ir šis otrais? Protams, dievs, kas ir lielāks un varenāks par visu.

(18) Pie trešās kategorijas pieder priekšmeti, kuri īsteni eksistē; tie ir neskaitāmi, bet atrodas ārpus mūsu redzesloka. — «Kas tie tādi ir?» vaicāsi. — Tie ir Platona īpatie saimniecības piederumi. Viņš tos dēvē par «idejām», no kurām rodas viss, ko redzam un pēc kā viss tiek veidots. Tās ir nemirstīgas, nemainīgas, neievainojamas. (19) Paklausies, kas ir ideja, tas ir, kas tā šķiet Platonam: «Ideja ir mūžīgais pirmtēls visam, kas rodas dabā.» Šai definīcijai piemetināšu paskaidrojumu, lai tev būtu saprotamāk. Vēlos gleznot tavu portretu. Pirmtēls gleznai esi man tu, no kura mans gars gūst zināmu priekšstatu, ko tas pārnes uz savu darbu. Līdz ar to tava seja, kas mani māca un dod man norādījumus, un ko cenšos atdarināt, ir ideja. Dabai ir neskaitāmi šādi pirmtēli — cilvēku, zivju, koku —, pēc kuriem tiek veidots viss, kas tai jāveido.

(20) Ceturtajā vietā ir *eídos*[34]. Paklausies uzmanīgi, kas ir šis *eídos*, un par to, ka tā ir tik grūta lieta, vaino nevis mani, bet Platonu: precizitāte nav panākama bez grūtībām. Tikko kā izmantoju salīdzinājumu ar gleznotāju. Ja tas gribētu ar krāsām atveidot Vergiliju, tad paskatītos viņā pašā. Ideja bija Vergilija seja — nākamā darba pirmtēls.

Ko mākslinieks paņēmis no tā un pārnesis uz savu darbu, tas ir *eídos*. (21) Tu vaicāsi — kāda te starpība? Viens ir pirmtēls, otrs — no pirmtēla aizgūta un uz darbu pārnesta forma. Vienu mākslinieks atdarina, otru rada. Skulptūrai ir zināms veidols[35]. Tas ir *eídos*. Zināms veidols ir arī pašam pirmtēlam, kuru vērodams tēlnieks izveidojis skulptūru: tā ir ideja. Ja tagad gribi vēl citu atšķirību: *eídos* ir pašā darbā, *ideja* — ārpus tā, turklāt ne vien ārpus, bet arī pirms darba.

(22) Piektajā kategorijā ir tas, kas vispār eksistē un kas jau attiecas arī uz mums. Te ietilpst viss — cilvēki, dzīvnieki, priekšmeti.

Sestajā kategorijā ir tas, kas it kā pastāv, piemēram, tukša telpa, laiks.

Visu, ko redzam vai skaram, Platons nepieskaita pie tā, ko viņš uzskata par īsteni eksistējošu, jo tas plūst un pastāvīgi mazinās vai aug. Neviens no mums vecumā nav tas pats, kas bijis jaunībā; neviens no mums no rīta nav tas pats, kas bijis dienu iepriekš. Mūsu ķermeņi tiek aizrauti projām kā upes. Viss, ko redzi, steidz laikam līdzi; nekas no tā, ko redzam, nepaliek nemainīgs: es pats, kamēr runāju par to, ka viss mainās, jau esmu mainījies. (23) Tas ir tas pats, par ko Hērakleits[36] saka: «Tai pašā upē iekāpjam un tomēr neiekāpjam divreiz.» Proti, upes nosaukums paliek tas pats, bet ūdens aiztecējis. Upē tas ir skaidrāk saskatāms nekā cilvēkā, bet arī mūs nes projām ne mazāk strauja plūsma. Tāpēc man jābrīnās par mūsu neprātu, ka tik stipri mīlam tik ļoti gaistošu lietu — mūsu miesu un baidāmies kādreiz nomirt, kaut gan ik mirklis ir iepriekšējā stāvokļa nāve: tātad nevajag tev baidīties, ka reiz notiks tas, kas notiek katru dienu. (24) Es runāju par cilvēku, šo nepastāvīgo, nīcīgo, visām nejaušībām pakļauto vielu. Bet arī pasaule, kas ir mūžīga un nepieveicama, mainās un nepaliek tāda pati. Tajā gan vēl ir viss, kas tai bijis, bet citādi, nekā bijis: tā maina kārtību. — «Kāds man labums no tādām finesēm?» jautāsi. — (25) Nekāda, ja man vaicāsi. Bet, tāpat kā gravieris pēc ilgstošas piepūles novērš un atpūtina nogurušās acis un, kā mēdz teikt, veldzē tās ar kaut ko citu, arī mums reizēm jādod atpūta garam un tas jāspirdzina ar kādu izklaidēšanos. Bet lai arī šī izklaidēšanās ir darbīga. Tad arī no tās, uzmanīgi ielūkojoties, varēsi gūt ko derīgu. (26) Tā, Lucīlij, parasti rīkojos es: no jebkuras zināšanas, lai cik tālu tā būtu no filozofijas, cenšos ko iemantot, kas dotu kādu labumu. — «Bet kas gan attālina no tikumu pilnveidošanas vēl vairāk nekā nupat iztirzātais? Kā Platona idejas var padarīt mani labāku? Ko lai gūstu no tām, kas nomāktu manas iekāres?» — Kaut vai to, ka Platons visu, kas kalpo jutekļiem, kas mūs iekvēlina un sakairina, nepieskaita pie tā, kas īsteni eksistē. (27) Šīs lietas tātad ir iedomātas, un tām ir zināms veidols tikai kādu laiku; nekas no tām nav pastāvīgs un drošs. Un tomēr mēs tās kārojam, it kā tās eksistēs vienmēr vai mums vienmēr piederēs. Mūs, kas esam vāji un nīcīgi, apņem tukšība un niecība. Lai vēršam savu garu uz to, kas ir mūžīgs! Lai apbrīnojam visu lietu pirmtēlus, kas lidinās augstumā, un dievu, kas atrodas to starpā un rūpējas par to, lai visu, ko nav varējis padarīt nemirstīgu tāpēc, ka tam stāvēja ceļā matērija, aizstāvētu pret nāvi un ar prātu pieveiktu ķermeņa trūkumus. (28) Viss taču paliek nevis tāpēc, ka būtu mūžīgs, bet gan tāpēc, ka to sargā Visuma valdītāja gādība: nemirstīgajam aizstāvja nevajag. Šo pasauli sargā radītājs, ar savu spēku uzveikdams matērijas trauslumu. Lai nicinām visu, kas nav tik vērtīgs, ka jāšaubās, vai tas vispār eksistē. (29) Un padomāsim vēl par ko: ja providence[37] sargā no briesmām pasauli, kas ir tikpat mirstīga kā mēs, tad arī mūsu tālredzība[37] var kaut cik pagarināt pastāvēšanu šai niecīgajai miesai, ja spēsim apvaldīt un iegrožot baudas, kuru dēļ lielākā daļa iet bojā. (30) Platons pats ar savu apzinīgumu

pieredzēja vecumdienas. Viņa organisms gan bija no dabas vesels un spēcīgs — pat vārds viņam bija dots platās krūts dēļ[38] —, bet jūras braucieni un briesmas viņam bija atņēmuši daudz spēka. Tomēr pieticība un mērenība visās lietās, kas rada alkatību, un rūpīga sevis uzmanīšana ļāva viņam, par spīti daudziem šķēršļiem, nodzīvot līdz lielam vecumam. (31) Domāju, tev zināms: Platona apzinīgums viņam ļāvis panākt, ka viņš nomira savā dzimšanas dienā, sasniedzis astoņdesmit viena gada vecumu, nevienu dienu agrāk. Tāpēc magi[39], kas gadījuma pēc atradās Atēnās, aizgājējam nesa upuri, uzskatīdami, ka viņam bijis lemts augstāks liktenis nekā parastam cilvēkam, jo viņš bija sasniedzis pašu pilnīgāko gadu skaitu, kuru veido deviņreiz deviņi. Taču nešaubos, ka viņš būtu bijis ar mieru atteikties no pāris šā skaita dienām, kā arī no upura. (32) Pieticība var paildzināt vecumdienas, kuras, manuprāt, nav ne kārojamas, ne noraidāmas. Ir patīkami būt pēc iespējas ilgāk kopā ar sevi, ja kāds padarījis sevi tā cienīgu, lai viņa sabiedrība sagādātu prieku. Tāpēc pieņemsim lēmumu par to, vai mums atteikties no pēdējiem vecumdienu gadiem un galu nevis sagaidīt, bet darīt paša rokām. Tas, kas kūtri sagaida savu likteni, ir līdzīgs gļēvulim, tāpat kā pāri mēram vīnam nodevies ir cilvēks, kas izdzer krūku tukšu līdz ar visām mielēm. (33) Taču par to mums vēl jāpadomā, vai mūža nogale ir mieles vai kas īpaši dzidrs un tīrs, ja vien gars nav cietis un neskartie jutekļi balsta dvēseli, un ja miesa vēl nav bezspēcīga un mirusi pirms nāves: ir taču ļoti svarīgi, vai pagarina dzīvi vai nāvi. (34) Bet, ja miesa vairs neder saviem uzdevumiem, tad kāpēc gan mums neizvadīt laukā dvēseli cietēju? Un varbūt tas darāms mazliet agrāk, nekā nepieciešams, lai tad, kad tas būs nepieciešams, netrūktu spēka to izdarīt. Un, ja draud lielākas briesmas nožēlojami dzīvot nekā agri mirt, tad muļķis ir tas, kas neatpērkas no liela posta par niecīga laika maksu. Tikai nedaudzus ļoti liels vecums aizvadījis līdz nāvei, nesagādājot grūtības, turpretim daudziem viņu bezdarbīgā dzīve palikusi bez jebkāda labuma pašiem. Vai, tavuprāt, ir briesmīgāk zaudēt kādu niecīgu mūža daļu, kuram tik un tā pienāks gals?

(35) Neklausies manī ar nepatiku, it kā mans spriedums jau attiektos uz tevi, bet tomēr apsver, ko saku. Es nepametīšu savas vecumdienas, ja tās saglabās mani neskartu — neskartu labākās puses[40] ziņā. Bet, ja tās iedragās manu prātu, sāks to postīt pa daļām, ja tās atstās man nevis dzīvi, bet tikai dzīvību, tad metīšos laukā no satrupējušā, brūkošā mājokļa. (36) Nemeklēšu nāvē glābiņu no slimības, kamēr tā ārstējama un neskar garu. Sāpju dēļ nedarīšu sev galu: tā mirt nozīmē tikt pieveiktam. Taču, ja zināšu, ka tās man būs jāpacieš pastāvīgi, tad iešu projām — ne jau pašu sāpju dēļ, bet tāpēc, ka tās mani traucēs visās lietās, kuru dēļ dzīvojam. Vājš un gļēvs ir tas, kas mirst sāpju dēļ, bet muļķis, kas dzīvo sāpju labad.

(37) Taču aizeju par tālu. Turklāt tā ir viela, kurai varētu veltīt veselu dienu. Un kā var beigt dzīvi tāds cilvēks, kas nevar beigt vēstuli? Tātad — paliec sveiks! To izlasīsi labprātāk nekā ieilgušās pārdomas par nāvi. Paliec sveiks!

[1] *oestros.*

[2] *asilus.*

[3] Vergilijs, «Georgikas», III, 146—150, A. Ģiezena atdzejojums ar tulkotāja redakcionālu grozījumu — atdzejojumā «dunduru» vietā ir «asilu». *Grāji* — grieķi.

[4] T. i., nesaliktus vai neatvasinātus.

[5] *cernere ferro inter se.*

[6] Vergilijs, «Eneīda», XII, 707—709, A. Ģiezena atdzejojums ar tulkotāja grozījumu. 709. vārsmas otrā puse A. Ģiezenam skan: «..lai izšķirtu ķildu ar šķēpu».

[7] Oriģinālā sastatītas arhaiskā un parastā II nākotnes forma: *iusso — iussero.*
[8] Vergilijs, «Eneīda», XI, 467, tulkotāja pārveidots A. Ģiezena atdzejojums. A. Ģiezenam: «Pārējie visi ar ieročiem rokā man sekos, kur likšu.»
[9] Kvints *Ennijs* (239—169) — arhaiskā perioda ievērojamākais romiešu dzejnieks un dramaturgs. Viņa galvenais darbs bija «Annāles», romiešu nacionālais eposs (heksametrā) pirms Vergilija «Eneīdas». Lūcijs *Akcijs* (ap 170—ap 85) — dramaturgs, ko romieši uzskatīja par savu lielāko traģiķi.
[10] *essentia.*
[11] Līdz mūsu laikam nonākušajos Cicerona darbos šā vārda nav.
[12] *Fabiāns* — sk. 11, 6. piez.
[13] Oriģinālā grieķu rakstā.
[14] Cits rokraksta variants prasa šādu tulkojumu: «..tik nepieciešamu jēdzienu, kas pēc savas dabas ir visa pamatā?»
[15] *to on* (oriģinālā grieķu rakstā) — esošais. *To* ir artikuls substantivētajam nekatras dzimtes participam no darbības vārda *eínai* — būt. Latiņu valodas darbības vārdam *esse* (būt) nav divdabja formas.
[16] *quod est.*
[17] *genus.*
[18] *species.*
[19] *animal* (kam ir arī nozīme «dzīva būtne»).
[20] *anima* (kam ir arī nozīme «dvēsele»).
[21] *animantia.*
[22] *antiquius* — burtiski: vecāks.
[23] *corpus.*
[24] *antiquissimum* — burtiski: vecākā.
[25] *genus generale.*
[26] *specialia.*
[27] *magis principale.*
[28] *animus* (kam ir arī nozīme «gars»).
[29] *anima.*
[30] *impetus.*
[31] *quid.*
[32] *Īstena būtība — substantia.*
[33] *per excellentiam.* Sal. franču *par excellence.*
[34] Oriģinālā grieķu rakstā.
[35] *facies.*
[36] *Hērakleits* — sk. 12, 7. piez.
[37] Abos gadījumos *providentia.*
[38] *Platons* < no *platýs* — plats. Platona īstais vārds bija Aristokls.
[39] *Magi* — persiešu priesteri.
[40] *Labākās puses* — gara.

59. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tava vēstule man sagādājusi lielu baudu: atļauj man lietot vispārpieņemtus vārdus un neuztver tos stoiķu piešķirtajā nozīmē. Mēs[1] uzskatām baudu par netikumu. Lai tā būtu: tomēr lietojam šo vārdu gaiša dvēseles noskaņojuma apzīmēšanai. (2) Es zinu, ka bauda, ja vārdus vērtējam pēc mūsu norādījumiem[2], ir kas nosodāms un prieks

var tikt vienīgi gudrajam, jo tas nozīmē tādas dvēseles pacilātību, kura paļaujas uz pašas, īstenajiem labumiem. Ikdienas valodā tomēr sakām, ka lielu prieku mums sagādājusi kāda cilvēka ievēlēšana par konsulu vai kāda laulības, vai kāda sievas dzemdības, taču tie nemaz nav tik priecīgi notikumi, bet bieži vien ir nākamo bēdu sākums: prieka būtiska iezīme ir tā, ka tas ir nebeidzams un nepārvēršas savā pretstatā. (3) Tāpēc mūsu Vergilijs, sacīdams «un mūsu gara negantie prieki»,[3] gan runā izteiksmīgi, bet ne visai precīzi, jo neviens prieks nav negants. Šo apzīmējumu viņš piešķīris baudām un līdz ar to izteicis, ko gribējis, proti, runādams par cilvēkiem, kas priecājas par savu nelaimi. (4) Un tomēr ne bez pamata sacīju, ka tava vēstule man sagādājusi lielu baudu. Bet, ja priecājas nejēga, lai arī tas būtu cienījama iemesla pēc, es viņa jūtas, kas nevalda pār sevi un sliecas tūdaļ pāriet savā pretstatā, saucu par baudu, ko radījis priekšstats par viltus labumu un kas nezina ne mēra, ne grožu. Taču atgriezīšos pie sava nodoma. Paklausies, kas man sagādājis prieku tavā vēstulē: vārdi ir tavā varā, runa tevi neaizrauj projām un neaizved tālāk, kā esi nodomājis. (5) Ir daudz cilvēku, kurus kāda viņiem tīkama vārda spožums pavedina rakstīt, ko viņi nemaz nav gribējuši. Ar tevi tā nav: viss ir kodolīgs, priekšmetam atbilstošs; tu pasaki, cik gribi, nozīmīguma ir vairāk nekā vārdu. Tas liecina par kaut ko vēl svarīgāku — norāda uz dvēseli, kurā tāpat nav nekā lieka, nekā uzpūsta.

(6) Taču atrodu arī vārdu pārnestus lietojumus, kas gan nav nepārdomāti, tomēr saistīti ar zināmu risku.[4] Atrodu arī salīdzinājumus, un, ja kāds liedz mums[5] tos lietot, uzskatīdams, ka tie atļauti vienīgi dzejniekiem, tad man šķiet, ka viņš nav lasījis nevienu no senajiem, kuri savā valodā vēl netiecās pēc aplausiem: viņiem, kas runāja vienkārši un centās izklāstīt jautājuma būtību, līdzību ir atliku likām. Tās, manuprāt, ir nepieciešamas, taču ne jau tā paša iemesla dēļ kā dzejniekiem, bet lai tās mūsu nevarībai kalpotu par balstiem un kā runātājam, tā klausītājam padarītu būtību uzskatāmu.

(7) Tieši pašlaik lasu Sekstiju[6], asa prāta vīru, kas nodarbojas ar filozofiju grieķu valodā, bet romiešu stājā. Mani saviļņoja kāds viņa salīdzinājums: kad ienaidnieks ik brīdi var parādīties no visām pusēm, karaspēks, gatavs kaujai, virzoties uz priekšu kvadrātveida ierindā. «Tāpat,» viņš saka, «jārīkojas gudrajam: viņam jāizvērš savi tikumi uz visām pusēm, tā ka, lai arī kur rastos briesmas, aizsardzības spēki būtu gatavi un bez jebkāda apjukuma reaģētu uz ikvienu pavēlnieka mājienu.» Mēs redzam, ka armijās, kuru priekšgalā ir lieli karavadoņi, pavēlnieka komandu dzird reizē visas karaspēka daļas, kas izkārtotas tā, lai viena cilvēka dotā zīme vienlaikus sasniegtu ir kājniekus, ir jātniekus: vēl nepieciešamāk, viņš saka, tas esot mums. (8) Karavīri nereti baidījušies ienaidnieka nepamatoti, un ceļš, kas šķitis ļoti bīstams, galu galā bijis pats drošākais: muļķībai nav miera. Tai rodas bailes no augšas un no apakšas, jātrīc, veroties gan pa kreisi, gan pa labi. Briesmas tai seko un nāk pretī, viss iedveš šausmas; nekam tā nav sagatavota un izbīstas pat palīdzības. Gudrais turpretim bruņots pret jebkuru uzbrukumu un ir tam sagatavojies. Lai viņam uzbrūk nabadzība, bēdas vai negaiss, vai sāpes — viņš neatkāpsies, bez bailēm dosies visam pretī un izlauzīsies cauri. (9) Daudz kas saista mums rokas, daudz kas mūs vājina. Ilgi bijām iestiguši netikumos, un ir grūti nomazgāties tīriem, jo esam nevis tikai aptraipīti, bet aplipināti. Lai nepārietu no viena salīdzinājuma otrā, uzdošu jautājumu, kuru bieži pārdomāju: kāpēc muļķība tur mūs tik sīksti ciet? Pirmkārt, tāpēc, ka netriecam to drosmīgi prom un netiecamies visiem spēkiem pēc glābiņa; otrkārt, tāpēc, ka pārāk maz uzticamies tam, ko atraduši gudrie vīri, un neuzņemam to ar atvērtu sirdi; neesam arī tik svarīgā lietā pietiekami uzstājīgi. (10) Bet kā var apgūt

gana zināšanu cīņai pret netikumiem cilvēks, kas mācās vienīgi no netikumiem brīvajā laikā? Neviens no mums nav nokāpis dziļumā, mēs plūcam tikai no virspuses; ziedot filozofijai tikai mazliet laika aizņemtiem cilvēkiem šķiet ar uzviju pietiekami. (11) Taču galvenokārt mūs kavē tas, ka pārlieku ātri esam apmierināti ar sevi. Ja sastopam cilvēkus, kas dēvē mūs par krietniem vīriem, par gudriem un nevainojamiem, to pieņemam par patiesību. Ar mērenu uzslavu neapmierināmies: itin visu, ar ko mūs apveltī nekautrīgi glaimi, uztveram kā pelnītu. Ja kāds apgalvo, ka esam paši labākie un paši gudrākie, tam piebalsojam, kaut gan zinām, cik bieži šis cilvēks melo. Tik ļoti lutinām sevi, ka vēlamies, lai mūs uzslavē par to, kam rīkojamies taisni pretēji. Kas citus spīdzina, dzird sevi dēvējam par bezgala maigu, kas aplaupa citus — par nepārspējami devīgu, kas nododas dzeršanai un miesaskārībai — par atturības paraugu. Tam sekas ir tādas, ka nemaz negribam mainīties, uzskatām sevi par lieliskiem cilvēkiem.

(12) Kad Aleksandrs jau siroja pa Indiju un ar kariem nodarīja postu tautām, ko lāgā nepazina pat to kaimiņi, viņš kādas pilsētas aplenkuma laikā, apjādams mūrus un meklēdams nocietinājumu vājākās vietas, tika ar bultu ievainots, bet vēl ilgi palika seglos un turpināja iesākto. Kad rimās asiņošana, sausā brūce sāka stiprāk sāpēt un kāja, nokarādamās no zirga, pamazām tirpa, tā ka Aleksandrs bija spiests savu nodomu atmest. «Visi zvēr,» viņš teica, «ka esmu Jupitera dēls, bet šī brūce kliedz, ka esmu cilvēks.» (13) Rīkosimies arī mēs tāpat. Glaimi mūs muļķo, katru pēc viņa mēra. Tomēr sacīsim: «Jūs gan dēvējat mani gudru, bet es redzu, cik daudz nevajadzīga kāroju, cik daudz kaitīga vēlos. Nesaprotu pat to, ko dzīvniekiem norāda sātums, — kādam ir jābūt ēdiena un dzēriena mēram, vēl nezinu, cik spēju uzņemt sevī.»

(14) Tagad paskaidrošu tev, kā vari saprast, ka neesi vēl gudrs. Gudrais ir prieka pilns, gaišs, mierīgs, nesatricināms; viņš dzīvo vienā līmenī ar dieviem. Un tagad padomā par sevi: ja nekad neesi noskumis, ja nekādas cerības nesatrauc tavu dvēseli nākotnes gaidās, ja tavas možās un ar sevi apmierinātās dvēseles noskaņojums dienu un nakti nemainīgi paliek tāds pats, tad esi sasniedzis cilvēka augstāko labumu. Bet, ja tiecies pēc baudām — no visurienes un visādām —, tad zini: tev no gudrības trūkst tikpat, cik no prieka. Tu gan vēlies sasniegt šo mērķi, bet pa maldu ceļiem, jo ceri tur nokļūt, dzīvodams bagātībā un būdams goda amatos, tas ir, meklēdams prieku uztraukumos. Tas, pēc kā tiecies, it kā tas tev dos prieku un baudu, ir ciešanu avots. (15) Visi, saku, tiecas pēc prieka, bet, kur rast pastāvīgu, lielu prieku, to viņi nezina: viens to grib gūt dzīrēs un greznībā, otrs — savas godkāres apmierināšanā un klientu[7] drūzmā, cits — no mīļākās, vēl cits — no tukšas plātīšanās ar brīvajām zinātnēm un mākslām[8] vai no rakstniecības, kas neko neizdziedina. Šos visus pieviļ maldinošas un īslaicīgas izpriecas, kad par vienu stundu līksma neprāta jāsamaksā ar ilgu derdzīgumu, piemēram, sajūsmināta pūļa aplausi un gaviles, ko iegūst un par ko jāsamaksā ar lielu uztraukumu. (16) Tad nu padomā par to, ko dāvā gudrība: pastāvīgu, līdzsvarotu prieku. Gudra cilvēka dvēsele ir kā debesis virs mēness: tās allaž tur ir skaidras. Tātad tev ir pamats tiekties pēc gudrības, jo gudrais nekad nav bez prieka. Bet šis prieks rodas vienīgi no tā, ka apzinās savu tikumisko pilnvērtību: priecāties spēj vienīgi drosmīgais, taisnīgais, savaldīgais. — «Kā tā?» vaicāsi. «Vai tad muļķi un nekrietnie nepriecājas?» — (17) Ne vairāk kā lauvas, kas guvuši medījumu. Kad viņi sevi nokausējuši ar vīnu un miesas baudām, kad nakts aizvadīta izvirtībās, kad no izpriecām, kuras, pārsniegdamas vārgās miesas spēkus, tai tiek uztieptas, parādās strutu augoņi, tad nelaimīgie iesauksies Vergilija vārsmām:

Zini tu labi, kā viltus priekos mēs pēdējo nakti
Vadījām.[9]

(18) Katru nakti uzdzīvotāji vada viltus priekos, it kā tā būtu pēdējā: prieks, kas pavada dievus un viņu sekotājus, ir nepārtraukts, nebeidzams. Tas izbeigtos, ja būtu gūts no citurienes: nebūdams cita dāvināts, tas arī nav pakļauts cita patvaļai. Ko laime nav dāvājusi, tā nevar arī atņemt. Paliec sveiks!

[1] Stoiķi.
[2] T. i., pēc stoiķu kritērija.
[3] Vergilijs, «Eneīda», VI, 278—279.
[4] Tikt uzskatītiem par samākslotiem.
[5] *Mums* — filozofiem.
[6] Kvints *Sekstijs* Nigrs (dz. ap 70 pr. Kr.) — filozofs, kas Romā nodibināja savu skolu, pie kuras piederēja arī Senekas skolotājs Sotions, un savā ētikā stāvēja tuvu stoiķiem.
[7] *Klienti* — sk. 19, 2. piez.
[8] *Brīvās zinātnes un mākslas* (*artes liberales*) — poētika, retorika, vēsture, filoloģija, filozofija.
[9] Vergilijs, «Eneīda», VI, 513—514.

60. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es sūdzos, rājos, dusmojos. Vai arī tagad vēlies to pašu, ko vēlēja tev aukle, audzinātājs, māte? Vai vēl joprojām nesaproti, cik daudz ļauna viņi tev vēlējuši? Cik kaitīgas ir mūsu tuvinieku vēlmes un jo kaitīgākas, jo laimīgāk tās piepildās! Vairs nebrīnos, ka visas likstas mūs vajā no pašas mazotnes: esam uzauguši vecāku lāstu gaisotnē. Kaut dievi uzklausītu mūs arī tad, kad reizēm izlūdzamies ko nesavtīgu! (2) Cik ilgi vēl ko prasīsim no dieviem, it kā paši nespēdami sevi uzturēt? Cik ilgi apsēsim tīrumus, ar kādiem pietiktu lielām pilsētām? Cik ilgi vesela tauta mums novāks ražu? Cik ilgi neskaitāmi kuģi vedīs viena vienīga cilvēka galdam vajadzīgos krājumus, turklāt ne tikai no vienas jūras vien? Vērsis tiek pilnām pabarots ar nedaudz jūgeru[1] ganību; ziloņu baram pietiek viena vienīga meža: cilvēks meklē sev uzturu gan uz zemes, gan jūrā.

(3) Tātad kā? Vai daba, kas mums ir piešķīrusi tik niecīgu ķermeni, mūs apveltījusi ar tik nepiepildāmu vēderu, ka alkatībā pārspējam pašus lielākos un rijīgākos dzīvniekus? Nekādā ziņā! Un cik gan maz tiek piešķirts pašai dabai? Tā apmierinās ar mazumu. Mums dārgi izmaksā nevis mūsu miesas izsalkums, bet godkāre. Tos, kuri, kā saka Sallustijs[2], ir sava vēdera vergi,[3] pieskaitīsim pie dzīvniekiem, nevis cilvēkiem, dažus pat ne pie dzīvniekiem, bet miroņiem. Dzīvo tas, kas nes labumu daudziem; dzīvo tas, kas izmanto savus spēkus, bet tie, kas slēpjas un sastinguši bezdarbībā, savā mājā mīt kā kapā. Viņu vārdu var ierakstīt marmorā[4] pie paša sliekšņa: viņi aizsteigušies priekšā savai nāvei. Paliec sveiks!

[1] *Jūgers* — laukuma mērvienība = apm. $^1/_4$ hektāra.
[2] Gājs *Sallustijs* Krisps (86—35) — izcils romiešu vēsturnieks.
[3] «Katilīnas sazvērestība», I, 1.
[4] Kā kapa uzrakstu.

61. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Lai nevēlamies vairs to, ko vēlējāmies! Vismaz es, būdams vecs, cenšos vairs nevēlēties, ko vēlējos, kad biju zēns. Tam vien veltītas manas dienas, tam vien — manas naktis, uz to virzītas manas pūles un manas domas: darīt galu maniem vecajiem trūkumiem. Rīkojos tā, it kā diena man būtu vesela mūža vietā. Negrābju to ciet, it kā tā būtu pēdējā, tomēr raugos tajā, it kā tā varētu būt arī pēdējā. (2) Rakstu tev šo vēstuli tādā noskaņojumā, it kā nāve varētu mani kuru katru brīdi, kamēr vēl rakstu, aizsaukt projām: esmu gatavs aiziet, un taisni tāpēc priecājos par dzīvi, ka man pārāk nerūp, cik ilgi vēl dzīvošu. Kad vēl nebiju vecs, gādāju par to, lai labi dzīvotu, tagad, vecumā, — lai labi mirtu, bet labi mirt nozīmē — labprāt mirt. (3) Centies nekad neko nedarīt pret savu gribu. Viss, kas negribētājam notiks piespiedu kārtā, gribētājam nav spaids. Es apgalvoju: kas labprātīgi pilda pavēli, izvairās no verdzības skarbākās puses — kaut ko darīt pret savu gribu. Nelaimīgs ir nevis tas, kas ko dara pēc pavēles, bet kas to dara pret savu gribu. Tāpēc noskaņosim savu dvēseli tā, lai mēs gribētu to, ko prasa apstākļi, un lai pirmām kārtām par savu galu domātu bez skumjām. (4) Mums jāsagatavojas nāvei agrāk nekā dzīvei. Dzīve ir pietiekami apgādāta, bet mēs vēl kārojam līdzekļu tai; mums šķiet un vienmēr šķitīs, ka mums kaut kā trūkst: vai esam gana dzīvojuši, nav atkarīgs ne no gadiem, ne dienām, bet no dvēseles. Esmu dzīvojis, mans visudārgais Lucīlij, cik vajadzīgs: nāvi gaidu piesātināts. Paliec sveiks!

62. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Cilvēki, kas grib radīt iespaidu, ka milzums darba viņiem neļauj nodarboties ar brīvajām zinātnēm un mākslām[1], melo: viņi izliekas, ka viņiem ir darīšanas, pārspīlē tās un paši atņem sev laiku. Es, Lucīlij, esmu brīvs un, lai kur atrazdamies, visur piederu pats sev. Darīšanām neatdodu, tikai aizdodu sevi, nedz meklēju ieganstus izniekot laiku. Un visur, kur vien atrodos, risinu savas pārdomas un apsveru garā ko derīgu. (2) Veltīdams sevi draugiem, tomēr neatsakos no sevis un nekavējos ilgi ar tiem, ar ko mani savedis kopā gadījums vai apstākļi, kuri izriet no maniem pilsoņa pienākumiem, bet esmu kopā tikai ar pašiem labākajiem: ar viņiem saistos garā, lai arī kur un kurā laikmetā viņi dzīvojuši. (3) Dēmetrijs[2], labākais no cilvēkiem, man vienmēr ir klāt; pamezdams purpurā tērptos, runāju ar viņu, puskailo, un apbrīnoju viņu. Un kā lai neapbrīnoju? Es redzēju, ka viņam nekā netrūkst. Nicināt var visu, iegūt visu neviens nespēj: īsākais ceļš uz bagātību ir bagātības nicināšana. Bet mūsu Dēmetrijs dzīvo nevis tā, it kā nicinātu visu, bet it kā visu atstātu īpašumā citiem. Paliec sveiks!

[1] *Brīvās zinātnes un mākslas* — sk. 59, 8. piez.
[2] *Dēmetrijs* — sk. 20, 9 un 1. piez.

63. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tava drauga Flaka nāve apbēdina mani; tomēr negribētos, lai tu skumtu pāri mēram. Diezin vai uzdrošināšos prasīt, lai tu vispār neskumtu, kaut gan zinu, ka tas būtu labāk. Bet kam gan lemts tāds gara stiprums, ja ne cilvēkam, kas jau ir augstu pacēlies virs likteņa? Arī viņu skars tāds notikums, bet tikai skars. Bet mums var piedot, ka acīs sariešas asaras, ja vien nebūs asaru plūdi un paši tās savaldīsim. Lai, zaudējot draugu, mūsu acis nav ne sausas, ne pārplūst: ir jāraud, bet nav jāvaimanā. (2) Tev šķiet, ka nosaku tev bargu likumu? Bet dižākais grieķu dzejnieks[1] devis tiesības liet asaras tikai vienu dienu[2] un sacījis, ka pat Niobe domājusi par ēdienu.[3]

Tu vaicāsi, no kurienes nāk šīs vaimanas, šīs neapvaldītās raudas? Asarās meklējam pierādījumus savām ilgām un nevis ļaujamies sāpēm, bet izrādām tās. Neviens neskumst savā nodabā — kāda nožēlojama muļķība! Arī skumjām ir sava godkāre. (3) «Kā tad tā?» sacīsi. «Vai man būs aizmirst savu draugu?» — Cik īslaicīgu piemiņu soli viņam, ja tā izbeigsies līdz ar tavām skumjām: drīz jebkurš nejaušs gadījums liks sāpēs savilktajai sejai atplaiksnīties smaidā, nemaz nerunājot par ilgāku laiku, kas remdina visas ilgas un liek aprimt arī visskaudrākajām bēdām. Tiklīdz pārstāsi novērot sevi, izzudīs arī skumju vaibsti; šobrīd tu pats sargā savas sāpes, bet tās izlauzīsies no apsardzes un mitēsies jo ātrāk, jo tās ir skaudrākas.

(4) Gādāsim par to, lai atmiņas par zudušajiem mums kļūtu patīkamas: neviens labprāt neatgriežas atmiņās pie tā, par ko viņš nespēj domāt bez ciešanām. Ir neizbēgami, ka, dzirdot zaudēta mīļa cilvēka vārdu, jūtam spējas sāpes, bet arī šajās sāpēs ir sava tīksme. (5) Mūsu Atals[4] mēdza sacīt: «Atmiņas par aizgājušiem draugiem mums ir tīkamas, līdzīgi dažu augļu patīkamajai sūrmei, līdzīgi īpašam rūgtumam, ar ko mūs priecē ļoti vecs vīns. Bet, kad paiet laiks, izdziest viss, kas mūs nomācis, un pie mums atnāk gaišs prieks.» (6) Ja mēs viņam ticam, tad «domāt par dzīvajiem draugiem ir tas pats, kas baudīt medu un cepumus: atcerēties tos, kuri reiz bijuši, ir patīkami, bet ar zināmu rūgtuma piegaršu. Taču kurš noliegs, ka arī tāds rūgtums un zināms skarbums kairina kuņģi?» (7) Manas izjūtas ir citādas: domāt par aizgājušiem draugiem man ir patīkami un saldi. Viņi man bija, bet varēju viņus drīz zaudēt; esmu viņus zaudējis, bet viņi varētu man vēl būt. Tāpēc, mans Lucīlij, rīkojies, kā klājas tavam taisnīgumam, — pārstāj noraidoši iztulkot likteņa labvēlību: tas ir ņēmis, bet arī devis. (8) Tātad lai kāri priecājamies par saviem draugiem, jo nezinām, cik ilgi mums tas būs lemts. Atcerēsimies, cik bieži esam pametuši viņus, dodoties tālā ceļojumā, cik bieži, atrazdamies tai pašā vietā, neesam viņus redzējuši, un tad sapratīsim, ka esam zaudējuši pārāk daudz laika, viņiem esot dzīviem. (9) Un vai tu pacietīsi tādus cilvēkus, kas, izturējušies pret saviem draugiem augstākā mērā nevērīgi, skumst par tiem visizmisīgāk un mīl kādu tikai tad, kad to zaudējuši, un sēro tik pārmērīgi, baidīdamies, ka varētu apšaubīt viņu mīlestību? Viņi pārāk vēlu meklē savām jūtām pierādījumus. (10) Kad mums ir vēl citi draugi, pret viņiem izturamies nelāgi un viņus zemu vērtējam, ja viņi nespēj mums būt mierinājums par viena vienīga drauga nāvi. Ja mums nav citu, tad esam paši sev nodarījuši pāri vairāk nekā liktenis mums: tas atņēmis mums vienu, bet mēs esam zaudējuši

ikvienu, kuru neiemantojām. (11) Un vēl: kas nav spējis mīlēt vairāk kā vienu, tas arī šo vienu nav pārāk mīlējis. Ja cilvēks, kas ticis aplaupīts un kam atņemta vienīgā tunika[5], sāktu tikai vaimanāt, nevis gādāt par to, kā glābties no aukstuma un sameklēt kaut ko, lai segtu savus plecus, — vai tāds tev nešķistu pēdīgais muļķis? Tu apglabāji, ko mīlēji; tad meklē, ko mīlēt. Labāk draugu aizstāt nekā apraudāt. (12) Zinu — tas, ko gribu vēl piebilst, ir nodeldēts. Tomēr neatstāšu to nepateiktu tāpēc vien, ka tā runā visi: arī tam, kas savām sāpēm nedara galu ar saprātu, to dara laiks. Bet pats apkaunojošākais līdzeklis pret skumjām saprātīgam cilvēkam ir skumju atslābums: man gribas, lai tu pamet savas sāpes, nevis sāpes tevi, un pārstāj jo ātrāk darīt to, ko, lai cik gribēdams, nespēsi darīt ilgi. (13) Mūsu senči sievietēm nolikuši vienu gadu sērām, nevis lai tās tik ilgi sērotu, bet lai tās nesērotu ilgāk; vīriešiem nav ar likumu noteikta laika, jo jebkurš tāds būtu necienīgs. Bet arī tās sievas, ko nekādi nevarēja aizvilkt prom no sārta, nekādi atraut no līķa, — vai vari nosaukt kaut vienu, kas lējusi asaras veselu mēnesi? Nekas nekļūst tik ātri nīstams kā skumjas. Kamēr jaunas, tās atrod mierinātāju un vienu otru pievelk, bet novecojušas tiek izsmietas, turklāt pelnīti, jo ir vai nu liekuļotas, vai muļķīgas.

(14) Un to tev rakstu es, kas Annēju Serēnu[6], man bezgala dārgo, apraudāju tik nevaldāmi, ka, lai cik ļoti negribētos, varu noderēt par sāpju sagrauta cilvēka piemēru. Šodien nosodu savu izturēšanos un saprotu, kas bijis galvenais šādu skumju cēlonis: nekad nebiju domājis, ka viņš varētu nomirt pirms manis. Tikai viens man bija prātā — ka viņš ir jaunāks, daudz jaunāks par mani, it kā liktenis ievērotu kādu secību. (15) Tāpēc vienmēr domāsim par to, ka esam gan paši mirstīgi, gan visi, kurus mīlam. Tātad tobrīd man vajadzēja teikt: «Mans Serēns ir jaunāks nekā es: bet kāda tam nozīme? Viņam jāmirst pēc manis, bet viņš var arī nomirt pirms manis.» Un tāpēc, ka netiku to darījis, liktenis pēkšņi satrieca mani nesagatavotu. Tagad apsveru, ka viss ir mirstīgs, mirstīgs pēc nenoteikta likuma:[7] šodien pat var notikt tas, kas var notikt jebkurā laikā. (16) Tāpēc, mans visudārgais Lucīlij, atcerēsimies, ka drīz nokļūsim tur, kur nokļuvis tas, kuru apraudam. Un varbūt, ja vien ir patiess gudru vīru vēstītais un mūs visus uzņem kāda vieta, tad tas, kuru uzskatām par zudušu, tikai aizsūtīts pa priekšu. Paliec sveiks!

[1] Homērs.

[2] Sk. «Iliādu», XIX, 228—229 un XXIV, 602.

[3] «Iliāda», XXIV, 602. *Niobe,* Tēbu valdniece, dievei Lēto (lat. Latona) augstprātīgi aizrādījusi, ka tai esot tikai divi bērni, pati dižodamās ar savu bērnu kuplo skaitu. Par to Lēto bērni, Apollons un Artemīda, ar bultām nogalinājuši visus Niobes bērnus (sk. Ovidija «Metamorfozes», VI, 146—312).

[4] *Atals* — sk. 9, 8. piez.

[5] *Tunika* — romiešu apakštērps ar īsām piedurknēm.

[6] *Annējs Serēns* — tuvs Senekas draugs, Nerona miesassardzes prefekts. Kā vēstī Plīnijs Vecākais («Dabas vēsturē», 12, 33), viņu nogalināja ar indīgām sēnēm.

[7] Jo nāve neievēro secību. Sal. arī iepriekš, 14. §.

64. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Vakar tu biji pie mums. Tu vari iebilst, kāpēc tikai vakar: tāpēc arī piemetināju «pie mums», jo pie manis esi vienmēr. Bija iegriezušies kādi draugi, kuru dēļ cēlās lielāki dūmi — ne jau tādi, kādi veļas no smalko ļaužu virtuvēm un mēdz biedēt sargus,[1] bet ne pārāk biezie, kas vēstī par viesu ierašanos. (2) Runājām par dažādiem jautājumiem, kā jau viesībās, taču nevienu neiztirzājām līdz galam, bet pārlēcām no priekšmeta uz priekšmetu. Tad lasījām Kvinta Sekstija[2], tēva, grieķu valodā sarakstītu grāmatu; viņš — vari man ticēt — ir ievērojams cilvēks un, lai arī pats to noliedz, stoiķis. (3) Labie dievi, kāds viņā spēks, kāds gars! Tādu visos filozofos neatradīsi. Daža laba darbus grezno tikai spožs vārds, viss pārējais ir bālasinīgs. Viņi pamāca, polemizē, izlokās, bet drosmi nevairo, jo pašiem tādas nav. Lasīdams Sekstiju, teiksi: «Viņš ir dzīvs, spēka pilns, brīvs, stāv augstāk par cilvēku; no viņa aizeju ar milzīgu paļāvību.» (4) Atzīšos tev, kāds noskaņojums mani pārņem, kad lasu viņu: gribas mest izaicinājumu jebkurai nejaušībai, gribas iesaukties: «Ko vilcinies, likteni? Nāc, pacīnīsimies: kā redzi, esmu gatavs!» Drosmē kļūstu līdzīgs cilvēkam, kas meklē izdevību pārbaudīt sevi, parādīt savu spēku, kas

> Sirsnīgi vēlas, lai nāktu no kalniem starp bailīgiem lopiem
> Arī kāds kuilis viss putās vai nokāptu dzeltenais lauva.[3]

(5) Gribas, lai man būtu ko pieveikt, lai, pārvarot grūtības, es norūdītos. Sekstijam piemīt arī lieliskā īpašība, ka viņš tev parāda laimīgas dzīves dižumu, reizē nelaupīdams cerību uz to: tu uzzināsi, ka tā, kaut atrazdamās augstumā, ikvienam, kas to grib, ir sasniedzama. (6) To pašu tev sniegs arī tikums: tu apbrīnosi to un tomēr cerēsi[4]. Bet man parasti daudz laika prasa pašas gudrības vērošana: raugos tajā ar izbrīnu, tāpat kā pašā Visumā, kuru bieži redzu it kā pirmoreiz.

(7) Un tāpēc es bijīgi godāju gudrības[5] radīto un pašus radītājus. Man sagādā prieku to uztvert kā daudzu cilvēku mantojumu: tas viss ir uzkrāts man, ar darbu iegūts manis labā. Bet rīkosimies kā krietni ģimenes tēvi: vairosim saņemto, lai šis mantojums pāriet no manis uz pēcniekiem kuplināts. Vēl ir daudz darāmā, un daudz vēl paliks, un tāpat nevienam, kas piedzims pēc tūkstoš paaudzēm, nebūs liegta iespēja vēl ko pielikt klāt. (8) Bet, kaut arī senie būtu jau visu atraduši, tomēr jauns vienmēr būs citu atrastā izmantojums, tā apzināšana un sakārtošana. Iedomājies, ka mums atstāti kādi līdzekļi acu dziedināšanai: man citi nav jāmeklē, tikai vajag šos pielāgot slimībām un apstākļiem. Viens remdē acu kairinājumu, otrs mazina plakstu uzpampumu, cits novērš pēkšņus iekaisumus un asarošanu, cits stiprina redzi: šīs zāles jāsaberž, jāizraugās lietošanas laiks un jānosaka deva katram atsevišķam gadījumam.

Arī zāles dvēselei atraduši senie, bet, kā tās lietot un kad, to izpētīt ir mūsu uzdevums. (9) Cilvēki, kas dzīvojuši pirms mums, ir paveikuši daudz, bet nav noveduši līdz galam visu. Tomēr pret viņiem jāizturas ar dziļu cieņu un viņi jāgodā līdzīgi dieviem. Kāpēc gan man gara pacilāšanai nevērties dižu cilvēku attēlos un nesvinēt viņu dzimšanas dienas? Kāpēc man viņus allaž godam nepieminēt? Tādu pašu godbijību, kādu esmu parādā saviem skolotājiem, esmu parādā arī šiem cilvēkdzimuma skolotājiem —

tik daudz laba sācējiem. (10) Ieraugot konsulu vai prētoru, darīšu visu, lai parādītu godu, kas pienākas viņa godājamam amatam: nolēkšu no zirga, atsegšu galvu, griezīšu ceļu. Bet abus Markus Katonus, Lēliju Gudro, Sokratu un Platonu, Zēnonu un Kleantu[6] es lai neuzņemu savā dvēselē ar visdziļāko cieņu? Es viņus bijīgi godāju un, dzirdot šos dižos vārdus, vienmēr atspirgstu. Paliec sveiks!

[1] Liekot domāt par ugunsgrēku.
[2] *Kvints Sekstijs* — sk. 59, 6. piez.
[3] Vergilijs, «Eneīda», IV, 158—159, atdzejojis A. Ģiezens.
[4] To iegūt.
[5] Filozofijas.
[6] *Abi Marki Katoni* — sk. 7, 6. piez. un 13, 6. piez. *Lēlijs* — sk. 7, 6. piez. *Zēnons, Kleants* — sk. 6, 4. piez.

65. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Vakardienu dalīju ar savu slimību: dienas pirmo pusi tā pieprasīja sev, otrajā piekāpās man. Tāpēc savu garu vispirms pārbaudīju lasīdams. Tad, kad viņš to izturēja, uzdrošinājos viņam uzdot, pareizāk — atļaut vairāk: sāku rakstīt, tiesa, ar lielāku piepūli nekā parasti, jo cīnos ar grūtu vielu un nevēlos padoties. Tikmēr iejaucās draugi un mani kā jau neapdomīgu slimnieku iegrožoja. (2) Rakstāmirbuļa vietā stājās saruna, no kuras tev atstāstīšu to daļu, kas vēl palika neizšķirta. Tevi iecēlām par šķīrēju. Darba gan tev būs vairāk, nekā gaidi, jo strīds ir trīskāršs.[1]

Mūsu stoiķi, kā tev zināms, apgalvo, ka dabā esot divi principi, no kuriem viss rodas, — cēlonis un matērija. Matērija ir bezdarbīga; tā gatava visam, taču ir dīka, ja neviens to neiekustina. Cēlonis, tas ir, prāts, matēriju veido un groza, kā grib, un darina no tās dažādus priekšmetus. Tātad, pirmkārt, ir jāpastāv tam, no kā kaut kas rodas, otrkārt, — tam, kas to rada. Otrs ir cēlonis, pirmais — matērija. (3) Jebkura māksla ir dabas atdarināšana. Tāpēc attiecini, ko sacīju par Visumu, arī uz to, kas darināms cilvēkam. Skulptūrai ir bijusi gan matērija, kas pakļāvusies mākslinieka, gan mākslinieks, kas matērijai piešķīris apveidu. Tātad skulptūrai matērija bija bronza, cēlonis — mākslinieks. Tā tas notiek ar visām lietām: tās sastāv no tā, no kā tās rodas, un no tā, kas tās rada. (4) Stoiķi pieņem, ka pastāv tikai viens cēlonis — tas, kurš rada.

Aristotelis uzskata, ka par cēloni var runāt trejādi. «Pirmais cēlonis,» viņš saka, «ir pati matērija, bez kuras neko nevar radīt; otrs ir meistars; trešais ir forma, kura, tāpat kā skulptūrai, tiek piešķirta ikvienam darbam,» — un šo formu Aristotelis sauc par *eídos*[2]. «Bet,» viņš saka, «vēl nāk klāt arī ceturtais — visa darba mērķis.» (5) Paskaidrošu, ko tas nozīmē. Bronza ir pirmais skulptūras cēlonis, jo šī skulptūra nekad nebūtu radusies bez tā, no kā tā izlieta vai veidota. Otrs cēlonis ir mākslinieks, jo bronza nebūtu varējusi pieņemt skulptūras apveidu, ja nebūtu liktas lietā prasmīgas rokas. Trešais cēlonis ir forma, jo šo skulptūru nedēvētu par «Doriforu» vai «Diadūmenu»[3], ja tai nebūtu pie-

šķirts tieši šāds apveids. Ceturtais cēlonis ir darināšanas mērķis, jo bez tā skulptūra nebūtu darināta. (6) Kas tad ir mērķis? Tas, kas rosinājis mākslinieku, pēc kā viņš, darinādams skulptūru, tiecies: vai nu nauda, ja viņš darinājis skulptūru, lai to pārdotu, vai slava, ja viņš strādājis goda dēļ, vai dievbijība, ja viņš gatavojis velti svētnīcai. Tātad arī tas, kādēļ kaut kas tiek radīts, ir cēlonis. Vai tad neuzskati, ka pie radīta darba cēloņiem pieskaitāms viss, bez kā tas nebūtu radīts?

(7) Šiem cēloņiem Platons pievieno vēl piekto — pirmtēlu, kuru pats sauc par *ideju*[4]. Ideja ir tas, ko vērodams mākslinieks darinājis iecerēto darbu. Un nepavisam nav svarīgi, vai pirmtēls atrodas ārpus viņa un viņš to redz vai mākslinieka pašā, kur viņš to ir izveidojis un piešķiris tam mājvietu. Šos visu lietu pirmtēlus dievība ietver sevī, un tā ar savu garu apņem visu radāmo priekšmetu skaitu un visus to veidus. Tā ir pilna ar šiem veidoliem, kurus Platons sauc par idejām — nemirstīgām, nemainīgām, nenogurdināmām. Tā cilvēki gan iznīkst, bet pati cilvēcība[5], pēc kuras tiek radīts cilvēks, paliek un, cilvēkam ciešot un ejot bojā, necik nedabū ciest. (8) Līdz ar to, kā saka Platons, pastāv pieci cēloņi: tas, no kā kaut kas tiek radīts; tas, kas to dara; tas, kādā apveidā; tas, pēc kā parauga, un tas, kādēļ; visbeidzot vēl nāk klāt tas, kas no šiem cēloņiem rodas. Tā skulptūrā, ja jau esam sākuši par to runāt, tas, no kā kaut kas tiek radīts, ir bronza; kas to dara — tas ir mākslinieks; tas, kādā apveidā, — forma, kas tiek bronzai piešķirta; tas, pēc kā parauga, — pirmtēls, ko atveido darinātājs; tas, kādēļ, — darinātāja mērķis; tas, kas no tiem rodas, ir pati skulptūra. (9) Viss tas pats, kā saka Platons, ir attiecināms uz pasauli: darinātājs — tas ir dievs; tas, no kā kaut kas tiek radīts, — matērija; forma — tas ir pasaules redzamais stāvoklis un iekārtojums; pirmtēls, protams, ir tas, pēc kā parauga dievs radījis šo brīnumskaisto, milzīgo darbu; mērķis — tas, kādēļ viņš to ir radījis. (10) Tu vaicā: kāds dievam ir bijis mērķis? Darīt labu! Tā vismaz saka Platons: «Kāds dievam bijis iemesls radīt pasauli? Viņš ir labs, bet labajam neskauž cita labums. Tāpēc viņš ir radījis pasauli, cik vien labu spējis.»[6]

Tad nu, būdams šķīrējs, pasludini savu spriedumu: kurš, kā tev šķiet, runā vistaicamāk — ne jau vispatiesāk, jo spriedums par patiesību atrodas tikpat augstu virs mums kā pati patiesība.

(11) Šis Aristoteļa un Platona minētais cēloņu klāsts ir vai nu pārāk plašs, vai pārāk šaurs. Proti, ja viņi visu, bez kā nekas nevar tikt radīts, uzskata par radīšanas cēloņiem, tad viņi pateikuši pārāk maz. Lai tad viņi pie cēloņiem pieskaita vēl laiku: bez laika nekas nevar rasties. Lai pieskaita arī vietu: ja nebūs kur kam rasties, nekas vispār neradīsies. Lai pieskaita kustību: bez tās nekas nerodas un neizzūd, bez kustības nav ne mākslas, ne pārmaiņas. (12) Taču mēs tagad meklējam pirmo — vispārējo cēloni. Tam jābūt vienkāršam, jo arī matērija ir vienkārša. Mēs vaicājam — kas ir šis cēlonis? Protams, darbīgais prāts, tas ir, dievs, jo tie, ko jūs uzskaitījāt, nav daudzi atsevišķi cēloņi, tie visi ir atkarīgi no viena vienīga — no tā, kas darbojas. (13) Tu saki, ka forma ir cēlonis? To savam darbam piešķir mākslinieks. Tā ir cēloņa daļa, nevis pats cēlonis. Arī pirmtēls nav cēlonis, bet nepieciešams cēloņa rīks. Pirmtēls māksliniekam ir tikpat nepieciešams kā kalts vai vīle. Bez tiem māksla nevar virzīties uz priekšu, un tomēr tie nav mākslas daļas vai cēloņi. (14) «Mērķis,» sacīts, «kura dēļ mākslinieks ķeras pie kāda darba, ir cēlonis.» — Lai tas ir cēlonis, taču tas ir nevis darbīgais cēlonis, bet tikai papildcēlonis. Tādu ir neskaitāms daudzums, taču mēs vaicājam pēc vispārējā cēloņa. Bet, dēvēdami visu pasauli, šo pabeigto darbu, par cēloni, viņi gan nerunā tik precīzi, kā paraduši, jo starp darbu un darba cēloni ir liela atšķirība.

(15) Tad vai nu pasludini savu spriedumu, vai — tas šādos gadījumos ir vieglāk — pasaki, ka lieta tev nav skaidra, un liec mums pie šā jautājuma atgriezties vēlreiz.

«Kāda gan tev patika,» sacīsi, «šķiest savu laiku ar tādām lietām, kas tevi neatbrīvo ne no vienas kaislības, neaizgaiņā nevienu pašu iekāri?» — Es, tiesa, pirmām kārtām nodarbojos ar to, kas nomierina dvēseli, un vispirms pētu pats sevi un tikai pēc tam šo pasauli. (16) Taču pat šobrīd es nešķiežu, kā tu uzskati, savu laiku veltīgi. Ja visus šos pētījumus nesadrumstalo un nesasmalcina nevajadzīgās finesēs, tie pacilā un atvieglo garu, kas, smagas nastas spiests, vēlas atbrīvoties un atgriezties pie tā, pie kā viņš bijis piederīgs. Šī miesa ir gara slogs un sodība. Tā nospiež un nomāc garu un tur to važās, ja nenāk talkā filozofija un neliek tam uzelpot, vērojot dabu, un neatlaiž no zemes lietām pie dievišķajām. Tā ir viņa brīvība, viņa izlaušanās: viņš brīžiem izslīd no cietuma, kurā turēts, un rod veldzi, skatot debesis. (17) Kā mākslinieki, kas vērojuši kādu sīkāku priekšmetu un sliktā, skopā apgaismojumā piepūlējuši un nogurdinājuši acis, iziet laukā un kādā tautai domātā atpūtas vietā spirdzina acis ar brīvu gaismu, tā arī gars, kas ieslodzīts šajā drūmajā, tumšajā mājoklī, tiecas, kad vien to spēj, laukā un atspirgst, vērodams dabu. (18) Gudrais un gudrības tīkotājs, kaut arī piekalts pie miesas, ar savu labāko daļu ir projām no tās un vērš domas uz ko augstāku. Viņš, it kā saistīts ar karavīra zvērestu, uzskata šo dzīvi par karadienestu un ir tā noskaņots, ka nejūt pret dzīvi ne mīlestību, ne naidu, un pacieš savu cilvēka likteni, kaut gan zina, ka pastāv vēl kas augstāks.

(19) Tu liedz man vērot dabu, gribi mani atraut no veselā un ierobežot ar daļu? Es lai nevaicāju, kas ir Visuma sākums? Kas ir pasaules veidotājs? Kas sadalījis visu kopā saplūdušo bezdarbīgo matēriju? Lai nevaicāju, kas ir šīs pasaules radītājs? Kā tik milzīgs veidojums ticis pie likuma un kārtības? Kas savācis izkaisīto, atšķīris kopā saplūdušo, piešķīris formu kopējā bezveidīgā masā slēptajam? No kurienes plūst tik daudz gaismas? Vai tā ir uguns vai kaut kas par uguni vēl spilgtāks? (20) Es lai nevaicāju pēc tā? Lai nezinu, no kurienes esmu cēlies? Vai to visu man būs skatīt tikai vienreiz vai piedzimšu vairākkārt? Uz kurieni došos no šejienes? Kāds mājoklis gaida dvēseli, kad tā atbrīvosies no cilvēkam lemtās verdzības likumiem? Tu liedz man būt par debesu daļu, tas ir, tu liec man dzīvot ar nodurtu galvu? (21) Es esmu lielāks, esmu dzimis kam lielākam, nevis lai vergotu miesai, kuru neuzskatu ne par ko citu kā par savas brīvības važām. Tāpēc nododu savu miesu likteņa varā, lai tas aprobežojas ar to, un nepieļauju, ka miesai cirsta brūce skartu mani pašu. Ja kaut kam manī var nodarīt pāri, tad tā ir tikai miesa, taču šajā nedrošajā mājoklī mīt brīvs gars. (22) Nekad šī miesa nepavedinās mani uz bailēm, nekad — uz krietna vīra necienīgu izlikšanos, nekad es šā nožēlojamā ķermeņa labad nemelošu. Kad uzskatīšu par pareizu, saraušu saites ar to, un arī tagad, kamēr esam vēl saistīti, nebūsim līdztiesīgi sabiedrotie: gars sev pieprasa visas tiesības. Savas miesas nicināšana — tā ir droša brīvība.

(23) Atgriežoties pie mūsu temata: šo brīvību lielā mērā veicinās arī vērošana, par kuru tikko runājām. Visums taču sastāv no matērijas un dieva. Dievs valda pār to, kas, plezdamies ap viņu, seko viņam kā vadītājam un pavēlniekam. Tas, kas darbojas, proti, dievs, ir varenāks un vērtīgāks par dieva darbībai pakļauto matēriju.

(24) Vietu, ko šajā pasaulē ieņem dievs, cilvēkā ieņem gars; kas pasaulē ir matērija, tas mūsos ir miesa. Tātad lai mazvērtīgākais kalpo labākajam! Būsim stipri pret visu nejaušo, nebaidīsimies ne pārestību, ne brūču, ne važu, ne trūkuma!

Kas ir nāve? Vai nu beigas, vai kāda pāreja. Es nebaidos nedz pārstāt eksistēt, jo tas ir tas pats, kas vispār nebūt iesākušam, nedz arī pāriet uz citurieni, jo nekur es vairs neatradīšos tādā šaurībā. Paliec sveiks!

[1] Šķīrējam būs jāizlemj, kuram taisnība: stoiķiem, Aristotelim vai Platonam.
[2] Oriģinālā grieķu rakstā.
[3] *Dorifors* («Šķēpnesis») un *Diadūmens* («Lentes apsējējs», atlēts, kas ar lenti apsien galvu) — slavenas Polikleita (5. gs. otrajā pusē pr. Kr.) skulptūras.
[4] Oriģinālā grieķu rakstā (*idéa*).
[5] Cilvēka ideja.
[6] «Timajs», 29 d, Senekas brīvā tulkojumā.

66. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pēc daudziem gadiem atkal satiku Klarānu, savu skolas biedru. Domāju, tu negaidīsi, ka piemetināšu — «kā vecu vīru»; patiešām, viņš garā ir jauns un možs, kaut arī cīnās ar savu vārgo miesu. Daba izturējusies pret viņu netaisni, tādu garu iemitinādama tik sliktā mājoklī, bet varbūt tā gribējusi mums šādi parādīt, ka arī ļoti drosmīgs un bagāts gars var slēpties jebkurā apvalkā. Viņš tomēr pārvar visus šķēršļus un, noniecinādams sevi pašu,[1] iemācījies noniecināt arī visu pārējo. (2) Tāpēc, manuprāt, maldījies, kas sacījis:

Tikumi arī, kas augumā košā, daudz mīļāki liekas,[2]

jo tiem nevajag nekāda izpušķojuma; tie paši sev ir skaista rota un piešķir apgarotību miesai. Vismaz es sāku mūsu Klarānu redzēt citādu: viņš man ir skaists un miesā tikpat taisns kā dvēselē. (3) No būdas var celties dižs cilvēks, no neglītas, niecīgas miesas — skaista, diža dvēsele. Man šķiet, ka daba tādus cilvēkus dažkārt rada tieši tālab, lai pierādītu, ka tikums var rasties visur. Ja tā spētu radīt dvēseles pašas par sevi, kailas, tā būtu to darījusi, bet tagad tā dara vēl vairāk — rada dažas no tām miesas iegrožotas, tomēr spējīgas izlauzties cauri visiem šķēršļiem. (4) Klarāns man šķiet radīts kā paraugs, kas ļauj mums saprast, ka miesas kroplums dvēseli nepadara neglītu, bet dvēseles skaistums miesu rotā.

Kaut gan pavadījām kopā pavisam maz dienu, mums tomēr bija daudz sarunu, kuras pakāpeniski uzrakstīšu un tev nosūtīšu.

(5) Pirmajā dienā iztirzājām šādu jautājumu: kā labumi var būt vienādi, ja tie ir trejāda veida? Daži, kā pieņem mūsējie[3], ir pirmie labumi, piemēram, prieks, miers, dzimtenes labklājība. Otrie parādās nelaimīgos apstākļos, piemēram, izturība spīdzināšanā vai savaldība grūtā slimībā. Pirmos labumus vēlamies bez ierunām, otrus — ja tie būs nepieciešami. Ir vēl trešie, piemēram, pieklājīga gaita, apvaldīta, godīga seja un prātīgam vīram piemērota stāja. (6) Kā gan šie labumi var būt vienādi, ja citi ir vēlami, citi noraidāmi[4]? Ja gribam izprast to atšķirību, atgriezīsimies pie paša pirmā labuma un apsvērsim, kas tas ir: tā ir dvēsele, kura skatienu vērš uz patiesību un zina, pēc kā tiekties

un no kā vairīties, kura lietas vērtē pēc to dabas, nevis pēc pieņemtajiem uzskatiem, kura dziļi iespiežas Visumā un virza savus vērojumus uz visu tajā notiekošo, kura ir vienlīdz rosīga domāšanā un rīcībā, diža un darbīga, grūtību un vilinājumu neuzvarēta, kura nepakļaujas nekādam liktenim[5], stāv augstāk par visu, kas ar to atgadās un notiek, kura ir skaista ar savu cienīgumu un līdzsvaroto spēku, vesela un skaidra, nesatricināma un neiebaidāma, tāda, ko nespēj salauzt nekādi spēki, ko nekāda nejaušība nedz augšup ceļ, nedz nospiež, — tāda dvēsele ir pats tikums. (7) Tāds būtu tā izskats, ja to varētu aptvert ar vienu skatienu un ja tas parādītu sevi uzreiz viss. Taču tam ir daudz veidu, kas atklājas atkarībā no dzīves dažādības un cilvēka rīcības, pašam nekļūstot ne mazākam, ne lielākam. Augstākais labums taču nevar mazināties, nedz tikums virzīties atpakaļ, bet tas parādās aizvien jaunās izpausmēs, pārveidojoties atbilstoši gaidāmajam darbības laukam. (8) Lai arī ko skardams, tas padara visu sev līdzīgu un piešķir visam savu krāsu: rīcībai, draudzības saitēm un dažkārt veselām mājām, kurās ienākdams ievieš kārtību un kuras vērš skaistākas. Lai kam pievērsdamies, tas padara visu izcilu, mīlestības un apbrīna cienīgu. Tā spēks un lielums vairs nevar pieaugt, jo pats lielākais nevar kļūt vēl lielāks: tu neatradīsi neko taisnāku par taisno, patiesāku par patieso, līdzsvarotāku par līdzsvaroto. (9) Katram tikumam ir savs mērs. Mēram ir noteikta robeža: nelokāmība nav kāpināma, tāpat kā uzticība, patiesīgums, uzticamība. Kas var nākt klāt pilnīgajam? Nekas, vai arī tas, kam nācis kas klāt, nav bijis pilnīgs. Arī tikumiskajam nekas nevar nākt klāt: tas ir tikumiskais tā iemesla dēļ, ko esmu minējis. Kas tālāk? Vai, tavuprāt, ar pieklājību, taisnīgumu un likumību nav tas pats? Vai arī tie nav ietverti noteiktās robežās? Spēja augt ir nepilnības pazīme. (10) Ikviens labums pakļauts tam pašam likumam: personiskais izdevīgums ir saistīts ar sabiedrisko, tāpat kā slavējamais nav šķirams no kārojamā. Tātad savā starpā vienādi ir gan tikumi, gan tikuma darbi, gan visi cilvēki, kam šie tikumi piemīt.

(11) Augu un dzīvnieku tikumi, būdami mirstīgi, ir arī nenoturīgi, nīcīgi un nedroši. Tie gan pēkšņi parādās, gan aprimst, un tāpēc tiem nav tāda pati vērtība. Cilvēka tikumiem ir viena vienīga mēraukla: ir tikai viens prāts, taisns un vienkāršs. Nav nekā dievišķāka par dievišķo, nekā debesīgāka par debesīgo. (12) Mirstīgais nostiprinās[6] un krīt, nolietojas un aug, tiek izsmelts un atkal piepildās. Tāpēc tam neskaidrā stāvokļa dēļ piemīt nevienlīdzība: dievišķajam ir tikai viena daba. Bet prāts taču nav nekas cits kā cilvēka miesā guldīta dievišķā gara daļa. Ja prāts ir dievišķs un nav neviena labuma bez prāta, tad ikviens labums ir dievišķs. Dievišķajā nav nekādas atšķirības, tātad nav arī atšķirības starp labumiem. Tāpēc prieks un drosmīga, izturīga spīdzināšanas paciešana ir vienādi: abos gadījumos parādās tas pats gara dižums, pirmajā — mierīgs un atraisīts, otrajā — karojošs un saspringts. (13) Vai, tavuprāt, cilvēks, kas drosmīgi iekaro ienaidnieka mūrus, un tas, kas ar milzīgu pacietību iztur aplenkumu, vīrišķībā nav vienādi? Liels ir Scīpions, kas ieslēdz Numantiju ciešā lokā un piespiež neuzveiktās rokas vērsties pašām pret sevi: liels ir ielenkto gars, kuri zina, ka neviens, kam pieejama nāve, nav ieslēgts, un brīvības skaujās šķiras no dzīves.[7] Tāpat vienāds savā starpā ir pārējais: mierīgums, vienkāršība, devīgums, pastāvīgums, nosvērtība, izturība. Tam visam pamatā ir viens un tas pats tikums, kas dvēseli dara taisnu un nesalaužamu.

(14) «Kā tā? Vai tad nav atšķirības starp prieku un sāpju nelokāmu paciešanu?» — Nekādas, ciktāl tas attiecas uz pašiem tikumiem, taču milzīga — apstākļos, kādos parādās abi tikumi. Proti, vienā gadījumā dvēseles miers un atraisītība ir kas

dabisks, otrā — sāpes ir pretrunā ar dabu. Tātad tas, kas pieļauj tik lielu atšķirību, ir kas neitrāls, bet tikums abiem vienāds. (15) Apstākļi[8] tikumu nemaina: grūti un sarežģīti nedara to sliktāku, gaiši un priecīgi — neuzlabo; tātad tas katrā ziņā paliek vienāds. Abos gadījumos viss, kas notiek, notiek vienlīdz pareizi, vienlīdz prātīgi, vienlīdz tikumiski. Līdz ar to arī labums ir vienāds, jo izturēties labāk nevar ne pirmais savā priekā, ne otrs savās mokās, bet divas lietas, kurās nekas nevar kļūt labāks, ir vienādas. (16) Ja kas ārpus tikuma esošs varētu to samazināt vai vairot, tad tikumiskais pārstātu būt vienīgais labums. Ja tu to pieļauj, tad tās ir beigas visam tikumiskajam. Kāpēc? Pateikšu: tāpēc, ka nekas, ko dara pret paša gribu, piespiedu kārtā, nav tikumisks. Viss tikumiskais ir brīvprātīgs. Piejauc tam slinkumu, žēlošanos, izvairīgumu, bailes, un tas zaudēs labāko, kas tam ir, — patiku par sevi pašu. Kas nav brīvs, nevar būt tikumisks: kur bailes, tur ir verdzība. (17) Viss tikumiskais ir mierīgs, brīvs no rūpēm: ja tas ko noraida, ko apraud vai uzskata par ļaunumu, tam rodas satraukums un nesaskaņa pašam ar sevi. Vienā pusē aicina taisnīguma veidols, otrā — velk atpakaļ nelaimes nojauta. Tāpēc cilvēks, kurš grib rīkoties tikumiski, lai nevērtē kā ļaunumu neko, kas viņam stājas ceļā, kaut arī viņš to uzskata par nepatīkamu; lai viņš dara visu no brīvas gribas, labprāt. Viss tikumiskais notiek bez pavēles un spaidiem — tas ir tīrs un bez kāda ļaunuma piejaukuma.

(18) Es zinu, ko man še var iebilst: «Tu gribi mums iestāstīt, ka nav atšķirības, vai cilvēks priecājas vai guļ uz moku sola un nokausē savu spīdzinātāju?» — Es varētu atbildēt: arī Epikūrs apgalvo, ka gudrais, ja viņu cepinātu Falarīda vērsī[9], iesauktos: «Tas ir patīkami un necik neattiecas uz mani!» Ko tad brīnies, kad saku, ka labumi abiem vienādi — tam, kas atgūlies pie mielasta galda, un otram, kas ar vislielāko vīrišķību pacieš spīdzināšanu, ja jau pats Epikūrs — un tas izklausās vēl neticamāk — apgalvo, ka ir patīkami tikt cepinātam? (19) Tomēr atbildēšu, ka starp prieku un sāpēm ir milzīga atšķirība. Ja man būtu jāizvēlas, tad es pēc viena tiektos, no otra vairītos: viens atbilst dabai, otrs ir pretdabisks. No tāda viedokļa atšķirība starp abiem ir ļoti liela, bet, līdzko runa ir par tikumu, tas abos gadījumos — gan priecīgu ceļu iedams, gan skumju — vienāds. (20) Mokas, sāpes un viss pārējais nepatīkamais — tam nav nekādas nozīmes: to visu pārmāc tikums. Kā saules spožums aptumšo mazākus spīdekļus, tā tikums ar savu dižumu atvirza un pārvar sāpes, nepatikšanas un aizvainojumus, un tur, kur tas uzmirdz, izdziest viss, kas bez tā ir redzams; likstas, kas atgadās tikumam, tam nenozīmē vairāk kā lietusgāze jūrai. (21) Lai zini, ka tas tā ir: krietnais cilvēks bez mazākās vilcināšanās steigsies pie visa, kas ir skaists, un, lai arī viņu gaida bende, lai gaida spīdzinātājs un uguns, — viņš paliks pie iecerētā un domās nevis par tuvajām ciešanām, bet par to, kas viņam darāms; viņš savam tikumiskajam uzdevumam uzticēsies tāpat, kā uzticētos krietnam cilvēkam, un uzskatīs to par sev izdevīgu, drošu un laimīgu. Šāds tikumisks, bet nepatīkams un grūts uzdevums viņam nozīmēs to pašu, ko krietns, bet trūcīgs vai izvārdzis, bāls cilvēks. (22) Tad nu noliec vienā pusē ar bagātībām apveltītu krietnu vīru, otrā — tādu, kam nav nekāda īpašuma, bet viss ir viņā pašā: abi būs vienlīdz krietni, kaut gan dzīves apstākļi viņiem atšķirīgi. Parādības, kā jau sacīju, vērtējamas tāpat kā cilvēki: tikums ir vienlīdz slavējams kā veselā un brīvā, tā slimā un važās kaltā miesā. (23) Tāpēc tu arī nevērtēsi augstāk savu tikumu, ja liktenis tev dāvājis veselu miesu, nevis kādā tās daļā kroplu; citādi tas būtu tas pats, it kā pēc vergu izskata spriestu par viņu kungu. Visam, pār ko valda nejaušība, piemīt verdziskums: nauda, miesa, amati — tas viss ir nenozīmīgs, nepastāvīgs, nīcīgs, nedrošs piederums. Turpretim tikuma darbi ir brīvi un

neuzveicami, un pēc tiem nav jātiecas vairāk, kad liktenis tiem ir labvēlīgs, nedz mazāk, kad tiem ceļā stāj naidīgi apstākļi. (24) Kas cilvēkiem ir draudzība, tas lietu jomā ir tiekšanās pēc tām. Tu, manuprāt, krietnu cilvēku, kas ir bagāts, nemīlēsi vairāk kā trūcīgu, nedz spēcīgu, muskuļotu — vairāk kā kalsnu un vārgu: tātad arī netieksies pēc kaut kā priecīga, mierīga vairāk un ar lielāku mīlestību kā pēc tā, kas tev sagādās nemieru un pūles. (25) Bet, ja tomēr, tad jau arī no diviem vienlīdz krietniem vīriem tev vairāk patiks smalkais, ieziedies nekā putekļiem noklātais, nekoptais. Un tad vēl nonāksi tiktāl, ka cilvēks, kam visi locekļi veseli un neskarti, tev būs tikamāks nekā gaudenais vai vienacis. Un pamazām tava izlutinātā gaume novedīs tevi pie tā, ka no diviem vienlīdz taisnīgiem un prātīgiem vīriem dosi priekšroku sprogainajam kuplmatim, nevis plikgalvim. Kur tikums abiem ir vienāds, tur neparādās citu momentu atšķirības, jo viss pārējais ir nevis daļa, bet tikai piedeva. (26) Kurš tad savējos vērtēs tik netaisni, ka veselo dēlu mīlēs vairāk nekā slimo, slaido un stalto vairāk nekā maza vai vidēja auguma. Zvēri savus mazuļus nešķiro un vienādi nogulstas barot viņus; putni sadala barību vienlīdzīgi. Ulikss steidzās uz savas Itakas klintīm tāpat kā Agamemnons pie Mikēnu lepnajiem mūriem:[10] neviens taču nemīl dzimteni tāpēc, ka tā ir liela, bet tāpēc, ka ir viņa dzimtene. (27) Uz ko tas ir tēmēts? Lai tu saprastu, ka tikums skatās uz visiem saviem darbiem kā uz savām atvasēm un ieredz visus vienlīdz, tomēr vairāk tos, kas padodas grūtāk, jo arī vecāku mīlestība sliecas vairāk uz to bērnu pusi, kuru viņiem žēl. Arī tikums savus darbus, kurus redz atrodamies grūtībās un spaidos, gan nemīl stiprāk, tomēr pēc labu vecāku paraduma apmīļo un lolo sirsnīgāk.

(28) Kāpēc viens labums nav lielāks par otru? Tāpēc, ka nav nekā piemērotāka par piemēroto, nekā līdzenāka par līdzeno. Tu nevari teikt, ka šis ir vienādāks ar ko citu nekā tas. Tātad arī nekas nav tikumiskāks par tikumisko. (29) Un, ja nu visu tikumu daba ir vienāda, tad arī visi trīs labumu veidi atrodas tai pašā līmenī. Es domāju tā: savaldīgs prieks un savaldīga sāpju paciešana atrodas tai pašā līmenī. Šis prieks nav pārāks par dvēseles spēku, kas ļauj uz moku sola apspiest vaidus: viens labums ir vēlams, otrs — apbrīnojams, tomēr abi vienādi, jo visu, kas tajos nepatīkams, nosedz jo lielāks labuma spēks. (30) Kas pasludina šos labumus par nevienādiem, tas novērš skatienu no pašiem tikumiem un vēro tikai ārišķīgo. Visiem īstajiem labumiem ir vienāds svars, vienāds apjoms; neīstajos ir daudz tukša, un tāpēc tie, kuri vērotājam šķiet lieli un spoži, pieviļ, tiklīdz pārbauda to svaru.

(31) Tā tas ir, mans Lucīlij: viss, ko iesaka īstenais prāts, ir nesatricināms un mūžīgs, stiprina garu un paceļ to uz visiem laikiem augšup. Labumi, ko neapdomīgi cildina un kas tādi ir tikai pūļa acīs, piepūš cilvēku ar tukšu prieku; savukārt tas, kas baida kā ļaunums, iedveš dvēselei šausmas un satrauc to tāpat, kā dzīvniekus izbiedē briesmu šķitums. (32) Tātad kā viens, tā otrs bez pamata priecē vai kremt dvēseli: pirmais nav prieka, otrs — baiļu vērts. Tikai prāts nelokāmi turas pie sava sprieduma, jo tas nav jutekļu vergs, bet pavēlnieks. Prāts ir vienāds ar prātu, tāpat kā pareizais ar pareizo, tātad arī tikums ar tikumu, jo tikums nav nekas cits kā pareizais prāts. Visi tikumi ir prāta izpausmes: prāta izpausmes tie ir tad, ja ir pareizi, un, ja tie ir pareizi, tad arī vienādi. (33) Kāds ir prāts, tādi arī ir rīcības veidi; tātad tie visi ir vienādi, jo, tā kā tie ir līdzīgi prātam, tie ir līdzīgi arī savā starpā. Bet, es saku, rīcības veidi savā starpā ir vienādi, cik-tāl tie ir tikumiski un pareizi; citādā ziņā tiem būs lielas atšķirības atkarībā no darbības lauka[11] dažādības, kurš var būt plašāks vai šaurāks, cildens vai necils, attiekties uz daudziem vai nedaudziem. Tomēr tas, kas visos gadījumos labākais, ir vienāds, proti,

tikumiskais. (34) Piemēram, visi krietnie vīri ir vienādi, ciktāl viņi krietni. Bet viņi atšķiras gadu ziņā: cits ir vecāks, cits jaunāks; pēc ārienes: cits ir skaists, cits neglīts; pēc stāvokļa: viens ir bagāts, otrs nabags; viens ir ietekmīgs un varens, pazīstams pilsētās un tautās, otrs reti kādam zināms un neievērojams. Bet ar to, ka abi krietni, viņi ir vienādi. (35) Par labo un ļauno jutekļi nevar spriest: tie nezina, kas ir derīgs un kas nederīgs. Tie var lemt tikai par to, ar ko tiem ir tieša saskare. Tie neparedz nākotni un neatceras pagātni, nezina, kas no kā izriet. Bet no tā visa savijas lietu kārtība un secība un pa pareizo ceļu ritošās dzīves viengabalainība. Labā un ļaunā soģis tātad ir prāts. Visu svešo un ārējo tas uzlūko par nesvarīgu un visu, kas nav ne labums, ne ļaunums, atzīst par gaužām nenozīmīgām, mazvērtīgām piedevām, jo visu labo saskata dvēselē. (36) Dažus labumus tas uzskata par pirmajiem, pie kuriem nonāk mērķtiecīgi, piemēram, uzvara, labi bērni, dzimtenes labklājība; dažus — par otrajiem, kuri parādās tikai nelaimīgos apstākļos, piemēram, nosvērta grūtas slimības vai trimdas paciešana; citus — par neitrāliem, kuri ne atbilst dabai, ne ir pretrunā ar to, piemēram, mierīga gaita, pieklājīga sēdēšana. Ir taču tikpat dabiski sēdēt kā stāvēt vai staigāt. (37) Divi augstākie labumu veidi ir atšķirīgi. Pirmie atbilst dabai: priecāties par bērnu mīlestību, par dzimtenes labklājību; otrie ir pretdabiski: vīrišķīgi pretoties spīdzināšanai vai, slimībai dedzinot iekšas, paciest slāpes. (38) «Kā tā? Vai tad kāds labums ir pretdabisks?» — Nekādā ziņā, bet pretdabiski ir apstākļi, kādos parādās šis labums. Tikt ievainotam, tikt dedzinātam uz uguns vai slimības mocītam ir pret dabu, bet šādos apstākļos saglabāt dvēseli nelokāmu atbilst dabai. (39) Un lai pateiktu īsāk, ko domāju: labuma darbības lauks dažkārt ir pretdabisks, pats labums — nekad, jo nav labuma bez prāta, bet prāts seko dabai. — «Kas tātad ir prāts?» — Dabas atdarinājums. — «Kas ir cilvēka augstākais labums?» — Rīkoties pēc dabas gribas. (40) «Taču nav šaubu, ka nekad neiztraucēts miers ir lielāka laime par tādu, kas atjaunots ar lielu asinsizliešanu. Nav šaubu, ka neiedragāta veselība ir lielāka laime nekā tāda, kas pēc grūtām, dzīvību apdraudētājām slimībām atgūta ar zināmu varmācību[12] un pacietību. Tāpat nav jāšaubās, ka prieks ir lielāks labums nekā nelokāms gars, kas pacieš spīdzinot un dedzinot gūtas brūces.» — (41) Nebūt ne: nejaušajam ir visvairāk atšķirību, jo to vērtē pēc tā, cik tas noderīgs nejaušā skartajiem. Labumiem ir tikai viens mērogs: būt saskanīgiem ar dabu, un to sasniegt var visi vienlīdz. Kad Senātā pievienojamies kāda domām, nevar teikt, ka viens pievienojas vairāk nekā citi: visi atbalsta vienu un to pašu priekšlikumu. To pašu saku par tikumiem: tie visi saskan ar dabu. To pašu saku par labumiem: tie visi saskan ar dabu. (42) Viens mirst jaunībā, otrs — vecs, trešais — pavisam maziņš — tam nav lemts nekas vairāk kā ieraudzīt dzīvi: viņi visi ir bijuši vienlīdz mirstīgi, bet nāve vieniem ļāvusi dzīvei turpināties ilgāk, citiem to aprāvusi pašā plaukumā, vēl citiem — jau sākumā. (43) Viens nomiris pie pusdienu galda, otram nāve bijusi miega turpinājums, citam dzīvību atņēmis mīlas brīdis. Nostati šiem pretī tos, kurus caururbis zobens vai nogalinājis čūskas kodiens, vai sadragājušas brūkošas drupas, vai tos, kurus ilgstoša dzīslu savilkšanās pakāpeniski pārvērtusi par kropļiem. Var teikt, ka vieniem gals bijis labāks, citiem — ļaunāks: nāve ir visiem vienāda. Ceļi, pa kādiem tā atnāk, ir dažādi, visu ceļu gals — viens. Neviena nāve nav lielāka vai mazāka, visiem tā nozīmē to pašu — dzīves beigas. (44) To pašu saku tev par labumiem: cits parādās vienās baudās, cits — skumjos un grūtos apstākļos; cits valda pār likteņa labvēlību, cits iegrožo tā varmācību. Tomēr abi vienlīdz ir labumi, lai gan viens gājis pa līdzenu, mierīgu ceļu, otrs — pa grumbuļainu. Mērķis visiem

viens: tie ir labumi, kas ir uzslavas cienīgi un pavada tikumu un prātu; tikums vienādo visu, ko atzīst par savu.

(45) Un tev nav ko brīnīties, ka tādas domas sastopamas mūsu mācībā. Epikūram ir divi labumi, no kuru savienojuma rodas augstākais, aplaimotājs labums: lai miesa ir brīva no sāpēm, dvēsele — no satraukuma. Šie labumi, ja tie ir pilnīgi, vairs nekļūst lielāki: kā arī varētu kļūt lielāks tas, kas jau ir pilnīgs? Miesa ir brīva no sāpēm: kas varētu nākt klāt šim bezsāpīgumam? Dvēsele ir saskanīga ar sevi un mierīga: kas varētu nākt klāt šim mieram? (46) Kā skaidras, spožum spožas debesis nevar iegūt vēl spilgtāku spozmi, tā arī cilvēks, kas rūpējas par savu miesu un dvēseli un rod labumu no abām kopā, sasniedzis pilnību un savu vēlmju augstāko piepildījumu, ja viņa dvēsele ir brīva no kaisles, miesa — no sāpēm. Un, ja viņam no ārpuses nāk vēl kas patīkams klāt, tas augstāko labumu nevairo, bet, tā sakot, tikai pieber garšvielas vai saldina, taču pilnīgam cilvēka dabas labumam pietiek ar miesas un dvēseles mieru. (47) Minēšu tev arī vēl Epikūra labumu iedalījumu, kas ir ļoti līdzīgs mūsējam. Viņam ir tādi labumi, ko viņš labprāt vēlētos sev, piemēram, miesai — no visa nepatīkamā brīvu mieru, dvēselei — spirdzinājumu[13], kuru tai sniedz pašas labumu vērošanas prieks. Ir arī vēl citi, kurus viņš gan negribētu pieredzēt, tomēr cildina un atzīst, piemēram, tas, par kuru nupat runāju, — pacietīga slimības un briesmīgu sāpju panešana, kādu pats Epikūrs parādīja savā pēdējā un laimīgākajā dienā. Proti, viņš saka, ka pūslī un sastrutojušajā vēderā ciešot tādas mokas, ka lielākas vairs neesot iespējamas, un tomēr tā viņam esot laimīga diena.[14] Bet nodzīvot laimīgi dienu var tikai tāds, kas sasniedzis augstāko labumu. (48) Tātad arī Epikūram eksistē labumi, kurus neviens labprāt neizbaudītu, bet kuri, ja apstākļi to prasa, jāpieņem, jācildina un jāpielīdzina pašiem augstākajiem. Nevar apstrīdēt, ka pašiem augstākajiem labumiem pielīdzināms arī tāds, kas noslēdzis laimīgu dzīvi un kam Epikūrs pateicies saviem pēdējiem vārdiem.

(49) Atļauj man, Lucīlij, labākais no cilvēkiem, pateikt ko vēl drosmīgāku: ja daži labumi varētu būt lielāki par citiem, es dotu priekšroku tiem, kas šķiet skarbi, nevis maigajiem un patīkamajiem, un sauktu tos par lielākiem. Ir taču nozīmīgāk pārvarēt grūtības nekā ievērot mēru priekos. (50) Zinu — viens un tas pats prāts ļauj cienīgi panest laimi, vīrišķīgi — nelaimi. Vienlīdz drosmīgs var būt tas, kas, ienaidniekam neapdraudot nometni, drošībā stāv sardzē vaļņa priekšā, un tas, kas ar pacelēs pārcirstām dzīslām velkas uz priekšu, neizlaizdams no rokām ieročus. Bet «Slava tev, drošsirdi!» uzsauc tikai tiem, kas pārnāk no kaujas, noplūduši asinīm. Tāpēc es vairāk uzteiktu cīņā ar likteni pārbaudītos, vīrišķīgos labumus. (51) Vai man būs šaubīties, kuru lai slavēju vairāk — Mūcija[15] sakropļoto, apdegušo roku vai jebkura cita drošsirža veselo roku? Tur viņš stāvēja, šis ienaidnieka un liesmas nicinātājs, un vēroja savu roku pilam pretinieka ogļu pannā, līdz Porsenna[16], kas viņam gan novēlēja šīs mokas, bet skauda viņa slavu, lika pret viņa gribu uguni aizvākt. (52) Tad kāpēc man šo labumu nepieskaitīt pie pašiem dižākajiem, neuzskatīt to par augstāku nekā drošos, likteņa nepārbaudītos, īpaši tāpēc, ka pieveikt ienaidnieku ar zaudētu roku gadās retāk nekā ar ieroci tajā? — «Kā?» sacīsi. «Tu novēlētu sev tādu labumu?» — Kāpēc gan ne? Tikai tas, kas to vēlēsies, varēs to arī izdarīt. (53) Tad ko man labāk vēlēties? Sniegt savas rokas masēšanai izlaidīgiem zēniem? Lai kāds sievišķis vai par sievišķi pārvērties vīrietis man pastaipa pirkstus? Kāpēc lai neuzskatu par laimīgāku Mūciju, kas savu roku ļāva ugunij, it kā to ļautu masierim? Viņš izlaboja savu kļūdu: neapbruņots un kropls izbeidza karu un ar rokas stumbeni pieveica divus valdniekus[17]. Paliec sveiks!

[1] *a contemptu sui.*

[2] Vergilijs, «Eneīda», V, 344, atdzejojis A. Ģiezens.

[3] Stoiķi.

[4] T. i., vēlami tikai nepieciešamības gadījumā.

[5] *Nekādam liktenim* — ne laimīgam, ne nelaimīgam.

[6] Tulkojums *nostiprinās* pamatojas uz Gronovija (1659. g.) konjektūru *muniuntur* rokrakstos sastopamā *minuuntur* (mazinās) vietā. Konjektūra dod iespēju saglabāt pretstatījumu shēmu.

[7] *Numantija* — pilsēta Ziemeļspānijā, kuru 133. gadā pr. Kr. pēc ilga aplenkuma iekaroja Scīpions Jaunākais (sk. 24, 8. piez.). Pirms kapitulācijas daudzi numantieši izdarīja pašnāvību, lai nekristu gūstā.

[8] *materia* — burtiski: matērija, viela.

[9] Akragantas (Sicīlijā) tirāns *Falarīds* (571—555) lika skulptoram Perillam izgatavot moku rīku — vara vērsi, kurā tika spīdzināti un sadedzināti cilvēki. Spīdzināto kliedzieni izklausījušies pēc vērša māvieniem. Pēc nostāsta, tādā veidā sadedzināts pats Perills.

[10] Uliksa (Odiseja) dzimtene, nelielā klinšainā, trūcīgā Itakas sala, nevarēja līdzināties *Mikēnām, Agamemnona* spožajai rezidencei.

[11] *Darbības lauks — materia,* burtiski: matērija, viela.

[12] Piemēram, ar operāciju.

[13] *remissionem* — burtiski: atslābumu, atpūtu.

[14] Seneka pārstāsta fragmentu no Epikūra vēstules Īdomenejam (sk. 21, 3. piez.).

[15] *Mūcijs* — sk. 24, 5. piez.

[16] *Porsenna* — sk. turpat.

[17] Porsennu un no Romas padzīto pēdējo ķēniņu Tarkviniju Lepno, kam Porsenna bija devies palīgā.

67. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Lai sāktu ar ikdienišķām frāzēm: pavasaris gan ir klāt, bet uz vasaras pusi, kad laikam vajadzēja jau būt karstam, atkal kļuva vēss, un tam vēl joprojām nevar ticēt — pārāk bieži tas atkrīt atpakaļ ziemā. Vai gribi zināt, cik tas vēl svārstīgs? Pagaidām vairos no īsti auksta ūdens, vēl arvien mazinu tā bardzību.[1] — «Tas nozīmē,» sacīsi, «nepanest ne karstu, ne aukstu.» — Tā tas ir, mans Lucīlij: manam vecumam pietiek ar paša aukstumu; tik tikko atkūstu ap vasaras vidu. Tad nu vadu laiku, lielākoties vīstījies segās. (2) Esmu gan pateicīgs vecumam, kas saistījis mani pie gultas. Un kā man nebūt tam pateicīgam? Ko nedrīkstēju gribēt, to arī nespēju. Visbiežāk sarunājos ar grāmatām. Ja pa to laiku reizēm pienāk tavas vēstules, man liekas, ka esmu kopā ar tevi, un sajūta man tāda, it kā atbildu tev nevis vēstulē, bet sarunājoties. Un tāpēc arī par to, par ko tu man vaicā, it kā aprunāšos ar tevi; kopā noskaidrosim, kā tad īsti ir.

(3) Tu jautā, vai ikviens labums ir vēlams. — «Ja vīrišķīgi panest spīdzināšanu, ar lielu drosmi ļaut sevi dedzināt, būt pacietīgam slimībā ir labumi, tad no tā izriet, ka tas viss ir vēlams. Bet es gan tur neredzu nekā vēlmes cienīga. Vismaz es nepazīstu nevienu,

kas pateicies dieviem par to, ka viņš šaustīts pletnēm, podagras savilkts vai staipīts uz moku sola.» — (4) Saskati atšķirības, mans Lucīlij, un tad sapratīsi, ka te tomēr ir kas vēlams. Es gribētu, lai spīdzināšana neskartu mani, bet, ja tā būtu jāpacieš, lai es tad izturētos drosmīgi, vīrišķīgi, cienījami. Un kā gan man labāk nevēlēties, lai nesāktos karš? Bet, ja tas tomēr sāktos, es gribētu cildenu garu paciest gan brūces, gan badu, gan visu pārējo, kas neizbēgami pavada karu. Neesmu tik bezprātīgs, lai gribētu būt slims, bet, ja būtu jāslimo, es nekādā ziņā nevēlētos būt nesavaldīgs un gļēvs. Tātad vēlami ir nevis grūtumi, bet tikumi, ar kuriem tie tiek paciesti. (5) Daži no mūsējiem[2] uzskata, ka visu šo grūtumu vīrišķīga panešana nav vēlama, bet arī nav noraidāma, jo savās vēlmēs vajagot tiekties tikai pēc tīra, mierīga, grūtībām nepakļauta labuma. Neesmu ar viņiem vienis prātis. Kāpēc? Pirmkārt, tā nevar būt, ka tas, kas ir labs, nebūtu vēlams. Otrkārt — ja tikums vēlams, bet neviens labums nav bez tikuma, tad arī jābūt vēlamam ikvienam labumam. Un vēl: ja vīrišķīga spīdzināšanas paciešana nav vēlama, tad vaicāšu — vai arī pati vīrišķība nav vēlama? (6) Bet tā taču noniecina briesmas, izaicina tās; pats skaistākais tajā, apbrīnas cienīgākais ir tas, ka tā neatkāpjas uguns priekšā, dodas pretī brūcēm, reizēm pat nevairās no bultām, bet uzķer tās ar krūtīm. Un, ja vīrišķība vēlama, tad vēlama ir arī pacietīga spīdzināšanas panešana, jo tā ir vīrišķības daļa. Bet, kā jau sacīju, ievēro atšķirības, un tad nekas tevi nemaldinās. Ir taču vēlams nevis paciest spīdzināšanu, bet paciest to vīrišķīgi. Šo «vīrišķīgi» arī vēlos, jo tas ir tikums. (7) «Bet kas gan jel kad vēlējies ko tādu?» — Dažas vēlmes ir atklātas, skaidri izteiktas, attiekdamās uz atsevišķām parādībām, citas — slēptas, vienai vēlmei aptverot daudz ko. Piemēram, vēlos sev tikumisku dzīvi, bet tikumiska dzīve sastāv no dažādiem rīcības veidiem. Pie tiem pieder gan Rēgula lāde[3], gan Katona ar paša roku atplēsta brūce[4], Rutīlija[5] trimda, indes kauss, kas Sokratu pārcēla no cietuma debesīs.[6] Tātad, vēlēdamies sev tikumisku dzīvi, vēlējos arī to, bez kā tā reizēm nemaz nevar būt tikumiska.

(8) ..Ai, laimīgi esat jūs, vīri,
Trīsreiz un četrreiz, kas kritāt pie augstajiem Īlijas mūriem
Tēviem jau tieši priekš acīm![7]

Kāda starpība, vai novēli to kādam vai atzīsti, ka tas bijis vēlams? (9) Decijs ziedoja sevi valsts labad un, meklēdams nāvi, auļos ietriecās ienaidnieku drūzmā.[8] Otrs Decijs, tēvam sekodams varonībā, bildis svinīgos, dzimtai jau ierastos vārdus, iebruka pašās ciešākajās ienaidnieka rindās, domādams vienīgi par to, lai viņa upuris būtu sekmīgs, jo uzskatīja par vēlamu cildeni mirt. Un tu vēl šaubies, ka ir lieliski mirt, veicot varoņdarbu un paliekot cilvēku atmiņā? (10) Ja kāds vīrišķīgi pacieš spīdzināšanu, viņam piemīt visi tikumi, bet viens varbūt izceļas īpaši, parādās visspilgtāk — pacietība. Taču te ir arī vīrišķība, kuras zari ir pacietība, izturība, nelokāmība; ir arī prātīgums, bez kura neko nevar izlemt un kurš mums iesaka pēc iespējas vīrišķīgāk paciest visu, no kā nespējam izvairīties; te ir arī neatlaidība, kura stingri aizstāv savu viedokli un kuru nekāds spēks nevar piespiest atteikties no izlemtā. Te ir nedalāmā tikumu pavadonība: kaut cienījamo veic kāds viens tikums, taču pēc visas tikumu padomes lēmuma. Un, ko visi tikumi atzinuši par labu, kaut arī darītājs šķiet tikai viens, tas ir vēlams. (11) Vai tad tu domā, ka vēlams ir tikai tas, kas saistīts ar baudu un bezdarbīgu mieru un ko sagaida ar izpušķotām durvīm? Ir arī labumi ar skumju vaigu; ir vēlmes, kuru piepildīšanos svinīgi atzīmē nevis apsveicēju, bet gan bijīgu godātāju pulks. (12) Vai tad netici, ka Rēguls

gribējis atgriezties pie pūniešiem? Iejūties šā lielā cilvēka dvēselē un attālinies uz mirkli no pūļa uzskatiem, un pienācīgi aptver brīnumskaistā un diženā, nevis ar ziedu vītnēm un vīraku, bet ar sviedriem un asinīm godājamā tikuma veidolu. (13) Paraugies uz Marku Katonu, kas šķīstās rokas vērš pret savām svētajām krūtīm un paplašina nepietiekami dziļās brūces. Vai sacīsi tad viņam: «Jūtu tev līdzi» vai «Man žēl», vai drīzāk — «Lai sokas tavs darbs!»? (14) Te man nāk prātā mūsu Dēmetrijs[9], kas bezrūpīgu, no visiem likteņa triecieniem brīvu dzīvi dēvē par «nāves jūru». Ja tev nekā nav, kālab sevi uzmundrināt, kālab sevi skubināt, ja esi pasargāts no draudiem un uzbrukumiem, kas tev ļauj pārbaudīt tava gara stiprumu, un vari laiku vadīt nesatricināmā bezdarbībā, tad tā nav mierīga jūra, bet pilnīgs bezvējš. (15) Stoiķis Atals[10] mēdza teikt: «Es labprātāk atrodos likteņa kara nometnē nekā esmu tā luteklis. Es tieku mocīts, bet paciešu to vīrišķīgi: tas ir labi. Es tieku nāvēts, bet paciešu to vīrišķīgi: tas ir labi.» Paklausies Epikūru — arī viņš sacīs: «Tas ir patīkami.»[11] Es gan nemūžam tik cildenu un nopietnu lietu nesauktu tik maigā vārdā. (16) Es tieku dedzināts, bet nepieveikts: vai tad tas nebūtu vēlams? Ne jau tāpēc, ka mani dedzina uguns, bet tāpēc, ka tā mani nepieveic. Nav nekā labāka, nekā skaistāka par tikumu. Un viss, kas notiek pēc tā pavēles, ir labums un ir vēlams. Paliec sveiks!

[1] Pielejot siltu ūdeni.

[2] Stoiķiem.

[3] Marks Atilijs *Rēguls* (3. gs. pr. Kr.) — romiešu flotes pavēlnieks 1. pūniešu karā. Kad viņš krita gūstā, kartāgieši viņu atlaida pret goda vārdu uz Romu miera sarunām, taču viņš Senātā izteicās pret miera līgumu. Pildīdams doto vārdu, Rēguls atgriezās Kartāgā, kur tika nežēlīgi spīdzināts, starp citu — novelts no kalna lādē, kuras sienas bija izklātas ar naglām.

[4] Sk. 13, 6. piez.

[5] *Rutīlijs* — sk. 24, 1. piez.

[6] Sk. 13, 5. piez.

[7] Vergilijs, «Eneīda», I, 94—96, atdzejojis A. Ģiezens.

[8] Publijs *Decijs* Mūrs — konsuls 340. g. pr. Kr., kaujā ar latīņiem ziedodams savu dzīvību, kā minēts tekstā, sekmēja romiešu karaspēka uzvaru. Līdzīgā kārtā ziedoja sevi viņa dēls kaujā ar galliem un samnītiem 295. g. un mazdēls kaujā pret Pirru 279. g. Vēsturiski drošs gan ir tikai vidējā Decija varoņdarbs.

[9] *Dēmetrijs* — sk. 20, 1. piez.

[10] *Atals* — sk. 9, 8. piez.

[11] Sk. 66, 14. piez.

68. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tavu lēmumu atbalstu: paslēpies dzīvē, brīvā no darīšanām,[1] bet slēp arī šo brīvo dzīvi. Zini — to darīsi, kaut arī ne pēc stoiķu mācības, tad tomēr pēc viņu priekšzīmes. Bet darīsi to arī pēc viņu mācības un par to pārliecināsies gan pats, gan pārliecināsi ikvienu citu. (2) Mēs cilvēkam neliekam iesaistīties jebkurā valsts darbā, arī ne vienmēr, nedz nemitīgi. Turklāt, kad piešķiram gudrajam viņa cienīgu valsti, tas ir,

pasauli, viņš nepaliek ārpus valsts, arī pamezdams darbus, bet varbūt pat, atstājis šauru kaktu, pāriet lielākā plašumā un, pacēlies debesīs, saprot, cik zemu sēdējis, kad bija ticis pie krēsla augstā amatā vai tiesā. Iegaumē: gudrais nekad nav darbīgāks kā tad, kad viņa acīm paveras dievišķais un cilvēciskais. (3) Bet nu atgriežos pie padoma, ko biju sācis tev dot, — lai tava brīvā dzīve nevienam nebūtu zināma. Tev nevajag vārdus «filozofija» un «mierīga dzīve» rakstīt izkārtnē: piešķir savam nodomam citu vārdu — sauc to par slimīgumu vai nespēku, vai — nejaukāk — par kūtrumu. Dižošanās ar savu brīvo dzīvi liecina par tukšu godkāri. (4) Dzīvnieki, lai tos nevarētu atrast, sajauc savas pēdas ap migu: tas pats jādara tev, citādi netrūks cilvēku, kas vajās tevi. Tam, kas visiem pavērts, daudzi paiet garām, bet uzošņā to, kas paslēpts, noglabāts; zaglim nedos miera tas, kas ir aiz atslēgas. Kas redzams visiem, šķiet mazvērtīgs: atvērtas durvis kramplauzis atstās bez ievērības. Tāds paradums ir tautai, tāds ir visiem pašiem neizglītotākajiem cilvēkiem: katrs grib ielauzties slēptajā. (5) Tāpēc vislabāk neplātīties ar savu brīvo dzīvi, bet pārāk slēpties, vairīties no ļaužu skatieniem ir viens no plātīšanās veidiem. Viens paslēpies Tarentā, otrs ieslēdzies Neapolē, cits daudzus gadus nav pārkāpis savas mājas slieksni: kas ar savu brīvo dzīvi dod vielu valodām, sauc kopā pūli.

(6) Noejot malā, tev jāgādā nevis par to, lai citi par tevi runātu, bet lai tu runātu pats ar sevi. Bet ko runāsi? To, ko cilvēki tik labprāt dara attiecībā uz citiem: spried nelabvēlīgi par sevi! Tad pieradīsi gan sacīt taisnību, gan uzklausīt to. Un nodarbojies pirmām kārtām ar to, kur visvairāk jūti savu vājumu. (7) Katrs zina sava ķermeņa trūkumus. Tāpēc cits atvieglo kuņģi ar vemšanu, cits to stiprina ar biežākām ēdienreizēm, cits iztukšo un attīra savu miesu, palaikam gavējot. Tie, kam bieži sāp kājas, atturas no vīna vai peldēšanās. Būdami nevērīgi citādā ziņā, viņi cīnās pret to, kas viņus bieži traucē. Tāpat mūsu dvēselē it kā ir savas vārīgās puses, kam vajag ārstēšanas.

(8) Ko daru brīvajā dzīvē? Ārstēju savu trumu. Ja es tev parādītu pietūkušu pēdu, zilganu roku vai savilktas kājas izžuvušos muskuļus, tu man atļautu gulēt, neizkustoties no vietas, un dziedināt savu kaiti. Bet mana slimība, ko nevaru tev parādīt, ir smagāka: sastrutojums un augonis ir pašā sirdī. Es nevēlos, nevēlos, lai uzslavē mani, nevēlos, lai saki: «Cik liels vīrs! Viņš noniecinājis visu un, nosodīdams cilvēka dzīves neprātu, aizbēdzis no tā.» — Neko neesmu nosodījis, izņemot sevi. (9) Un tev nav pamata atnākt pie manis, lai gūtu kādu labumu. Tu maldies, ja ceri šeit saņemt palīdzību: šeit mīt nevis ārsts, bet slimnieks. Man labāk gribētos, lai tu, projām iedams, sacītu: «Es uzskatīju šo cilvēku par laimīgu un izglītotu un biju saspringtās gaidās, bet pievīlos: es nedabūju ne redzēt, ne dzirdēt, pēc kā ilgojos un kālab es atgrieztos.» — Ja tu tā domāsi, tā runāsi, tas tev būs zināms ieguvums. Man gribētos, lai tu man piedod manu brīvo dzīvi, nevis skaud.

(10) «Tu, Seneka,» teiksi, «iesaki man mierīgu dzīvi? Tu aizmaldies līdz Epikūra izteikumiem!» — Iesaku tev tādu mierīgu dzīvi, kurā nodarbosies ar ko svarīgāku un skaistāku, nekā bijis tas, ko pamet. Klaudzināt pie varasvīru lepnajām durvīm, sastādīt bezbērnu veču alfabētisku sarakstu,[2] būt ietekmīgam Forumā ir nīstams, īslaicīgs un, pareizi vērtējot, pat netīrs ieguvums. (11) Viens mani tālu pārspēj ar savu politisko ietekmi, cits — karadienestā pavadītu gadu un ar to saistītā stāvokļa ziņā, cits — ar klientu[3] skaitu. Tam nav nekādas nozīmes, ka visi gūst virsroku pār mani, ja vien pats gūstu virsroku pār likteni, kam, atrazdamies pūlī, nevaru nostāties līdzās, — tur tam ir pārāk liela ietekme. (12) Kaut tev šāds nodoms būtu bijis jau sen! Kaut mēs par laimīgu

dzīvi nesāktu domāt tikai nāves pievārtē! Bet nevilcināsimies kaut vai šobrīd. Mēs tagad ticam savai pieredzei, ko sen jau vajadzēja noticēt prātam: ir tik daudz lieka un kaitīga! (13) Tāpat kā cilvēki, kas pavēlu dodas ceļā, grib atgūt laiku steidzoties, tā arī mēs lai piecērtam piešus! Šādiem centieniem mūsu vecums ir pats labākais: putas jau pārskrējušas pāri; pirmajā jaunības degsmē neiegrožotie trūkumi jau noplakuši, un vairs nevajag daudz, lai tie pilnīgi norimtu. — «Bet kad un kam,» tu sacīsi, «noderēs tas, ko iemācies tikai mūža nogalē?» — Tam, lai aizeju labāks. Tev nevajag domāt, ka pareizai garīgajai stājai kāds cits vecums būtu labāks par šo, kas ar lielu pieredzi un biežu nožēlu par izdarītām kļūdām apvaldījis sevi un, kad kaislības jau mitējušās, nonāk pie glābiņa. Tas ir īstais laiks šim labumam. Kas sirmu galvu nonācis līdz gudrībai, to atveduši pie tās gadi. Paliec sveiks!

[1] *Dzīve, brīva no darīšanām — otium.*
[2] Tīkojot mantojumu.
[3] *Klienti* — sk. 19, 2. piez.

69. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Man negribas, lai tu mainītu uzturēšanās vietas un lēkātu no citas uz citu. Pirmkārt, šāda bieža ceļošana liecina par nepastāvīgu garu: nepārstājot rēgāties uz visām pusēm un klaiņot, tas nespēj koncentrēties arī mierīgos apstākļos. Lai varētu saturēt kopā savu garu, vispirms apstādini nemierpilno ķermeni. (2) Otrkārt, vislabāk līdz pastāvīgi lietotas zāles: nedrīkst pārtraukt mieru, kas ļauj aizmirst iepriekšējo dzīvi. Liec savām acīm atradināties no skatīšanās, liec savām ausīm pierast pie prātīgākām runām. Ik reizi, kad tu dosies tālāk, jau ceļā sastapsi ko tādu, kas no jauna iedegs tavas iekāres. (3) Tāpat kā cilvēkam, kas tiecas atbrīvoties no mīlas kaisles, jāizvairās no jebkurām atmiņām par iemīļoto augumu — nekas taču nemostas tik viegli no jauna kā mīla —, katram, kas grib atbrīvoties no ilgām pēc visa, ko viņš tik dedzīgi kārojis, jānovērš acis un ausis no tā, ko viņš atstājis aiz sevis. (4) Kaisle ātri vien atkal sadumpojas: lai arī kurp vērsdamās, tā visur tūdaļ ieraudzīs mērķi savam tīkojumam. Nav ļaunuma bez rokasnaudas: alkatība piesola naudu, izpriecu kāre — daudz dažādu baudu, godkāre — purpuru un aplausus un līdz ar to — varu un visu, ko vien tā spēj. (5) Netikumi kārdina tevi ar balvu: šeit tev jādzīvo bez atlīdzības. Tik tikko vienā cilvēkmūžā panākams, lai ilgā izlaidībā sakuplojušie netikumi taptu savaldīti un pieņemtu jūgu, un vēl jo mazāk, ja savu tik īso laiku sadrumstalosim. Jebkuru lietu tikai ar grūtībām līdz pilnībai noved pastāvīga modrība un centība.

(6) Ja gribi mani uzklausīt, tad domā par vienu un gatavojies tam: kā sagaidīt nāvi un, ja apstākļi prasa, to ataicināt. Nav atšķirības, kurš pie kura atnāk: viņa pie mums vai mēs pie viņas. Pārliecini pats sevi, cik aplams ir pēdīgo nejēgu sakāmais: «Cik labi nomirt savā nāvē!» Neviens nemirst cita nāvē. Un padomā vēl par ko: ikviens mirst savā dienā. No sava laika tu neko nezaudēsi, jo tas, ko tu atstāj, pieder citiem. Paliec sveiks!

70. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pēc ilga laika atkal ieraudzīju tavus Pompejus un šķitos atgriezies savā jaunībā. Man likās, ka visu, ko tur esmu darījis, būdams jauns, varu darīt arī tagad un arī darīju vēl pavisam nesen. (2) Taču esam jau, Lucīlij, dzīvei pabraukuši garām un, tāpat kā jūrā, runājot mūsu Vergilija vārdiem,

slīd zemes un pilsētas garām,[1]

tā šajā straujā laika ritumā skatienam vispirms izzūd bērnība, tad — jaunība, tad viss, kas atrodas starp jaunību un vecumdienām un robežo ar abiem, un, beidzot, labākie paša vecuma gadi; bet nupat jau kļūst redzams gals, kas ir kopīgs visam cilvēkdzimumam. (3) Savā lielajā neprātā uzskatām to par klinti: tā ir osta, kura mums reizēm jāuzmeklē un no kuras nekad nav jāatsakās. Ja kāds tur nokļūst jaunības gados, viņš par to nedrīkst žēloties vairāk kā par ātru jūras braucienu. Vienu, kā zini, viļ un kavē kūtri vēji, apnicīgi ilgi nomoka bezvējš, citu strauji dzen uz priekšu nerimtīga pūsma. (4) Iedomājies, ka tas pats notiek ar mums: vienus dzīve pavisam ātri aizved turp, kur viņiem jānokļūst arī tad, ja kavētos, citus tā ilgi ņurka un svilina. Bet dzīvība, kā tev zināms, ne vienmēr jātur ciet, jo nevis dzīvot ir labums, bet gan dzīvot krietni. Tāpēc gudrais dzīvos tik ilgi, cik vajag, nevis cik var: viņš paskatīsies, kur viņam dzīvot, ar ko un kā un ko viņam darīt. (5) Viņš allaž domā par to, kāda ir viņa dzīve, nevis cik tā ilga. Ja viņam ceļā gadās daudz grūtuma, kas laupa mieru, viņš atlaiž sevi brīvē. Un to viņš dara ne jau aiz galējas nepieciešamības, bet, līdzko liktenis viņam sāk likties šaubīgs, viņš rūpīgi apsver, vai nebūtu jau tūdaļ pat viss izbeidzams. Viņaprāt, nav atšķirības, vai pašam darīt galu vai sagaidīt to, vai tas pienāk vēlāk vai agrāk: tas viņam nav liels zaudējums, kura jābaidās. Kur tikai pil, tur neko daudz nevar zaudēt. (6) Mirt agrāk vai vēlāk, tas nav svarīgi; ir svarīgi, vai mirst labi vai nelāgi. Bet labi mirt nozīmē izvairīties no briesmām nelāgi dzīvot. Tāpēc kā gaužām nevīrišķīgus vērtēju tā rodieša[2] vārdus, kurš, kad tirāns viņu iemeta krātiņā un viņš tika barots kā meža zvērs, uz viņam dotu padomu atteikties no ēdiena atbildēja: «Kamēr cilvēks dzīvo, viņam jācer uz visu.» (7) Pat ja tā būtu, dzīvība tomēr nav pērkama par jebkuru cenu. Lai arī cik liels kas būtu, lai arī cik drošs, tomēr nevēlos tikt pie tā ar apkaunojošu sava nespēka atzīšanu. Vai tiešām lai drīzāk domāju par to, ka liktenis ar dzīvi var darīt visu, un nevis par to, ka cilvēkam, kas prot mirt, tas nevar neko padarīt?

(8) Taču dažkārt gudrais arī drošas nāves tuvumā, zinādams, ka viņam piespriests nāves sods, nepieliks savu roku soda izpildei. Ir muļķīgi mirt aiz bailēm no nāves: gan jau atnāks, kas tevi nogalinās: sagaidi viņu! Kālab aizsteigties viņam priekšā? Kālab uzņemties gādību par cita nežēlību? Vai tu skaud savu bendi? Vai gribi viņu saudzēt? (9) Sokrats būtu varējis darīt dzīvei galu, atturēdamies no ēdiena un mirdams no bada, nevis no indes, bet viņš trīsdesmit dienas pavadīja cietumā, gaidīdams nāvi, nevis domādams par to, ka viss kas vēl var gadīties, nevis tāpēc, ka tik ilgs laiks paver daudz cerību, bet lai pakļautos likumiem un draugiem dotu iespēju līdz galam būt kopā ar Sokratu. Kas būtu muļķīgāk nekā nicināt nāvi, bet bīties indes? (10) Skrībonija[3], cienījama sieviete, bija Drūsa Libona[4], tikpat aprobežota, cik dižciltīga jauna cilvēka, tēvamāsa; viņš

bija cerējis uz ko lielāku, nekā varētu kāds cerēt tajā laikā vai viņš pats — jebkurā. Kad viņš slims bija nestuvēs no Senāta nogādāts mājās, ne visai daudzu cilvēku pavadīts — visi tuvinieki viņu bija nekrietni pametuši, it kā viņš būtu nevis tikai apsūdzēts, bet jau mironis, — viņš sāka pārspriest, vai doties pašam nāvē vai sagaidīt to. Tad Skrībonija viņam sacīja: «Kāda tev patika darīt cita darbu?» Bet viņa to nepārliecināja: viņš padarīja sev galu un ne jau bez pamata: ja pēc pretinieka gribas nāvei nolemtais trešajā vai ceturtajā dienā vēl ir dzīvs, tad viņš nedara to, kas viņam darāms[5]. (11) Tādējādi nevar izteikt vispārēju spriedumu par to, vai tad, kad ārēji spēki draud ar nāvi, vajag aizsteigties tai priekšā vai to sagaidīt, jo ir daudz iemeslu, kas velk kā uz vienu, tā otru pusi. Ja viena nāve ir saistīta ar mokām, otra — vienkārša un viegla, tad kāpēc gan neķerties pie šīs? Kā izvēlēšos kuģi, kurā došos jūrā, vai māju, kurā dzīvošu, tā arī izraudzīšos nāves veidu, gatavodamies aiziet no dzīves. (12) Turklāt ilgāks mūžs ne vienmēr ir labāks, bet lēnāka nāve katrā ziņā ir ļaunāka. Nekur mums nav jāizdabā dvēselei vairāk kā nāvē: lai viņa dodas projām, kā tīk; vai nu tā sniedzas pēc zobena, vai cilpas, vai kādas dziras, kas rit pa dzīslām, — lai tikai neatlaižas un sarauj verdzības važas. Par savu dzīvi ikvienam jātaisnojas citu priekšā, par nāvi — tikai sev. Kura pašam pa prātam, tā arī ir labākā.

(13) Ir muļķīgi domāt šādi: kāds varēs teikt, ka manai rīcībai pietrūcis drosmes, cits — ka es esot rīkojies pārsteidzīgi, vēl kāds — ka būtu varējis izvēlēties cildenāku nāvi. Apsver taču, ka tavās rokās ir lēmums, kuru neskar ļaužu valodas. Domā tikai par to, kā pēc iespējas ātrāk izrauties no likteņa varas. Vienmēr atradīsies cilvēki, kas nosodīs tavu rīcību. (14) Tu sastapsi arī filozofijas skolotājus, kas neatzīst varmācību pret paša dzīvību un sevis nāvēšanu uzskata par zaimiem: esot jāsagaida dabas nolemtais gals. Kas tā runā, tas neredz, ka pats sev aizšķērso ceļu uz brīvību. Labākais, ko noteicis mūžīgais likums, ir tas, ka ieeja dzīvē mums dota viena, izejas — daudzas. (15) Vai man būs gaidīt kādas slimības vai cilvēka nežēlību, kad varu pats iziet no ciešanu loka un izklīdināt visas likstas? Tikai vienā ziņā nevaram sūdzēties par dzīvi: tā nevienu netur. Cilvēkiem klājas tīri labi, jo ikviens ir nelaimīgs vienīgi paša vainas dēļ. Ja patīk — dzīvo; nepatīk — vari atgriezties turp, no kurienes esi nācis. (16) Lai remdinātu galvas sāpes, bieži esi nolaidis asinis; lai samazinātu svaru, tiek atvērta dzīsla. Nav vajadzības ar plašu brūci uzšķērst krūti: ar lanceti paver sev ceļu uz lielo brīvi, miers ir viena dūriena cenā. Bet kas tad dara mūs kūtrus un neizlēmīgus? Neviens no mums nedomā par to, ka viņam reiz nāksies pamest šo mājokli. Tā arī veci īrnieki aiz iecietības pret ierasto vietu neatstāj māju, kaut arī tur būtu nelāgi. (17) Vai gribi būt brīvs attieksmē pret savu miesu? Tad dzīvo tā, it kā tu taisītos izvākties! Iedomājies, ka tev drīz vajadzēs iztikt bez šā mitekļa; tad drosmīgāk panesīsi neizbēgamo aiziešanu. Bet kā lai nāk prātā paša gals, ja nav gala vēlmēm? (18) Nekur citur pārdomas nav tik nepieciešamas: vingrināšanās kam citam varbūt ir lieka. Tu esi norūdījis dvēseli pret nabadzību? Tavas bagātības saglabājušās. Esam bruņojušies sāpju noniecināšanai? Neskartā, veselā miesa laimīgā kārtā no mums nekad nav prasījusi likt lietā šo tikumu. Esam apņēmušies vīrišķīgi panest ilgas pēc zaudētiem tuviniekiem? Liktenis mums saglabājis visus, kurus mīlam. Taču pienāks diena, kas prasīs gatavību tam vienam.

(19) Nav pamata domāt, ka tikai dižiem cilvēkiem pieticis spēka saraut cilvēka verdzības važas. Nav pamats uzskatīt, ka to spēj tikai Katons, kas, ar zobenu nepavēris izeju dzīvībai, izrāva to ar rokām:[6] arī zemākās kārtas cilvēki ar milzīgu sparu izlauzušies drošībā un, kad nebija iespējas nomirt bez grūtībām, nedz izvēlēties nāves ieroci pēc

sava ieskata, paķēruši to, kas bijis pie rokas, pašu spēkiem pārvēršot ieročos pēc dabas nekaitīgus priekšmetus. (20) Nesen cīņās ar plēsīgiem zvēriem kāds no ģermāņiem, ko gatavoja rīta izrādei, pagāja malā, lai atvieglotu vēderu, — nekur citur viņš nevarēja paslēpties no sargiem. Tur viņš nūjiņu ar sūkli netīrumu noslaucīšanai iegrūda sev dziļi rīklē un, aizsprostojis elpu, izlaida garu. — «Bet tā taču bija nāves zaimošana!» — Lai! — «Cik netīri, cik nepiedienīgi!» — Kas ir vēl muļķīgāks par klīrīgumu nāvē? (21) Cik drošsirdīgs vīrs, kas būtu pelnījis iespēju izvēlēties savu likteni! Cik drosmīgi viņš būtu licis lietā zobenu, cik vīrišķīgi ielēcis jūras dzelmē vai nometies no stāvas klints! Bet, kad viņam viss bija atņemts, viņš atrada sev gan nāves veidu, gan ieroci, tā ka redzi: mirt mūs kavē tikai pašu griba. Lai par šā kaismā cilvēka rīcību spriež, kā ikvienam tīk, taču nav šaubu, ka visnetīrākā nāve ir vēlamāka par vistīrāko verdzību. (22) Ja jau esmu sācis minēt neglītus piemērus, tad arī turpināšu: ikviens no sevis prasīs vairāk, redzēdams, ko spēj nonicināt pat visnicināmākie. Mēs iedomājamies Katonus, Scīpionus[7] un citus, par kuriem esam raduši domāt ar apbrīnu, mums atdarināšanai stāvam pārāk augstu. Bet tūdaļ parādīšu, ka cīņās ar plēsīgiem zvēriem atradīsies ne mazāk piemēru šim tikumam kā pilsoņkara vadoņu vidū. (23) Nesen, kad ar apsardzi kādu veda uz rīta izrādi, viņš, it kā snaudā klanīdamies, nolieca galvu tik zemu, ka tā nokļuva starp riteņa spieķiem, un noturējās savā solā, līdz rata pagrieziens viņam pārlauza sprandu: tas pats vezums, kas viņu veda uz sodīšanu, viņu paglāba no tā.

(24) Kas gribēs, to nekas nekavēs izlauzties un aiziet: daba mūs netur aiz atslēgas. Kam apstākļi ļauj, tas lai meklē sev vieglu galu; kam pie rokas ir vairāki līdzekļi, ar ko sevi atbrīvot, tas lai izvēlas un apsver, kā vislabāk tikt pie brīvības. Kam apstākļi ir nelabvēlīgi, tas lai ķeras pie tuvākā līdzekļa kā labākā, kaut arī tas būtu kas nedzirdēts, vēl nebijis. Kam pietiek drosmes mirt, tam pietiks arī atjautas. (25) Vai redzi, ka pat pēdīgie vergi, kad tos ir nomocījušas sāpes, saslienas un apmāna vismodrākos sargus? Liels ir tas cilvēks, kas ne vien lemj sevi nāvei, bet arī to atrod. Esmu tev solījis minēt vairākus piemērus no šā paša loka. (26) Otrajā jūrkaujas izrādē viens no barbariem šķēpu, ko bija saņēmis cīņai ar pretinieku, ietrieca sev dziļi rīklē. «Kāpēc gan,» viņš sacīja, «man neizbēgt uzreiz no visām mokām, visām ņirgām? Kāpēc, būdams apbruņots, lai gaidu nāvi?» Un šis skats bija jo skaistāks, jo cildenāk ir cilvēkiem iemācīties mirt, nevis nāvēt. (27) Tad nu kā? Vai drosmes, kas ir pat pēdīgiem, pat noziedzīgiem cilvēkiem, nebūs tiem, kurus pret šādiem gadījumiem bruņojušas ilgas pārdomas un visa skolotājs — prāts? Tas māca: liktenis mums tuvojas dažādos veidos, bet gals ir viens, un nav svarīgi, kur sākas tas, kas tik un tā pienāks. (28) Šis pats prāts arī iesaka tev mirt, kā māki, un izmantot visu, kas ir pie rokas, lai padarītu sev galu. Ir netaisnīgi dzīvot no zagta, bet lieliski — mirt zagtā nāvē. Paliec sveiks!

[1] Vergilijs, «Eneida», III, 72.

[2] Domāts rodietis Telesfors. Līsimahs (ap 355—281), Maķedonijas Aleksandra virsnieks un miesassargs, no 305. g. Trāķijas valdnieks, lika viņam par valdnieka sievas apvainošanu nogriezt ausis un degunu un turēja viņu kā dzīvnieku bedrē.

[3] *Skrībonija* — Augusta otrā sieva, Jūlijas, viņa vienīgās meitas, māte.

[4] Lūcijs Skrībonijs *Libons Drūss* Senāta tiesā bija apsūdzēts sazvērestībā pret Tiberiju.

[5] Tātad Seneka nepievienojas Skrībonijas viedoklim.

[6] Sk. 24, 6—8.

[7] *Katoni* — sk. 7, 6. piez. un 13, 6. piez. *Scīpioni* — sk. 24, 8. piez.

71. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Laiku pa laikam tu man atsevišķos jautājumos prasi padomu, aizmirsdams, ka mūs šķir plaša jūra. Bet, tā kā ikvienā padomā nozīmīgs ir tā savlaicīgums, neizbēgami gadīsies, ka mani spriedumi par dažiem jautājumiem pie tevis nonāks, kad pareizāks jau būtu taisni pretējs. Padomi taču atkarīgi no apstākļiem, bet mūsu apstākļi ir nemitīgā kustībā, pat virpulī. Tāpēc padomam jārodas katrai atsevišķai dienai, bet arī tāds var nākt par vēlu: tam, kā saka, jādzimst uz vietas. Bet, kā tādu rast, es tev parādīšu. (2) Ikreiz, kad gribi zināt, no kā vairīties un pēc kā tiekties, domā par augstāko labumu, visas savas dzīves mērķi. Ar to jāsaskan mūsu rīcībai, lai arī ko mēs darītu. Izkārtot atsevišķus jautājumus var tikai tad, kad jau ir nosprausts augstākais dzīves mērķis. Neviens, kaut viņam būtu sagatavotas krāsas, nepanāks līdzību, ja pašam nebūs skaidrs, ko grib uzgleznot. Tāpēc rīkojamies nepareizi, kad visi gan apdomājam dažādas dzīves puses, bet neviens neapdomā dzīvi kopumā. (3) Kas raida bultu, tam jāzina, kurp tēmēt, un tad ar roku jāpiešķir tai virziens: mūsu ieceres ir maldīgas, jo tām nav noteikta mērķa. Kas nezina, kurā ostā grib nokļūt, tam nav ceļavēja. Ir neizbēgami, ka mūsu dzīvē liela loma piekrīt nejaušībai, jo dzīvojam atkarīgi no nejaušības. (4) Bet dažiem gadās arī tā, ka viņi ko zina, bet paši to neapzinās. Tāpat kā nereti meklējam cilvēkus, kas stāv mums līdzās, arī visai bieži nezinām, ka augstākais labums, mūsu mērķis, ir pavisam tuvu. Ne no garām runām vai sarežģītiem aplinkiem izsecināsi, kas ir augstākais labums: uz to, tā sakot, tikai jāparāda ar pirkstu, un nedrīkst to sadrumstalot. Un kāda vajadzība to saskaldīt sīkās daļās, kad iespējams sacīt: «Augstākais labums ir tas, kas ir tikumisks» — jeb, par ko tu brīnīsies vēl vairāk: «Tikai tas ir labums, kas tikumisks, bet visi pārējie ir neīsti, viltus labumi.» (5) Ja būsi par to pārliecināts un iemīlēsi tikumu no visas sirds — to mīlēt vien ir par maz —, tad viss, ko gūsi caur tikumu, būs svētīgs un laimīgs, lai arī kā uz to raudzītos citi. Gan spīdzināšana, ja vien pacietīsi to mierīgāk nekā tavs spīdzinātājs, gan slimošana, ja vien nenolādēsi savu likteni un nepakļausies slimībai, īsi sakot — viss, kas citiem šķiet ļaunums, tev kļūs vieglāks un pārtaps labumā, ja pacelsies tam pāri. Lai tev ir skaidrs viens: nav cita labuma kā tikumiskais, un visas likstas ar pilnām tiesībām tiks sauktas par labumiem, ja tikums tās vērtīs cienījamas. (6) Daudziem liekas, ka solām vairāk, nekā pieļauj cilvēku apstākļi, un tas nav bez pamata, jo viņi domā tikai par miesu. Lai pavērš skatienu uz dvēseli, tad viņi mērīs cilvēku ar dievības mērauklu.

Celies, Lucīlij, vislabākais no cilvēkiem, un pamet šo filozofu pirmskolu, kuri visdižāko pārvērš par rotaļu ar zilbēm un, mācīdami nenozīmīgus sīkumus, spiež garu pie zemes un iznīcina. Tad kļūsi līdzīgs patiesības atklājējiem, nevis tiem, kas mācīdami gādā par to, lai filozofija liktos grūta, nevis diža. (7) Sokrats, kas aicināja visu filozofiju atgriezties pie ētikas,[1] teica, ka augstākā gudrība esot atšķirt labo un ļauno. «Paturi to vērā,» viņš sacīja, «ja mans padoms tev ko nozīmē, un tu kļūsi laimīgs, un neraizējies, ja kāds tevi uzskata par muļķi. Lai tevi pulgo un dara tev pāri, kas grib: tu necietīsi no tā, ja vien ar tevi būs tikums. Ja gribi būt laimīgs,» viņš vēl sacīja, «būt patiešām krietns cilvēks, tad ļauj citiem tevi nonievāt.» Bet uz to būs spējīgs tikai tas, kas visus labumus

uzskata par vienlīdz vērtīgiem, jo nav labuma bez tikumiskā, bet tikumiskais visos labumos ir vienāds.

(8) «Bet vai tad nav nekādas atšķirības, vai Katons tiek ievēlēts par prētoru vai izgāžas?[2] Vai viņš kaujā pie Farsālas tiek uzvarēts vai uzvar? Vai labums, ka viņš, būdams pieveikto pusē, nevarēja tikt pieveikts, līdzvērtīgs labumam, ka viņš, ja būtu uzvarējis, atgrieztos dzimtenē un nodibinātu mieru?» — Kāpēc lai tas nebūtu līdzvērtīgs? Tas pats tikums taču gan uzveic nelaimīgus apstākļus, gan izkārto laimīgus, bet tikums nevar kļūt lielāks vai mazāks, tas allaž ir vienādā augumā. (9) «Bet Gnējs Pompejs pazaudēs savu karaspēku; bet republikas skaistākā rota — optimāti, pompejiešu izlases karaspēks, apbruņojies Senāts — tiks iznīcināta vienā vienīgā kaujā un tik milzīgās varas drupas izkaisītas pa visu pasauli: vieni ļims Ēģiptē, citi — Āfrikā, vēl citi — Spānijā. Nabaga republikai nav pat lemts sabrukt uzreiz.»[3] — (10) Lai notiek kas notikdams! Lai Jubam neko nelīdz apvidus pazīšana paša valstī, nedz viņa pavalstnieku nelokāmā drošsirdība, aizstāvot valdnieku, lai arī utikieši, likstu salauzti, kļūst neuzticīgi un Scīpionu Āfrikā pamet ar viņa vārdu saistītā veiksme:[4] jau sen ir gādāts par to, lai Katonam netiktu kaitēts.[5] (11) «Bet viņš tomēr pieveikts!» — Arī to vari pieskaitīt pie Katona sakāvēm, taču viņš vienlīdz vīrišķīgi panesīs, ka viņam stājas ceļā šķēršļi kā uzvarai kaujā, tā prētora amatam. Savas izgāšanās dienā viņš spēlēja bumbu, naktī, kad gatavojās mirt, lasīja.[6] Zaudēt pretūru un dzīvību viņam bija tas pats: viņš bija pārliecināts, ka jāpanes viss, kas cilvēkam atgadās. (12) Tad kāpēc lai viņš drosmīgu un mierīgu prātu nepanestu pārmaiņas valstī? Kas gan ir pasargāts no pārmaiņu briesmām? Ne zeme, ne debess, ne šī Visuma celtne, kaut arī to virza dievības rīcība: savu kārtību tā nesaglabās mūžam, pienāks diena, kad tā tiks izsviesta no sava riņķojuma. (13) Viss noris savā laikā: visam jādzimst, jāaug, jāiznīkst. Viss, ko redzi virs mums riņķojam, un tas, ar ko esam saauguši un kur stāvam kā uz visdrošākā pamata, pakāpeniski dils un izbeigsies: visam ir savas vecumdienas. Visu, kaut arī atšķirīgos laika sprīžos, daba noved līdz vienam un tam pašam mērķim: viss, kas ir, kādreiz nebūs; tas neies bojā, bet izšķīdīs. (14) Mums izšķīšana nozīmē bojāeju, jo mēs skatāmies tikai uz tuvāko; kas ir tālāk, to mūsu trulais, miesai pakļāvies gars neredz. Citādi tas vīrišķīgāk panestu paša un savu tuvinieku galu, ja cerētu, ka itin viss notiek, mijoties dzīvībai un nāvei, ka tas, kas savienots, izšķīst, un tas, kas izšķīdis, tiek savienots, un ka šajā norisē izpaužas mūžīgā visa kārtotājas dievības māksla. (15) Tad cilvēks, tāpat kā Marks Katons, kad tas garā apcerēja mūžību, sacītu: «Viss cilvēku dzimums, gan pašreizējais, gan nākamais, lemts nāvei; visas pilsētas, kas sasniedz varenību un ir spilgta svešu lielvalstu[7] rota, ies dažādos veidos bojā, un par tām reiz vaicās, kur tās atradušās: citas iznīcinās kari, citas sagraus bezdarbīgs, kūtrumā pārtapis miers un lielas bagātības postīgās sekas — greznumkāre. Visas šīs auglīgās druvas klās jūra, pēkšņi iziedama no saviem krastiem, vai, negaidīti saplokot zemei, bezdibenī ieraus nogruvums. Tad kālab man sašust vai gausties, ja par niecīgu laika sprīdi apsteidzu vispārējo likteni?» (16) Liels gars lai klausa dievībai un bez vilcināšanās pacieš visu, ko tam pavēl Visuma likums: viņš tiek atlaists vai nu uz labāku, gaišāku un mierīgāku dzīvi dievību vidū, vai tālab, lai vismaz nejustu nekā nepatīkama, kad atkal saplūdīs ar dabu un atgriezīsies tās kopumā.

Tātad Marka Katona tikumiskā dzīve nav lielāks labums kā viņa tikumiskā nāve, jo tikums nav kāpināms. Sokrats sacīja, ka patiesība un tikums esot viens un tas pats. Tāpat, kā neaug patiesība, arī neaug tikums: tam ir savs mērs, tas ir pilnīgs. (17) Līdz ar to tev

nav jābrīnās, ka labumi ir vienādi — gan tie, kas pieņemami ar iepriekšēju nodomu, gan tie, ko nes sev līdzi apstākļi. Ja tu pieļautu to nevienādību un vīrišķību uz moku sola pieskaitītu pie mazākiem labumiem, tad pieskaitīsi to pat pie ļaunumiem un uzskatīsi par nelaimīgu ir Sokratu cietumā, ir Katonu, kas savas brūces atplēsa drosmīgāk, nekā tās cirta, bet par visnožēlojamāko no visiem — Rēgulu[8], kas tika sodīts ar nāvi par to, ka pildīja arī ienaidniekam dotu solījumu. Bet to vēl neviens, pat visgļēvākais, nav uzdrošinājies apgalvot: viņu neatzīst par laimīgu, bet arī neuzskata par nelaimīgu. (18) Senie akadēmiķi[9] gan atzīst, ka arī spīdzinātais varot būt laimīgs, taču ne pilnīgi, ne līdz galam, bet tas nekādi nav pieņemams: kas nav laimīgs, tas nav sasniedzis augstāko labumu. Augstākajam labumam nav vairs augstākas pakāpes, ja vien tajā iemīt tikums, ko nemazina nekādas likstas un kas paliek neskarts arī sakropļotā miesā: tas ir paliekošs. Tikums, kā to saprotu, ir drosmīgs un cēls, un viss naidīgais tikai rosina to. (19) Šo garu, kas bieži pārņem jaunus cilvēkus ar cildenām dotībām, kad viņus tik ļoti saviļņo cēla uzdevuma skaistums, ka viņi noniecina visu nejaušo, viņiem neapšaubāmi iedveš un dāvā gudrība[10]. Tā pārliecinās mūs, ka labums var būt vienīgi tikumiskais un ka tas nevar kļūt ne vājāks, ne stiprāks, tāpat kā nevar saliekt lineālu, ar kuru mērī taisni. Ko vien lineālā mainīsi, tas kaitēs taisnumam. (20) To pašu sacīsim par tikumu: arī tas ir taisns, nepieļauj liekšanu. Tas var kļūt stingrāks, bet nevar tikt kāpināts. Tas spriež par visu, par to spriedēju nav. Un, tāpat kā tas nevar kļūt taisnāks pats, arī nekas, kas notiek saskaņā ar to, nevar būt cits par citu taisnāks, jo visam ir jāatbilst tam un tātad jābūt vienādam. (21) «Kā tad tā?» sacīsi. «Vai atgulties pie mielasta galda un tikt spīdzinātam būtu tas pats?» — Tev tas šķiet dīvaini? Tad brīnies vēl vairāk: atgulties pie mielasta galda ir ļaunums, gulēt uz moku sola — labums, ja pirmais notiek apkaunojoši, otrs — tikumiski. Nevis ārējais[11] padara šos gadījumus par labumu vai ļaunumu, bet tikums: kur tas parādās, visam ir tas pats mērs, tā pati vērtība. (22) Tie, kas visu cilvēku garu vērtē pēc savējā, man met acīs, es apgalvojot, ka labumi ir vienādi tam, kas godprātīgi tiesā, un tam, kas godprātīgi zaudē prāvu, ka labumi vienādi tam, kas svin triumfu, un tam, kas, garā nepieveikts, soļo ratu priekšā.[12] Viņi uzskata, ka tas, ko paši nespēj, vispār nenotiek, jo spriež par tikumu pēc sava nespēka. (23) Ko brīnies, ja kādam tīk, reizēm pat vēlams tapt dedzinātam, ievainotam, nāvētam, sasaistītam? Greznības cienītājam pieticība ir sods, sliņķim darbs līdzvērtīgs nāves sodam; izlutinātais žēlo darbīgo, kūtram studijas nozīmē mocību. Tāpat mēs visu, kas mums nav pa spēkam, uzskatām par grūtu un nepanesamu, aizmirsdami, cik daudziem sagādā mokas iztikt bez vīna vai tikt modinātiem mazā gaismiņā. Tas viss nav grūti pēc savas dabas, tikai mēs esam gļēvi un vārgi. (24) Par cildenām lietām jāspriež cildenam garam, citādi šķitīs, ka tām piemīt trūkumi, kas īstenībā ir mūsējie. Tā arī pavisam taisni priekšmeti, kad tos iegremdē ūdenī, skatienam šķiet līki un lauzti. Svarīgi ir ne vien tas, ko redzi, bet arī, kā redzi: mūsu gars redz pārāk vāji, lai saskatītu patiesību. (25) Dod man nesamaitātu moža gara jaunekli: viņš sacīs, ka viņam jo laimīgs šķiet cilvēks, kas uz saviem stiprajiem pleciem nes visas nelaimju nastas un paceļas pāri savam liktenim. Saglabāt līdzsvaru mierīgos apstākļos nav nekas apbrīnojams: apbrīno to, kas slejas augšā, kur visi pie zemes piespiesti, to, kas stāv, kur visi ļimuši. (26) Kas ļauns ir spīdzināšanā un visā pārējā, ko dēvējam par nelaimi? Manuprāt, tas, ka tiek iedragāts gars, ka tas tiek saliekts un pakļaujas. Taču ar gudru cilvēku nekas tamlīdzīgs nevar notikt: viņš izslējies stāvēs zem jebkura smaguma. Nekas viņu nepadarīs mazāku, viss, ko nākas paciest, viņam būs pa prātam; viņš nežēlosies, ka viņam ir atgadījies, kas var atgadīties ikvienam cilvēkam. Viņš pazīst savus

spēkus, zina, ka spēj smagumu nest. (27) Es neizslēdzu gudro no cilvēku skaita, nedz atbrīvoju viņu no sāpēm, it kā viņš būtu klints, kas nav pieejama sajūtām. Es apzinos, ka viņš sastāv no divām daļām. Viena no tām ir nesaprātīga: tā jūt kodienus, dedzināšanu, sāpes; otra ir saprātīga: tā ir nelokāma savos uzskatos, bezbailīga un nepakļaujama. Šajā mājo cilvēka augstākais labums. Kamēr tas vēl nav sasniedzis pilnību, gars ir nedrošs un svārstīgs, bet, to sasniedzis, kļūst nesatricināms un pastāvīgs. (28) Tāpēc iesācējs, kas vēl ir tikai ceļā uz augstāko labumu, un tikuma cienītājs, kas, kaut arī tuvojas pilnīgajam labumam, savus pūliņus vēl nav novedis līdz galam, šad tad pakāpsies atpakaļ un nedaudz atslābinās gara spraigumu, jo nav vēl pārvarējis nedrošību, joprojām kavējas uz slidena pamata. Bet laimīgais, kas jau sasniedzis tikuma pilnību, mīl sevi[13] visvairāk tad, kad jo drosmīgi izturējis pārbaudījumu, kad to, no kā pārējie baidās, ne vien panes, ja tā ir maksa par tikumiska pienākuma pildīšanu, bet arī pieņem ar prieku un daudz labprātāk par sevi dzird — «cik krietns vīrs!» nekā — «kāds laimes luteklis!».

(29) Tagad nonāku pie tā, uz ko mani aicina tavas gaidas. Lai tev neliekas, ka mūsu tikums klīst ārpus dabas: gudrais gan trīcēs, gan jutīs sāpes, gan nobālēs, jo tās visas ir ķermeņa sajūtas. Bet kur tad ir nelaime, kur patiesais ļaunums? Saprotams, tur, kur šīs sajūtas velk uz leju garu, liek tam atzīties nebrīvē, nožēlot pašam sevi. (30) Gudrais gan pieveic likteni ar tikumu, bet daudzi gudrības[14] apliecinātāji reizēm izbīstas no visniecīgākajiem draudiem. Te ir mūsu kļūda, ka no gudrā un no iesācēja prasām to pašu. Ko cildinu, par to vēl tikai cenšos pārliecināt sevi, bet pārliecinājis vēl neesmu; un, ja pat būtu pārliecinājis, tad tas[15] man vēl nebūtu tādā gatavībā, tik ļoti ievingrināts, ka visos gadījumos būtu manā rīcībā. (31) Kā vilna dažas krāsas pieņem uzreiz, bet citas uzsūc tikai tad, kad vairākkārt tajās mērkta un vārīta, tā arī gars citas mācības, tiklīdz tās uzņēmis, tūdaļ liek lietā, bet šī mācība, ja tā nav dziļi iespiedusies un jau sen nostiprinājusies, un dvēseli nav piesūcinājusi, bet tikai iekrāsojusi, nedos nekā no tā, ko solījusi. (32) To visu var izteikt ātri, nedaudz vārdos: vienīgais labums ir tikums, bez tikuma labuma nav, bet pats tikums mājo mūsu labākajā, tas ir, saprātīgajā daļā. Kas tad būs šis tikums? Patiess un nesatricināms spriedums, no kura rodas visas dvēseles ierosmes un ar kuru gūst skaidrību ikviens priekšstats, kas rada ierosmi. (33) Ar šo spriedumu saskanēs, ka visu, kam sakars ar tikumu, uzskata par labumu un visus labumus — savā starpā par vienādiem.

Ķermeņa labumi gan ir labumi ķermenim, bet visumā tie nav labumi. Tiem gan ir zināma vērtība, bet trūkst cildenuma; atšķirība starp tiem ir ļoti liela: daži ir mazāki, citi — lielāki. (34) Tāpat jāatzīst, ka lielas atšķirības ir arī pašu gudrības piekritēju starpā. Daži jau tikuši tiktāl, ka uzdrošinās pacelt acis pret likteni, bet ne pastāvīgi, jo viņi, pārāk lielā spožuma apžilbināti, atkal nodur tās; citi ir tiktāl, ka var sastapties ar likteni vaigvaigā, — ja viņi jau sasnieguši augstāko pakāpi un ir pārliecināti par sevi. (35) Nepilnīgais neizbēgami ir svārstīgs; tas brīžiem iet uz priekšu, brīžiem sagrīļojas un saļimst. Tas sagrīļosies, ja neies, sasprindzinot spēkus, neatlaidīgi uz priekšu. Kaut vai nedaudz mazināt centību un atslābināt pūliņus nozīmē iet atpakaļ, un neviens tad vairs neatradīs gūtos panākumus tur, kur tos pametis. (36) Tāpēc būsim uzstājīgi un neatlaidīgi! Mums palicis vairāk darāmā, nekā esam paveikuši, bet vēlēšanās gūt sekmes, tā jau ir liela sekmju daļa. Es apzinos: gribu, gribu no visas sirds! Arī tevi redzu iedvesmas pilnu, ar milzīgu sparu steidzam pretī visskaistākajam. Tad steigsimies! Tikai tā dzīve būs dāvana; citādi tā ir aizkavēšanās, apkaunojoša iestrēgšana derdzīgā muklājā. Cen-

tīsimies panākt, ka viss laiks pieder mums! Taču tas mums nepiederēs, ja vispirms nesāksim piederēt paši sev. (37) Kad mums izdosies nicināt abas — kā laimi, tā nelaimi? Kad mums izdosies, apspiežot visas kaislības un tās pakļaujot savai gribai, iesaukties: «Esmu uzvarējis»? — Ko esmu uzvarējis? — vaicāsi. — Ne jau persiešus vai tālos mēdiešus, vai kareivīgās ciltis, kas dzīvo aiz dahiem[16], bet gan alkatību, godkāri, bailes no nāves, kuras pieveikušas tautu pieveicējus. Paliec sveiks!

[1] Iespējams arī šāds tulkojums: ..kas reducēja visu filozofiju uz ētiku.

[2] Katonu (sk. 13, 6. piez.) prētora vēlēšanās 54. g. pr. Kr. pārspēja Publijs Vatīnijs, Cēzara piekritējs, kam bija nelāga slava sakarā ar ļaunprātīgu stāvokļa izmantošanu provinču pārvaldīšanā, Cicerona uzbrukumu objekts.

[3] Pēc sakāves pie Farsālas (48. g. pr. Kr.) Pompejs aizbēga uz Ēģipti, kur tika noslepkavots. Viņa piekritēji pulcējās Ziemeļāfrikā, kur tiem palīdzēja Numīdijas valdnieks Juba, bet 46. gadā Cēzars tos sakāva pie Tapsas. Katons, Kvints Cēcilijs Metells Pijs Scīpions (sk. 24, 7. piez.) un Juba izdarīja pašnāvību. 45. gadā Cēzars pie Mundas (Spānijā) sakāva arī Pompeja dēlu karaspēku.

[4] *Ar viņa vārdu saistītā veiksme.* — Domātas Scīpionu — Publija Kornēlija Scīpiona Afrikāniešu Vecākā un Publija Kornēlija Scīpiona Emiliāna Afrikāniešu Jaunākā — uzvaras 2. resp. 3. pūniešu karā.

[5] Protams, filozofiskā nozīmē. Seneka izmanto formulu, kādā ietērpts Senāta lēmums valstij bīstamās situācijās: «Lai konsuli gādā par to, ka republikai netiek kaitēts.»

[6] Platona «Faidonu». Sal. 24, 6.

[7] Nav īsti saprotams, kāpēc *svešu lielvalstu* (*alienorum imperiorum*) *rota.* Nav domājams, ka te pretstatītas Romas impērijas un citu valstu pilsētas, t. i., ka vispārējā bojāeja neskartu arī Romu. (Visuma periodiskā bojāeja un atdzimšana ir stoiskās filozofijas koncepcijas sastāvdaļa.)

[8] *Rēguls* — sk. 67, 3. piez.

[9] *Akadēmiķi* — sk. 29, 10. piez.

[10] *Gudrība* — filozofija.

[11] *Ārējais* (*materia*) — tas, kur abi atgūlušies: pie mielasta galda vai uz moku sola.

[12] Triumfatora ratu priekšā triumfa procesijā bija jāsoļo uzvarētas tautas vadoņiem.

[13] T. i., būs ar sevi apmierināts.

[14] Filozofijas.

[15] *Tas* — «ko cildinu».

[16] *Dahi* — ciltis Persijas valsts ziemeļaustrumos.

72. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tas, par ko tu vaicā, man bija pavisam skaidrs, kad ar šo jautājumu nodarbojos pats. Bet jau sen neesmu vingrinājis savu atmiņu, tāpēc tā man tik viegli neklausa. Kas notiek ar grāmatām[1], kuras, ilgi glabātas, līp kopā, tas, jūtu, noticis ar mani: gars jāatritina[2] un viss, kas tajā noguldīts, laiku pa laikam jāsakrata, lai ikreiz, kad tas būtu vajadzīgs, man būtu pie rokas. Tātad šo jautājumu pagaidām atliksim, jo tas prasa daudz pūļu, daudz centības. Līdzko man parādīsies cerības pabūt ilgāku laiku vienā un tai pašā vietā, atkal ķeršos pie tā. (2) Ir tādas lietas, ko vari rakstīt arī ratos, citas turpre-

tim prasa atgultni, mierīgu, brīvu laiku un vientulību. Tomēr arī šajās noslogotajās dienās kas jādara, turklāt ikvienā. Nemitīgi nāk klāt aizvien jaunas darīšanas: paši sējam tās, tā ka no vienas rodas vairākas. Tad paši atliekam tās: «Kad tikšu galā ar šo te, ar visu sirdi un dvēseli metīšos darbā.» Vai: «Kad nokārtošu šo nepatīkamo lietu, nodošos studijām.» (3) Ar filozofiju nevari nodarboties tikai tad, kad tev laiks: ir jānoliek malā viss pārējais, lai pievērstos tam, kam laika nekad nav par daudz, kaut arī dzīve sniegtos no bērnības līdz galējai cilvēkmūža robežai. Nav lielas atšķirības, vai tu filozofiju atmet pavisam vai uz kādu laiku, jo tā nepaliek tur, kur pārtraukta: tāpat kā saspringtais atkal atlec iepriekšējā stāvoklī, viss, kas neturpina virzīšanos uz priekšu, atgriežas pie sava sākuma.

Darīšanām jāturas pretim; tās nevajag izvērst, no tām jātiek vaļā. Nav tāda laika, kas nebūtu piemērots noderīgām studijām; tomēr daudzi ar tām nenodarbojas tieši tādos apstākļos, kuru dēļ tas būtu jādara. (4) «Bet vienmēr kaut kas atgadīsies, kas traucēs.» — Ne jau cilvēku, kura gars jebkurā darbā ir priecīgs un možs. Kas nav vēl sasniedzis pilnību, tā prieku var pārtraukt; gudrajam tas ir pastāvīgs, to nepārtrauc nekādas nejaušības, nekādi likteņa pavērsieni; viņš vienmēr un visur ir mierīgs. Viņš ne no kā sveša nav atkarīgs, negaida ne likteņa, ne cilvēku labvēlību. Viņa laime ir pašā; ja tā ienāktu dvēselē no ārpuses, tā atkal aizietu, bet tā piedzimst turpat. (5) Reizēm no ārpuses parādās kaut kas tāds, kas viņam atgādina, ka viņš ir mirstīgs, bet tas ir kas nenozīmīgs un skar vienīgi pašu virspusi; viņam, sacīšu, tikai uzvēdī kas nepatīkams, bet viņa augstākais labums paliek nesatricināts. Teikšu tā: ārpusē ir šis tas nepatīkams, tāpat kā spēcīgā, veselā miesā dažkārt parādās pūtītes un pumpiņas, bet dziļāk nekādas slimības nav. (6) Atšķirība starp vīru, kas sasniedzis gudrību, un tādu, kas ir tikai vēl ceļā uz to, atkārtoju, ir tāda pati kā starp veselu cilvēku un tādu, kas tikai atlabst pēc grūtas un ilgas slimības un kas vieglāku slimības lēkmi jau uzskata par labas veselības pazīmi. Ja viņš nebūs piesardzīgs, stāvoklis tūlīt atkal pasliktināsies un viņš būs turpat, kur bijis. Gudrais nevar saslimt atkārtoti, nedz vispār vairs saslimt. Proti, miesai veselība tiek piešķirta tikai uz laiku; ārsts, kaut arī to atjaunojis, galvot par to nevar. Viņu nereti atkal sauc pie tā, kas viņu jau reiz aicinājis; dvēsele tiek izdziedēta reizi par visām reizēm. (7) Pateikšu tev, kā vari pazīt veselo: viņš ir apmierināts ar sevi, paļaujas uz sevi, zina, ka visām cilvēku vēlmēm, visiem labdarījumiem, kādus sniedz vai kāro, nav ne mazākās nozīmes laimīgai dzīvei. Viss, kam var nākt kas klāt, ir nepilnīgs, no kā var nākt kas nost, — nepastāvīgs. Kas vēlas, lai viņa prieks būtu paliekošs, tas lai priecājas par to, kas ir pašam. Viss, uz ko pūlis ir tik kārs, plūst gan šurp, gan turp: liktenis neko nepiešķir īpašumā. Taču arī nejaušas veltes priecē, kad prāts tās iegrožo pareizā samērā.[3] Prāts piešķir vērtību arī ārpusē esošajam, kura alkatīga lietošana nesagādā nekādu prieku.

(8) Atals[4] mēdza lietot šādu salīdzinājumu: «Vai esi kādreiz redzējis, kā suns ar atplestu rīkli pakampj saimnieka pasviestu maizes vai gaļas gabalu? Ko ir pakampis, viņš vienā rāvienā aprij veselu un atkal atpleš rīkli, aizvien cerēdams dabūt vēl. Tas pats notiek ar mums: ja laime mums ko pasviež, to tūdaļ norijam bez vismazākās baudas, saspringti un kāri gaidīdami jaunu guvumu.» Ar gudro tā nenotiek: viņš vienmēr ir paēdis. Ja viņam arī kas tiek, viņš to mierīgi paņem un uzglabā: viņš bauda visaugstāko, pastāvīgu, paša prieku. (9) Kam netrūkst labas gribas un kas jau guvis panākumus, bet vēl ir tālu no virsotnes, tas pārmaiņus tiek gan nospiests lejā, gan atspirgst, gan ceļas debesīs, gan krīt zemē. Nepieredzējušiem un neizglītotiem cilvēkiem krišana ir nebeidzama: viņi gāžas Epikūra haosa bezgalīgajā tukšumā[5]. (10) Taču ir vēl trešā cilvēku

kategorija — tie, kas gudrībai pienākuši pavisam tuvu, bet nav vēl to sasnieguši; tomēr tā viņiem jau ir acu priekšā, tā sakot, vai aizsniedzama: šie vairs nebūs satricināmi, nekāpsies atpakaļ; viņi vēl nav uz sauszemes, taču jau ir ostā. (11) Un, tā kā starp virsotni sasniegušajiem un lejā stāvošajiem atšķirība ir tik liela un arī vidū esošajiem ir savs paisums un bēgums un viņiem draud milzīgas briesmas atgriezties pie mazvērtīgāka, nedrīkstam ļauties ikdienas darīšanām. Tās nedrīkst laist iekšā: reiz ienākušas, tās ved sev līdzi citas. Tad lai stājamies tām ceļā pašā sākumā! Labāk, lai tās vispār nesākas nekā izbeidzas. Paliec sveiks!

[1] Protams, tīstokļiem.

[2] Kā tīstoklis.

[3] *Iegrožo pareizā samērā — temperavit ac miscuit* — burtiski: apvaldījis un samaisījis.

[4] *Atals* — sk. 9, 8. piez.

[5] Jau Hēsioda «Teogonijā» *Haoss* (< gr. *chaínein* — būt atplestam, žāvāties) ir pirmatnīgā bezgalīgā tukšā telpa.

73. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tie, kas uzskata, ka uzticamie filozofijas piekritēji ir stūrgalvīgi, spītīgi cilvēki, kuri izturas nievīgi pret amatpersonām vai valdniekiem, pret visiem, kas pārzina valsti, manuprāt, kļūdās. Gluži otrādi: neviens cits viņiem nav tik pateicīgs un ne jau bez pamata, jo neviens negūst no viņiem lielāku labumu kā cilvēki, kuriem ļauts mierīgos apstākļos izmantot brīvo laiku. (2) Tāpēc cilvēki, kuru mērķi — dzīvot tikumisku dzīvi — ievērojami sekmē drošība un miers valstī, katrā ziņā šā labuma dāvātāju godās kā tēvu, noteikti daudz vairāk nekā nemiera gari, kuri, atrazdamies sabiedriskās dzīves mutulī, valdītājiem gan ir parādā daudz pateicības, tomēr arī daudz ko pārmet. Šiem viņiem parādītais devīgums nekad nebūs pietiekams, lai apmierinātu vēlmes, kas aug augumā, jo vairāk viņi dabū. Bet, kas domā par saņemšanu, saņemto jau ir aizmirsis; alkatības lielākais ļaunums ir nepateicība. (3) Turklāt ikviens, kas nododas valsts darbam, raugās nevis uz to, cik daudzus viņš pārspēj, bet uz to, kas pārspēj viņu: viņam nevis patīkami daudzus redzēt aiz sevis, bet sāpīgi, ka viņam kāds ir priekšā. Šis netikums piemīt ikvienai godkārei: tā neskatās atpakaļ. Un ne vien godkāre rada nemieru, bet arī ikviena iekāre, jo tā beigās allaž atsākas no jauna. (4) Bet godprātīgs, tīrs cilvēks, kas pametis gan Kūriju[1], gan Forumu, gan jebkuru valsts amatu, lai pievērstos kam svarīgākam, mīl tos, ar kuru gādību viņam tas ir iespējams lielā drošībā, un vienīgais bez atalgojuma aplieçina tiem savu pateicību, ko viņš, tiem pašiem nezinot, ir parādā par lielo atbalstu. Tāpat kā savus skolotājus, kas viņam pavēruši izeju no strupceļa, viņš bijīgi godā arī tos, kuru aizstāvībā nodarbojas ar cildenajām zinātnēm. (5) «Bet valdnieks taču ar savu varu sargā arī citus.» — Vai tad to kāds noliedz? Taču, lai gan arī citi cilvēki baudījuši jūras rāmumu, tomēr Neptūnam lielāku pateicību jūtas parādā tie, kas pa jūru pārvadājuši vairāk un vērtīgākas preces; tāpat tirgotājs dieviem doto solījumu pilda dedzīgāk nekā

pasažieris, bet no pašiem tirgotājiem viņiem pateicību izrāda dāsnāk tas, kam kravā bijušas smaržvielas un purpurs, preces zelta cenā, nevis tas, kas paņēmis līdzi pavisam mazvērtīgu mantu, kura varētu noderēt vienīgi par balastu. Tā arī mierīgās dzīves velti, kaut gan tā skar visus, dziļāk izjūt tas, kas to pareizi izmanto. (6) Togā tērpto[2] vidū taču ir daudzi, kam miers prasa lielākas pūles nekā karš: bet varbūt tu domā, ka par mieru tāpat jūtas pateicību parādā cilvēki, kas to izmanto žūpošanai, miesaskārībai vai citiem netikumiem, kuriem derētu darīt galu pat ar karu? Un vai gudrais, tavuprāt, ir tik netaisns, ka viņš iedomātos personiski neko neesam parādā arī par kopīgajiem labumiem? Esmu bezgala pateicīgs saulei un mēnesim, kaut gan tie nelec man vienam. Esmu personiski parādā gadam un dievībai, kas to izkārto, kaut arī nekas nav izkārtots man par godu. (7) Cilvēku muļķīgā alkatība saskata atšķirību starp piederumu un īpašumu un neuzskata par savu neko, kas pieder visiem. Gudrais turpretī par savu pirmām kārtām uzlūko to, kas viņam kopīgs ar visu cilvēkdzimumu. Tas taču nebūtu kopīgs, ja katram nepiederētu kāda tā daļa, un, lai cik niecīga būtu kopīgā daļa, tā padara ikvienu par līdzdalībnieku. (8) Turklāt lieli, patiesi labumi netop sadalīti tādējādi, ka uz katru iznāk tikai nedaudz: ikviens saņem visu pilnībā. No publiskās sadales[3] cilvēki saņem tik, cik apsolīts uz galvām. Cienasts, gaļas deva un pārējais, ko var paņemt rokās, tiek izdalīts pa daļām. Turpretī nedalāmie labumi — miers un brīvība — pieder pilnībā kā visiem, tā katram atsevišķi. (9) Tāpēc gudrais pārdomā, kā dēļ viņam iespējams baudīt šo labumu augļus, kā dēļ valsts neuzskata par nepieciešamu saukt viņu pie ieročiem, iesaistīt sardzes dienestā vai mūru apsardzībā un pārējos daudzveidīgajos kara laika pienākumos, un par to ir pateicīgs savam vadītājam. Filozofija īpaši māca pareizā veidā būt pateicīgam par labdarījumiem un arī pareizā veidā atdarīt par tiem; taču reizēm atdarījums jau ietverts pašā labdarījuma atzišanā. (10) Tātad gudrais apsvērs, cik daudz ir parādā tam, kura valdīšana un gādība viņam dāvā neierobežoti brīvu laiku, iespēju to izmantot pēc sava ieskata un nekādu sabiedrisku pienākumu netraucētu mieru.

> Meliboj, tas jau ir dievs, kas mierīgus laikus mums devis!
> Tiešām viņš būs joprojām man dievs![4]

(11) Un, ja dāvātājs pelnījis tik lielu pateicību par brīvo laiku, kura lielākais labums ir tas, ka

> Govīm, lūk, manām, kā redzi, viņš brīvi šeit ganīties ļāvis,
> Pašam ļauj arī, kā patīkas sirdij, ar stabuli spēlēt,[5]

cik augstu tad lai vērtējam šo brīvo laiku, ko pavadām dievu vidū un kas padara pašus par dieviem?

(12) Jā, Lucīlij, tā domāju un aicinu tevi vistiešākajā ceļā uz debesīm. Sekstijs[6] mēdza teikt, ka Jupiters nespējot vairāk par krietnu vīru: Jupiteram gan esot vairāk, ko dāvāt cilvēkiem, bet no diviem krietniem vīriem tas, kas ir bagātāks, tāpēc neesot labāks, tāpat kā no diviem cilvēkiem, kas vienlīdz labi prot rīkoties ar stūri, par labāku nav dēvējams tas, kuram pieder lielāks un skaistāks kuģis. (13) Ar ko Jupiters pārspēj tikumisku vīru? Viņš ilgāk ir tikumisks. Bet gudrais nevērtē sevi necik zemāk tāpēc, ka viņa tikumi ietverti īsākā laika sprīdī. No diviem gudrajiem tas, kas mirst vecāks, nav laimīgāks par to, kura tikums iekļauts tikai nedaudz gadu robežās; tāpat dievs nepārspēj gudro laimē, kaut arī pārspēj viņu ar ilgu mūžu. Tikums nav jo lielāks, jo ilgstošāks. (14) Jupiteram pieder viss, bet viņš to katrā ziņā atdod par piederumu citiem. Viņam

pašam palicis viens vienīgs izmantojums — būt visiem par izmantojuma cēloni. Gudrais tikpat mierīgu prātu redz visu citu cilvēku rokās un noniecina to, tāpat kā Jupiters, un vērtē sevi jo augstāk tāpēc, ka Jupiters nevar visu izmantot, bet gudrais negrib. (15) Tātad noticēsim Sekstijam, kas mums rāda skaistāko ceļu un iesaucas:

Tā nokļūst līdz zvaigznēm![7]

Tā — ar pieticību, tā — ar savaldību, tā — ar drošsirdību. Dievi nav augstprātīgi, nav nenovīdīgi: viņi laiž mūs sev klāt un augšupkāpējiem sniedz roku. (16) Tu brīnies, ka cilvēks nāk pie dieviem? Dievs arī nāk pie cilvēkiem, pat — un tas ir vēl tuvāk — ienāk cilvēkos: bez dieva nav pareizas garīgās stājas. Cilvēku miesā izkaisītas dievišķas sēklas. Ja tās saņem labs arājs, tās izdīgs savai izcelsmei līdzīgas un izaugs tas, kas atbilst tam, no kā radies; ja slikts — viņš tās nobeigs tāpat kā neauglīga un purvaina zeme un labības vietā izaugs nezāles. Paliec sveiks!

[1] Senātu.
[2] T. i., pilsoņu.
[3] *ex congiario.* Katrs saņēma vienu kongiju (gr. *kónchos* = apm. 3 l) pārtikas (gaļu, eļļu, vīnu u. c.).
[4] Vergilijs, «Būkolikas», I, 6—7.
[5] Turpat, 9—10; abi fragmenti A. Ģiezena atdzejojumā. Vergilijs apcer Augusta atjaunoto mieru un ir viņam pateicīgs par atgūtajām lauku mājām.
[6] *Sekstijs* — sk. 59, 6. piez.
[7] Vergilijs, «Eneīda», IX, 641, atdzejojis A. Ģiezens.

74. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tava vēstule mani iepriecināja un uzmundrināja atslābuma brīdī, arī atsvaidzināja atmiņu, kas jau ir kūtra un smagnēja.

Kāpēc gan, mans Lucīlij, tev neuzskatīt par galveno līdzekli laimīgai dzīvei pārliecību, ka labums ir vienīgi tas, kas tikumisks? Kas uzskata par labumiem ko citu, nonāk likteņa varā, kļūst atkarīgs no citu patvaļas; kas visu labo reducē uz tikumisko, ir laimīgs pats sevī. (2) Viens skumst par zaudētiem bērniem, otrs raizējas par viņu slimībām, vēl cits bēdājas par viņu nekrietno dzīves veidu vai viņu apkaunojumu. Viens, redzēsi, mokās mīlestībā uz cita sievu, otrs — kaislē uz savējo.[1] Netrūks tādu, kam nedod mieru izgāšanās vēlēšanās, un būs arī tādi, kam goda amats ir viena vienīga mocība. (3) Taču visa cilvēkdzimuma vidū kuplāko pulku nelaimīgo veido tie, kurus satrauc no visām pusēm draudošās nāves gaidas, jo nav tādas vietas, no kurienes tā nevarētu tuvoties. Tāpēc viņiem, it kā atrodoties ienaidnieka zemē, jāraugās visapkārt un pēc katra trokšņa jāpagriež galva: kamēr neatbrīvojas no šīm bailēm, jādzīvo ar trīcošu sirdi. (4) Mēs sastapsim trimdā izraidītus cilvēkus, kam atņemta visa manta, sastapsim cilvēkus, kuri — tas ir pats briesmīgākais nabadzības veids — ir trūcīgi savā bagātībā; sastapsim arī cilvēkus, kas piedzīvojuši kuģa bojāeju vai tai līdzīgu nelaimi, tādus, kurus tautas

dusmas vai nenovīdība, šis labākajiem tik postīgais ierocis, satriekušas nesagatavotus un bezrūpīgus, līdzīgi viesulim, kas uzbrūk taisni tad, kad uzticas skaidrajām debesīm, vai negaidītam zibens spērienam, kas satricina arī visu apkārtējo. Līdzīgi tam kā negaisā ikviens, kas atrodas tuvu liesmai, apdullst tāpat kā zibens ķertais, tā arī, plosoties vardarbībai, vienam uzbrūk nelaime, bet pārējos stindzina bailes, un doma par iespējamām bēdām skumdina viņus ne mazāk kā pašus bēdu piemeklētos. (5) Visu cilvēku sirdis satrauc citu pēkšņa nelaime. Kā putnus izbiedē arī tukšas lingas skaņa, tā mūs iztramda ne vien sitiens, bet arī troksnis. Tātad neviens, kas tic šādai iedomai, nevar būt laimīgs, jo laime iespējama tikai tur, kur nav baiļu: grūti dzīvot aizdomu gaisotnē. (6) Kas pārāk uzticas nejaušajam, neizbēgami rada sev milzīgus sarežģījumus. Vienīgais ceļš uz drošību — noniecināt visu ārišķīgo un apmierināties ar tikumisko. Kas uzskata kaut ko par labāku nekā tikums vai domā, ka ārpus tā pastāv vēl kāds labums, tas atver sirdi tam, ko bārsta liktenis, un nemierīgs gaida tā šautras.

(7) Iedomājies garā šādu ainu: Fortūna sarīko spēles un sanākušajiem cilvēkiem kaisa[2] amatus, bagātības, ietekmi: šo to saplosa tvarstošas rokas, kaut kas sadalē tiek negodīgiem biedriem, cits sagādā lielu ļaunumu tiem, pie kuriem nokļūst. Daļa tiek cilvēkiem, kam rūp pavisam kas cits, daļa iet bojā, pārāk kāri sniedzoties pēc tās, vai tiek zaudēta, to alkatīgi grābjot. Bet nevienam, kaut arī viņam laimējies ko sagrābt, prieks par sagrābto nav ilgs. Tāpēc ikviens, kas ir prātīgāks par citiem, steigšus atstāj teātri, līdzko ierauga, ka tiek atvestas dāvanas,[3] jo zina, cik dārgi var izmaksāt sīkumi. Neviens nesāks kautiņu ar promgājēju, neviens nesitīs viņu: cīniņš notiek ap guvumu. (8) Tas pats notiek ar visu, ko Fortūna mums nomet no augšas: mēs, nelaimīgie, iekaistam, plēšamies vai pušu, gribētu, lai mums būtu vairāk roku, raugāmies te uz vienu, te uz otru pusi: mums šķiet, ka veltes, kas iekvēlina mūsu iekāri un, visu gaidītas, tiks vienīgi dažiem, top dalītas pārāk lēni. (9) Tās krīt, un mēs steidzamies tām pretī; mēs priecājamies, ja ko noķeram un ja citus pieviļ cerība ko notvert. Par mazvērtīgu guvumu samaksājam ar lielām nepatikšanām vai tiekam piekrāpti. Tāpēc pametīsim šīs spēles, atdosim savu vietu laupītkārajiem; lai viņi veras šajos nedrošajos labumos, pašu dzīvei kļūstot vēl nedrošākai.

(10) Ikviens, kas nolēmis kļūt laimīgs, lai iegaumē, ka ir tikai viens labums — tikumiskais. Ja kāds uzskata par labumu ko citu, tad viņš ir sliktās domās par providenci — pirmām kārtām tāpēc, ka taisniem vīriem atgadās daudz nelaimju, un arī tāpēc, ka viss, ko tā mums dāvā, ir īslaicīgs un nenozīmīgs salīdzinājumā ar Visuma mūžu. (11) Tāda žēlošanās noved pie tā, ka kļūstam nepateicīgi dievišķās gribas iztulkotāji: mēs gaužamies, ka ne vienmēr ko saņemam un tas, ko saņemam, ir nepietiekams, nedrošs un nepastāvīgs. Tāpēc negribam ne dzīvot, ne mirt: dzīve mums ir nīstama, nāve baida. Ik iecere ir svārstīga, ik veiksme atstāj mūs nepiepildītus. Tam ir par iemeslu, ka neesam vēl sasnieguši neizmērojamo, neuzveicamo labumu, kur mūsu vēlmēm jāapstājas, jo augstāk par pašu virsotni vairs nav nekā. (12) Tu vaicāsi: kāpēc tikumam nekā netrūkst? Tas priecājas par to, kas ir, un nekāro tā, kā nav: tam nekas, ar ko tam pietiek, nav par niecīgu. Atkāpies no šā sprieduma, un nebūs vairs ne bijības, ne uzticības. Kas vēlas saglabāt kā vienu, tā otru, tam jāpacieš daudz kas, ko dēvē par ļaunumu, un jāziedo daudz kas, kam esam pieķērušies kā labumam. (13) Izzudīs drosme, kurai jāpakļaujas briesmām;[4] izzudīs gara cildenums, kas var parādīties tikai tad, kad noniecina kā maznozīmīgu visu, ko pūlis kāro kā visaugstāko; izzudīs pateicība un pateicības apliecinājumi, ja bīstamies pūliņu un vērtējam ko augstāk par uzticību, ja netiecamies pēc paša labākā.

(14) Taču nerunāsim vairs par to. Vai nu tie nav nekādi labumi, ko parasti tā sauc, vai arī cilvēks ir laimīgāks par dievu, jo tas, kas pieejams mums, nav dieva rīcībā: viņu neskar ne miesaskārība, ne mielastu gardumi, ne bagātība, ne kas cits, kas pievelk cilvēku un iekārdina viņu ar lētām baudām. Tātad vai nu vajadzētu ticēt, ka dievam trūkst labumu, vai arī tieši tas ir pierādījums, ka tie nav nekādi labumi, jo dievam to nav. (15) Turklāt daudz kas, kas prasās, lai to uzskata par labumu, dzīvniekiem piešķirts dāsnāk nekā cilvēkiem: tie ir negausīgāki barībā, mazāk nogurdināmi mīlas baudās, spēks tiem ir lielāks un vienmērīgāks; no tā izriet, ka tie ir daudz laimīgāki par cilvēku. Tie arī vada dzīvi bez nelietības un krāpšanas, gūst vairāk baudu un vieglāk, nebīdamies ne kauna, ne nožēlas. (16) Tad nu apsver, vai tas, ar ko cilvēks pārspēj dievu, saucams par labumu. Augstākais labums mums jāglabā dvēselē: tas zaudē savu nozīmi, ja no mūsu labākās daļas pāriet uz mazvērtīgāko un tiek pārcelts uz jutekļiem,[5] kas bezvalodas dzīvniekiem ir rosīgāki nekā mums. Mūsu augstākajai laimei nav vietas miesā: patiesi, noturīgi, mūžīgi labumi ir prāta dāvātie; tie nevar ne izzust, pat ne samazināties, sarukt. (17) Pārējie labumi pastāv tikai iedomās; tiem ar īstajiem gan ir kopīgs nosaukums, bet trūkst labā īpašības. Tāpēc tie būtu saucami par ērtumiem jeb, runājot mūsu[6] valodā, «relatīviem labumiem». Jāzina, ka tie ir mūsu kalpi, nevis mūsu pašu daļas. Lai tie ir pie mums, taču tā, lai neaizmirstam, ka tie ir ārpus mums; kaut arī būdami pie mums, tie pieskaitāmi pie pakārtotā, nenozīmīgā, ar ko neviens nedrīkstētu dižoties. Vai ir vēl kas muļķīgāk nekā būt apmierinātam ar sevi tā dēļ, ko nav radījis pats? (18) Lai tie mums pienāk klāt, bet nepielīp; tad nejutīsim nekādas sāpes par zaudējumu, kad mums tos atņems. Lietosim, bet neleposimies ar tiem un lietosim ar mēru, it kā tie mums tikai uzticēti un atkal vajadzēs no tiem šķirties. Kas tos izmantos bez prāta, ilgi nepaturēs: laime nomāc pati sevi, ja nezina mēru. To, kas uzticas gaistošiem labumiem, tie ātri pametīs un, ja pametīs, notrieks zemē. Tikai nedaudziem bijis lemts viegli nolikt laimes nastu. Pārējie krīt kopā ar to, kam viņi pacēlušies pāri, un tas, kas pacēlis, viņus piespiež pie zemes. (19) Tāpēc liksim lietā prātu, kas nosaka mēru un māca būt taupīgiem, jo nesavaldība gāž postā un pazudina savu bagātību. Kam nav bijis mēra sajūtas, tas nekad nav ilgi pastāvējis, ja vien to nav savaldījis iegrožotājs prāts. To tev apliecinās daudzu pilsētu liktenis, kuru varenība krita pašā plaukumā, kad visu, ko bija radījis tikums, iznīcināja mēra trūkums. Pret šādiem likteņa triecieniem mums jābruņojas. Bet nav tāda mūra, kuru nevarētu pārvarēt liktenis, tāpēc radīsim nocietinājumu dvēselē: ja šī daļa būs nostiprināta, cilvēkam var uzbrukt, bet pieveikt viņu nav iespējams. (20) Tu vēlies zināt, kas tas par nocietinājumu? Nesašust ne par ko, kas cilvēkam atgadās, un saprast, ka viss, ko viņš uzskata par sev kaitīgu, kalpo pasaules saglabāšanai un pilda savu uzdevumu Visuma norisēs. Kas ir pa prātam dievam, lai ir pa prātam arī cilvēkam. Lai viņš apbrīno sevi un to, kas ar viņu saistīts, tāpēc ka viņš ir nepieveicams, tāpēc ka tur savā varā pašas likstas, tāpēc ka ar prātu, par kuru stiprāks nav nekas, pakļauj sev gan likteņa pavērsienus, gan sāpes, gan netaisnību. (21) Mīli prātu! Šī mīlestība apbruņos tevi pret pašu grūtāko. Mīlestība uz mazuļiem dzen zvērus uz mednieka šķēpiem, niknums un neapdomīgs straujums padara tos nevaldāmus; slavas kāre dažkārt liek jaunekļu sirdīm noniecināt zobenu un uguni; tikuma priekšstats un ēna dažus spiež doties brīvprātīgā nāvē. Taču, jo spēcīgāks un noturīgāks par to visu ir prāts, jo straujāk tas izrausies no visām šausmām un briesmām.

(22) «Jūs neko nepanāksit,» saka, «apgalvodami, ka nav cita labuma kā tikumiskais; šis nocietinājums neradīs jums drošību pret likteni, neaizskaramību. Jūs taču

paši sakāt, ka pie labumiem pieskaitāmi arī uzmanīgi bērni, dzimtene, kur valda krietni tikumi, un labi vecāki. Uz tiem draudošām briesmām jūs nevarat noskatīties mierīgi: jūs satrauks gan dzimtās pilsētas aplenkums, gan bērnu nāve, gan vecāku verdzība.» — (23) Vispirms izklāstīšu, ko mēdz uz to atbildēt mūsu vārdā; pēc tam piebildīšu, kas, manuprāt, vēl būtu jāpasaka.

Citādi apstākļi vērojami tad, kad mums atņemtais savā vietā atstāj ko nepatīkamu, piemēram, kad laba veselība pasliktinoties pārvēršas slimīgumā vai, izdziestot redzes asumam, kļūstam akli, vai, pārcērtot ceļa locītavu cīpslas, zaudējam ne vien kustību veiklumu, bet arī kļūstam pavisam nevarīgi. Nekas tamlīdzīgs iepriekš minētajos gadījumos nedraud. Kāpēc? Ja zaudēšu krietnu draugu, man tāpēc nenāksies ciest no neuzticības; ja apglabāšu labus bērnus, viņu vietā nestāsies nekrietni. (24) Turklāt tā nebūs draugu vai bērnu, bet tikai viņu ķermeņu bojāeja. Bet labums iet bojā tikai vienā veidā — pārvēršoties ļaunumā: to daba nepieļauj, jo ikviens tikums un ikviens tā veikums paliek neskarts. Un tālāk: kaut arī iet bojā draugi vai krietni bērni, kādus vēlējies tēvs, tomēr paliek, kas aizpilda viņu vietu. Tu vaicāsi: kas tas ir? Tas pats, kas vērta arī viņus krietnus, — tikums. (25) Tas nepieļauj nevienu tukšu vietu, pārņem visu dvēseli, izkliedē ilgas pēc visa; mums pietiek ar tikumu vien, jo tajā ir visa labā spēks un sākotne. Kāda tam nozīme, vai tekošs ūdens tiek nosprostots vai brīvi noplūst, ja saglabājas avots, no kura tas ceļas? Tu taču neapgalvosi, ka cilvēkiem, kam vēl ir savi bērni, dzīve rit taisnīgāk, labākā kārtībā, saprātīgāk un tikumiskāk nekā tiem, kuri viņus zaudējuši, tātad ir labāka. Draugu pulka sakuplošana nevērš mūs gudrākus, tā samazināšanās nepadara mūs muļķākus, tā ka nekļūstam ne laimīgāki, ne nelaimīgāki. Kamēr tikums saglabājas neskarts, nejutīsi nekādu zaudējumu. (26) «Kā tā? Cilvēks, ap kuru ir draugu un bērnu pulks, lai nebūtu laimīgāks?» — Kāpēc lai viņš tāds būtu? Augstākais labums taču nevar ne samazināties, ne palielināties; tas vienmēr paliek savās robežās, lai arī kā izturētos liktenis. Vai cilvēkam lemts ilgs mūžs vai dzīve tam apraujas, nesasniedzot vecumdienas, — augstākā labuma mērs paliek tāds pats, kaut arī mūža ilgums ir dažāds. (27) Vai tu novelc lielāku vai mazāku apli, tas ietekmēs tikai apļa laukumu, nevis tā formu. Lai arī viens aplis saglabājas ilgi, bet otru tu, tikko kā novilktu smiltīs, tūdaļ atkal izdzēs — abiem bijusi tāda pati forma. Kas ir pareizs, to nevērtē ne pēc apjoma, ne skaita, ne laika; to nevar ne paplašināt, ne saspiest mazāku. Saīsini tikumisku dzīvi, cik vien gribi, kaut vai no simt gadiem līdz vienai dienai, — tā paliks vienlīdz tikumiska. (28) Dažkārt tikums izplešas jo plašs — valda veselās valstīs, pilsētās, provincēs, ierosina likumus, stājas draudzības saitēs, pilda savus pienākumus pret radiem un bērniem. Citreiz tas iegrožots šauros nabadzības, trimdas, bezbērnības ietvaros: tomēr tas nekļūst nenozīmīgāks, nokāpdams no augstāka stāvokļa zemākā, no valdnieka troņa — privātajā dzīvē vai no plaša sabiedriskā darbalauka ienākdams mājas vai pat kakta šaurībā. (29) Tas ir vienlīdz dižs, kaut arī, no visurienes izraidīts, patveras sevī; tomēr tā gars joprojām ir liels un cildens, tā gudrība pilnīga, taisnīgums nelokāms. Tātad tas ir allaž vienlīdz laimīgs, jo šīs milzīgās, pastāvīgās un nesatricināmās laimes mājoklis ir pati dvēsele. Taču tas nav sasniedzams, nezinot to, kas skar dievišķo un cilvēcisko. Un tagad sekos tas, ko teicos atbildēt.

(30) Gudro nesatriec ne bērnu, ne draugu zaudējums: viņš tikpat mierīgu prātu panes viņu nāvi, ar kādu sagaida savējo; tās viņš baidās tikpat maz, cik skumst par tuvinieku nāvi. Tikuma spēks ir harmonijā: visi tā veikumi atbilst pašam, saskan ar to. Šī

saskaņa zūd, ja dvēsele, kurai jābūt cildenai, pakļaujas bēdām vai ilgām. Ikviens bailīgums un satraukums, kūtrums rīcībā neatbilst tikumiskumam: tikumiskums ir mierīgs un darbīgs, brīvs no bailēm, gatavs cīņai. (31) «Kā? Vai gudrais nepazīst neko satraukumam līdzīgu? Vai viņš nenobālēs, nepārvērtīsies sejā, nejutīs saltumu locekļos vai ko citu, kas notiek nevis pēc dvēseles pavēles, bet nevilšus, pēc kāda dabiska impulsa?» — Jutīs, atzīstu. Bet viņam saglabāsies pārliecība, ka tas viss vēl nav nekāds ļaunums un nav tā vērts, lai vesels gars justos nomākts. Visu, kas darāms, viņš darīs drosmīgi un nevilcinoties. (32) Kurš neteiks, ka tas ir muļķības dabā — visu, ko dara, darīt gļēvi un negribīgi, virzīt miesu uz vienu, garu — uz ko citu un mētāties starp vispretrunīgākajām jūtām? Viņu nicina tieši par to, ar ko viņa dižojas un par ko sevi apbrīno; pat to, ar ko lepojas, viņa nedara labprāt. Bet, ja kāds baidās nelaimes, viņš, to gaidīdams, cieš no tās tāpat, it kā tā būtu jau klāt; kas bīstas ciešanu, jau cieš aiz šīm bailēm. (33) Līdzīgi tam, kā mūsu ķermenī parādās slimības priekšvēstneši — zināms slābanums un nespēks, nogurums bez jebkādas piepūles, miegainums un drebuļi, kas izskrien pa visiem locekļiem, arī vājš gars tiek iedragāts jau ilgi pirms tam, kad uzkrīt nelaime: viņš aizsteidzas tai priekšā un sabrūk pirms laika. Bet kas ir vēl lielāks neprāts nekā mocīties bailēs no nākotnes un nevis taupīt spēkus gaidāmajām ciešanām, bet atsaukt un tuvināt sev likstas, kuras, ja tās nav izklīdināmas, būtu labāk attālināt? (34) Vai gribi pārliecināties, ka nevienam nav jāmokās nākotnes dēļ? Ja kāds uzzinās, ka viņam pēc piecdesmit gadiem izpildīs nāves sodu, viņš nejutīs nekādu satraukumu, ja vien nepārlēks pāri visam starplaikam un negremdēsies bēdās, kurām jāpienāk tikai pēc vesela cilvēkmūža. Tā arī notiek, ka dvēseles, kuras tīksminās ar savām kaitēm, drudžaini meklē iemeslus ciešanām, skumst par to, kas reiz bijis un zaudējis savu nozīmi. Kas ir pagājis un kas vēl būs, tā šobrīd nav; mēs nejūtam ne vienu, ne otru, bet sāpes ir tikai tad, kad tās jūt. Paliec sveiks!

[1] *uxoris amore.. suae.* Tulkojumā *uxoris.. suae* uztverts kā *genetivus obiectivus*, bet to var uzskatīt arī par *genetivus subiectivus*. Šai gadījumā tulkojums varētu būt: ..otrs — sievas mīlas sakara dēļ.

[2] *Fortūnas* — laimes dieves atribūts ir «pārpilnības rags».

[3] Pēc ķeizara pavēles cirkā mēdza tautai kaisīt dažāda veida sīkas dāvanas.

[4] Doma: augstu vērtējama tikai briesmās pārbaudīta drosme.

[5] T. i., ja jutekļiem piešķir dominējošu nozīmi.

[6] Stoiķu.

75. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu man pārmet, ka sūtu tev nepietiekami rūpīgi uzrakstītas vēstules. Bet vai tad kāds runā rūpīgi, izņemot tos, kas grib izteikties augstā stilā? Kāda būtu mana runa, ja mēs pasēdētu kopā vai pastaigātos, — nenoslīpēta un nepiespiesta, tādas vēlos arī savas vēstules — lai tajās nav nekā nedabiska, samākslota. (2) Ja tas būtu iespējams, es labprātāk parādītu, nevis pateiktu, ko domāju. Pat diskutēdams es nepiecirstu kāju, nedz žestikulētu vai paceltu balsi; to es atstāšu oratoriem, apmierinādamies ar to, ka

daru tev zināmas savas domas, tās nedz izpušķodams, nedz izteikdams nevīžīgi. (3) Tikai par vienu es gribētu tevi visā pilnībā pārliecināt — ka visu, ko es saku, arī domāju un ne vien domāju, bet arī mīlu. Mīļāko skūpsta citādi nekā bērnus, bet arī šajos tirajos un atturīgajos glāstos gana parādās jūtas. Es patiešām negribētu, lai par tik svarīgiem jautājumiem tiktu runāts garlaicīgi un sausi, jo filozofija nenoraida asprātīgu formu, taču nav jāveltī pārāk daudz pūļu vārdiem. (4) Mūsu augstākais princips lai būtu: runāt, ko domājam, un domāt, ko runājam, lai mūsu valoda saskan ar mūsu dzīvi. Savu uzdevumu pildījis būs tas, kurš, vai tu viņu redzi vai dzirdi, vienmēr ir viens un tas pats. (5) Mēs redzēsim, kāds viņš ir, cik liels, — lai tikai ir viengabalains. Lai mūsu vārdi nevis sniedz baudu, bet ir noderīgi. Taču, ja daiļrunība tomēr sasniedzama bez īpašām pūlēm, ja tā ir mūsu rīcībā un daudz nemaksā[1], tad lai tā nāk talkā un pavada cildenākās domas, bet pirmām kārtām parādīdama tās, nevis sevi. Citas zinātnes visā pilnībā skar prātu, šeit runa ir par dvēseli. (6) Slimnieks nemeklē daiļrunīgu ārstu, bet, ja gadīsies, ka tas pats, kas māk dziedināt, arī pievilcīgi stāsta par to, kas darāms, tad viņam tas būs pa prātam. Tomēr viņam nav pamata uzskatīt sevi par veiksminieku tāpēc, ka ticis pie ārsta, kas ir arī daiļrunīgs: tas ir tas pats, kas pieredzējis stūresvīrs, kurš piedevām ir arī skaists.

(7) Kālab kutini man ausis? Kālab izklaidē? Te runa ir par ko citu: mani vajag dedzināt, graizīt, badināt. Tālab esi ataicināts; tev jāārstē iesīkstējusi, grūta, izplatīta slimība: tev ir tikpat darba, cik ārstam mēra laikā. Un tu noņemies ar vārdiem? Vari būt priecīgs, ja tiec galā ar savu uzdevumu: kad pagūsi tik daudz iemācīties? Kad visu, ko esi iemācījies, zināsi tik droši, ka nevarēsi vairs aizmirst? Kad to liksi lietā? Šeit taču nepietiek, kā tas ir citur, ar iegaumēšanu vien: viss jāpārbauda darbos. Nevis tas, kas to visu zina, ir laimīgs, bet tas, kas to dara.

(8) «Kā tā? Vai tad zemāk nav vairs pakāpju? Vai tūdaļ aiz gudrības jau ir bezdibenis?» — Manuprāt, nē. Tie, kuri iet uz priekšu, gan vēl pieder pie nezinātājiem, tomēr viņus no tiem jau šķir prāvs atstatums. Bet arī paši uz priekšu ejošie ir ļoti atšķirīgi: viņi, pēc dažu cilvēku domām, dalās trijās kategorijās. (9) Pie pirmās pieder cilvēki, kuriem gan vēl nav gudrības, bet kuri jau tikuši tai pavisam tuvu. Bet būt kam tuvu nozīmē tomēr būt ārpus tā. Tu vaicāsi: kas tie tādi? Tie, kuri jau ir atbrīvojušies no visām kaislībām un trūkumiem un iemācījušies visu, kas bijis jāapgūst, bet kuru pašpaļāvība vēl nav pārbaudīta: viņi savu labumu vēl neliek lietā. Taču atgriezties pie tā, no kā bēguši, viņi vairs nevar. Viņi jau atrodas tur, no kurienes slīdēt atpakaļ vairs nav iespējams. Bet to viņi vēl paši neapzinās: viņi, kā es, atceros, kādā vēstulē rakstīju,[2] nezina, ka zina. Viņiem jau laimējies baudīt savu labumu, bet nav vēl paļāvības. (10) Daži šo uz priekšu ejošo cilvēku kategoriju, par kuru tiku runājis, raksturo šādi: no dvēseles slimībām viņi jau esot atbrīvojušies, bet ne no afektiem un joprojām atrodoties uz slidena pamata, jo pasargāts no ļaunuma esot tikai tas, kas to nokratījis visā pilnībā: taču to nokratījis tikai tas, kas tā vietā sevī uzņēmis gudrību.

(11) Par to, kāda ir atšķirība starp dvēseles slimībām un afektiem, esmu jau daudzkārt runājis, bet atgādināšu tev to arī šobrīd: slimības ir jau sen iesīkstējuši trūkumi, piemēram, mantkārība vai godkāre. Reiz sagrābuši dvēseli savā varā, tie kļūst par tās hroniskām slimībām. Vārdu sakot: slimība ir iesīkstējis aplams spriedums, ka vajagot visiem spēkiem tiekties pēc tā, pēc kā ir vērts tiekties tikai citastarp; jeb, ja tev tīk labāk šādi: pārāk dedzīga tiekšanās pēc tā, pēc kā varētu just tikai nelielu vēlmi vai kas vispār nebūtu jāvēlas; jeb: augsts vērtējums tam, kam ir maza vērtība vai pat nav nekādas. (12) Afekti ir

peļami, pēkšņi un spēcīgi dvēseles saviļņojumi, kas, bieži atkārtodamies un atstāti bez ievērības, rada slimību, tāpat kā atsevišķs katars, kas vēl nav kļuvis hronisks, rada tikai klepu, bet pastāvīgs, hronisks — diloni. Tātad cilvēki, kas jau panākuši ļoti daudz, slimībām vairs nav pieejami, bet afektus vēl jūt arī tie, kas pilnībai jau pavisam tuvu.

(13) Pie otrās kategorijas pieder cilvēki, kas jau atbrīvojušies no nopietnākajām dvēseles slimībām un kaislībām, taču tā, ka viņi vēl nevar būt droši par sevi, jo var vēl atgriezties pie tiem pašiem trūkumiem. (14) Pie trešās kategorijas piederīgie jau ir brīvi no daudziem nopietniem trūkumiem, bet ne no visiem. Viņi gan atbrīvojušies no mantkāres, bet joprojām ļaujas dusmām; viņus vairs neuzbudina miesaskārība, bet nedod mieru godkāre; viņi vairs neko nekāro, bet vēl aizvien pazīst bailes, un baiļu ziņā viņi gan dažos gadījumos ir pietiekami stipri, bet citos tās pārvarēt nespēj; nāvi viņi nicina, sāpju bīstas. (15) Padomāsim mazliet par sacīto: mums jau klājas tīri labi, ja mūs var pieskaitīt pie šīs kategorijas. Otrā pakāpe sasniedzama ar laimīgām dabas dotībām un pastāvīgām cītīgām studijām, bet arī šī trešā grupa nav nievājama. Padomā, cik daudz ļauna redzi visapkārt, paskaties: nav tādas nekrietnības, kam nevarētu atrast piemēru, nelietība diendienā aug augumā, un cik daudz tiek grēkots kā valsts, tā personiskajā dzīvē! Tad sapratīsi, ka ir jau diezgan daudz sasniegts, ja neesam pašu sliktāko vidū. (16) «Bet es,» sacīsi, «ceru, ka varu tikt arī kādā augstākā pakāpē.» — To es drīzāk mums novēlu nekā solu. Neesam taču vairs brīvi:[3] mēs tiecamies pēc tikuma, būdami trūkumu gūstā. Kauns sacīt: tikumisko cienām, cik atliek laika. Bet cik lieliska balva gaida mūs, ja atbrīvosimies no savām darīšanām un tik grūti izskaužamajiem ļaunumiem! (17) Mūs neskars ne iekāres, ne bailes, nesatrauks nekādas šausmas, nedz samaitās baudas; mūs nebiedēs ne nāve, ne dievi, jo sapratīsim, ka nāve nav ļaunums, nedz dievi dara ļaunu. Kaitīgais ir tikpat bezspēcīgs kā tas, kam tas kaitē: augstākajam labumam nav kaitētāja spēka. (18) Ja reiz, tikuši laukā no šā muklāja, sasniegsim gaišās virsotnes, mūs gaida dvēseles miers un — pēc atbrīvošanās no visiem maldiem — pilnīga brīvība. Tu vaicāsi: kāda tā ir? Nebīties ne cilvēku, ne dievu; nevēlēties nekā apkaunojoša, nedz pārmērīga; neierobežoti valdīt pašam pār sevi: piederēt sev — kāds nenovērtējams labums! Paliec sveiks!

[1] Protams, pūliņu ziņā.

[2] 71, 4.

[3] T. i., mums jau ir pielipuši trūkumi (*praeoccupati sumus* — burtiski: esam jau iepriekš ieņemti).

76. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu piedraudi, ka uzteiksi man draudzību, ja nedabūsi zināt visu, ko diendienā daru. Tad nu skaties, cik atklāts esmu ar tevi. Darīšu tev zināmu arī šo: es klausos filozofu — dodos uz priekšlasījumiem jau piekto dienu un no astotās stundas[1] klausos viņa pārdomas. — «Īstā laikā,» sacīsi, «tavos gados!» — Kas vainas maniem gadiem? Vai ir vēl kas muļķīgāks nekā negribēt mācīties tikai tāpēc, ka neesi ilgi mācījies? (2) «Kā? Tad

es lai daru to pašu, ko švīti un jauni puiši?» — Man klājas tīri labi, ja tikai tas vien dara negodu manam vecumam: šī skola pieejama jebkuros gados. — «Tātad mums būs nosirmot, lai piebiedrotos jaunajiem cilvēkiem?» — Es, vecs vīrs, apmeklēšu teātri, likšu sevi nest uz cirku, būšu klāt ikviena pāra[2] cīņā, un tad lai kaunos iet pie filozofa? (3) Jāmācās tikmēr, kamēr ko nezinām, bet, ja ticēsim parunai, — kamēr dzīvojam. Un ne uz kādu citu uzdevumu tas neattiecas vairāk kā uz šo: kā dzīvot, jāmācās tikmēr, kamēr dzīvo. Tomēr tur arī ko mācu. Tu vaicāsi: ko? Ka arī vecam vīram jāmācās.

(4) Bet ikreiz, kad ienāku auditorijā, man kauns par cilvēkdzimumu. Kā zini, ceļš uz Mētronakta[3] māju iet gar pašu neapolitāniešu teātri. Tas ir stāvgrūdām pilns, un tur tiek dedzīgi spriests, kurš pītaulēts[4] labs; piekrišana ir arī grieķu trompetistam un saucējam[5]. Bet tur, kur pētī jautājumu, kurš ir krietns cilvēks, un kur mācās kļūt par tādu, sēž pavisam nedaudzi, un tie, kā uzskata lielākā daļa cilvēku, nekā prātīga nedara, viņus saukā par muļķiem un slaistiem. Lai vien zobo mani: nejēgu pulgās jāklausās ar vienaldzību; tam, kas tiecas pēc tikuma, jānicina nicinājums. (5) Tad turpini, Lucīlij, un pasteidzies, lai ar tevi nenotiktu tas pats, kas ar mani, — lai nebūtu jāmācās vecumā. Un pasteidzies jo vairāk tāpēc, ka esi tikai tagad ķēries pie tā, ko vecumdienās diezin vai paspēsi iemācīties. — «Cik tālu tikšu?» vaicāsi. — Cik būsi centies. (6) Ko gaidi? Nevienam gudrība netiek gadījuma pēc. Nauda nāks pati no sevis, amatu piedāvās, ietekmi un stāvokli tev varbūt uzspiedīs, bet tikums no gaisa nenokritīs, nedz to iepazīst ar nelielām pūlēm, ar niecīgu darbu. Taču ir vērts papūlēties, ja grib iegūt visus labumus uzreiz. Labums ir tikai tas, kas tikumisks, bet tajās lietās, ko cildina ļaužu valodas, neatradīsi nekā patiesa, nekā droša. (7) Bet, kāpēc labums ir vienīgi tikumiskais, paskaidrošu, jo, tavuprāt, savā iepriekšējā vēstulē neesmu to pietiekami izklāstījis un, kā uzskati, tajā bijis vairāk cildinājuma nekā pierādījuma. Tāpēc sniegšu tur sacītā īsu kopsavilkumu.

(8) Katras lietas vērtību nosaka tai piemītošais labums. Par vīnkoku spriežam pēc ražības un vīna garšas, par briedi — pēc ātrajām kājām. Tu vaicā, cik stipra mugura ir jūga dzīvniekam, jo tā vienīgais izmantojums ir nastu nešana. Sunim galvenais ir oža, kad jāsadzen dzīvnieka pēdas, ātrums — kad tas viņam jāvajā, drosme, ja vajag tam uzklupt un ieķerties ar zobiem. Ikvienā labākajam jābūt tam, kālab tas radīts un pēc kā to vērtē. (9) Bet kas ir labākais cilvēkā? Prāts: ar to viņš pārāks par dzīvniekiem un seko tūdaļ aiz dieviem. Tātad pilnīgais prāts ir cilvēkam raksturīgais labums, pārējais viņam kopīgs ar dzīvniekiem un augiem. Viņš ir stiprs? Arī lauvas ir stipri. Viņš ir skaists? Arī pāvi ir skaisti. Viņam ir ātras kājas? Arī zirgiem ir tādas. Es neapgalvoju, ka dzīvnieki viņu pārspēj visās šajās īpašībās: es vaicāju nevis pēc tā, kas viņam piemīt visvairāk, bet kas piemīt tikai viņam. Viņam ir ķermenis? Tāds ir arī kokiem. Viņam ir dziņas un patvaļīgas kustības? Tādas ir arī zvēriem, arī tārpiem. Viņam ir balss? Bet daudz skaļāka tā ir suņiem, spalgāka — ērgļiem, dobjāka — vēršiem, tikamāka un lokanāka — lakstīgalām. (10) Kas ir īpats cilvēkam? Prāts. Būdams pareizs un pilnīgs, tas nodrošina cilvēka laimi. Ja tātad viss, kas savu labumu attīstījis līdz pilnībai, pelnī uzslavu un ir sasniedzis savas dabas nospraustu mērķi, bet cilvēka labums ir prāts, tad arī viņš, ja attīstījis to līdz pilnībai, pelnījis uzslavu un nokļuvis pie savas dabas nospraustā mērķa. Šis pilnīgais prāts tiek saukts par tikumu un ir tas pats, kas tikumiskais. (11) Tas tātad ir vienīgais labums cilvēkā, jo piemīt vienīgi cilvēkam. Mēs taču tagad vaicājam nevis, kas ir labums vispār, bet kas ir cilvēka labums. Un, ja cilvēkam nav cita labuma kā prāts, tas būs viņa vienīgais labums, bet atsvērs visus. Ja cilvēks ir nekrietns, viņš, domāju, tiks

pelts, ja krietns — tiks cildināts. Cilvēkam tātad galvenais un vienīgais ir tas, par ko viņu cildina vai peļ.

(12) Tu nešaubies, ka tas ir labums, bet šaubies, vai tas ir vienīgais labums. Ja kādam ir viss pārējais — veselība, bagātība, daudz senču attēlu, apmeklētāju pilns ātrijs[6], bet viņš atzīts par nekrietnu cilvēku, tu viņu pelsi. Taču, ja kādam no visa, ko minēju, nekā nav — ne naudas, ne klientu[7] bara, ne dižciltības, ne sentēvu virknes —, bet viņš atzīts par krietnu cilvēku, tad cildināsi viņu. Tātad tas ir cilvēka vienīgais labums, un, ja viņam tas ir, viņš cildināms, kaut arī trūktu citu; ja viņam tā nav, viņš tiek nosodīts un noraidīts, kaut arī pārējais viņam būtu atliku likām. (13) Ar cilvēkiem ir tāpat kā ar lietām. Par labu sauc nevis tādu kuģi, kas izkrāsots ar dārgām krāsām, kam priekšgals mirdz sudrabā vai zeltā vai sargdievs veidots no ziloņkaula, nedz tādu, kas smagi piekrauts ar naudas lādēm un ķēnišķām bagātībām, bet tādu, kurš ir noturīgs un stiprs, kura salaidumiem nesūcas cauri ūdens, sienas izturīgas pret viļņu triecieniem, stūre viegli klausa, kurš ir ātru gaitu un spējīgs pretoties vētrām. (14) Par labu zobenu sauksi nevis tādu, kam siksna apzeltīta un maksts rotāta ar dārgakmeņiem, bet kam ir smalki uztrīts asmens ciršanai un smaile, kas iziet cauri jebkurām bruņām. Par lineālu prasa nevis, cik tas skaists, bet cik tas taisns: ikvienu lietu cildina par tās piemērotību tam, kam domāta. (15) Tātad arī cilvēkā nav svarīgi tas, cik zemes viņš apstrādā, cik naudas aizdod uz procentiem, cik apmeklētāju apliecina viņam savu cieņu, cik grezna ir viņa gulta, kā mirdz kauss, no kura viņš dzer. Svarīgi ir tas, cik viņš krietns, bet krietns viņš ir tad, ja prāts viņam attīstīts, taisns un atbilst viņa dabas gribai. (16) To arī sauc par tikumu jeb tikumisko, un tas ir vienīgais cilvēka labums, jo, tā kā tikai prāts padara cilvēku par cilvēku, tikai prāts padara viņu pilnīgi laimīgu: tas tātad ir vienīgais labums, caur kuru cilvēks kļūst laimīgs. Mēs par labumu saucam arī visu, kas izriet no tikuma un ir ar to saistīts, tas ir, visus tā veikumus. Tomēr vienīgais labums ir pats tikums, jo bez tā nav nekāda labuma. (17) Ja ikviens labums ir dvēselē, tad viss, kas to stiprina, pacilā un bagātina, ir labums, bet stiprāku, cildenāku un bagātāku to dara tikums. Viss pārējais, kas uzbudina mūsu iekāres, spiež dvēseli pie zemes un vājina to, un, šķietami pacilādams, dara to uzpūtīgu un viļ ar visādiem niekiem. Tātad labums ir tikai tas, kas dara dvēseli labāku. (18) Cilvēka rīcību visa mūža laikā nosaka attieksme pret tikumisko un netikumisko; tā rosina viņa domas vienu darīt, bet citu nedarīt. Ko tas nozīmē, tūdaļ pateikšu. Krietns cilvēks darīs to, kas, viņaprāt, ir darāms saskaņā ar tikumu, kaut arī tas būtu grūti. Viņš darīs to, kaut arī tas viņam nestu zaudējumus, darīs to, kaut arī tas būtu bīstami. Turpretim viņš nedarīs neko netikumisku, kaut arī tas ienestu naudu vai sagādātu baudu vai varu. Nekas viņu neatbaidīs no tikumiskā, nekas nepamudinās uz netikumisko. (19) Ja viņš tātad jebkuros apstākļos tieksies pēc tikumiskā, viņš jebkuros apstākļos vairīsies no netikumiskā un dzīvē visā savā rīcībā paturēs vērā šādus divus momentus: nav cita labuma kā tikumiskais, un nav cita ļaunuma kā netikumiskais. Ja viens pats tikums paliek nesabojāts un nemainīgi saglabā savu stāju, tad tas ir vienīgais labums, ar kuru nevar notikt, ka tas vairs nebūtu labums. Tam nedraud briesmas, ka tas varētu mainīties: muļķība var uztrausties līdz gudrībai, gudrība krist atpakaļ muļķībā nevar.

(20) Kā varbūt atceries, reiz sacīju, ka daudzi cilvēki pēkšņā jūtu uzplūdā noniecinājuši visu, ko vēlas vai no kā baidās pūlis. Atradās vīrs, kas aizsvieda savu bagātību; atradās vīrs, kas ielika savu roku ugunī,[8] kas spīdzināts nepārstāja smieties, kas, apglabādams savus bērnus, nenobirdināja ne asaras, kas bez bailēm devās pretī nāvei: mīlestība,

dusmas, iekāre, briesmas viņam bija tikai izaicinājums. Un to, ko spēj dvēsele, kas kļuvusi nelokāma tikai uz mirkli, kāda dzenuļa rosināta, — vai daudzkārt vairāk nespēs tikums, kas ir stiprs nevis kādā pēkšņā uzplūdā, bet pastāvīgi un vienmērīgi? (21) No tā izriet: ko neapdomīgi cilvēki bieži noniecina, bet gudrie vienmēr, tas nav ne labums, ne ļaunums. Tātad vienīgais labums ir pats tikums, kas lepni soļo laimei un nelaimei pa vidu, dziļi nicinādams abas.

(22) Ja tev izveidotos uzskats, ka bez tikumiskā ir vēl kāds cits labums, tad no tā cietīs ikviens tikums, jo tas nav sasniedzams, ja atzīst vēl ko citu bez tā. Ja tā būtu, tas runātu pretī prātam, no kura ceļas tikumi, un patiesībai, kas nepastāv bez prāta: ikviens uzskats, kas ir pretrunā ar patiesību, ir nepareizs. (23) Tu taču piekritīsi, ka krietnam vīram katrā ziņā piemīt dziļa bijība pret dieviem. Tāpēc viņš, lai arī kas viņam atgadītos, to mierīgi panesīs: viņš zinās, ka tas noticis pēc dievišķā likuma, pēc kura viss iet savu gaitu. Ja tas tā ir, viņam eksistēs tikai viens labums — tikumiskais. Tajā ietverts — gan paklausīt dieviem, gan, notiekot kam negaidītam, neiekaist dusmās, nedz gausties par savu likteni, bet pacietīgi samierināties ar to un pildīt vēlēto. (24) Ja bez tikumiskā ir vēl kāds cits labums, tad mūs vajās dzīves alkas, alkas pēc visa, kas padara dzīvi patīkamu, bet tas ir kas nepanesams, nebeidzams, nemierpilns. Tātad vienīgais labums ir tikumiskais, jo tam ir savs mērs.

(25) Mēs sacījām,[9] ka cilvēkiem dzīve būtu laimīgāka nekā dieviem, ja tas, ko dievi neizmanto, piederētu pie labumiem, piemēram, nauda vai goda amati. Turklāt dvēseli, ja tā pēc atraisīšanās no miesas joprojām eksistē, gaida laimīgāks stāvoklis nekā tad, kad tā kavējas miesā. Bet, ja tas, ko izmantojam ar miesas starpniecību, piederētu pie labumiem, tad no miesas atbrīvotajai dvēselei klātos ļaunāk; taču nav ticams, ka ieslodzītā un iegrožotā dvēsele būtu laimīgāka par brīvo, Visumam atdoto. (26) Un vēl es sacīju: ja tas, kas ir kopīgs cilvēkam un bezvalodas dzīvniekiem, pieskaitāms pie labumiem, tad arī bezvalodas dzīvniekus gaida laimīga dzīve, bet tas nekādi nav iespējams. Tikumiskā dēļ viss jāpacieš, bet tas nebūtu jādara, ja bez tikumiskā būtu vēl kāds cits labums.

To biju jau izklāstījis plašāk kādā iepriekšējā vēstulē, bet šeit esmu devis īsu, koncentrētu pārstāstījumu. (27) Taču tāds uzskats tev nekad nešķitīs pareizs, ja tu nepacelsies savā garā un nevaicāsi pats sev: vai tu, ja apstākļi to prasītu, mirtu par tēvzemi un par visu pilsoņu glābiņu, un vai tu savu skaustu sniegtu zobenam ne vien nekurnot[10], bet arī labprāt? Ja tu to darītu, tad cita labuma nav, jo tu visu pamet tā labad. Raugi, cik liels ir tikumiskā spēks: tu mirtu par valsti, darītu to tūdaļ pat, tiklīdz saprastu, ka tev tas jādara. (28) Lielu prieku no īpaši skaista veikuma dažkārt gūst arī pavisam īsā mirklī, un, kaut gan paveiktā darba augļi netiek mirušam, kuru vairs neskar cilvēka rūpes, ikvienam tomēr tīk domās pārcilāt iecerēto darbu; drosmīgs, taisnīgs vīrs, iedomādamies savas nāves balvu — dzimtenes brīvību un vispārējo labklājību, par kuru viņš samaksā ar savu dzīvību, — jūt augstāko baudu un gandarījumu par briesmām. (29) Bet arī tas, kam liegts šis prieks, kuru sniedz viņa pēdējā diždarba apcere, trauks, ne mirkli nevilcinādamies, nāvei pretī, apmierināts, ka rīkojas pareizi un godprātīgi. Nosauc neskaitāmus argumentus, lai viņu atrunātu, saki viņam: «Tavu rīcību ātri vien aizmirsīs, un pilsoņi novērtēs to ne visai labvēlīgi.» Viņš tev atbildēs: «Tas viss ir ārpus manas rīcības, bet es domāju tikai par šo. Es zinu, ka tā ir tikumiska, tāpēc eju turp, kurp tā mani aicina un ved.» (30) Tas tātad ir vienīgais labums, kuru izjūt ne vien līdz pilnībai attīstīts, bet arī ikviens pēc iedzimtajām dotībām cildens gars: viss pārējais ir

nenozīmīgs un mainīgs un tāpēc tam, kam pieder, sagādā rūpes. Pat ja kādam tikušas visas labvēlīga likteņa veltes, tās smagi uzgulst īpašniekam un viņu bez rimas spiež, dažkārt arī nospiež. (31) Neviens, ko redzi staigājam purpurā, nav laimīgāks par tiem, kuriem lugās uz skatuves piešķirts zizlis un valdnieka tērps: tautas priekšā šie cēli staigā uz saviem koturniem[11], bet, tiklīdz atstājuši skatuvi un novilkuši kurpes, tūdaļ atgriežas savā parastajā augumā. Neviens, kuru bagātība un amati iecēluši augstākā kārtā, nav liels. Tad kāpēc viņš šķiet liels? Tāpēc, ka mērī viņu kopā ar pamatni: punduris nav liels, kaut arī nostājies uz kalna; koloss saglabā savu lielumu, arī akā stāvēdams. (32) Ar šiem maldiem sirgstam, pieviļamies tāpēc, ka nevērtējam nevienu pēc tā, kas viņš ir, bet viņam piedēvējam arī vēl to, ar ko viņš rotāts. Ja gribi cilvēku pareizi vērtēt, zināt, kāds viņš īstenībā ir, tad pavēro viņu kailu. Lai nomet īpašumu, nomet amatus un citas mānīgas laimes veltes, lai atbrīvojas arī no savas miesas: aplūko viņa dvēseli, kāda un cik liela tā ir un vai tās dižums ir pašas vai aizgūts. (33) Ja viņš mierīgu skatienu vēros zobenus zibam, ja zinās, ka viņam vienalga, vai dzīviba pametīs viņu pa muti vai pārgrieztu rīkli, tad dēvē viņu laimīgu! Arī tad, ja viņam pavēstīs, ka viņu gaida fiziskas ciešanas vai nu gadījuma pēc, vai kāda varasvīra netaisnības dēļ, un viņš mierīgu prātu dzirdēs runājam par cietumu, par trimdu, par visu, kas veltīgi baida cilvēku prātus, un sacīs:

«Nekādas vairs likstas,
Jaunava, citādā veidā man nestājas negaidot ceļā!
Visu es nojautu iepriekš un agrāk jau apsvēru sirdī.[12]

Tu man šīs briesmas pavēsti tikai šodien: es tās esmu sev vēstījis vienmēr un esmu sagatavojis cilvēku cilvēka liktenim.»[13] (34) Gaidīts nelaimes trieciens nav tik smags. Nelgām un cilvēkiem, kas pārāk tic savai laimei, ikviens apstākļu pavērsiens šķiet kas jauns un negaidīts. Nepieredzējušam prāva ļaunuma daļa ir tā jaunumā. Zini: visu, ko uzskata par smagu, panes vīrišķīgāk, kad ir pie tā pierasts. (35) Tāpēc gudrais pieradinās pie gaidāmajām nelaimēm un to, ko citi sev atvieglina ar ilgu pacietību, atvieglina sev ar ilgām pārdomām. Dažkārt dzird nejēgas sakām: «Vai tad es zināju, ka tas mani gaida?» Gudrais zina, ka viņu gaida viss. Lai notiek kas notikdams, viņš saka: «Es to zināju.» Paliec sveiks!

[1] Romieši skaitīja stundas no saules lēkta, tā ka astotā stunda atkarībā no gadalaika atbilst mūsu laikam diapazonā no plkst. 12 līdz 15.

[2] T. i., gladiatoru pāra.

[3] Par *Mētronaktu* nekas tuvāk nav zināms. 93, 1 atzīmēta viņa nāve.

[4] *Pītaulēts* — flautists, kas izrādēs pavadīja solo dziedātājus un spēlēja cēlienu starplaikos.

[5] Kas paziņo uzvarētāju vārdus.

[6] *Ātrijs* — sk. 19, 12. piez.

[7] *Klienti* — sk. 19, 2. piez.

[8] Mūcijs Scēvola, sk. 24, 5. piez.

[9] Sk. 74, 14 un 16.

[10] *patienter* — burtiski: pacietīgi.

[11] *Koturni* — kurpes ar ļoti biezām zolēm; tos valkāja aktieri traģēdiju izrādēs, lai izskatītos lielāki un staltāki.

[12] Vergilijs, «Eneīda», VI, 103—105, atdzejojis A. Ģiezens.

[13] Seneka citiem vārdiem atkārto Vergilija vārsmās teikto.

77. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Šodien negaidīti parādījās kuģi no Aleksandrijas, kurus parasti norīko, lai pavēstītu par tiem sekojošas flotes[1] ierašanos: tos sauc par pasta kuģiem. Kampānijai tas ir patīkams skats. Uz Puteolu[2] mola stāv milzīgs cilvēku pūlis, kas kuģu gūzmā saskata Aleksandrijas buriniekus jau pēc to takelāžas, jo tikai tiem atļauts uzvilkt bramburu, ko visi pārējie kuģi izmanto tikai atklātajā jūrā. (2) Nekas nesekmē kuģa gaitu tā kā šī buras augšējā daļa, kura to visvairāk paātrina. Tāpēc ikreiz, vējam pieņemoties un kļūstot stiprākam, nekā vajadzīgs, rāju nolaiž, jo zemāk vējam ir mazāks spēks. Kad kuģi sasniedz Kaprejas un zemesragu, kur

Pallāda lejup raugās no vētrainās virsotnes augstas,[3]

pārējiem kuģiem jāapmierinās ar parasto buru: brambura ir īpaša Aleksandrijas kuģu pazīme. (3) Šajā burzmā, visiem steidzot uz krastu, jutu lielu prieku par savu kūtrumu. Kaut gan gaidīju vēstules no manējiem, nesteidzos uzzināt, kādus jaunumus tās atnesīs par manu turienes lietu stāvokli:[4] jau sen vairs neko nezaudēju, nedz iegūstu. Tā man arī vajadzētu domāt, ja es vēl nebūtu vecs vīrs, bet vēl jo vairāk tagad: lai arī cik maz man būtu līdzekļu, tomēr ceļa naudas palicis vairāk nekā paša ceļa, īpaši tāpēc, ka esam jau stājušies uz ceļa, kuru noiet līdz galam nav nepieciešams. (4) Ceļojums paliks nepabeigts, ja apstājas pusceļā vai vispār šaipus mērķa: mūžu nevar saukt par nepabeigtu, ja tas ir tikumisks. Lai kad tu to beigtu, tas būs piepildīts, ja beigsi to labi. Taču nereti tas jābeidz arī drosmīgi un ne tikai ļoti svarīgu iemeslu dēļ: arī tie, kas mūs tur, nav sevišķi svarīgi.

(5) Tullijs Marcellīns[5], kuru tu ļoti labi pazini, jaunību aizvadīja mierīgi, bet agri novecoja. Kad viņš saslima, tiesa, ne jau ar neārstējamu, tomēr ilgstošu un smagu kaiti, kas prasīja daudz piesardzības, viņš sāka domāt par nāvi. Viņš ataicināja vairākus draugus. Vieni, būdami kautri, ieteica viņam to, ko būtu ieteikuši paši sev, citi, glaimotāji un lišķi, deva viņam tādu padomu, kāds — tā šiem likās — pārdomās iegrimušajam varētu būt patīkamāks. (6) Tikai mūsu draugs stoiķis[6], lielisks un — cildinot viņu tādiem vārdiem, kādus viņš pelnījis, — drosmīgs un enerģisks cilvēks, viņu, manuprāt, uzmundrināja vislabāk. Proti, viņš sāka šādi: «Nemokies, mīļais Marcellīn, it kā tu apsvērtu ko milzum svarīgu. Dzīvot nav nekas svarīgs: visi tavi vergi dzīvo, arī visi dzīvnieki; svarīgi ir godīgi, prātīgi un drosmīgi mirt. Padomā, cik ilgi tu jau dari vienu un to pašu: ēšana, gulēšana, mīlas prieki — pa šo apli riņķojam. Vēlēties mirt spēj ne vien gudrs vai drosmīgs, vai nelaimīgs cilvēks, bet arī pārsātināts.»

(7) Bet Marcellīnam vajadzēja nevis padomdevēja, bet palīga: vergi atteicās viņam paklausīt.[7] Tad mūsu draugs vispirms atbrīvoja viņus no bailēm, norādīdams, ka saimei tikai tad draudētu briesmas, ja nebūtu skaidrs, ka viņu kunga nāve bijusi brīvprātīga. Bet vispār esot vienlīdz nelāgi gan savu kungu nogalināt, gan kavēt. (8) Tad viņš atgādināja Marcellīnam, ka būtu cilvēcīgi — tāpat kā pēc mielasta pāri palikušo izdala ap galdu stāvošajiem[8] —, dzīvei pienākot beigām, kaut ko piešķirt tiem, kas viņam kalpojuši visa mūža laikā. Marcellīns bija laipnas dabas cilvēks un devīgs, arī uz paša rēķina[9], un viņš saviem vergiem, kas lēja asaras, izdalīja nelielas naudas summas un viņus arī vēl

mierināja. (9) Viņam nevajadzēja ne zobena, ne asiņu: viņš trīs dienas atturējās no ēdiena un lika pašā guļamistabā iekārtot telti.[10] Tajā ienesa vannu, kurā viņš ilgi gulēja. Laiku pa laikam pielēja siltu ūdeni, un Marcellīns pakāpeniski zaudēja spēkus, ne bez zināmas baudas sajūtas, kā pats sacīja, kādu mēdz sniegt maiga izdzišana un kāda ir pazīstama arī man, kad reizēm zaudēju samaņu.

(10) Atļāvos atkāpi šā nelielā stāsta labad, kas tev nebūs nepatīkams: no tā redzēsi, ka tava drauga nāve nebija ne smaga, ne nožēlojama. Lai gan viņš padarīja sev galu pats, viņš aizgāja pavisam viegli, aizslīdēdams no dzīves. Bet mans stāsts varētu būt arī noderīgs, jo tādi piemēri nereti ir vajadzīgi. Bieži mums jāmirst, bet negribam, jau mirstam, bet negribam. (11) Neviens nav tāds nejēga, lai nezinātu, ka viņam reiz jāmirst, un tomēr viņš, kad šis brīdis ir klāt, spurojas pretī, trīc un vaimanā. Vai tev neliktos muļķības kalngals, ja kāds raudātu par to, ka viņš nav dzīvojis pirms tūkstoš gadiem? Tikpat muļķīgi raudāt par to, ka viņš pēc tūkstoš gadiem vairs nedzīvos. Tas ir viens un tas pats: tad tevis nebūs tāpat, kā tevis nav bijis iepriekš. Abi šie laika sprīži nepieder mums. (12) Tu esi nolikts šajā mirklī; pieņemsim, ka vari to paildzināt; bet cik tālu paildzināsi? Ko raudi? Ko gribi? Tavas pūles ir veltīgas.

Cerības atmet, ka likteņa lēmumus grozīt var lūgšnām.[11]

Tie ir stingri un neatsaucami, lielās un mūžīgās nepieciešamības noteikti. Tu iesi turp, kurp iet viss. Kas tev te ir jauns? Piedzimstot esi pakļauts šim likumam: tā tas ir bijis ar tavu tēvu, tāpat ar māti, ar senčiem, ar visiem pirms tevis, un tāpat būs ar visiem pēc tevis. Visu saista un aizrauj sev līdzi neuzveicama un nemainīga virkne.[12] (13) Cik daudz cilvēku, kas vēl mirs, tev sekos, cik daudzi pavadīs tevi! Manuprāt, tu būtu drosmīgāks, ja kopā ar tevi mirtu daudzi tūkstoši citu. Bet daudzi tūkstoši cilvēku un dzīvnieku dažādā veidā izlaiž garu tai pašā mirklī, kad tu vilcinies mirt. Vai tu tiešām nedomāji, ka reiz nokļūsi tur, uz kurieni gāji visu laiku? Nav ceļa bez gala.

(14) Tagad tu droši vien domā, ka es kā piemērus minēšu kādus izcilus vīrus. Nē, minēšu zēnu. Saglabājušās atmiņas par pusaudzi spartieti, kas, saņemts gūstā, kliedza savā doriskajā izloksnē: «Nē, nebūšu vergs!»[13] — un savus vārdus apliecināja ar darbiem: tiklīdz viņam lika pildīt pazemojošu verga pienākumu — atnest naktstrauku, viņš sadragāja sev galvu, triekdams pret sienu. (15) Tik tuvu ir brīvība: un tomēr kāds vēl ir vergs? Vai tu negribētu, lai tavs dēls rod drīzāk tādu galu nekā kūtrumā kļūst vecs? Tad kāds tev pamats uztraukties, ja pat zēni prot drosmīgi mirt? Iedomājies, ka negribi sekot: tu tapsi vests. Dari no brīva prāta to, kas ir cita varā! Vai tev pietrūks zēna drosmes, lai sacītu — «Nē, nebūšu vergs!»? Nelaimīgais, tu esi cilvēku, esi apstākļu, esi dzīves vergs, jo dzīve, trūkstot drosmei mirt, ir verdzība. (16) Vai tev kas ir, kālab tu gaidītu? Visas baudas, kas tevi aizkavē un tur ciet, esi iepazinis: neviena tev vairs nav jauna, ikviena tev jau ir pretīga pārsātinājuma dēļ. Tev ir zināma vīna, zināma medus dzēriena garša. Nav atšķirības, vai tavam pūslim iziet cauri simt vai tūkstoš amforu[14], — tu esi tikai kāstuve. Tu lieliski zini, kā garšo austeres un sarkanbārdīte. Tava baudkāre tev neko nav pataupījusi vēlākiem gadiem: un tomēr no tā šķiries tik nelabprāt. (17) Kas ir vēl, par ko skumsti, to zaudēdams? Draugi? Vai pats proti būt draugs? Dzimtene? Vai tā tev ir tik dārga, lai tās dēļ vakariņotu vēlāk? Saule? Arī to tu izdzēstu, ja spētu: ko jebkad esi paveicis, kas būtu tās gaismas cienīgs? Atzīsties — ne jau mīlestība uz Senātu vai Forumu, pat ne uz pašu dabu tev liek vilcināties ar miršanu: tev negribas atstāt gaļas tirgu, kurā neko neesi atstājis. (18) Tu bīsties

nāves: kā tev to nicināt izpriecu virpulī? Tu gribi dzīvot: vai tu to proti? Tu baidies mirt: ko tālāk? Šī dzīve — vai tā nav nāve? Kad Gājs Cēzars[15] reiz šķērsoja Latīņu ielu[16], kāds cilvēks no gūstekņu pulka — tam bārda bija noaugusi līdz krūtīm — lūdza viņam nāvi. Viņš atbildēja: «Bet vai tu tagad dzīvo?» Tā vajadzētu arī sacīt visiem, kam nāve būtu labdarījums: «Tu baidies mirt? Bet vai tu tagad dzīvo?» (19) «Bet es,» sacīsi, «gribu dzīvot, jo godprātīgi daudz ko daru. Man netīk pamest savus dzīves pienākumus, kurus pildu apzinīgi un centīgi.» — Kā? Vai nezini, ka viens no dzīves pienākumiem arī ir mirt? Tu nepamet nekādus pienākumus: tiem nav noteikta skaita, kas tev būtu pildāms. (20) Ikviens mūžs ir īss. Ja pavērosi dabu, mūžs ir īss arī Nestoram un Statijai,[17] kas likusi uzrakstīt uz kapakmens, ka dzīvojusi deviņdesmit deviņus gadus. Redzi, kāda sieviete dižojas ar savu lielo vecumu: kas viņu būtu varējis paciest, ja viņai būtu laimējies nodzīvot pilnus simt gadus? Ar dzīvi ir tāpat kā ar lugu: nav svarīgi, cik tā gara, bet cik labi nospēlēta. Nav būtiski, kur tu beidz. Kur vien gribi, tur beidz: tikai gādā, lai beigas ir labas. Paliec sveiks!

[1] Ar labības kravu — Ēģiptes nodevu Romai.

[2] *Puteoli* — sk. 53, 2. piez.

[3] *Kad kuģi sasniedz Kaprejas un zemesragu* — kad tie atrodas starp Kaprejām un zemesragu. *Kaprejas* — tagadējā Kapri sala Neapoles līcī; *zemesrags* — Minervas zemesrags ar Minervas templi Neapoles līča ieejā. Citētās vārsmas autors nav zināms. *Pallāda* — Atēnas (tai atbilst romiešu Minerva) pievārds.

[4] Senekas tēvocis sešpadsmit gadus bijis Ēģiptes prefekts (pārvaldnieks). Iespējams, ka Senekam tur bijuši īpašumi vai uzņēmumi.

[5] *Marcellīns* — nezināma persona.

[6] Pēc dažu izdevēju domām, tas varētu būt jau vairākkārt minētais Atals (sk. 9, 8. piez.).

[7] T. i., tie negribēja savu kungu pēc viņa pavēles nogalināt.

[8] Vergiem, kas apkalpoja pie galda.

[9] Kā gan citādi kāds varētu būt devīgs?

[10] Lai novērstu ūdens tvaiku aizplūšanu.

[11] Vergilijs, «Eneīda», VI, 376.

[12] Cēloņu virkne (būtisks stoiķu dabas koncepcijas elements).

[13] Citus gadījumus, kad pat zemas kārtas cilvēki izvēlējušies nāvi, vairoties no nebrīves, sk. 70, 19—26.

[14] *Amfora* — divosu trauks vīna, eļļas u.c. glabāšanai. Kā mērvienība amfora = apm. 26 l.

[15] *Gājs Cēzars* — domāts ķeizars Kaligula (sk. 4, 6. piez.)

[16] Romā.

[17] *Nestors* — pēc Homēra, Pilas valdnieks, vecākais no Trojas kara dalībniekiem, pārdzīvoja trīs cilvēku paaudzes. *Statija* — nezināma persona. Kādā rokrakstā figurē Statīlija, augstas kārtas romiete, kuras ilgo mūžu piemin Plīnijs Vecākais savā «Dabas vēsturē».

78. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ka tevi bieži moka iesnas un drudzis, kāds parasti seko ilgstošām, hroniskām iesnām, man ir jo sāpīgāk tāpēc, ka pazīstu šo slimības veidu. Sākumā tam nepievērsu uzmanību: jaunība vēl spēja panest tādas grūtības un izturēties pret slimībām spītīgi. Vēlāk tās jau guva virsroku un mani noveda tiktāl, ka pats vai izšķīdu iesnās un

novājēju līdz pēdējam. (2) Ne reizi vien gribēju darīt galu dzīvei, bet mani atturēja bažas par sirmo tēvu[1], kas mani ļoti mīlēja. Domāju nevis par to, cik drosmīgi spēšu mirt, bet par to, vai viņš spēs drosmīgi pārdzīvot zaudējumu. Tāpēc pavēlēju sev dzīvot: dažkārt arī dzīvot nozīmē rīkoties drosmīgi.

(3) Kas man toreiz noderēja par mierinājumu, to pateikšu, iepriekš atzīmēdams, ka tas, ar ko centos nomierināt sevi, iedarbojās kā zāles. Tikumiski mierinājumi kļūst par dziedēkli, un viss, kas pacilā garu, nāk par labu arī miesai: mūsu zinātniskais darbs bija mans glābiņš. Filozofijai varu pateikties par to, ka atkal cēlos un atspirgu: tai esmu parādā savu dzīvību, un tas ir pats mazākais, ko esmu tai parādā. (4) Manu atveseļošanos ievērojami sekmēja arī draugi, kas ar uzmundrinājumiem un sarunām, arī paliekot naktīs nomodā, atvieglināja manu stāvokli. Nekas, Lucīlij, labākais no cilvēkiem, tā nepalīdz slimniekam, nespirdzina viņu vairāk kā draugu mīlestība, nekas tā neatbrīvo no nāves gaidām un bailēm: iedomājos, ka nenomiršu, ja atstāšu viņus pēc sevis, uzskatīdams, ka gan nedzīvošu kopā ar viņiem, bet dzīvošu viņos. Man likās, ka savu garu neizlaidīšu, bet nodošu viņiem. Tas radīja manī vēlēšanos sev palīdzēt un paciest visas mokas, jo pats nožēlojamākais ir tas, ka zaudē drosmi mirt un nav arī drosmes dzīvot.

(5) Izmēģini arī tu šīs zāles. Ārsts tev norādīs, cik daudz tev jāstaigā, cik jāvingro; lai neļaujies bezdarbībai, uz ko ir nosliece vājai veselībai; lai lasi skaļi, vingrinot elpu, kuras ceļš un tilpnes vājināti; lai brauc pa ūdeni un sakrati iekšējos orgānus ar vieglu šūpošanu; kādus ēdienus izvēlēties, kad organisma stiprināšanai ķerties pie vīna un kad atteikties no tā, lai kairinājuma dēļ nesaasinātos klepus. Es savukārt tev norādu dziedēkli ne vien šai slimībai, bet visam mūžam: nicini nāvi! Kas atbrīvojies no nāves bailēm, tam vairs ne par ko nav jābēdā.

(6) Ikvienā slimībā ir trīs grūti momenti: bailes no nāves, fiziskās sāpes un baudu pārtraukums. Par nāvi jau ir gana sacīts, piebildīšu vairs tikai vienu: šīm bailēm pamatā ir nevis slimība, bet cilvēka daba. Taču daudziem cilvēkiem slimība attālinājusi nāvi un viņus izglābis tas, ka viņi šķituši nāvei tuvu.[2] Tu mirsi nevis tāpēc, ka esi slims, bet tāpēc, ka tu dzīvo. Tas pats tevi gaida arī pēc izveseļošanās: ja atspirgsi, tu izbēgsi nevis no nāves, bet no slimības. (7) Tagad pievērsīsimies slimībai raksturīgai nepatīkamai pusei: tā saistīta ar lielām mokām. Taču pārtraukumi dara tās paciešamas, jo galēji kāpinātas sāpes izbeidzas. Neviens nevar ilgi just stipras sāpes. Tā to ir iekārtojusi daba savā lielajā mīlestībā pret mums: sāpes ir vai nu paciešamas, vai īslaicīgas. (8) Lielākās ir sāpes ķermeņa tievākajās daļās: visasāk tās plosās cīpslās, locītavās un citās tievās vietās, kur slimība ieperinājusies šaurā telpā. Bet šīs daļas arī ātri zaudē savu jutīgumu, un tajās no sāpēm zūd sāpju izjūta — vai nu tāpēc, ka gars[3], savā dabiskajā ceļā sastapdams šķēršļus un pasliktinādamies, zaudē savu spēku, kas to uztur un tam ļauj mūsos saglabāt sajūtas, vai arī tāpēc, ka sabojājies šķidrums, ja tam nav kur noplūst, padara pats sevi neiedarbīgu un atņem jutīgumu tām vietām, kur pārāk sablīvējies. (9) Tā ģikts kājās un rokās un sāpes locītavās un cīpslās uz laiku norimst, to mocītajām ķermeņa daļām kļūstot nejutīgām. Visos šajos gadījumos mokošas ir pirmās, niezošās sāpes; ar laiku to asums mazinās un, sāpēm izbeidzoties, iestājas nejutīgums. Zobu, acu un ausu sāpes ir tik asas tāpēc, ka rodas tik ierobežotās ķermeņa vietās, tāpat tas katrā ziņā ir ar galvu, bet šeit tās, kļūdamas pārāk stipras, pāriet apdullinājumā un bezsamaņā. (10) Līdz ar to milzīgu sāpju gadījumos mierinājums ir tas, ka neizbēgami pārstāj tās just, ja tās jūt pārāk stipri. Bet nejēgām fiziskas ciešanas ir īpaši mokošas tāpēc, ka viņi nav raduši

apmierināties ar savu garu un pārāk noņemas ar miesu. Tāpēc dižs un prātīgs cilvēks šķir garu no miesas un vairāk pievēršas savai labākajai, dievišķajai daļai, bet otrai — raudulīgajai un vārgajai — vienīgi tik daudz, cik nepieciešams. (11) «Bet ir taču grūti iztikt bez ierastām baudām, atteikties no kāda ēdiena, just izsalkumu un slāpes.» — Atturība ir grūta sākumā. Pēc tam vēlme atslābst, pagurstot un kļūstot vājākam tam, ar ko vēlamies. Tad kuņģis kļūst untumains un ēdieni, uz ko esam bijuši kāri, kļūst pretīgi. Atmirst pati vajadzība, bet iztikt bez tā, ko vairs negrib, nepavisam nav grūti. (12) Turklāt nav tādu sāpju, kurām nebūtu pārtraukuma vai kuras vismaz neatlaistos. Tāpat var, kad jūt tās tuvojamies, izsargāties no tām un stāties tām pretī ar zālēm, jo ikvienām sāpēm ir savi priekšvēstneši, īpaši tām, kas mēdz pastāvīgi atkārtoties. Slimību var pacietīgi panest, ja noniecina tās galējo draudu. (13) Nepadari savu nelaimi vēl smagāku, neapgrūtini sevi ar žēlošanos: sāpes ir vieglas, ja nenāk klāt arī iedomas. Un otrādi: ja uzmundrināsi sevi un sacīsi: «Tas nav nekas,» — vai vismaz: «Tas ir nieks, izturēsim, drīz pāries,» — tad, uzskatīdams sāpes par vieglām, tās padarīsi tādas. Viss atkarīgs no iedomas. Ne vien godkāre saistīta ar to, ne vien mantkārība un greznumkāre; arī mūsu sāpes atbilst iedomām. Ikviens ir tik nelaimīgs, cik pats tam tic. (14) Manuprāt, jāizbeidz visas sūdzības par kādreizējām sāpēm un tādas runas kā: «Tik grūti gan vēl nevienam nav klājies! Kādas mokas, kādas ciešanas man tik nenācās pārdzīvot! Neviens vairs neticēja, ka atkal tikšu uz kājām. Cikreiz tuvinieki mani jau apraudāja, cikreiz ārsti jau bija zaudējuši visas cerības! Pat uz moku sola nav jāiztur tādas šausmas!» Kaut arī tā būtu taisnība, tas jau ir pagātnē. Ko līdz no jauna pārdzīvot pagājušās sāpes un justies nelaimīgam tāpēc, ka esi kādreiz tāds bijis? Un vai katrs savām nelaimēm nepieliek daudz ko klāt un nemelo pats sev? Un ir arī tik patīkami stāstīt par to, kas bijis tik grūti: ir dabiski priecāties par savu ciešanu beigām.

Tātad jāiegrožo abas — kā bailes no nākamām likstām, tā atmiņas par kādreizējām: viens mani vairs neskar, otrs — vēl neskar. (15) Lai ik cilvēks, kas nokļuvis grūtībās, saka:

Kādreiz šīs likstas varbūt mums patiksies minēt ar prieku.[4]

Lai cīnās, saņemot visu savu drosmi: ja piekāpsies, viņš tiks uzvarēts; viņš uzvarēs, ja vērsīsies pret savām sāpēm. Bet tagad cilvēki lielākoties paši pievelk sev klāt postu, kuram vajadzētu pretoties. Ja mēģināsi izvairīties no tā, kas tev draud, kas tevi spiež, kas tevi māc, tas sekos tev un uzguls vēl jo smagāk, bet, ja, nostājoties stingri uz kājām, tam pretosies, tas tiks atvairīts. (16) Cik gan sitienu pa seju, pa visu ķermeni saņem atlēti![5] Tomēr viņi, kārodami slavu, pacieš to ne vien cīņas laikā, bet arī lai tiktu pie cīņas: pati gatavošanās jau ir mocība. Tāpat arī mēs lai pārvaram visu! Tam balva ir nevis vainags vai palmas zars, nedz taurētājs, kas panāk klusumu pirms mūsu vārda[6] paziņošanas, bet tikums, dvēseles spēks un miers visam atlikušajam laikam, ja cīņā ar likteni reiz gūta virsroka. (17) «Bet man briesmīgi sāp!» — Vai tad nesāpēs, ja uzvedīsies kā bāba? Tāpat kā ienaidnieks īpaši bīstams bēgošiem, arī jebkura gadījuma rakstura liksta ir jo nepatīkamāka, ja atkāpjas un pagriež muguru. — «Bet ir tik grūti!» — Vai tad esam drosmīgi tālab, lai paciestu ko vieglu? Kurai slimībai dosi priekšroku — ilgstošai vai īslaicīgai un grūtai? Ja tā ir ilgstoša, tai ir pārtraukumi, atlabšanas brīži; tā prasa daudz laika, lai attīstītos un atkal atlaistos. Īslaicīga, strauja slimība dara vienu no diviem: tā vai nu izbeidzas, vai nobeidz. Bet kāda gan atšķirība, vai nav vairs tās vai manis? Abos gadījumos tās ir ciešanu beigas.

(18) Būs arī lietderīgi pievērst uzmanību citām domām, novēršot to no sāpēm. Apsver, ko esi izdarījis godprātīgi un drosmīgi. Pārcilā domās, kas tevī labs; gremdējies atmiņās par to, ko esi visvairāk apbrīnojis. Tad tavu acu priekšā nostāsies drosmīgākie vīri — sāpju pieveicēji: cilvēks, kas turpināja grāmatas lasīšanu, kamēr viņam izgrieza paplašinātās vēnas, vai cits, kas nepārstāja smieties, kad par to satracinātie bendeskalpi izmēģināja pēc kārtas visus savus nežēlības rīkus. Un vai ar prātu neuzveiks sāpes, ja tās uzveiktas ar smiekliem? (19) Lai arī ko tu tagad minētu: iesnas, nepārtrauktu, briesmīgu klepu, kas izverd iekšas pa gabaliem, karstumu, kas kaltē krūtis, slāpes, uz dažādām pusēm no locītavām izgrieztus locekļus,[7] — tomēr šausmīgākas ir liesmas un moku sols, un nokaitēta dzelzs, ko uzspiež uz pietūkušām brūcēm, lai tās no jauna uzplēstu un padziļinātu. Taču ir bijis viens, kas spīdzināts neievaidējās. Par maz! — viņš neko nelūdza. Par maz! — viņš neatbildēja ne vārda. Par maz! — viņš smējās, smējās pilnā kaklā. Vai pēc tāda piemēra tev negribas pasmieties par sāpēm?

(20) «Bet slimība man neko neļauj izdarīt, kavē pildīt visus pienākumus.» — Slimība sagrābusi tikai tavu miesu, nevis arī garu. Tā mazinās skrējēja kāju ātrumu, radīs traucējumus drēbnieka vai kalēja rokām. Bet tu, ja tavs gars mēdz būt darbīgs, joprojām sniegsi padomus, mācīsi, klausīsies, studēsi, pētīsi, atcerēsies. Tālāk: tev liekas, ka neko nedari, ja slimības laikā esi savaldīgs? Tu parādīsi, ka slimību var pieveikt vai vismaz izturēt. Tici man: arī slimības gultā ir vieta tikumam. (21) Ne vien ieroči un kaujas sniedz moža, nekādu šausmu nesaliekta gara piemērus: drosmīgs vīrs redzams arī tad, ja viņš ir segās vīstīts. Tev ir ko darīt: cīnies vīrišķīgi ar savu slimību! Ja tā tevi nepakļaus, ne uz ko nepiespiedīs, tu rādīsi lielisku priekšzīmi. Cik liela mums būtu iespēja gūt slavu, ja mūs kāds vērotu slimības laikā! Vēro pats sevi, uzveic pats sevi!

(22) Turklāt ir divi baudu veidi: slimība ierobežo fiziskās baudas, bet neatņem, gluži otrādi — pareizi spriežot, pat kāpina. Izslāpušais dzer ar jo lielāku patiku, izsalkušam ēdiens jo tikamāks: visu, ko dabūjam pēc gavēšanas, baudām jo kārāk. Bet garīgās baudas, kas ir lielākas un drošākas, ārsts nevienam slimniekam neliedz: kas tās cienī un patiesi izprot, noniecinās visus jutekļu vilinājumus. (23) «Ak, nelaimīgo slimniek!» — Kāpēc? Tāpēc, ka viņš savā vīnā neizkausē sniegu? Tāpēc, ka tilpīgā traukā sajaukto dzērienu neatdzesē vēl papildus ar ledus gabaliņiem? Tāpēc, ka viņam turpat pie galda neatver Lukrīna[8] austeres? Tāpēc, ka viņa pusdienās nav pavāru burzmas un tie nenes ēdienus klāt kopā ar visiem pavardiem? Re, ko jau izgudrojusi baudkāre: lai ēdieni neatdzistu, lai tie tikai neliktos nepietiekami karsti jau sacietējušajām aukslējām, tiem nāk līdzi pati virtuve! (24) «Ak, nelaimīgo slimniek!» — Viņš ēdīs, cik var sagremot: viņa acu priekšā neparādīsies kuilis, lai to kā pārāk lētu gaļu atkal aizraidītu no galda,[9] nedz viņam uz paplātes pasniegs putna krūtiņu kaudzes (veseliem putniem viņš vairs nevar virsū skatīties!). Kas tev ir atgadījies ļauns? Tu ēdīsi kā jau slimnieks, pareizāk — reizēm pat kā vesels cilvēks. (25) Taču to visu pacietīsim viegli: viru, siltu ūdeni un visu pārējo, kas šķiet nepanesams izlutinātam, pārpilnībā slīgstošam cilvēkam, kurš sirgst drīzāk dvēselē nekā miesā. Tikai pārstāsim bīties nāves! Bet mēs pārstāsim, ja iepazīsim labā un ļaunā robežas: tad dzīve mums nebūs derdzīga, nedz baidīs nāve. (26) Nevar apnikt dzīve, kurā vērojams tik daudz dažāda, liela, dievišķa: sevi ienīst tai liek kūtra bezdarbība. Kas apstaigā dabas plašumus, tam patiesība nekad neapniks: apnīk tikai nepatiesais. (27) Un, kad tuvojas nāve un aicina — kaut pāragri, kaut mūžu pārcērtot vidū, šā mūža auglis jau sen ir nobaudīts. Tāds cilvēks jau iepazinis lielu tiesu dabas un zina, ka

tikumiskais līdz ar laiku neaug. Ikviena dzīve neizbēgami šķiet īsa tam, kas to mērī pēc tukšām un līdz ar to nebeidzamām baudām.

(28) Stiprinies ar šīm pārdomām un šad tad izbrīvē laiku mūsu vēstulēm! Reiz pienāks brīdis, kas mūs atkal savedīs kopā un savienos. Lai cik īss tas arī būtu, prasmīgs izmantojums mums to paildzinās. Poseidonijs[10] saka: «Viena izglītota cilvēka diena ir garāka par visilgāko nejēgas mūžu.» (29) Tikmēr atceries un cieši iegaumē: nepadodies nelaimei, neuzticies priecīgajam, allaž paturi vērā likteņa untumainību, it kā tas visu, ko spēj izdarīt, arī izdarīs.[11] Ko jau sen gaidām, tas mūs skars vieglāk. Paliec sveiks!

[1] Senekas tēvs ir Lūcijs Annējs Seneka Vecākais (ap 55 pr. Kr. —ap 39 pēc Kr.), retors un rakstnieks.

[2] Iespējams, ka Seneka to attiecina uz sevi. Sk. 54, 3. piez.

[3] *spiritus* (gr. *pnéuma*). Domāts dzīvības spēks.

[4] Vergilijs, «Eneīda», I, 203, atdzejojis A. Ģiezens. *Kādreiz* — tālā nākotnē.

[5] Domāti dūru cīnītāji.

[6] T.i., uzvarētāja.

[7] No ģikts.

[8] *Lukrīna* ezers Kampānijā bija bagāts ar augstas kvalitātes austerēm.

[9] Reizēm lika galdā veselu ceptu kuili, taču bieži tam neviens nepieskārās, jo to uzskatīja par nepietiekami izmeklētu ēdienu.

[10] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[11] Sal. grieķu dzejnieka Arhiloha (7. gs. 2. pusē pr. Kr.) vārsmas:

Pieveikts nekrīti gar zemi, nelej mājās asaras!
Laimē priecājies ar mēru, bēdās pārāk neskumsti,
Centies saprast, kāds ir ritums, kuram pakļauts cilvēkmūžs.

79. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es gaidu tavu vēstuli, kurā man pastāstīsi, ko jaunu tev parādījusi visas Sicīlijas apceļošana, kā arī pilnīgas, drošākas ziņas par Haribdu[1]. Ka Skilla[2] ir klints, kas jūrniekiem nav bīstama, to zinu pavisam labi, bet, vai Haribda atbilst teiksmām, atraksti man, lūdzams, jo sīki. Un, ja tev gadītos to novērot — un tas ir novērojuma vērts —, tad paziņo man, vai tikai kāds noteikts vējš[3] sagriež šo jūru vērpetēs vai arī to vienādi uzvanda katra vētra un vai ir taisnība, ka viss, ko virpulis šajā līcī ierauj, tiek zem ūdens aiznests jūdzēm tālu[4] un uzpeld atkal tikai pie Tauromenijas[5] krasta. (2) Un, kad būsi par to atrakstījis, tad uzdrīkstēšos tev dot uzdevumu man par godu arī uzkāpt Etnā. Šis kalns kļūstot mazāks un pakāpeniski nosēžoties, uzskata daži uz tā pamata, ja jūrasbraucējiem tas agrāk bijis saredzams no lielāka attāluma. Bet tas tā varētu būt nevis tāpēc, ka samazinās kalna augstums, bet tāpēc, ka mazinājusies uguns un tā neuzvijas vairs tik spēcīgi un plaši, un tāpēc dūmi arī dienā ceļas vājāk. Abas iespējas ir ticamas: gan ka kalns, kurš ik dienas tiek grauzts, samazinās, gan ka tā augstums paliek tāds pats, jo uguns neizēd pašu kalnu, bet iedegas un uzliesmo kādā pazemes dobumā un barojas ar

svešām vielām,[6] jo pašā kalnā tai nav barības, bet ir tikai izeja. (3) Likijā[7] ir ļoti pazīstams novads, kuru iedzīvotāji sauc par Hēfaistiju[8]. Augsne te ir vienās atverēs, un pa to visapkārt klīst uguns, nekaitēdama nekam, kas tur aug. Tas ir ziedošs apgabals ar bagātīgu augu valsti, kur uguns neko neapsvilina, bet tikai spīd ar vāju un gurdu liesmu.

(4) Taču šos jautājumus atliksim, līdz atrakstīsi, cik tālu no paša kalna krātera atrodas sniegs, kas nekūst pat vasaras tveicē, — tik drošs tas ir no tuvējās uguns. Bet tev nav nekāda pamata no manis gaidīt pateicību par šīm pūlēm: tu ļautos savai vājībai[9] arī bez cita dota uzdevuma. (5) Kas man var būt iebilstams, ka tu aprakstītu Etnu dzejolī,[10] pievērsdamies šai visu dzejnieku iemīļotajai vietai? Ovidiju ķerties pie tā[11] nav kavējis, ka šo uzdevumu jau bija veicis Vergilijs[12], un abi no tā neatbaidīja arī Kornēliju Sevēru[13]. Šī vieta dāvājusi visiem pateicīgu vielu, un priekšgājēji, manuprāt, nav aizsteigušies priekšā tam, ko bija iespējams pateikt, bet tikai pavēruši tam ceļu. (6) Ir liela atšķirība, vai ķeries pie jau izsmeltas vai tikai apstrādātas vielas; šī ar katru dienu aug augumā, un atrastais nestāv ceļā jauniem atradumiem. Turklāt visizdevīgākajā stāvoklī ir pēdējais: viņš atrod jau gatavus vārdus, kuri, citādi sakārtoti, gūst jaunu skanējumu. Viņš nepiesavinās svešu mantu, jo tas ir kopīpašums, kas, pēc tiesībnieku sprieduma, nekļūst par īpašumu uz ieilguma pamata. (7) Vai nu es nepazīstu tevi, vai tev jau tek siekalas, par Etnu domājot; jau vēlies sacerēt ko dižu, kas atbilstu priekšgājēju darbiem. Cerēt ko vairāk tev neļauj tava pieticība, kas ir tik liela, ka tu, manuprāt, pat iegrožotu savu talantu, ja pastāvētu briesmas pārspēt priekštečus: tik liela ir tava bijība pret viņiem.

(8) Bez citām gudrībai ir arī šāda priekšrocība: var otru pārspēt, kamēr tas vēl ir tikai ceļā uz augšu, bet, kad jau sasniegta virsotne, tad viss tur ir vienāds; nav vairs vietas tālākai izaugsmei, tur apstājas. Vai tad saule kļūst lielāka? Vai mēness iet tālāk nekā parasti? Jūras neaug, Visums saglabā savu stāvokli un mēru. (9) Kas sasniedzis pienācīgo lielumu, tas nevar pacelties vēl augstāk. Cik vien būs gudro, viņi būs visi vienādi, vienlīdzīgi. Katram no viņiem būs savi personiskie dotumi: cits būs laipnāks, cits darbīgāks, cits vārdos veiklāks, cits daiļrunīgāks, bet tas, par ko mums ir runa un kas dara cilvēku laimīgu, visiem ir vienāds. (10) Vai tava Etna var nosēsties un sagrūt vai šo augsto, pāri jūras plašumiem saredzamo virsotni mazina nedziestošas uguns spēks, to nezinu: tikumu nemazinās ne liesma, ne nogruvums. Vienīgi tā dižums nav nospiežams uz leju; tas nevar ne virzīties tālāk, ne atkāpties. Līdz ar to tikumam, tāpat kā debess ķermeņiem, ir noteikts, nemainīgs lielums: mēģināsim pacelties līdz tam! (11) Daudz darba jau ir paveikts; nē, patiesību sakot — ne visai daudz. Proti, būt labākam par pašiem sliktākajiem vēl nenozīmē būt labam: vai cilvēks, kas tikai jauš austošo dienu, drīkst lepoties ar savu redzi? Kam saule spīd caur miglu, tas drīkst pagaidām būt apmierināts, ka izbēdzis no tumsas, bet gaismas labumu viņš vēl nebauda. (12) Tikai tad mūsu garam būs pamats sevi apsveikt, kad tas, izkļuvis no tumsas, pa kuru klīst, neskatīs gaismu ar vārgu redzi, bet uztvers dienu visā spožumā un tiks atdots savām debesīm, atgūstot vietu, kas tam ir piešķirta piedzimstot. Pati izcelsme aicina to uz augšu, bet tas tur nokļūs, arī vēl neatbrīvojies no šejienes cietuma[14], ja nometīs savus trūkumus un tīrs un viegls laidīsies augšup uz dievišķām domām.

(13) To darīsim ar prieku, mans visudārgais Lucīlij, pēc tā tieksimies ar visu savu degsmi, kaut arī par to zinātu tikai nedaudzi vai pat nezinātu neviens! Slava ir tikuma ēna, kas tam seko arī pret tā gribu. Bet, tāpat kā ēna brīžiem mums iet pa priekšu, brīžiem seko aiz muguras, arī slava mums dažkārt ir priekšā, paveroties mūsu skatienam, bet citureiz — aiz mums un ir jo lielāka, jo tā ir vēlāka, kad jau atkāpusies nenovīdība.

(14) Cik ilgi Dēmokrits šķita ārprātīgs![15] Sokratu tik tikko atzina sabiedriskā doma. Cik ilgi pilsoņi nelikās ne zinis par Katonu![16] Tie noraidīja viņu un saprata tikai tad, kad bija viņu zaudējuši. Rutīlija[17] nevainīgums un tikums paliktu apslēpts, ja viņam nebūtu nodarīts pāri: pārestība ļāva viņam uzmirdzēt. Vai viņš nebija pateicīgs savam liktenim un neiemīlēja savu trimdu? Es runāju par cilvēkiem, kuriem liktenis piešķīra slavu, viņus mocīdams. Un cik bija tādu, kuru veikumi kļuvuši zināmi tikai pēc nāves! Cik daudzus sabiedriskā doma neatzina un «atraka» tikai vēlāk? (15) Tu redzi, cik ļoti Epikūru apbrīno ne vien izglītotākie cilvēki, bet arī mazizglītoto pūlis. Bet viņu nepazina pat Atēnās, kuru apkaimē viņš klusumā dzīvoja. Tāpēc viņš, daudzus gadus pārdzīvodams savu Mētrodoru[18], kādā vēstulē ar pateicību cildina draudzību ar viņu un beigās piebilst: tik daudz laba vidū[19] viņam un Mētrodoram necik neesot kaitējis, ka slavenā Grieķija viņus nav pazinusi un pat gandrīz neko nav dzirdējusi par viņiem. (16) Un vai viņš netika atklāts tikai pēc tam, kad viņa vairs nebija? Un vai viņa mācība neiemirdzējās tikai tad? Arī Mētrodors kādā vēstulē atzīstas, ka viņš un Epikūrs neesot bijuši īpaši pazīstami, bet pēc nāves viņa un Epikūra vārds būšot slavens un to cilvēku daudzināts, kuri gribēšot iet viņu pēdās. (17) Nekāds tikums nepaliek apslēpts, un, ja kādu laiku bijis slēpts, tas nevar tam kaitēt: pienāks diena, kas apslēpto un sava laika ļaunprātības nomākto cels gaismā. Tikai nedaudziem ir dzimis tas, kas domā vienīgi par sava laika cilvēkiem. Pēc mums nāks tūkstošiem gadu, nāks paaudžu paaudzes: uz tām vērs savu skatienu! Kaut arī nenovīdība liktu klusēt visiem taviem laikabiedriem, nāks citi, kas spriedīs bez ienaida un bez labvēlības. Un, ja tikuma balva ir laba slava, tad tā arī nekur nepazudīs. Tiesa, pēcnieku runas mūs nesasniegs, tomēr tad, kad neko vairs nejutīsim, tiksim turēti godā un jo bieži pieminēti. (18) Nav tāda cilvēka, kam tikums nebūtu dzīves laikā vai pēc nāves atmaksājis ar pateicību, ja vien viņš tam uzticīgi sekojis neizgreznojies un neizkrāsojies un vienmēr bijis viens un tas pats, lai kad viņu redzētu — iepriekš piesakoties vai nesagatavotu un pēkšņi. No izlikšanās nav nekāda labuma. Mazliet uzposta āriene spēj maldināt tikai nedaudzus: patiesība katrā savā daļā ir vienāda. Kas ir mānīgs, tam nav droša pamata. Meli ir plāni: tie ir caurspīdīgi, ja vērīgi ieskatās. Paliec sveiks!

[1] *Haribda* — sk. 14, 1. piez.

[2] *Skilla* — sk. turpat.

[3] Par tādu uzskatīja dienvidvēju. Sk. arī 14, 8.

[4] Romiešu jūdze — 1000 pārsoļu (= apm. 1,5 km).

[5] *Tauromenija* — pilsēta Sicīlijā (tag. Taormīna).

[6] Turpat uz vietas.

[7] *Likija* — kalnains apvidus Mazāzijas dienvidrietumos.

[8] Nosaukums saistīts ar grieķu uguns un amatnieku, pirmām kārtām — kalēju dieva Hēfaista (romiešu Vulkāna) vārdu.

[9] T. i., zinātkārei, īpaši interesei par Etnu.

[10] Lucīliju uzskata par iespējamu autoru dzejolim par Etnu (tas saglabājies fragmentā).

[11] Ovidijs, «Metamorfozes», XV, 340 un sek.

[12] Vergilijs, «Eneīda», III, 571 un sek. Vergilijam piedēvētais dzejolis «Etna», domājams, radies tikai Nerona laikā.

[13] *Kornēlijs Sevērs* dzīvojis Augusta laikā. No viņa darbiem saglabājies tikai kāda uz Cicerona nāvi attiecināma dzejoļa fragments.

[14] T. i., miesas.

[15] Pēc nostāstiem, Dēmokrits atteicies no mantotajām bagātībām, jo uzskatījis tās par šķērsli tikumam.

[16] Katons piedzīvoja neveiksmi ne vien prētora vēlēšanās 54. g. pr. Kr. (sk. 71, 2. piez.), bet arī netika ievēlēts par konsulu 51. g.

[17] *Rutīlijs* — sk. 24, 1. piez.

[18] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.

[19] Ko viņi paredzējuši.

80. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Šodien esmu brīvs. Par to varu pateikties ne vien pats sev, bet arī izrādei, kas aizvilinājusi visus apnicīgos cilvēkus uz bumbu spēli[1]. Neviens pie manis neiebruks, neviens netraucēs mani pārdomās, kuras šāda paļāvība dara drosmīgākas. Manas durvis nečīkstēs vienā laidā, netiks cilāts aizkars; varēšu staigāt netraucēts, kas ir jo nepieciešami ikvienam, kurš savā nodabā iet patstāvīgu ceļu. Tātad nesekoju saviem priekšgājējiem? Sekoju gan, bet atļaujos arī pats ko atrast, ko mainīt vai atmest: neesmu viņu vergs, bet domubiedrs.

(2) Taču biju izteicies pārāk paļāvīgi, solīdams sev klusumu un vientulību bez traucētājiem: klau — no stadiona atskan rēkoņa, kas, lai arī nelaupīdama man līdzsvaru, tomēr uzvedina uz salīdzinājumu. Es iedomājos, cik daudz cilvēku vingrina miesu, cik maz — garu; cik daudzi skrien skatīt nenopietnu, bezsaturīgu izrādi, un kāds tukšums valda ap cildenajām zinātnēm; cik gan nevarīgi garā ir tie, kuru rokas un plecus apbrīnojam! (3) Bet kas mani nodarbina visvairāk: ja ķermenis ar vingrināšanos var sasniegt tādu izturību, ka pacieš ne viena vien cilvēka sitienus un spērienus, ka augu dienu iztur saules tveici un sakarsušās smiltis, savās asinīs mirkdams, vai tad nebūtu daudz vieglāk norūdāms gars, lai tas nepieveicams saņemtu likteņa triecienus, lai, nomests zemē un kājām mīdīts, atkal pieceltos? Miesai, lai tā būtu vesela, daudz kas vajadzīgs: gars aug pats no sevis, pats sevi baro, pats vingrinās. Atlētiem vajag daudz ēdiena, daudz dzēriena, daudz eļļas, beidzot — ilgstošu pūliņu: tikumu iegūsi bez jebkādiem palīglīdzekļiem, bez izdevumiem. Viss, kas var tevi padarīt krietnu, ir tevī.

(4) Kā tev vajag, lai būtu krietns? Vēlēšanās. Bet ko gan vari vēlēties labāku nekā izrauties no šīs verdzības, kura nospiež visus un no kuras visādi mēģina atbrīvoties pat pēdīgie, postā dzimušie vergi? Savus ietaupījumus, ko iekrājuši uz vēdera rēķina, viņi atdod par brīvību. Un tu negribēsi par katru cenu sasniegt brīvību, tu, kas iedomājies tajā piedzimis? (5) Ko atskaties uz savu naudas lādi? Brīvību nopirkt nevar. Sarakstos[2] tiek atzīmēts vienīgi tukšs brīvības vārds[3], bet pati brīvība nepieder ne tiem, kas to ir nopirkuši, ne tiem, kas to pārdevuši. Tev pašam jāpiešķir sev šis labums, tas jāpieprasa no sevis. Atmet vispirms bailes no nāves: tās mums uzliek jūgu; tad — bailes no nabadzības. (6) Ja gribi pārliecināties, ka tajā nav nekā ļauna, tad salīdzini trūcīga cilvēka un bagātnieka vaibstus: trūcīgais smejas biežāk un no sirds. Viņam nav iekšēja nemiera, un, ja arī gadās kādas raizes, tās aiziet kā viegls mākonītis. Par laimīgiem dēvētu cilvēku jautrība ir mākslota, viņu skumjas — mokošas kā dziļš strutu augonis un jo mokošākas tāpēc, ka viņiem reizēm nav ļauts atklāti būt nelaimīgiem, bet gan, rūpestiem graužot sirdi, jātēlo

laimīgie. (7) Man bieži nākas izmantot šādu piemēru, jo neviens cits neraksturo tik uzskatāmi šo cilvēka dzīves lugu, kas mums piešķir lomas, kuras tik slikti tēlojam. Kas dižodamies staigā pa skatuvi un lepni atmestu galvu skandē:

> Es valdnieks Argosā: šo zemi, Istmu kur
> Gan Jonijas, gan Helles jūra apskalo,
> Man Pelops atstājis..[4] —

tas ir vergs, kas saņem piecus modijus graudu un piecus denārijus.[5] (8) Bet tas, kas plātīgi, kā arī pāri mēram paļaudamies uz savu varenību, bilst:

> Ja nerimsies tu, Menelāj, no rokas šīs
> Tev jāļimst būs..[6] —

saņem dienas maksu un guļ uz skrandām. To pašu vari teikt par izlutinātajiem mīkstčauļiem, kas savās nestuvēs paceļas pāri cilvēku galvām, pāri pūlim: viņu laime ir tikai maska; ņem to viņiem nost, un tu viņus nicināsi. (9) Ja gribēsi pirkt zirgu, tu liksi tam noņemt segu; pārdošanai piedāvātajiem vergiem novilksi drēbes, lai neviens fizisks trūkums nepaliktu apslēpts. Bet cilvēku vērtēsi ietītu? Vergu tirgotāji cenšas visu, kas varētu nepatikt, ar viltu apslēpt; tāpēc pircējam tieši izpušķojumi šķiet aizdomīgi: ieraugot apsaitētu kāju vai roku, tu liktu apsēju noņemt un parādīt pašu ķermeni. (10) Vai redzi šo skitu vai sarmātu valdnieku ķēnišķā galvas rotā? Ja gribi viņu pareizi novērtēt un visā pilnībā uzzināt, kāds viņš ir, atraisi viņa diadēmu: aiz tās slēpjas daudz ļauna.

Bet kālab runāju par citiem? Ja vēlies zināt, ko esi vērts, noliec pie malas savu naudu, savu māju, augsto stāvokli un ielūkojies sevī: šobrīd tu tici tam, ko par tevi domā citi. Paliec sveiks!

[1] Oriģinālā ir grieķu cilmes termins *sphaeromachia*. Šā sacensības veida būtība nav zināma, avoti — pretrunīgi.

[2] Runa ir par brīvlaisto un pilsoņu sarakstiem, kas bija cenzora pārziņā.

[3] Doma: cenzora sarakstos reģistrētie pilsoņi ir brīvi tikai formāli, un tas vēl nenozīmē, ka viņiem piemīt arī iekšēja brīvība.

[4] Komentētāju domas par šo vārsmu autoru dalās; daži piedēvē tās Akcijam (sk. 58, 9. piez.), citi — nezināmam autoram. Tā kā minēts *Istms* (Korintas zemesšaurums), *Helles jūra* te apzīmē nevis, kā parasti, Hellespontu (tag. Dardaneļus), bet Egejas jūru. *Pelops* — mītiskais Peloponēsas («Pelopa salas») valdnieks.

[5] Mēnesī. *Denārijs* — sudraba monēta (= 10, vēlāk — 16 asu), kā svara vienība — 3,5 g. *Modijs* — tilpummērs (= 8,8 l).

[6] Nezināma autora vārsma.

81. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu žēlojies, ka tev gadījies nepateicīgs cilvēks: ja pirmoreiz, tad pateicies par to liktenim vai savai piesardzībai. Bet piesardzība šādā gadījumā var tevi padarīt tikai nelabvēlīgu, jo, tā kā gribēsi izvairīties no šīm briesmām[1], tu vairs nedarīsi labu nevienam: lai tavi labdarījumi neietu zudumā citiem[2], tie ies zudumā pašam. Labāk nepieredzēt patei-

cību nekā vispār atteikties no labdarījumiem: jāsēj arī pēc sliktas ražas. Kas gājis bojā sliktas, pastāvīgi neauglīgas augsnes dēļ, to nereti atlīdzina viena vienīga gada pārpilnība. (2) Lai sastaptu pateicīgu cilvēku, vērts arī ielaisties ar nepateicīgiem. Nevienam labdarījumos roka nav tik droša, lai viņš nekad nepieviltos: lai tie arī nomaldās, ja vien kādreiz sasniedz mērķi. Pēc kuģa bojāejas no jauna dodamies jūrā; bankrotējis parādnieks nepadzen augļotāju no tirgus.[3] Dzīve drīz vien sastingtu kūtrā bezdarbībā, ja mēs atteiktos no visa, kas rada nepatiku. Bet tevi lai šis apstāklis padara vēl atsaucīgāku, jo pasākumā, kur iznākums nedrošs, vajadzīgi bieži mēģinājumi, lai tas reiz izdotos.

(3) Bet par to esmu pietiekami runājis grāmatās ar nosaukumu «Par labdarījumiem». Šeit, liekas, būtu sīkāk jāaplūko doma, ko, manuprāt, neesmu tur pietiekami izklāstījis: vai cilvēks, kas mums sākumā palīdzējis, bet pēc tam kaitējis, ir nolīdzinājis rēķinu un atbrīvojis mūs no parāda? Piebilsti vēl, ja gribi, ka viņš mums vēlāk daudz vairāk kaitējis nekā sākumā palīdzējis. (4) Ja no stingra tiesneša pieprasīsi pareizu spriedumu, viņš vienu atskaitīs no otra un sacīs: «Kaut arī pāridarījumi ir pārsvarā, tomēr pieskaiti pie labdarījumiem, cik pāridarījumu ir vairāk. Viņš vairāk kaitējis? Taču agrāk palīdzējis! Tāpēc jāņem vērā arī laiks.» (5) Un — taču tas ir pārāk skaidrs, lai to vajadzētu atgādināt, — jāvaicā, cik labprāt viņš palīdzējis un cik nelabprāt kaitējis, jo gan labdarījumi, gan pāridarījumi sakņojas nodomā. «Es negribēju darīt labu, taču mani pievārēja kauns vai lūdzēja neatlaidība, vai viņa cerība.» (6) Viss atkarīgs no nodoma, ar kādu dots; jāvērtē nevis, cik daudz ir dots, bet kāda attieksme tam bijusi pamatā. Taču tagad atmetīsim minējumus: pieņemsim — viens bijis labdarījums, otrs — pāridarījums, kas pārsniedzis iepriekšējā labdarījuma mēru. Krietnais cilvēks abus izsvērs sev par ļaunu: viņš pie labdarījuma pieskaitīs, no pāridarījuma atņems. Cits, lēnprātīgāks tiesnesis, par kādu arī es gribētu būt, liks pāridarījumu vispār aizmirst un atcerēties tikai pakalpojumu. (7) «Bet taisnīgumam klājas,» sacīsi, «pienācīgi atdarīt par abiem — par labdarījumu ar pateicību, par pāridarījumu — ar atmaksu vai vismaz nelabvēlību.» — Tas būtu pareizi, ja pāri darījis viens, labu darījis cits, bet, ja tā ir viena un tā pati persona, tad pāridarījums tiek dzēsts ar labdarījumu. Ja kādam būtu jāpiedod arī bez iepriekšējiem nopelniem, tad viņam, ja darījis pāri pēc labdarījumiem, pienākas vairāk nekā piedošana vien. (8) Es nevērtēju abus vienādi: labdarījumu stādu augstāk par pāridarījumu. Ne visi cilvēki prot būt pateicīgi: arī nesaprātīgais un neizglītotais vai pūļa cilvēks var būt pateicīgs, īpaši drīz pēc labdarījuma saņemšanas, bet viņš nezina, cik ir parādā. Tikai gudrais saprot, cik augstu vērtējama ikviena parādība. Turpretī nejēga, par kuru tikko runāju, atdarīs, kaut labu gribēdams, vai nu mazāk, nekā vajadzētu, vai nelaikā, vai nevietā; savu pateicības devumu viņš izgāž vai nosviež. (9) Apbrīnojami, cik piemēroti dažu jēdzienu apzīmēšanai ir zināmi vārdi: sens valodas ieradums izsaka tos ar ļoti izteiksmīgiem apzīmējumiem, kas skaidri pauž šo jēdzienu būtību. Tā noteikti mēdzam sacīt: «*Ille illi gratiam rettulit*,»[4] — jo *referre*[5] nozīmē labprātīgi atnest, ko esi parādā. Mēs nesakām «*gratiam reddidit*»[6], jo atdod arī pēc pieprasījuma vai nelabprāt, vai kur pagadās, vai ar starpnieku. Mēs nesakām: «*reposuit beneficium*»[7] vai «*solvit*»[8], jo mums nav pieņemams neviens no vārdiem, kas attiecas uz naudas parādu. (10) *Referre* nozīmē: atnest ko atpakaļ tam, no kā tas ir saņemts. Šis vārds nozīmē brīvprātīgu atpakaļnešanu: kas atnesis atpakaļ[9], tas pats sevi mudinājis uz to.

Gudrais visu apsvērs savā prātā: cik saņēmis, no kā, kad, kur, kā. Tāpēc apgalvojam, ka neviens neprot būt pateicīgs kā vien gudrais, kam dot sagādā lielāku prieku

nekā citam — saņemt. (11) To viens otrs pieskaitīs pie tādiem mūsu[10] apgalvojumiem, kurus, kā visiem šķiet, izsakām pretēji gaidītajam (grieķi tos sauc par *parádoxa*[11]), un sacīs: «Tātad neviens, izņemot gudro, neprot pateikties? Tātad neviens cits neprot aizdevējam atdot parādu, nedz samaksāt pārdevējam par nopirktu mantu?» — Lai nerastos nepatika pret mums, zini: Epikūrs saka to pašu. Mētrodors[12] noteikti apgalvo, ka tikai gudrais prot būt pateicīgs. (12) Un tie paši arī brīnīsies, kad sakām: «Tikai gudrais prot mīlēt, tikai gudrais var būt draugs.» Bet pateicība ir mīlestības un draudzības daļa; tā ir pat biežāk sastopama, attiecas uz lielāku cilvēku skaitu nekā īsta draudzība. Un arī par to viņi brīnīsies, ka sakām: «Tikai gudrais ir uzticīgs,» — it kā paši nerunātu tāpat. Bet varbūt tev liekas, ka var būt uzticīgs tāds, kas neprot būt pateicīgs? (13) Tad lai pārstāj mums celt neslavu, it kā mēs mētātos ar neticamiem apgalvojumiem, un pieņem zināšanai, ka gudrajam ir pats tikums, pūlim — vienīgi tikuma māņu tēli, šķietamība. Tikai gudrais prot būt pateicīgs. Arī nesaprātīgais pateicas, taču kā pagadās, kā māk; viņam trūkst drīzāk sapratnes nekā labas gribas: gribēt nav jāmācās. (14) Gudrais visu salīdzinās: viens un tas pats labdarījums kļūst lielāks vai mazāks atkarībā no laika, vietas un iemesla. Bieži tūkstoš īstā laikā iedotu denāriju[13] spēj vairāk nekā vesela bagātība, ar kuru piepilda māju, jo ir liela atšķirība, vai esi kādu apdāvājis vai viņam palīdzējis, vai tavs devīgums viņu izglābis vai tikai padarījis bagātāku: nereti devums ir niecīgs, bet sekas nozīmīgas. Un vai, tavuprāt, nav liela atšķirība, vai kāds to, ko dāvā, ņem no sava īpašuma vai pats saņēmis labdarījumu, lai dāvātu?

(15) Taču lai neatgrieztos pie tā, ko esmu jau pietiekami aplūkojis: salīdzinādams labdarījumu un pāridarījumu, krietnais vīrs gan spriedīs, kā būtu vistaisnīgāk, bet dos priekšroku labdarījumam, svērsies uz tā pusi. (16) Milzīga nozīme tamlīdzīgos gadījumos ir arī personai: tu man izdarīji pakalpojumu attiecībā uz manu vergu, bet nodarīji pāri, kaitēdams manam tēvam; tu izglābi manu dēlu, bet atņēmi tēvu. Tā viņš pēc kārtas apsvērs visu, kas salīdzināms, un, ja atšķirība ir niecīga, pāridarījumu nemaz neņems vērā. Viņš piedos arī tad, kad atšķirība liela, bet tikai tādā gadījumā, ja necietīs viņa pienākuma apziņa un uzticība, tas ir, ja pāridarījums visā pilnībā skar tikai viņu pašu. (17) Gala iznākums šajā gadījumā ir šāds: viņš, noslēdzot rēķinus, būs piekāpīgs un pacietīs, ka viņam pieskaita vairāk; viņš nelabprāt ieskaitīs pāridarījumu par saņemta labdarījuma nolīdzinājumu, bet svērsies uz citu pusi, tieksies pēc cita: viņš gribēs būt pateicību parādā, gribēs to atmaksāt. Kas pakalpojumu labprātāk pieņem nekā atdara, maldās: kas atdod parādu, ir priecīgāks par to, kas aizņemas; tāpat jābūt priecīgākam tam, kas atbrīvojas no smagas saņemta labdarījuma nastas, nevis tam, kas tieši uzņemas smagu saistību.[14] (18) Nepateicīgi cilvēki kļūdās arī tai ziņā, ka viņi aizdevējam virs aizdevuma summas gan maksā procentus, tomēr uzskata, ka labdarījumu var izmantot bez maksas: arī šeit parāds pieaug laika gaitā, tā ka ir jāmaksā jo vairāk, jo vēlāk maksā. Kas atmaksā labdarījumu bez procentiem, ir nepateicīgs. Tātad, salīdzinot ienākumus ar izdevumiem, paturēsim vērā arī šo momentu. Mums jādara viss, lai mēs būtu pēc iespējas pateicīgāki. (19) Tas taču nāk mums pašiem par labu, tāpat kā taisnīgums attiecas nevis tikai uz citiem, kā parasti domā, bet pa lielai daļai atgriežas pie mums pašiem. Katrs, kas līdz citiem, līdz pats sev. To nesaku tādā nozīmē, ka cilvēks, kam palīdzēts, pats labprāt palīdzēs, ka aizstāvētais savukārt aizstāvēs, ka laba priekšzīme pa apli atgriežas pie tā, kas to ir parādījis, tāpat kā sliktas priekšzīmes nonāk atpakaļ pie to devējiem, kurus neviens nežēlo, ja tie cieš pārestības, jo viņi ar saviem darbiem pierādījuši, ka

tādas ir iespējamas. Nē, visu tikumu vērtība ir pašos tikumos. Tikumus liek lietā ne jau apbalvojuma dēļ: balva par pareizu rīcību ir pašā rīcībā. (20) Esmu pateicīgs nevis tādēļ, lai cits, manas priekšzīmes mudināts, man jo labprātāk izdarītu pakalpojumu, bet lai pats izdarītu ko ļoti patīkamu un skaistu. Esmu pateicīgs nevis tāpēc, ka man tas ir izdevīgi, bet tāpēc, ka tas man sagādā prieku. Un lai tu zinātu, ka tas tā ir: ja es varētu būt pateicīgs, tikai šķizdams nepateicīgs, ja atdarīt labdarījumu varētu tikai ar šķietamu pārestību, tad es pavisam mierīgu prātu tiektos pēc tikumiskā mērķa, necik nevairīdamies neslavas. Neviens, manuprāt, tikumu nevērtē augstāk, neviens tam nav pieķēries vairāk kā cilvēks, kas zaudējis krietna vīra slavu, lai nezaudētu sirdsapziņu. (21) Tātad, kā sacīju, tava pateicība nāk par labu vairāk tev nekā citam, jo viņš pieredz kaut ko pavisam parastu, ikdienišķu — saņem atpakaļ to, ko devis; tu — kaut ko lielu, kas radies vislaimīgākajā dvēseles noskaņojumā, — ka esi bijis pateicīgs. Ja ļaunprāts dara mūs nelaimīgus, bet tikums — laimīgus un ja būt pateicīgam ir tikums, tad esi atdevis atpakaļ ko ļoti parastu, bet ieguvis ko ārkārtīgi vērtīgu — pateicīguma apziņu, kas ienāk tikai dievišķā un laimīgā dvēselē. Bet cilvēku ar pretēju noskaņojumu[15] nomāc visdziļākā nelaimīguma sajūta: neviens nav pateicīgs pats sev, kas tāds nav bijis citiem. Vai es, tavuprāt, saku: kas ir nepateicīgs, būs nelaimīgs? Nē, neatvēlu viņam laiku: viņš jau tagad ir nelaimīgs. (22) Tāpēc vairīsimies būt nepateicīgi un nevis citu, bet sevis labad. No mūsu nelietīguma uz citiem pāriet tikai niecīga, pavisam nenozīmīga daļa; kas tajā ir visļaunākais, tā sakot — mieles[16], tas paliek pašiem un spiež mūs. Mūsu Atals[17] mēdza sacīt: «Ļaunprāts pats izdzer lielāko tiesu savas indes.» Inde, kuru čūskas izšļāc citiem par postu un kuru, nekaitējot pašām, glabā sevī, šai indei nav līdzīga: šī ir viskaitīgākā tam, kas to glabā. (23) Nepateicīgais moka un spīdzina sevi; viņam saņemtais ir nīstams, jo tas jāatdod, un viņš to pulgo, bet pārestības pārspīlē un uzpūš. Bet vai ir kas nožēlojamāks par cilvēku, kas labdarījumus aizmirst, bet pārestības atceras? Gudrība turpretī izdaiļo ikvienu saņemtu labdarījumu un to cildina, un jūt prieku, to nemitīgi atcerēdamās. (24) Sliktam cilvēkam vienīgais iepriecinājums, turklāt īslaicīgs, ir mirklis, kad viņš saņem labdarījumus, bet gudrais no tiem gūst ilgstošu, pastāvīgu prieku. Viņam sagādā prieku nevis saņemt, bet būt saņēmušam; šis prieks ir negaistošs, paliekošs; to, kas viņam kaitējis, viņš noniecina, ne jau aiz nevērības to aizmirsdams, bet apzināti. (25) Viņš neredz visur ļauno un nemeklē, ko vainot savās likstās, bet drīzāk pieskaita cilvēku kļūdas liktenim. Viņš nepiesienas ne vārdiem, ne skatieniem; lai arī kas tam atgadītos, viņš visu iztulko saudzīgi un līdz ar to padara vieglāku; viņš labprātāk atceras pakalpojumu nekā aizvainojumu. Cik iespējams, viņš paturēs prātā labāko, kas bijis agrāk, un negrozīs attieksmi pret saviem labdariem, ja vien viņam nodarītais ļaunums nebūs tik liels, ka starpība saskatāma pat tādam, kas aizver pret to acis, tomēr arī tad viņa attieksme mainīsies vienīgi tiktāl, ka tā arī pēc lielākas pārestības būs tāda pati, kāda bijusi pirms labdarījuma. Bet, ja pārestība un labdarījums ir vienlīdz nozīmīgi, tad dvēselē paliks kaut kas no iepriekšējās labvēlības. (26) Tāpat kā apsūdzētais, balsīm daloties uz pusēm, tiek attaisnots un cilvēciskums visu šaubīgo iztulko uz labāko pusi, arī gudrā cilvēka dvēsele, ja ļaundarījumi un nopelni ir vienlīdzīgi, gan pārstās justies parādniece, bet nepārstās gribēt būt parādniece un rīkosies tāpat kā cilvēks, kas maksā arī vēl pēc parāda anulēšanas.

(27) Neviens nevar būt pateicīgs, nenoniecinādams to, kā dēļ pūlis vai zaudē prātu. Ja gribi būt pateicīgs, tev vajadzēs gan doties trimdā, gan izliet savas asinis, gan

paciest trūkumu, gan pieļaut, ka ne reizi vien tava labā slava tiks aptraipīta un pakļauta necienīgām baumām. Pateicīgs cilvēks izmaksā sev dārgi. (28) Neko nevērtējam augstāk par labdarījumu, kamēr to izlūdzamies, neko zemāk, kad esam to saņēmuši. Tu vaicā, kas mums liek aizmirst saņemto? Kāre saņemt vēl. Mēs domājam nevis par to, ko esam dabūjuši, bet par to, ko prasīt vēl. No pareizā ceļa mūs novirza bagātība, amati, vara un viss pārējais, kas mums iedomās šķiet dārgs, bet kam patiesā vērtība niecīga. (29) Mēs neprotam novērtēt lietas, par kurām jāspriež nevis pēc valodām, bet pēc to dabas: šīm lietām nav nekā lieliska, ar ko tās varētu saistīt mūsu garu, taču esam paraduši tās apbrīnot. Tās cildina nevis tāpēc, ka tās kārojamas, bet kāro tāpēc, ka tās cildina. Un, kad atsevišķu cilvēku maldi radījuši vispārējus maldus, tad vispārējie maldi savukārt rada atsevišķu cilvēku maldus. (30) Bet, kā esam noticējuši tautai šajā ziņā, tā arī ticēsim tai citā: nav nekā godprātīgāka par pateicīgu dvēseli. To skaļi apliecinās visas pilsētas, visas tautas pat barbaru zemēs; šai ziņā valda saskaņa starp labajiem un sliktajiem. (31) Ir cilvēki, kas slavina baudas, citi dod priekšroku darbiem; ir tādi, kas uzskata sāpes par lielāko ļaunumu, citi tajās vispār neredz nekā ļauna; dažs bagātību pieskaita pie augstākajiem labumiem, cits uzskata, ka tā izdomāta par lāstu cilvēka dzīvei un ka visbagātākais ir tas, kam liktenis neko nav spējīgs uzdāvāt. Par spīti šādai uzskatu dažādībai, tev tomēr visi vienā balsī apliecinās, ka ir jābūt pateicīgam tiem, kas tev darījuši labu. Šai ziņā citkārt tik atšķirīgi domājošais pūlis ir vienisprātis, un tomēr reizēm atmaksājam par labdarījumiem ar pārestībām, un pirmais iemesls cilvēka nepateicībai ir tas, ka viņš nespēj pienācīgi pateikties. (32) Neprāts aizgājis pat tiktāl, ka ir ārkārtīgi bīstami kādam izdarīt lielus pakalpojumus, jo tas, kas uzskata par kauna lietu neatdarīt,[18] vēlas, lai vispār nebūtu, kam lai atdara. Paturi vien, ko esi saņēmis! Es neko negribu, neko neprasu atpakaļ: lai tikai nav bīstami citiem palīdzēt. Nav lielāka naida par to, kas ceļas no kauna par neatmaksātu labdarījumu. Paliec sveiks!

[1] Uzdurties nepateicīgam cilvēkam.
[2] Kas nebūtu pateicīgi par tiem.
[3] Zaudējums augļotāju neatbaida no jauniem darījumiem.
[4] Burtiski: viņš tam atnesa atpakaļ pateicību.
[5] *referre* — atnest atpakaļ.
[6] Burtiski: atdeva pateicību.
[7] Burtiski: viņš nolika atpakaļ labdarījumu.
[8] Samaksāja.
[9] *rettulit.*
[10] Stoiķu.
[11] Oriģinālā grieķu rakstā.
[12] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.
[13] *Denārijs* — sk. 80, 5. piez.
[14] T. i., kas saņem labdarījumu.
[15] T. i., nepateicīgu cilvēku.
[16] Burtiski: biezākais (*spissimum*).
[17] *Atals* — sk. 9, 8. piez.
[18] Bet nevēlas to darīt.

82. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Esmu jau pārstājis raizēties par tevi. — «Kurš no dieviem,» vaicāsi, «tev galvojis par mani?» — Protams, tas, kas nevienu nepieviļ, — tava dvēsele, kas mīl visu taisno un labo. Tava labākā daļa ir drošībā. Liktenis var tev nodarīt pāri: par to, kas ir daudz svarīgāk — lai tu nenodari pāri pats sev —, nebaidos. Turpini ceļu, pa kuru esi sācis iet, un saglabā savu dzīves veidu — mierīgu, nevis vieglu. (2) Labāk lai man klātos slikti nekā viegli. «Slikti» saproti šeit tādā nozīmē, kādā šo vārdu lieto tauta: grūti, smagi, vienās rūpēs. Bieži dzirdam šādi slavinām dažu apskaustu cilvēku dzīvi: «Viņam gan viegla dzīve!» Bet ar to viņi saka: «Viņš ir izlutis cilvēks,» — jo dvēsele pamazām izlutinās, kļūst bezsaturīga atbilstoši tai bezdarbībai un kūtrumam, kurā ieslīgusi. Vai vīram nav labāk kļūt pat cietam? Izlutuši cilvēki baidās arī nāves, kurai viņi savu dzīvi padarījuši līdzīgu. Taču starp mierīgu dzīvi un kapu ir liela atšķirība. (3) Bet tu teiksi: «Vai tad nav labāk laiku tāpat nogulšņāt nekā tikt mētātam visādu pienākumu virpulī?» — Postīgi ir abi — kā sasprindzinājums, tā stingums. Cilvēks, kas guļ kvēpināmo zāļu smārdā, manuprāt, ir tāds pats mironis kā tas, kuru aizvelk prom ar kāsi.[1] Brīvs laiks bez zinātniska darba ir nāve un dzīvam cilvēkam kaps. (4) Un ko tad līdz noiet malā? It kā nemiera iemesli nevajātu mūs arī pāri jūrām. Kur ir tā slēptuve, kurā neienāktu nāves bailes? Aiz kādiem mūriem, kādās dzīlēs rodams dzīves miers, kuru nebaidītu sāpes? Lai arī kur tu paslēptos, visapkārt plosīsies cilvēku ļaunums. Daudz kas ir ārpus mums un apņem mūs, lai maldinātu un uzbruktu, bet daudz kas ir mūsos pašos, kas uzbango arī vientulībā.

(5) Mums jārod drošība aiz filozofijas neiekarojamās sienas, kurai liktenis, kaut arī uzbrukdams ar daudzām aplenkuma ierīcēm, netiek pāri. Dvēsele, kas pametusi visu ārišķīgo, atrodas neieņemamā vietā un sargā savu brīvību pašas cietoksnī, kur neviena bulta to nesniedz. Liktenim nav garu roku, kā domājam: tas nesagrābj nevienu, kas nav tajā ieķēries. (6) Tāpēc turēsimies cik vien iespējams tālāk no tā; to varēsim, tikai iepazinuši sevi un dabu. Cilvēkam jāzina, uz kurieni viņš ies un no kurienes cēlies, kas viņam ir labs un kas ļauns, pēc kā tiekties un no kā vairīties, kas ir prāts, kurš izšķir, pēc kā jātiecas un no kā jāvairās, kurš iegrožo iekāru neprātu un mazina baiļu negantumu. (7) Daži cilvēki domā, ka viņi to visu pārvarējuši arī bez filozofijas, bet, ja tos, kas iedomājušies esam drošībā, pārbauda liksta, viņi ir spiesti kaut vai vēlu atzīties[2]. Skaļi vārdi vairs nenāk prātā, kad spīdzinātājs liek pastiept roku, kad tuvu klāt ir pienākusi nāve. Tādam var teikt: bija viegli izaicināt nelaimes, kuras bija vēl tālu! Raugi, še ir sāpes, kuras pasludināji par viegli panesamām; raugi, te ir nāve, pret kuru izteicies tik drosmīgi! Švīkst pletne, mirdz zobens.

Tagad vajag tev drosmes un sirdī stingrības, Enej![3]

(8) Bet sirdi padarīs stingru pastāvīgas pārdomas, ja vingrināsi nevis vārdus, bet dvēseli, ja sagatavosies nāvei, pret kuru tevi iedrošinās un stiprinās ne jau tas, kas ar visādām viltībiņām mēģinās tev iestāstīt, ka nāve nav nekāds ļaunums. Tīk, mans visulabais Lucīlij, pasmieties par grieķu blēņām, kuras gan, pašam par izbrīnu, neesmu vēl izmetis

no galvas. (9) Mūsu Zēnons[4] izmanto šādu siloģismu: «Neviens ļaunums nav slavējams: nāve ir slavējama; tātad nāve nav ļaunums.» — Tu esi savu panācis:[5] esmu brīvs no nāves bailēm! No šā brīža vairs nevilcināšos sniegt savu skaustu zobenam. Bet vai tu negribētu runāt nopietnāk un nesmīdināt nāvei lemtu? Nudien, nav viegli pateikt, kurš ir lielāks muļķis — tas, kas tic, ka ar tādu siloģismu varēs nomākt nāves bailes, vai tas, kas mēģina to atrisināt, it kā tas skartu lietas būtību. (10) Arī pats Zēnons licis tam pretī citu siloģismu, kas pamatojas uz to, ka mēs[6] nāvi pieskaitām pie vienaldzīgajām lietām, kuras grieķi sauc par *adiáphora*[7]. «Nekas vienaldzīgs,» viņš saka, «nav slavējams: nāve ir slavējama; tātad nāve nav nekas vienaldzīgs.» Tu redzi, kurp mūs nemanot noved šis siloģisms: nāve pati par sevi nav slavējama, bet slavējama ir drosmīga nāve. Un, kad saki: «Nekas vienaldzīgs nav slavējams,» — esmu ar tevi vienisprātis tādā nozīmē, ka par slavējamu pasludināšu tikai ar vienaldzīgo saistīto. Piemēram, par vienaldzīgu, tas ir, tādu, kas nav ne ļauns, ne labs, saukšu slimību, sāpes, nabadzību, trimdu, nāvi. (11) Nekas no tā visa nav slavējams pats par sevi, bet arī bez tā nekas nav slavējams. Slavē nevis nabadzību, bet cilvēku, kuru nabadzība nepakļauj un nesaliec. Slavē nevis trimdu, bet cilvēku, kas drosmīgāku vaigu devies trimdā nekā būtu sūtījis citu. Slavē nevis sāpes, bet cilvēku, kuru tās ne uz ko nav piespiedušas. Neviens neslavē nāvi, bet gan cilvēku, kam nāve atņem dvēseli, to nesatraukusi. (12) Tas viss pats par sevi nav ne tikumisks, ne slavējams; vienīgi tikums padara visu, kam tuvojas un pieskaras, tikumisku un slavējamu. Šīs lietas ir neitrālas. Ir būtiski, vai tām savu roku klāt liek ļaunprāts vai tikums: nāve, kura Katonam ir slavas pilna,[8] Brūtam[9] ir nožēlojama un apkaunojoša. Es domāju to Brūtu, kurš, kad viņam bija jāmirst, centās nāves sodu novilcināt un nogāja malā atvieglot vēderu; kad viņu pasauca uz soda izpildi un pavēlēja sniegt skaustu zobenam, viņš teica: «Sniegšu jau, lai es tā dzīvotu!» Kāds neprāts bēgt, kad nav vairs ceļa atpakaļ! «Sniegšu jau,» viņš teica, «lai es tā dzīvotu!» Viņš bezmaz piebilda: «Kaut vai Antonija padotībā!» Patiešām — cilvēks, kas pelnījis, lai viņu notiesātu uz dzīvi!

(13) Bet, kā jau iepriekš sacīju, tu redzi, ka pati nāve nav ne ļaunums, ne labums: Katons to izmantoja augstākajā mērā tikumiski, Brūts — augstākajā mērā apkaunojoši. Ikviena lieta, kurai nav bijis rotas, tādu iegūst, nākot klāt tikumam. Mēs sakām, ka istaba gaiša. Taču naktī tā ir pavisam tumša: diena tai piešķir gaismu, nakts — atņem. (14) Tā visam, ko saucam par vienaldzīgu jeb neitrālu, — bagātībai, spēkam, skaistumam, amatiem, valdniekvarai un, pretēji, nāvei, trimdai, slimībai, sāpēm un visam pārējam, no kā vairāk vai mazāk baidāmies, — tikai ļaunprāts vai tikums piešķir ļaunuma vai labuma vārdu. Metāla gabals pats par sevi nav ne karsts, ne auksts: krāsnī iemests, tas sakarst, iegremdēts ūdenī, atkal atdziest. Nāve ir tikumiska ar to, kas ir tikumisks, tas ir, ar tikumu un garu, kas noniecina visu ārišķīgo.

(15) Bet arī tas, ko saucam par neitrālu, Lucīlij, ir ļoti atšķirīgs. Piemēram, nāve nav tikpat vienaldzīga kā tas, vai tev ir pāra skaits vai nepāra skaits matu. Nāve pieder pie tā, kas gan nav ļaunums, bet kam piemīt ļaunuma šķitums. Mums piemīt mīlestība uz sevi pašu, iedzimta sevis saglabāšanas un turpināšanas griba un nepatika pret iznīcību, jo nāve šķiet mums atņemam daudzus labumus un mūs aizvedam no tā, pie kā esam pieraduši. Nāve mūs atbaida arī ar to, ka zinām, kas mums ir šeit, bet nezinām, kā ir tur, uz kurieni pārcelsimies, un šausmināmies nezināmā priekšā. Turklāt dabiskas arī ir bailes no tumsas, uz kuru, kā parasti tic, mūs aizvedīs nāve. (16) Tātad, kaut arī nāve ir vienaldzīga, tomēr nav viegli to atstāt bez ievērības: ar ilgu vingrināšanos ir jānorūda

dvēsele, lai tā panestu nāves izskatu un tuvošanos. Nāve ir noniecināma vairāk, nekā to parasti dara, jo esam par to pārāk daudz kam noticējuši: daudzi apdāvināti gari sacentušies tai celt neslavu. Aprakstīts ticis gan pazemes cietums, gan mūžīgas nakts klātais novads, kur

> milzīgais vārtusargs Orkā,
> Guļot uz apgrauztiem kauliem ar asinīm slacītā alā,
> Nerimstas, mūžīgi riedams, joprojām vēl iebaidīt ēnas.[10]

Pat tad, kad cilvēks pārliecināts, ka tās ir tikai pasakas un ka mirušajiem vairs ne no kā nav jābaidās, viņu pārņem citas bailes: viņš vienlīdz bīstas kā atrasties pie pazemniekiem, tā nebūt nekur. (17) Drosmīgi paciest nāvi, par spīti tam, kas mums ilgstoši iestāstīts, — vai tas nepelnī uzslavu un nav pieskaitāms pie dižākajiem cilvēka gara sasniegumiem? Tas nekad nepacelsies līdz tikumam, ja ticēs, ka nāve ir ļaunums, bet pacelsies, ja uzskatīs to par vienaldzīgu. Daba nepieļauj, lai cilvēks drosmīgu prātu tuvotos tam, ko viņš vērtē kā ļaunumu: viņš ies negribīgi un vilcinādamies. Bet nekas, ko dara pret savu gribu un izvairīgi, nav uzslavas cienīgs. Tikums neko nedara piespiedu kārtā. (18) Un vēl: nekas nav izdarīts tikumiski, ja tas nav darīts ar visu sirdi un ja pretojas kaut vai kāda tās daļa. Bet tur, kur uzņemas ļaunumu vai nu aiz bailēm no vēl lielāka ļaunuma, vai cerībā uz labumiem, kuru iegūšanai būtu vērts samierināties ar kādu vienu ļaunumu, cilvēku plosa pretrunīgas domas: no vienas puses, tās aicina viņu paveikt iecerēto, no otras — velk atpakaļ un liek vairīties no aizdomīga un bīstama pasākuma. Un tā viņš tiek raustīts uz dažādām pusēm, bet tādā gadījumā slavai ir beigas. Tikums visu, ko reiz izlēmis, izdara pilnīgā saskaņā ar sevi: tas nebaidās no tā, ko dara.

> Tomēr tu nebīsties likstu, ej paceltu galvu tām pretī
> Tur, kur tev liktenis ļaus.[11]

(19) Taču tu neiesi tām pretī paceltu galvu, ja uzskatīsi tās par ļaunumu. Šī doma tev no sirds ir jāizraida, citādi tajā paliks aizdomas, kas mazinās tavu degsmi: tam, kam vajadzētu iet virsū, tu tiec uzgrūsts. Mūsējie grib, lai Zēnona siloģismu[12] pieņem par patiesu, otru, tam pretējo, — par maldinošu un nepareizu. Tos nepārbaudu ne ar dialektikas likumiem, ne ar nevarīgu pārgudrību līdzekļiem: uzskatu, ka jāiznīdē visi šie paņēmieni, ar kādiem taujātais jūtas tik samulsināts, ka, piespiests piekrist, atbild vienu, bet domā ko citu. Patiesības labad jārīkojas vienkārši, pret bailēm — drosmīgi.

(20) To, ko viņi samudžina, es labprāt atmudžinātu un izklāstītu, lai pārliecinātu, nevis ko uztieptu. Ja kāds gatavojas vest karaspēku kaujā, lai tas iet nāvē par sievām un bērniem, — kādiem vārdiem viņš to iedvesmos? Minēšu tev Fabijus, kas savā dzimtā pārņēma veselas valsts karu.[13] Nosaukšu tev lakoniešus, kas bija ieņēmuši pozīciju pašā Termopilu aizā:[14] viņiem nav nekādu cerību ne uzvarēt, ne atgriezties — šai vietai lemts kļūt par viņu kapu. (21) Kā uzmundrināsi viņus, lai viņi ar saviem ķermeņiem stātos pretī visas tautas bojāejai un drīzāk aizietu no dzīves nekā no šīs vietas? Vai sacīsi viņiem: «Kas ir ļaunums, nav slavējams; nāve ir slavējama; tātad nāve nav ļaunums»? — Patiešām iedarbīga uzruna! Vai pēc tās kāds vēl vilcināsies mesties virsū ienaidnieku zobeniem un, neizkustoties no vietas, mirt? Turpretim Leonīds — cik drosmīgi viņš uzrunāja savējos! «Ēdiet savas brokastis, cīņubiedri,» viņš teica, «ar domām, ka pusdienas paēdīsim pazemē!» Viņiem kumoss neiestrēdza ne mutē, ne rīklē, nedz izkrita no rokām: visi moži apsolīja viņam, ka būšot gan brokastīs, gan pusdienās. (22) Bet

romiešu karavadonis[15] savus kareivjus, kuriem lika izlauzties cauri milzīgam ienaidnieka karaspēkam un ieņemt zināmu vietu, uzrunāja šādi: «Cīņubiedri, mums nepieciešami jātiek uz turieni, no kurienes tikt atpakaļ nav nepieciešami.» Redzi, cik vienkāršs un valdonīgs ir tikums! Kuru no mirstīgajiem jūsu viltus secinājumi var padarīt drosmīgāku, kuru stiprināt? Nē, tie salauž garu, kuru vismazāk drīkst ierobežot un iežņaugt šauros, sīkumainos spriedelējumos tad, kad tiek gatavots kas liels. (23) No nāves bailēm jāatbrīvo nevis trīs simti[16], bet visi mirstīgie. Kā viņus pārliecināsi, ka nāve nav nekāds ļaunums? Kā uzveiksi vesela laikmeta aizpriedumus, ar kuriem cilvēks piesātinās jau no mazotnes? Kādus līdzekļus atradīsi pret cilvēcisku vājumu? Ko sacīsi, lai cilvēki iedvesmoti mestos briesmu mutulī? Ar kādu uzrunu pievārēsi šīs vienprātīgās bailes, ar kādiem gara spēkiem — pret tevi vērsto cilvēkdzimuma pārliecību? Virknēsi āķīgas runas un konstruēsi viltīgus siloģismus? Milzīgus neradījumus pieveic ar spēcīgiem ieročiem. (24) Šausmīgajai Āfrikas čūskai, kas romiešu leģioniem bija briesmīgāka par pašu karu,[17] veltīgi uzbruka ar bultām un lingām; tā nebija ievainojama pat ar metamšķēpu,[18] jo no milzīgās un atbilstoši lielajiem apmēriem spēcīgās ķermeņa masas atlēca dzelzs un viss cilvēku roku sviestais: beidzot tā tika sašķaidīta ar smagiem akmens bluķiem. Un tu pret nāvi raidīsi sīkus akmentiņus? Sagaidīsi lauvu ar īlenu? Asi jau ir tavi vārdi, bet nekas nav asāks par akotu. Daudz ko tieši smalkums dara nelietojamu un neiedarbīgu. Paliec sveiks!

[1] Ar kāsi aizvilka uz Tibru ar nāvi sodītos noziedzniekus un nogalinātos gladiatorus.

[2] Ka kļūdījušies.

[3] Vergilijs, «Eneīda», VI, 261.

[4] *Zēnons* — sk. 6, 4. piez.

[5] Seneka uzrunā Zēnonu, protams, ironiski.

[6] Stoiķi.

[7] Oriģinālā grieķu rakstā.

[8] *Katons* — sk. 13, 6. piez.

[9] Decims Jūnijs *Brūts* (84—43) sākumā bija Jūlija Cēzara piekritējs, bet vēlāk kļuva par viņa pretinieku un bija viens no sazvērniekiem, kuri Cēzaru nogalināja. Brūtu nonāvēja pēc Antonija pavēles. Nesajaukt ar Marku Jūniju Brūtu (85—42) — pret Cēzaru vērstās sazvērestības ierosinātāju, kas pēc sakāves pie Filipām izdarīja pašnāvību!

[10] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 296—297 un VI, 401, atdzejojis A. Ģiezens (ar nelieliem redakcionāliem grozījumiem). *Vārtusargs Orkā* — trīsgalvainais Kerbers (Cerbers), suns, kas sargā pazemes valsts — Orka (atbilst grieķu Aīdam) vārtus.

[11] Vergilijs, «Eneīda», VI, 95—96, atdzejojis A. Ģiezens.

[12] Sk. 9. §.

[13] *Fabiji,* Romas patriciešu dzimta, 477. g. pr. Kr. viena pati pret Vejiem, etrusku pilsētu, uzsāka karu, kurā krita pāri par 300 dzimtas piederīgo.

[14] 480. g. pr. Kr. spartiešu valdnieks Leonīds ar 300 lakoniešiem (spartiešiem) un 700 tespiešiem (Tespijas — pilsēta Boiotijā) vairākas dienas noturēja Termopilu aizu pret persiešu pārspēku. Visi grieķi kaujā krita.

[15] Kara tribūns Kvints Cedīcijs, kas 1. pūniešu karā komandēja romiešu karaspēka vienību Sicīlijā.

[16] Sk. 14. piez.

[17] Par šo čūsku, ar kuru 1. pūniešu karā bija jācīnās Atīlija Regula karaspēkam, vēstī vairāki autori.

[18] Šīs dažādi interpretējamās vietas tulkojums pamatojas uz Erasma konjektūru *ne pilo quidem.*

83. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu liec man pastāstīt par ikvienu manu dienu, turklāt par visu: esi gan par mani labās domās, ja uzskati, ka manās dienās nav nekā, ko vajadzētu slēpt. Protams, mums jādzīvo tā, it kā būtu visu acu priekšā, jādomā tā, it kā mums kāds varētu ieskatīties sirds dziļumos: un, patiešām, var. Kāds gan labums kaut ko slēpt no cilvēkiem? Dievam nekas nepaliek apslēpts. Viņš ir klāt mūsu dvēselē un ienāk mūsu domās; es teicu «ienāk», it kā viņš kādreiz arī aizietu.

(2) Tātad darīšu, kā vēli, un labprāt rakstīšu, ar ko nodarbojos un kādā secībā. Turpmāk novērošu sevi un, kas ir pats noderīgākais, pārlūkošu savu dienas norisi. Tāpēc jau arī kļūstam tik slikti, ka neviens neatskatās uz savu dzīvi. Mēs gan domājam par to, ko darīsim, kaut gan tikai reti, bet par padarīto nedomājam nemaz; taču padomu nākotnei rodam pagātnē. (3) Šī diena pieder man visā pilnībā, neviens man no tās neko nav atņēmis: visu dienu dalīju starp gultu un lasīšanu, atvēlēdams tikai nedaudz laika fiziskajiem vingrinājumiem. Par to esmu pateicīgs savam vecumam, jo tas man neizmaksā dārgi: tiklīdz mazliet pakustos, jau esmu noguris, bet tas ir vingrinājumu mērķis pat ļoti spēcīgiem cilvēkiem. (4) Tu vaicā, kas ir mans progimnasts?[1] Man pietiek ar vienu pašu Fariju — jauku zēnu, kā zini. Tomēr viņš tiks nomainīts: meklēju vēl jaunāku. Farijs gan saka, ka atrodamies vienādā krīzē, jo abiem izkrītot zobi. Tomēr skriešanā jau tagad tik tikko varu viņu panākt, bet pēc pāris dienām vairs nespēšu. Redzi nu, cik noderīgi ikdienas vingrinājumi! Atstatums starp diviem cilvēkiem, kas dodas pretējos virzienos, drīz kļūst liels: vienā un tai pašā laikā viņš kāpj uz augšu, es laižos lejā, un tu pats labi zini, ka otrs notiek daudz ātrāk. Nē, sameloju: mans vecums jau vairs nelaižas lejā, bet krīt. (5) Tu jautā, kā tomēr beidzās mūsu šīsdienas sacensība? Neizšķirti — ar skrējējiem tas notiek reti. Vairāk nokausēts nekā izvingrinājies, iekāpu aukstā ūdenī — tā saucu tagad remdeno. Es, kādreiz tik liels aukstu pelžu cienītājs, kas janvāra kalendās[2] sveicu Eurīpu[3] un Jauno gadu iesvētīju ne vien ar lasīšanu, rakstīšanu, runāšanu, bet arī ar lēcienu Jaunavas avotā[4], savu nometni pārcēlu vispirms uz Tibru[5], pēc tam uz šo vannu, kuru, kad jūtos pavisam spēcīgs un visu daru pēc labākās sirdsapziņas, sasilda vienīgi saule: nu man vairs daudz netrūkst līdz siltai peldei. (6) Tad — sausa maize un, nenometoties pie galda, brokastis, pēc kurām nav jāmazgā rokas. Guļu maz.[6] Tu taču pazīsti manu paradumu: nosnaužos pavisam īsu brīdi un it kā izjūdzos. Man jau pietiek, ka neesmu nomodā: dažkārt zinu, ka esmu gulējis, citreiz tikai nojaušu. (7) Klau — ierēcas cirks! Pēkšņi tūkstoš balsu auri iesit pa ausi, taču manas pārdomas neizkliedē un pat nepārtrauc. Troksni panesu ar lielu pacietību: daudz kopā saplūdušu balsu man ir tas pats, kas viļņu bangojums vai vēja šalkas mežā, vai ikviena cita skaņa, kam nav savas jēgas.

(8) Kam nu esmu pievērsis savu uzmanību? Pateikšu. Kopš vakardienas mani joprojām nodarbina pārdomas par to, ko īsti gribējuši visprātīgākie vīri, kuri vissvarīgākajām problēmām izmantojuši gaužām paviršus un samudžinātus pierādījumus, kas, kaut arī būtu patiesi, tomēr ir līdzīgi meliem. (9) Zēnons[7], dižais vīrs, mūsu tik spēcīgās un cienījamās skolas dibinātājs, grib mūs atbaidīt no dzeršanas. Paklausies, kādā veidā

viņš secina, ka krietns vīrs nepiedzersies: «Cilvēkam, kas piedzēries, neviens neuzticēs noslēpumu, turpretī krietnam vīram to uzticēs; tātad krietns vīrs nekad nepiedzersies.» Tad nu paklausies, cik smieklīgu var viņu padarīt ar otrādu secinājumu: «Gulētājam neviens neuzticēs noslēpumu, turpretī krietnam vīram to uzticēs; tātad krietns vīrs neguļ.» (10) Poseidonijs[8] mūsu Zēnonu cenšas aizstāvēt vienīgā iespējamā veidā, bet arī tā, manuprāt, nespēj viņu aizstāvēt. Proti, viņš saka, vārdu «piedzēries» lietojot divās nozīmēs — gan runājot par cilvēku, kas, sadzēries vīna, nevalda pār sevi, gan par tādu, kas parasti piedzeras un ir pakļauts šim netikumam; Zēnons runājot nevis par cilvēku, kas ir kādreiz piedzēries, bet par to, kas parasti tāds ir, un šim neviens neuzticēšot noslēpumus, ko viņš varot dzērumā izpaust. (11) Tas ir aplam, jo pirmais secinājums attiecas uz cilvēku, kas ir piedzēries, nevis uz to, kas tāds būs. Tu taču piekritīsi, ka ir milzīga atšķirība starp piedzērušos cilvēku un dzērāju: piedzēries cilvēks tāds var būt pirmo reizi un nav pakļauts šim netikumam, turpretī dzērājs var bieži arī būt nepiedzēries. Tāpēc ar šo vārdu saprotu to, ko tas parasti nozīmē, īpaši, kad to lieto cilvēks, kas sludina precizitāti un rūpīgi apsver savus vārdus. Turklāt Zēnons, ja viņš šo vārdu tā ir sapratis un gribējis, lai mēs to saprotam tāpat, ar tā divdomīgumu meklējis maldināšanas iespēju, bet to nedrīkst darīt, kad meklē patiesību. (12) Bet, kaut viņš šo vārdu arī tā sapratis:[9] viņa secinājums, ka cilvēkam, kas parasti ir piedzēries, neuzticot noslēpumu, tomēr ir nepareizs. Padomā, cik bieži kareivjiem, kas nebūt nav vienmēr skaidrā, gan virspavēlnieks, gan tribūns[10], gan centurions[11] uzticējis slepenus uzdevumus. Plānu nogalināt Gāju Cēzaru — es runāju par to, kura rokās pēc Pompeja pieveikšanas bija valsts,[12] — uzticēja kā Tillijam Cimbram[13], tā Gājam Kasijam[14]. Kasijs visu mūžu dzēra tikai ūdeni, Tillijs Cimbrs nezināja mēru dzeršanā un bija arī ķildnieks. Par to viņš pats pajokoja: «Es, kas nevaru panest vīnu, lai panesu kādu?» (13) Lai katrs sev nosauc viņam zināmus cilvēkus, kam nevar uzticēt vīnu, toties noslēpumu var. Vienu tādu piemēru, kas man iešaujas prātā, tomēr minēšu, lai tas neaizmirstos. Dzīvē taču jāseko spožiem piemēriem, bet ne vienmēr tie meklējami senos laikos. (14) Pilsētas prefekts Lūcijs Pīsons[15], kopš reiz bija piedzēries, tāds bija vienmēr. Lielāko nakts daļu viņš pavadīja dzīrēs un tad gulēja līdz sestajai stundai[16] — tas bija viņa rīta posms. Tomēr savus amata pienākumus, gādājot par pilsētas drošību, viņš pildīja augstākā mērā apzinīgi. Viņam slepenus uzdevumus deva gan Dievišķais Augusts, ieceldams viņu par vietvaldi Trāķijā, kuru bija pakļāvis, gan Tiberijs, kad, dodoties uz Kampāniju, pilsētā atstāja daudz kā aizdomīga un naidīga. (15) Vēlāk — manuprāt, tāpēc, ka viņam bija labi veicies ar dzērāju Pīsonu, — Tiberijs par pilsētas prefektu iecēla Kosu, kas bija nopietns, savaldīgs cilvēks, bet nodevies vīnam un mēdza tik stipri piedzerties, ka viņu reiz vajadzēja nest laukā no Senāta, kur viņš bija ieradies tieši no dzīrēm un gulēja ciešā miegā. Tomēr Tiberijs viņam pašrocīgi daudz ko rakstīja, ko neuzskatīja par iespējamu uzticēt pat saviem tuvākajiem palīgiem. Un Koss neizpļāpāja nevienu — ne personisku, ne valsts — noslēpumu. (16) Tāpēc atmetīsim tādus spriedelējumus: «Dzēruma pārmākts gars nevalda pār sevi: tāpat kā no nenorūguša vīna plīst mucas un siltuma spēks visu, kas ir pašā apakšā, ceļ augšā, tā arī, iekarstot no vīna, viss, kas slēpts sirds dziļumos, tiek augšā celts un parādās dienas gaismā. Cilvēks, kas pāri mēram piepildījies ar neatšķaidītu vīnu, nevar paturēt pie sevis ne ēdienu, ne noslēpumu un izpļāpā vienlīdz kā savu, tā svešu.» (17) Kaut gan tā mēdz notikt, tomēr nereti gadās arī tā, ka būtiskus jautājumus apspriežam ar cilvēkiem, par kuriem zinām, ka viņi labprāt iedzer. Tātad nav

pareizi tas, ko min kā argumentu, ka cilvēkam, kurš parasti ir piedzēries, neviens nevar uzticēt noslēpumu.

Daudz prātīgāk dzeršanu nosodīt atklāti un parādīt ar to saistītos netikumus. No tiem vairīsies arī ikviens kaut cik ciešams cilvēks un vēl jo vairāk pilnvērtīgs un gudrs, kuram pietiek veldzēt slāpes un kurš, lai gan viņu arī kādreiz kārdina citu dēļ par tālu aizgājusi jautrība, tomēr apstājas šaipus apreibuma. (18) To vēl aplūkosim, vai gudra cilvēka gars no pārāk liela vīna daudzuma apmiglosies un gudrais tad darīs to, ko parasti dara piedzērušies cilvēki. Bet kādēļ tikmēr, ja grib pierādīt, ka krietns vīrs nedrīkst piedzerties, likt lietā siloģismus? Pasaki labāk, cik apkaunojoši sevī gāzt iekšā vairāk, nekā spēj uzņemt, un nezināt sava vēdera tilpumu; ka apreibušie dara daudz ko tādu, par ko viņi, būdami skaidrā, sarktu; ka dzērums nav nekas cits kā brīvprātīgs ārprāts. Paildzini uz pāris dienām tādu piedzērušās cilvēka stāvokli: vai tu tad šaubītos, ka viņš ir zaudējis prātu? Arī tagad viņš nav mazāk jucis, tikai īsāku laiku. (19) Mini kā piemēru vēl Maķedonijas Aleksandru, kas dzīru laikā nodūra Kleitu, savu dārgāko un uzticamāko draugu, un, apjēdzis savu noziegumu, gribēja mirt — un to viņam arī vajadzēja.[17] Dzērums iekvēlina un atsedz jebkuru netikumu un iznīcina kauna jūtas, kas stāv ceļā ļauniem darbiem, jo daudzus cilvēkus no aizliegtā attur nevis laba griba, bet drīzāk kauns. (20) Līdzko garu sagrābj pārmērīgs vīna spēks, uzpeld viss ļaunais, kas bijis slēpts. Dzērums nerada netikumus, bet ceļ tos gaismā: tad saldkaislais pat negaida, līdz tiek guļamistabā, bet bez kavēšanās atļauj savām iekārēm visu, ko tās prasa; tad netiklis atzīstas savā kaitē un dara to visiem zināmu; tad bezkauņa vairs nevalda ne muti, ne rokas. Augstprātim aug augumā lepnums, cietsirdim — nežēlība, skauģim — ļaunums: ikviens netikums tad atraisās un kļūst redzams. (21) Turklāt piedzēries cilvēks vairs nepazīst pats sevi, viņa valoda ir neskaidra un nesakarīga, acis šaudīgas, gaita nedroša; reibst galva — viņam istaba vairs nestāv uz vietas, visa māja griežas virpulī; vēderu moka graizes, jo vīns rada atraugas un izpleš iekšas. Tas vēl ir kaut cik ciešami, kamēr viņš turas; bet kad viņu pievārē miegs un dzērums rada gremošanas traucējumus? (22) Padomā par to, kādu postu nodarījusi sabiedrībā izplatītā dzeršana. Tā nodevusi ienaidnieku rokās visdrosmīgākās un kareivīgākās tautas; tā atvērusi ilggadējās neatlaidīgās cīņās nosargātus cietokšņus; tā pakļāvusi svešai gribai visnelokāmākos cilvēkus, kas bija pretojušies jebkuram jūgam. (23) Aleksandram, kuru tikko pieminēju, neko nevarēja padarīt ne daudzie pārgājieni, ne daudzās kaujas, ne daudzās ziemas, kuras viņš pārcieta, pārvarot laika un vietas grūtības, ne daudzās upes, kas ceļas no nezināmiem avotiem, ne daudzās jūras: viņu noveda kapā pārmērīga dzeršana, liktenīgais Herkula kauss[18]. (24) Kas tā par slavu — sevī daudz uzņemt? Kad uzvaras palma jau tavās rokās, kad miega veiktie dzīru biedri vemdami vairs neatsaucas uz taviem tostiem, kad tu šajās dzīrēs beidzot esi vienīgais, kas vēl nostāv uz kājām, kad esi visus pārspējis ar savu lielisko veikumu un neviens pats nav varējis uzņemt sevī tik daudz vīna kā tu — tad muca tomēr ir par tevi pārāka. (25) Kas gan cits ir pazudinājis Marku Antoniju, ievērojamu cilvēku ar lieliskām dotībām, un pavedinājis viņu uz svešiem tikumiem un neromiskiem netikumiem ja ne dzeršana un — tikpat lielā mērā kā vīns — mīlestība uz Kleopatru? Tās viņu padarīja par valsts ienaidnieku, vērta vājāku par pretiniekiem; tās padarīja viņu tik nežēlīgu, ka viņam pie pusdiengalda atnesa Romas izcilāko vīru galvas un viņš, ķēnišķā greznībā mielodamies ar izmeklētākajiem ēdieniem, centās atpazīt ārpus likuma pasludināto cilvēku vaibstus un rokas[19] un, sadzēries vīna, alka asiņu. Bija derdzīgi, ka viņš noreiba, to

visu darīdams, un vēl jo derdzīgāk, ka viņš to darīja reibumā! (26) Ar dzērumu parasti iet rokrokā nežēlība, jo tas kaitē veselam garam un padara to cietsirdīgu. Kā cilvēki no ieilgušas slimības kļūst raudulīgi, viegli uzbudināmi un vismazākais aizkaitinājums viņos rada dusmu lēkmes, tā arī dvēsele pastāvīgas dzeršanas dēļ kļūst brutāla. Un, tā kā viņi bieži nav pie pilna prāta, tad šāds neprāts kļūst par ieradumu, un tā ietekmē iesīkstējušie netikumi, kam pamatā ir dzeršana, saglabājas arī bez tās.

(27) Tad nu pasaki, kāpēc gudrais nedrīkst piedzerties: parādi ar piemēriem, nevis vārdiem, cik neglīta un kaitīga ir dzeršana. Un pierādi — tas ir pavisam viegli —, ka tā sauktās baudas, pārsniedzot mēru, pārvēršas sodībās. Bet, ja tu centīsies pierādīt, ka gudrais no liela vīna daudzuma neapreibst un, kaut arī piedzēries, saglabā pareizo stāju, tad vari tikpat labi secināt, ka viņš, iedzēris indi, nenomirs, ieņēmis miega līdzekli, neaizmigs un, dabūjis ziemziežus[20], neizvemsies un neatbrīvosies no visa, kas ir viņa iekšās. Kad viņš ir nedrošs uz kājām, kad mēle viņam mežģījas — kāds, tavuprāt, tad pamats domāt, ka viņš ir daļēji skaidrā, daļēji — piedzēries? Paliec sveiks!

[1] *Progimnasts* — vergs, kas kungam parādīja vingrinājumus, kaut kas līdzīgs trenerim. Seneka šai gadījumā jokodams par progimnastu sauc zēnu, kuru iesaistījis savos fiziskajos vingrinājumos.

[2] *Kalendas* — mēneša pirmā diena.

[3] *Eurīps* — kanāls ap cirku. Tas bija nosaukts pēc jūras šauruma, kas Grieķijā atdalīja Eubojas salu no Boiotijas; Nerona laikā kanāls ticis aizbērts.

[4] *Jaunavas avots* (*Virgo* jeb *Aqua Virgo*) — ūdensvads ar ļoti aukstu ūdeni.

[5] Kur ūdens bija siltāks nekā Eurīpā un Jaunavas avotā.

[6] Diendusu.

[7] *Zēnons* — sk. 6, 4. piez.

[8] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[9] Kā to iztulko Poseidonijs.

[10] *Tribūns* — šeit: kara tribūns, augstāks virsnieks, kas atradās virspavēlnieka rīcībā.

[11] *Centurions* — centurijas komandieris. Centurija — karaspēka vienība, kurā sākumā bija 100 (*centum* — simts), vēlāk — 60 kareivju un kura veidoja $^{1}/_{60}$ leģiona.

[12] Seneka sniedz šo paskaidrojumu tāpēc, ka tāds bija arī ķeizara Kaligulas (sk. 4, 6. piez.) vārds.

[13] Lūcijs *Tillijs Cimbrs* — sākumā Jūlija Cēzara piekritējs, vēlāk — pretinieks. Tas bija viņš, kas Senātā, noraudams Cēzaram togu no pleca, deva pārējiem sazvērniekiem zīmi mesties tam virsū.

[14] *Gājs Kasijs* Longīns — sākumā Cēzara piekritējs, vēlāk — viens no galvenajiem pret Cēzaru vērstās sazvērestības dalībniekiem.

[15] *Lūcijs* Kalpurnijs *Pīsons* Frugi (48 pr. Kr.—32 pēc Kr.) dažādos laikposmos pārvaldīja vairākas Romas provinces. Kā vēstī Svetonijs, ķeizars Tiberijs viņu par pilsētas prefektu iecēlis dzīru laikā, dzērumā.

[16] Sk. 76, 1. piez.

[17] Aleksandrs Kleitu nogalināja aiz dusmām par to, ka viņš bija cildinājis Filipu, Aleksandra tēvu, tā mazinādams Aleksandra nopelnus.

[18] *Herkula kausi* — Boiotijā darināti milzīga tilpuma sudraba kausi.

[19] Oktaviāns, vēlākais ķeizars Augusts, un Marks Antonijs 43. g. pr. Kr. savus politiskos pretiniekus pēc īpašiem sarakstiem («proskripcijām») pasludināja ārpus likuma. Viņi tika nogalināti, liķi publiski izstādīti. Nogalināto vidū bija arī Cicerons, kas savās 14 «filipiskajās runās» (tās šādi nosauktas pēc Dēmostena «filipikām» — pret Maķedonijas valdnieku Filipu vērstajām runām) bija asi uzbrucis Markam Antonijam. Marks Antonijs Cicerona galvu un rokas lika izstādīt runātāju tribīnē.

[20] *Ziemziežus*, kurus senatnē lietoja, ārstējot vairākas slimības (to vidū epilepsiju un gara slimības), izmantoja arī kā caurejas un vemšanas līdzekli.

84. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tie braucieni, kas aizgaiņā manu kūtrumu, nāk, domāju, par labu gan manai veselībai, gan studijām. Kāpēc tie ir noderīgi veselībai, tu redzi: tā kā mīlestība uz zinātnēm dara mani slinku un nevērīgu pret miesu, izkustos ar citu pūliņiem.[1] Bet, kāpēc tie nāk par labu studijām, to pateikšu: es nekad nepārstāju lasīt. Tas, manuprāt, ir nepieciešami, lai man, pirmkārt, nebūtu jāapmierinās ar sevi vien un, otrkārt, lai, uzzinājis citu cilvēku izpētīto, varētu spriest par atrasto un padomāt par to, kas vēl jāatrod. Lasīšana baro un spirdzina no studijām nogurušo garu, taču ne bez citām studijām. (2) Mēs nedrīkstam tikai rakstīt vai tikai lasīt: viens dara mūs īgnus un izsmeļ spēkus (es domāju rakstīšanu), otrs atslābina un izklaidē. Ir jāpāriet pārmaiņus no viena uz otru un viens ar otru pareizā samērā jāsajauc, lai no visa, kas lasot savākts, rakstot izveidojam vienu veselo. (3) Mums, tā sakot, jāatdarina bites, kas laidelējas apkārt un, izsūkušas medus ražošanai piemērotos ziedus, savākto sadala pa kārēm un, kā saka mūsu Vergilijs,

valkano medu jo dzidro
Krājumos blīvē un kanniņas pilda ar nektāru saldo.[2]

(4) Par bitēm nav pietiekami skaidrs, vai sula, ko tās izsūc no ziediem, jau ir gatavs medus vai arī tās savāktajam piešķir šādu garšu ar zināmu piemaisījumu un savas būtības[3] īpatnību. Daži uzskata, ka bites nākot tikai savākt medu, nevis to pagatavot. Apgalvo, ka Indijā medus atrodams uz bambusniedru lapām, kur tas rodoties vai nu no šīs klimatiskās joslas rasas, vai arī no saldās, pabiezās pašas bambusniedres sulas. Arī mūsu augos esot tāda viela, tikai ne tik izteikta un grūtāk ievērojama, kuru tad uzmeklējot un savācot tam radītais dzīvnieks. Citi domā, ka bites no maigākajām zālēm un ziediem izsūktajam piešķirot attiecīgo īpašību, sagatavojot un pārstrādājot to ar, tā sakot, zināmu ieraugu, ar kura palīdzību daudzveidīgais sakūst viendabīgā masā. (5) Taču nenovirzīsimies no mūsu temata: arī mums jāatdarina šīs bites un jāsadala no dažādas lasāmvielas savāktais, jo izšķirotais labāk saglabājas. Tad, liekot lietā mūsu gara spējas un rūpīgumu, šīs atšķirīgās sastāvdaļas jāsaliedē vienveida gaumē, tā ka, kaut arī būtu skaidrs, no kurienes kas ņemts, tomēr tas acīm redzami būtu kas cits nekā tas, no kurienes paņemts. To arī, kā redzam, dara daba mūsu ķermenī, mums pašiem nepūloties. (6) Uzņemtā barība, kamēr tā saglabājas sākotnējā stāvoklī un nav sagremota, peld pa kuņģi un apgrūtina to; tikai pārgājusi no iepriekšējā stāvokļa citā, tā pārtop spēkā un asinīs. Tāpat rīkosimies arī ar to, kas baro mūsu garu: neatstāsim uzņemto nepārveidotu, lai tas nebūtu svešķermenis. (7) Sagremosim to — citādi tas ienāks tikai mūsu atmiņā, nevis garā. Uzticēsimies tam droši un apgūsim to, lai no daudzveidīgā rodas kaut kas vienots, tāpat kā no vairākiem atsevišķiem skaitļiem rodas viens, kad mazākas, atsevišķas summas ietvertas kopīgā aprēķinā. Tā lai rīkojas arī mūsu gars: lai slēpj visu, kas tam palīdzējis, un parāda tikai to, ko pats radījis.

(8) Arī tad, ja tevī parādītos līdzība ar kādu, kuru tavs apbrīns paceltu jo augstu, man gribētos, lai tu viņam būtu līdzīgs kā dēls, nevis attēls: attēls ir kas nedzīvs. — «Kā tad tā? Tad nemaz nevarēs saprast, kā runas atdarini, kā argumentāciju, kā domas?» —

Es uzskatu, ka dažkārt to arī nevarēs saprast — ja diža gara cilvēks visam, ko viņš paņēmis no jebkuriem paraugiem, uzspiež savu zīmogu un tam piešķir vienību. (9) Vai neredzi, ka ikviens koris sastāv no daudzām balsīm? Un tomēr tās visas saplūst vienā skaņā. Korī ir gan augstas balsis, gan zemas, gan vidējas; vīriešiem pievienojas sievietes, pa vidu skan flautas. Taču atsevišķa dziedātāja balss paliek apslēpta, dzirdamas tikai visas balsis kopumā. (10) Es runāju par kori, kādu pazina senie filozofi. Mūsu sarīkojumos ir vairāk dziedātāju, nekā teātrī kādreiz bija skatītāju: bet arī tad, kad dziedātāju rindas piepilda visas ejas un taurētāji apņem skatītāju telpu, kad no skatuves dzird vienlaikus visāda veida flautas un citus instrumentus, no atšķirīgajām skaņām tomēr rodas saskaņa. Tādu gribētos redzēt arī mūsu garu: lai tajā būtu daudz zinātņu, daudz pamācību, piemēri no daudziem laikmetiem, bet lai tas viss būtu sakausēts vienībā.

(11) «Kā tas panākams?» vaicāsi. — Ar nemitīgiem pūliņiem, rīkojoties tikai pēc prāta padoma. Ja gribēsi to uzklausīt, tas tev sacīs: «Pamet beidzot visu, pēc kā cilvēki dzenas; pamet bagātību, kas saviem īpašniekiem rada vai nu briesmas, vai apgrūtinājumu; pamet miesas un gara baudas — tās padara mūs mīkstčaulīgus, atņem spēkus; pamet tiekšanos pēc amatiem — tā ir tikai uzpūtība, tukša, nenopietna lieta, kurai nekad nav robežu, jo cilvēks tad raizējas par to vien, lai nebūtu kāds cits jāredz sev priekšā vai līdzās, un viņu nomoka skaudība, turklāt divkārša. Tu taču redzi, cik nelaimīgs ir cilvēks, ja viņu apskauž un viņš savukārt apskauž citus. (12) Vai redzi šīs varasvīru mājas, šos sliekšņus, pie kuriem skan sveicēju ķīviņu troksnis? Tev jāpacieš daudz aizvainojumu, kamēr tiksi iekšā, vēl vairāk — kad būsi ticis iekšā. Ej garām šīm bagātnieku kāpnēm un augstajiem vestibiliem: tur stāvēsi ne vien kraujā, bet arī slidenā vietā. Vērs labāk savus soļus šurp — pie gudrības, tiecies pēc tās dziļā miera un reizē — pārpilnības. (13) Pie visa, kas vien šķiet izceļamies cilvēka dzīvē, lai arī tas būtu pavisam niecīgs un parādītos tikai salīdzinājumā ar pašu zemāko, nokļūst tikai pa grūti ejamām un stāvām takām. Ceļš uz sabiedriskā stāvokļa virsotni ir nelīdzens, bet, ja vēlies uzkāpt šajā galotnē, kurai pakļāvies pat liktenis, tad visu, kas tiek vērtēts kā visdižākais, skatīsi pie savām kājām un tomēr visaugstāko būsi sasniedzis pa līdzenu ceļu.[4]» Paliec sveiks!

[1] Domāti zirgi, kas velk ratus, kuros Seneka ceļo, vai vergi, kas nes viņu nestuvēs.

[2] Vergilijs, «Eneīda», I, 432—433, atdzejojis A. Ģiezens.

[3] *spiritus*. Iespējams arī tulkojums «dvašas».

[4] Ne visai viegli interpretējama vieta. Doma šķiet šāda: galotne, kurai pakļāvies liktenis, ir tikums, pret kuru arī liktenis ir bezspēcīgs. Tam, kas sasniedzis šo virsotni, noietais ceļš šķiet līdzens, jo tas bijis filozofijas ceļš.

85. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Līdz šim saudzēju tevi un apgāju visu sarežģīto, kas vēl palicis. Apmierinājos ar to, ka ļāvu tev it kā nobaudīt, ko mūsējie[1] min pierādījumam, ka pietiek ar tikumu vien, lai piepildītu laimīgu dzīvi. Bet nu tu prasi, lai apkopoju visus secinājumus — gan mūsējos, gan tos, kuri izdomāti, lai padarītu mūs smieklīgus. Ja es gribētu to izdarīt, ras-

tos nevis vēstule, bet grāmata. Apliecinu tev jau kuro reizi, ka šāda veida argumentācija man nesagādā prieku: kaunos doties cīņā par dieviem un cilvēkiem, apbruņojies ar īlenu.[2]

(2) «Kas prātīgs, tas ir savaldīgs; kas savaldīgs, tas ir raksturā stingrs; kas raksturā stingrs, tas ir brīvs no afektiem[3]; kas brīvs no afektiem, tas nepazīst skumjas; kas nepazīst skumjas, tas ir laimīgs; tātad prātīgais ir laimīgs un ar prātīgumu vien pietiek laimīgai dzīvei.»

(3) Šim slēdzienam daži peripatētiķi iebilst, iztulkojot jēdzienus «brīvs no afektiem», «raksturā stingrs» un «nepazīst skumjas» šādi: par brīvu no afektiem saucams nevis tas, kas nekad neuztraucas, bet kas uztraucas tikai retumis un mēreni. Tāpat par cilvēku, kas nepazīst skumjas, viņi sauc to, kas nav pakļāvies skumjām, kas šādā vājībā neieslīgst bieži un ne pārāk lielā mērā, jo cilvēka daba nepieļaujot, lai dvēsele būtu pilnīgi pasargāta no skumjām: gudro skumjas nepieveicot, tomēr skarot viņu; arī citu ko viņi iebilst saskaņā ar savas skolas mācību. (4) Viņi afektus nenovērš, bet tikai iegrožo. Taču cik zemās domās esam par gudro, ja viņš ir tikai stiprāks par visvājākajiem, priecīgāks par pašiem skumjākajiem, savaldīgāks par pašiem nesavaldīgākajiem, lielāks par pašiem zemākajiem! Kā būtu, ja Lada[4] apbrīnotu savu ātrumu salīdzinājumā ar klibiem un kropliem?

> Aizlaisties varētu viņa ar sirpi vēl nepļautās druvās
> Zelmenim pāri, un neskartos soļi pie maigajām vārpām,
> Vai pat pa atklāto jūru, kad trakotu brāzmainas bangas,
> Pārskrietu aši, bet viegliņās pēdas tai negrimtu valgmē.[5]

Lūk, tas ir ātrums, vērtēts pats par sevi, nevis cildināts salīdzinājumā ar pašiem lēnākajiem! Vai tad tu sauktu par veselu to, kam ir tikai neliels drudzis? Vidēji grūta slimība vēl nav veselība. (5) «Gudro,» saka, «dēvē par brīvu no afektiem tāpat, kā zināmus granātābolus dēvē par «bezkauleņiem» nevis tāpēc, ka tiem nemaz nav cietu kauliņu, bet tāpēc, ka tie nav pārāk cieti.» Tas ir aplam. Pēc manas izpratnes, krietnā cilvēkā ir nevis mazāk trūkumu, bet to nav nemaz. Nav pieļaujams, ka tie ir tikai nelieli, — to vispār nedrīkst būt, jo, ja ir kādi, tie izaugs un reizēm kļūs par traucēkli. Nogatavojusies, pilnīga katarakta laupa acīm redzi, bet arī neliela apduļķo tās. (6) Ja tu pieļausi, ka gudrajam varētu būt daži afekti, prāts nespēs tiem pretī stāt un to aizraus it kā kalna strauts, īpaši tad, ja atstāsi gudrajam ne tikai vienu afektu vien, lai viņš ar to cīnītos, bet visus. Tāda kaut vai mērenu afektu gūzma spēj vairāk nekā viens pats, lai cik spēcīgs tas arī būtu. (7) Cilvēks ir naudaskārs, bet ne pārāk; viņš ir godkārs, bet ne pārmērīgi; viņš ātri iekaist dusmās, bet viegli nomierinās; viņš ir nepastāvīgs, tomēr nemētājas šurp un turp; viņš ir baudkārs, bet ne līdz neprātam. Labāk klātos cilvēkam, kam būtu viens vienīgs netikums visā stiprumā, nevis tam, kam piemīt visi, kaut arī nelieli. (8) Nav arī svarīgi, cik spēcīgs ir afekts: lai tas būtu kāds būdams, paklausīt tas nemāk un padomus nepieņem. Tāpat kā neviens dzīvnieks — ne plēsīgs zvērs, ne rāms mājas kustonis — neklausa prātam (jo tie pēc savas iedabas ir kurli pret tā balsi), arī afekti, lai cik mazi tie būtu, ir nepakļāvīgi un neklausīgi. Tīģeri un lauvas nekad neatmet savu plēsīgo dabu. Dažkārt viņi to apvalda, bet, kad vismazāk gaidīsi, aprimušais negantums izlauzīsies no jauna. Tāpat arī netikumi pa īstam nekad nenorimst. (9) Un vēl: ja prāts ir darbīgs, afekti vispār neradīsies, bet, ja tie pret prāta gribu tomēr radušies, tie pret tā gribu arī noturēsies, jo ir vieglāk aizkavēt to izcelšanos nekā atvairīt to uzbrukumu.

Tātad šī «mērenība» ir aplama un nederīga un vērtējama tāpat kā ieteikums būt ar mēru ārprātīgam vai ar mēru slimot. (10) Vienīgi tikumam piemīt mēra sajūta, dvē-

seles kaitēm tā ir sveša: tās vieglāk novērst nekā apvaldīt. Vai tad var šaubīties par to, ka iesakņojušies, iesīkstējušies cilvēka dvēseles trūkumi, kurus saucam par slimībām, nezina mēru, piemēram, mantkāre, cietsirdība, izlaidība, bijības trūkums? Tātad arī afekti nezina mēru: ceļš no tiem ved pie netikumiem. (11) Un tālāk: ja piešķirsi kaut vai nelielas tiesības skumjām, bailēm, iekārei un pārējām aplamajām tieksmēm, tās vairs nepaliks mūsu varā. Kāpēc? Tāpēc, ka tas, kas tās iekairina, atrodas ārpus mums: tātad tās augs atkarībā no tā, vai cēloņi, kas tām pamatā, ir lielāki vai mazāki. Bailes būs jo stiprākas, jo lielāks ir to izraisītājs vai jo tuvāk to ierauga, iekāre — jo dedzīgāka, jo bagātāks ir guvums, cerība uz kuru to modina. (12) Ja nav mūsu varā, vai mums ir afekti, tad vēl jo mazāk — cik tie ir spēcīgi. Ja ļausi tiem rasties, tie augs līdz ar saviem cēloņiem un kļūs tik stipri, cik vien var. Turklāt ievēro, ka tie, lai arī cik mazi būdami, kļūst aizvien lielāki: postīgais nekad nezina mēru. Kaut arī kaite sākumā viegla, tā iespiežas aizvien dziļāk un slimo ķermeni dažkārt pazudina vismazākā tās saasināšanās. (13) Kāds neprāts ticēt, ka tādās lietās, kuru sākums ir ārpus mūsu gribas, no mūsu gribas būtu atkarīgas to beigas! Kā varu būt pietiekami stiprs, lai izbeigtu to, ko aizkavēt esmu bijis pārāk vājš? Ir taču vieglāk nelaist sev ko klāt nekā tikt ar to galā, kad tas ir pielaists. (14) Ir cilvēki, kas runājuši par šādu atšķirību: «Savaldīgais un prātīgais cilvēks ir gan mierīgs savā garā un stājā, bet, ja kas atgadās, nav vairs tāds. Kaut arī viņš pēc savas garīgās stājas nav pakļauts satraukumam, skumjām vai bailēm, tomēr gadās daudz ārēju cēloņu, kas viņā rada satraukumu.» (15) Ar to viņi grib teikt: viņš nav ātrs dusmās, tomēr dažkārt sadusmojas, nav bailīgs, tomēr dažkārt baidās, tas ir, viņam nepiemīt bailīgums, tomēr ir pazīstamas baiļu jūtas. Ja to pieņem, tad bailes ieraduma pēc pāries bailīgumā un dusmas, reiz ielaistas dvēselē, pārveidos tās no dusmām brīvo noskaņojumu. (16) Turklāt cilvēks, kas nenoniecina ārējos cēloņus un no kaut kā baidās, tad, kad viņam par dzimteni, likumiem un brīvību būs drosmīgi jādodas pretī bultām un ugunij, to darīs tikai vilcinādamies un negribīgi. Gudro turpretī tāda iekšēja pretruna neskar.

(17) Manuprāt, vēl jāņem vērā, ka nevajag sajaukt divas lietas, kas pierādāmas atsevišķi. Ka tikumiskais ir vienīgais labums, tas ir viens slēdziens, ka laimīgai dzīvei pietiek ar tikumu — cits. Ja vienīgais labums ir tikumiskais, tad visi piekritīs, ka laimīgai dzīvei pietiek ar tikumu, bet otrādi neatzīs, ka, ja viens pats tikums dara mūs laimīgus, vienīgais labums ir tikumiskais. (18) Ksenokrats un Speusips[6] uzskata, ka cilvēks var kļūt laimīgs ar tikumu vien, tomēr tikumiskais neesot vienīgais labums. Arī Epikūrs spriež, ka laimīgs ir tas, kam ir tikums, bet ar pašu tikumu vēl nepietiekot laimīgai dzīvei, jo laimīgu darot bauda, kas rodoties no tikuma, nevis pats tikums. Aplama atšķiršana: viņš taču pats apgalvo, ka tikums nekad neesot bez baudas. Un, ja nu tā vienmēr un nesaraujami saistīta ar tikumu, tad līdz ar to pietiek ar tikumu vien, jo tikumam vienmēr klāt ir bauda, bez kuras tas nemēdz būt, arī ja ir viens. (19) Bet bezjēdzīgs ir arī apgalvojums[7], ka cilvēks gan varot kļūt laimīgs ar tikumu vien, bet ne pilnīgi laimīgs: kā tas var būt, to nevaru saprast, jo laimīga dzīve ietver pilnīgu, nepārspējamu labumu un, ja tas tā ir, tā ir pilnīgi laimīga. Ja nekas nav lielāks vai labāks par dievu dzīvi, bet laimīga dzīve ir dievišķa, tad vairs nav nekā augstāka, kur tai pacelties. (20) Turklāt, ja laimīgai dzīvei nekā netrūkst, tad jebkura laimīga dzīve ir pilnīga un starp laimīgu dzīvi un vislaimīgāko nav atšķirības. Vai tad tu šaubies, ka laimīga dzīve ir augstākais labums? Tātad, ja tajā ietverts augstākais labums, tad tā arī ir augstākā mērā laimīga. Tāpat kā augstākais labums nepieļauj kāpinājumu (jo kas vēl varētu būt virs paša augstākā?), to

nepieļauj arī laimīga dzīve, kas nepastāv bez augstākā labuma. Ja tu pieņemsi, ka viens ir laimīgāks par otru, tu uzskatīsi viņu arī par daudz laimīgāku un tev vajadzēs izšķirt neskaitāmus augstākā labuma veidus, bet es ar augstāko labumu saprotu tādu, kam vairs nav augstākas pakāpes. (21) Ja kāds ir mazāk laimīgs nekā otrs, no tā izriet, ka viņš labprātāk gribēs otra, laimīgāka cilvēka dzīvi nekā savu, bet laimīgais nevēlas nekādu citu dzīvi kā vien savējo. Un pavisam neticami ir abi šādi gadījumi: vai nu laimīgajam vēl kas paliek, ko viņš gribētu vairāk nekā to, kas viņam ir, vai arī viņš nedod priekšroku labākajam. Taču, jo prātīgāks kāds ir, jo vairāk viņš tieksies pēc vislabākā un vēlēsies to jebkurā veidā sasniegt. Bet kā var būt laimīgs tas, kas vēl var, jā, kam vēl vajag ko vēlēties? (22) Tev pateikšu, no kurienes nāk šie maldi: cilvēki nezina, ka laimīga dzīve ir tikai viena. Labāko stāvokli tai piešķir tās kādība, nevis lielums. Tāpēc ir vienalga, vai dzīve ir ilga vai īsa, plaša vai šaura, vai tā ir sadalīta pa daudzām vietām un daudziem virzieniem vai koncentrēta vienā punktā. Kas to vērtē pēc skaita, mēra un daļām, atņem tai pašu izcilāko, kas tai piemīt. Bet kas ir pats izcilākais laimīgā dzīvē? Tas, ka tā ir piepildīta. (23) Ēšanas un dzeršanas mērķis, manuprāt, ir būt paēdušam. Viens ēd vairāk, otrs — mazāk: kāda tam nozīme? Abi galu galā ir paēduši. Viens dzer vairāk, otrs — mazāk: kāda tam nozīme? Nevienam vairs neslāpst. Viens nodzīvojis vairāk gadu, otrs — mazāk: arī te nav nekādas atšķirības, ja daudzie gadi pirmo padarījuši tikpat laimīgu kā nedaudzie — otru. Tas, kuru tu sauc par mazāk laimīgu, vispār nav laimīgs: šā jēdziena nozīme nav ierobežojama.

(24) «Kas drosmīgs, tas ir bez bailēm; kas ir bez bailēm, tas nepazīst skumjas; kas nepazīst skumjas, tas ir laimīgs.» Tāds ir mūsējo secinājums. Pret to mēģina iebilst šādi: mēs nepareizu un apstrīdamu apgalvojumu pieņemot par vispāratzītu, sacīdami, ka tas, kas drosmīgs, esot bez bailēm. — «Kā tā?» saka. «Vai drosmīgais neizbīsies no viņam draudošajiem ļaunumiem? Tas liecinātu par ārprātu, gara slimību, nevis drosmi. Drosminieks, tiesa, baidās pavisam maz, bet nav pilnīgi brīvs no bailēm.» — (25) Tie, kas to saka, ieslīgst atkal tai pašā kļūdā, pieņemot mazākus trūkumus par tikumiem: cilvēks, kas baidās, kaut arī retāk un ne tik stipri, nav brīvs no šā trūkuma, tikai mazāk cieš no tā. — «Tomēr uzskatu par prātā jukušu tādu cilvēku, kas nebaidās no viņam draudošajiem ļaunumiem.» — Tev taisnība, ja tie patiešām ir ļaunumi; bet, ja viņš zina, ka tie nav nekādi ļaunumi un par ļaunumu uzskata vienīgi kaunpilno, tad viņam vajadzēs drosmīgi raudzīties uz briesmām un noniecināt visu, kas citiem iedveš bailes. Citādi, ja nebaidīties ļaunuma būtu raksturīgi muļķim un prātā jukušam, cilvēkam vajadzētu baidīties jo vairāk, jo viņš ir prātīgāks. (26) «Tad, jūsuprāt,» saka, «drosmīgais pats pakļausies briesmām?» — Nekādā ziņā: viņš no tām neizbīsies, bet vairīsies; viņam klājas būt piesardzīgam, baidīties neklājas. — «Tad viņš nebīsies nāves, cietuma, uguns un citu likteņa ieroču?» — Nē: viņš taču zina, ka tie nav nekādi ļaunumi, bet vienīgi šķiet tādi, un tos visus uzskata tikai par cilvēka dzīves baidekļiem. (27) Apraksti viņam gūstu, šaustīšanu, važas, nabadzību, slimības vai vardarbības plosītus locekļus un visu pārējo, kas vien nāk prātā: viņš to pieskaitīs pie ārprāta radītajām bailēm. No tā visa var baidīties tikai bailīgie. Vai tad, tavuprāt, ļaunums ir tas, pie kā dažkārt jānokļūst pēc paša gribas?

(28) Tu vaicāsi, kas ir ļaunums? Piekāpties tā priekšā, ko sauc par ļaunumu, un tam ziedot savu brīvību, par kuru ir jāpacieš viss: brīvība iet bojā, ja nenoniecināsim visu, kas mums uzliek jūgu. Nebūtu nekādu šaubu par to, kas pieklājas drosmīgam vīram, ja zinātu, kas ir drosme, jo tā nav nedz neapdomīga pārgalvība, nedz mīlestība uz

briesmām, nedz kāre pēc šausmām: tā ir prasme atšķirt, kas ir un kas nav ļaunums. Drosme ļoti rūpīgi sargā sevi, bet arī ļoti pacietīgi panes visu, kam piemīt tikai ļaunuma šķitums. (29) «Kā? Kad virs drosmīga vīra skausta paceļas zobens, kad pakāpeniski, citu pēc citas saplosa viņa miesas daļas, kad viņš redz izveļamies savas iekšas, kad to visu laiku pa laikam atkārto, lai viņš mocības jo stiprāk justu, un pa tikko aprepējušajām brūcēm atkal sāk tecēt asinis — vai tad teiksi, ka viņam nav bail un viņš nejūt sāpes?» — Protams, viņš jūt sāpes, jo nekāds tikums cilvēkam neatņem sajūtu, bet viņš nebaidās no tām; nepieveikts viņš no augšas raugās uz savām sāpēm. Tu vaicāsi — kāds viņam tad noskaņojums? Tāds, kāds ir cilvēkam, kas uzmundrina slimu draugu.

(30) «Kas ir ļaunums, tas kaitē; kas kaitē, tas padara sliktāku; sāpes un nabadzība nepadara mūs sliktākus; tātad tie nav ļaunumi.» — «Tas, ko jūs apgalvojat,» saka, «ir aplam, jo, ja kas kaitē, tas vēl nepadara sliktāku. Negaiss un vētra stūresvīram kaitē, tomēr nepadara viņu sliktāku.» — (31) Uz to daži stoiķi atbild, ka stūresvīrs kļūstot sliktāks negaisa un vētras dēļ, jo nevarot paveikt nodomāto un ieturēt kursu; viņš nekļūstot sliktāks savā prasmē, bet kļūstot tāds savā darbā[8]. Tiem savukārt atbild peripatētiķis: «Tātad nabadzība, sāpes un viss tamlīdzīgais arī gudro padarīs sliktāku: tas gan neatņems viņam tikumu, bet kavēs tikuma darbus.» — (32) Tas būtu pareizi sacīts, ja stūresvīrs un gudrais neatrastos atšķirīgos apstākļos. Gudrā mērķim nav jābūt dzīvē katrā ziņā īstenot visu, pie kā viņš ķeras, bet gan visu darīt pareizi; stūresvīra mērķis ir katrā ziņā kuģi ievest ostā. Prasmes ir palīdzes, kurām jāpadara, ko tās sola; gudrība ir valdniece un pavēlniece. Prasmes kalpo dzīvei, gudrība pavēl. (33) Es gan domāju, ka jāatbild citādi: vētra nepadara sliktāku ne stūresvīra prasmi, ne šīs prasmes izmantojumu. Stūresvīrs tev nav apsolījis laimi[9], bet derīgu darbu un kuģa vadīšanas prasmi; bet tā parādās jo spilgtāk, jo vairāk tai stājas ceļā kāds nejaušs spēks. Kas varēja teikt: «Neptūn, šo kuģi tikai pareizā kursā...»[10] — tas atbilst sava amata prasmei: negaiss kavē nevis stūresvīra darbu, bet sekmes. (34) «Kā tā?» vaicās. «Vai stūresvīram nekaitē apstāklis, kas viņam neļauj sasniegt ostu, kas padara viņa pūliņus veltīgus — vai nu dzen viņu atpakaļ, vai aiztur uz vietas un kuģim atņem takelāžu?» — Tas viņam kaitē nevis kā stūresvīram, bet kā cilvēkam, kas brauc pa jūru. Negaiss stūresvīra prasmi nekavē necik, bet drīzāk ļauj tai parādīties: mierīgā jūrā, skan paruna, kurš katrs var būt stūresvīrs. Laika apstākļi stāj ceļā kuģim, nevis stūresvīram, ciktāl viņš ir stūresvīrs. (35) Stūresvīram ir divas lomas: viena tam ir kopīga ar visiem, kas uzkāpuši uz tā paša kuģa, kurā viņš ir arī pasažieris, otra — īpaša, kā šā kuģa stūresvīram. Negaiss kaitē viņam kā pasažierim, nevis kā stūresvīram. (36) Turklāt stūresvīra prasme ir labums citiem: tā attiecas uz cilvēkiem, kurus viņš ved, tāpat kā ārsta prasme attiecas uz tiem, kurus viņš ārstē. Gudrība turpretim ir kopīgs labums, kas attiecas gan uz cilvēkiem, kuru vidū gudrais dzīvo, gan uz viņu pašu. Tāpēc stūresvīram varbūt tiek kaitēts ar to, ka negaiss viņu kavē izdarīt citiem solīto pakalpojumu: (37) gudrajam nekaitē ne nabadzība, ne sāpes, ne citas dzīves vētras. Tiek taču kavēta ne jau visa viņa darbība, bet tikai tā, kas attiecas uz citiem; viņš pats ir allaž darbīgs un vislielākos panākumus gūst tad, kad liktenis viņam stājas pretī: tad viņš rīkojas pašas gudrības garā, kura, kā sacījām, ir labums gan citiem, gan pašam. (38) Turklāt arī tad, kad viņu māc grūti apstākļi, nekas viņu nekavē būt noderīgam citiem. Nabadzība kavē viņu mācīt, kā tikt galā ar valsts pārvaldīšanu, bet viņš māca, kā tikt galā ar nabadzību: viņa darbība aptver visu dzīvi. Nekāds liktenis, nekādi apstākļi neatņem gudrajam iespēju rīkoties: viņš nodarbojas tieši ar to, kas viņu

kavē nodarboties ar ko citu. Viņš ir piemērots abiem gadījumiem — valdīt pār laimi un pieveikt nelaimi. (39) Viņš, apgalvoju, ir tā sagatavojies, ka viņa tikums redzams kā laimē, tā nelaimē, un viņš skatās uz pašu tikumu, nevis tā apstākļiem[11]. Tāpēc viņu nekavē ne nabadzība, ne sāpes, ne kas cits, kas novirza no ceļa nejēgas un pazudina viņus. Tu domā, ka nelaimes viņu nospiež? Nē, viņš tās izmanto savā labā. (40) Feidijs[12] prata veidot skulptūras ne tikai no ziloņkaula vien — viņš tās darināja arī no bronzas. Ja viņam būtu dots marmors vai vēl lētāks materiāls, viņš būtu radījis vislabāko, ko vien no tā var radīt. Tā gudrais attīstīs savu tikumu, ja būs iespējams, bagātībā, ja ne — tad nabadzībā; ja varēs — dzimtenē, ja ne — tad trimdā; ja varēs — būdams karavadonis; ja ne — tad būdams kareivis; ja varēs — būdams vesels, ja ne — būdams kropls. Lai arī kāds viņam tiktu liktenis, viņš izveidos no tā kaut ko ievērības cienīgu. (41) Ir zināmi plēsīgu zvēru dresētāji, kas piespiež briesmīgākos dzīvniekus, kurus sastapt vien jau iedveš šausmas, paciest cilvēku un neapmierinās ar to, ka izdzen tiem negantumu, bet arī pieradina tos tiktāl, ka dzīvo ar tiem zem viena jumta: saimnieks bāž savu roku lauvam rīklē, sargs skūpsta savus tīģerus, sīciņš etiops liek zilonim nomesties uz ceļiem un staigāt pa virvi. Tā arī gudrais ir meistars ļaunuma savaldīšanā. Sāpes, nabadzība, zākas, cietums, trimda un viss, kas vienmēr iedveš šausmas, kļūst rāms, tiklīdz nonāk pie viņa. Paliec sveiks!

[1] Stoiķi.

[2] Sal. 82, 24.

[3] *Brīvs no afektiem — imperturbatus.* Iespējams arī tulkojums «mierīgs, nesatraukts».

[4] *Lada* — slavens Maķedonijas Aleksandra laika skrējējs. Pēc cita teksta varianta tulkojums skanētu: «..ja kāds apbrīnotu savu ātrumu..»

[5] Vergilijs, «Eneīda», VII, 808—811 (par volsku valdnieka meitu — kareivīgo Kamillu), atdzejojis A. Ģiezens.

[6] *Speusips* (ap 394—334) — Platona māsasdēls, kas pēc Platona nāves bija Akadēmijas priekšgalā (347—339). *Ksenokrats* (ap 396—314) — Akadēmijas galva pēc Speusipa (no 339. g.). Viņam piedēvē filozofijas iedalījumu loģikā, fizikā (= dabas filozofijā) un ētikā.

[7] Akadēmiķu.

[8] Šajā konkrētajā gadījumā.

[9] T. i., laimīgu braucienu.

[10] Papildināms «nogremdē!». Seno autoru bieži pieminēts kāda Rodas stūrmaņa izteikums. Doma: lai kuģa bojāeja nebūtu stūrmaņa vaina.

[11] *materiam,* burtiski: vielu.

[12] *Feidijs* — sk. 9, 6. piez.

86. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Rakstu tev pašās Scīpiona Afrikānieša lauku mājās,[1] parādījis godu viņa veļiem un altārim, ko uzskatu par lielā vīra kapa vietu.[2] Esmu pārliecināts, ka viņa dvēsele atgriezīsies debesīs, no kurienes nākusi, — nevis tāpēc, ka viņš vadījis lielus karapulkus (tādi bijuši arī negantajam Kambīsam[3], kuram viņa negantums nesis laimi), bet izcilās savaldības un pienākuma apziņas dēļ, kura, manuprāt, tai laikā, kad viņš

atstāja dzimteni, pelnī vēl lielāku apbrīnu nekā tad, kad viņš to sargāja. Vai nu Scīpionam vajadzēja atstāt Romu, vai Romai atteikties no brīvības.[4] (2) Viņš teica: «Es necik nevēlos ierobežot ne likumus, ne pastāvošo iekārtu. Lai visi pilsoņi tiesībās ir vienlīdzīgi. Izmanto manus veikumus bez manis, dzimtene! Es biju tavas brīvības pamats, būšu arī tās pierādījums: eju projām, ja esmu kļuvis lielāks, nekā tev nāk par labu.» (3) Kā lai neapbrīnoju šo dvēseles dižumu, ar kādu viņš devās labprātīgā trimdā un atbrīvoja valsti no smaguma[5]? Attīstība bija sasniegusi tādu pakāpi, ka vai nu brīvība darītu pāri Scīpionam, vai Scīpions brīvībai. Ne viens, ne otrs nebūtu taisnīgi. Tāpēc viņš atbrīvoja vietu likumam un patvērās Liternā, uzdāvādams valstij savu trimdu, tāpat kā bija tai uzdāvājis Hannibala trimdu.[6] (4) Es redzēju viņa no kvadriem uzbūvēto lauku māju, mūri, kas apjož parku, mājas abās pusēs nocietinājumam uzceltos torņus, lejpus ēkām un dārza iekārtoto ūdens tvertni, kas būtu pietiekama veselas armijas apgādei, šauro un pēc sena paraduma tumšo pirti: mūsu senči uzskatīja, ka siltums iespējams tikai tumšā pirtī. (5) Man sagādāja lielu prieku apcerēt Scīpiona un mūsu dzīves veidu. Šajā kaktiņā Kartāgas bieds, kam Roma var pateikties par to, ka tikusi ieņemta tikai vienu reizi,[7] mazgāja savu lauka darbos nokausēto miesu, jo viņš norūdījās strādājot un pēc senču paraduma zemi apstrādāja pats. Viņš stāvēja zem šā necilā jumta, viņu nesa šī vienkāršā grīda: kas gan tagad izturētu šādu mazgāšanos?

(6) Ikviens uzskata sevi par nabagu un nožēlojamu, ja sienās nelaistās lieli, dārgi apļi[8], ja Aleksandrijas marmorā nav inkrustētas Numīdijas marmora plāksnītes, ja tās nav visapkārt rūpīgi noklātas ar raibu, izgleznojumam līdzīgu vaska kārtu, ja velvētos griestus neklāj stikls, ja Tasas akmens[9], kas kādreiz bija tikai retumis sastopams vienā otrā templī, neietver baseinus, kuros gremdējam savas no lielas sviedrēšanās sausās miesas, ja ūdens tajos netek no sudraba krāniem. (7) Taču līdz šim runāju vienīgi par plebeju ūdensvada caurulēm. Bet ja tikšu līdz brīvlaisto[10] pirtīm? Cik tur skulptūru, cik kolonnu, kas neko nebalsta, bet novietotas tikai greznuma pēc, lai pirts izmaksātu vairāk! Cik ūdens, kas ar troksni plūst lejup pa pakāpieniem! Mēs izsmalcinātībā esam nonākuši tiktāl, ka gribam vairs tikai pa dārgakmeņiem staigāt.

(8) Šajā Scīpiona pirtī ir pavisam mazi lodziņi, nē, drīzāk šķirbas, kas izcirstas akmens sienā, lai ielaistu gaismu, nekaitējot mūrim. Bet tagad sauc par tarakānu midzeni pirtis, kas nav tā iekārtotas, lai augu dienu pa plašiem logiem iespīdētu saule,[11] lai varētu reizē mazgāties un sauļoties un no vannas būtu redzami lauki un jūra. Tāpēc pirtis, uz kuru iesvētīšanu bija saskrējuši ļaudis, kas pauda savu apbrīnu, tiek pieskaitītas pie novecojušām, jo greznumkāre, lai pārspētu pati sevi, izdomājusi ko jaunu. (9) Bet agrāk pirtu bija maz un tām nebija nekādu izgreznojumu: kāpēc arī vajadzētu izgreznot mantu, kam ir ceturtdaļasa vērtība[12] un kas izgudrota lietošanai, nevis izpriecai? Tad nelēja klāt ūdeni,[13] netecēja pastāvīgi svaiga ūdens strūkla kā no karsta avota un neuzskatīja par svarīgu, cik dzidrs ir ūdens, kurā noskaloja netīrumus. (10) Taču, labie dievi, cik patīkami ienākt šajās tumšajās pirtīs ar vienkāršu apmetumu, zinot, ka, būdams edīls[14], Katons vai Fabijs Maksims[15], vai kāds no Kornēlijiem[16] pats ar savu roku pārbaudīja temperatūru! Arī šo pienākumu pildīja dižciltīgākie edīli, ieiedami vietās, kas bija paredzētas tautai, un pieprasīja tīrību un veselībai noderīgu temperatūru, nevis tādu, kāda nesen izdomāta un tik ļoti līdzīga ugunsgrēkam, ka te vajadzētu dzīvu mazgāt noziegumā pieķertu vergu. Man šķiet, vairs nav atšķirības starp siltu un verdošu peldi. (11) Viens otrs tagad nosoda Scīpiona neaptēstību, tāpēc ka viņš savā sviedrētavā

neielaida saules starus pa plašiem vizlas logiem, nesautējās spilgtā gaismā, gaidīdams, līdz pirtī sagremos savu ēdienu.[17] Tavu nožēlojamu cilvēku! Viņš neprata dzīvot! Viņš mazgājās nevis filtrētā ūdenī, bet bieži vien arī duļķainā un, kad stipri lija, gandrīz vai dubļainā. Un viņam bija maza bēda par to, ka viņš tā mazgājas, jo nāca tur noskalot sviedrus, nevis ziežameļļu. (12) Ko gan, tavuprāt, tagad teiktu par to? — «Es Scīpionu neapskaužu: kas tā mazgājās, patiešām dzīvoja trimdā.» — Un ja tu vēl zinātu, ka viņš pirtī pat nemazgājās katru dienu! Kā stāsta cilvēki, kas saglabājuši atmiņā Romas senās paražas, viņi ik dienas mazgājuši tikai darbā novārtītās rokas un kājas, bet visu miesu — reizi astoņās dienās. Te nu kāds sacīs: «Man skaidrs, cik netīrīgi viņi bijuši. Pēc kā viņi, tavuprāt, oduši?» — Pēc karadienesta, darba, kā vīri. Kopš izgudrotas spodrās pirtis, cilvēki kļuvuši netīrāki. (13) Ko saka Horācijs, gribēdams aprakstīt bēdīgi slavenu, ar savu izlutinātību pārāk pazīstamu cilvēku?

Smaržo pēc pastilām Rufils.[18]

Iedomājies Rufilu mūsu dienās: viņš šķistu ožam pēc āža un būtu Gargonija vietā, kuru Horācijs pretstata Rufilam. Tagad nepietiek vispār ziesties ar eļļu — tas jādara divas vai trīs reizes dienā, lai tā uz miesas neizgarotu. Vai tad ir jābrīnās, ka viņi lepojas ar šo smaržu kā ar savējo?

(14) Ja tas viss tev šķiet pārāk pesimistiski, tad vaino lauku mājas, kur no Egiala, ļoti centīga saimnieka[19] (viņam tagad pieder šis lauku īpašums), uzzināju, ka pārstādīt var arī ļoti vecus kokus. Tas jāzina mums, vecajiem, kas visi stādām olīvkokus citiem.[20] Redzēju, ka viņš pārstāda trīsgadīgus un četrgadīgus kokus, nebūdams apmierināts ar to augļiem. (15) Arī tu[21] patversies zem koka, kas

Lēni aug un ēnu spēs vienīgi mazbērniem dāvāt,[22]

kā saka mūsu Vergilijs, kam rūpēja nevis, lai vārdi būtu jo patiesāki, bet lai tie būtu jo skaistāki, un kas negribēja mācīt zemkopjus, bet priecēt lasītājus. (16) Apejot visu pārējo, uzrakstīšu tikai vēl to, kam bija jāuzduras taisni šodien:

Pupas sēj ziedoņa laikā, tad, Mēdijas āboliņ, tevi
Sagaida irdena vaga, nāk gadskārtas rūpes par sāri.[23]

Vai šos augus sēj vienlaikus un abus pavasarī, par to vari spriest no tā: tagad, kad rakstu tev, ir jūnijs, un tas jau tuvojas jūlijam, bet es redzēju vienā un tai pašā dienā novācam pupas un sējam sāri.[24]

(17) Atgriežos pie olīvkokiem, kurus redzēju pārstādām divējādi. Lielu koku stumbrus viņš pārnesa, apgriezis zarus līdz vienas pēdas garumam, kopā ar sakņu dzinumiem; saknes viņš nogrieza, atstājis tikai mezglu, no kura tie atzarojās. To viņš iemērca vircā un ielika bedrē, kuru ne vien aizbēra ar zemi, bet arī mīdot noblietēja. (18) Viņš apgalvo, ka nekas neesot iedarbīgāks par tādu piemīdīšanu, kā viņš to sauc, jo tā atvairot salu un vēju; turklāt stāds tad tiekot mazāk kustināts, un tas ļaujot augošajām saknēm attīstīties un nostiprināties augsnē; tās vēl esot trauslas un tik tikko turoties pie stāda, tā ka vismazākais satricinājums tās neizbēgami nolaužot. Pirms koka ierakšanas viņš mazliet nokasa mizu, jo no katras vietas, kur koksne atkailināta, veidojoties, kā viņš saka, jaunas saknes. Stumbrs nedrīkst pacelties virs zemes vairāk par trim vai četrām pēdām; tad tas drīz no pašas apakšas sāk zaroties un nebūs, kā tas ir veciem olīvkokiem, pa lielākai daļai sauss un grubuļains. (19) Otrs dēstīšanas veids bija šāds. Viņš spēcīgos

zarus ar vēl mīkstu mizu, kādi mēdz būt pavisam jauniem kokiem, iedēstīja tādā pašā veidā. Tie paceļas mazliet lēnāk, bet, tā kā aug it kā no spraudeņa, nav ne kropli, ne nīkulīgi. (20) Tāpat vēl redzēju, kā viņš pārstāda vecu vīnogulāju. Arī tā sīkās saknītes pēc iespējas jāsaņem kopā, tad vīnogulājs bagātīgāk jānoklāj ar zemi, lai saknes attīstās arī no stumbra. Redzēju ne vien februārī, bet arī marta beigās pārstādītus vīnogulājus, kas jau iesakņojušies un apņem svešās gobas[25]. (21) Bet, viņš teica, visiem šiem, tā sakot, lielstumbra kokiem esot jāpalīdz ar ūdeni no apakšzemes tvertnes; ja tas līdz, tad lietus esot mūsu varā.

Vairāk netaisos tev neko mācīt, lai nepadarītu tevi par savu sāncensi, tāpat kā Egials padarījis mani par tādu sev. Paliec sveiks!

[1] Domātas ir Pūblija Kornēlija Scīpiona Afrikāniešа Vecākā (sk. 24, 8. piez.) lauku mājas Liternā (sk. 51, 8. piez.).

[2] Līvijs vēstī, ka Scīpions licis sevi apglabāt Liternas lauku mājās un turpat uzcelt pieminekli, jo nav vēlējies tikt apglabāts nepateicīgajā dzimtenē (t.i., Romā). Līvijs pats redzējis pieminekli Liternā, taču piebilst, ka par pašu kapa vietu īstas skaidrības neesot.

[3] *Kambīss* II, Persijas valdnieks (529—522), Ēģiptes iekarotājs (525/524). Hērodots savas Vēstures III grāmatā raksturo viņu kā dusmās nevaldāmu despotu.

[4] Pēc cita teksta varianta tulkojums skanētu: «Vai nu Scīpionam bija jābūt Romā, vai Romai brīvai.»

[5] T. i., no bažām, ka viņš varētu savu autoritāti ļaunprātīgi izmantot.

[6] Tas nav jāsaprot burtiski. Pēc sakāves 2. pūniešu karā Hannibals vairākus gadus pārvaldīja Kartāgu, bet 195. g. pr. Kr., ierodoties romiešu sūtņiem, kas prasīja viņa izdošanu, aizbēga pie Sīrijas valdnieka Antioha III.

[7] 390. vai 387. g. pr. Kr., kad to ieņēma galli.

[8] Apaļi spoguļi vai apļi ar dažādkrāsu marmora inkrustācijām.

[9] *Tasas akmens* — rupjgraudainais baltais marmors no Tasas salas (Egejas jūrā).

[10] *Brīvlaistie* veidoja «jaunbagātnieku» slāni.

[11] Tarakāni bēg no gaismas.

[12] *Ceturtdaļasa* bija parastā maksa pirtī.

[13] Pa cauruļvadiem.

[14] *Edīli* — amatpersonas, kuru pienākumos ietilpa arī uzraudzība pār pilsētas labierīcībām.

[15] *Katons* (Vecākais) — sk. 7, 6. piez. Kvints *Fabijs Maksims* (miris 203. g. pr. Kr.) — karavadonis 2. pūniešu karā. Viņš vairījās no atklātas kaujas ar Hannibalu un par to dabūja iesauku *Cunctator* (Vilcinātājs). Dzejnieks Ennijs par viņu saka (heksametrā): *Unus homo nobis cunctando restituit rem* — Viens tik cilvēks mums vilcinoties ir izglābis valsti.

[16] *Kornēliji* — sena romiešu dzimta, pie kuras piederēja arī Scīpioni.

[17] Daži ārsti uzskatīja, ka sviedrēšanās pirtī veicina gremošanu.

[18] «Satīras», I, 2, 27. Visa vārsma skan:

Smaržo pēc pastilām Rufils, bet Gargonijs savkārt pēc āža.

Pastilas — košļājamas sasmaržinātas miltu bumbiņas.

[19] *pater familiae* — burtiski: ģimenes tēvs.

[20] T. i., ja tos audzē no sēklām, jo viņiem maz izredžu nodzīvot tik ilgi, lai paši ievāktu augļus.

[21] Lucīlijs, kas ir pietiekami jauns, lai pats, tāpat kā Vergilija vārsmā minētie mazbērni, pieredzētu koku dodam ēnu.

[22] Vergilijs, «Georgikas», II, 58.

[23] Vergilijs, «Georgikas», I, 215—216, atdzejojis A. Ģiezens. *Mēdijas āboliņš* — lucerna.

[24] Seneka atrodas siltākā klimatiskā joslā (Itālijas dienvidos), bet Vergilijs domājis par Mantujas apvidu.

[25] Pie kurām tos pārstādot piesēja.

87. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Esmu piedzīvojis avāriju, vēl neuzkāpis uz kuģa.[1] Kā tas noticis, nepiebildīšu, lai tu nedomātu, ka arī tas pieskaitāms pie stoiķu paradoksiem, no kuriem gan neviens nav nepareizs vai tik dīvains, kā varētu likties no pirmā acu uzmetiena, — to pierādīšu tev, ja vēlies un pat ja nevēlies. Šimbrīžam ceļojums man pierādījis, cik daudz mums lieka un cik viegli varam pēc sava ieskata atmest visu, kā trūkumu nejūtam, ja to mums kādreiz atņem nepieciešamība. (2) Ar pavisam nedaudz vergiem, cik varēja sakāpt vienos ratos, bez jebkādām mantām, izņemot tās, kas bija mugurā, mēs abi, es un mans Maksims[2], jau divas dienas vadām jo laimīgu dzīvi. Matracis uz zemes, es — uz matrača. Viens no mūsu apmetņiem kļuvis par paklāju, otrs — par segu. (3) No mūsu brokastīm neko atņemt nevar: tās ir gatavas stundas laikā, un tajās nekad netrūkst ne žāvētu vīģu, ne rakstāmplāksnītes; ja ir maize, viģes man ir pavalgs, ja nav, tad tās ir maizes vietā. Tās man ik dienas sagādā Jaungadu,[3] ko vēršu sev par svētīgu un laimīgu ar labām domām un gara pacilātību, kurš visaugstāks ir tad, kad atbrīvojies no visa sveša un radis mieru, nekā nebīstoties, un bagātību, nekā nevēloties.

(4) Rati, kuros sēžu, ir vienkārši zemnieku rati. Mūļi kust uz priekšu, tā apliecinādami, ka ir dzīvi, mūļu dzinējs basām kājām — un ne jau tveices dēļ. Ar grūtībām piespiežu sevi ļaut cilvēkiem šos ratus uzskatīt par manējiem: joprojām manī ir aplams kauns par to, kas ir pareizi, un ikreiz, kad sastopam smalkāku ceļinieku pulku, neviļus sarkstu — pierādījums, ka tas, ko atzīstu par pareizu, ko cildinu, vēl nav manī stingri un negrozāmi nostiprinājies. Kas sarkst trūcīgos ratos, tas dižosies ar dārgiem. (5) Pagaidām esmu sasniedzis pārāk maz: vēl neuzdrošinos atklāti rādīt savu pieticību; vēl joprojām man rūp citu ceļinieku domas. Taču vajadzētu pacelt balsi pret visa cilvēkdzimuma aizspriedumiem: «Jūs esat bez prāta, jūs maldāties, esat vai mēmi aiz apbrīna par lieko, nevienu nevērtējat pēc viņa būtības. Kad ir runa par jūsu īpašumu, jūs, būdami visrūpīgākie aprēķinātāji, apsverat visos sīkumos, kuriem varat vai nu aizdot naudu, vai izdarīt pakalpojumus (jo arī tos jūs iegrāmatojat kā aizdevumus): viņam pieder plaši īpašumi, bet ir lieli parādi; (6) viņam ir skaista māja, bet tā iegādāta par svešu naudu; neviens nevarētu tik viegli reprezentēties ar krāšņāku saimi,[4] bet viņš neatdod parādus, un, ja samaksās kreditoriem, viņam nekas nepaliks pāri.» — Tāpat jums vajadzētu rīkoties arī citur un sīki pārbaudīt, cik katram ir sava. (7) Tu uzskati viņu par bagātu, tāpēc ka zelta trauki viņam ir līdzi arī ceļā, tāpēc ka viņam ir zemes īpašumi visās provincēs, tāpēc ka viņš šķirsta biezu parādnieku grāmatu, tāpēc ka viņam pieder tik daudz zemes pie pašas pilsētas[5] un viņu apskaustu pat tad, ja tā viņam būtu tuksnesīgajā Apūlijā[6]. Kaut arī tu uzskaitīsi to visu, viņš tomēr ir nabags. Kāpēc? Tāpēc, ka viņš ir parādā. — «Cik?» vaicāsi. — Visu — ja vien neuzskati, ka ir atšķirība, vai viņš saņēmis aizdevumu no kāda cilvēka vai likteņa. (8) Kāda tam nozīme, ka viņa mūļiem labs barojums un tie ir vienādu spalvu? Kāda nozīme šiem ar kokgriezumiem rotātajiem ratiem?

> Spārnkāju zirgi, ar izšūtu drēbi un purpuru segti;
> Zelta faleras karājas viņiem gar krūtīm un kaklu,
> Ietērpti zeltā, ar zobiem tie košļā zeltkaltus laužņus.[7]

Tas viss nevar padarīt labāku ne kungu, ne mūli. (9) Marks Katons Cenzors[8], kas, tāpat kā Scīpions, piedzima valstij par svētību (viens karoja ar ienaidniekiem, otrs ar mūsu tikumiem), jāja uz klepera, kuram vēl uzkrāva seglu somas, lai viss vajadzīgais būtu līdzi. Ai, kā man gribētos, lai viņš tagad uz ceļa sastaptu kādu no bagātajiem švītiem, kuri dzen sev pa priekšu kurjerus, numīdiešus[9] un biezu putekļu mākoni! Tāds, bez šaubām, liktos smalkāks nekā Katons, un arī pavadoņu viņam būtu vairāk — viņam, kas visā šajā greznībā nekādi nevar izlemt, vai salīgt zobenam vai medību nazim![10] (10) Kas tā bija par rotu gadsimtam, kad triumfu svinējušais karavadonis, bijušais cenzors un — kas ir svarīgāk par visu — pats Katons apmierinājās ar vienu vienīgu zirģeli, pat tā daļu, jo pārējo aizņēma saiņi, kas nokarājās gar abiem sāniem! Vai tu nedotu priekšroku šim vienam zirgam, kuru Katons pats sukāja, un nevis šiem labi barotajiem rumakiem, Astūrijas aidiniekiem un rikšotājiem?

(11) Taču redzu, ka šī viela ir nebeidzama, ja vien pats nenospraudīšu sev robežas. Tāpēc vairs nerunāšu par to, ka cilvēks, kurš pirmais bagāžu ir nosaucis par «traucēkli»[11], bez šaubām, nākotnes apstākļus paredzējis tādus, kādi tie tagad ir.

Un tagad gribu tev atstāstīt pavisam nedaudzus mūsējo secinājumus, kas attiecas uz tikumu, par kuru apgalvojam, ka tas esot pietiekams laimīgai dzīvei. (12) «Kas ir labs, padara cilvēkus labus, jo arī tas, kas ir labs mūzikā, padara cilvēku par mūziķi; nejaušais nepadara mūs labus; tātad tas nav labums.» Peripatētiķi uz to atbild, ka mūsu pirmais apgalvojums esot nepareizs. «No tā, kas ir labs,» viņi saka, «nekļūstam katrā ziņā labi. Mūzikā ir kaut kas labs, piemēram, flauta, stīga vai jebkurš spēlēšanai piemērots instruments, taču nekas no tā nepadara cilvēku par mūziķi.» (13) Uz to atbildēsim: «Jūs nesaprotat, kādā nozīmē sakām «labais mūzikā». Proti, mēs nerunājam par to, ar ko mūziķis apgādāts, bet par to, kas viņu padara par tādu: tu domā par mākslas rīkiem, nevis par pašu mākslu. Bet, ja pašā mūzikā ir kas labs, tas katrā ziņā padarīs cilvēku par mūziķi.» Paskaidrošu to sīkāk ar paša izklāstu. (14) Par labo mūzikā runājam divējādā nozīmē: tas apzīmē gan to, kas sekmē mūziķa veikumu, gan to, kas veicina pašu mākslu. Uz veikumu attiecas darbarīki — flautas, ērģeles[12], stīgas, bet uz pašu mākslu tie neattiecas. Proti, mākslinieks tāds ir arī bez tiem, kaut gan varbūt savu mākslu nevar likt lietā. Cilvēkam tāda divējādība nepastāv: labums cilvēkam un dzīvei ir viens un tas pats.

(15) «Kas var tikt ļoti nicināmam, zemiskam cilvēkam, nav labums: bagātība tiek gan savedējam, gan gladiatoru apmācītājam; tātad bagātība nav labums.» — «Tas, ko te apgalvojat, ir nepareizi,» sacīs, «jo filoloģijā, dziedniecībā un kuģa vadīšanā, kā redzam, labums dažkārt tiek arī pavisam neciliem cilvēkiem.» — (16) Taču šīs prasmes nevienam nav apsolījušas dvēseles lielumu, tās netiecas uz augšu un nenoraida nejaušo: tikums ceļ cilvēku augšup un noliek viņu pāri visam, kas mirstīgajiem ir dārgs. Tas pārāk netiecas pēc tā, ko sauc par labumiem, nedz pārāk bīstas tā saukto ļaunumu. Helidonam[13], kādam no Kleopatram mīluļiem, piederēja milzīga bagātība. Nesen Nātāls[13], vīrs ar tiklab nekrietnu, kā netīru mēli (sievietes attīrījās viņam mutē), kļuva daudzu cilvēku mantinieks un arī atstāja daudzus mantiniekus. Tad kā? Vai nauda padarīja viņu netīru vai viņš pats aptraipīja naudu? Tā dažiem cilvēkiem iekrīt klēpī kā denārijs kloākā. (17) Tikums stāv tam visam pāri; par to spriež pēc paša vērtības, un tas neko, kas var būt sastopams visur, neuzskata par labumu. Bet dziedniecība un kuģa vadīšana neliedz sev un savējiem apbrīnot tādas lietas: arī tas, kas nav krietns vīrs, tomēr var būt ārsts, var būt stūresvīrs vai filologs tikpat labi, nudien, kā pavārs. Kam nav lemts, ka viņam pieder

jebkura lieta, to arī nenosauksi jebkurā vārdā: kas kādam pieder, tāds ir arī viņš pats. (18) Naudas lāde vērta tik, cik tajā ir, bet pati ir tikai piedeva tam, kas tajā ir. Kurš gan piešķirs pilnam naudas makam citu vērtību nekā to, kāda ir naudas summai tajā? Tāpat ir ar lielu bagātību īpašniekiem: viņi ir tikai to piedevas un piedēkļi. Ar ko tad gudrais ir liels? Ar savu lielo garu. Tātad pareizi teikts: kas var tikt arī ļoti nicinātam cilvēkam, tas nav labums. (19) Tāpēc nekad neatzīšu par labumu nejutību pret sāpēm: tā ir arī cikādei, ir arī blusai. Pat mieru un brīvību no raizēm neatzīšu par labumu: kam ir vēl lielāks miers nekā tārpam?

Tu vaicāsi — kas cilvēku padara par gudro? Tas pats, kas dievu padara par dievu. Tev jāpiešķir viņam kas dievišķs, kas debesīgs, lielisks. Labais netiek jebkuram, nedz tas pacieš jebkuru īpašnieku. (20) Raugi,

> Kas šeit var padoties labi, ko novads šis atteiksies ražot;
> Labības lauki šeit padodas labāk, tur vīnāju stīgas,
> Citur kur kokos briest augļi un savvaļā viļņojas zāle.
> Vai gan tu neredzi to, ka Tmols tev dod safrāna smaržas,
> Indija — ziloņa kaulu, bet sabieši vīraku sūta,
> Smirdīgos bebrtaukus Ponts un puskailie halibi — dzelzi.[14]

(21) Visas šīs lietas sadalītas pa dažādiem novadiem, lai cilvēkiem būtu nepieciešami savstarpēji sakari, ja viņiem citam no cita kas vajadzīgs. Arī augstākajam labumam ir savs mājoklis: tas nerodas tur, kur rodas ziloņkauls, kur rodas dzelzs. Tu vaicā — kur ir mājoklis augstākajam labumam? Dvēselē. Ja tā nav tīra, neaptraipīta, tā dievu neuzņem. (22) «Labais nerodas no ļaunā, bet bagātība to dara, jo rodas no alkatības; tātad bagātība nav labums.» — «Nav taisnība,» saka, «ka labais nerodas no ļaunā, jo tempļa aplaupīšana un zagšana ienes naudu. Tiesa, tempļa aplaupīšana un zagšana ir ļaunums, bet tikai tāpēc, ka rada vairāk ļauna nekā laba, jo nes gan guvumu, bet līdz ar bailēm, nemieru, dvēseles un miesas ciešanām.» — (23) Kas to apgalvo, tam katrā ziņā jāpieņem, ka tempļa aplaupīšana ir gan ļaunums, jo nodara daudz ļauna, bet arī zināmā mērā labums, jo dod arī kādu labumu. Vai iespējams vēl kas baismīgāks? Un tomēr esam pilnīgi pārliecināti, ka tempļa aplaupīšanu, zādzību un laulības pārkāpšanu pieskaita pie labumiem! Cik daudzi, ko nozaguši, nenosarkst, cik daudzi dižojas ar to, ka pārkāpj laulību! Par sīku tempļa aplaupīšanu soda, par lielu — apbalvo ar triumfu. (24) Turklāt tempļa aplaupīšana, ja tā vispār zināmā mērā ir labums, būs arī vēl jāuzskata par godīgu un pareizu rīcību, bet tas neviena cilvēka prātam nav aptverams. Tātad labais nevar rasties no ļaunā. Ja tempļa aplaupīšana, kā sakāt, ir ļaunums tikai tāpēc, ka nodara daudz ļauna, tad pietiek atlaist sodu un apsolīt drošību, lai tā visā pilnībā kļūtu par labumu. Taču pats lielākais sods par noziegumiem ir tajos pašos. (25) Tu maldies, apgalvoju, ja sodu gaidi no bendes vai cietuma. Sodu par noziegumu saņem tūlīt, tikko tas izdarīts, nē, kamēr to izdara. Tādējādi no ļaunā nerodas labais, tāpat kā vīģe nerodas no olīvkoka; auglis atbilst sēklai: labais nevar izvirst. Kā no zemiskā nerodas tikumiskais, tā arī no ļaunā nerodas labais, jo tikumiskais un labais ir viens un tas pats.

(26) Daži no mūsējiem uz to atbild: «Pieņemsim, ka nauda ir labums, lai arī kur tā iegūta. Tomēr nauda nav radusies no tempļa aplaupīšanas, kaut gan iegūta, aplaupot templi. Saproti to šādi: vienā un tai pašā traukā ir gan zelts, gan odze. Ja tu izņem zeltu no trauka, tu to neizņem tāpēc, ka tur ir odze: nevis tāpēc, apgalvoju, trauks man dod zeltu, ka tajā ir odze, bet dod zeltu, kaut gan tajā ir odze. Tā arī guvums no tempļa

aplaupīšanas rodas nevis tāpēc, ka laupīšana ir zemiska un noziedzīga, bet tāpēc, ka tā arī dod guvumu. Tāpat kā minētajā traukā ļaunums ir odze, nevis zelts, kas atrodas līdzās odzei, arī templa aplaupīšanā nevis guvums ir ļaunums, bet noziegums.» (27) Tam nepiekrītu: apstākļi abos gadījumos ir pavisam atšķirīgi. Pirmajā varu zeltu paņemt bez odzes, otrā nevaru tikt pie guvuma, neaplaupot templi: guvums še neatrodas līdzās noziegumam, bet ir tajā ietverts.

(28) «Ja, vēlēdamies ko sasniegt, pieredzam daudz ļauna, tad tas, ko vēlamies, nav nekāds labums; vēlēdamies sasniegt bagātību, pieredzam daudz ļauna; tātad bagātība nav labums.» — «Jūsu secinājums,» saka, «ietver divus apgalvojumus. Pirmkārt: vēlēdamies sasniegt bagātību, pieredzam daudz ļauna. Bet daudz ļauna pieredzam arī, vēlēdamies sasniegt tikumu: kāds cilvēks, pētnieciskos nolūkos braukdams pa jūru, pieredz kuģa bojāeju, cits tiek saņemts gūstā. (29) Otrs apgalvojums ir šāds: tas, kā dēļ pieredzam ko ļaunu, nav labums. Taču no tā neizriet, ka pieredzam ļaunu bagātības vai baudu dēļ; vai, ja bagātības dēļ tiešām pieredzam daudz ļauna, tad tā ne vien nav labums, bet ir ļaunums. Taču jūs sakāt tikai, ka bagātība nav labums. Turklāt atzīstat, ka bagātība arī kaut kam ir noderīga, pieskaitāt to pie patīkamā, bet saskaņā ar šiem pašiem apsvērumiem tā pat nebūs nekas patīkams, jo sagādā mums daudz nepatīkama.» (30) Uz to daži atbild: «Jūs maldāties, nepatikšanās vainodami bagātību. Tā nevienam nedara pāri: ikvienam kaitē vai nu paša muļķība, vai citu nelietīgums. Tā arī zobens nevienu nenogalina, bet tikai ir nogalinātāja ierocis. Tātad ne bagātība tev kaitē, ja tev tiek kaitēts bagātības dēļ.» (31) Poseidonijs[15], manuprāt, spriež pareizāk, sacīdams, ka bagātība ir ļaunā cēlonis nevis tāpēc, ka pati ko dara, bet tāpēc, ka skubina darīt. Viens ir darbīgais cēlonis, kas neizbēgami kaitē uzreiz, otrs — iepriekšējais. Šāds iepriekšējs cēlonis ietverts bagātībā: tā padara cilvēku uzpūtīgu, sagādā viņam nenovīdību, apmāj viņa prātu tiktāl, ka valodas par viņa naudu, kaut arī viņam kaitēs, tomēr iepriecina viņu. (32) Bet visam labajam jābūt brīvam no vainas: tas ir tīrs, nesamaitā dvēseli un nesatrauc to; tas dvēseli gan pacilā, padara plašāku, taču bez uzpūtības. Labais rada paļāvību, bagātība — pārdrošību; labais rada gara lielumu, bagātība — pašpārliecinātību, bet pašpārliecinātība nav nekas cits kā mānīgs lieluma šķitums. (33) «Tādējādi,» saka, «bagātība ne vien nav labums, bet ir ļaunums.» — Tā būtu ļaunums, ja kaitētu pati par sevi, ja, kā sacīju, ietvertu darbīgu cēloni, taču tā ietver tikai iepriekšēju cēloni, kas ne vien uzbudina dvēseles, bet arī pievelk, jo bagātība rada patiesībai līdzīgu labuma šķitumu, kam vairākums notic. (34) Arī tikumā ietverts iepriekšējs cēlonis, kas rada nenovīdību, jo daudzus apskauž gudrības, daudzus — taisnīguma dēļ. Taču šis cēlonis nav ietverts tikuma būtībā un tam nav patiesības šķituma: gluži otrādi — tikums sniedz cilvēku dvēselēm patiesībai atbilstošāku priekšstatu, aicinādams tās tikumu mīlēt un apbrīnot.

(35) Poseidonijs apgalvo, ka secinājumam jāskan šādi: «Kas dvēselei nedod ne lielumu, ne paļāvību, ne mieru, tas nav labums; bagātība, veselība un tamlīdzīgas lietas neko tādu nedara, tātad nav labumi.» Šo secinājumu Poseidonijs vēl pastiprina šādā veidā: «Kas dvēselei nedod ne lielumu, ne paļāvību, ne mieru, turpretim rada pašpārliecinātību un iedomību, tas ir ļaunums. Uz šiem trūkumiem mūs virza nejaušais, tātad tie nevar būt labumi.» (36) «Bet tādā kārtā šīs lietas pat nebūs nekas patīkams.» — Patīkamajam ir cits raksturs nekā labumam: patīkamais ir tas, kur vairāk noderīga nekā apgrūtinoša; labumam jābūt tīram un viscaur nekaitīgam. Nevis tas ir labums, kas lielākoties noderīgs, bet tas, kas tikai noderīgs. (37) Turklāt patīkamais attiecas arī uz dzīv-

niekiem, arī uz nepilnīgiem cilvēkiem un muļķiem. Tātad tas var būt arī sajaukts ar nepatīkamo, taču tiek dēvēts par patīkamo, vērtējot pēc tā, kā tajā ir vairāk: labums attiecas tikai uz gudro, un šim labumam jābūt bez vainas.

(38) Un tagad saņem drosmi: tev vēl palicis tikai viens mezgls, toties herkulisks. «No ļaunā nerodas labais; no daudzām nabadzībām rodas bagātība; tātad bagātība nav labums.» — Šo secinājumu mūsējie neatzīst. To izdomājuši peripatētiķi un paši arī atrisina. Bet Poseidonijs saka, ka Antipatrs[16] šo pa visām dialektiķu skolām novazāto sofismu atspēkojot šādi: (39) «Runājot par nabadzību, domāts nevis kas piederīgs, bet kas atņemts[17] jeb, kā senatnē teica, kas «atrauts»[18] (grieķi saka «*katá stérēsin*»[19]), tātad runā nevis par to, kas ir, bet par to, kā nav. Ar daudziem tukšumiem neko nevar piepildīt: bagātību veido daudz kas esošs, nevis daudz kas neesošs. Tu saproti nabadzību,» viņš saka, «citādi, nekā vajag. Nabags ir nevis tas, kam pieder maz, bet tas, kam daudz kā nav. Tātad viņš šādā vārdā nosaukts nevis pēc tā, kas viņam ir, bet pēc tā, kā viņam trūkst.» (40) Es varētu vieglāk izteikt, ko gribu, ja būtu tāds latiņu vārds, kas apzīmē «*anyparxía*»[20]. Šo vārdu Antipatrs attiecina uz nabadzību. Bet es neredzu, ka būt nabagam būtu kas cits kā vien tas, ka cilvēkam pieder maz. Kas ir bagātības un nabadzības būtība, to aplūkosim, ja kādreiz būs daudz brīva laika. Bet tad arī apsvērsim, vai nebūtu labāk mazināt nabadzību un atņemt bagātībai tās augstprātu nekā strīdēties par vārdiem, it kā par priekšmetiem jau viss būtu izlemts. (41) Iedomāsimies, ka esam aicināti uz tautas sapulci: ierosināts likums par bagātības likvidēšanu. Vai ar tādiem secinājumiem ieteiksim to pieņemt vai noraidīt? Vai ar tiem panāksim, lai romiešu tauta no jauna pievēršas nabadzībai — savas valsts varenības pamatam un cēlonim — un cildina to, bet bīstas savas bagātības? Lai tā padomā, ka bagātību atradusi pieveiktajās tautās un ka no turienes tik tikumīgajā un savaldīgajā Romā iespiedušies negodīgi vēlēšanu paņēmieni, kukuļņemšana un dumpji? Ka pārlieku grezni izrāda no citām tautām iegūto laupījumu? Ka to, ko viena tauta atņēmusi visām, visas jo vieglāk var atņemt vienai? To ieteikt un pārvarēt afektus ir labāk nekā tos definēt. Ja spējam, runāsim drosmīgāk, ja nespējam — tad vismaz atklātāk! Paliec sveiks!

[1] Seneka salīdzina sava ceļojuma vienkāršību ar kuģa avāriju piedzīvojuša, visu mantību zaudējuša cilvēka apstākļiem.

[2] Cēsonijs *Maksims* — tuvs Senekas draugs.

[3] Žāvētas vīģes sūtīja dāvanai Jaungadā (lai viss nākamajā gadā būtu salds).

[4] *Familiam nemo cito speciosiorem producet.* Iespējama arī interpretācija: neviens nevarēs tik viegli izvest pārdošanai daiļākus vergus.

[5] Zeme Romas apkaimē bija pati dārgākā.

[6] Par lēto zemi Apūlijā raksta Cicerons kādā vēstulē.

[7] Vergilijs, «Eneīda», VII, 277—279, atdzejojis A. Ģiezens (atdzejojums nedaudz pārveidots atbilstoši Senekas vēstules kontekstam).

[8] *Marks* Porcijs *Katons Cenzors* — sk. 7, 6. piez.

[9] *Numīdieši* (Numīdija — zeme Ziemeļāfrikā, apm. tagadējā Alžīrija), kas bija lieliski jātnieki, bieži kalpoja par zirgu puišiem.

[10] T. i., cīnīties cirkā vai nu kā gladiatoram (ar zobenu), vai ar dzīvniekiem (ar medību nazi). To nereti darīja dižciltīgu ģimeņu jaunekļi, kas bija izputinājuši savu īpašumu. Sk. arī 99, 13.

[11] Oriģināla *impedimentum* nozīmē gan «traucēklis», gan «bagāža».

[12] *Ērģeles* konstruējis aleksandrietis Ktēsibijs 3. gs. pr. Kr. To darbināšanai izmantoja ūdens spiedienu, vēlāk arī plēšas.

[13] *Helidons* un *Nātāls* — nezināmas personas.

[14] Vergilijs, «Georgikas», I, 53—58, atdzejojis A. Ģiezens. *Tmols* — kalns Līdijā. *Sabieši* — šeit: arābi. *Halibi* — tauta Melnās jūras dienvidpiekrastē, slavena ar prasmi apstrādāt dzelzi.

[15] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[16] *Antipatrs* (2. gs. pr. Kr.) — stoiķis, Panaitija (sk. 33, 8. piez.) skolotājs, kuru Cicerons dēvē par vienu no pirmajiem dialektiķiem.

[17] *per detractionem.*

[18] *per orbationem.*

[19] Oriģinālā grieķu rakstā.

[20] «Neeksistēšana», oriģinālā grieķu rakstā.

88. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu gribi zināt, ko domāju par brīvajām zinātnēm un mākslām[1]: neturu cieņā, nepieskaitu pie labumiem nevienu, kura virzīta uz naudu. Tie ir peļņas arodi, kas ir noderīgi tikmēr, kamēr skolo garu, to ilgāk nesaistīdami. Pie tiem jākavējas, kamēr gars vēl nespēj darīt neko svarīgāku; tie ir mūsu pirmsākumi, nevis veikumi. (2) Kāpēc tās nosauktas par brīvajām zinātnēm un mākslām, to redzi pats: tāpēc, ka tās ir brīvā cilvēka cienīgas. Starp citu, ir tikai viena patiešām brīvā zinātne, jo tā dāvā brīvību: tā ir gudrības zinātne[2] — augstā, vīrišķīgā, cildenā; pārējās ir nenozīmīgas, derīgas bērniem.[3] Vai tiešām tici, ka tajās ir kas labs, kad redzi, ka to skolotāji ir zemiskākie, nekrietnākie cilvēki? Šīs lietas mums nav jāmācās, bet jābūt apguvušiem.[4] Daži uzskatījuši par vajadzīgu noskaidrot, vai brīvās zinātnes un mākslas veido krietnu cilvēku: to tās pat nesola un arī netiecas pēc zināšanām šajā jomā. (3) Filologs[5] rūpējas tikai par valodu[6] un, ja vēlas iet tālāk, arī par teiksmām[7] vai — ja tiecas savu darbības loku, cik vien iespējams, paplašināt — par dzeju[8]. Bet kas no tā visa nolīdzina ceļu uz tikumu? Vai zilbju skandēšana, rūpīga vārdu izvēle, teiksmu iegaumēšana,[9] versifikācijas likumu un vārsmu daudzveidības izklāsts? Kas no tā visa mūs atpestī no bailēm, atbrīvo no alkatības, iegrožo juteklību? (4) Pārejam pie ģeometrijas un mūzikas: tajās neatradīsi neko, kas aizliegtu mums baidīties, aizliegtu iekārot. Bet, kas to nezina, tam zināt pārējo ir veltīgi. Jāraugās, vai šie skolotāji māca vai nemāca tikumu: ja nemāca, viņi neko nedod; ja māca, viņi ir filozofi. Vai gribi pārliecināties, ka viņi, apmetušies savā vietā, pat nedomā mācīt tikumu? Paskaties, cik atšķirīgas ir viņu zinātnes, bet tās būtu līdzīgas, ja viņi mācītu vienu un to pašu[10]. (5) Iespējams, ka viņi tev iestāstīs, ka Homērs bijis filozofs, kaut gan viņi to atkal noliedz ar tiem pašiem argumentiem, uz kuru pamata to secinājuši. Viņi padara to gan par stoiķi, kas atzīst par labu vienīgi tikumu, bēg no baudām un neatkāpjas no tikumiskā pat nemirstības labad,[11] gan par epikūrieti, kas cildina mieru valstī un dzīrēs un dziesmās vadītu dzīvi, gan par peripatētiķi, kas izvirza trīs labumu kategorijas,[12] gan par akadēmiķi, kas visu pasludina par nedrošu.[13] Ir skaidrs, ka viņā nekā tamlīdzīga nav, jo tās ir visas iespējamās īpašības, kas savā starpā nav saskaņojamas. Taču piekāpsimies viņiem, ka Homērs bijis filozofs — viņš katrā ziņā jau bija kļuvis par gudro, pirms iepazina dzeju: tātad noskaidrosim, kas Homēru padarījis par gudro. (6) Bet

pētīt, kurš bijis vecāks, Homērs vai Hēsiods,[14] man ir tikpat mazsvarīgi kā zināt, kāpēc Hekuba, kaut gan būdama jaunāka par Helenu, tik grūti panesa savu vecumu.[15] Un vai, tavuprāt, svarīgi izzināt Patrokla un Ahilleja gadus? (7) Vai tu labāk gribētu noskaidrot, kur maldījies Ulikss[16], nekā panākt, lai mēs paši nemitīgi nemaldītos? Man nav laika klausīties, vai viņš ir mētāts starp Itāliju un Sicīliju vai ārpus mums zināmā zemju loka — viņš taču nevarēja tik mazā platībā tik ilgi klaiņot: dvēseles vētras mētā mūs diendienā, un pašu samaitātība triec mūs visās Uliksa likstās. Te netrūkst ne skaistuma, kas priecē acis,[17] ne ienaidnieku[18]; te ir gan baismi neradījumi, kas tīksmināš par cilvēku asinīm,[19] gan viltīgi kārdinošas balsis,[20] gan grimstoši kuģi, gan neskaitāmas citas dažādas likstas. Pamāci mani, kā mīlēt dzimteni, kā — sievu, kā — tēvu, kā lai ieturu kursu uz šiem tikumiskajiem mērķiem arī pēc kuģa bojāejas. (8) Kālab tu pētī, vai Penelope bijusi tikla vai maldinājusi savus laikabiedrus? Vai viņa jau pirms tam, kad to uzzināja, jautusi, ka viņas priekšā ir Ulikss? Pamāci mani, kas ir tiklums un cik liels tajā ir labums, un vai tam mājoklis ir miesā vai dvēselē.

(9) Pāreju uz mūziku. Tu māci mani, kā savā starpā saskan augstas un zemas skaņas un kā rodas harmonija, kaut gan stīgu radītās skaņas ir atšķirīgas: labāk panāc, lai mana dvēsele saskanētu pati ar sevi un mani nodomi nebūtu pretrunā cits ar citu. Tu man rādi, kuras toņkārtas skan žēlabaini: labāk parādi, kā man nelaimē neizdvest nevienu žēlabainu skaņu.

(10) Mērnieks mani māca izmērīt lielus zemes īpašumus: lai labāk pamāca izmērīt, cik cilvēkam vajadzīgs, lai būtu gaņa. Viņš māca mani skaitīt un pielāgo manus pirkstus alkatībai: lai labāk pamāca, ka šiem aprēķiniem nav nekādas nozīmes un ka cilvēks, kura īpašums nokausē rēķinvežus, nav laimīgāks par citiem, un cik daudz viņam ir liekas mantas, un ka viņš būtu visnelaimīgākais cilvēks, ja pašam liktu aprēķināt, cik viņam pieder.(11) Ko man tas līdz, ka protu tīrumu sadalīt daļās, ja neprotu to sadalīt ar brāli? Ko man līdz jūgerā[21] sīki aprēķināt katru pēdu un arī ievērot to, ko mērkoks[22] nav aptvēris, ja mani var apbēdināt varmācīgs kaimiņš, kas nošņāpis gabalu no manas zemes? Mērnieks māca mani, kā lai neko nezaudēju no sava īpašuma, bet es vēlos iemācīties, kā man priecīgu prātu zaudēt visu. (12) «Mani padzen no tēva un vecātēva lauka,» sacīs kāds. — Kā tā? Kā valdījumā bijis šis lauks pirms vecātēva? Vai vari noskaidrot, kam — es nedomāju, kuram cilvēkam, bet kurai tautai, — tas piederējis? Tu ienāci tur nevis kā saimnieks, bet kā nomnieks. Kā nomnieks esi? Ja tev veicies, tad sava mantinieka. Tiesībnieki apgalvo, ka sabiedriska manta nepāriet īpašumā ieilguma pēc: tas, kas tev ir, ko tu sauc par savu, ir sabiedrības, proti, visa cilvēkdzimuma īpašums. (13) Tavu lielisku zinātni! Tu proti izmērīt apļus, pārvērst kvadrātā ikvienu tev dotu figūru, nosaukt attālumu starp zvaigznēm, un nav nekā, kas nepakļautos taviem mērījumiem: ja esi lietpratējs, tad izmēri cilvēka dvēseli; pasaki, cik liela vai cik maza tā ir. Tu zini, kura līnija ir taisna: ko tas tev līdz, ja nezini, kas ir taisnais dzīvē?

(14) Un tagad pievērsīšos tam, kas dižojas ar debesķermeņu pazīšanu un

> Vēro, pie zvaigznāja kāda jau atgriežas ledainais Saturns,
> Kādos ceļos pie debesu juma klīst Killēnes uguns.[23]

Ko mums līdz to zināt? Lai uztrauktos, kad Saturns un Marss atrodas opozīcijā vai Merkūrs noriet vakarā, Saturnam redzot? Vai man labāk neapgūt, ka šīs zvaigznes, lai arī kur būdamas, ir labvēlīgas un nevar mainīties. (15) Tās pa negrozāmu ceļu vada

mūžīgā, likteņlemtā kārtība; tās atgriežas, mijoties noteiktā secībā, un nosaka vai pavēstī visu lietu norises. Un, ja nu tās patiešām ir visa notiekošā cēlonis, ko tad līdz zināt negrozāmo? Bet, ja tās ir tikai pavēstītājas, tad kāda nozīme paredzēt neizbēgamo? Zini vai nezini — tik un tā tas notiks.

(16) Bet, ja tu liesmaino sauli un mēness mainīgās fāzes
Vērosi citu pēc citas, nekad tu par rītdienas laiku
Nebūsi vīlies un nepiekrāps tevi nakts mānīgais dzidrums.[24]

Taču atliku likām ir gādāts par to, lai es būtu pasargāts no viltus. — «Bet vai mani nepievils jau rītdienas stunda? (17) Pieviļ taču viss, kas atgadās nezinātājam.» — Es nezinu, kas notiks, bet zinu, kas var notikt. Tāpēc ne par ko neizmisīšu, jo gaidu visu: ja man kaut kas tiks aiztaupīts, uzskatīšu to par laimi. Stunda mani gan pievils, ja pasaudzēs, gan arī nepievils, jo, tāpat kā zinu, ka var notikt viss, arī zinu, ka ne visam katrā ziņā jānotiek. Un tāpēc gaidu labo, bet esmu gatavs ļaunajam.

(18) Tev nāksies paciest, ka neiešu parasto ceļu: mani nevar piedabūt, lai es brīvo mākslu skaitā uzņemu gleznotāju vai tēlnieku, vai marmorkaļu, vai citu greznības kalpu darbu. Tāpat izraidu no brīvo mākslu un zinātņu loka cīkstoņus un visu šo ar eļļu un dubļiem[25] saistīto zinību: citādi man vajadzēs šajā lokā uzņemt arī ziežu un smaržu gatavotājus, pavārus un pārējos, kas savas gara spējas pielāgo mūsu izpriecām. (19) Kāds sakars ar brīvību, saki man, lūdzams, šiem tukšā dūšā vēmējiem[26], kuru miesa aptaukojusies, bet gars noliesējis un miegains? Un vai uzskatām par mūsu jaunatnes cienīgu brīvo zinātni to, ar kuru mūsu senči tai lika nodarboties taisnā stājā: mest šķēpu, vēcināt mietu,[27] vadīt zirgu, rīkoties ar ieročiem? Viņi saviem bērniem nemācīja neko, kas būtu jāmācās guļus. Taču ne viens, ne otrs[28] nemāca un nebaro tikumu. Ko tad līdz vadīt zirgu un ar laužņiem apvaldīt tā straujumu, ja pašu aizrauj visneapvaldītākās kaislības? Ko līdz cīkstoties un dūru cīņā pieveikt daudzus pretiniekus, ja pašu pieveic dusmu lēkmes?

(20) «Tad brīvās zinātnes un mākslas mums nedod nekādu labumu?» — Citādā ziņā jo lielu, tikumam — nekādu. Pat atklāti par mazvērtīgiem atzītie roku darbi sniedz dzīvei daudz derīga, bet neattiecas uz tikumu. — «Bet kādēļ tad izglītojam savus bērnus brīvajās zinātnēs un mākslās?» — Ne jau tāpēc, ka tās var dot tikumu, bet tālab, ka sagatavo dvēseli tikuma uzņemšanai. Tāpat kā pirmmācība[29], kā senāk teica, kas zēniem dod pamatus, vēl neiemāca brīvās zinātnes un mākslas, bet tikai sagatavo augsni to drīzai uzņemšanai, arī tās neaizvada dvēseli līdz tikumam, bet nolīdzina ceļu uz to. (21) Kā uzskata Poseidonijs, pastāv četri prasmju veidi: ir ikdienišķās, vienkāršās, ir izklaidējošās, ir bērnu prasmes, ir brīvās. Ikdienišķās ir amatnieku roku darbs, kas gādā dzīvei nepieciešamo un pat neizliekas cēlas un godpilnas. (22) Izklaidējošās ir tās, kas tiecas priecēt acis un ausis. Pie tām var pieskaitīt arī mehāniķus[30], kuri izgudro skatuves ierīces, kas paceļas pašas no sevis, un dēļu klājus, kas klusu slejas augšā, kā arī citas pārsteidzošas pārvērtības, kad tas, kas bijis saistīts, sadalās, bet tas, kas bijis sadalīts, saiet kopā vai pamazām saplok priekšmeti, kas bija stalti izslējušies. Tas viss apžilbina nezinātāja acis. (23) Bērnu prasmes, kurām ir zināma līdzība ar brīvajām, ir tās, kuras grieķi sauc par *enkýklioi*[31], bet mēs par brīvajām. Taču vienīgās brīvās[32] jeb, izsakoties pareizāk, patiesi brīvās[33] ir tās, kurām rūp tikums. (24) «Tāpat kā viena filozofijas daļa,» saka, «nodarbojas ar dabu, cita — ar ētiku, vēl cita — ar cilvēka prātu[34], arī šis brīvo zinātņu un mākslu pulks pieprasa sev vietu filozofijā. Kad nonāk pie dabaszinātņu jautājumiem,

filozofija balstās uz ģeometriju; tātad ģeometrija ir filozofijas daļa, jo palīdz tai.» (25) Daudz kas palīdz mums, bet tāpēc vēl nav daļa no mums. Ja tā būtu daļa, tā nepalīdzētu.[35] Uzturs ir palīdzība miesai, tomēr nav tās daļa. Ģeometrija mums sniedz zināmus pakalpojumus: tā filozofijai nepieciešama tāpat, kā pašai ģeometrijai nepieciešams amatnieks[36], taču nedz viņš ir ģeometrijas, nedz ģeometrija — filozofijas daļa. (26) Turklāt katrai no tām ir savas robežas. Proti, filozofs[37] pētī un zina dabas parādību cēloņus: šo parādību skaitļus un izmērus noskaidro un aplēš ģeometrs. Kādā veidā eksistē debesķermeņi, kāds tiem ir spēks un kāda daba, to zina filozofs[37]; matemātiķis savukārt aprēķina to ceļus un atceļus un vāc zināmus novērojumus par to, kā tie noriet un atkal lec, un dažkārt šķiet stāvam uz vietas, kaut gan debesķermeņiem apstāties nav ļauts. (27) Kāpēc spogulis rāda attēlus, to zinās filozofs[37], bet ģeometrs varēs tev pateikt, cik tālu ķermenim jāatrodas no attēla un kādus attēlus dod dažādas spoguļa formas. Ka Saule ir liela, to pierādīs filozofs[38], cik liela — matemātiķis, kas darbojas, izmantodams iemaņas un pieredzi. Taču, lai varētu darboties, viņam ir jāaizgūst zināmi principi, bet zinātne, kuras pamati aizgūti, nav patstāvīga. (28) Filozofija neko neizlūdzas no cita, tā visu savu ēku ceļ no pašiem pamatiem; matemātika, tā sakot, ir nomniece, būvē uz svešas zemes; tā saņem sākumus, kas tai ļauj virzīties tālāk. Ja tā patstāvīgi dotos pretī patiesībai, ja tā spētu aptvert Visuma dabu, es teiktu, ka tā ir ļoti noderīga mūsu garam, kas, apcerēdams debesis, attīstās un iegūst kaut ko no augšas. Dvēseli pilnveido tikai viens — nesatricināma zināšana par to, kas ir ļauns un kas labs, bet neviena cita zinātne nepētī labo un ļauno.

(29) Aplūkosim atsevišķus tikumus. Drošsirdība ir visa briesmīgā nievātāja: tā nicina šausmīgo, visu, kas liec mūsu brīvību zem jūga, un izaicina, salauž to: vai brīvās zinātnes un mākslas tai piešķir tādu spēku? Uzticība ir cilvēka sirds svētākais labums; nekāda nepieciešamība to nevar piespiest krāpt, un ne ar kādām balvām to nevar uzpirkt. «Dedzini mani,» tā saka, «sit, nāvē: es nenodošu, bet, jo vairāk sāpes taujās pēc noslēpumiem, jo dziļāk slēpšu tos.» Vai brīvās zinātnes un mākslas spēj mums dot tādu gara stiprumu? Savaldība iegrožo baudas; dažas tā ienīst un padzen, citas izsver un samazina līdz saprātīgam mēram un nekad tām netuvojas pašu baudu dēļ. Tā zina, ka labākais kārotā mērs ir — nevis paņemt, cik grib, bet cik vajag. (30) Cilvēcība aizliedz būt augstprātīgam pret biedriem, aizliedz būt skopam; vārdos, darbos un jūtās tā pret visiem ir laipna un pieejama, nevienas bēdas neuzskata par svešām; to, kas pašai ir labs, tā mīl visvairāk tāpēc, ka tas nāks par labu citam. Vai brīvās zinātnes un mākslas māca mums šādu attieksmi? Nē, tikpat maz kā vienkāršību un necilumu, kā savaldību un pieticību, kā taupīgumu, kā žēlsirdību, kas saudzē citu asinis tāpat kā savas un zina, ka cilvēks nedrīkst nevērīgi izmantot citu cilvēku.

(31) «Bet, ja jūs apgalvojat,» sacīs, «ka bez brīvajām zinātnēm un mākslām nevar nonākt līdz tikumam, kā tad varat teikt, ka tās itin neko nedod tikumam?» — Arī bez ēdiena nevar nonākt līdz tikumam, bet tāpēc tam vēl nav nekāda sakara ar tikumu. Koks kuģim neko nenozīmē, kaut gan kuģi var uzbūvēt tikai no koka. Nav pamata, saku, uzskatīt, ka kaut kas rodas ar tā palīdzību, bez kā tas nevar rasties. (32) Var pat teikt, ka pie gudrības var nonākt arī bez brīvajām zinātnēm un mākslām: lai gan tikums ir jāiemācās, tas tomēr netiek apgūts ar to palīdzību. Kāpēc lai uzskatu, ka burtu nezinātājs nevar kļūt gudrs? Gudrība taču neatrodas burtos. Tā māca darbus, nevis vārdus, un varbūt stiprāka būs atmiņa, kurai nav ārēja balsta. (33) Gudrība ir kas liels un plašs:

tai vajag brīvas telpas; ir jāapgūst viss uz dievišķo un cilvēcisko, uz pagātni un nākotni, uz nīcīgo un mūžīgo, uz laiku attiecīgais. Par laiku vien, paskaties, cik daudz ir jautājumu: vispirms — vai tas pats par sevi ir kaut kas? Tad — vai kaut kas ir eksistējis pirms laika, bez laika? Vai tas sācies līdz ar pasauli, vai arī, tā kā pirms tās kaut kas ir bijis, laiks eksistējis jau iepriekš? (34) Par dvēseli vien ir neskaitāmi jautājumi: no kurienes tā? Kāda tā ir? Kad tā sāk eksistēt? Cik ilgi tā eksistē? Vai tā pāriet no vienas vietas citā un maina savu mājokli, tikdama pārvietota aizvien jaunos dzīvu būtņu veidos, vai kalpo tikai vienreiz un tad, palaista brīvē, klaiņo Visumā? Vai tā ir ķermeniska vai ne? Ko tā darīs, kad pārstās ar mūsu starpniecību kaut ko darīt? Kā tā izmantos savu brīvību, kad izbēgs no šā sprosta? Vai tā aizmirst iepriekšējo un iepazīst sevi tikai ar brīdi, kad, šķīrusies no miesas, paceļas augstumos? (35) Lai arī pie kuras dievišķā un cilvēciskā daļas tu ķertos, tevi nogurdinās milzīgais pētāmo un apgūstamo jautājumu loks. Lai tie, būdami tik lieli un tik daudzi, varētu rast brīvu patvērumu, no dvēseles jāaizvāc viss liekais. Tikums ar tādu šaurību neapmierināsies — dižajam vajag liela plašuma. Lai padzenam visu, lai krūts pilnībā ir tā rīcībā!

(36) «Taču ir tikami iepazīt daudz zinātņu.» — No katras iegaumēsim vienīgi tik, cik vajag. Vai, tavuprāt, būtu peļams cilvēks, kas krāj lieku, lietošanai nevajadzīgu mantu un savā mājā greznojas ar dārgiem priekšmetiem, bet nebūtu nosodāms tas, kas noslogo sevi ar lieku zinātnes mantību[39]? Gribēt zināt vairāk, nekā vajag, tas arī ir negausības veids. (37) Tāda dzīšanās pēc brīvajām zinātnēm un mākslām padara cilvēkus nepatīkamus, pļāpīgus, uzbāzīgus un pašapmierinātus; viņi nemācās nepieciešamo, tāpēc ka ir iemācījušies daudz lieka. Filologs Didims[40] sarakstījis četrtūkstoš grāmatu. Es viņu jau nožēlotu, ja viņš būtu tik daudz izlasījis. Šajās grāmatās ir pētījumi par to, kur ir Homēra dzimtene, kas ir bijusi Eneja īstā māte, kas Anakreontam bijis pārsvarā — juteklība vai dzertkāre, vai Sapfo[41] bijusi pērkama sieviete, un par daudz ko citu, ko tev vajadzētu atkal aizmirst, ja to zinātu. Tad nu ej un pasaki, ka mūžs ir īss! (38) Bet arī tad, kad nonāksi pie mūsējiem, tev parādīšu daudz ko, kas nocērtams ar cirvi. Tērējot milzum daudz laika, bez gala apgrūtinot citu ausis, izpelnās uzslavu: «Cik izglītots vīrs!» Apmierināsimies ar vienkāršāku apzīmējumu: «Cik krietns vīrs!» (39) Vai tā nav? Vai man būs izšķirstīt visu tautu hronikas un pētīt, kurš pirmais sacerējis dzejoļus? Aplēst, trūkstot kalendāram, cik liels laika posms atdala Orfeju no Homēra? Uzzināt visas Aristarha[42] muļķības, ar kādām viņš izraibinājis citu dzejoļus, un izniekot savu mūžu, skaitot zilbes? Vai man iestigt ģeometrijas putekļos? Vai es tādā mērā būtu aizmirsis svētīgo pamācību — «Taupi laiku!»? To visu man zināt? Bet ko tad man nezināt? (40) Filologs Apions[43], kas Gāja Cēzara[44] laikā apstaigāja visu Grieķiju un visās pilsētās tika uzņemts Homēra vārdā, apgalvoja, ka Homērs tikai tad, kad bija pabeidzis gan «Odiseju», gan «Iliādu», savam darbam, kurā aptverts viss Trojas karš, pievienojis sākumu. Kā pierādījumu tam viņš minēja, ka Homērs pirmajā vārsmā tīšām ielicis divus burtus, kas ietver viņa grāmatu skaitu.[45] (41) Tādas lietas jāzina cilvēkam, kas grib daudz zināt. Bet vai tu negribi padomāt par to, cik laika tev atņem slimība, cik — sabiedriskās un personiskās darīšanas, cik — ikdienas rūpes, cik — miegs? Izmēri savu mūžu: tik daudz kam tas ir nepietiekams!

(42) Es runāju par brīvajām zinātnēm un mākslām. Bet cik lieka ir filozofiem, cik daudz tāda, kas nav praktiski izmantojams! Arī viņi ir nokāpuši līdz zilbju dalīšanai, līdz saikļu un prievārdu īpašību pētīšanai un negrib atpalikt no filologiem, negrib atpalikt

no ģeometriem: visu, kas šo cilvēku zinātnēs bija lieks, to viņi pārnesuši savējā. Tā noticis, ka viņi prot labāk runāt nekā dzīvot. (43) Paklausies, cik daudz ļauna nodara pārāk liela asprātība un cik tā ir bīstama patiesībai. Protagors apgalvo, ka par katru lietu ar vienādām tiesībām var izteikt pretējus spriedumus, arī par apgalvojumu, ka par katru lietu iespējams izteikt pretējus spriedumus. Nausifans[46] saka, ka visas lietas, kas mums šķiet esam, tikpat eksistējot kā neeksistējot. (44) Parmenīds apgalvo, ka no visa, kas mums šķiet esam, eksistējot tikai vienotais.[47] Eleāts Zēnons[48] atmeta jebkuru nodarbošanos ar šo problēmu un teica: «Nekā nav.» Aptuveni ap to pašu ņemas pirroniķi, megarieši, eretrieši[49] un akadēmiķi, kas ieviesuši jaunu zinātni — nezināšanu.[50] (45) To visu aizsvied tajā pašā brīvo zinātņu un mākslu drazu kaudzē! Vieni man sniedz zināšanas, no kurām nebūs nekāda labuma, otri atņem cerību uz jebkurām zināšanām. Tad jau labāk zināt ko lieku nekā nezināt neko. Vieni man neiet pa priekšu ar gaismekli, lai es savu skatienu vērstu uz patiesību, otri man izdur acis. Ja noticu Protagoram, tad dabā ir tikai apšaubāmais vien; ja Nausifanam — drošs ir vienīgi tas, ka nav nekā droša; ja Parmenīdam, tad eksistē tikai vienotais; ja Zēnonam, tad nav pat vienotā. (46) Bet kas tad mēs esam? Kas ir tas, kas mūs apņem, baro, nes? Visa daba tad ir ēna — vai nu tukša, vai mānīga. Nav viegli man pateikt, kuriem lai dusmoju vairāk — tiem, kas gribējuši, lai neko nezinām, vai tiem, kas mums nav atstājuši pat iespēju neko nezināt. Paliec sveiks!

[1] *Brīvās zinātnes un mākslas* ir oriģināla *studia liberalia* atveidojums, pieņemot, ka *studia* šeit ietver kā zinātņu, tā mākslu jēdzienu. Analogi būtu jātulko sinonīmiskās, Senekas retāk lietotās vārdkopas *artes liberales* un *disciplinae liberales*. Sk. arī 59, 8. piez.

[2] [*studium*] *sapientiae* — gudrības apgūšanas zinātne, t.i., filozofija.

[3] Sal. 23. §.

[4] *Non discere debemus ista, sed didicisse.* Seneka acīmredzot domā izglītotam cilvēkam jaunībā apgūstamos priekšmetus, ar kuriem viņam turpmākajā dzīvē, pievēršoties filozofijai, vairs nebūtu jānodarbojas.

[5] *grammaticus.* Sk. arī terminu *grammaticus* un *philologus* atveides iztirzājumu Tulkotāja priekšvārdā 16. lpp.

[6] T. i., par prasmi pareizi runāt un rakstīt.

[7] Domāta lasāmvielas mitoloģisko elementu interpretācija.

[8] Pirmām kārtām — versifikācijas likumiem.

[9] *fabularum memoria.* Latīņu *fabula* pieļauj arī citus tulkojumus: fabula, stāsts, drāma.

[10] Tikumu.

[11] Attiecas uz nimfas Kalipso solījumu Odisejam, ka viņš, paliekot pie tās, gūs nemirstību (Homērs, «Odiseja», V, 207—210).

[12] *Trīs labumu kategorijas* — gara, miesas un ārējos labumus.

[13] Sākot ar Arkesilāju (315—240), kas uzskatīja, ka izzināt īstenību neesot iespējams ne ar juteklisko uztveri, ne prāta darbību un ka praktiskajai rīcībai pietiekot ar šķitumu, akadēmiķi aizvien vairāk sliecās uz skepticismu.

[14] Homēra un Hēsioda relatīvā hronoloģija uzskatīta par strīdīgu antīkajā senatnē un nodarbina filologus arī vēl mūsdienās.

[15] *Hekuba* (gr. *Hekabe*), Trojas sirmā valdnieka Priama sieva, daudzu bērnu māte, Homēra eposā, protams, ir veca sieviete, *Helena* — jauna un skaista. Taču senos filologus šis jautājums nodarbināja sakarā ar to, ka, pēc mīta, Helena vispirms piederējusi Tēsejam, kas dzīvoja Hērakla laikā, bet Hērakls iekaroja Troju jau veselu paaudzi pirms Trojas kara. Par šādiem filologu («gramatiķu») hronoloģiskiem pētījumiem Lukiāns ironizē savā dialogā «Gailis jeb Mikilla sapnis» (17).

[16] *Ulikss* — Odisejs.

[17] Nimfa Kalipso.

[18] Pēnelopes precinieki.

[19] Piemēram, kiklopi.

[20] Sirēnas.

[21] *Jūgers* — sk. 60, 1. piez.

[22] Desmit pēdu garš (lat. *decempeda*).

[23] Vergilijs, «Georgikas», I, 336—337, atdzejojis A. Ģiezens.
Killēnes uguns — Merkūrs (planēta nosaukta pēc dieva Merkūrija, gr. Hermeja, kas piedzimis Killēnē Arkādijā).

[24] Vergilijs, «Georgikas», I, 424—426, atdzejojis A. Ģiezens.

[25] Par dubļiem pārvēršas arēnas smiltis, sasvīdušajiem cīkstoņiem valstoties pa tām.

[26] Jo tukšā dūšā dzer. Sal. arī 15, 3.

[27] Nometnes nocietināšanai. Sal. 18, 6.

[28] Ne vecās, ne jaunās zinības.

[29] *prima litteratura.*

[30] Tālāk ir runa par teātra mašinēriju.

[31] Oriģinālā grieķu rakstā. Termins *enkýklia mathḗmata* jeb *enkýklios paideía* apzīmēja vispārīgo zinātņu un mākslu loku, kas izglītotam grieķim bija jāapgūst jaunībā.

[32] *solae liberales.*

[33] Ar «patiesi brīvās» pārtulkots oriģināla *liberae.* Piebilstams, ka īpašības vārdam *liber* ir arī nozīme «cēls».

[34] Oriģinālā šīs filozofijas daļas apzīmējums ir *rationalis.* Citi tulkotāji šo terminu atveido ar «dialektika» vai «atziņas teorija». Ar *philosophia rationalis* apzīmē arī siloģistiku.

[35] T. i., tad nevarētu būt runa par palīdzību.

[36] Kas pagatavo ģeometrijai vajadzīgos instrumentus.

[37] *sapiens* — burtiski: gudrais.

[38] *philosophus.* Ir skaidrs, ka *sapiens* un *philosophus* te lietoti sinonīmiski. Bet sal. 89, 4—6, kur Seneka izklāsta atšķirību starp gudrību un filozofiju.

[39] *supellectile* — burtiski: iedzīve; iekārta, rīki.

[40] *Didims* — ievērojams Aleksandrijas zinātnieks (1. gs. 2. puse pr. Kr.), kuru nenogurstošās darbības dēļ apveltīja ar epitetu *chalkénteros* («ar dzelzs iekšām»).

[41] Saskaņā ar mītu *Eneja* māte ir Afrodīte. *Anakreonts* (6. gs. vidū pr. Kr.) — dzejnieks no Teosas salas. *Sapfo* (ap 600. g. pr. Kr.) — dzejniece no Lesbas salas.

[42] *Aristarhs* (ap 217—145) — izcils zinātnieks, Aleksandrijas bibliotēkas vadītājs. Viņam ir lieli nopelni Homēra, Hēsioda, Aishila, Sofokla, Aristofana un citu autoru darbu saglabāšanā, interpretēšanā un izdošanā.

[43] *Apions* — Aleksandrijas filologs, Homēra komentētājs.

[44] *Gājs Cēzars* — domāts ķeizars Kaligula (sk. 4, 6. piez.).

[45] «Iliāda» sākas ar vārdu «Mḗnin» («dusmas», akuzatīvā). Šā vārda pirmie divi burti apzīmē skaitli 48, kas atbilst abu eposu grāmatu kopskaitam.

[46] *Nausifans* (4. gs. beigas pr. Kr.) — Pirrona (sk. 49. piez.) skolnieks, Dēmokrita mācības piekritējs, Epikūra skolotājs.

[47] Tulkojums pamatojas uz Pinciāna konjektūru (1536. g.). *Parmenīds* (ap 540—480) — Ksenofana (ap 570—480) nodibinātās Elejas (Dienviditālijā) filozofijas skolas galvenais pārstāvis. Viņš līdzās Hērakleitam bijis pirmais, kas stingri izšķīra uztveri un domāšanu, kura vienīgā var novest pie patiesības. Eksistē tikai viengabalainā, nedalāmā, nemainīgā esamība, kurai nav ne sākuma, ne gala.

[48] *Eleāts Zēnons* (ap 490—430) — Parmenīda skolnieks, kas aizstāvēja un attīstīja Parmenīda mācību; viņš uzsvēra, ka Parmenīda postulētā nedalāmā esamība nepieļauj lietu daudzējādību.

[49] *Pirroniķi* — Pirrona sekotāji; Pirrons (ap 360—ap 270) — antīkā skepticisma nodibinātājs, kas uzskatīja, ka jāatturas no spriedumiem, jo izzināt lietu būtību neesot iespējams. *Megarieši* — megarieša Euklīda (450—380), Sokrata skolnieka, nodibinātās filozofijas skolas pārstāvji, kas noliedza jutekliskās uztveres ticamību. *Eretrieši* — Sokrata skolnieka Faidona (ap 400 pr. Kr.) Elīdā nodibinātās, pēc tam uz Eretriju pārceltās filozofijas skolas (Elīdas — Eretrijas skola) pārstāvji, kas savos uzskatos bija tuvi megariešiem.

[50] *Jaunu zinātni — nezināšanu* — t.i., uzskatu, ka mēs neko nezinām.

89. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vēlies uzzināt noderīgu un ikvienam gudrības tīkotājam nepieciešamu lietu — filozofijas iedalījumu un tās milzīgā ķermeņa locekļu izkārtojumu, jo ar daļu starpniecību vieglāk iepazīstam veselo. Kaut tāpat, kā mūsu skatienam paveras visa pasaule, mums atklātos arī visa filozofija — pasaulei jo līdzīga aina! Tad filozofija noteikti aizrautu visus mirstīgos, likdama sevi apbrīnot un pamest visu, ko tagad, nepazīdami lielo, uzskatām par lielu. Bet, tā kā tas nav iespējams, mums tā jāaplūko tāpat, kā skatām Visumu, — pa atsevišķām daļām. (2) Tiesa, gudrā gars aptver to visā milzīgumā un pārredz tikpat ātri kā mūsu acis — debesis, bet mums, kuriem vēl jāizlaužas cauri miglai un kuru redze ir nepietiekama, lai saskatītu arī pavisam tuvo, vieglāk ieraugāma katra lieta atsevišķi, jo uzņemt visu kopumā vēl nespējam. Tātad darīšu, ko prasi, un sadalīšu filozofiju daļās, nevis sīkos gabaliņos. Ir lietderīgi to sadalīt, nevis sadrumstalot, jo grūti uztvert gan ko ļoti lielu, gan ko pavisam mazu. (3) Tautu iedala tribās[1], karaspēku — centurijās[2]. Visu, kas izaudzis liels, ir vieglāk pazīt, ja tas sadalīts sastāvdaļās — ne jau, kā sacīju, pārāk mazās un neskaitāmās, jo pārāk sīks iedalījums ir tikpat neizdevīgs kā pilnīgs dalījuma trūkums. Kas sasmalcināts puteklīšos, līdzinās jūklim.

(4) Tad nu pirmām kārtām, ja tev tā šķiet pareizi, pateikšu, kāda ir atšķirība starp gudrību un filozofiju. Gudrība ir pilnīgs cilvēka gara labums, filozofija — mīlestība uz gudrību un tiekšanās pēc tās. Gudrība rāda, kur filozofija nokļuvusi. Kāpēc filozofija tā nosaukta, ir skaidrs: to izsaka pats vārds.[3] (5) Gudrību daži definējuši kā dievišķā un cilvēciskā zināšanu, citi — šādi: «Gudrība nozīmē zināt dievišķo un cilvēcisko, kā arī to cēloņus.» Šis papildinājums man šķiet lieks, jo dievišķā un cilvēciskā cēloņi ir daļa dievišķā. Arī filozofija tikusi definēta gan šā, gan tā: vieni sacījuši, ka tā esot tiekšanās pēc tikuma, citi — tiekšanās pēc gara labošanas, vēl citi to dēvējuši par cenšanos pēc pareizas sapratnes. (6) Viens gan ir tikpat kā drošs: starp filozofiju un gudrību pastāv atšķirība, jo nevar taču būt, ka tas, kas tiecas, būtu tas pats, pēc kā tiecas. Tāpat kā ir liela atšķirība starp alkatību un naudu, jo pirmā iekāro, bet otra tiek iekārota, tāda ir arī starp filozofiju un gudrību, kura ir tās iznākums un balva; filozofija iet pa ceļu, kura galā ir gudrība.[4] (7) Gudrība ir tas, ko grieķi sauc par *sophía*[5]. Šo vārdu lietojuši arī romieši, tāpat kā viņi tagad arī lieto vārdu «filozofija». To tev apliecinās gan senās togātas[6], gan uzraksts uz Dosenna[7] kapa pieminekļa:

Stāj, svešniek: izlasi Dosenna sophiju!

(8) Kaut gan filozofija ir tiekšanās pēc tikuma, kurš top tās kārots, daži no mūsējiem tomēr uzskatīja tos par nešķiramiem, jo nav nedz filozofijas bez tikuma, nedz tikuma bez filozofijas. Filozofija ir tiekšanās pēc tikuma, taču caur pašu tikumu, bet nevar būt tikuma bez tiekšanās pēc tā, nedz tiekšanās pēc tikuma bez paša tikuma. Te ir citādi nekā gadījumā, ja kāds mēģina no tālienes trāpīt mērķī un tēmētājs atrodas vienā vietā, bet mērķis — citā; arī citādi, nekā tas ir ar ceļiem, kas ved uz pilsētu, paši atrazdamies ārpus tās. Pie tikuma nokļūst caur pašu tikumu; filozofija un tikums tātad ir cieši saistīti. (9) Lielākā daļa autoru, turklāt paši ievērojamākie, apgalvojuši, ka filozofijā ir trīs daļas: ētika, dabas un prāta filozofija.[8] Pirmā veido dvēseli, otrā pētī lietu dabu, trešā pārbauda vārdu īpašās nozīmes un to sakārtojumu, kā arī pierādījumus, lai patiesības vietā neielavītos meli. Starp citu, bijuši arī tādi, kas filozofiju iedalījuši gan lielākā, gan mazākā skaitā daļu. (10) Daži peripatētiķi pielikuši vēl klāt ceturto daļu — politisko, ar kuru vajadzētu nodarboties kādā īpašā veidā, jo tai esot cits priekšmets. Citi pievienojuši tām vēl vienu daļu, kuru grieķi sauc par *oikonomikē*[9] — prasmi pārvaldīt mājas saimniecību. Vēl citi ierādījuši īpašu vietu dzīves veidu aplūkojumam. Taču tas viss ir atrodams minētajā ētikas daļā. (11) Epikūrieši uzskatīja, ka filozofijā ir tikai divas daļas — dabas filozofija un ētika; prāta filozofiju viņi atmeta. Taču vēlāk, kad paši fakti viņus spieda nodalīt divdomīgo un atspēkot nepatieso, kas slēpjas aiz patiesības ārienes, arī viņi ieviesa nodaļu, kuru nosauca «Par spriedumu un regulu», tas ir, prāta filozofiju, tikai ar citu nosaukumu, bet uzskata to par dabas filozofijas pielikumu.[10] (12) Kirēnaiķi[11] atmeta dabas un prāta filozofiju un apmierinājās ar vienu pašu ētiku, bet arī viņi citādā veidā atkal ievieš to, ko atmet. Proti, viņi ētiku iedala piecās daļās, no kurām vienā ir runa par to, no kā jāvairās un pēc kā jātiecas, otrā — par afektiem, trešajā — par rīcību, ceturtajā — par cēloņiem, piektajā — par pierādījumiem. Taču lietu cēloņi attiecas uz dabas filozofiju, pierādījumi — uz prāta filozofiju; ne vieni, ne otri neattiecas uz ētiku. (13) Hijietis Aristons[12] sacīja, ka dabas un prāta filozofija esot ne vien lieka, bet arī traucējot, un apcirpa pat ētiku, kuru vienīgo atstāja. Proti, viņš atmeta nodaļu, kas ietver pamācības, apgalvodams, ka tā esot vajadzīga audzinātājam, nevis filozofam, it kā gudrais būtu kas cits nekā cilvēkdzimuma audzinātājs.

(14) Tad nu, tā kā filozofija sastāv no trim daļām, sāksim vispirms sakārtot tās ētikas daļu. Arī to atzīts par pareizu sadalīt trijās nodaļās, proti, tā, lai pirmajā ir apcere, kura ikvienai lietai piešķir savu un spriež par to, cik kas ir vērts. Tā ir ārkārtīgi noderīga — jo kas vēl būtu tik nepieciešami kā ikvienai lietai noteikt tās vērtību? Otrajā ir runa par dziņām, trešajā — par rīcību. Pirmām kārtām tev jānosaka, cik kas ir vērts; otrkārt, tev jāsaskaņo un jāsamēro ar to sava dziņa pēc tā; treškārt, jāgādā, lai starp tavām dziņām un rīcību būtu atbilstība un lai tu visās šajās jomās būtu saskaņā pats ar sevi. (15) Ja no šīm trim nodaļām kādas trūkst, tas izjauc visu pārējo. Ko gan līdz pašam izprast visu lietu būtību, ja pārāk ļaujies savām dziņām? Ko līdz apspiest dziņas un turēt savā varā iekāres, ja savā rīcībā neproti izvēlēties pareizo laiku un nezini, kad kas jādara, kur un kā? Zināt lietu svarīgumu un vērtību ir viens, īstos brīžus — kas cits, un vēl kas cits — apvaldīt savas dziņas un stāties pie rīcības, nevis mesties tajā pa kaklu pa galvu. Tātad dzīve ir saskanīga ar sevi tad, ja rīcība nav pretrunā ar dziņu, bet dziņa atbilst ikvienas lietas svarīgumam un kļūst vājāka vai stiprāka atkarībā no tā, cik lielā mērā lieta pelnī, lai to iekāro.

(16) Dabas filozofija dalās divās nodaļās — mācībā par ķermeniskajām un par neķermeniskajām parādībām. Abas savukārt sadalās, tā sakot, savās pakāpēs. Nodaļa par

ķermeņiem dalās šādi: pirmkārt, mācībā par tiem, kuri ko rada, tad par tiem, kuri no tiem rodas, — bet rodas pirmvielas[13]. Daži uzskata mācību par pirmvielām par nedalāmu, citi — ka tā dalās mācībā par matēriju, par visa kustinātāju cēloni un pašām pirmvielām.

(17) Man vēl atlicis pastāstīt par prāta filozofijas iedalījumu. Ikviena runa vai nu rit vienlaidus, vai ir sadalīta starp jautātāju un atbildētāju. Pirmo pieņemts saukt par retorisko, otru — par dialektisko.[14] Retoriskā nodarbojas ar vārdiem, to jēgu un sakārtojumu. Dialektiskā dalās divās daļās — vārdos un nozīmēs, t.i., priekšmetos, par kuriem runā, un izteicienos, ar kuriem par tiem runā. Tālāk seko bezgalīgs sīkāks abu sadalījums. Tāpēc šeit beigšu un

..jums minēšu īsi tik galvenās lietas.[15]

Citādi, ja gribēšu daļas dalīt iedaļās, iznāks vesela zinātnisku pētījumu grāmata. (18) Es neatrunāju tevi, Lucīlij, labākais no cilvēkiem, lasīt ko tamlīdzīgu, ja vien visu, ko izlasīsi, tūdaļ attiecināsi uz tikumiem. Turi savējos grožos, uzpurini, kas tevī apguris, sasaisti izirušo, apvaldi spītu, šausti savas un, cik tavos spēkos, vispārējās iekāres un, ja tev saka: «Cik ilgi vēl par vienu un to pašu?» — tad atbildi viņiem: (19) «Man vajadzētu teikt: cik ilgi vēl vienas un tās pašas kļūdas? Jūs gribat tikt vaļā no zālēm, vēl neatbrīvojušies no trūkumiem, bet es runāšu jo vairāk un būšu jo neatlaidīgāks, jo vairāk turēsities pretī. Dziedēklis sāk līdzēt tad, kad pieskāriens miesai, kas zaudējusi jutīgumu, rada sāpes. Pateikšu, kas jums nāks par labu arī pret jūsu gribu. Lai kādreiz līdz jūsu ausīm nonāk neglaimīga balss, un, tā kā jūs katrs atsevišķi negribat dzirdēt patiesību, tad klausieties to visi kopā!

(20) Cik ilgi vēl domājat paplašināt savus īpašumus? Novads, kas varējis uzņemt veselu tautu, vienam saimniekam pārāk šaurs! Cik tālu lai sniedzas jūsu tīrumi, ja pat neesat apmierināti, kad jūsu zemes aptver provinču platību? Slavenas upes visā garumā tek pa privātiem īpašumiem; lielas upes, lielu tautu robežas, no iztekas līdz grīvai pieder jums. Bet pat ar to vēl nepietiek — jums vajag ar savām latifundijām apjozt jūras, vajag, lai jūsu pārvaldnieks saimniekotu viņpus Adrijas, Jonijas un Aigeja jūras[16], lai lieli nami, dižu karavadoņu mājokļi, būtu pieskaitāmi pie jūsu lētākās mantas. Lai jums pieder viss, ko vien kārojat; lai būtu lauku īpašums, kas kādreiz bijis vesela valsts; padariet par savu, cik vien spējat, — un tomēr tā, kas jums nepieder, būs vairāk. (21) Bet tagad runāju ar jums, kuru izšķērdība ir tikpat liela kā viņu alkatība. Jums saku: vai nebūs vairs neviena ezera, pār kuru nepaceltos jūsu vasarnīcu jumti, nevienas upes, kuras krastus neklātu jūsu celtnes? Kur vien burbuļo karstu ūdeņu avoti, tur radīsies jauni jūsu greznumkāres mitekļi. Kur vien krasts izliecas līcī, tur tūdaļ liksit pamatus ēkām; apmierināti tikai ar cilvēkroku veidotu augsni, atspiedīsit atpakaļ jūru. Lai visur spoži mirdz jūsu mājokļi — gan pašos kalnos celtie, ar plašu skatu pār zemēm un jūru, gan tie, kas virknējas no līdzenuma līdz pat augstajām virsotnēm; lai arī cik daudz ceļat, lai arī cik varenas ir jūsu būves, jūs tomēr esat tikai atsevišķi, niecīgi ķermeņi. Kam jums daudzās guļamistabas? Jūs guļat tikai vienā. Un tur, kur neesat, nekas nav jūsu.

(22) Un tagad pievērsīšos jums, kuru plašā, nepiesātināmā rīkle pārmeklē te jūras, te zemes. Gan ar makšķeri, gan cilpu, gan dažāda veida tīkliem, netaupot pūles, tiek vajāti dzīvnieki, liekot mierā vienīgi tos, kurus esat atēdušies. Cik gan maz no šiem ēdieniem, kas sagādāti ar tik daudzām rokām, nobauda jūsu gardumu pārsātinātās aukslējas! Cik maz no medījumiem, kas iegūti ar tik lielām briesmām, nobauda namatēvs, kurš

sirgst ar gremošanas traucējumiem un sliktu dūšu! Cik maz no daudzajiem pa tāliem ceļiem atvestajiem gliemežiem izslīd pa šo nepiepildāmo kuņģi! Nelaimīgie, vai maz saprotat, ka izsalkums jums lielāks par kuņģi?»

(23) Saki to citiem, lai, to sacīdams, ieklausītos pats; raksti, lai rakstīdams pats to lasītu, un attiecini visu uz paša tikumiem, uz afektu neprāta remdināšanu. Centies, lai zinātu nevis vairāk, bet labāk. Paliec sveiks!

[1] *Triba* — Romas iedzīvotāju administratīvā dalījuma vienība. Senekas laikā pastāvēja 35 tribas — 4 pilsētas tribas un 31 lauku triba.

[2] *Centurija* — sk. 83, 11. piez.

[3] Gr. *philosophía* — burtiski: gudrības mīlestība.

[4] Brīvs tulkojums. Oriģinālteksta — *illa venit, ad hanc itur* — burtiskais tulkojums: «Viena nāk, pie otras iet.»

[5] Oriģinālā grieķu rakstā.

[6] *Togāta* — romiešu nacionālā komēdija, kas šādā terminā nosaukta pēc togas, romiešu tērpa, atšķirībā no palliātas, komēdijas ar grieķiskiem sižetiem (pallijs, lat. *pallium* — romiešu apzīmējums grieķu apmetnim).

[7] *Dosenns* — kupraiņa tēls atellānā (no Atellas pilsētas Romā ieviestā osku tautas komēdija). Bet šeit, iespējams, domāta persona (Fabijs Dosenns), kuru Plīnijs Vecākais piemin izmantoto autoru vidū.

[8] Šis dalījums atbilst Ksenokratam piedēvētajam filozofijas iedalījumam. Sk. 85, 6. piez.

[9] Oriģinālā grieķu rakstā.

[10] Epikūrs noraidīja stoiķu un megariešu dialektiku kā pārāk sarežģītu un pats sacerēja «Kanonu» — īsu izklāstu par patieso un nepatieso.

[11] *Kirēnaiķi* — Sokrata skolnieka Aristipa Kirēnē (Ziemeļāfrikā) nodibinātā filozofu skola, kas sludināja hēdonismu, t. i., par augstāko labumu pasludināja baudu.

[12] *Hijietis Aristons* — sk. 36, 3. piez.

[13] *elementa.*

[14] Oriģinālā grieķu rakstā: *rhētorikḗ* — retoriskā; retorika; *dialektikḗ* — dialektiskā; dialektika.

[15] Vergilijs, «Eneīda», I, 342, atdzejojis A. Ģiezens.

[16] *Aigeja jūra* — Egejas jūra. Tās nosaukums saistīts ar Atēnu mītiskā valdnieka Aigeja vārdu.

90. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kas varētu šaubīties, mans Lucīlij: tā ir dievu velte, ka dzīvojam, bet filozofijas — ka dzīvojam krietni[1] un ka tātad esam tai parādā lielāku pateicību nekā dieviem, jo tikumiska dzīve ir lielāka dāvana nekā dzīvība? To varētu uzskatīt par drošu, ja dievi mums nebūtu piešķīruši arī pašu filozofiju; tiesa, viņi nevienam nav devuši tās zināšanu, taču visiem — spēju uz to. (2) Ja viņi arī šo labumu būtu padarījuši vispārēju un mēs jau piedzimtu prātīgi, tad gudrība būtu zaudējusi labāko, kas tajā ir, — ka tā nepieder pie nejaušībām. Bet tagad tieši tas ir vērtīgi un lieliski, ka tā mums netiek gadījuma pēc, bet katrs par to var pateikties vienīgi sev un to neizlūdzas no kāda cita. Par ko tad tu

cienītu filozofiju, ja tā būtu žēlastības dāvana? (3) Tās vienīgais uzdevums — atrast patiesību par dievišķo un cilvēcisko; no tās nekad nešķiras apzinīgums, bijība, taisnīgums un visa pārējā savā starpā cieši saistītā tikumu pavadonība. Tā mums iemācījusi godāt dievišķo un mīlēt cilvēcisko, saprast, ka vara ir dievu rokās un ka cilvēku starpā pastāv kopība, kas kādu laiku bijusi neskarta, iekams alkatība sarāva tās saites un kļuva par nabadzības cēloni arī tiem, kurus bija padarījusi milzum bagātus. Tiekdamies pēc īpašuma, viņi pārstāja būt par visa īpašniekiem. (4) Bet pirmie cilvēki un viņu pēcnācēji bija vēl nesamaitāti un sekoja dabai, atzīdami vienu un to pašu vīru gan par savu vadoni, gan likumu, jo uzticējās labākā spriedumam. Dabai ir raksturīgi mazvērtīgāko pakļaut vērtīgākajam. Tiesa, bezvalodas dzīvnieku ganāmpulkus vada vai nu lielākie, vai spēcīgākie dzīvnieki. Ganāmpulka priekšgalā soļo nevis panīcis vērsis, bet tāds, kas ar savu augumu un spēku pārspēj citus; ziloņu baru vada vislielākais: cilvēku vidū par lielāko uzskata labāko. Tāpēc valdītāju izraudzījās pēc gara spējām[2] un laimīgākās bija tautas, kurām par varenāko varēja kļūt tikai labākais. Droši panākt visu, ko grib, spēj tikai cilvēks, kurš tic, ka spēj panākt to, kas ir viņa pienākums. (5) Tāpēc, pēc Poseidonija[3] domām, tais laikos, kurus dēvē par zelta laikmetu, vara bija gudro rokās. Viņi atturējās no vardarbības un aizstāvēja vājākos pret stiprākajiem; viņi ieteica un atrunāja, aizrādīja, kas ir un kas nav derīgs. Viņu prāts gādāja par to, lai savējiem nekā netrūktu; viņu drosme atvairīja briesmas, viņu labvēlība padarīja pavalstnieku dzīvi bagātāku un skaistāku. Valdīt nozīmēja pildīt pienākumu, nevis īstenot varu. Neviens nelika lietā savu spēku pret tiem, ar kuru palīdzību viņš to bija ieguvis; nevienam nebija nedz tieksmes, nedz pamata darīt citiem pāri, jo krietnajam valdītājam krietni klausīja un lielākais, ar ko valdnieks varēja piedraudēt neklausīgajiem, bija atteikšanās no valdīšanas.[4] (6) Bet, kad, pamazām iezogoties netikumiem, valdnieka vara pārvērtās tirānijā, radās vajadzība pēc likumiem, un arī tos sākumā deva gudrie. Solons[5], kas dibināja Atēnu valsti uz taisnīguma pamatiem, pazīstams kā viens no sava laikmeta Septiņiem gudrajiem. Ja Likurgs[6] būtu dzīvojis tai pašā laikā, viņš būtu pievienojies šim svētajam skaitlim kā astotais. Cildināti tiek arī Zaleuka un Haronda[7] likumi. Viņi nevis Forumā vai juristu pieņemamās istabās, bet klusajā, svētajā Pitagora atšķirtībā bija apguvuši likumus, kurus tad deva tolaik ziedošajai Sicīlijai un grieķu pilsētām Itālijā.

(7) Tiktāl esmu vienisprātis ar Poseidoniju. Bet, ka filozofija izgudrojusi ikdienas dzīvē izmantojamās zinības, tam nevaru piekrist, nedz arī tai piešķirt amatu radītājas slavu. «Tā cilvēkiem,» saka Poseidonijs, «kuri dzīvoja izklaidus un patvērās alās, bedrēs zem klints vai koku dobumos, iemācījusi celt mājas.» Bet es domāju, ka filozofija nav izdomājusi šīs sarežģītās celtnes, kas paceļas cita pār citu, un pilsētas, kuras māc cita citu, tāpat kā nav izdomājusi arī zivju dīķus, kas iekārtoti tālab, lai nekādas vētras neapdraudētu negaušu rīkles un, lai arī kā plosītos jūra, baudkārei būtu savas ostas, kur audzēt atsevišķu sugu zivju barus. (8) Ko tu saki? Filozofija iemācījusi cilvēkiem lietot atslēgas un aizšaujamos? Vai tas nebūtu bijis aicinājums uz alkatību? Filozofija uzcēlusi šos augstos, iedzīvotājiem tik bīstamos namus? Nepietika taču vairs segties ar gadījuma raksturā līdzekļiem, sameklējot sev dabisku patvērumu bez kādām mākslām, bez kādām grūtībām! Tici man — tas bija laimīgs laikmets, kad vēl nebija celtnieku[8]. (9) Tas viss ir radies, jau parādoties greznumkārei: aptēst brusas kvadrātveidā un, zāģim virzoties pa novilktu līniju, ar drošu roku sagriezt baļķi.

Sākumā ļaudis ar ķīļiem tik pāršķēla skaldīgo baļķi.[9]

Toreiz vēl neierīkoja ēdamzāles veseliem dzīrotāju pulkiem, garās vezumu rindās, tricinot ielas, nepārvadāja priedes un egles tālab, lai darinātu no zelta smagus kasešu griestus. (10) Pāris abās pusēs uzslietu stakļu balstīja būdu; uz jumta slīpnēm blīvi noklāti žagari un zari ar lapām veidoja noteci arī visstiprākajā lietū. Zem tādiem jumtiem dzīvoja bez kādām rūpēm: salmi klāja brīvus cilvēkus, zem marmora un zelta mīt verdzība. (11) Neesmu arī vienisprātis ar Poseidoniju, ka gudrie izdomājuši amatnieku dzelzs rīkus. Tad jau viņš varētu arī apgalvot, ka tie bijuši gudrie, kas

> Sagūstīt zvērus ar cilpām un piemānīt putnus ar līmi
> Izdomāt prata un ielenkt ar suņiem lielākus mežus.[10]

Proti, to visu izdomājusi cilvēku atjautība, nevis gudrība. (12) Neesmu vienisprātis arī ar to, ka tie bijuši gudrie, kas atklājuši gan dzelzs, gan vara atradnes, kad mežu ugunsgrēkos sakarsušajā zemē izkusušas virspusē esošās dzīslas un izlijuši metāli. Tādas lietas atrod cilvēki, kas ar tām nodarbojas. (13) Arī jautājums, vai vispirms lietots veseris vai knaibles, man neliekas tik būtisks, kāds tas šķiet Poseidonijam. Kā vienu, tā otru izgudrojis cilvēks ar asu, gaišu prātu, nevis dižu un cēlu garu, tāpat arī visu pārējo, kas meklējams ar saliektu muguru un zemei pievērstu domu.

Gudrajam bija viegli sev rast uzturu. Un kāpēc gan ne? Viņš arī mūsu laikos grib pēc iespējas būt brīvs no visa apgrūtinošā. (14) Saki man, lūdzams: kā iespējams apbrīnot gan Diogenu[11], gan Daidalu[12]? Kurš no abiem, tavuprāt, ir gudrais: tas, kas izdomājis zāģi, vai tas, kas, redzēdams zēnu dzeram no saliektas plaukstas, tūdaļ izvilka no savas tarbas kausu un to sadauzīja, sevi rādams: «Cik ilgi es, muļķis, nēsāju līdzi lieku nastu!» — un kas saritinājies gulēja mucā? (15) Un kuru tu galu galā mūsdienās uzskati par gudrāku: to, kas izdomājis, kā no slēptām caurulēm likt pacelties safrānūdenim[13] līdz milzu augstumam, kā vienā mirklī ar spiedienu piepildīt un atkal nosusināt kanālus, kā saistīt pie ēdamzāļu griestiem grozāmās plāksnes, lai tās cita pēc citas pavērtu dažādus skatus un griesti mainītos tikpat bieži kā ēdieni galdā, vai to, kas parāda sev un citiem, ka daba mums nav uzlikusi nekā grūta un sarežģīta, ka varam dzīvot bez marmorkaļa un namdara[14], ka varam apģērbties, arī netirgodamies ar seriem[15], un gūt visu ikdienā nepieciešamo, ja apmierināmies ar to, kas atrodas zemes virspusē? Ja cilvēkdzimums gribētu viņā ieklausīties, tas saprastu, ka pavārs tam ir tikpat lieks kā karavīrs. (16) Gudrie vai vismaz gudrajiem līdzīgi bija tie, kuriem gādība par miesu neradīja grūtības. Nepieciešamais neprasa lielas rūpes: pūlēties nākas baudu labad. Tev nevajadzēs mākslinieku, ja sekosi dabai. Tā nav gribējusi mūs nopūlēt un apgādājusi ar visu, ko padarījusi mums nepieciešamu. — «Aukstums kailai miesai ir nepanesams.» — Un kas par to? Vai meža zvēru un citu dzīvnieku āda nespēj mūs atliku likām aizsargāt pret aukstumu? Vai daudzas tautas nesedz savas miesas ar koku mizām? Vai netiek sastiprinātas putnu spalvas, veidojot apģērbu? Vai liela daļa skitu arī mūsdienās netērpjas lapsu un caunu ādās, kas ir mīkstas aptaustot un vēja necaurlaidīgas? (17) «Tomēr vasarā tveice jāatvaira ar biezāku ēnu.» — Un kas par to? Vai senatne nav mums atstājusi daudz klusu vietu, kas, vai nu nežēlīgā laika, vai kādas nejaušības pēc izdobtas, pārvērtušās par alām? Vai tad cilvēks ar savām rokām nedarināja no zariem pītus žogus un neapzieda tos ar vienkāršiem māliem, neklāja jumtu ar salmiem vai citu, no meža atgādātu materiālu un, lietum noplūstot pa slīpnēm, nepārlaida ziemu bez jebkādām raizēm? Vai tad nepatveras bedrēs[16] Sirtu[17] tautas un tās, kurām pārmērīgi karstās saules dēļ nav cita glābiņa no tveices kā

vien pati izkaltusī zeme? (18) Daba nav bijusi tik netaisna, lai visām pārējām dzīvajām būtnēm dāvātu vieglu dzīvi un tikai cilvēks vien nevarētu dzīvot bez tik daudzām prasmēm. Tā mums nekā tamlīdzīga nav uzlikusi, nekas mums nav sūri grūti jāmeklē, lai saglābtu savu eksistenci. Mēs esam piedzimuši pie visa gatava, bet, apnikuši viegli iegūstamo, padarījuši sev visu grūtu. Mājokļi, drānas, silts apģērbs, uzturs un pārējais, kas tagad prasa milzīgu noņemšanos, — tas viss bija pie rokas, bija iegūstams par velti un ar nelielām pūlēm. Mēru visām lietām ik reizi noteica nepieciešamība; mēs paši esam tās padarījuši par dārgiem priekšmetiem, mēs paši — par apbrīnojamiem, mēs paši — par tikai ar lielu, daudzveidīgu prasmi iegūstamiem. Daba mums dod gana visam, ko pati prasa. (19) Bet greznumkāre ir atkritusi no dabas un diendienā pati iekvēlina sevi, gadu simtos aug augumā un ar savu izdomu veicina netikumus. Vispirms tā tīkoja lieko, tad — kaitīgo un visbeidzot padarīja garu par vergu, likdama tam kalpot miesas iegribām. Visas šīs prasmes, kuru troksnis skan visās pilsētas malās, tiek liktas lietā, aprūpējot miesu; ko tā agrāk saņēma kā verdzene, to tagad pasniedz tai kā pavēlniecei. Tā radušās visas šīs austuves, metālapstrādes darbnīcas, smaržu vārītavas, šīs liegu ķermeņa kustību un jūtelīgu, sievišķīgu dziesmu skolas. Izzudusi dabiskā mēra sajūta, kas aprobežoja vēlmes ar nepieciešamo. Gribēt vienīgi tik, cik vajag, tā tagad jau ir prastības vai nabadzības pazīme. (20) Ir neticami, mans Lucīlij, cik viegli tīkamas runas novērš no patiesības arī ievērojamus cilvēkus. Lūk, Poseidonijs, kas, manuprāt, ir viens no tiem, kuri devuši vislielāko ieguldījumu filozofijā. Viņš grib vispirms aprakstīt, kā vieni diegi tiek šķetināti, citi — izvilkti no mīkstās, izplucinātās šķiedras, un tad[18] — kā piekarinātie smagumi izstiepj metus taisnus, kā izvērtos audus, lai mīkstinātu grodumu, ar kādu tos no abām pusēm saspiež meti, blīvētājs[19] piespiež saiet kopā un savienoties, un apgalvo, ka arī aušanas prasmi izgudrojuši gudrie, aizmirsdams, ka šis smalkākais aušanas veids ir vēlāka laika izgudrojums, kad

> Meti pie riestavas klāt, un audumu atdala niedre.
> Audi ievērti top starp šaudīklas smailajiem galiem,
> Un ar triecienu stipru tad šķieta zobi tos piesit.[20]

Un ja viņam vēl būtu gadījies iepazīt mūslaiku audumus, no kuriem pagatavo drēbes, kas — to varu droši apgalvot — neko neslēpj un kas nesargā ne mūsu miesu, ne mūsu kaunu? (21) Tad viņš pāriet uz zemkopību un tikpat daiļrunīgi apraksta, kā augsne tiek uzplēsta ar arklu un atkārtoti uzarta, lai uzirdinātā zeme vieglāk pavērtos saknēm; kā pēc tam tiek izkaisītas sēklas un rokām izravētas nezāles, lai neizdīgst nejauši savvaļas augi, kas pazudinātu sējumu. Arī to viņš pasludina par gudro vīru darbu, it kā zemkopji arī vēl tagad neatrastu daudz jaunu paņēmienu auglības kāpināšanai. (22) Un arī tad viņš neapmierinās ar šīm prasmēm, bet vēl aizsūta gudro uz dzirnavām un maizes ceptuvi[21]. Viņš stāsta, kā tas, atdarinādams dabu, sācis pagatavot maizi: «Mutē paņemtos graudus saberž zobu cietība, tiem saejot kopā, bet to, kas nenokļūst starp zobiem, mēle atkal pagrūž starp tiem. Tad tiek piejauktas siekalas, lai kumoss vieglāk izslīdētu pa glumo rīkli. Nokļuvis kuņģī, kumoss tiek ar tā vienmērīgo siltumu sagremots un tikai tad pāriet miesā. (23) Sekodams šim paraugam, kāds cilvēks uzlika raupju akmeni uz cita — līdzīgi zobiem, kuru nekustīgā puse[22] sagaida otras daļas kustību. Tad, akmeņiem beržoties vienam pret otru, graudi tiek drupināti un vairākkārt smalcināti, līdz tie, daudzkārt saberzti, ir samalti pavisam smalki. Tad viņš miltus aplēja ar ūdeni, ar cītīgu

mīcīšanu padarīja apstrādājamus un izveidoja maizi, kuru sākumā cepa karstos pelnos un uz nokaitētiem ķieģeļiem, tad pakāpeniski izgudrotās maizes krāsnīs un citās ierīcēs, kuru karstums izmantojams pēc mūsu ieskata.» Daudz netrūka — un viņš arī kurpnieka arodu būtu pasludinājis par gudro vīru atradumu! (24) To visu gan izdomājis prāts, taču ne pilnīgais prāts[23]. Tie ir cilvēka, nevis gudrā izgudrojumi; tāpat tas neapšaubāmi ir ar kuģiem, kuros braucam pa upēm un jūrām, apgādājuši tos ar burām vēja spara uztveršanai un mugurpusē piestiprinājuši stūri, ar kuru kuģa gaitu virza uz vienu vai otru pusi. Paraugs tiem ņemts no zivīm, kas vada sevi ar asti un ar tās vieglu kustību pa labi vai pa kreisi maina sava ātrā peldējuma virzienu. (25) «Visas šīs lietas,» saka Poseidonijs, «gan izdomājis gudrais, bet, uzskatīdams par pārāk nenozīmīgām, lai ar tām nodarbotos pats, uzticējis tās necilākiem palīgiem.» Nē, tās nav vis izdomājuši citi, bet tie paši cilvēki, kas ar tām nodarbojas arī šobaltdien. Par dažām zinām, ka tās radušās mūsu laikos, piemēram, logi, kas ielaiž dienas gaismu caur caurspīdīgām rūtīm[24], vai paceltās grīdas[25] pirtīs un sienās ierīkotās caurules, pa kurām visapkārt izplatās siltums, vienmērīgi apsildot visu gan apakšā, gan augšā. Kālab lai vēl runāju par marmoru, kādā laistās tempļi un nami? Par noapaļotiem, pulētiem akmens bluķiem, kas balsta portikus un zāles — pietiekami plašas, lai uzņemtu veselas tautas? Par vārdu zīmēm, kuras ļauj uztvert[26] jebkuru runu, lai cik ātra tā arī būtu, un rokai — tikt līdzi mēles ātrumam?[27] Tie ir vislētāko vergu izgudrojumi. (26) Gudrība atrodas augstākā sēdeklī un nemāca rokas, bet ir dvēseļu skolotāja. Tu gribi zināt, ko tā ir sasniegusi, ko radījusi? Ne jau piedauzīgas ķermeņa kustības, nedz dažādas meldijas, kas atskaņojamas ar tauri vai flautu, kurās ieelpotais gaiss, cauri un ārā plūzdams, pārvēršas skaņās. Tā neizdomā ne ieročus, ne mūrus, ne kara rīkus, bet lolo mieru un aicina cilvēkdzimumu uz saskaņu. (27) Tā, atkārtoju, nav amatniece, kas pagatavo praktiskajām vajadzībām nepieciešamos darbarīkus. Kāpēc viņai piedēvēt to, kas ir tik nenozīmīgs? Tu viņā redzi dzīves veidotāju! Bet visas pārējās prasmes ir viņas varā, jo tam, kam pakļaujas dzīve, pakļaujas arī dzīves rotas. Un vispār — viņa tiecas pēc laimes stāvokļa, ved uz to, paver uz to ceļus. (28) Viņa rāda, kas ir ļaunums un kas tikai šķiet tāds. Viņa attīra prātus no niecīgā, piešķir īstu lielumu un savalda uzpūstu, kas greznojas ar tukšu spožumu. Viņa neļauj mums nezināt, kāda ir atšķirība starp lielo un uzpūsto, un dāvā mums izpratni par visu dabu un sevi pašu. Viņa mums paskaidro, kas ir dievi un kādi viņi ir; kas ir pazemes iemītnieki, kas — lari[28] un geniji[29]; kas ir dvēseles, kuras, iemantojušas mūžību, kļuvušas par otrās kārtas dievībām, kur tās uzturas, ko dara, ko tās spēj un ko grib. Tāds ir viņas svētums, ar kuru mums tiek atslēgts nevis kādas pilsētas templis, bet milzīgā visu dievu svētnīca — pats Visums, kura īstenos dievu tēlus un īsteno vaigu viņa ļauj skatīt mūsu garam, jo redze tik dižam skatam ir pārāk vāja. (29) Pēc tam viņa atgriežas pie lietu pirmsākumiem, pie mūžīgā visur iemītošā prāta un spēka, kas ikvienai sēklai piešķir tās īpato izveidi. Tad viņa sāk pētīt dvēseli — no kurienes un kur tā ir un cik ilgi un cik daļās sadalās. Tad viņa no ķermeniskā pāriet uz neķermenisko un iztirzā patiesību un tās pierādījumus, pēc tam — kā atšķirt divnozīmīgo dzīvē un runā, jo abās nepatiesais ir sajaukts ar patieso.

(30) Gudrais, apgalvoju, nav vis attālinājies no šīm prasmēm, kā šķiet Poseidonijam, bet vispār nav tām pievērsies. Viņš nebūtu uzskatījis par izgudrošanas cienīgu neko, ko neuzskatītu par pastāvīgas lietošanas cienīgu: ko nāktos atkal nolikt, viņš pat nepaņemtu rokā. (31) «Anaharsīds[30],» viņš saka, «izgudrojis podnieka ripu, kuru griežot

veido traukus.» Bet, tā kā podnieka ripa jau sastopama Homēra dzejā, tad drīzāk uzskata par neīstām viņa vārsmas nekā šo pasaciņu. Es apgalvoju, ka Anaharsīds nav bijis šā rīka izgudrotājs, bet, ja ir bijis, to gan izgudrojis gudrais, bet ne kā gudrais; gudrie taču arī dara daudz ko, būdami cilvēki, nevis gudrie. Iedomājies kādu gudro, kas māk ļoti ātri skriet: viņš skrienot visus apsteigs tāpēc, ka ātri skrien, nevis tāpēc, ka ir gudrs. Es gribētu Poseidonijam parādīt stikla pūtēju, kas ar savu dvašu piešķir stiklam daudz tādu formu, kādas diezin vai izveidotu prasmīgām rokām. Bet šis paņēmiens tika atrasts, kad jau bijām pārstājuši atrast gudros. (32) «Dēmokrits,» saka Poseidonijs, «esot izgudrojis spriesli, kurā ieslīpi saliktu akmeņu loku noslēdz centrālais akmens.» — Tā, gribētos apgalvot, nav taisnība. Katrā ziņā jau pirms Dēmokrita bijuši tilti un vārti, kuru augšdaļa parasti velvējas. (33) Jūs esat arī aizmirsuši,[31] ka tas pats Dēmokrits esot atradis paņēmienu, kā ziloņkaulu padarīt mīkstu un kausētus oļus pārvērst smaragdos, — ar šādu paņēmienu arī vēl mūsdienās nokrāso tam piemērotus akmeņus. Pieļaujam, ka to atradis gudrais, bet ne jau tāpēc, ka bijis gudrais: viņš taču arī dara daudz tāda, ko pavisam nesaprātīgi cilvēki, kā redzam, dara tikpat labi vai vēl prasmīgāk un veiklāk.

(34) Tu vaicā — ko gudrais izpētījis, ko cēlis dienas gaismā? Vispirms — patiesību un dabu, kurai viņš atšķirībā no pārējām dzīvām būtnēm nav sekojis acīm, kas ir pārāk kūtras, lai saskatītu dievišķo; tad — dzīves likumu, ko saskaņojis ar vispārējo likumību; tāpat viņš mācījis ne vien pazīt dievus, bet arī viņiem sekot un nejaušo uztvert kā viņu pavēlētu. Viņš aizliedzis pakļauties nepareiziem uzskatiem un, rūpīgi apsvēris, visam noteicis īsto vērtību. Viņš nosodījis ar nožēlu jauktās baudas, cildinājis labumus, kas aizvien būs tikami, un darījis visiem zināmu, ka laimīgākais ir tas, kuram nevajag laimes, ka lielākā vara ir tam, kuram ir vara pār sevi. (35) Es nerunāju par tādu filozofiju, kas pilsoni nolikusi ārpus valsts[32], dievus — ārpus pasaules un tikumu atdevusi baudu varā,[33] bet par tādu, kura uzskata par labumu vienīgi tikumisko, kuru nevilina ne cilvēka, ne laimes dāvanas un kuras vērtība ir tā, ka tā nav iemantojama ne ar kādu balvu. (36) Es neticu, ka tāda filozofija pastāvējusi tajā neattīstītajā laikā, kad vēl nebija nekādu mākslu un derīgo apguva pieredzē. Tā arī agrāk, laimīgajos laikos, kad dabas veltes bija pieejamas visiem bez izšķirības, kad alkatība un greznumkāre vēl nebija atsvešinājusi mirstīgos un viņi vēl no savas kopības nedevās uz visām pusēm, lai laupītu, cilvēki nebija gudrie, lai gan viņi rīkojās tā, kā jārīkojas gudrajiem. (37) Nav cita cilvēkdzimuma stāvokļa, kuru vērtētu augstāk par šo, un, ja dievs kādam atļautu izkārtot zemes dzīvi un dot tautām tikumus, neviens neatzītu par labu neko citu kā vien to, kas esot bijis tiem, kuriem

> ..nebija gājis kāds arājs pirms Zeva vēl tīrumā savā;
> Iezīmēt lauku vai sadalīt to ar robežu zīmēm
> Nevajadzēja — tas ražoja visiem, un zeme jau pati
> Visu ko dāvāja labprāt no sevis, to neprasot kādam.[34]

(38) Kura cilvēku audze bijusi laimīgāka par šo?[35] Daba bija visu rīcībā: tā spēja kā māte gādāt par visiem, ļāva bez rūpēm izmantot kopīgās bagātības. Kāpēc lai nedēvēju par bagātāko to cilvēku paaudzi, kurā nevarēja atrast nevienu nabagu? Šajos lieliski izkārtotajos apstākļos ielauzās alkatība un, gribēdama sev ko nodalīt un pārvērst savā īpašumā, visu padarīja svešu un neizmērojami plašo — šauru. Alkatība atnesa nabadzību; kārodama daudz ko, tā pazaudēja visu. (39) Lai tagad mēģina atgūt, kas zaudēts; lai liek klāt tīrumu pie tīruma, padzen kaimiņu ar naudu[36] vai varmācību; lai paplašina savas zemes

līdz provinču apjomam un sauc par savu tādu īpašumu, kura apceļošanai vajadzētu ilga laika: nekāds robežu paplašinājums mums neļaus atgriezties turp, no kurienes esam aizgājuši. Kad būsim izdarījuši visu iespējamo, mums piederēs daudz, bet kādreiz mums piederēja viss. (40) Pati zeme, kad to vēl neapstrādāja, bija auglīgāka un dāsna tautām, kas to neizlaupīja. Atrast dabas dāvāto bija tāds pats prieks kā atrasto parādīt citiem; nevienam nevarēja būt pārāk daudz, nevienam — pārāk maz; viss tika sadalīts vienprātīgu cilvēku starpā. Stiprais vēl nepacēla roku pret vājo; skopais vēl neslēpa, ko gribēja paturēt tikai sev, un neliedza otram nepieciešamo; ikviens rūpējās par citu kā par sevi pašu. (41) Ieroči stāvēja dīkā, un rokas, neaptraipītas ar cilvēku asinīm, visu savu niknumu vērsa pret plēsīgiem zvēriem. Cilvēki, kurus no saules sargāja biezs mežs un kuri mita vienkāršā mājoklī zem lapu jumta, droši pret bargu salu un lietusgāzēm, vadīja mierīgas naktis, ne reizi neievaidēdamies. Mēs nemierīgi grozāmies zem sava purpura, rūpesti kā asum asi dzenuļi uzrauj mūs no miega. Bet cik saldu miegu viņiem dāvāja cietā zeme! (42) Virs viņu galvām nebija kasešu griestu; viņi gulēja zem klajām debesīm, pār viņiem slīdēja zvaigznes un — cik lielisks naksnīgs skats! — griezās Visums, klusu veikdams savu milzīgo darbu. Dienu un nakti šī brīnišķā celtne bija pavērta viņu skatieniem. Kāds prieks bija vērot zvaigznājus slīdam lejup no zenīta, citus — savukārt paceļamies no slēptuves! (43) Vai nebija tīkami klaiņot starp šiem plaši izkaisītajiem brīnumiem? Bet jūs saraujaties no vismazākā savas mājas brakšķa, izbijušies bēgat, līdzko izgleznotajās sienās izdzirdat kādu troksni. Viņiem nebija pilsētām līdzīgu namu; bija gaiss, bija vēja pūsma brīvajā dabā, viegla klints vai koka ēna, dzidri avoti un strauti, kas vēl nebija piesārņoti, mākslīgi iedzīti caurulēs vai citos ūdensvados, bet tecēja neiegrožoti; bija pļavas, skaistas bez jebkādas mākslas, un tā visa vidū — vienkāršs, neveiklas rokas uzposts mājoklis. Tā bija dabai pieskaņota māja, kur tika dzīvot un nevajadzēja baidīties ne no tās, ne par to. Bet tagad mājas ir būtisks mūsu baiļu cēlonis.[37]

(44) Un, kaut arī viņu dzīve bija lieliska un brīva no viltus, viņi tomēr nebija gudrie, jo šis apzīmējums pienākas vienīgi par dižāku veikumu. Tiesa, es negribu noliegt, ka bijuši cildena gara vīri, tā sakot, tieši dievu dzemdināti, jo vēl nenovārdzinātā pasaule — par to nav nekādu šaubu — radīja labāku paaudzi. Tomēr, kaut gan viņiem visiem bija spēcīgāka, grūtībām piemērotāka iedaba, gars ne visiem bija līdz pilnībai attīstīts, jo daba nedāvā tikumu: kļūt tikumiskam — tā ir māksla. (45) Viņi vēl nemeklēja zemes dzīļu dubļos ne zeltu, ne sudrabu, ne mirdzošus akmeņus un saudzēja arī bezvalodas dzīvniekus; vēl nevarēja būt runa par to, ka cilvēks nogalinātu otru nevis dusmās vai aiz bailēm, bet vienkārši skata pēc.[38] Viņiem vēl nebija izrakstītu drānu, vēl netika ieausts zelts — to pat vēl neieguva. (46) Tad kas no tā secināms? Viņi bija bezvainīgi aiz nezināšanas, bet ir liela atšķirība, vai kāds negrib izdarīt pārkāpumu vai nemāk. Viņiem trūka taisnīguma, trūka prātīguma, savaldības un drošsirdības. Viņu neattīstītajā dzīvē bija kaut kas visiem šiem tikumiem līdzīgs, bet pats tikums pieejams tikai apmācītam, skolotam garam, kas ar nemitīgu vingrināšanos sasniedz virsotni. Tam, nevis ar to piedzimstam, un arī pašos labākajos sastopami, iekams viņus apmācīsi, tikai tikuma iedīgļi, nevis pats tikums. Paliec sveiks!

[1] *bene.*

[2] *Pēc gara spējām — animo.* Iespējams arī tulkojums «pēc dvēseles īpašībām».

[3] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[4] *Bija atteikšanās no valdīšanas.* — Tulkojuma pamatā ir Gronovija konjektūra (1649. g.). Saglabājot tradicionālo tekstu, tulkojums būtu: «..bija pavēle atstāt valsti.»

[5] *Solons* (ap 640—560) — atēniešu valstsvīrs un dzejnieks, viens no grieķu Septiņiem gudrajiem.

[6] *Likurgs* — mītisks Spartas likumdevējs, kas vai nu pēc Delfu orākula norādījuma, vai pēc Krētas parauga esot starp 9. gs. un 7. gs. sākumu radījis Spartas satversmi.

[7] *Zaleuks* — Lokru (Dienviditālijā) likumdevējs; viņa likumi, pēc grieķu vēsturnieku domām, bijuši paši pirmie rakstveidā fiksētie. *Haronds* — Katanes (Sicilijas austrumpiekrastē) likumdevējs. Abus attiecina uz 7. gs. Zaleuks esot bijis Pitagora, Haronds — Zaleuka skolnieks.

[8] *ante architectos.* Šis grieķu cilmes lietvārds nozīmē arī «arhitekts».

[9] Vergilijs, «Georgikas», I, 144, atdzejojis A. Ģiezens.

[10] Vergilijs, «Georgikas», I, 139—140, atdzejojis A. Ģiezens.

[11] *Diogens* — sk. 29, 2. piez.

[12] *Daidals* — mītisks izdomas bagāts mākslinieks un celtnieks, kas esot Krētā arī uzcēlis labirintu, kurā ticis ieslodzīts neradījums Minotaurs — puscilvēks, pusvērsis —, kas bija dzimis no valdnieka Mīnoja sievas Pāsifajas pretdabiskās kaisles pret vērsi. Kad Mīnojs neatļāva Daidalam atgriezties dzimtenē — Atikā, viņš izveidojis spārnus, salīmējot ar vasku putnu spalvas, un kopā ar dēlu Īkaru aizbēdzis pa gaisu. Īkaram paceļoties pārāk augstu, vasks saules staros izkusis un zēns nogāzies jūrā, kas nosaukta viņa vārdā.

[13] *Safrānūdens* izsmidzināšana teātrī vai amfiteātrī apliecināta literatūras pieminekļos.

[14] *faber* apzīmē arī amatnieku vispār.

[15] *Seri* — ķīnieši, no kuriem romieši saņēma zīda audumus.

[16] *Bedres* — domājams, zemnīcas.

[17] *Sirti* — sk. 31, 4. piez.

[18] *Vispirms.. tad..* — par vērpšanu un aušanu.

[19] Kas pilda šķieta funkciju stāvajās stellēs.

[20] Seneka šeit brīvi citē vārsmas no Ovidija «Metamorfozēm» (VI, 54—57).

[21] Oriģinālā ir tikai viens vārds — *pistrinum,* kas apzīmē kā dzirnavas, tā maizes ceptuvi.

[22] Augšējie zobi.

[23] T. i., filozofiskais prāts (*recta ratio*).

[24] T. i., vizlas rūtīm. Sal. 86, 11.

[25] Kas tika no apakšas apsildītas.

[26] T. i., pierakstīt.

[27] Par antīkās stenogrāfijas pamatlicēju uzskatīja Marku Tulliju Tīronu, Cicerona brīvlaisto, kas gan esot izgudrojis vienīgi saīsinājumus prievārdiem. Vēlāk jaunas zīmes izveidojušas citas personas, to vidū Akvila, Mecenāta brīvlaistais. Dažos rokrakstos saglabājies krājums, kurā ietilpst vairāk nekā 5000 šādu zīmju, ar nosaukumu «Tīrona un Senekas zīmes».

[28] *Lari* — mājas, ģimenes, druvu, krustceļu sargdievi.

[29] *Geniji* — sk. 12, 1. piez.

[30] *Anaharsīds* — par gudro uzskatīts skitu valdnieks, kas esot bijis Grieķijā, lai iepazītos ar grieķu dzīves veidu un kultūru. Podnieka ripa jau ir minēta Homēra «Iliādā», XVIII, 600—601, bet Poseidonijs uzskatīja šīs vārsmas par interpolāciju (vēlāka laika grozījumu, īpaši iespraudumu).

[31] Protams, ironiski.

[32] *extra patriam* — burtiski: ārpus dzimtenes.

[33] Domāta epikūriešu mācība. *Dievus — ārpus pasaules..* — Epikūrs novieto dievus telpā starp dažādām pasaulēm.

[34] Vergilijs, «Georgikas», I, 125—128, atdzejojis A. Ģiezens.

[35] Paralēle no dabas vēl neatsvešinājušās cilvēka dzīves aprakstam atrodama Senekas traģēdijā «Faidra», 483 un sek., Hipolita monologā (*Seneka.* Traģēdijas. — R., 1989. — 62. lpp. un sek.).

[36] Atpērkot viņa zemi.

[37] Māju, īpaši lielo īres namu, sagrūšana Romā nebija reta parādība.

[38] *Skata pēc* — izrādēs. Sal. 7, 3.

91. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Mūsu Liberāls[1] pašlaik ir nomākts, jo uzzinājis par ugunsgrēku, kas nopostījis Lugdūnu[2], mūsu koloniju. Šī nelaime varētu satriekt ikvienu, bet vēl jo vairāk cilvēku, kas tik ļoti mīl savu dzimto pilsētu. Un tā noticis, ka viņš nu pūlas saņemt savus dvēseles spēkus, ko vingrinājis visiem gadījumiem, kuru, viņaprāt, varētu baidīties cilvēks. Bet no šādas negaidītas, gandrīz vai nedzirdētas nelaimes viņš nebija baidījies, un par to nemaz nebrīnos, jo tādai nav piemēru: ugunsgrēks piemeklējis daudzas pilsētas, bet nevienu nav iznīcinājis. Pat tur, kur mājām uguni pielikusi ienaidnieka roka, tā daudzās vietās aprima, un, kaut gan tā šur tur atkal uzliesmoja, tikai retu reizi viss tika izpostīts tādā mērā, ka ieročiem vairs nekas nebūtu darāms. Diezin vai arī jel kad bijusi tik stipra un postīga zemestrīce, kas izdeldējusi veselas pilsētas. Vārdu sakot — nekad vēl nevienā pilsētā nav izcēlies tik briesmīgs ugunsgrēks, ka nekas vairs nepaliktu pāri otram ugunsgrēkam. (2) Viena vienīga nakts iznīcinājusi tik daudz brīnišķu celtņu, no kurām katra varētu sagādāt slavu ikvienai pilsētai, un dziļa miera apstākļos notikusi nelaime, kādas nav jābīstas pat kara laikā. Kas tam varētu ticēt? Ieročiem visur klusējot, visā pasaulē valdot bezrūpīgam mieram, Lugdūnu, Gallijas rotu, nākas meklēt! Liktenis, uzbrūkot veselām kopienām, allaž ļāvis cilvēkiem baidīties no gaidāmajām nelaimēm. Viss lielais vienmēr gājis bojā zināmā laika sprīdī: šeit starp milzīgu pilsētu un neeksistējušu bija tikai viena nakts. Bet mans stāsts par tās bojāeju aizņem vairāk laika nekā pati bojāeja! (3) Tas viss nomāc mūsu Liberāla garu, kas vienmēr bijis stiprs un nelokāms pret paša likstām. Un ne jau bez pamata viņš ir tik ļoti satriekts: viss negaidītais uzgulst smagāk. Vēl nepieredzētais vairo nelaimes svaru, un ikviens mirstīgais skumst jo vairāk par to, ko arī apbrīno.

(4) Tāpēc nekas mums nedrīkst būt negaidīts. Dvēselei jābūt gatavai visam iespējamam, un jādomā nevis par to, kas mēdz notikt, bet par to, kas var notikt. Vai tad vispār eksistē kaut kas, ko liktenis, ja vien gribēs, nenotrieks pīšļos pašā plaukumā? Kam neuzbruks jo sīvāk un ko negraus jo spēcīgāk, jo spožāk tas mirdz? Kas gan liktenim ir nepieejams, kas — par grūtu? (5) Ne vienmēr tas nāk mums virsū pa vienu un to pašu ceļu, ne vienmēr to noiet līdz galam; reizēm tas vērš pret mums mūsu pašu rokas, reizēm tas, apmierinādamies ar saviem spēkiem, rada mums briesmas bez vaininieka. Neviens brīdis nav izņēmums: pašās baudās dzimst sāpju cēloņi. Dziļā mierā izceļas karš, un drošības līdzekļi[3] pārvēršas baidekļos; draugs kļūst par ienaidnieku, sabiedrotais — par pretinieku. Vasaras klusums pēkšņi pārtop negaisā, spēcīgākā nekā ziemā. Mēs pieredzam naidīgu rīcību, kaut arī nav naidnieka, un, ja nav cita pamata mūs pazudināt, to sevī atrod pārāk liela laime. Visatturīgākos cilvēkus piemeklē slimība, visveselīgākos — dilonis, visnevainīgākos — sods, vissavrupāk dzīvojošos — nemieri. Dažkārt nejaušība izvēlas ko jaunu, lai liktu lietā savus spēkus pret tiem, kas to it kā aizmirsuši. (6) Kas ar lielām pūlēm, ar dievu milzīgu labvēlību uzcelts paaudžu paaudzēs, to izārda, izkaisa vējos viena vienīga diena. Kas saka: «Tikai vienu dienu!» — tas steidzīgajai nelaimei atvēl daudz laika: stunda, mirklis ir pietiekams, lai sagrautu veselas valstis. Ja viss ietu bojā tikpat lēni, kā tapis, tas mūsu nespēkam un mūsu apstākļos būtu zināms mierinājums. Taču augsme rit gausi, posts ir straujš. (7) Nekas nav pastāvīgs ne

personiskajā, ne sabiedriskajā dzīvē. Kā cilvēku, tā pilsētu likteņi pakļauti nemitīgām pārvērtībām. Vismierīgākajos apstākļos dzimst šausmas, un, kaut arī ārpusē nekas nedod pamatu satraukumam, pēkšņi uzkrīt nelaime, no kurienes tā vismazāk gaidīta. Valstis, kas noturējušās gan iekšējos, gan ārējos karos, sabrūk bez jebkāda trieciena. Cik valstu pārdzīvojušas savu laimi? Tāpēc ir jādomā par visu, jāstiprina gars pret visu, kas var notikt. (8) Paturi vērā trimdu, spīdzināšanu, slimību, karus, kuģa bojāeju! Nejaušība var atņemt tev dzimteni, var izmest tevi tuksnesī; par tuksnesi var pārvērsties tā pati vieta, kur tagad smok nost pūlis. Ir jātur acu priekšā visi cilvēka likteņa apstākļi; garā apsvērsim nevis to, cik bieži kas notiek, bet gan cik bieži tas var notikt, ja negribam, lai neparastais pārsteidz mūs un satriec, it kā tas būtu kaut kas vēl nebijis. Visā pilnībā jāapsver likteņa vara. (9) Cik Āzijas, cik Ahajas[4] pilsētu izpostīts vienā vienīgā zemestrīcē? Cik pilsētu izdeldēts Sīrijā, cik — Maķedonijā? Cikreiz šī sodība piemeklējusi Kipru? Cikreiz pīšļos gruvusi Pafa[5]? Mums bieži pavēstīts par veselu pilsētu bojāeju; bet mēs, kurus bieži sasniedz šādas ziņas, — cik liela daļa no visa esam mēs? Tad nu celsimies pret visu nejaušo un, lai notiek kas notikdams, zināsim, ka nekas nav tik liels, kā to iztēlo valodas.

(10) Ir nodegusi bagāta pilsēta, provinču rota, to sastāvdaļa, taču īpaša[6]; tā atradās uz viena vienīga, turklāt ne pārāk augsta pakalna. Bet laiks izdzēsīs pat visu tagad par lieliskām un dižām daudzinātu pilsētu pēdas. Vai neredzi, ka Ahajā jau izzuduši arī slavenāko pilsētu pamati un nekas tur nav palicis, kas liecinātu par to, ka tās vispār bijušas? (11) Iznīkst ne vien cilvēkroku darinājumi, laiks noposta ne tikai to, ko radījusi cilvēka prasme un centība: nobrūk kalnu grēdas, iegrūst veseli apgabali, viļņu klāti ir novadi, kur jūra pat nebija redzama. Liesmas nopostījušas uzkalnus, kuros mirdzēt mirdzēja ugunis[7], noēdušas augstākās virsotnes — jūrasbraucēju mierinājumu, viņu ceļrāžus — un vērtušas tās par līdzenumu. Tiek grauti pašas dabas veidojumi, un tāpēc mums pilsētu bojāeja jāpanes mierīgu prātu. (12) Tās rodas, lai ietu bojā. Šāds gals gaida visas: vai nu kāds iekšējs spēks, vai milzīga gaisa strūkla nokrata svaru, kas to savaldījis, vai no dzīlēm izlaužas strauji ūdeņi, noslaucīdami visus šķēršļus, vai liesmu spars saārda augsnes uzbūvi, vai lēnu gaitu uzbrūk vecums, pret kuru nekas nav drošs, vai smagi klimatiskie apstākļi padzen iedzīvotājus, pārvēršot viņu dzīvesvietas tuksnešos. Uzskaitīt visus likteņa ceļus prasītu pārāk daudz laika. Zinu tikai vienu: visi mirstīgo veikumi lemti mirstībai; mēs dzīvojam nīcīgā vidū.

(13) Šādus un tamlīdzīgus mierinājumus sniedzu mūsu Liberālam, kurā liesmo vai neticama mīlestība uz dzimto pilsētu, kas, iespējams, iznīcināta tikai tālab, lai atdzimtu vēl krāšņāka. Dažkārt nelaime atbrīvojusi vietu lielākai laimei: daudz kas ir kritis, lai celtos jo augstāk. Tīmagens[8], mūsu pilsētas laimes nīdējs, mēdza teikt, ka ugunsgrēki Romā viņu sāpinot tikai viena iemesla dēļ: viņš zinot, ka no jauna uzceltais būs skaistāks par nodegušo. (14) Arī šajā pilsētā visi droši vien pūlēsies zaudēto atjaunot lielāku un drošāku. Kaut šim dibinājumam ar labvēlīgām zīmēm[9] būtu lemts jo ilgs mūžs! Šai kolonijai rit simtais gads kopš dibināšanas, un tas pat cilvēkam nav galējais vecums. Planka[10] dibināta, tā izdevīgās vietas dēļ pieņēmās spēkā un sasniedza prāvu iedzīvotāju skaitu; bet cik daudz bēdu tai nācies pieredzēt viena — vecumdienas sasniegušā — cilvēka mūža laikā!

(15) Tāpēc mums jānoskaņo savs gars tādējādi, lai tas saprastu un paciestu visu, kas tam lemts, un zinātu, ka nav nekā, ko liktenis neuzdrošinātos, ka tam ir tādas pašas tiesības attiecībā uz valstīm kā attiecībā uz valdniekiem, tāda pati vara pār pilsētām kā

pār cilvēkiem. Par to visu nedrīkstam sašust: esam ienākuši pasaulē, kur dzīvo pēc šiem likumiem. Ja patīk — paklausi, ja nepatīk — ej projām, kurp vēlies. Sašūti, ja netaisnīgs lēmums skar personiski tevi, bet, ja šādai nepieciešamībai pakļauti kā augstākie, tā zemākie, tad izlīgsti ar likteni, kas visu atrisina. (16) Nav pamata mūs vērtēt pēc kapu uzkalniem un pieminekļiem, kas atrodas ceļmalā un ir tik dažādi: pelni[11] dara visus vienādus. Piedzimstam atšķirīgi, mirstam vienlīdzīgi. Par pilsētām saku to pašu, ko par to iedzīvotājiem: Ardeja[12] tikusi iekarota tāpat kā Roma. Cilvēku tiesību radītājs mūs sadalījis pēc dižciltības vai vārda spožuma tikai dzīves laikā, bet, kad mirstīgajam pienāk gals, viņš saka: «Atkāpies, godkāre! Visiem, kas dzīvo uz zemes, lai likums ir pilnīgi vienāds!» Mēs esam vienlīdzīgi visa paciešanā; neviens nav vārīgāks par otru, neviens nav drošāks par rītdienu kā cits. (17) Aleksandrs, Maķedonijas valdnieks, bija sācis apgūt ģeometriju — nelaimīgais! — vienīgi lai uzzinātu, cik maza ir zeme, no kuras viņš bija iekarojis pavisam niecīgu daļu. Es saku «nelaimīgais!» tāpēc, ka viņam nācās saprast, cik nepareizs ir viņa pievārds, jo kurš var būt liels niecīgajā? Tas, ko viņam mācīja, bija fineses, kas prasīja uzcītību un vērīgumu, bet bija neaptveramas bezprātim, kas savas domas raidīja viņpus Okeāna. «Māci man ko vieglu,» viņš teica, bet viņa skolotājs atbildēja: «Šī viela ir visiem vienāda, vienlīdz grūta.» (18) Iedomājies, ka tāpat runā arī daba: «Tas, par ko sūdzies, visiem ir vienāds; nevienam nevaru iedot neko vieglāku, bet katrs, kas vien grib, spēj visu padarīt sev vieglāku.» Kādā veidā? Ar mieru un nosvērtību.[13] Tev jācieš no sāpēm, no slāpēm un bada, tev jākļūst vecam, ja tev lemts ilgāk kavēties cilvēku vidū, jāslimo, jāpieredz zaudējumi un jāmirst. (19) Nav pamata ticēt tiem, kuri ir ap tevi un klaigā; nekas no tā visa nav ļaunums, nekas nav nepanesams vai grūts. Viņu bailes sakņojas vispārējos uzskatos; nāves baidās tāpat, kā baidās no valodām. Bet kas var būt muļķīgāks par cilvēku, kas bīstas vārdu? Par to mēdza asprātīgi izteikties mūsu Dēmetrijs[14] — ka nejēgu runas viņam esot tas pats, kas vēdera radītās skaņas. «Kāda man atšķirība,» viņš sacīja, «vai šie ļaudis runā ar vienu galu vai otru?» (20) Kāds neprāts — baidīties, ka bezgodis varētu mūs negodā likt! Un tāpat, kā bez pamata baidāmies no valodām, ir ar visu pārējo, no kā mēs nemūžam nebītos, ja uz to mūs nemudinātu valodas. Kāds zaudējums var rasties krietnam vīram no netaisnas neslavas? (21) Lai mūsu acīs nenomelno arī nāvi: arī tai ir nelāga slava. Neviens no tās apsūdzētājiem nepazīst to pēc pieredzes, un nosodīt, ko nezina, ir pārsteidzīgi. Toties tu zini, cik daudziem tā nes labumu — cik daudzus atpestī no mocībām, nabadzības, sūdzībām, soda, apnikuma. Nevienam nav varas pār mums, kamēr mūsu varā ir nāve. Paliec sveiks!

[1] Par Ebūtiju *Liberālu*, kam Seneka veltījis savu apcerējumu «Par labdarībām», nekas tuvāk nav zināms.

[2] *Lugdūna* — romiešu Gallijas galvaspilsēta, tag. Liona, tika pilnīgi nopostīta ugunsgrēkā 58. g. pēc Kr.

[3] Ieroči.

[4] *Ahaja* — šeit: Grieķija.

[5] *Pafa* — pilsēta Kiprā, ievērojams Afrodītes kulta centrs.

[6] Lugdūna bija *colonia iuris Romani* ar īpašām privilēģijām salīdzinājumā ar citām provinču pilsētām.

[7] T. i., pilsētu.

[8] *Tīmagens* — retors aleksandrietis, kā karagūsteknis nokļuva Romā, kur uz laiku iemantoja Jūlija Cēzara labvēlību; viņš bija pazīstams kā nesamierināms Romas ienaidnieks un ar savu aso mēli.

[9] Taujājot pēc dievu gribas ar auspiciju — putnu izturēšanās (lidojuma, kliedzienu u. tml.) novērošanu.

[10] Lūcijs Munātijs *Planks,* kuru Jūlijs Cēzars bija iecēlis par vietvaldi Gallijā, Lugdūnas koloniju nodibināja 44. gadā pr. Kr., tūlīt pēc Cēzara nogalināšanas.

[11] Sadedzināta liķa pelni, pīšļi.

[12] *Ardeja* — rutulu galvenā pilsēta Latijā (dienvidos no Romas).

[13] *Ar mieru un nosvērtību* — oriģinālā viens vārds: *aequanimitate.*

[14] *Dēmetrijs* — sk. 20, 1. piez.

92. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Esam, domāju, vienisprātis, ka viss ārējais tiek sagādāts miesai, ka par miesu rūpējas dvēseles labad, ka dvēselē ir kalpotājas daļas, ar kuru palīdzību kustamies un barojamies, bet tās mums dotas paša galvenā dēļ. Šis galvenais sastāv no nesaprātīgas un saprātīgas daļas, kurai nesaprātīgā kalpo un kura ir vienīgais, ko nenosaka nekas cits, bet kas visu attiecina uz sevi. Tāpat dievišķais prāts stāv visam pāri un pats nav pakļauts nevienam citam, un tā tas arī ir ar mūsējo, kas no tā cēlies.

(2) Ja par to esam vienisprātis, tad no tā izriet, ka būsim vienisprātis arī par ko citu: ka laimīga dzīve pamatojas vienīgi uz to, lai prāts mūsos būtu pilnībā attīstīts. Vienīgi tas uztur garu nelokāmu, stājas pretī liktenim; tas saglabā mūs jebkuros apstākļos, ja pats saglabāts. Tas ir vienīgais labums, kuram nekas nevar kaitēt. Laimīgs, apgalvoju, ir tas, kuru nekas nepadara mazāku; viņš paliek virsotnē un balstās tikai pats uz sevi, jo, kas noturas ar cita palīdzību, tas var krist. Ja ir citādi, tad varu pār mums iegūs daudz kas cits, kas nepieder mums. Bet kurš gan grib būt atkarīgs no likteņa, kurš prātīgs cilvēks apbrīno sevi par to, kas nepieder pašam?

(3) Kas ir laimīga dzīve? Drošība un pastāvīgs dvēseles miers. To mums dod gara lielums un cieša turēšanās pie tā, ko tas atzinis par pareizu. Kā tiek pie tā? Visā pilnībā izprotot patiesību, savā rīcībā saglabājot kārtību, mēru, pieklājību, neaptraipītu, labvēlīgu gribu, kas virzīta uz prātu un no tā nekad neatkāpjas, kas reizē ir mīlestības un apbrīna cienīga. Lai to pateiktu īsā formulā: gudra vīra garam jābūt tādam, kāds pieklātos dievam. (4) Ko vēl var vēlēties tas, kam ir ticis viss tikumiskais? Ja kas netikumisks var veicināt teicama stāvokļa sasniegšanu, tad laimīga dzīve pamatosies uz tādiem elementiem un bez tiem nav laimīga. Bet kas var būt apkaunojošāk un muļķīgāk nekā prātīgās dvēseles labumu veidot no neprātīgiem elementiem? (5) Daži tomēr uzskata, ka augstākais labums ir kāpināms, jo tas, kad tam stājas pretī kādas nejaušības, neesot pietiekami pilnīgs. Pat Antipatrs[1], kas pieder pie ievērojamajiem šīs skolas pārstāvjiem, izsakās, ka piešķirot ārējiem apstākļiem zināmu nozīmi, lai arī tikai nelielu. Bet, kā redzi, tas būtu tas pats, it kā tevi neapmierinātu saules gaisma, ja nespīdētu vēl kāda uguntiņa: kāda nozīme šādā saules spožumā var būt dzirkstelei? (6) Ja tevi neapmierina tikumiskais viens pats, tu katrā ziņā vēlēsies, lai nāktu vēl klāt vai nu miers, ko grieķi sauc par *aochlēsía*[2], vai bauda. Pirmais vēl kaut cik pieņemams: dvēsele, kuru nekas neapgrūtina, var brīvi ielūkoties Visumā, un nekas to nenovirza no dabas vērošanas. Bet otrs —

bauda — ir dzīvnieka labums: prātīgajam pievienojam neprātīgo, tikumiskajam — netikumisko; arī miesas kutināšana rada baudu. (7) Kāpēc tad vēl vilcināties sacīt, ka cilvēkam klājas labi, ja klājas labi viņa aukslējām? Un tu pieskaiti — es nesaku, pie vīriem, bet kaut vai pie cilvēkiem — to, kuram augstākais labums sastāv no gardumiem, krāsām un skaņām? Lai viņš iet prom no šā brīnumskaistā radījumu pulka, nākamā aiz dieviem, un piebiedrojas bezvalodas lopiem, pats būdams dzīvnieks, kam vienīgais prieks ir barība! (8) Dvēseles nesaprātīgajai daļai ir divas puses. Viena no tām ir drosmīga, godkāra un nevaldāma un pakļauta kaislībām, otra — zema un vārga un atrodas baudu gūstā. Pirmo — neiegrožoto, tomēr labāko, katrā ziņā — drosmīgāko un vīra cienīgāko viņi[3] ir pametuši, uzskatīdami par laimīgai dzīvei nepieciešamu otru — nespēcīgo, nicināmo. (9) Viņi likuši prātam tai kalpot, līdz ar to pārvērzdami šo cildenākās būtnes augstāko labumu par kaut ko ikdienišķu, neievērojamu, turklāt par atšķirīgu, nesaskanīgu sastāvdaļu pretdabisku mistrojumu. Mūsu Vergilijs saka par Skillu[4], ka

> Augšā tai cilvēka seja, līdz gūžām tā jaunava koša,
> Apaļām krūtīm, bet tālāk ar milzīgo ķermeni savu
> Līdzīga zvēram, kam vilka vēders, bet delfīna aste.[5]

Šai Skillai pielikti klāt kaut vai plēsīgi dzīvnieki — drausmīgi, veikli; bet no kādiem neradījumiem šie vīri salikuši kopā gudrību? (10) «Cilvēka būtiskā[6] daļa ir pats tikums; tai pievienota nederīgā, vārīgā miesa, kas spēj vienīgi uzņemt barību,» saka Poseidonijs[7]. Dievišķā tikuma galā ir kas nedrošs, tā augstākajām, pielūgsmes cienīgajām, debesīgajām daļām piesaistīts kūtrs, vājš dzīvnieks. Dziļais miers[8] pats par sevi, lai arī kāds tas būtu, dvēselei gan neko nedod, tomēr novērš traucējumus, bet bauda saārda to, mazina visus tās spēkus. Kur vēl atrodams savā starpā tik nesaderīgu ķermeņu savienojumus? Stiprākajam liek klāt kūtrāko, nopietnākajam — pārāk nenopietno, svētākajam — neapvaldīto līdz par netiklajam.

(11) «Tad nu kā?» vaicās. «Ja laba veselība, miers un brīvība no sāpēm nestāv ceļā tikumam, vai tu tad netieksies pēc tiem?» — Kāpēc gan ne? Bet ne jau tāpēc, ka tie ir labumi, bet tāpēc, ka tie atbilst dabai un es tos varu pieņemt pēc sava veselīga sprieduma. Un kas tajos būs labs? Vienīgi tas, ka tos pareizi izraugās. Kad izvēlos pienācīgu apģērbu, pastaigājos, kā nākas, pusdienoju, kā vajag, tad nevis pusdienas, pastaiga vai apģērbs ir labumi, bet gan mans nodoms ikvienā gadījumā ievērot prātam atbilstošu mēru. (12) Vēl piebildīšu: cilvēkam jātiecas pēc tīra apģērba, jo viņš pēc dabas ir tīrīga un smalka būtne. Tātad nevis tīrs apģērbs pats par sevi ir labums, bet tīra apģērba izvēle, jo labums nav pašā lietā, bet izvēlē: tikumiska ir mūsu rīcība, nevis tas, uz ko tā vērsta. (13) Ko teicu par apģērbu, to iedomājies sacītu arī par ķermeni, jo daba to ir aplikusi ap dvēseli it kā tērpu. Ķermenis ir dvēseles apvalks. Bet kas jebkad vērtējis drēbes pēc skapja? Maksts nepadara zobenu nedz labu, nedz sliktu. Tāpēc tev par ķermeni saku to pašu: ja man ir izvēle, es gan došu priekšroku veselībai un spēkam, taču labums būs mans spriedums par tiem, nevis paši.

(14) «Gudrais, tiesa, ir laimīgs,» dzird sakām,[9] «tomēr viņš nesasniegs augstāko labumu, ja viņa rīcībā nav arī dabisko līdzekļu. Kam ir tikums, tas gan nevar būt nelaimīgs, bet pavisam laimīgs viņš tomēr nebūs, ja viņam trūkst dabisko labumu, ja, piemēram, viņam būs slikta veselība vai kropli locekļi.» — (15) Te tu pieļauj to, kas ir mazāk ticams, — ka cilvēks milzīgās, pastāvīgās sāpēs nav nelaimīgs, bet ir pat laimīgs; taču

vieglāk ticamo tu noliedz — ka viņš ir pavisam laimīgs. Bet, ja tikums var panākt, lai cilvēks nebūtu nelaimīgs, tas jo vieglāk panāks, lai viņš būtu pavisam laimīgs, jo no laimes līdz augstākajai laimei ir mazāks attālums nekā no nelaimes līdz laimei. Tad nu tas, kas spēj izraut cilvēku no nelaimes un pārcelt viņu laimīgo vidū, nespēs paveikt arī atlikušo — padarīt viņu pavisam laimīgu? Pagurs pašā kāpuma virsotnē? (16) Dzīvē ir gan patīkamais, gan arī nepatīkamais, bet abi ir ārpus mums. Ja krietnais vīrs nav nelaimīgs, kaut arī visādu nepatikšanu mākts, kā viņš tad nebūs pavisam laimīgs, ja viņam trūkst tikai dažu patīkamu lietu? Tāpat kā nepatikšanu nasta viņu nenospiež līdz nelaimīgumam, arī patīkamā trūkums viņu nenogrūdīs no laimes augstumiem. Viņš arī bez patīkamā ir pavisam laimīgs, gluži tāpat, kā nav nelaimīgs, sastopoties ar nepatīkamo. Citādi, ja labums varētu tikt mazināts, tad varētu to viņam arī atņemt. (17) Es nedaudz iepriekš sacīju, ka liesmiņa neko nepieliek saules gaismai, jo tās spožuma dēļ viss pārējais, kas vēl spīdētu, paliek apslēpts. — «Bet arī saulei,» iebilst, «šis tas var stāties ceļā.» — Taču saules spēks tāpēc nemazinās; lai arī kas nostājas starpā, kas neļauj mums to skatīt, tā tomēr dara savu darbu un iet savu ceļu. Arī tikai reizēm paspīdēdama starp mākoņiem, tā nav ne mazāka, ne lēnāka kā skaidrā laikā, jo ir liela atšķirība, vai kaut kas tikai stājas ceļā vai kavē. Tāpat nekas, kas stājas ceļā tikumam, tam neko neatņem; tas nekļūst mazāks, bet tikai mazāk spīd. (18) Mums tas varbūt nešķiet tik spožs, kāds īstenībā ir, bet joprojām ir tāds pats un, tāpat kā aptumšota saule, liek savu spēku lietā, būdams apslēpts. Tātad nelaimes, zaudējumi un pāridarījumi pret tikumu spēj tikpat, cik migla pret sauli.

(19) Varēs sastapt arī kādu, kas apgalvos, ka gudrais ar ne visai labu fizisko stāvokli neesot nedz nelaimīgs, nedz laimīgs. Bet arī viņš kļūdās, jo pielīdzina nejaušo tikumiem un piešķir tikumiski mazvērtīgajam tādu pašu nozīmi kā tikumiskajam. Bet kas ir vēl derdzīgāk, vēl necienīgāk kā salīdzināt godājamo ar nicināmo? Godājams ir taisnīgums, bijība, uzticība, drošsirdība, saprātīgums; mazvērtīgs turpretī ir tas, kas bieži un jo bagātīgi tiek arī vismazvērtīgākajiem cilvēkiem: spēcīgas, veselas kājas un rokas, stipri zobi. (20) Un vēl: ja gudrais, kuram viņa miesa rada grūtības, nav uzskatāms ne par nelaimīgu, ne laimīgu, bet tiek atstāts vidū, tad nav arī jātiecas pēc viņa dzīves, nedz jāvairās no tās. Bet kas ir vēl bezjēdzīgāk nekā apgalvot, ka nav jātiecas pēc gudrā dzīves? Un vai nav ārpus jebkādas ticamības, ka pastāv tāda dzīve, pēc kuras nebūtu jātiecas vai no kuras nevajadzētu vairīties? Tālāk: ja fiziskie trūkumi nepadara cilvēku nelaimīgu, tad tie arī ļauj būt laimīgam, jo tas, kas nespēj pasliktināt stāvokli, nevar arī teicamam stāvoklim darīt galu. (21) «Mēs pazīstam,» sacīs, «auksto un silto, bet starp abiem ir remdenais. Tā arī viens ir laimīgs, otrs nelaimīgs, bet cits — ne laimīgs, ne nelaimīgs.» — Šo salīdzinājumu, ar kuru mums iebilst, gribu atspēkot: ja remdenajam pielieku vairāk auksta, tas top auksts, ja vairāk silta, tas beigās kļūst silts. Bet, ja tam, kas nav nedz nelaimīgs, nedz laimīgs, likšu kaut vai cik nelaimju klāt, viņš tomēr nekļūs nelaimīgs, kā apgalvojat: tātad jūsu salīdzinājums nav trāpīgs. (22) Un vēl: iedomājies cilvēku, kas nav nedz nelaimīgs, nedz laimīgs. Tam piešķiršu vēl aklumu — viņš nekļūst nelaimīgs; piešķiršu vēl gaudenumu — viņš nekļūst nelaimīgs; piešķiršu arī vēl nemitīgas, briesmīgas sāpes — viņš nekļūst nelaimīgs. Cilvēku, kuram tik daudz ciešanu nepadara dzīvi nelaimīgu, tās arī neizraida no laimīgās dzīves. (23) Ja gudrais, kā sakāt, nevar no laimīga cilvēka kļūt par nelaimīgu, viņš nevar arī kļūt par cilvēku, kas nav laimīgs. Kā tas, kas ar to[10] sācis, varētu kur apstāties? Spēks, kas viņam neļauj novelties

līdz pašai apakšai, viņu arī notur virsotnē. — «Kāpēc gan nevarētu izpostīt laimīgu dzīvi?» — To pat nevar padarīt mazāk laimīgu: tas tāpēc, ka tai pietiek ar tikumu pašu par sevi. (24) «Kā tā?» sacīs. «Vai tad gudrais, kas ilgāk dzīvojis, ko nav traucējušas nekādas sāpes, nav laimīgāks par citu, kas vienmēr cīnījies ar visādām likstām?» — Atbildi man: vai viņš ir arī labāks un tikumiskāks? Ja ne, tad viņš arī nav laimīgāks. Lai dzīvotu laimīgāk, jādzīvo pareizāk, bet, ja to nespēj, nevar arī dzīvot laimīgāk. Tikums nav kāpināms, tātad arī nav kāpināma laimīga dzīve, kas izriet no tikuma. Proti, tikumam ir tik liels labums, ka tas nemaz nepamana tādas nenozīmīgas blakusparādības kā mūža īsums, sāpes, dažādas fiziskas kaites. Arī bauda nav tā cienīga, lai to ievērotu.

(25) Kas ir pats galvenais tikumā? Tam nevajag nākotnes, un tas neskaita savas dienas; tas mūžīgos labumus noved līdz pilnībai visīsākajā laikā. Tas mums šķiet kas neticams, liekas pārsniedzam cilvēka dabu, jo mērām tikuma dižumu ar savu nespēku un piedēvējam tikuma vārdu saviem netikumiem. Bet vai tikpat neticami neliekas arī tas, ka visnežēlīgākajās mokās kāds saka: «Esmu laimīgs»? Un tomēr šie vārdi dzirdēti pašā baudas darbnīcā[11]. «Es dzīvoju savu laimīgāko, savu pēdējo dienu,» teica Epikūrs, kad viņu mocīja gan grūtības, nolaižot ūdeni, gan sāpes no nedziedināmiem augoņiem vēderā. (26) Tad kāpēc tas lai būtu neticami cilvēkos, kas tur godā tikumu, ja tas atrodams arī tādos, pār kuriem valda bauda? Šie izdzimušie, pavisam necila gara cilvēki apgalvo, ka gudrais visstiprākajās sāpēs, vislielākajās nelaimēs nebūšot nedz nelaimīgs, nedz laimīgs. Bet tas ir neticami, vairāk nekā neticami, jo es neredzu, kā tikums, nogāzts no virsotnes, var nenovelties līdz pašai apakšai. Tikumam vai nu jāpadara cilvēks laimīgs, vai arī tas, ja šī iespēja tam atņemta, nekavēs viņu kļūt nelaimīgam. Kamēr tikums stāv kājās, to nevar aizraidīt; tas vai nu jāpieveic, vai tam jāuzvar. (27) «Tikai nemirstīgajiem dieviem,» saka, «lemts gan tikums, gan laimīga dzīve, mums — vienīgi šo dievišķo labumu ēna, kaut kas tiem līdzīgs. Mēs tiem tuvojamies, bet nesasniedzam tos.» — Taču prāts dieviem un cilvēkiem ir kopīgs: dieviem tas ir pilnīgs, mums — spējīgs sasniegt pilnību. (28) Bet līdz bezcerīgumam mūs noved mūsu netikumi. Otrais pēc gudrā ir tas, kurš vēl nav pietiekami pastāvīgs, lai nosargātu labāko, un kura spriedums vēl ir nedrošs, svārstīgs. Viņš vēlas asu redzi un dzirdi, labu veselību, acīm tīkamu ķermeni, kas vienmēr saglabātos labā stāvoklī, turklāt vēl ilgāku mūžu. (29) Ar to iespējams aizvadīt dzīvi, kura nebūtu jānožēlo, bet šajā nepilnīgajā cilvēkā iemīt zināms ļaunuma spēks, jo viņam ir dvēsele, kas pavedināma uz aplamo, taču dedzinošs, uzbudināts ļaunprāts viņam ir svešs.[12] Viņš vēl nav krietns, taču veidojas par krietnu, bet ikviens, kam vēl kaut kā pietrūkst krietnumam, ir slikts. Bet

(30) ..ja kādam ir tikums un ķermenī vīrišķa drosme,[13]

viņš ir līdzīgs dieviem, tiecas turp, atcerēdamies savu izcelsmi. Neviens nerīkojas nekrietni, cenzdamies atkal uzkāpt tur, no kurienes nokāpis. Un kāds mums pamats neticēt, ka cilvēkā, kas ir dievības daļa, mīt kas dievišķs? Šis Visums, kas mūs apņem, ir viens vesels, ir dievs; mēs esam tā dalībnieki un locekļi. Mūsu dvēsele spēj daudz ko ietvert sevī; tā nokļūst pie dieva, ja to nenomāc netikumi. Tāpat kā mūsu stāvs izslējies taisns un uz debesīm vērsts, arī mūsu dvēsele, kurai ļauts izplesties, cik tālu vien grib, ir dabas radīta, lai vēlētos to pašu, ko dievi: izmantodama savus spēkus un izvērsdamās tai piešķirtajā telpā, dvēsele pa savu ceļu traucas pretī visaugstākajam mērķim. (31) Doties uz debesīm būtu grūts darbs[14], bet tā uz turieni atgriežas. Atradusi šo ceļu, tā drosmīgi

iet uz priekšu, noniecināda visu un neatskatīdamās uz naudu; zeltu un sudrabu, kas ir tās tumsas cienīgi, kurā atradušies, tā vērtē nevis pēc spožuma, kas apžilbina nejēgu acis, bet pēc vecajiem dubļiem, no kuriem mūsu alkatība tos izdalījusi un izrakusi. Tā zina, saku es, ka bagātība neatrodas tur, kur to uzkrāj: ir jāpiepilda dvēsele, nevis naudas lāde. (32) Tā lai ir noteicēja pār visām lietām, tās valdījumā lai tiek nodota daba, tā ka tās īpašumus ierobežotu tikai galējie austrumi un rietumi un tai, tāpat kā dieviem, piederētu viss; lai tā no saviem augstumiem noraugās uz visiem, kuri ir bagāti tikai ar mantu un kurus mazāk priecē tas, kas ir pašiem, nekā apbēdina viss, kas pieder citiem. (33) Pacēlusies tādā augstumā, tā par miesu rūpējas kā par neizbēgamu nastu, taču nemīl to un nepakļaujas tam, virs kā ir nolikta. Neviens nav brīvs, kas ir savas miesas vergs. Nepieminot citus kungus, kurus atrod pārmērīga gādība par miesu, jau tās vara vien ir untumaina un iecirtīga. (34) Dvēsele atstāj savu miesu vai nu mierīgi, vai steidzas projām drosmīgu prātu, nevaicādama, kāds gals gaida tās pamestās paliekas. Tāpat kā vairs neliekamies ne zinis par bārdai vai galvai nocirptiem matiem, arī dievišķā dvēsele, taisīdamās pamest cilvēku, neraizējas par to, uz kurieni pārnesīs tās patvērumu. Vai to sadedzinās vai klās zeme, vai saplosīs zvēri — tas, viņasprāt, neskar viņu vairāk kā otrā puse jaunpiedzimušo. Vai miesa tiks nosviesta un putnu izvazāta vai aprīta,

jūras suņiem[15] par guvumu dota,[16]

kas gan daļas par to ir tam, kura vairs nav? (35) Bet gudrais, arī vēl atrazdamies cilvēku vidū, nebīstas nekādu pēcnāves draudu no to cilvēku puses, kuriem nepietiek, ka no viņiem baidās līdz pat viņu nāvei. «Mani nebaida,» viņš saka, «ne kāši[17], ne skatītājiem derdzīga mana līķa saplosīšana un apgānīšana. Nevienu nelūdzu, lai izdara man pēdējo pakalpojumu, nevienam neuzticu savas paliekas. Par to, lai neviens nepaliktu neapbedīts, parūpējusies daba.» Trāpīgi saka Mecenāts[18]:

Nerūp man kaps necik, jo paliekas apglabās daba.

Varētu domāt, ka to sacījis kāds augstjoztais[19], jo no dabas viņš bija cildens un vīrišķu garu. Kaut viņš nebūtu to savā laimē atslābinājis! Paliec sveiks!

[1] *Antipatrs* — sk. 87, 16. piez.
[2] *aochlēsía* (oriģinālā grieķu rakstā) — netraucētība, miers no apgrūtinājumiem.
[3] *Viņi* — domāti epikūrieši.
[4] *Skilla* — sk. 14, 1. piez.
[5] Vergilijs, «Eneīda», III, 426—428, atdzejojis A. Ģiezens.
[6] *prima* — burtiski: pirmā.
[7] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.
[8] *Dziļais miers* — tulkojums pamatojas uz Erasma konjektūru. Sal. *aochlēsía* 6. §.
[9] Tālāk seko akadēmiķu un peripatētiķu iebildumi.
[10] *Ar to* — būt laimīgam.
[11] Epikūra skolā.
[12] Teikums rokrakstos stipri bojāts.
[13] Neprecīzs Vergilija «Eneīdas» vārsmas (V, 363) citējums: Vergilijam ir nevis «ķermenī», bet «krūtīs».
[14] T. i., pirmoreiz, ja dvēsele vēl nebūtu tur bijusi.
[15] Zivīm.
[16] Pārveidota Vergilija «Eneīdas» vārsma (IX, 485). Senekam: *canibus marinis* (jūras suņiem), Vergilijam: *canibus Latinis* (latiņu suņiem).

[17] *Kāši* — sk. 82, 1. piez.

[18] *Mecenāts* — sk. 19, 6. piez.

[19] *Augstjoztais* (*alte cinctus*) — domāts stingras stājas cilvēks. Sal. 114, 6, kur vairākkārt pieminēts Mecenāta nevīžīgais apģērbs: «vīrs, kas pa pilsētu vienmēr staigāja ar neapjoztu tuniku»; «viņš izsniedza paroli neapjozts».

93. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Vēstulē, kurā skumsti par Mētronakta[1] nāvi, it kā viņam gan bijis iespējams, gan vajadzējis ilgāk dzīvot, neieraudzīju taisnīgumu, kāds tev jo bagātīgi piemīt jebkurā stāvoklī un jebkurā lietā un kura tev pietrūkst tikai vienā gadījumā — tai pašā, kurā pietrūkst visiem. Esmu sastapis daudzus, kas bijuši taisnīgi pret cilvēkiem, bet nevienu, kas bijis taisnīgs pret dieviem. Mēs diendienā pulgojam likteni: «Kāpēc šis cilvēks aizsaukts projām pašā dzīves ceļa vidū? Kāpēc tas tur netiek aizrauts? Kāpēc viņš velk garumā savas gan pašam, gan citiem mokošās vecumdienas?» (2) Ko — pasaki, lūdzams, — uzskati par taisnīgāku: ka tu klausi dabai vai daba tev? Un kāda tam nozīme, cik ātri tu aizej no turienes, no kurienes tik un tā jāiet prom? Mums jārūpējas par to, lai dzīvotu nevis ilgi, bet pietiekami. Vai tu dzīvo ilgi, tas ir atkarīgs no likteņa, vai pietiekami — no tava lēmuma. Mūžs ir ilgs, ja tas piepildīts, ja dvēsele kļuvusi par labumu pati sev un ieguvusi varu pār sevi. (3) Ko cilvēkam līdz astoņdesmit bezdarbīgi aizvadītu gadu? Tāds nav dzīvojis, bet pakavējies dzīvē; viņš miris nevis vēlu, bet ilgi. Viņš dzīvojis astoņdesmit gadus. Taču svarīgi, no kuras dienas viņu uzskatīt par mirušu. (4) Bet cits nomiris pašā plaukumā. Taču viņš pildījis visus laba pilsoņa, laba drauga, laba dēla pienākumus, neko nav atstājis novārtā. Jā, viņa mūža gadi palikuši nepiepildīti, toties dzīve viņam piepildīta. Kāds dzīvojis astoņdesmit gadus. Nē, viņš eksistējis astoņdesmit gadus, ja vien nesaki «dzīvojis» tādā pašā nozīmē, kādā saka par kokiem, ka tie dzīvo. Lūgtin lūdzu tevi, Lucīlij: rīkosimies tā, lai mūsu mūžam, līdzīgi dārglietai, būtu nevis liels apjoms, bet liels svars. Mērīsim to ar paveiktajiem darbiem, nevis ilgumu.

Vai gribi zināt, kāda ir atšķirība starp rosīgu cilvēku — likteņa nicinātāju, kas pildījis visus dzīves dienesta pienākumus un sasniedzis tās augstāko labumu, un tādu, kas tikai aizvadījis daudz gadu? Viens vēl ir dzīvs arī pēc nāves, otrs jau miris pirms nāves. (5) Tāpēc lai cildinām un pieskaitām pie laimīgajiem to, kas, lai cik maz laika viņam bijis lemts, to ir labi izmantojis. Viņš redzējis patieso gaismu, nav bijis viens no daudziem; viņš dzīvojis un zēlis. Reizēm debess viņam bija skaidra, reizēm, kā jau mēdz gadīties, varenā spīdekļa gaisma pamirdzēja tikai caur mākoņiem. Kālab tu vaicā, cik ilgi viņš dzīvojis? Viņš dzīvo — nonācis līdz saviem pēcniekiem un palicis viņu piemiņā.

(6) Tiesa, es neatteiktos, ja manam mūžam nāktu klāt vairāk gadu, tomēr, ja tā laiks tiktu apcirpts, neteikšu, ka man kaut kā pietrūcis laimīgai dzīvei. Neesmu noskaņojies tai dienai, ko alkatīgas cerības man sola kā pēdējo, bet uzlūkoju ikvienu kā pēdējo. Kāpēc tu man jautā, kad esmu dzimis un vai esmu pieskaitāms pie jaunākiem cilvēkiem? Esmu savu saņēmis. (7) Tāpat kā pilnvērtīgs var būt arī neliela auguma cilvēks, pilnvērtīgs var būt arī īsāks mūžs. Gadu skaits pieder pie ārējiem apstākļiem. Cik ilgi dzīvošu, tas nav

atkarīgs no manis: no manis ir atkarīgs, cik ilgi dzīvošu pa īstam. Prasi no manis, lai neaizvadu bezslavas mūžu kā pa tumsu, bet lai dzīvoju savu dzīvi, nevis braucu tai garām.

(8) Tu vaicā — kāds mūžā ir visplašākais izvērsums? Nodzīvot līdz gudrībai. Kas nonācis tiktāl, sasniedzis nevis galējo, bet augstāko mērķi. Tāds cilvēks var droši lepoties un pateikties dieviem, un, atrazdamies viņu vidū, uzskatīt par paša un dabas nopelnu, ka viņš dzīvojis. Tāds uzskats būs pamatots, jo viņš savu dzīvi dabai atdevis atpakaļ labāku nekā saņēmis. Viņš sniedzis krietna vīra paraugu, parādīdams, kāds un cik liels tāds ir. Ja viņam būtu vēl kas[2] pielikts klāt, tas neatšķirtos no aizvadītā. (9) Un tomēr — cik ilgi dzīvojam? Ar patiku esam iepazinuši visas parādības. Mēs zinām, no kādiem sākumiem ceļas augšup daba, kā tā izkārto Visumu, kā liek gadalaiku mijā atgriezties gadam un kā tā ietver visu, kas jebkad bijis, un padarījusi pati sevi par savu mērķi. Zinām, ka zvaigznes virzās pašas ar savu spēku un ka nekas nestāv uz vietas, vienīgi Zeme, bet viss pārējais nemainīgā ātrumā steidz uz priekšu. Zinām, kā Mēness iet Saulei garām un kāpēc tas, būdams lēnāks, atstāj aiz sevis ātrāko, kā saņem no tās gaismu vai zaudē to un kāds ir cēlonis tam, ka iestājas nakts un atgriežas diena. Jāiet turp, kur to visu iespējams vērot tuvumā. (10) «Es dodos drosmīgāk projām,» saka gudrais, «ne jau cerībā, ka man pavērts, kā uzskatu, ceļš pie maniem dieviem. Esmu gan pelnījis tikt pielaistam pie viņiem un esmu jau bijis viņu vidū: es aizsūtīju savu dvēseli turp, viņi savukārt man atsūtīja savējo. Bet pieņemsim, ka pazūdu visā pilnībā un no cilvēka pēc nāves nekas nepaliek: mana drosme nebūs mazāka, arī dodoties projām uz nekurieni.»

(11) «Viņš nav nodzīvojis tik daudz gadu, cik varējis.» — Arī grāmatā dažkārt ir tikai nedaudz vārsmu, un tomēr tā ir uzslavas cienīga un noderīga. Bet tu taču pazīsti Tanusija «Annāles» un zini, cik tās sver un kā tās dēvē![3] Tā arī dažu cilvēku mūžs ir ilgs, līdzinādamies Tanusija «Annālēm». (12) Vai tu par laimīgāku uzskati to, kuru nonāvē izrādes pašā vakarā, nevis dienas vidū? Vai, tavuprāt, kāds ir tik muļķīgi pieķēries dzīvei, ka gribūtu tikt nogalināts nevis arēnā, bet spoliārijā[4]? Tikpat maza ir atstarpe, ar kādu apsteidzam cits citu. Nāve atnāk pie visiem: kas nogalinājis, pats seko nogalinātajam. Tas, par ko visvairāk raizējamies, ir kas pavisam nenozīmīgs. Un kāda tam nozīme, cik ilgi izvairāmies no tā, no kā galu galā izvairīties nevaram? Paliec sveiks!

[1] *Mētronakts* — sk. 76, 3. piez.

[2] T. i., mūža gadi.

[3] *Tanusija* Gemina, Cēzara laika vēsturnieka, «Annāles» izpelnījušās dzejnieka Katulla raksturojumu — «apķēzīts papīrs» (*charta cacata*).

[4] *Spoliārijs* — slēgta telpa amfiteātrī, kur izģērba nogalinātos gladiatorus un nogalināja smagi ievainotos, vairs nederīgos.

94. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Daži pieņēmuši tikai to filozofijas daļu, kas dod īpašas pamācības ikvienai personai un, neizkārtodama cilvēka dzīvi vispārīgi, iesaka vīram, kā izturēties pret sievu, tēvam — kā audzināt bērnus, kungam — kā izrīkot savus vergus. Pārējās daļas viņi atstājuši bez ievērības, jo tās pārsniedzot mūsu vajadzību loku, it kā būtu iespējams dot

padomus par daļu, iepriekš neaptverot visu dzīvi kopumā. (2) Stoiķis Aristons[1] turpretim šo filozofijas daļu uzskata par nenozīmīgu, un tā arī neiespiežoties pašā sirdī. Viņš apgalvo, ka tai daļai, kas ietver pamācības, nozīmīgākie esot paši filozofijas pamatprincipi un augstākā labuma noteikšana; kas to labi izpratis un apguvis, pats sev dos pamācības, kā ikvienā gadījumā rīkoties. (3) Cilvēks, kas mācās mest šķēpu, cieši lūkojas mērķī un vingrina roku, lai tā spētu metamrīkam piešķirt pareizo virzienu; apguvis šo prasmi ar apmācību un vingrinājumiem, viņš to liek lietā pēc patikas, jo iemācījies trāpīt nevis tikai vienā vai otrā mērķī, bet ikvienā, kurā grib. Tāpat arī cilvēks, kas sagatavojies visai dzīvei, nevēlas atgādinājumus atsevišķiem gadījumiem, jo ir apmācīts vispār: nevis kā dzīvot ar sievu vai dēlu, bet kā dzīvot pareizi, jo te ietverts arī tas, kā vajag dzīvot ar sievu un bērniem.

(4) Kleants[2] gan uzskata arī šo daļu par noderīgu, bet neiedarbīgu, ja tā nepamatojas uz filozofiju kopumā, nezina tās pamatprincipus un galvenās mācības. Tātad attiecībā uz šo daļu jāizšķir divi jautājumi: vai tā ir vai nav noderīga, un vai tā viena pati spēj cilvēku izveidot krietnu, tas ir, vai tā ir lieka vai padara liekas visas pārējās daļas. (5) Kas vēlas šo daļu iztēlot par lieku, saka šādi: ja kaut kas, atrazdamies acu priekšā, traucē redzi, tas jāaizvāc, jo, kamēr tas stāv ceļā, ir veltas pūles dot šādas pamācības: «Staigā tā, stiep roku turp!» Līdzīgā kārtā, ja kaut kas laupa redzi garam un traucē saskatīt mūsu pienākumu kārtību, neko nepanāks ar šādām pamācībām: «Tā tev būs dzīvot ar savu tēvu, bet tā — ar sievu.» Pamācības ir bezspēcīgas, kamēr prāts ir maldu aizmiglots; tiem izgaistot, kļūs skaidrs, ko prasa ikviens pienākums. Citādi mācīsi cilvēkam to, kas darāms veselam, bet veselu viņu nepadarīsi.(6) Tu norādi nabagam, kā lai viņš uzvedas, būdams bagāts; bet kā tas iespējams, kamēr viņš nabags? Tu pamāci bada cietēju, ko viņam darīt paēdušam; labāk gan atbrīvo viņu no izsalkuma iekšās. To pašu saku tev par visiem trūkumiem: tie jānovērš, nevis jādod pamācības, kas nav izpildāmas, kamēr saglabājas trūkumi. Ja neizdzīsi nepareizos priekšstatus, ar kādiem sirgstam, skopulis neuzklausīs, kā izmantojama nauda, nedz mazdūšīgais — kā nicināt briesmas. (7) Tev jāpanāk, lai cilvēks zina, ka nauda nav ne labums, ne ļaunums, jāparāda, cik nelaimīgi ir bagātnieki, jāpanāk, lai zina, ka tas, kas mūs visus biedē, nav tik briesmīgs, kā visapkārt melš valodas, un ka neviens nejūt ilgi sāpes, nedz vairākkārt mirst. Nāvē, kuru paciest ir dabas likums, ietverts arī liels mierinājums — tā ne pie viena nenāk otrreiz, un dziedēklis pret sāpēm ir gara stiprums, kurš padara sev vieglāku visu, ko nelokāmi pacieš. Sāpēm piemīt priekšrocība: ilgstošas sāpes nevar būt stipras, nedz stipras — ilgstošas. Drosmīgi jāuzņemas viss, ko mums uzliek neapstrīdamā pasaules kārtība. (8) Kad, iepazīstinājis cilvēku ar šiem pamatprincipiem, iemācīsi viņam, lai saskata savu stāvokli, un viņš sapratīs, ka laimīga ir nevis baudai, bet dabai pieskaņota dzīve, kad viņš kā cilvēka vienīgo labumu iemīlēs tikumu un kā vienīgā ļaunuma vairīsies apkaunojošā, un zinās, ka viss pārējais — bagātība, amati, laba veselība, fizisks spēks, vara — ir kas neitrāls un nav pieskaitāms ne pie labumiem, ne ļaunumiem, tad viņam nevajadzēs katram atsevišķam gadījumam atgādinātāja, kas sacītu: ej tā, ēd šitā; tā pieklājas vīrietim, tā — sievietei, tā — precētam vīram, tā — neprecētam. (9) To visu pildīt nespēj pat viscītīgākie atgādinātāji. Tamlīdzīgas pamācības audzinātājs dod zēnam, vecāmāte — mazdēlam, un dusmās nevaldāms skolotājs aizrāda, ka nedrīkst ļauties dusmām. Ienākdams pirmmācības skolā, tu pārliecināsies, ka tas, ko lepnā nopietnībā ceļ priekšā filozofi, jau sastopams bērnu mācāmvielā.

(10) Un tālāk: vai dosi pamācības par acīm redzamo vai šaubīgo? Acīm redzamajam nevajag atgādinātāja, bet cilvēkam, kas dod pamācības par šaubīgo, neticēs: līdz ar to pamācības ir liekas. Par to iegaumē: ja ko māci neskaidros un divdomīgos gadījumos, tas jāpamato ar pierādījumiem, bet, sniedzot pierādījumus, tie būs spēcīgāki par pašām pamācībām un pietiekami paši par sevi. (11) «Tā apejies ar draugu, tā — ar pilsoni, tā — ar sabiedrību.» — «Kāpēc?» — «Tāpēc, ka tas ir taisnīgi.» — To visu man norāda mācība par taisnīgumu. Turpat arī atrodu, ka pēc taisnīguma jātiecas paša taisnīguma labad, ka uz to mūs nespiež bailes, nedz vedina apbalvojums un ka tas, kuram šai tikumā ir pa prātam vēl kas cits bez paša taisnīguma, nav taisnīgs. Kad esmu par to visā pilnībā pārliecināts, ko man tad dod pamācība, kas māca mācītu? Zinātājam pamācības ir liekas, nezinātājam — nepietiekamas, jo viņam jādzird ne vien tas, ko norāda, bet arī, kādēļ. (12) Es vaicāju: kuram vajadzīgas šādas pamācības — tam, kam jau ir pareizi uzskati par labo un ļauno, vai tam, kuram vēl tādu nav? Kam tādu nav, tam necik nepalīdzēsi, jo viņa ausis jau ieņēmušas tavām pamācībām pretējas ļaužu valodas, bet, kam jau ir noteikts spriedums par to, no kā vairīties un pēc kā tiekties, tas zinās, kas viņam darāms, arī tad, kad neko neteiksi. Tātad var atmest visu šo filozofijas daļu.

(13) Mūsu pārkāpumiem ir divi cēloņi: dvēselē vai nu mājo aplamu priekšstatu radīts ļaunprāts, vai arī tā, kaut arī nebūdama nepareizu priekšstatu varā, tomēr sliecas uz tādiem un, šķituma aizrauta nepieļaujamā virzienā, tiek ātri vien samaitāta. Tāpēc mums vai nu pilnīgi jāizārstē slimā dvēsele un tā jāatbrīvo no netikumiem, vai, ja tā ir gan brīva no tiem, tomēr sliecas uz ļaunu, laikus jāpārņem savā ziņā. Kā vienu, tā otru dara filozofijas pamatprincipi, bet minētā veida pamācības neko nepanāk. (14) Turklāt, ja gribam dot pamācības katram atsevišķi, tad tas ir neaptverams darbs: viena pamācība jādod augļotājam, cita — zemkopim, cita — tirgotājam, vēl cita — cilvēkam, kas tiecas pēc valdnieku draudzības; tam, kas grib mīlēt sev līdzīgu, vajadzīga cita pamācība nekā tam, kas mīlēs cilvēku, kurs stāv par viņu zemāk. (15) Par laulību dosi pamācības, kā vīram apieties ar sievu, ko viņš apprecējis kā jaunavu, un kā ar tādu, kas pirms tam jau dzīvojusi laulībā ar citu; kā ar bagātu sievu un kā ar tādu, ko apprecējis bez pūra. Un vai, tavuprāt, nav atšķirības starp neauglīgu sievu un auglīgu, starp vecāku un jauniņu, starp māti un pamāti? Visus gadījumus aptvert nespējam, tomēr katrs izvirza savas prasības, bet filozofijas likumi ir īsi un sasaista visu. (16) Turklāt gudrības pamācībām jābūt noteiktām un drošām; ja tās nav pietiekami noteiktas, tās atrodas ārpus gudrības: gudrība zina lietu robežas. Tātad šī filozofijas pamācītāja daļa atmetama, jo to, ko tā sola nedaudziem, nevar dot visiem, bet gudrība attiecas uz visiem. (17) Nav atšķirības starp vispārējo neprātu un tādu, ko uztic ārstiem, izņemot vienu: otrā gadījumā sirgst ar slimību, pirmajā — ar nepareiziem uzskatiem; otrā gadījumā ārprāta pamatā ir slikts veselības stāvoklis, pirmajā — slima dvēsele. Ja kāds pamācīs ārprātīgu, kā tam runāt, kā staigāt, kā izturēties atklātībā, kā — personiskajā dzīvē, tad viņš pats būs neprātīgāks par pamācāmo; viņam jāārstē melnā žults, novēršot pašu ārprāta cēloni. Tas pats darāms otrā — dvēseles neprāta gadījumā: jāizdzen pats neprāts, citādi pamācītāja vārdi būs velti.

(18) To saka Aristons. Atbildēsim viņam pa punktiem. Vispirms — uz viņa teikto, ka jāaizvāc kavēklis, kas atrodas acu priekšā un traucē redzi. Piekrītu, ka šai gadījumā vajag nevis pamācību, kā skatīties, bet līdzekļa, lai iztīrītu aci un novērstu traucēkli, jo daba mums piešķirusi redzi un tas, kas novērš traucēkļus, atgūst savas spējas. Bet, ko no mums prasa ikviens pienākums, to daba nemāca. (19) Otrkārt: kas izārstējies

no naga, tas nevar tūdaļ, atguvis redzi, to atdot arī citiem, bet cilvēks, kas atbrīvojies no ļaunprāta, atbrīvo arī citus. Lai acs saskatītu krāsu īpatnības, nevajag atgādinājuma, pat ne padoma; tā atšķir baltu no melna bez jebkāda atgādinātāja. Turpretī dvēselei vajag daudz pamācību, lai tā redzētu, kas dzīvē darāms. Tiesa, arī ārsts ne vien dziedē acu slimniekus, bet arī pamāca. (20) «Nedrīkst,» viņš saka, «vēl vājo[3] redzi uzreiz pakļaut kaitīgai gaismai: no tumsas dodies vispirms ēnā; tad kļūsti drošāks un pakāpeniski pieradinies paciest spilgtu gaismu. Nedrīkst nodarboties ar studijām tūlīt pēc ēšanas, nedrīkst pietūkušas, uzpampušas acis pārslogot. Nepieļauj, ka tev sejā sistos vējš un stiprs aukstums.» Viņš dos arī citus tamlīdzīgus padomus, kas līdzēs ne mazāk kā zāles. Tātad ārstniecībā zālēm vēl pievieno arī padomu.

(21) «Pārkāpumu cēlonis,» saka Aristons, «ir maldi, bet pamācības mūs no tiem neatbrīvo un arī nepārvar nepareizos priekšstatus par labo un ļauno.» — Pieļauju, ka pamācības pašas par sevi nav pietiekamas, lai atspēkotu aplamu gara pārliecību; bet vai tās tāpēc nevar būt noderīgas, pievienotas kam citam? Pirmkārt, tās atsvaidzina atmiņu; otrkārt, kas kopumā saskatāms pārāk neskaidri, to var rūpīgāk aplūkot pa daļām. Citādi tu šādā veidā varētu pasludināt par liekiem arī mierinājumus un uzmundrinājumus, taču tie nav lieki, tātad nav liekas arī pamācības. (22) «Ir muļķīgi,» viņš saka, «dot slimniekam pamācības, kas viņam darāms, it kā viņš būtu vesels, bet jāparūpējas, lai viņš atgūtu veselību, bez kuras pamācības ir veltīgas.» — Bet vai slimiem un veseliem nav arī kas kopīgs, ko viņiem vajadzētu atgādināt? Piemēram, lai viņi nav negausīgi ēšanā, lai vairās no pārguruma. Arī uz nabagiem un bagātiem attiecas zināmas kopīgas pamācības. (23) «Izdziedē mantkāri,» viņš saka, «un tev nekur nenāksies pamācīt ne nabago, ne bagāto, ja abiem aprims iekāre.» — Bet vai tas ir viens un tas pats — neiekārot naudu un prast to izlietot? Mantkārie še nezina mēru, bet izlietot naudu neprot ne tikai mantkārie vien. — «Novērs maldus,» viņš saka, «tad pamācības būs liekas.» — Tas ir aplam. Pieņem, ka alkatība aprimusi, greznumkāre iegrožota, pārgalvība apvaldīta, kūtrumam iecirsti pieši: arī pēc trūkumu novēršanas mums nāksies mācīties, kas darāms un kā. (24) «Pamācības,» viņš saka, «neko nepanāks pret lieliem trūkumiem.» — Arī medicīna netiek galā ar neārstējamām slimībām, tomēr to izmanto vienos gadījumos dziedēšanai, citos — stāvokļa atvieglināšanai. Arī visas filozofijas vara, pat likdama lietā visus savus spēkus, nespēj dvēseli atbrīvot no ļaunas, iesīkstējušas kaites, tomēr tā neatsakās no ārstēšanas tāpēc vien, ka nespēj izārstēt visu. (25) «Ko līdz,» viņš saka, «norādīt acīm redzamo?» — Pat ļoti daudz: dažkārt ko zinām, bet neievērojam. Atgādinājums nemāca, bet pievērš uzmanību, rosina, stiprina atmiņu un nekam neļauj izslīdēt no tās. Ļoti daudz kam, kas mums ir acu priekšā, paejam garām: atgādinājums ir uzmundrinājuma veids. Dvēsele nereti negrib saskatīt arī acīm redzamo, tāpēc tai jāuzspiež pat vispazīstamāko lietu zināšana. Te būtu vietā atkārtot Kalva[4] izteikumu pret Vatīniju: «Ka notikusi uzpirkšana[5], to jūs visi zināt, un visi zina, ka jūs to zināt.» (26) Tu zini, ka draudzība svēti glabājama, bet nedari to; zini, ka ir nelietīgi no sievas prasīt šķīstību, bet pašam pavest citu sievas; zini, ka, tāpat kā viņa nedrīkst pīties ar mīļāko, tu nedrīksti turēt konkubīni, bet rīkojies citādi. Tāpēc tādi momenti palaikam jāatsauc atmiņā; tie nav jānoliek malā, tiem jābūt pie rokas. Viss noderīgais bieži jācilā, bieži jāpārdomā, lai tas būtu ne vien zināms, bet arī mūsu rīcībā. Ņem turklāt vērā, ka arī skaidrais tā mēdz kļūt vēl skaidrāks. (27) «Ja tavas pamācības ir šaubīgas,» viņš saka, «tev papildus jāsniedz pierādījumi; tātad iedarbīgi būs tie, nevis pamācības.» — Kā tā? Vai tad pati pamācītāja

autoritāte nav iedarbīga bez kādiem pierādījumiem, tāpat kā spēkā ir tiesību zinātāju slēdzieni, kaut arī tiem nav dots pamatojums? Turklāt pamācībai ir liels svars pašai par sevi, īpaši ja tā ietverta dzejolī vai nesaistītajā valodā formulētā sentencē, piemēram, Katona[6]: «Pērc nevis to, ko vajag, bet to, kas nepieciešams; kas tev nav vajadzīgs, par to arī ass[7] ir par daudz.» Tādi ir arī orākula vai tamlīdzīgi izteikumi: «Taupi laiku! Pazīsti sevi!» (28) Vai tad pieprasīsi pamatojumu, ja tev kāds citēs šādas vārsmas?

Pret pāridarījumu zāles — aizmirst to.
Laime tik uzsmaida drošiem.
Slinkais pats sev stāv ceļā.[8]

Šādiem izteikumiem nevajag aizstāvja: tie skar pašas jūtas un dod labumu, dabai iedarbojoties ar savu spēku. (29) Dvēsele nes sevī visu cildeno darbu sēklas; tās modina atgādinājums, tāpat kā dzirkstele, vieglas pūsmas atbalstīta, palaiž brīvē savu uguni. Tikums izslienas pilnā augumā, kad to skar un rosina. Turklāt dvēselē ir šis tas netverams, kas atraisās, līdzko tiek izteikts vārdos; daudz kas arī vēl izkaisīts pa dažādām vietām, bet nevingrināts prāts nespēj to savākt vienkop. Tāpēc tas viss jāsalasa un jāsaista kopā, lai tas pieņemtos spēkā un pacilātu dvēseli. (30) Citādi, ja jau pamācības neko nelīdz, mums jāatsakās no jebkuras izglītības un jāapmierinās ar pašu dabu. Kas tā runā, neredz, ka vienam prāts ir dzīvs un rosīgs, citam — gauss un truls, vispār — ka viens ir apdāvinātāks nekā otrs. Gara spēks, ar pamācībām barots, aug augumā, iedzimtajām pārliecībām pievieno jaunas un izlabo to, kas kļūdains. (31) «Ja kāds nezina pareizos pamatprincipus,» viņš saka, «ko tad viņam, netikumu sapītam, palīdzēs atgādinājumi?» — Protams — atbrīvoties no tiem. Iedzimtās dotības viņā taču nav apdzisušas, bet tikai aptumšotas un nomāktas. Tās jau arī tāpat cenšas atkal izslieties un cīnās pret aplamo, bet, saņemot aizsardzību un atbalstu ar pamācībām, atgūst savus spēkus, ja vien tās nav saindējusi un nokāvusi ieilgusi kaite, jo tādā gadījumā arī filozofijas mācība tās neatjaunos, kaut arī liktu lietā visus savus spēkus. Kāda ir atšķirība starp filozofijas pamatprincipiem un pamācībām? Tikai tā, ka viens ietver vispārīgas pamācības, otrs — pamācības īpašiem gadījumiem. Abi pamāca, viens — vispār, otrs — pa punktiem. (32) «Ja kāds apguvis pareizos, tikumiskos pamatprincipus, tad ir lieki viņu pamācīt.» — Nekā tamlīdzīga! Viņš gan ticis mācīts, kas darāms, bet neprot to skaidri saskatīt. Krietni rīkoties mūs kavē ne vien afekti, bet arī pieredzes trūkums, kas neļauj ik gadījumā atrast vajadzīgo. Dažkārt mūsu dvēsele ir gan līdzsvarota, bet pārāk kūtra un nevingrināta, lai atrastu ceļu uz pienākumu izpildi, un to rāda tai atgādinājumi. (33) «Izskaud,» viņš saka, «nepareizos uzskatus par labo un ļauno un liec to vietā pareizos; tad atgādinājumiem nebūs ko darīt.» — Bez šaubām, dvēsele tādā veidā tiek pareizi ievirzīta, taču ne tādā vien. Kaut gan ar argumentiem izprasts, kas ir labs un kas ļauns, tomēr sava loma ir arī pamācībām. Gan prātīgums, gan taisnīgums izpaužas pienākumu izpildē, bet pienākumus norāda pamācības. (34) Turklāt pašu spriedumu par ļauno un labo nostiprina pienākumu pildīšana, uz kuru virza pamācības. Pamatprincipi un pamācības savā starpā saskan: pamatprincipi nevar iet pa priekšu, pamācībām nesekojot tiem, kuras tad seko atbilstoši savai kārtībai, no kā redzams, ka pa priekšu iet pamatprincipi. (35) «Pamācību,» viņš saka, «ir bezgala daudz.» — Tas nav pareizi, jo par pašiem galvenajiem, nepieciešamajiem uzdevumiem to nav bezgala daudz, bet tām ir nelielas atšķirības atkarībā no laika, vietas un personas, taču arī šajos gadījumos iespējams dot vispārīgas

pamācības. (36) «Neviens,» viņš saka, «neārstē ārprātu ar pamācībām, tātad arī ne ļaunprātu.» — Tie ir atšķirīgi gadījumi: novēršot ārprātu, tiek atjaunota veselība; nepareizu uzskatu atmešanai vēl neseko tūdaļ skaidra izpratne par to, kas darāms, un, kaut arī tā sekotu, tomēr atgādinājumi nostiprinās pareizo spriedumu par labo un ļauno. Nav pareizi arī tas, ka gara slimniekiem pamācības neko nelīdz. Lai arī nelīdzēdamas vienas pašas, tās tomēr sekmē ārstēšanu; brīdinājums un rājiens gara slimniekus tur grožos. Es te runāju par gara slimniekiem, kam prāts ir iedragāts, nevis pilnīgi zudis. (37) «Likumi,» viņš saka, «nepanāk, lai darām, kas vajadzīgs; un kas tie vispār ir kā vien ar draudiem jauktas pamācības?» — Vispirmām kārtām, tie jau arī taisni tāpēc nepārliecina, ka draud, bet pamācības nepiespiež, bet izlūdzas. Otrkārt, likumi attur no nozieguma atbaidot, pamācības turpretī mudina uz pienākumu pildīšanu. Turklāt arī likumi sekmē tikumisku pilnveidošanos, īpaši tad, ja tie ne vien pavēl, bet arī pamāca. (38) Šai ziņā neesmu vienisprātis ar Poseidoniju[9], kas saka: «Kālab Platona «Likumiem» pievienoti to pamati? Likumam jābūt īsam, lai nezinātājs to varētu vieglāk iegaumēt. Tam jābūt it kā dieva balsij: lai tas pavēl, nevis iztirzā. Nekas man nešķiet tik salts, tik aplams kā likums ar ievadu. Norādi, pasaki, ko lai daru pēc tavas gribas: es nemācos, bet paklausu.» — Likumi katrā ziņā ir iedarbīgi, tāpēc, kā redzēsi, valstīs ar sliktiem likumiem arī morāle ir zema. — «Bet tie neiedarbojas uz visiem.» — (39) Pat filozofija ne. Bet tāpēc tā nav nederīga un nespējīga veidot dvēseli. Un vai tad filozofija nav likums dzīvei? Bet pieņemsim, ka likumi ir neiedarbīgi; taču no tā vēl neizriet, ka arī atgādinājumi neiedarbojas. Citādi tev jānoliedz arī mierinājuma, brīdinājuma, uzmundrinājuma, nosodījuma vai uzslavas iedarbīgums. Tie visi ir atgādinājuma veidi, ar kuriem sasniedzam pilnīgu dvēseles stāvokli. (40) Nekas tā neiedveš dvēselei tikumiskumu, nesauc svārstīgos un uz nekrietnumu sliecīgos tik viegli atpakaļ uz pareizo ceļu kā krietnu vīru sabiedrība. Kad viņus bieži redz un bieži dzird, tas pamazām iegulst sirdīs un iegūst pamācību spēku. Patiešām, jau satikt vien gudros ir noderīgi, un no liela cilvēka var gūt labumu, pat tam klusējot. (41) Nevaru tev tik viegli pateikt, kādā veidā tas dod labumu, bet zinu, ka tas tā noticis. «Zināmu sīku dzīvnieciņu kodienu nejūt,» saka Faidons[10], «tik neliels un bīstami mānīgs ir to spēks. Par kodiena vietu liecina pietūkums, bet pašā pietūkumā nekāda brūce nav redzama. Tas pats ar tevi notiks gudro vīru sabiedrībā: tu nemanīsi, kādā veidā un kad tā tev dod labumu, bet manīsi, ka ir to devusi.» (42) Tu vaicāsi — uz ko tas viss ir tēmēts? Labas pamācības, ja tās ir bieži pie rokas, un labi piemēri ir vienlīdz noderīgi. Pītagors saka, ka dvēsele kļūstot citāda, kad cilvēks ienākot templī un skatot dievu tēlus tuvumā vai gaidot orākula atzinumu. (43) Kas noliegs, ka zināmas pamācības spēcīgi ietekmē arī gaužām neizglītotus cilvēkus? Piemēram, īsi, bet ļoti nozīmīgi izteikumi:

> Neko par daudz!
> Lai kāds ir guvums, alkatīgam viss par maz.
> No cita gaidi, ko tu citam darījis.[11]

Tos dzirdēdami, mēs izjūtam it kā triecienu, un neviens te nedomā šaubīties vai jautāt «kāpēc?». Tik ļoti aizrauj patiesība arī bez kāda pamatojuma. (44) Ja bijība apvalda dvēseli un iegrožo netikumus, tad kāpēc lai to nespētu arī atgādinājums? Ja rājiens modina kauna jūtas, tad kāpēc lai to nedarītu arī atgādinājums, kaut vai tikai izmantodams kailas pamācības? Protams, stiprāk iedarbojas, dziļāk iespiežas tāds atgādinājums, kas savas pamācības balsta ar argumentiem un piebilst, kādēļ kas jādara un kāds labums

sagaidāms tam, kurš paklausīs pamācībām. Un, ja var ko panākt ar pavēli, tad tas iespējams arī ar atgādinājumu; ar pavēli var ko panākt, tātad arī ar atgādinājumu.

(45) Tikums dalās divās daļās — patiesības vērošanā un rīcībā. Kā vērot, iemāca, kā rīkoties, atgādina. Tikumu gan vingrina, gan liek lietā ar pareizu rīcību. Bet, ja cilvēkam, kas grib rīkoties, noderīgs ir padoma devējs, viņam būs noderīgs arī atgādinātājs. Tātad, ja pareiza rīcība vajadzīga tikumam, bet pareizu rīcību norāda atgādinājums, tad vajadzīgs arī atgādinājums.

(46) Divas lietas piešķir dvēselei visvairāk spēka: ticība patiesībai un pašpaļāvība; abas tiek panāktas ar atgādinājumu, jo tam tic un līdz ar šo ticību dvēsele gūst lielu drosmi un pildās ar pašpaļāvību; tātad atgādinājums nav lieks. Marks Agripa[12], diža gara vīrs, kas vienīgais no visiem, kam pilsoņkari dāvājuši slavu un varu, bijis veiksmīgs valsts labā, mēdza sacīt, ka esot daudz parādā izteikumam: «Ar saskaņu arī nenozīmīgas lietas aug augumā, nesaskaņu dēļ iznīkst pat visvarenākās.»[13] Tas, viņš teica, viņam esot palīdzējis kļūt par ļoti labu brāli un draugu. (47) Ja tamlīdzīgi izteikumi, uzņemti dziļi dvēselē, to veido, kāpēc lai to nespētu filozofijas daļa, kas sastāv no tādiem izteikumiem? Tikums pa daļai veidojas apmācībā, pa daļai — vingrinoties: tas gan jāmācās, gan apgūtais jānostiprina rīcībā. Un, ja tas tā ir, tad noderīgi ir ne vien gudrības pamatprincipi, bet arī pamācības, kas mūsu afektus it kā ar rīkojumu iegrožo un apvalda.

(48) «Filozofija,» viņš saka, «sastāv no šādām daļām: no izziņas mācības un ētikas,[14] jo, kas mācījies un izpratis, kas darāms un no kā jāvairās, vēl nav gudrs, ja viņa dvēsele nav pārveidojusies atbilstoši tam, ko iemācījies. Filozofijas trešā — pamācību daļa izriet no šīm abām: no pamatprincipiem un ētikas. Tāpēc tā tikuma pilnveidošanai, kurai pietiek ar abām pirmajām, ir lieka.» — (49) Tad jau lieks ir gan mierinājums, jo arī tas izriet no šīm abām daļām, gan uzmundrinājums, gan padoms, gan pati argumentācija, jo arī tā pamatojas uz līdzsvarotas, spēcīgas dvēseles īpašībām. Bet, kaut arī tie visi nāk no labākajām dvēseles īpašībām, šīs labākās īpašības savukārt rodas no tiem: šīs īpašības gan rada tos, gan pašas rodas no tiem. (50) Un vēl: tas, par ko tu runā, attiecas uz jau pilnību panākušu vīru, kas sasniedzis cilvēku laimes augstāko pakāpi, taču pie tā var nonākt tikai lēni. Bet tikmēr arī pilnību vēl nesasniegušam cilvēkam, kas tomēr tiecas pēc tās, jāparāda viņa rīcības ceļš. To gudrība varbūt izraudzīsies pati bez atgādinājuma, ja tā dvēseli jau novedusi tiktāl, ka tā nespēj virzīties citādi kā vien pa pareizo ceļu, bet vājākiem raksturiem vajag, lai kāds ietu pa priekšu: «No tā vairies, to dari!» (51) Turklāt, ja kāds gribētu sagaidīt laiku, kad viņš pats zinātu, kas vislabāk darāms, viņš tikmēr maldītos un šie maldi viņu kavētu sasniegt mērķi, kur viņš varētu būt apmierināts ar sevi; tātad viņš jāvada, līdz spēs vadīt pats sevi. Zēni mācās pēc priekšraksta[15]. Sveša roka tur viņu pirkstus un vada tos pa burtu rakstiem. Tad viņiem liek atdarināt paraugus un pēc tiem labot rokrakstu. Tā arī mūsu dvēsele gūst palīdzību, kad to veido pēc priekšraksta. (52) Lūk, ar ko tiek pierādīts, ka šī filozofijas daļa nav lieka.

Tālāk rodas jautājums, vai pietiek ar to vienu, lai padarītu cilvēku par gudro. Šim jautājumam veltīsim atsevišķu dienu. Bet vai tikmēr, atstājot pie malas pierādījumus, nav skaidrs, ka mums vajag palīga, kas dotu pamācības, kā cīnīties ar pūļa pamācībām? (53) Neviens vārds nesasniedz mūsu ausis, nenodarot ļaunu: kaitē tie, kas vēl labu, kaitē tie, kas nolād. Viņu lāsti uzdzen nepamatotas bailes, viņu mīlestība ar saviem labajiem vēlējumiem dod sliktus padomus, norādīdama mums tālus, nedrošus un nepastāvīgus labumus, kaut gan laimi varam rast tepat mājās. (54) Mēs nevaram, atkārtoju, iet pa

taisnu ceļu: uz ačgārno velk vecāki, velk kalpi. Neviens nekļūdās tikai viens pats, bet savu neprātu izplata arī apkārtnē, savukārt tādu pašu saņemdams no tās. Tāpēc katrā atsevišķā cilvēkā ir pūļa netikumi, jo pūlis mums tos izdāļājis. Ikviens, padarīdams citu sliktāku, pats kļūst tāds. Iemācījies zemiskumu, viņš to māca tālāk citiem, un tā rodas milzīgā nelietība, kur vienuviet sakopots viss ļaunākais, kas ikvienam zināms. (55) Tāpēc lai mums ir klāt sargs un palaikam parausta aiz auss, aizgaiņādams ļaužu valodas un uzkliegdams slavinātājiem no pūļa vidus. Tu maldies, domādams, ka netikumi piedzimst reizē ar mums: tie nākuši pār mums, uztiepti no ārpuses. Tāpēc ar biežiem brīdinājumiem lai tiek atvairītas no visām pusēm dzirdamās valodas. (56) Daba mums neiesaka nevienu netikumu, tā radījusi mūs tīrus un brīvus. Neko, kas varētu iekairināt mūsu alkatību, tā nav nolikusi redzamā vietā, bet pasviedusi mums zem kājām zeltu un sudrabu, ļaudama mīdīt kājām un nomākt visu, kā dēļ tiekam mīdīti kājām un nomākti. Tā pacēlusi mūsu vaigu pret debesīm un gribējusi, lai mēs visu lielisko un brīnišķo, ko tā radījusi, vērojam ar godbijību: saules lēktu un rietu, steidzīgā Visuma riņķojumu, kas dienā skatienam paver zemi, naktī — debesis; zvaigznāju gaitu — lēno, ja to salīdzina ar Visuma kustību, bet bezgala straujo, ja iedomājas, kādus milzīgus attālumus tie veic, ne mirkli nesamazinot ātrumu; Saules un Mēness aptumsumu, tiem savstarpēji stājoties ceļā, un visu citu apbrīna cienīgo, kas vai nu parādās atbilstoši parastajai kārtībai, vai rodas pēkšņi, negaidītu cēloņu izraisīts, kā, piemēram, liesmu svēdras vai zibšņi, debesīm paveroties bez kāda grāviena un skaņas,[16] stabi un baļķi, un daždažādi citi uguns veidojumi. (57) Visas šīs norises daba izkārtojusi virs mums, bet zeltu un sudrabu, kā arī dzelzi, kurai to dēļ nekad nav miera, noslēpusi, it kā to nodošana mūsu rokās nāktu mums par ļaunu. Mēs paši izvilkām dienas gaismā to, kā dēļ mums nākas karot, paši, izvandot zemes masas, izrakām savu briesmu cēloņus un rīkus; mēs savu postu uzticējām liktenim un nesarkstam, ka visaugstāk vērtējam to, kas bijis zemē pašā apakšā. (58) Vai gribi zināt, cik mānīgs spožums vīlis tavas acis? Nekas nav derdzīgāks un nespodrāks par šiem metāliem, kamēr tie guļ dubļos un aplipuši ar tiem. Un kā lai tā nebūtu? Tie jāvelk laukā pa garu garām, tumšām raktuvju ejām, un nekas par tiem nav neglītāks, iekam tos apstrādā un atbrīvo no netīrumiem. Beidzot, ieskaties pašos strādniekos, kuru rokas attīra šo neauglīgo zemes dzīļu dzimumu; tad redzēsi, kādi kvēpi viņus klāj. (59) Bet dvēseli šie metāli aptraipa vēl vairāk nekā miesu, un to īpašniekam pielipis vairāk netīrumu nekā apstrādātājam. Tāpēc cilvēkam vajag, lai viņu brīdina un lai viņam būtu godprātīgs aizstāvis, lai tādā melu gūzmā un troksnī būtu beidzot dzirdama kaut vai viena balss. Kas tā būs par balsi? Protams, tā, kas tev, kad būsi godkāres klaigoņas apdullināts, čukstēs glābējus vārdus un sacīs: (60) «Tev nav pamata apskaust šos cilvēkus, kurus pūlis dēvē lielus un laimīgus, nav pamata aplausu dēļ zaudēt veselo saprātu un līdzsvaru; nav pamata, lai tu sāktu just nepatiku pret savu dvēseles mieru tā cilvēka dēļ, kas tur, purpurā tērpts, soļo aiz fascijiem[17], nav pamata viņu uzskatīt par laimīgāku nekā sevi tāpēc, ka viņam griež ceļu, bet tevi liktors dzen nost no ielas. Ja gribi īstenot sev derīgu, bet nevienu neapgrūtinošu varu, tad padzen savus netikumus! (61) Atradīsies daudzi, kuri pieliek uguni pilsētām, satriec pīšļos to, kas bijis neuzvarams gadsimtiem un drošībā paaudžu paaudzēm, daudzi, kuri uzmet valni vienā līmenī ar cietokšņiem un apbrīnojamā augstumā uzceltus mūrus grauj ar tarāniem un aplenkuma mašīnām. Ir daudzi, kas vajā ienaidnieka karapulkus, tiem nikni uzbrūk no mugurpuses un, mirkstot tautu asinīs, sasniedz okeānu. Bet arī šie, kaut gan pieveikuši ienaidnieku,

tiek savu iekāru pieveikti. Kad viņi nāk, neviens nespēj viņiem pretoties, bet arī viņi paši nespēj pretoties savai godkārei un nežēlībai; kad šķiet, ka viņi dzen citus, viņi top paši dzīti. (62) Iznīcināšanas neprāts dzina nelaimīgo Aleksandru un aizveda to uz nezināmiem novadiem. Vai tad, pēc tavām domām, savā prātā ir tas, kas sāk ar Grieķijas sagraušanu, kur pats uzaudzināts? Kas atņem ikvienai pilsētai labāko, kas tai ir, liek Lakedaimonai[18] kalpot, Atēnām — klusēt? Kas, neapmierinādamies ar tik daudzu pilsētu sakāvi, kuras Filips vai nu pieveicis, vai nopircis,[19] vēl satriec citas cituviet un savus ieročus nēsā pa visu zemeslodi? Kam nežēlība nekur nenorimst, līdzīgi meža zvēriem, kuri saplosa vairāk, nekā prasa izsalkums? (63) Daudzas valstis viņš jau ir sasviedis vienā; jau viņa baidās gan grieķi, gan persieši; jau viņa jūgu pieņem pat no Dārija[20] neatkarīgās tautas: viņš tomēr dodas tālāk par okeānu, par sauli un ir sašutis, ka viņam savā uzvaras gājienā jānovirzās no Herkula un Libera pēdām,[21] ir gatavs vardarbībai pret pašu dabu. Viņš negrib iet, bet nevar apstāties, līdzīgi bezdibenī iemestiem smagumiem, kuru krišana izbeidzas tikai pašā apakšā.

(64) Arī Gnējam Pompejam[22] nevis tikums vai saprāts lika izcīnīt ārējus un iekšējus karus, bet nepratīga kaisle uz viltus lielumu. Viņš devās gan uz Spāniju pret Sertorija karaspēku, gan pret pirātiem, lai tos savaldītu un dāvātu mieru jūrām, bet tie bija tikai ieganstu varas paildzināšanai. (65) Kas viņu vilka uz Āfriku, kas — uz ziemeļiem, kas — pret Mitridātu[23] un uz Armēniju, uz visiem Āzijas nostūriem? Protams, bezgalīgās alkas kļūt vēl lielākam, kaut gan viņš tikai pats sev šķita nepietiekami liels. Kas dzina Cēzaru uz pašam un valstij liktenīgu rīcību? Slava, godkāre un mēra nezinātāja tieksme pacelties augstāk par visiem. Viņš nespēja paciest sev priekšā pat vienu, kaut gan valsts pacieta virs sevis divus[24]. (66) Vai, tavuprāt, Gājs Marijs[25], kas vienreiz bija konsuls (jo viņš saņēma tikai vienu konsulātu, pārējos sagrāba), sakaudams teitoņus un kimbrus, vajādams Jugurtu pa Āfrikas tuksnešiem, meties tik daudzās briesmās, tikuma mudināts? Marijs vadīja karapulkus, Mariju — godkāre. (67) Šie vīri, kas, radīdami nemieru visai pasaulei, tika paši nemiera urdīti, bija līdzīgi viesuļiem, kuri sagriež virpulī visu, ko sagrābj, bet iepriekš paši tiek sagriezti virpulī un tāpēc uzbrūk ar vēl lielāku sparu, jo nevalda paši pār sevi. Daudziem nodarījuši ļaunu, viņi postīgo spēku, ar kādu kaitējuši citiem, dabū izjust paši. Tu nedrīksti domāt, ka cilvēks varētu būt laimīgs caur cita nelaimi. (68) Jānodod aizmirstībai visi šie piemēri[26], kurus uztiepj mūsu acīm un ausīm, un jāattīra ļaunu runu pilnā sirds. Pagaidām vēl aizņemtā vieta jānodod tikuma rīcībā, lai tas iznīdē visu melīgo, visu, kas, kaut pretējs patiesībai, mums ir tīkams, un lai norobežo mūs no pūļa, kuram pārāk viegli ticam, un atgriež pie pareiziem uzskatiem. Tā ir gudrība — pievērsties dabai un atgriezties turp, no kurienes mūs padzinuši vispārējie maldi. (69) Svarīgs gara izveseļošanās posms ir neprāta atbalstītāju pamešana, aizejot tālu no sabiedrības, kur visi kaitē cits citam. Lai pārliecinātos, ka tā ir taisnība, pavēro, cik atšķirīgi katrs dzīvo tautas priekšā un sev. Vientulība pati par sevi nav nevainības skolotāja, un lauki vēl nemāca pieticību, bet, kur nav liecinieku un skatītāju, tur aprimst netikumi, kuru balva ir iespēja izrādīties un vērst uz sevi uzmanību. (70) Kurš apliek purpurtērpu, ko viņš nevienam nevarētu parādīt? Kurš, pusdienodams viens, liek pasniegt ēdienu zelta traukos? Kurš, uz laukiem atlaidies koka ēnā, izvērš, būdams viens, savas greznības spožumu? Neviens neuzpošas sev vai nedaudziem citiem, vai tuviniekiem par prieku; savu netikumu klāstu katrs izplāj atkarībā no vērotāju pūļa. (71) Tā tas ir: apbrīnotājs un līdzzinātājs — tie ir skubinājumi uz visu, pēc kā savā neprātā

tiecamies. Tu panāksi, lai neko neiekārojam, ja panāksi, lai neizrādāmies. Godkārei, greznībai, izlaidībai vajag skatuves; tās izārstēsi, ja slēpsi.»

(72) Tāpēc, kad atrodamies pašā pilsētu burzmā, lai klāt mums ir brīdinātājs, kas pretēji milzīgo īpašumu slavinātājiem uzteic ar mazumu bagāto cilvēku, kurš savu mantu mērī ar paša vajadzībām; lai viņš pretēji ietekmes un varas lielītājiem cildina zinātnēm veltītu laiku un garu, kas atgriezies no ārējām bagātībām pie savām. (73) Lai viņš parāda cilvēkus, kuri, pēc pūļa domām, ir laimīgi, bet savos apskaužamajos augstumos trīc un stingst, un par sevi domā pavisam citādi nekā pārējie, jo, kas citiem šķiet augstums, pašiem ir bezdibenis. Tāpēc viņiem aizraujas elpa un viņus pārņem trīsas ikreiz, kad viņi ielūkojas sava lieluma bezdibenī, iedomādamies dažādas briesmas, kas īpaši lielas slidenajā virsotnē. (74) Tad viņi šausminās par kāroto, un laime, kas dara viņus grūti panesamus citiem, pašiem uzgulst vēl smagāk. Tad viņi cildina mierīgu, neatkarīgu dzīvi, ienīst spožumu un meklē ceļus, kā aizbēgt no līdzšinējiem apstākļiem. Tad beidzot redzēsi, kā viņi aiz bailēm kļūst par filozofiem un kā no apdraudētas laimes dzimst prātīgi lēmumi, jo, it kā laime un prātīga domāšana būtu neapvienojamas, esam gudrāki nelaimē, bet veiksme mums atņem pareizos spriedumus. Paliec sveiks!

[1] *Aristons* — sk. 36, 3. piez. Šajā, 94. vēstulē Aristona uzskatu izklāsts sniegts līdz 17. § ieskaitot.

[2] *Kleants* — sk. 6, 4. piez.

[3] Pēc operācijas.

[4] Gājs Licinijs *Kalvs,* dzejnieks un orators, 56. g. pr. Kr. apsūdzēja Cēzara legātu Pūbliju Vatīniju amata stāvokļa ļaunprātīgā izmantošanā.

[5] *ambitus* — balsu uzpirkšana (ievēlēšanai amatā).

[6] Domāts Katons Vecākais (sk. 7, 6. piez.).

[7] *Ass* — sk. 18, 10. piez.

[8] Pirmās un trešās sentences autors ir Pūblilijs Sīrietis, mīmu dzejnieks (1. gs. pr. Kr.), otrā ir pusvārsma no Vergilija «Eneīdas» (X, 284, atdzejojis A. Ģiezens).

[9] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[10] *Faidons* — Sokrata skolnieks, kura vārdā nosaukts pazīstamais, dvēseles nemirstībai veltītais Platona dialogs. Faidons arī pats sacerējis dialogus, no kuriem Seneka aizguvis doto citātu. Faidona dialogi nav saglabājušies.

[11] Pirmo izteikumu, kas atrodams Terencija komēdijā «Andrija», 61, piedēvē spartietim Hīlonam (6. gs. pr. Kr.), vienam no grieķu Septiņiem gudrajiem, otrā autors ir nezināms komiķis, trešā — Pūblilijs Sīrietis.

[12] *Marks Agripa* — sk. 21, 5. piez.

[13] Sallustijs, «Karš ar Jugurtu», 10. Oriģināla teksts — *concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur* pieļauj arī šādu tulkojumu: «Ar saskaņu aug augumā arī mazas valstis, nesaskaņu dēļ izirst pat visvarenākās.» Sallustijs — sk. 60, 2. piez.; sk. arī 114, 17.

[14] *Philosophia dividitur in.. scientiam et habitum animi* — burtiski: Filozofija sastāv no.. zināšanas un dvēseles īpašībām (t. i., mācības par dvēseles īpašībām).

[15] T. i., glītraksta parauga.

[16] *Zibšņi..* — rūsa.

[17] Domātas ir togā ar purpura apmali tērptās augstākās amatpersonas, kam pa priekšu soļoja liktori, viņu pavadoņi un kalpotāji, kuri rokā nesa fascijus (*fasces*) — rīkšu saišķus ar cirvi vidū, augsto amatpersonu varas simbolu. (Starp citu, ar romiešu liktoru fascijiem saistīts mūsdienu termins «fašisms»).

[18] *Lakedaimona* — Sparta.

[19] *Filips* II (382—336), Maķedonijas valdnieks, Aleksandra tēvs, lika pamatus Maķedonijas hegemonijai Grieķijā. *Nopircis* — pārnestā nozīmē.

[20] *Dārijs* III — Persijas valdnieks (336—330), kuru sakāva Aleksandrs (pie Isas 333. g., pie Gaugamelām 331. g.).

[21] T. i., jāatgriežas, nesasniedzot pasaules galējās robežas. *Herkuls* (Hērakls) saskaņā ar mītu sasniedzis tās rietumos, *Libers* (Bakhs) — austrumos.

[22] *Pompejs* — sk. 4, 5. piez. Tālāk minēti Pompeja karagājieni: uz Āfriku pret bijušajiem Gāja Marija piekritējiem un viņu sabiedroto — Numīdijas valdnieku Jarbu (81. g.), uz Spāniju pret Kvintu Sertoriju, no Romas atkritušo karavadoni, Marija piekritēju (76.—72. g.), pret pirātiem Vidusjūrā (67. g.), uz Āziju, kur karoja pret Armēniju, kā arī Pontā (pret Mitridātu), Palestīnā, Sīrijā un citās zemēs (65.—62. g.).

[23] *Mitridāts* VI (132—63) — Ponta valdnieks, nesamierināms Romas ienaidnieks, kuru Pompejs pieveica 66.—64. g.

[24] *Divus* — konsulus.

[25] *Gājs Marijs* (156—86) — karavadonis un valstsvīrs, populāru vadītājs, kas bija 7 reizes konsuls, pieveica Numīdijas valdnieku Jugurtu (triumfs 104. g.), kā arī ģermāņu ciltis — teitoņus (102. g.) un kimbrus (101. g.).

[26] T. i., minēto slaveno vīru cildinājumi.

95. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu prasi no manis, lai bez kavēšanās stājos pie tā, ko uzskatīju par vajadzīgu atlikt līdz īpašam laikam[1], un lai tev uzrakstu, vai tā filozofijas daļa, ko grieķi sauc par parainetisko[2], bet mēs — par pamācītāju[3] daļu, ir pietiekama, lai sasniegtu gudrības pilnību. Zinu, ka būsi apmierināts, ja atteikšos, bet tieši tāpēc izpildīšu tavu lūgumu, lai paliktu spēkā izplatītais teiciens: «Neprasi turpmāk nekā, ko nemaz nevēlies.» (2) Mēs taču dažkārt uzstājīgi lūdzam to, no kā atteiktos, ja mums kāds piedāvātu. Lai tā būtu vieglprātība vai iztapība, bet tā ir sodāma, ātri piekrītot. Mēs izliekamies daudz ko gribam, ko nemaz negribam. Kāds priekšā lasītājs atnesis bezgala garu, sīkiem burtiņiem uzrakstītu, pavisam cieši saritinātu sacerējumu. Izlasījis lielu tā daļu, viņš saka: «Ja vēlaties, beigšu.» — «Lasi, lasi!» tad atskan no visām pusēm, kaut gan to vien vēlas, lai viņš uz vietas apklust. Nereti pieprasām vienu, gribēdami ko citu, un pat dieviem nesakām taisnību, bet dievi vai nu neuzklausa mūs, vai žēlo. (3) Toties es, atmezdams žēlastību, atriebšos un tev uztiepšu garum garu vēstuli, un, kad to ar nepatiku lasīsi, saki sev: «Pats esmu piesaucis šo nelaimi!» — un pieskaiti sevi pie cilvēkiem, kurus tirda pēc ilgas bildināšanas iegūtā sieva, pie tiem, kuriem vaiga sviedros iemantotā bagātība ir par apgrūtinājumu, pie tiem, kam ir kļuvuši mokoši viņu goda amati, pēc kuriem viņi tiekušies ar visām iespējamām viltībām un pūlēm, un pie visiem pārējiem, kas tikuši pie kārotā posta.

(4) Bet tagad, atteikdamies no ievada, ķeršos pie pašas lietas. — «Laimīga dzīve,» saka, «sastāv no pareizas rīcības; pie pareizas rīcības ved pamācības; tātad pamācības ir pietiekamas laimīgai dzīvei.» — Taču ne vienmēr pamācības ved pie pareizas rīcības, bet tikai tad, kad gars ir gatavs paklausīt. Dažkārt, kad dvēsele ir aplamu uzskatu gūstā, pamācības likt lietā ir veltīgi. (5) Turklāt ir arī tādi cilvēki, kas, kaut rīkodamies pareizi, nezina, ka rīkojas pareizi. Neviens, kas nav ticis apmācīts no paša sākuma un nav tam mērķtiecīgi sagatavots, nespēj izsekot visiem punktiem, lai zinātu, kad viņam kas

darāms, ciktāl, ar ko, kā un kāpēc. Viņš nespēj ar visu dvēseli, pat ne labprāt un pastāvīgi tiekties pēc tikumiskā, bet atskatīsies un vilcināsies.

(6) «Ja tikumiska rīcība,» saka, «izriet no pamācībām, tad ar tām atliku likām pietiek laimīgai dzīvei, un, tā kā pirmais ir pareizi, tad pareizi arī ir otrs.» — Uz to atbildēsim, ka tikumiska rīcība rodas arī no pamācībām, bet ne tikai no pamācībām. (7) «Ja citas zinātnes[4],» saka, «apmierinās ar pamācībām, ar tām apmierināsies arī gudrība, jo arī tā ir zinātne — dzīves zinātne. Stūresvīru izveido cilvēks, kas viņu pamāca: tā kustini stūri, tā nolaid buras, tā izmanto ceļavēju, tā cīnies ar pretvēju, tā rīkojies ar šaubīgu, nenoteiktu vēju. Pamācības veido arī citus lietpratējus, tātad spēs to arī dzīves zinātnes jomā.» — (8) Bet visas šīs zinības nodarbojas tikai ar dzīves palīglīdzekļiem, nevis ar dzīvi kopumā. Tāpēc tās traucē un kavē daudz kas no ārpuses: cerība, iekāre, bailes. Bet tai, kas sevi atzīst par dzīves zinātni, nekas nevar liegt būt iedarbīgai, jo tā satriec visus šķēršļus un pārvar jebkuru pretestību. Vai gribi zināt, cik atšķirīgas savā starpā ir šī zinātne un pārējās? Tajās ir vieglāk piedodams, ja kļūdās ar nodomu, nevis nejauši, šajā vislielākā vaina — izdarīt pārkāpumu tīšuprāt. (9) Ko es ar to domāju? Filologs nenosarks par valodas kļūdu, ja viņš to pieļāvis ar nodomu, bet nosarks, ja kļūdījies aiz nezināšanas. Ārsts, kas nesaprot, ka slimnieks ir tuvu nāvei, noziedzas pret savu zinātni daudz vairāk nekā tad, kad izliekas to neredzam. Bet šajā dzīves zinātnē tīšs pārkāpums ir jo lielāks kauns. Turklāt lielākajai daļai zinātņu un mākslu, īpaši viscildenākajām, ir savi pamatlikumi, nevis tikai pamācības, piemēram, dziedniecībai. Tāpēc Hipokratam ir cita skola nekā Asklēpiadam vai Temisonam.[5] (10) Arī katrai teorētiskai zinātnei ir savi pamatprincipi, kurus grieķi dēvē par «dogmata», bet mēs varam saukt par «pamatlikumiem», «pamattēzēm» vai «pamatatzinumiem»[6]; tādi atrodami kā ģeometrijā, tā astronomijā. Bet filozofija ir gan teorētiska, gan praktiska zinātne; tā reizē vēro un rīkojas. Tu maldies, domādams, ka tā tev solās būt noderīga tikai zemes virsū: tai ir augstāki mērķi. Tā saka: «Es pētu visu pasauli un neaprobežojos ar mirstīgo sabiedrību, apmierinādamās ar to, ka dodu jums padomus vai jūs atrunāju. (11) Mani aicina diži uzdevumi, kas atrodas augstu virs jums.»

> Proti, es sākšu tev tūdaļ par dieviem un debesīm klāstīt
> Augstāko būtību, arī vēl lietu sākumus skaidrot.
> Daba it visu no tiem gan rada, gan vairo, gan baro,
> Un, kas gājis ir bojā, to daba tais atkal liek izšķīst, —

kā saka Lukrēcijs[7]. No tā izriet, ka tai kā teorētiskai zinātnei ir savi pamatlikumi. (12) Taču neviens arī neveiks savus uzdevumus, kā nākas, ja nebūs apguvis vispārīgo sapratni par to, kā viņš ikvienā lietā var pildīt visus savus pienākumus: kas saņēmis pamācības atsevišķiem gadījumiem, ne visam kopumā, nespēs to. Sniegtas sadrumstaloti, tās pašas par sevi ir vājas, tā sakot, bez saknēm. Tie ir pamatprincipi, kuri mūs stiprina un saglabā mums drošību un mieru, kuri aptver reizē visu dzīvi un visu dabu. Atšķirība starp filozofijas pamatprincipiem un pamācībām ir tāda pati kā starp pirmelementiem un atsevišķām daļām: otras atkarīgas no pirmajiem; pirmie ir otru un visu lietu cēloņi.

(13) «Senlaiku gudrība,» saka, «mācīja tikai to, kas darāms un no kā jāvairās, bet toreiz cilvēki bija daudz labāki. Kopš parādījušies mācīti vīri, krietnu cilvēku vairs nav, jo tālaika vienkāršais, atklātais tikums pārvērties tumšā, asprātuļojošā zinātnē; mūs māca spriedelēt, nevis dzīvot.» — (14) Bez šaubām, senlaiku gudrība, kā sakāt, bija, īpaši tās rašanās laikā, tikpat neattīstīta kā pārējās zinātnes, kuras attīstības gaitā kļuva aizvien

izsmalcinātākas; bet toreiz arī vēl nebija vajadzīgi rūpīgi atlasīti līdzekļi. Nekrietnība vēl nebija cēlusies tik augstu, nebija vēl tik plaši izplatījusies, vienkāršos trūkumus varēja vēl apkarot vienkāršiem līdzekļiem. Tagad aizsardzība prasa jo lielākas pūles, jo niknāki ir uzbrukumi, kuriem esam pakļauti.

(15) Dziedniecības pamatā kādreiz bija zināšanas par nedaudziem ārstniecības augiem, ar kuriem apstādināja asiņošanu un sadziedēja brūces, bet vēlāk tā pakāpeniski sasniedza pašreizējo tik lielo daudzveidību. Un nav nekāds brīnums, ka toreiz tai bija mazāk darba, jo cilvēki vēl bija fiziski stipri un izturīgi, bet uzturs viegls un nesamaitāts ar izsmalcinātību un baudām. Kad sāka meklēt pārtiku nevis izsalkuma remdināšanai, bet tā iekairināšanai un tika izgudrotas neskaitāmas receptes, lai uzkurinātu nesātību, tad tas, kas salkstošajiem bija uzturs, paēdušajiem kļuva par slogu. (16) Tāpēc šis bālums un vīnā mirkstošu muskuļu trīcēšana, šī noliesēšana gremošanas traucējumu dēļ — ļaunāka nekā no bada. Tāpēc šī nedrošā, ļodzīgā gaita, pastāvīgā grīļošanās kā dzērumā. Tāpēc šis pa visu miesu zem ādas uzkrājies šķidrums un paplašinātais kuņģis, kas tikai ar grūtībām var pierast uzņemt vairāk nekā spēj. Tāpēc šis dzelteni bālās žults izplūdums un neveselīgā sejas krāsa, dilšana no iekšējas pūšanas, šie izžuvušie pirksti ar sacietējušām locītavām, jutību zaudējušo muskuļu stingums vai nemitīgā trīcēšana un raustīšanās. (17) Kālab man runāt par galvas reiboni? Par mokošajām sāpēm acīs un ausīs, dūrieniem sakarsušajās smadzenēs un iekšējām čūlām klātajiem izvadorgāniem? Par neskaitāmajiem drudža veidiem, kuri gan plosās, spēji uzbrukdami, gan velkas līdzi lēnai slimības gaitai, gan uznāk ar drebuļiem un briesmīgu locekļu kratīšanos? (18) Kālab man vēl minēt neskaitāmās citas slimības — sodu par baudkāri? No šīm nelaimēm brīvi bija cilvēki, kas vēl nebija sevi sagrāvuši baudās, kas paši sev bija pavēlnieki, paši sev kalpi. Viņi norūdīja savu ķermeni pūliņos un īstā darbā, gura gan skrienot, gan medījot, gan arot. Tad viņus gaidīja ēdiens, kāds varēja būt pa prātam tikai izsalkušiem. Tāpēc nebija nekādas vajadzības pēc tik plašas dziedniecības iekārtas, pēc tik daudziem dzelzs instrumentiem un zāļu kārbiņām. Vienkāršas kaites radās no vienkāršiem cēloņiem: daudzās slimības atnesa daudzie ēdieni. (19) Raugi, cik daudz ko, kam jāiziet caur vienu vienīgu rīkli, jauc kopā baudkāre — zemju un jūru postītāja. Tik dažādi ēdieni nevar būt saderīgi un, kad tie norīti, ir grūti sagremojami, jo katrs iedarbojas citādi. Nav brīnums, ka arī slimības, kas rodas no tik nesaskanīga uztura, ir mainīgas un daudzveidīgas un ka ēdiens, kurā varmācīgi savienotas pēc dabas tik atšķirīgas sastāvdaļas, tiek atkal izvemts. Tā nu arī slimojam visos veidos, tāpat kā dzīvojam.[8] (20) Lielākais no ārstiem, šīs zinātnes pamatlicējs,[9] sacīja, ka sievietēm neizkrītot mati, nedz esot slimas kājas. Tomēr viņām gan krīt laukā mati, gan ir slimas kājas. Taču sieviešu daba ir nevis mainījusies, bet uzveikta:[10] pielīdzinādamās vīriešiem izlaidībā, viņas pielīdzinās tiem arī kaitēs. (21) Viņas tāpat vada naktis bez miega, dzer tikpat daudz, sacenšas ar vīriešiem gan ēļļas[11], gan neatšķaidīta vīna[12] patērēšanā; viņas tāpat laiž pār mēli varmācīgi iekšās sastumto un no jauna izmēra izdzerto vīnu, to izvemdamas, tāpat grauž sniegu, lai nomierinātu sakarsušo kuņģi. Viņas neatpaliek no vīriešiem pat miesaskārībā: dzimušas paciešanai, viņas (lai dievi un dievietes pazudina viņas!) izdomājušas tādu pretdabisku izvirtības veidu, ka kopojoties uzņemas vīriešu lomu. Vai tad jābrīnās, ka lielākais ārsts, labākais dabas pazinējs, tiek pieķerts melos un ir tik daudz plikpaurainu sieviešu un podagras slimnieču? Ar saviem netikumiem viņas zaudējušas sava dzimuma priekšrocības un, atteikdamās no sievišķības, sodītas ar vīriešu slimībām.

(22) Senie ārsti neprata palielināt ēdienreižu skaitu, pulsu, tam krītoties, stiprināt ar vīnu, neprata nolaist asinis, atvieglināt ieilgušu slimību ar pirti un sviedrēšanu, neprata, sasienot rokas un kājas, dziļumā slēptu slimības spēku novadīt uz ekstremitātēm. Nebija nekādas vajadzības meklēt daudzus palīglīdzekļu veidus, jo arī briesmu bija pavisam maz. (23) Bet tagad — cik tālu aizgājusi veselības pasliktināšanās! Šos procentus maksājam par mūsu baudām, kas pārsniedz jebkādu pieļaujamu mēru. Nebrīnies par neskaitāmajām slimībām: skaiti pavārus! Viss zinātniskais darbs atstāts novārtā, brīvo zinātņu un mākslu skolotāji sēž pamestos kaktos bez apmeklētājiem. Retoru un filozofu skolās — tukšums; bet cik daudz tautas ir krogos, cik daudz jauniešu drūzmējas ap uzdzīvotāju pavardiem! (24) Es nerunāšu par to nelaimīgo zēnu bariem, kurus pēc dzīrēm gaida jauni apkaunojumi guļamistabā. Es nerunāšu par veselu gūzmu jauniešu gultas izpriecām, kuri sadalīti pēc tautības un ādas krāsas, lai visi būtu vienlīdz gludi, visiem būtu pirmās pūkas, visiem vienādi mati, lai tikai kāds ar gludiem matiem neiejuktu sproggalvjos. Es nerunāšu par konditoru baru, nerunāšu par apkalpotāju pulku, kuri pēc dotas zīmes metas skriešus servēt ēdienus. Labie dievi! Cik daudzus cilvēkus spēj nodarbināt viens vienīgs vēders!

(25) Kā tu domā? Vai šīs sēnes, šī patīkamā inde, nedara klusītēm savu posta darbu, kaut arī nekaitēdamas uzreiz? Vai aknas, tavuprāt, nesacietē no šā vasaras sniega? Vai uzskati, ka šīs ar netīrumiem nobarotās austeres, ārkārtīgi grūti sagremojama gaļa, neatstāj kuņģī dūņu nogulsnes? Vai, pēc tavām domām, šī «sabiedroto mērce»[13], dārgā iesmakušu zivju virca, ar savu sāļo puvi nededzina iekšas? Vai šie asiņainie gaļas gabali, ko liek mutē gandrīz vai taisnā ceļā no uguns, atdziest mūsu iekšās, tām nekaitējot? Cik derdzīgas, smirdīgas tāpēc ir atraugas! Cik pretīgi esam paši sev, kad izelpojam savu dzēruma dvingu! Varētu domāt, ka viss apēstais kuņģī pūst, nevis tiek sagremots! (26) Atceros, kādreiz daudz runāja par glaunu ēdienu, kurā tam par ļaunu kāda kroga virtuve lielā steigā bija sagāzusi visu, ar ko smalki ļaudis mēdz mieloties veselu dienu: Veneras gliemežnīcu, adatgliemežnīcu un austeru ēdamās daļas bija nošķirtas ar starpā ieliktiem jūras ežiem; to visu noklāja kārta izķidātu sarkanbārdīšu bez asakām. (27) Vairs netīkas visu ēst atsevišķi, tāpēc dažādas garšas saspiež vienā kopīgā. Uz galda tad notiek tas, kam jānotiek kuņģī: gaidu tikai vēl to, ka pasniegs ēdienus jau sagremotus. Trūkst vairs pavisam maz: čaumalas nolobītas, asakas izņemtas, zobu vietā jau pastrādājis pavārs. — «Ir grūti baudīt katru ēdienu atsevišķi: lai galdā liek visu reizē, un garša lai tam būtu kopīga! Kālab man pastiept roku tikai pēc viena ēdiena vien? Lai padod vairākus reizē, lai apvienojas, saplūst kopā daudzu ēdienu priekšrocības! (28) Bet tie, kas apgalvo, ka tas notiek aiz lielības un slavas kāres, lai zina: šie ēdieni domāti nevis izrādīšanai, bet tiek pasniegti lietpratīgam vērtējumam. Ko parasti pasniedz atsevišķi, tas viss lai ir pārliets ar vienu un to pašu mērci; lai nav nekādas atšķirības: austeres, jūras eži, adatgliemežnīcas, sarkanbārdītes — viss liekams galdā sajaukts, kopā vārīts.» — Izvemtu ēdienu maisījums nebūtu raibāks! (29) Un tāpat, kā ir samudžināti šie ēdieni, no tiem arī rodas nevis vienkāršas, bet dažādas, daudzveidīgas, grūti izskaidrojamas slimības, pret kurām arī medicīna sākusi bruņoties ar visādiem līdzekļiem, daudziem novērojumiem.

To pašu saku tev par filozofiju. Kādreiz — tādu cilvēku vidū, kuru pārkāpumi bija nenozīmīgāki un kuri bija izdziedināmi ar vieglu ārstēšanu, — tā bija vienkāršāka; bet pret tik lielu tikumu pagrimumu jāizmēģina visi līdzekļi. Kaut varētu beidzot tādā veidā šai sērgai darīt galu! (30) Mēs plosāmies ne vien personiskajā, bet arī valsts dzīvē;

mēs vēršamies pret slepkavībām, atsevišķiem asinsdarbiem, bet kā ir ar kariem un slavas pilnajiem noziegumiem — veselu tautu iznīcināšanu? Nedz alkatība, nedz nežēlība nezina mēru. Atsevišķu cilvēku un slepus izdarīti noziegumi vēl nav tik bīstami un draus-mīgi: tagad briesmu darbi tiek pastrādāti pēc Senāta un tautas lēmuma; kas aizliegts privātpersonai, to pavēl valsts. (31) Par ko būtu jāsamaksā ar savu galvu, ja tas izdarīts slepeni, to cildinām tad, kad to izdarījuši karavīri. Un cilvēkiem, maigākajiem radījumiem, nav kauna just prieku par savstarpēju asins izliešanu — par kariem, kurus viņi turpināšanai vēl nodod tālāk saviem bērniem, kaut gan pat bezvalodas dzīvnieku un plēsīgo zvēru starpā valda miers. (32) Pret tik varenu un plaši izvērstu neprātu filozofija kļuvusi rosīgāka[14] un vairojusi savus spēkus tādā mērā, kādā pieņēmušies spēkā ļaunumi, kurus tā cenšas apkarot. Agrāk bija viegli norāt cilvēkus, kuri palaidās dzeršanā un tiecās pēc smalkākiem ēdieniem, un nevajadzēja daudz spēka, lai dvēseli atkal pievērstu pietī-cībai, no kuras tā bija tikai nedaudz novirzījusies.

(33) Vajag nu rosīgu roku un prasmes, kā cilvēkus mācīt.[15]

Visur tiek meklēta bauda, neviens netikums nepaliek savās robežās. Greznumkāre nevaldāmi pārtop alkatībā. Tikumiskais aizmirsts, un nekas, kas vien sola guvumu, vairs netiek uzskatīts par kaunu. Cilvēks, svētums citam cilvēkam, tiek nogalināts izpriecas, joka pēc, un tas, kuru apmācīt, kā cirst brūces un saņemt tās, bija noziegums, tagad tiek kails un neapbruņots izvests arēnā; pietiek ar cilvēku nāvi, lai skatītāji izklaidētos.

(34) Tāpēc šādā tikumu pagrimumā vairāk nekā jebkad vajag līdzekļa, lai izskaus-tu iesīkstējušos ļaunumus. Lai izravētu dziļi iesakņojušos nepareizos dzīves uzskatus, jāliek lietā pamatprincipi. Kopā ar tiem pamācības, mierinājumi un uzmundrinājumi var būt iedarbīgi, bet paši par sevi ir bezspēcīgi. (35) Ja gribam cilvēkus tikumiski saistīt un atraut no ļaunumiem, kuru gūstā viņi tagad atrodas, viņiem jāiemācās atšķirt labo un ļauno, jāsaprot, ka viss, izņemot tikumu, maina savu vārdu un kļūst te par ļaunumu, te par labumu. Tāpat kā karadienestā pirmās saistības ir dievbijība, mīlestība pret saviem karogiem un apziņa, ka ir noziedzīgi tos pamest, — un tad jau ir viegli no zvēresta de-vējiem prasīt visu pārējo, dot viņiem jebkuru uzdevumu, — tā arī cilvēkos, kurus gribi aizvest līdz laimīgai dzīvei, jāliek pirmie pamati un viņiem jāiepotē tikums. Lai viņus pārņem kaut kas līdzīgs svētai bijībai pret to, lai viņi to mīl, lai vēlas dzīvot ar to, lai bez tā nevēlas dzīvot! (36) «Bet vai nav cilvēku, kas kļuvuši krietni bez rūpīgas apmācības un guvuši lielus panākumus, sekodami tikai pamācībām?» — Jā, piekrītu. Bet viņiem ir biju-šas laimīgas dotības, kas ļāvušas tvert noderīgo garāmejot. Tāpat kā nemirstīgie dievi nav mācījušies nekādu tikumu, jo viņiem viss jau piemīt no dzimšanas un būt labiem ir viņu dabas daļa, tā arī daži cilvēki ar izcilām dotībām apgūst visu, ko parasti māca, bez ilgām studijām un uztver tikumisko, tiklīdz par to dzird: šie gari tātad ir tik uzņēmīgi pret tikumu vai pat rada to no sevis. Turpretī truliem un aprobežotiem cilvēkiem, kā arī tādiem, kuros ļaunums jau kļuvis par paražu, dvēsele ilgi jāattīra no rūsas. (37) Tāpat kā, iepazīstinot ar filozofijas pamatprincipiem, iespējams cilvēkus, kam ir tieksme uz labo, ātrāk aizvest līdz virsotnei, var arī palīdzēt vājākiem un atbrīvot viņus no kaitīgiem uzskatiem: no tā redzams, cik ļoti vajadzīgi ir šie principi. Mūsos ir daži iedīgļi, kas vienā gadījumā padara mūs kūtrus, citā — pārsteidzīgus, bet iegrožot pārgalvīgos un iekustināt bezdarbīgos iespējams, tikai novēršot cēloņus — aplamo apbrīnu[16] un apla-mās bailes. Kamēr esam to gūstā, vari gan sacīt: «To esi parādā tēvam, to — bērniem,

to — draugiem, to — viesiem un viesturiem[17],» — bet, kas mēģinās to īstenot, to kavēs mantkāre. Viņš zinās, ka jācīnās par dzimteni, bet viņu atturēs bailes; viņš zinās, ka drauga labā jāpūlas vaiga sviedros, bet to viņam liegs baudkāre; viņš zinās, ka smagākā pārestība sievai ir mīļākā, bet miesaskārība viņam liks rīkoties otrādi. (38) Tātad dot pamācības, iepriekš nenovēršot šķēršļus, kas tām stāv ceļā, neko nelīdzēs — tas ir tikpat kā nolikt acu priekšā ieročus un piestumt tos tuvāk, bet neatbrīvot rokas ieroču lietošanai. Lai dvēsele spētu doties pretī mūsu pamācībām, tā jāatraisa. (39) Iedomāsimies cilvēku, kas rīkojas, kā pienākas. Bet viņš tā nerīkosies pastāvīgi, nerīkosies konsekventi, jo nezinās, kāpēc tā rīkojas. Šo to viņš izdarīs pareizi vai nu gadījuma, vai iemaņas pēc, bet viņam nebūs rokā mērauklas, pēc kuras varēs pārbaudīt savu rīcību un kurai varēs ticēt, ka rīkojies pareizi. Kas ir krietns tikai aiz nejaušības, tas nevar apsolīt, ka būs tāds aizvien. (40) Tālāk pamācības tev varbūt norādīs, kas darāms, taču nenorādīs, kā tas darāms, bet, neveikdamas šo uzdevumu, tās nevar aizvest līdz tikumam. Pieļauju, ka viņš mudināts darīs, ko vajag, bet tas ir pārāk maz, jo cildināms ir nevis pats padarītais, bet tas, kā tas padarīts. (41) Vai ir vēl kas nekrietnāks par izšķērdīgu mielastu, kas izmaksā veselu jātnieka[18] kapitālu? Kas vēl tik ļoti pelnī cenzora nosodījumu kā tādi gadījumi, kad mielastus rīko, runājot mūsu uzdzīvotāju vārdiem, par godu sev un savam genijam[19]? Un tomēr bieži vien pat vispieticīgākajiem vīriem amatā stāšanās mielasti izmaksājuši tikpat daudz. Viena un tā pati lieta ir negods, ja to dara rīkles labā, bet netiek nosodīta, ja tas notiek goda dēļ, jo tad tā būs nevis izšķērdība, bet tradicionālu svinību apmaksa. (42) Ķeizars Tiberijs[20] viņam atsūtītu milzīgu sarkanbārdīti — bet kāpēc gan nepieminēt arī vēl svaru, iekairinot daža laba ēstgribu? Tā esot svērusi četrarpus mārciņas[21] — licis aiznest uz tirgu pārdot, sacīdams: «Draugi, ja mani neviļ gluži viss, šo sarkanbārdīti nopirks vai nu Apīcijs, vai Pūblijs Oktāvijs.[22]» Viņa minējums piepildījās vēl lielākā mērā, nekā varēja gaidīt: abiem solot, uzvarēja Oktāvijs, iemantodams savu draugu vidū spožu slavu, jo nopirka par pieciem tūkstošiem sesterciju[23] ķeizara pārdoto zivi, ko nevarēja nopirkt pat Apīcijs. Tik daudz samaksāt bija apkaunojums Oktāvijam, bet ne tam, kas bija nopircis zivi, lai to aizsūtītu Tiberijam (es gan peltu arī viņu): viņš apbrīnoja šo lietu, kuras cienīgs, viņaprāt, bija tikai ķeizars. (43) Kāds cilvēks sēž pie slima drauga gultas. Mēs to vērtējam atzinīgi. Bet viņš to dara mantojuma dēļ: viņš ir klija, kas gaida maitu. Viena un tā pati rīcība var būt gan nekrietna, gan krietna: svarīgi ir tas, kāpēc kas notiek un kā. Bet viss notiks tikumiski, ja veltīsim sevi tikumiskajam un tikai to, kā arī visu, kas no tā rodas, cilvēka dzīvē uzskatīsim par labumu; pārējais ir tikai mirkļa labums. (44) Tāpēc tādai pārliecībai jāiespiežas mūsu dvēselē uz visu mūžu; to tad arī saucu par pamatprincipu. Kāda būs šī pārliecība, tāda būs arī rīcība un domas; kādas būs tās, tāda būs arī dzīve. Kas grib izkārtot visu kopumā, tam ir par maz dot padomus atsevišķiem gadījumiem. (45) Marks Brūts[24] savā grāmatā, ko nosaucis «Perí kathḗkontos»[25], dod daudz pamācību gan vecākiem, gan bērniem, gan brāļiem: neviens nepildīs tās, kā nākas, ja nezinās, ar ko viņa rīcība samērojama. Mums jānosprauž sev par mērķi augstākais labums, pēc kura jātiecas un kurš jāpatur vērā visā mūsu rīcībā, ikvienā mūsu vārdā, tāpat kā jūrasbraucējiem jāietur kurss pēc kāda zvaigznāja. (46) Dzīve bez mērķa ir nenoteikta, un, ja nu tāds katrā ziņā jānosprauž, tad pamatprincipi kļūst nepieciešami. Domāju, ka būsi ar mani vienisprātis: nav nekā apkaunojošāka par cilvēku, kas mūždien šaubās, ir nedrošs, aizvien gatavs bailīgi pakāpties atpakaļ. Un tieši

tas notiks ar mums visur, ja neatbrīvosimies no tā, kas saista, kavē mūsu dvēseli un neļauj mums iet uz priekšu un visiem spēkiem ķerties pie iecerētā.

(47) Mēdz dot pamācības, kā godāt dievus. Tad nu nepieļausim, lai sestdienās iededz gaismekļus[26], jo dieviem nevajag apgaismojuma un arī cilvēkiem nav nekāda prieka no kvēpiem. Aizliegsim ierasties no rīta sveikšanai un sēdēt pie tempļa vārtiem: tāda cieņas izrādīšana glaimo cilvēku godkārei; dievam parāda godu tas, kas viņu iepazinis. Aizliegsim nest Jupiteram audekla palagus un skrāpjus, turēt spoguli Junonai priekšā:[27] dievam nevajag apkalpotāju. Kāpēc? Viņš pats kalpo cilvēkdzimumam, ir gatavs palīdzēt visur un visiem. (48) Kaut arī cilvēks uzklausītu, kāds mērs viņam upurējot jāievēro, cik tālu viņam turēties no apgrūtinātājas māņticības, viņš nekad nesasniegs pietiekami daudz, ja ar savu prātu neuztvers dievu, kā nākas, — kā tādu, kam viss pieder, kas visu dāvā, kas dara labu bez atlīdzības. (49) Kur ir dievu labdarījumu cēlonis? Viņu dabā. Ja kāds domā, ka viņi negrib kaitēt, tad viņš maldās: viņi to nespēj. Viņi nevar ne paši pieredzēt, ne nodarīt pārestību: ievainot un tikt ievainotam — tas ir savā starpā saistīts. Tos, ko daba, pats augstākais un skaistākais no visa, nolikusi ārpus briesmām, tā arī pašus nav padarījusi bīstamus. (50) Galvenais dievu godāšanā ir — viņiem ticēt; tad — atzīt viņu dižumu, atzīt viņu labestību, bez kuras nav dižuma; zināt, ka tie ir viņi, kas valda pasauli, kas ar savu varu izkārto Visumu, glabā cilvēkdzimumu, dažkārt arī rūpēdamies par atsevišķiem cilvēkiem.[28] Viņi nenodara ļaunumu, nedz viņiem tāds ir. Tomēr viņi dažus arī pārmāca, savalda un reizēm soda, piešķirot šķietamu labumu. Tu vēlies dievus noskaņot sev labvēlīgus? Esi labs! Kas viņus atdarina, tas viņus godā pietiekami. (51) Bet tagad — otrs jautājums: kā izturēties pret cilvēkiem? Kā mums rīkoties? Kādas pamācības dot? Lai saudzējam cilvēku asinis? Cik tas ir maz — nekaitēt tam, kuram vajadzētu palīdzēt! Protams, ir jau gaužām slavējami, ja cilvēks pret cilvēku ir laipns. Vai viņu pamācīt, lai slīcējam pastiepj pretī roku, lai tam, kas apmaldījies, parāda ceļu, lai ar izsalkušo dalās savā maizē? Kad paspēšu uzskaitīt visu — ko darīt un no kā vairīties? Varu taču viņam cilvēka pienākumu formulēt pavisam īsi: (52) «Viss, ko redzi un kur ietverts dievišķais un cilvēciskais, ir viens veselais: mēs esam liela ķermeņa locekļi. Daba radījusi mūs kā asinsradiniekus, dzemdinādama mūs no vienas un tās pašas vielas un vienam un tam pašam mērķim. Tā mūsos ielikusi savstarpēju mīlestību un izveidojusi mūs sabiedriskus. Tā nodibinājusi taisnīgumu un tiesības un noteikusi, ka darīt ļaunu ir lielāka nelaime nekā pieredzēt to; tā vēlējusi rokām būt gatavām palīdzēt. (53) Lai mūsu sirdī un mutē ir vārsma:

Es cilvēks: man nekas nav svešs, kas cilvēcisks.[29]

Iegaumēsim: mēs esam dzimuši kopībai. Mūsu sabiedrība ir ļoti līdzīga velvei, kura sagāztos, ja akmeņi cits citu nebalstītu, un tikai ar to noturas.»

(54) Pēc dieviem un cilvēkiem aplūkosim, kā izturēties pret lietām. Mēs veltīgi svaidītos ar pamācībām, ja iepriekš nepateiktu, kādam jābūt mūsu uzskatam par ikvienu parādību — par nabadzību un bagātību, par slavu un negodu, par dzimteni un trimdu. Vērtēsim katru atsevišķi, atmetot vispārējos uzskatus par to, un vaicāsim, kas tas ir, nevis kā to sauc.

(55) Pāriesim pie tikumiem. Būs cilvēki, kas mums norādīs, lai augstu vērtējam prātīgumu, lai iemantojam drošsirdību un, ja iespējams, lai ciešāk nekā visam pārējam pieķeramies taisnīgumam. Taču neko nepanāksim, ja nezināsim, kas ir tikums, — vai ir

tikai viens vai vairāki, vai tie pastāv atsevišķi vai ir savā starpā saistīti, tā ka tam, kuram ir viens, pieder arī pārējie, un ar ko tie atšķiras cits no cita. (56) Amatniekam nav jāvaicā par savu arodu, kāds tam sākums un izmantojums, nedz pantomīmam — par dejas mākslu: ja pārzina šīs prasmes, tad nekā netrūkst, jo tās neattiecas uz visu dzīvi. Turpretim tikums ir citu apstākļu un sevis pazīšana. Lai iemācītos pašu tikumu, mācoties jāiegūst zināšanas par to. (57) Rīcība nebūs pareiza, ja pareizs nebūs nodoms, jo rīcība izriet no tā. Savukārt nodoms nebūs pareizs, ja pareizs nebūs dvēseles stāvoklis, jo no tā izriet nodoms. Bet dvēseles stāvoklis nebūs nekāds teicamais, ja tā nebūs izpratusi visas dzīves likumus un noskaidrojusi, kā jāspriež par katru lietu, ja tā nebūs lietām noteikusi to patieso vērtību. Dvēseles mieru iemantos vienīgi tas, kas ticis pie nemainīga, droša sprieduma: pārējie ne reizi vien krīt un atkal ceļas, un nemitīgi svārstās starp atmesto un kāroto. (58) Šīs mētāšanās iemesls ir tas, ka nevienam, kas uzticas visnedrošākajai vadībai — ļaužu domām, nekas nav skaidrs. Ja vēlies vienmēr vēlēties vienu un to pašu, tev jāvēlas patiesais, bet pie patiesā netiek bez pamatprincipiem: tie ietver dzīvi. Labais un ļaunais, tikumiskais un apkaunojošais, taisnīgais un netaisnīgais, dievbijīgais un bezdievīgais, tikumi un tikumiska rīcība, dzīves ērtības, cieņa un laba slava, veselība, spēks, skaistums, sajūtu asums — tam visam vajag vērtētāja. Jābūt spējīgam zināt, cik augstu kas vērtējams. (59) Tu maldies, daudz kam piešķirdams lielāku vērtību, nekā tam ir, pat ļoti maldies: tas, ko uzskatām par galveno — bagātība, ietekme, vara —, nav ne sestercija vērts. Taču to nezināsi, ja neizpratīsi kritēriju, pēc kura šīs lietas tiek savā starpā vērtētas. Kā lapas nevar zaļot pašas par sevi, jo tām vajag zara, pie kura turēties un no kura saņemt sulu, tā arī kalst pamācības, ja tās paliek vienas: tās vēlas tikt iekļautas filozofiskā sistēmā. (60) Turklāt cilvēki, kas atmet pamatprincipus, nesaprot, ka tie top apstiprināti taisni ar to pašu, ar ko tiek atmesti. Ko tad viņi saka? Ka pamācības dzīves izkārtošanai ir pietiekamas un filozofijas pamatprincipi lieki. Bet tieši tas, ko viņi saka, jau ir pamatprincips, gluži tāpat, ja es tagad sacītu, ka vajag atteikties no pamācībām, jo tās ir liekas, un turēties pie pamatprincipiem, vēršot uzmanību vienīgi uz tiem: noliegdams vajadzību rūpēties par pamācībām, es jau dotu pamācību. (61) Filozofijā cits prasa atgādinājumu, cits, turklāt daudz kas, — pierādījumu, proti, tas, kas ir tumsā tīts un nav atsedzams pat ar vislielāko centību un vislielāko rūpīgumu. Bet, ja ir vajadzīgi pierādījumi, tad vajadzīgi arī pamatprincipi, kuros patiesība pamatota ar argumentiem. Dažas lietas ir skaidras, citas — tumšas: skaidras ir tās, kas aptveramas ar sajūtām un atmiņu, tumšas — kas atrodas ārpus tām. Bet prāts neapmierinās ar acīm redzamo: tā lielākā un skaistākā daļa nodarbojas ar apslēpto. Apslēptais prasa pierādījumus, pierādījumi nav iespējami bez pamatprincipiem; tātad pamatprincipi ir vajadzīgi. (62) Tas, kas padara kādu uzskatu par vispārēju, padara to arī pilnīgu, proti, droša pārliecība par faktiem. Ja bez tās dvēselē viss peld, nepieciešami pamatprincipi, kas dvēselei piešķir nesatricināmu spriestspēju. (63) Un beidzot: ja mudinām kādu, lai izturas pret draugu kā pret sevi pašu un lai padomā, ka ienaidnieks var kļūt par draugu, un lai vienu rosina uz mīlestību, bet otrā remdina naidu, tad piebilstam: «Tas ir taisnīgi un tikumiski.» Bet taisnīgums un tikumiskums ietverts mūsu pamatprincipu sistēmā; tātad tā ir vajadzīga, un bez tās nav ne viena, ne otra. (64) Taču apvienosim pamatprincipus ar pamācībām: arī zari taču ir nederīgi bez saknēm, un saknes savukārt saņem atbalstu no tā, ko radījušas. Cik noderīgas ir rokas, to zinās katrs, jo tās mums palīdz acīm redzami. Bet sirds, kura rokām piešķir dzīvību un no kuras tās saņem ierosmi un kustību, ir slēpta. To pašu varu teikt

par pamācībām: tās ir atklātas, gudrības pamatprincipi — slēpti. Tāpat kā paši lielākie svētumi ir zināmi tikai iesvētītajiem[30], arī filozofijā šādi noslēpumi tiek atklāti vienīgi svētumā pielaistajiem un uzņemtajiem. Turpretī pamācības un pārējais tamlīdzīgais zināms arī neiesvētītajiem. (65) Poseidonijs[31] uzskata, ka vajadzīga ne vien pamācībdošana[32] (lai ļauts mums lietot šo vārdu), bet arī pārliecināšana, mierināšana un mudināšana. Tās viņš vēl papildina ar cēloņu pētīšanu — etioloģiju (neredzu iemeslu, kāpēc lai mēs neuzdrošinātos lietot šo apzīmējumu, kad filologi, latīņu valodas sargi, to ar pilnām tiesībām tā sauc). Viņš paskaidro, ka būšot noderīgs arī ikviena tikuma apraksts. To Poseidonijs dēvē par ētoloģiju[33], daži citi — par «charakteristiku»[34], jo tā norāda katra tikuma un netikuma raksturīgās īpašības un pazīmes, pēc kurām atšķirami līdzīgie tikumi. (66) Šim paņēmienam ir tāda pati iedarbība kā pamācību došanai, jo tas, kas dod pamācību, saka: «Ja gribi būt atturīgs, dari tā!» — bet, kas apraksta, saka: «Atturīgs ir tas, kas dara to un to, bet no tā un tā vairās.» Tu vaicā, kāda te atšķirība? Viens dod pamācības tikumam, otrs — tā piemēru. Piekrītu, ka šādi apraksti jeb, kā saka atpircēji, paraugi[35] ir noderīgi: pastāstīsim par uzslavas cienīgo, un atradīsies atdarinātājs. (67) Tu uzskati, ka ir lietderīgi tev nosaukt pazīmes, pēc kādām vari pazīt dižciltīgu zirgu, lai pērkot netiktu pievilts un velti nenoņemtos ar kūtru. Cik daudz noderīgāk zināt cildenas dvēseles pazīmes, kuras tad no kāda cita var pārnest uz sevi!

(68) Stalti dižciltīgs kumeļš jau tūdaļ ar paceltu galvu
Soļo pa laukiem un pļavām un viegli liek kājas uz zemes.
Pirmais pa ceļu tas iet un pirmais draudīgās straumēs
Nebaidās mesties vai paļauties tiltam, kur nav vēl viņš gājis.
Nebīstas tāds no mānīga trokšņa un augstu stiepj kaklu,
Modra tā galva, bet vēders ir mazs un mugura bieza.
Spēcīgā krūts tam muskuļu pilna..
..Ja ieroču troksnis kur tālumā atskan,
Nespēj tas mierīgi stāvēt, sāk kustināt ausis un trīcēt,
Iezviedzas spalgi un ieņemto liesmu pa nāsīm dveš ārā.[36]

(69) Runādams par ko citu, mūsu Vergilijs aprakstījis drošsirdīgu vīru. Vismaz es nesniegtu citādu liela vīra attēlojumu. Ja man būtu jāatveido Marks Katons[37], kas pilsoņkaru mutulī bez bailēm pirmais uzbrūk jau pie Alpiem atvestajam karaspēkam, dodas pretī pilsoņkaram, es viņam nepiedēvētu ne citu sejas izteiksmi, ne citu stāju. (70) Patiešām, neviens nevarēja soļot augstāk paceltu galvu kā tas, kas cēlās reizē pret Cēzaru un Pompeju un, citiem pievienojoties Cēzara spēkiem, citiem — Pompeja, meta izaicinājumu abiem, pierādīdams, ka arī republikai ir piekritēji. Sacīt par Katonu

Nebīstas tāds no mānīga trokšņa

ir par maz. Kāpēc? Tāpēc, ka viņš nebaidījās arī no īsta, tuva trokšņa, paceldams savu brīvo balsi pret desmit leģioniem, gallu palīgspēkiem, kā arī romiešiem pievienotajiem barbaru karapulkiem un aicinādams republiku brīvības labā nezaudēt drosmi, bet tagad mēģināt visu: tai esot mazāks negods verdzībā krist nekā doties tajā[38]. (71) Cik daudz viņā ir spēka un degsmes, cik daudz paļāvības vispārējās mazdūšības gaisotnē! Viņš zina, ka ir vienīgais, par kura stāvokli[39] nav runa: jautājums ir nevis par to, vai Katons brīvs, bet par to, vai viņš atrodas brīvo vidū; no turienes arī šī briesmu un zobenu nicināšana. Apbrīnojot šā vīra nelokāmību, kurš vispārējā sabrukumā nesvārstās ne mirkli, gribas teikt:

Spēcīga krūts tam muskuļu pilna.

(72) Ir noderīgi ne vien pateikt, kādi mēdz būt krietni vīri, un aprakstīt viņu stāvu un vaibstus, bet arī pastāstīt un izklāstīt, kādi viņi bijuši, un parādīt Katona pēdējo, pašu drosmīgāko brūci[40], pa kuru brīvība izlaida garu, parādīt Lēlija[41] gudrību un vienprātību ar viņa Scīpionu[42], otra Katona[43] izcilo darbību mierā un karā, Tūberona[44] koka zviļņus un āžādas pārklāju vietā, un paša Jupitera celles[45] priekšā dzīrotājiem noliktos māla traukus. Vai tas nozīmē ko citu nekā Kapitolijā pasludināt nabadzību par svētu? Kaut arī man nebūtu zināma neviena cita viņa rīcība, kas ļautu viņu nostādīt līdzās Katoniem, — vai ar to vien, mūsuprāt, būtu par maz? Tā bija cenzora rīcība[46], nevis mielasts.

(73) Ai, cik gan maz zina cilvēki, kuri alkst slavas, kas tā ir un kā tā iegūstama! Tajā dienā romiešu tauta redzēja daudz cilvēku, bet apbrīnoja tikai viena vienīgā traukus. Visu pārējo zelts un sudrabs ir sadrupis un tūkstoškārt pārkausēts, bet Tūberona māla trauki pārdzīvos visus laikus. Paliec sveiks!

[1] Sk. 94, 52.

[2] *paraeneticen* no gr. *parainetikós* < *parainéō* — iesaku, pamācu.

[3] *praeceptivam.*

[4] *Zinātnes* — *artes,* kam ir arī nozīmes «mākslas», «prasmes».

[5] *Hipokrats* (ap 460—370) — antīkās pasaules zinātniskās medicīnas pamatlicējs. *Asklēpiads* (1. gs. pr. Kr.) — grieķu izcelsmes ārsts Romā, kura mācības pamatā bija Epikūra atomistika. *Temisons* (1. gs. beigās pr. Kr. — 1. gs. sākumā pēc Kr.) — Asklepiāda skolnieks, antīkās medicīnas metodikas nodibinātājs.

[6] Oriģinālā ir — šajā kontekstā — sinonīmiskie termini *decreta, scita* un *placita.*

[7] «Par lietu dabu», I, 49—52. Tits *Lukrēcijs* Kārs (ap 96—55) — dzejnieks un filozofs, ievērojamākais atomistikas pārstāvis Romā. Viņa poēma «Par lietu dabu» veltīta Epikūra filozofijas izklāstam.

[8] Teksts rokrakstos bojāts. Tulkojums pamatojas uz dažu izdevēju konjektūru.

[9] Hipokrats.

[10] Pēc cita teksta varianta: «Taču mainījusies nevis sieviešu daba, bet mainījies viņu dzīves veids.»

[11] Bija sievietes, kas aizrāvās ar cīkstēšanos (cīkstoņi ziedās ar eļļu).

[12] Parasti vīnu dažādās proporcijās sajauca ar ūdeni.

[13] *«Sabiedroto mērce»* (*garum sociorum*) — pikanta mērce no jūras zivju asinīm, kuru ieveda no Spānijas, īpaši no Jaunkartāgas pilsētas.

[14] *operosior philosophia facta est.* Iespējams arī tulkojums: «..filozofijas uzdevums kļuvis grūtāks.»

[15] Vergilijs, «Eneīda», VIII, 442 (neprecīzā citējumā).

[16] Tiecoties pēc viltus vērtībām.

[17] *Viesiem un viesturiem* — oriģinālā viens vārds — *hospes,* kam ir abas nozīmes.

[18] *Jātnieks* — sk. 31, 8. piez.

[19] *Genijs* — sk. 12, 1. piez.

[20] *Tiberijs* — sk. 21, 5. piez.

[21] Romiešu *mārciņa* — 327, 45 g.

[22] Marks Gabīnijs *Apīcijs* — pazīstams gardēdis Augusta un Tiberija laikā. *Pūblijs Oktāvijs* — domājams, Ēģiptes vietvaldis Augusta laikā.

[23] *Sestercijs* — sākotnēji, kopš 3. gs. otrās puses pr. Kr., sīkākā romiešu sudraba monēta $2\,^1/_2$ asa vērtībā. Vēlākajā republikas un ķeizaru laikā tā vērtība samazinājās.

[24] *Marks* Jūnijs *Brūts* (85—42) — Marka Porcija Katona Utikieša (sk. 13, 6. piez.) znots, 44. g. piedalījās sazvērestībā pret Jūliju Cēzaru, pēc sakāves kaujā pie Filipiem 42. g. beidza dzīvi pašnāvībā; filozofs stoiķis, sarakstījis grieķu valodā vairākus darbus, kas nav saglabājušies.

[25] *«Perí kathḗkontos»* (oriģinālā grieķu rakstā) — «Par pienākumu».

[26] Kā to darīja jūdi.

[27] It kā Jupiters gribētu mazgāties vannā un Junona — saposties. Šādas izdarības Seneka nosoda arī kādā citā darbā, kas nav saglabājies, bet ko citē Augustīns.

[28] Madvigs (1773. g.) ierosinājis konjektūru, kurai sekojot tulkojums skanētu: «..dažkārt arī nerūpēdamies par atsevišķiem cilvēkiem.»

[29] Terencijs, «Sevis mocītājs», 77.

[30] Mistērijās.

[31] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[32] *praeceptionem.*

[33] *ethologian* < gr. *éthos* — tikums; raksturs; domāšanas veids.

[34] *charakterismon* < gr. *charaktḗr* — īpatnība, pazīme.

[35] *Paraugi* — *iconismi* no gr. *eikōnismoí* < *eikón* — attēls. *Atpircēji* (*publicani*) atpirka no valsts dažādus tās ienākumus, piemēram, muitas ieņēmumus un nodokļus provincēs. Bet šeit acīmredzot domātas personas, kas pretendēja uz valsts pasūtījumiem (būvdarbiem, preču piegādi) un iesniedza attiecīgos materiālus (projektus, preču paraugus).

[36] Vergilijs, «Georgikas», III, 75—84.

[37] Domāts *Marks* Porcijs *Katons* Utikietis — sk. 13, 6. piez.

[38] *Doties tajā* — brīvprātīgi.

[39] Brīvību vai verdzību.

[40] Sk. 24, 6—8.

[41] *Lēlijs* — sk. 7, 6. piez.

[42] Domāts Scīpions Jaunākais (sk. 24, 8. piez.).

[43] *Otra Katona* — Marka Porcija Katona Cenzora (sk. 7, 6. piez.).

[44] Kvints Ēlijs *Tūberons* (2. gs. pr. Kr.) — filozofs stoiķis un politisks darbinieks, par godu sava tēvoča Scīpiona Jaunākā piemiņai sarikoja tautai neparasti vienkāršu mielastu, izpelnīdamies par to Cicerona nosodījumu «Runā par Liciniju Murēnu» (36, 75). Varētu domāt, sacīja Cicerons, ka miris nevis dievišķais Scīpions, bet kiniķis Diogens.

[45] *Celle* — svētnīcas daļa ar dieva tēlu.

[46] T. i., izšķērdības nosodījums.

96. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tad esi par kaut ko saīdzis un žēlojies? Vai nesaproti, ka tādās reizēs nelāgi ir tikai viens: ka esi saīdzis un žēlojies? Ja tu man vaicātu, tad domāju, ka cilvēkam nav citas nelaimes kā vien tā, ka viņš dabā kaut ko uzskata par nelaimi. Es kļūšu pats sev neciešams tai dienā, kad nevarēšu ko paciest. Neesmu vesels? Tā ir mana likteņa daļa. Saime apslimusi? Spiež parādu nasta? Māja pussagruvusi? Mani piemeklējuši zaudējumi, brūces, ciešanas, bažas? Tā mēdz notikt. Nē, tas ir par maz: tā bija jānotiek. Tas viss ir iepriekš noteikts, nav nejaušība. (2) Ja tu man kaut cik tici, atklāšu tev visā pilnībā savas dziļākās izjūtas. Visos apstākļos, kas man šķiet naidīgi un grūti, izturos tā: dievam nevis paklausu, bet esmu ar viņu vienisprātis; sekoju viņam nevis nepieciešamības pēc, bet no visas sirds. Lai arī kas ar mani notiktu, neko nesagaidīšu skumušu prātu, drūmu vaigu. Nekādas nodevas nemaksāšu ar nepatiku, bet viss, par ko vaimanājam un no kā

baidāmies, ir nodevas dzīvei. Neceri, mans Lucīlij, un arī netiecies atbrīvoties no tām. (3) Tevi mocīja sāpes pūslī, saņemtas ne visai patīkamas vēstules, ir vieni vienīgi zaudējumi. Pienākšu vēl tuvāk: tu baidījies par savu dzīvību. Vai tad tu nezināji, ka pats to vēlējies, vēlēdamies pieredzēt lielu vecumu? Tas viss pieder pie ilga mūža, tāpat kā pie ilga ceļa pieder gan putekļi, gan dubļi, gan lietus. (4) «Es gribēju dzīvot, taču brīvs no visām nepatikšanām.» — Tāda mīkstčaulīga valoda nav vīra cienīga. Palūko, kā uzņemsi šādu novēlējumu (to izteikšu ar cildenām jūtām pret tevi, ne vien labu vēlēdams): lai dievi un dievietes nepieļauj, ka kļūsti par laimes lutekli! (5) Pavaicā pats sev: ja dievs tev ļautu izvēlēties, kur tu tad gribētu dzīvot — gaļas tirgū vai karavīru nometnē? Bet dzīvot, Lucīlij, nozīmē pildīt karadienestu. Tad nu tie, kas nezina miera, kas izstaigā augšup lejup grūtus, stāvus ceļus un dodas visbīstamākajos karagājienos, ir drosmīgi vīri un pirmie nometnē, bet tie, kas, citiem nopūloties, ļaujas nīkulīgam mieram, — dūjas, kurām drošību rada viņu negods. Paliec sveiks!

97. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu maldies, mans Lucīlij, domādams, ka greznumkāre, nevērība pret labiem tikumiem un viss pārējais, ko ikviens pārmetis savam laikam, ir mūsu gadsimta trūkums: tie ir cilvēku, nevis laiku trūkumi; neviens laikmets nav brīvs no vainas. Un, ja sāksi mērīt katra gadsimta izlaidību, tad, kauns teikt, pārkāpumi nekad nav izdarīti atklātāk kā Katona[1] acu priekšā. (2) Vai kāds varētu ticēt, ka naudai bijusi kāda loma tajā prāvā, kurā Klodijs[2] tika apsūdzēts slepenā laulības pārkāpšanā ar Cēzara sievu un tā upura ritu apgānīšanā, ko nes tautas vārdā un kur vīriešiem būt klāt ir tik stingri liegts, ka aizklāj pat dzīvnieku tēviņu attēlus?[3] Un tomēr nauda tika tiesnešiem dota, un viņi — un tas ir vēl lielāks kaunadarbs nekā šis darījums — vēl pieprasīja sev iespēju nodoties izvirtībai ar precētām sievām un dižciltīgu ģimeņu jaunekļiem. (3) Pats noziegums bija mazāks pārkāpums nekā attaisnotājs spriedums. Laulības pārkāpumā apsūdzētais izdāļāja laulības pārkāpumus un jutās drošībā tikai tad, kad bija padarījis savus tiesnešus sev līdzīgus. Tas notika prāvā — atstāšu pie malas pārējo —, kurā bija liecinājis Katons.[4] Un, tā kā tas pārsniedz jebkādas ticamības robežas, minēšu paša Cicerona vārdus. (4) No Atikam rakstīto vēstuļu pirmās grāmatas:[5] «Viņš[6] ataicināja tos[7] pie sevis, apsolīja, galvoja, deva. Bet — labie dievi, tavu nekrietnību! — daži tiesneši kā augstāko apbalvojumu saņēma arī vēl naktis ar zināmām sievietēm un dižciltīgus jaunekļus, kurus viņiem atveda.»

(5) Nav īstais brīdis sūkstīties par summu; svarīgākais bija piedevas. «Vai gribi šā bargā vīra sievu? Iedošu viņu. Gribi tā tur bagātnieka? Arī to atgādāšu tev gultā. Ja neesi pats pārkāpis laulību, notiesā viņu! Skaistule, kuru vēlies, atnāks pie tevis; apsolu tev arī nakti ar otru, nekavēšos ne mirkli; solījums tiks izpildīts vēl pirms sprieduma pasludināšanas.»[8] Ļaunāk nekā pārkāpt laulību ir izdalīt laulības pārkāpumus, jo tas nozīmē izrīkot ģimenes mātes. (6) Šie Klodija tiesneši bija no Senāta pieprasījuši apsardzi, kas viņiem būtu vajadzīga tikai notiesātāja sprieduma gadījumā,[9] un to arī dabūjuši. Tāpēc Katuls[10]

pēc apsūdzētā attaisnošanas viņiem asprātīgi pateica: «Kālab pieprasījāt no mums apsardzi? Lai jums nenolaupa naudu?» Bet, atskanot tādiem jokiem, tomēr nesodīts palika tas, kas pirms prāvas bija laulības pārkāpējs, prāvas laikā — savedējs, kas no notiesāšanas izvairījās vēl nekrietnākā kārtā nekā to bija pelnījis. (7) Vai, tavuprāt, jel kad bijis tāds tikumu pagrimums, kad miesaskārībai nespēja stāties ceļā ne svētkalpojumi, ne tiesa, kad tai pašā ārkārtējā izmeklēšanā, ko izdarīja pēc Senāta lēmuma, tika pastrādāts lielāks noziegums nekā izmeklējamais? Radās jautājums, vai pēc laulības pārkāpšanas var justies drošībā, un noskaidrojās, ka nevar justies drošībā, nepārkāpjot laulību. (8) Un tas notika Pompeja un Cēzara, Cicerona un Katona klātbūtnē, tā paša Katona, uzsveru, kura acu priekšā tauta Florālijos[11] neesot atļāvusies pieprasīt parasto izpriecu — lai ielasmeitas nomet savas drēbes. Vai, tavuprāt, cilvēki toreiz teātrī bijuši stingrāki nekā tiesneši? Tādas lietas notiks, kā notikušas: pilsētu izlaidība reizēm mazināsies stingrības un baiļu iespaidā, bet nekad — pati no sevis. (9) Tāpēc tev nevajag domāt, ka tikai tagad miesaskārībai dota tik milzīga vaļa, likumiem — tik niecīga. Mūsdienās jaunieši ir daudz pieticīgāki nekā toreiz, kad apsūdzētais tiesnešu priekšā noliedza laulības pārkāpumu, bet tiesneši apsūdzētā priekšā tajā atzinās, kad iztiesājamās prāvas dēļ nodevās izvirtībai, kad Klodijs iemantoja labvēlību ar tiem pašiem netikumiem, ar kādiem bija noziedzies, un pašas prāvas laikā nodarbojās ar savešanu. Vai kāds tam varētu ticēt? Tas, kuru vajadzēja notiesāt par vienu vienīgu laulības pārkāpumu, tika attaisnots daudzu dēļ! (10) Katrs laikmets rada klodijus, ne katrs — katonus. Esam viegli piedabūjami pie ļauna, jo te nekad netrūks ne vadoņa, ne ceļabiedra — viss sokas arī bez ceļabiedra. Ceļš uz netikumiem ir ne vien nolaidens, bet arī kraujš, un — tas jo daudzus cilvēkus padara nelabojamus — visās pārējās mākslās kļūdas mākslinieku apkauno un tam, kas maldījies, sagādā nepatikšanas, bet kļūdas dzīvē rada patiku. (11) Stūresvīrs nepriecājas par kuģa bojāeju, nedz ārsts par slimnieka nāvi; runātājs nejūt prieku, ja apsūdzētais aizstāvja vainas dēļ tiek notiesāts: turpretī visiem noziegums pret sevi pašu rada baudu. Vienam ir prieks par laulības pārkāpšanu, uz kuru viņu urda ar to saistītās grūtības, otram — par krāpšanu un zagšanu, un viņam, kamēr veicas, nav nekādas vainas apziņas. Tas tā notiek aiz nelāga paraduma.

(12) Starp citu — lai tu pārliecinātos, ka pat tādās dvēselēs, kuras jau dziļi iestigušas ļaunumā, saglabājas izpratne par labo un tās nevis nezina, kas ir nekrietni, bet tikai neņem to vērā: visi noklusē savus pārkāpumus un, ja tie laimīgi izdevušies, gan bauda to augļus, bet pašus slēpj. Tikai tīra sirdsapziņa grib nākt klajā un būt redzama: ļaunprāts bīstas pat tumsas. (13) Tāpēc Epikūrs izteicies, kā man šķiet, asprātīgi: «Vainīgajam var izdoties palikt slēptam. Būt pārliecināts, ka paliks slēpts, viņš nevar.» Jeb, ja, tavuprāt, šī doma labāk izsakāma šādi: «Ļaundariem neko nelīdz palikt slēptiem, jo viņi, kaut arī veicas palikt slēptiem, nevar būt par to pārliecināti.» Tā tas ir: noziegumi var būt drošībā, bet nevar justies mierīgi. (14) Ja izteikumu iztulko šādi, tas, domāju, nav pretrunā ar mūsu mācību. Kāpēc? Pirmais un lielākais ļaundara sods ir tas, ka viņš pastrādājis ļaundarību; neviens noziegums, kaut arī laime to apveltītu ar savām balvām, kaut arī sargā un aizstāv to, nepaliek nesodīts, jo sods par noziegumu ir pašā noziegumā. Tomēr šim pirmajam sodam pa pēdām seko vēl nākamie: pastāvīgas bažas un bailes, neticība savai drošībai. Kālab lai atbrīvoju nelietību no šīs atmaksas? Kālab lai to neuzturu nemitīgā sasprindzinājumā? (15) Mēs nebūsim vienisprātis ar Epikūru, kad viņš apgalvo, ka pēc dabas neesot nekā taisnīga; no noziegumiem esot jāvairās tāpēc, ka

neesot iespējams izvairīties no bailēm. Taču būsim vienisprātis ar viņu, ka ļaunus darbus šausta vainas apziņa un ļaundarim lielākās mokas sagādā nerimtīgs nemiers, kas viņu vajā un tirda, jo viņš nevar uzticēties savas drošības galvotājiem. Tas, ka neviens, arī būdams drošībā, nav brīvs no bailēm, tieši ir pierādījums tam, Epikūr, ka mēs pēc savas dabas jūtam riebumu pret noziegumu. (16) Laime daudzus atbrīvo no soda, no bailēm — nevienu. Kāpēc? Vai ne tāpēc, ka mūsos ir guldīta nepatika pret visu, ko nosodījusi daba? Tāpēc arī nevienam, kas slēpjas, nav ticības, ka paliks apslēpts, jo viņu nodod sirdsapziņa un atklāj pašam, kāds viņš ir. Vainīgajam ir raksturīgi just bailes. Mums klātos nelāgi, ja, daudziem noziegumiem izbēgot no likuma, no soģa, no paredzētajiem sodiem, tie nesaņemtu tūdaļ pat dabas noteikto bargo atmaksu, ciešanu vietā[12] stājoties bailēm. Paliec sveiks!

[1] Katons Jaunākais (sk. 13, 6. piez.).

[2] Pūblijs *Klodijs* (= Klaudijs) Pulhrs (ap 92—52) — politisks darbinieks, Cēzara piekritējs, Cicerona pretinieks.

[3] 62. g. decembrī Klodijs sieviešu drēbēs ielavījās Labās Dieves (*Bona Dea* — auglības un pārpilnības dieve) svētku svinībās, kuras notika Jūlija Cēzara, toreiz virspontifika (*pontifex maximus*), mājās un kurās drīkstēja piedalīties tikai sievietes. Izplatījās baumas, ka šādas rīcības pamatā esot bijusi slepena tikšanās ar Jūlija Cēzara sievu Pompeju, ar kuru Cēzars tāpēc izšķīrās. Klodiju apsūdzēja svētuma apgānīšanā, bet uzpirktie tiesneši viņu attaisnoja.

[4] Doma: piekukuļotie tiesneši attaisnoja Klodiju, kaut gan pret viņu bija liecinājis Katons, tik cienījams cilvēks.

[5] Tradicionālajos Cicerona darbu izdevumos — I, 16, 5. Tits Pomponijs *Atiks* — Cicerona draugs.

[6] Kāds Klodija draugs.

[7] Tiesnešus.

[8] Sprieduma pasludināšana tika atlikta līdz trešajai dienai.

[9] Baidoties no Klodija piekritēju atriebības.

[10] Kvints Lutācijs *Katuls* Kapitolīns — senators, 78. g. pr. Kr. konsuls. Seneka atstāsta Katula izteikumu pēc iepriekš minētās Cicerona vēstules.

[11] *Florāliji* — Floras, puķu un pavasara dieves, svētki (28. aprīlis — 3. maijs). Tajos prostitūtas dejoja teātros, arī, ja tauta to pieprasīja, kailas.

[12] Reāla, fiziskā soda vieta.

98. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Nekad neuzskati par laimīgu nevienu, kas atkarīgs no laimes. Viņa balsts ir trausls, ja viņš priecājas par to, kas nāk no ārpuses: tāds prieks, kā ienācis, tā aizies. Uzticams un drošs ir tikai tas, kas radies no paša; tas aug un pavada mūs līdz galam. Viss pārējais, pūļa apbrīnotais, ir labums vienai dienai. — «Kā tā? Vai tad nevar to ne izmantot, ne baudīt?» — To neviens nenoliedz. Bet tikai tad, ja tas atkarīgs no mums, nevis mēs no tā. (2) Viss ar laimi saistītais ir auglīgs un patīkams, ja cilvēks, kas pār to valda, valda arī pār sevi un nav savas mantas varā. Kas uzskata, ka liktenis mums piešķir ko labu vai ļaunu, tas maldās, Lucīlij: tas mums dod tikai vielu labajam un ļaunajam —

iedīgli tam, kas pie mums pārtaps labajā vai ļaunajā. Stiprāka par jebkuru likteni ir dvēsele; tā virza visu, kas uz to attiecas, uz vienu vai otru pusi un pati ir laimīgas vai nelaimīgas dzīves cēlonis. (3) Ļauna dvēsele vērš visu par ļaunu, pat to, kas atnākot šķitis vislabākais; taisna un tīra labo likteņa piešķirto ļaunumu, mīkstina grūto un skarbo ar prasmi to panest, kā arī pieņem visu tikamo pateicīgi un pieticīgi, netikamo — nelokāmi un vīrišķīgi. Lai arī cik prātīgs ir cilvēks, lai arī visu, ko dara, rūpīgi pārdomā, lai arī neķeras ne pie kā, kas pāri spēkiem, — viņam netiks pilnīgs, neapdraudēts labums, ja viņš nebūs drošs pret nedrošo. (4) Pavēro vai nu citus (jo par citu apstākļiem spriežam brīvāk), vai pats sevi, bet nepartejiski, un tu sapratīsi un atzīsi: nekas no visa vēlamā un dārgā tev nenāks par labu, ja tu nebruņosies pret nejaušības neaprēķināmību un visu, kas izriet no nejaušības, ja, pieredzēdams zaudējumus, nesacīsi bieži un nekurnēdams:

Citādi sprieduši dievi![1]

(5) Jeb, meklējot spēcīgāku un taisnīgāku teicienu, ar kuru vēl drošāk balstīsi savu garu, — saki ikreiz, kad ir kas noticis citādi, nekā biji domājis:

Labāk sprieduši dievi.

Tam, kas noskaņots šādi, nekas nenotiks. Bet tāds noskaņojums viņam būs tad, kad viņš apdomās cilvēka dzīves apstākļu mainīgumu, vēl pirms to izbaudījis, kad viņš pret saviem bērniem, sievu un īpašumu izturēsies tā, it kā tie viņam nepiederēs katrā ziņā vienmēr, un viņš nekļūs nelaimīgāks tāpēc, ka viņam to vairs nebūs. (6) Nožēlojama ir dvēsele, kas bažījas par nākotni, un jau pirms nelaimes nelaimīgs ir cilvēks, kurš norūpējies par to, lai viss, kas viņu priecē, paliktu viņam līdz galam. Viņam ne mirkli nebūs miera un nākotnes gaidās zudīs tagadne, ko varētu baudīt. Nožēla par zaudēto un bailes ko zaudēt ir viens un tas pats.

(7) Taču tāpēc neiesaku tev būt bezrūpīgam. Novērs to, kas tevi baida; ko vien apdomājot vari paredzēt, to paredzi; kas tev var kaitēt, to izpēti krietni agrāk, pirms tas var notikt, un atvairi. Te tev visvairāk noderēs paļāvība un visa paciešanai norūdīts gars. No likteņa izsargāties spēj tas, kas spēj to panest; vismaz mierīgos apstākļos viņš nejūt nekādu satraukumu. Nekas nav tik nožēlojami un muļķīgi kā iepriekš baidīties: kāds neprāts — aizsteigties priekšā savai nelaimei! (8) Beidzot, īsumā apkopošu savas domas un aprakstīšu tev šos nemitīgu bažu pārņemtos cilvēkus, kas, paši sev par apgrūtinājumu, nelaimē ir tikpat nesavaldīgi kā pirms tās: kas cieš agrāk, nekā vajag, cieš vairāk, nekā vajag. Tas pats vājums, kas viņam neļauj sagaidīt[2] ciešanas, neļauj arī tās pareizi novērtēt. Viens un tas pats mēra trūkums liek viņam savu laimi iedomāties mūžīgu, iedomāties, ka visam, kas viņam ticis, ne vien jābūt ilgstošam, bet arī vēl jāizaug lielākam; aizmirsdams riteni[3], kas visu cilvēcisko svaida šurp un turp, viņš sev vienīgam sola visa nejaušā pastāvīgumu. (9) Tāpēc, manuprāt, lieliski ir Mētrodora[4] vārdi, kurus viņš kādā vēstulē veltījis māsai, kas bija zaudējusi dēlu — jaunekli ar izcilām dotībām:

«Mirstīgs ir ikviens mirstīgo labums.»

Viņš runā par tiem labumiem, pēc kuriem cilvēki dzenas. Patiesais labums — gudrība un tikums — nemirst; tas ir drošs un pastāvīgs un ir vienīgais nemirstīgais, kas tiek mirstīgajiem. (10) Starp citu, cilvēki ir tik nekrietni un tik ļoti aizmirst, uz kurieni viņi iet un uz kurieni viņus dzen ik diena, ka brīnās, ja ko zaudē, kaut gan viņiem vienā vienīgā dienā būs jāzaudē viss. Tas, kam esi reģistrēts par saimnieku, ir pie tevis, bet nav

tavs: nedrošam nav nekā droša, nīcīgam nav nekā mūžīga un neuzveicama. Zust un zaudēt ir vienlīdz neizbēgami, un tieši tas, ja to saprotam, mums noder par mierinājumu, ļauj mierīguprāt zaudēt to, kam jāzūd.

(11) Kā tad varam rast līdzekli pret šiem zaudējumiem? Saglabādami zaudēto atmiņā un neļaudami kopā ar to pazust arī augļiem, ko esam guvuši no tā. Kas mums pieder, to iespējams atņemt, kas piederējis — nemūžam. Caurcaurēm nepateicīgs ir cilvēks, kas uzskata, ka par reiz saņemto, ko ir zaudējis, vairs neko nav parādā. Gadījums atņem mums pašu lietu, taču atstāj tās lietošanas augļus, kurus paši zaudējam, netaisni ilgodamies pēc atņemtā.

(12) Saki sev: «No visām lietām, kas šķiet briesmīgas, nekas nav neuzveicams. Daudzi jau uzveikuši katru no tām atsevišķi. Mūcijs — uguni,[5] Rēguls — krustu,[6] Sokrats — indi,[7] Rutīlijs — trimdu,[8] Katons — nāvi no zobena.[9] Uzveiksim arī mēs kaut ko. (13) Savukārt daudzi jo bieži noniecinājuši to, kas, šķizdams spožums un laime, pievelk pūli. Fabricijs, būdams karavadonis, noraidīja bagātību, būdams cenzors — nosodīja.[10] Tūberons[11] uzskatīja nabadzību gan par sevis, gan Kapitolija cienīgu, kad, publiskā mielastā izmantodams māla traukus, parādīja, ka cilvēkiem jāapmierinās ar to, ko lieto arī dievi. Sekstijs, tēvs,[12] atteicās no goda amatiem; dzimis, lai veltītu sevi valsts darbam, viņš no dievišķā Jūlija nepieņēma togu ar plato apmali[13], jo saprata, ka visu, ko var dot, var arī atņemt. Tad paveiksim arī mēs ko vīrišķīgu, būsim arī mēs paraugu vidū! (14) Kāpēc zaudējam drosmi, kāpēc krītam izmisumā? Viss, kas varēja notikt agrāk, var notikt arī tagad: tikai attīrīsim savu dvēseli un sekosim dabai, jo tam, kas atkāpjas no tās, ir jāiekāro un jābaidās, un jābūt nejaušību vergam. Mums iespējams atgriezties uz ceļa, atjaunot sākotnējo stāvokli. Tad atjaunosim to, lai varētu paciest sāpes, vienalga kādā veidā tās piemeklētu mūsu ķermeni, un sacīt liktenim: «Tev ir darīšana ar vīru, atrodi sev citu, ko vari pieveikt!»[14]

(15) Ar tādām un līdzīgām runām tiek remdinātas augoņa radītās sāpes. Patiešām, novēlu viņam[15], lai tās mazinātos vai izbeigtos, vai, kaut arī palikdamas, novecotu līdz ar viņu. Par viņu gan neraizējos: zaudējums draud mums, ja lieliskais sirmgalvis mums tiks atņemts. Viņš pats savu mūžu jau ir piepildījis un, ja viņš to gribētu vēl mazliet paildzināt, tad ne jau sevis dēļ, bet to cilvēku labad, kuriem ir noderīgs. Viņš rīkojas augstsirdīgi, ka vēl dzīvo. (16) Kāds cits šīm mokām jau būtu darījis galu, bet viņš uzskata par vienlīdz apkaunojošu ir bēgt no nāves, ir rast tajā glābiņu. — «Vai tad viņš, ja apstākļi to ieteiks, neies projām?» — Kāpēc gan ne — kad viņš nevienam vairs nebūs vajadzīgs, kad nekam citam vairs nevarēs nodoties kā vien savām sāpēm. (17) Lūk, mans Lucīlij, ko nozīmē apgūt filozofiju darbībā un vingrināties tajā, turoties pie patiesības: redzēt, cik daudz vīrišķības saprātīgs cilvēks liek pretī nāvei, liek pretī sāpēm, kad viena tuvojas, otras moka. Kas darāms, jāmācās no tā, kas to dara.

(18) Līdz šim minējām argumentus tam, vai cilvēks spēj pretoties sāpēm un vai nāves tuvums spēj salauzt arī dižas dvēseles. Bet kam gan vajag vārdu? Pievērsīsimies mūsu gadījumam: šo cilvēku nedz nāve dara drosmīgāku pret sāpēm, nedz sāpes pret nāvi. Viņš pretojas kā vienam, tā otram, paļaudamies tikai pats uz sevi; ne viņš pacietīgi panes sāpes cerībā uz nāvi, ne labu prātu mirst, apnicis sāpes. Sāpes viņš pacieš, nāvi gaida. Paliec sveiks!

[1] Vergilijs, «Eneīda», II, 428.

[2] T. i., mierīgi.

[3] *petaurum* — ritenis, ko savos priekšnesumos lietoja akrobāti.

[4] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.

[5] Sk. 24, 5. piez.

[6] Sal. 67, 7, kur Seneka min citu Rēgula nāves versiju, un turpat 3. piez.

[7] Sk. 13, 14, kā arī 5. piez.

[8] Sk. 24, 1. piez.

[9] Sk. 13, 14, kā arī 6. piez.

[10] Gājs Luscins *Fabricijs,* konsuls 282. un 278. g. pr. Kr., nav bijis uzpērkams ar lielo naudas summu, kuru viņam piedāvājis Ēpeiras valdnieks Pirrs sarunās par gūstekņu apmaiņu; 275. gadā viņš, būdams cenzors, izsvītrojis kādu senatoru no sarakstiem pārāk grezna dzīves veida dēļ.

[11] *Tūberons* — sk. 95, 72—73, kā arī 44. piez.

[12] *Sekstijs* — sk. 59, 7 un 6. piez., kā arī 64. vēstuli.

[13] *Togu ar plato* purpura *apmali* nēsāja senatori.

[14] Tā kā tālākajam tekstam nav sakara ar iepriekšējo, iespējami divi varianti: a) rokrakstu tekstā ir liels izlaidums; b) vēstule beidzas šajā vietā, un tālākais ir citas vēstules fragments, kurai savukārt gājis zudumā sākums.

[15] Sirmgalvim, par kuru bijusi runa trūkstošajā teksta posmā.

99. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Nosūtu tev vēstuli, kuru aizrakstīju Marullam, kad viņš bija zaudējis savu puisīti un to esot panesis gļēvi. Tajā nerīkojos tā, kā ir pieņemts, un neuzskatīju par vajadzīgu izturēties pret viņu saudzīgi, jo viņš pelnījis drīzāk nopēlumu nekā mierinājumu. Ja cilvēku piemeklējusi kāda nelaime un viņš grūti panes smagu triecienu, viņam mazliet jāpiekāpjas, lai viņš savas bēdas izjūt līdz sātam vai vismaz ļauj vaļu pirmajam uzplūdam. Bet tie, kas ir apņēmušies skumt, tūdaļ norājami; lai viņi zina, ka arī asaras liet var būt aplamība.

(2) Tu gaidi mierinājumu? Saņem pārmetumus! Tik mīkstčaulīgi tu panes dēla nāvi? Ko tad tu darītu, zaudējis draugu? Tev nomiris dēls ar nezināmu nākotni, vēl gluži maziņš; zaudēts ir pavisam īss laiks. (3) Mēs meklējam ieganstus ciešanām un gribam sūdzēties par likteni arī nepamatoti, it kā tas mums nedotu iemeslus pamatotām sūdzībām. Bet man patiešām jau bija licies, ka tev pietiek dvēseles spēka pretoties lielām nelaimēm, nemaz nerunājot par šķietamām, par kurām cilvēki vaid paraduma pēc. Pat ja tu būtu zaudējis draugu — bet tas ir pats lielākais zaudējums —, tev vajadzētu censties vairāk priecāties par to, ka viņš tev ir bijis, nekā bēdāties, ka esi viņu zaudējis. (4) Bet cilvēki lielākoties nelēš, cik viņi ieguvuši, cik daudz prieka viņiem bijis. Tādām bēdām citastarp piemīt arī šāds ļaunums: tās ir ne vien liekas, bet arī liecina par nepateicību. Tātad tās bija veltas pūles, ka tev bijis tāds draugs? Vai tik ilgos gados, tik ciešās dzīves saitēs, draudzīgās kopīgās studijās nekas nav panākts? Vai kopā ar draugu tu apbedī arī draudzību? Ko tad skumsti, ka esi viņu zaudējis, ja tev neko nelīdz, ka viņš ir

bijis? Tici man: liela daļa no tiem, ko esam mīlējuši, paliek pie mums, kaut arī liktenis mums viņus atņēmis. Mums pieder aizvadītais laiks, un nekas neatrodas drošākā vietā kā tas, kas ir bijis. (5) Cerēdami uz nākotni, esam nepateicīgi pret saņemto, it kā nākotne, tiklīdz tā mums pietuvojusies, drīz vien nepārietu pagātnē. Kas jūt prieku tikai par pašreizējo, tas novelk it šauras robežas dzīves baudījumam. Priecē gan nākamība, gan pagājušais, viens ar gaidām, otrs ar atmiņām, taču pirmais vēl karājas gaisā un var arī neīstenoties, turpretim otrs nevar būt nebijis. Tātad kāds neprāts — palaist vējā pašu drošāko! Nomierināsimies ar to, ko esam jau sasmēlušies, ja vien neesam smēluši ar cauru dvēseli, no kuras viss iesmeltais atkal izlijis. (6) Ir neskaitāmi piemēri tam, ka tēvi, bez asarām apglabājuši savus bērnus — jaunus cilvēkus, no sārta devušies uz Senātu vai citu sabiedrisku pienākumu vai tūdaļ ķērušies pie kā cita. Gluži pamatoti: pirmkārt, ir lieki sērot, ja ar sērošanu neko nevar panākt, un, otrkārt, ir netaisnīgi žēloties par to, kas atgadījies vienam, bet gaida visus. Ir arī muļķīgi vaimanāt aiz ilgām, jo atstatums starp zaudēto un to, kas pēc viņa skumst, ir pavisam neliels; tātad mums jābūt jo mierīgāku prātu arī tāpēc, ka sekojam tiem, kurus esam zaudējuši. (7) Paskaties, cik bezgalstrauji skrien laiks; padomā, cik īss ir posms, pa kuru tik ātri joņojam; pavēro šo cilvēkdzimuma pulku, kas tiecas uz to pašu mērķi ar pavisam nelielām atstarpēm, kaut arī tās šķiet ļoti lielas: tas, kuru uzskata par zudušu, ir tikai aizsūtīts papriekš. Bet kas ir vēl neprātīgāk kā apraudāt to, kas papriekš mērojis ceļu, pa kuru arī tev būs jāiet? (8) Vai tad kāds raud par notikumu, par ko droši zinājis, ka tas iestāsies? Bet, ja viņš sakarā ar kādu cilvēku nav domājis par nāvi, viņš krāpis pats sevi. Vai tad kāds raud par notikumu, par ko pats sacījis, ka tas katrā ziņā iestāsies? Kas žēlojas par kāda nāvi, tas žēlojas par to, ka tas bijis cilvēks. Visus saista kopīgs apstāklis: kam gadījies piedzimt, tam lemts nomirt. (9) Laika sprīdis mums ir atšķirīgs, iznākums — viens. Posms starp pirmo un pēdējo dienu ir dažāds un nezināms: ja vērtēsi to pēc grūtuma, tas pat bērnam ir ilgs, ja pēc ātruma — pat sirmgalvim īss. Viss ir nedrošs un mānīgs, mainīgāks par jebkuru laiku[1]: viss tiek mētāts šurpu turpu un pēc likteņa vēlējuma pārvēršas savā pretstatā, un šajā cilvēku dzīves viļņojumā nevienam nekas nav drošs, izņemot nāvi; un tomēr visi sūdzamies par vienīgo, kur neviens netiek pievilts. (10) «Bet viņš taču nomira bērna gados!» — Vēl nesacīšu, ka tam, kas beidzis savu dzīvi, ir labāk. Pāreju pie cilvēka, kas sasniedzis vecumdienas. Cik niecīgs ir viņa pārākums pār mazu bērnu! Iedomājies laika dziļu bezgalību un aptver savā garā Visumu; tad salīdzini to, ko saucam par cilvēka mūžu, ar neizmērojamo, un tu redzēsi, cik nenozīmīgs ir tas, ko vēlamies, ko tiecamies paildzināt. (11) Un cik daudz vietas tajā ieņem asaras, cik daudz — raizes, cik daudz — nāve, ko vēlamies, pirms tā nav vēl atnākusi, cik daudz — slimības, cik daudz — bailes? Cik daudz bērnības, neizglītotības, veltīgi nodzīvotu gadu? Pusi laika noguļam. Pieskaiti vēl ciešanas, sēras, briesmas, un tu sapratīsi, ka arī visilgākajā mūžā dzīvots pavisam maz. (12) Bet kurš būs vienisprātis ar tevi, ka nav labāk[2] tam, kuram ļauts ātri atgriezties un ceļš noslēdzas, pirms vēl iestājas pagurums? Dzīve nav ne labums, ne ļaunums: tā ir vieta labajam un ļaunajam. Tādējādi viņš[3] pametis tikai kauliņspēli, kurā bija drošākas izredzes palikt zaudētājos. Viņš varēja kļūt pieticīgs un prātīgs cilvēks, ar tavu gādību varēja kļūt arī kas labāks, bet tāpat varēja — no tā bīties ir vairāk pamata — kļūt līdzīgs vairākumam. (13) Pavēro jaunos cilvēkus, kurus izšķērdība no dižciltīgākajām mājām iztriekusi arēnā.[4] Pavēro tos, kuri savstarpējā neķītrībā apmierina gan savu, gan otra miesaskāri, kuriem neviena diena nepaiet bez skurbuma, bez kādas lielas nelietības, un

tad tev būs skaidrs, ka bijis vairāk pamata baidīties nekā cerēt. Tāpēc nedrīksti meklēt ieganstus ciešanām un ar savu sašutumu uzpūst nenozīmīgas nepatikšanas. (14) Es tevi nemudinu saņemties un izslieties, jo neesmu par tevi tik sliktās domās, lai uzskatītu, ka tev šajā gadījumā būtu jāliek lietā visi tikumiskie spēki. Tās ir nevis sāpes, bet dzēliens, kuru padari par sāpēm pats. Bez šaubām, daudz gan ir panākusi filozofija, ja tu ar savu drosmīgo prātu skumsti pēc bērna, kuru zīdītāja pagaidām vēl pazina labāk nekā tēvs!

(15) Tad nu iesaku tev cietsirdību, prasu, lai pašās bērēs tavi vaibsti būtu kā pārakmeņojušies, un negribu pat pieļaut, ka tev sažņaugtos sirds? Nekā tamlīdzīga! Tā ir necilvēcība, nevis vīrišķība — vērot tuvinieku nedzīvās miesas tādām pašām acīm, kādām esam skatījuši viņus pašus, un nebūt satrauktiem brīdī, kad no tevis tiek atrauts ģimenes loceklis. Bet iedomājies, ka es to aizliegtu: tomēr ir apstākļi, kuriem ir savi likumi. Birst asaras, lai arī kā tās valda, un, kad gana lijušas, atvieglina sirdi. (16) Tātad kas no tā izriet? Ļausim asarām līt, bet nepavēlēsim; lai tās plūst, cik jūtas liek, nevis cik prasa atdarināšana. Nepieliksim neko klāt patiesām sērām un nevairosim tās, sekodami citu piemēram. Sāpju izrādīšana prasa vairāk nekā pašas sāpes: cik daudzi skumst savā nodabā? Viņi vaid skaļāk, kad viņus dzird; vienatnē būdami klusi un mierīgi, viņi, tiklīdz ierauga citus, no jauna izplūst asarās. Tad viņi ar rokām ķeras pie savas galvas,[5] kaut gan to varējuši darīt brīvāk, kad neviens viņus netraucēja; tad viņi izlūdzas nāvi, noveļas no gultas. Trūkstot skatītājam, sāpes aprimst. (17) Tāpat kā citos gadījumos, arī te mums nāk līdzi trūkums, ka pielāgojamies vairākuma piemēram un skatāmies nevis uz to, kā vajadzētu, bet kā ir pieņemts. Mēs atkāpjamies no dabas un ļaujamies pūlim, no kura nenāk nekas labs un kurš šai gadījumā, tāpat kā visos citos, ir pavisam nenoteikts. Ieraudzīdams kādu vīrišķīgi panesam bēdas, tas sauc viņu par bezdievi un mežoni; redzēdams sabrukušu pieplokam pie nedzīvajām miesām, dēvē viņu par mīkstčauli, vājas gribas cilvēku. (18) Tāpēc visur jārīkojas pēc prāta apsvērumiem. Un nekas nav muļķīgāk kā tiekties pēc sērošanas slavas un liet asaras, lai izpelnītos piekrišanu. Gudram cilvēkam tās, manuprāt, vai nu līst ar viņa ziņu, vai izlaužas pašas. Pateikšu, kāda ir starpība. Kad mūs satriec pirmā skarbā nāves ziņa, kad turam rokās nedzīvās miesas, kas no mūsu skavām pārcelsies ugunī, tad dabas noteikta nepieciešamība izspiež asaras un elsas, sāpju uzplūda rosinātas, satricina kā visu miesu, tā arī acis, no kurām liek izlauzties valgmei, kas tās apņem. (19) Šīs asaras izspiežas pret mūsu gribu, bet ir vēl citas, kurām dodam vaļu, kad ataust atmiņas par zaudētajiem cilvēkiem. Šajās skumjās ir zināma saldme, kad atceramies viņu tīkamo valodu, jautrās sarunas, izpalīdzību un mīlestību; tad acis kļūst valgas kā no prieka. Šīm asarām ļaujamies, pirmās mūs pieveic. (20) Tāpēc tev nevajag asaras ne valdīt, ne izspiest līdzās stāvoša vai sēdoša cilvēka dēļ. Raudāt vai neraudāt nav tāds negods kā izlikties raudam: lai asaras līst pašas no sevis; tās lej arī mierīgi, nosvērti cilvēki. Ne reizi vien tās lijušas, nekaitējot gudrā labajai slavai, ar tādu savaldību, ka tām netrūka ne cilvēcības, ne cieņas. Ir ļauts, atkārtoju, sekot dabai, saglabājot savu cieņu. (21) Esmu redzējis godājamus vīrus, kuri apglabāja savus tuviniekus un kuru vaibstos bija lasāma mīlestība, taču nebija ne vēsts no sēru tēlošanas; bija vienīgi tik, cik ļauts patiesām jūtām. Arī sāpēs pastāv zināma pieklājība; tā gudrajam jāievēro, un, tāpat kā citur, arī asarām ir savs mērs. Nesaprātīgiem cilvēkiem kā prieks, tā skumjas plūst pāri malām. (22) Uztver neizbēgamo mierīgu prātu! Vai tad noticis kas neticams, vēl nebijis? Cik daudziem tieši šobrīd izkārto bēres, cik daudziem pērk līķa drānas, cik daudzi vēl sēros pēc tavām sērām! Ikreiz, kad iedomājies, ka viņš bijis vēl

tikai bērns, padomā, ka viņš bijis arī cilvēks, kam nekas drošs netiek solīts un ko liktenis ne jau katrā ziņā aizvada līdz vecumdienām, bet liek aiziet, kad tam tīk. (23) Bet vispār runā par viņu jo vairāk un godā viņa piemiņu, cik spēj; atmiņas atgriezīsies pie tevis biežāk, ja tajās būs mazāk rūgtuma. Neviens nesaietas labprāt ar skumju cilvēku, kur nu vēl ar pašām skumjām. Ja vien kādreiz ar patiku klausījies viņa vārdos, mazulīša jokos, tad atkārto sev tos biežāk; apgalvo droši, ka viņš būtu varējis attaisnot cerības, ko loloji savā tēva sirdī. (24) Aizmirst savus tuviniekus un kopā ar viņiem apglabāt arī piemiņu, liet bagātīgi asaras, bet skopi atcerēties — tas liecina par necilvēcību. Tā savus mazuļus mīl putni, mīl zvēri. Viņu mīlestība ir īslaicīga un kaisla, gandrīz līdz ārprātam, bet līdz ar zaudējumu tā visā pilnībā apdziest. Saprātīgam cilvēkam tas neklājas: lai viņš joprojām atceras, bet pārstāj sērot.

(25) Es nekādā ziņā neatzīstu par pareizu, ko saka Mētrodors[6]: ka pastāvot kāda skumjām radniecīga bauda, pēc kuras šādā brīdī esot jātiecas. Esmu izrakstījis pašus Mētrodora vārdus: Mētrodora pirmā vēstule māsai...[7] (26) Man nav šaubu, kā spriedīsi par tiem: vai ir vēl kas nekrietnāks kā tiekties pēc baudas pašās sērās, to pat gūt no sērām, meklēt, kas mūs priecētu asaru vidū? Un šie cilvēki pārmet mums[8] pārmērīgu bargumu un nopulgo mūsu pamācības cietsirdības dēļ, tāpēc ka apgalvojam, ka skumjas vai nu nemaz nav ielaižamas dvēselē, vai ir ātri padzenamas no tās. Kas galu galā ir neticamāk, necilvēcīgāk: neskumt par drauga nāvi vai pašās skumjās dzīties pēc baudas? (27) Tas, ko iesakām, ir tikumiski: kad saviļņojumā lietas asaras un, tā sakot, putas pārskrējušas pāri, dvēsele nav jāatdod skumjām. Bet tu? Tu apgalvo, ka skumjām esot jāpiejauc bauda. Tā mierinām bērnus ar cepumiem, nomierinām maziņo raudas, viņiem lejot mutē pienu. Pat tajos mirkļos, kad tavs dēls sadeg sārtā vai tavs draugs mirst, tu neļauj mitēties baudai, bet gribi paķircināt pat skumjas. Kas ir tikumiskāk: aizraidīt skumjas no dvēseles vai baudu laist pat skumjām klāt? Ko saku — laist klāt? Nē, to gūt no pašām skumjām! (28) «Pastāv,» viņš[9] saka, «kāda skumjām radniecīga bauda.» — To sacīt drīkstam mēs, bet jūs[10] to nedrīkstat. Jūs pazīstat tikai vienu labumu — baudu, tikai vienu ļaunumu — sāpes: kāda var pastāvēt radniecība starp labo un ļauno? Taču iedomājies, ka tā pastāv. Bet kāpēc to ceļ gaismā taisni tagad un pētām pašas sāpes — vai tām piemīt kas patīkams vai tāds, kas rada baudu? (29) Ir zāles, kas vienas miesas daļas dziedina, bet citām, būdamas derdzīgas un nepiedienīgas, nav piemērojamas; kas cituviet būtu noderīgs un neaizskartu kauna jūtas, kļūst piedauzīgs brūces vietas dēļ. Un tu nekautrējies bēdas ārstēt ar baudu? Šai vainai nepieciešami stingrāki līdzekļi. Padomā labāk, ka mirušais nekā ļauna nejūt, bet, ja jūt, tad viņš nav miris. (30) Nekas, atkārtoju, nekaitē tam, kura vairs nav, bet, ja kaitē, tad viņš vēl ir dzīvs. Vai, tavuprāt, viņam klājas slikti tāpēc, ka viņš vairs nekas nav, vai tāpēc, ka viņš vēl kas ir? Tas, ka viņš vairs neeksistē, nevar viņam radīt mokas: ko var just tāds, kura nav? Bet arī tas, ka viņš vēl eksistē, nevar būt mokoši: viņš izbēdzis no tā, kas nāvē ir pats nepatīkamākais — vairs nebūt. (31) Un tam, kas apraud pavisam jauniņu viņam atņemtu būtni un skumst pēc tās, arī vēl teiksim: mēs visi — kā jaunie, tā vecie — mūža īsuma ziņā, salīdzinot ar Visumu, esam vienādā stāvoklī, jo no visa laika mums tiek vēl mazāk, lai to varētu saukt par galēju mazumu: galējs mazums vēl ir zināma daļa, bet mūsu dzīves laiks ir gandrīz nulle. Un tomēr — tāds nu reiz ir mūsu neprāts! — kaļam lielus plānus.

(32) To visu uzrakstīju tev ne jau tāpēc, ka tu no manis gaidītu tik vēlu mierinājumu; man skaidrs, ka visu, ko šeit būsi lasījis, jau esi sacījis pats sev. Taču gribēju

tevi nopelt tā īsā laika dēļ, kad biji kļuvis sev neuzticīgs, un aicināt, lai nākotnē atgūsti drosmi cīņā ar likteni un iepriekš paredzi visas tā šautras, it kā tās ne vien varētu nākt, bet katrā ziņā arī atnāks. Paliec sveiks!

[1] Meteoroloģisko.
[2] *Ka nav labāk..* — Senekas koncepcijai atbilstu vairāk «ka ir labāk..», bet oriģinālteksts ir nepārprotams un prasa doto tulkojumu.
[3] *Viņš* — tavs dēls.
[4] Sk. 87, 10. piez.
[5] Lai plēstu matus.
[6] *Mētrodors* — sk. 6, 7. piez.
[7] Rokrakstos seko stipri bojāts grieķu teksts, kurā izteikta nupat minētā doma.
[8] Stoiķiem.
[9] Mētrodors.
[10] Epikūrieši.

100. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu raksti man, ka esi jo kāri lasījis Fabiāna Papīrija[1] grāmatas ar nosaukumu «Valsts zinātne», bet tās neesot attaisnojušas tavas cerības. Tad, aizmirsdams, ka runa ir par filozofu, tu viņam pārmet sliktu stilu. Pieņemsim, ka ir tā, kā saki, un vārdi viņam izlīst, nebūdami rūpīgi saistīti. Bet, pirmkārt, šim apstāklim ir sava pievilcība un lēnam runas plūdumam savs īpatnējs skaistums. Manuprāt, ir liela atšķirība, vai runa izverd vai plūst. Bet milzīga starpība ir arī citādā ziņā, par ko tūdaļ izteikšos. (2) Fabiānam, kā man šķiet, runa neizlīst, bet plūst: tik bagāta tā ir un rit, nekur nesapīdamās; tomēr tai piemīt arī zināms straujums. Tā skaidri un atklāti atzīstas, ka nav apstrādāta, nav ilgi slīpēta. Labi, noticēsim, ka ir tā, kā vēlies: bet viņš taču pilnveidoja tikumus, nevis vārdus, rakstīja dvēselei, nevis ausīm. (3) Turklāt, būtu viņš runājis pats[2], tev nebūtu bijis laika pievērsties detaļām: tik ļoti tevi aizrautu viss kopumā. Kas patīk uzreiz, parasti gan nešķiet vairs tik labs, kad to paņem rokā. Bet arī tas jau ir daudz — saistīt uzmanību no pirmā acu uzmetiena, kaut arī, rūpīgi aplūkojot, atradīsies kas peļams. (4) Ja tu man vaicātu — tad tas, kurš mums atņem pat iespēju spriest,[3] ir ievērojamāks nekā tas, kurš pelna augstu novērtējumu; tiesa, zinu, ka otrs jūtas drošāks un paļāvīgāk cer uz nākotni.

Īpašas raizes par valodu filozofam nepiestāv. Kur gan būs drosmīgs un nelokāms, kur uzņemsies briesmas tāds cilvēks, kas bailīgs vārdu izvēlē? (5) Fabiāns savā izteiksmē bija nevis paviršs, bet rīkojās droši. Tāpēc neatradīsi nekādu gružu: vārdi ir atlasīti, nevis paķerti un nav arī pēc mūslaiku paraduma pretēji savai dabai ačgārni[4] salikti; tie ir spilgti, kaut arī paņemti no ikdienas. Domas ir cildenas un augstas, un tās nav saspiestas sentencēs[5], bet izvērstas plašāk. Mēs atradīsim šo to nepietiekami koncentrētu, nepietiekami līdzsvarotu, redzēsim, ka šur tur trūkst mūsdienīga slīpējuma, bet, aplūkojot visu, nekur nesastapsim bezsaturīgas frāzes. (6) Lai arī trūkst marmora dažādības, tekņu, pa kurām istabās plūst ūdens, nabagu kambara[6] un visa pārējā, ko jaukusi kopā greznumkāre, neap-

mierināmās ar vienkāršu rotājumu, — tomēr mājai, kā mēdz teikt, nav nekādas vainas. Turklāt par stilu nav vienādu uzskatu. Daži vēlas, lai spurainais mītos ar nogludināto, citam tik ļoti patīk negludums, ka viņš pat tur, kur valoda nejaušības pēc gadījusies gludāka, tīšuprāt visu saposta un aprauj teikuma beigas, lai tikai tas neatbilstu gaidītajam.

(7) Palasi Ciceronu: viņa stils ir viengabalains, valoda saglabā ritmu, vijas lēnām un ir patīkama, nekļūstot salkana. Asinijam Pollionam[7] turpretī valoda ir grumbuļaina un nevienmērīga, un tā apraujas, kur to vismazāk gaida. Vārdu sakot, Ciceronam viss[8] ir novests līdz galam, Pollionam — izbeidzas klupšus krišus, ar ļoti nedaudziem izņēmumiem, kur izmantota noteikta shēma, viens paraugs.

(8) Tu arī saki, ka viss tev šķietot pārāk ikdienišķs, nepietiekami cildens:[9] šāda trūkuma viņam, manuprāt, nav. Te nav nekā ikdienišķa; viņa stils ir līdzens un atbilst mierīgam, nosvērtam dvēseles stāvoklim; tas ir nevis zems, bet vienmērīgs. Viņam gan trūkst oratoriskā spēka, dzēlīgā asuma, kuru tu meklē, un negaidītu sentenču dzirkstu, bet viss ķermenis — paskaties tik! — tas ir bez vainas, kaut arī bez rotājuma. Viņa runa ir cienījama nevis pati par sevi, bet ar savu priekšmetu. (9) Nosauc kādu, ko varētu vērtēt augstāk par Fabiānu. Mini Ciceronu, kuram grāmatu par filozofiju ir gandrīz tikpat daudz kā Fabiānam, un es tev piekritīšu, taču, ja kas ir mazāks par pašu lielāko, tas tāpēc vēl nav niecīgs. Mini Asiniju Pollionu, un es tev piekritīšu, bet mēs sacīsim: tik svarīgā jomā būt nākamajam pēc diviem pirmajiem nozīmē būt ievērojamam. Nosauc arī vēl Titu Līviju[10], jo viņš sarakstījis arī dialogus, kas tikpat labi pieskaitāmi pie filozofijas kā pie vēstures, un grāmatas ar izteikti filozofisku saturu. Arī viņam piešķiršu kādu vietu, taču paskaties, cik daudzus atstāj aiz sevis cilvēks, kuru pārspēj tikai trīs, turklāt trīs paši daiļrunīgākie.

(10) Tiesa, viņam ne viss ir izcils. Viņa stilam, kaut arī tas ir cildens, trūkst spēka; tas, kaut būdams plūstošs, nav straujš un aizraujošs; tas gan ir tīrs, bet nav nevainojami skaidrs.[11] Tu gribētu, kā saki, lai pret netikumiem vērstos bargi, pret briesmām — vīrišķīgi, pret likteni — lepni, pret godkāri — nicīgi: «Es vēlos, lai greznumkāre tiktu nopelta, miesaskārība — likta pie kauna staba, izlaidība — satriekta. Lai tad valoda būtu gan ugunīga kā oratoram, gan cildena kā traģiķim, gan smalka kā komiķim.» — Tātad gribi, lai viņš noņemtos ar tādu sīkumu — ar vārdiem? Viņš pievērsies dižiem priekšmetiem, bet daiļrunība, kaut gan viņš par to nav domājis, viņam sekojusi kā ēna. (11) Bez šaubām, ne viss ir līdz galam izsvērts un sevī noapaļots, ne katrs vārds saviļņos, satrauks — to atzīstu. Daudz kas ies zudumā, netrāpīs mērķī, un brīžiem runa plūdīs garām neiedarbīga. Bet visur būs daudz gaismas un plašais vēriens neradīs apnikumu. Beidzot, viņš panāks, lai tev būtu skaidrs, ka to, ko rakstījis, viņš arī domājis. Tu sapratīsi, ka viņam rūpējis, lai tu zinātu, kas viņam tīk, nevis lai viņš tev būtu tīkams. Viss ir virzīts uz pilnveidošanu, uz pareizu garīgo stāju; aplausu viņš nekāro.

(12) Tādi, nešaubos, ir viņa sacerējumi, kaut gan tos vairāk atceros nekā turu prātā. To raksturs man ir atmiņā nevis kā pēc nesenas sirsnīgas tikšanās, bet gan tikai vispārīgi, kā mēdz būt ar ko senāk iepazītu.[12] Vismaz tad, kad viņu dzirdēju, tie man šķita tādi — ne gluži nevainojami, bet saturā bagāti, spējīgi aizraut jaunu cilvēku ar labām dotībām un pamudināt viņu uz atdarināšanu, neatņemot cerību, ka varēs tos pārspēt, un tā, manuprāt, ir visiedarbīgākā iedrošināšana. Kas modina vēlmi atdarināt, bet neatstāj cerību, tas tikai atbaida. Starp citu, viņam ir liels vārdu krājums, un, atsevišķām daļām īpaši neizceļoties, viņš kopumā ir lielisks. Paliec sveiks!

[1] *Fabiāns Papīrijs* — sk. 11, 6. piez.
[2] T. i., ja tu būtu pats dzirdējis viņu runājam.
[3] T. i., kas aizrāvis, sajūsmināj is klausītāju uzreiz.
[4] *inverso*; acīmredzot domāta inversija — atkāpe no vārdu kārtas normas.
[5] Kā pašam Senekam.
[6] *Nabagu kambaris* — sk. 18, 9. piez.
[7] Gājs *Asinijs Pollions* (76 pr. Kr.—4 pēc Kr.) — valstsvīrs, karavadonis, vēsturnieks, dzejnieks, orators, pirmās publiskās bibliotēkas nodibinātājs Romā. No viņa literārajiem darbiem saglabājušies tikai fragmenti.
[8] Acīmredzot domāts periods.
[9] Fabiāna stilā.
[10] *Tits Līvijs* — sk. 46, 3. piez.
[11] *Nevainojami skaidrs — perspicua* — burtiski: caurspīdīgs.
[12] Tātad Seneka pēdējā laikā nav lasījis Fabiāna darbus, bet atceras tos vispārīgos vilcienos.

101. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Ik diena, ik stunda mums rāda, ka neesam nekas, un ar kādu jaunu piemēru atgādina cilvēkiem, kas to ir aizmirsuši, cik viņi ir trausli, un piespiež tos, kuri lolojuši ieceres mūžībai, vērst skatienu uz nāvi. Tu vaicāsi, kālab šis ievads? Tu taču pazini Senecionu Kornēliju, ievērojamu, saviem pienākumiem uzticīgu romiešu jātnieku[1]: viņš paša spēkiem no trūcīgiem apstākļiem bija izsities uz augšu, un viņam jau bija pavērts ceļš uz tālākiem panākumiem, jo cieņa aug vieglāk nekā rodas. (2) Tāpat nauda ilgi kavējas nabadzības tuvumā, pirms izraujas no tās.[2] Arī Senecions tiecās pēc bagātības, uz kuru viņu virzīja divas visai iedarbīgas spējas — prasme iegūt un prasme glabāt; jau viena no tām būtu varējusi viņu padarīt bagātu. (3) Šis augstākā mērā pieticīgais cilvēks, kas par savu mantu rūpējās ne mazāk kā par savu miesu, agri no rīta bija, kā parasti, iegriezies pie manis, tad visu dienu līdz pat naktij nosēdējis pie smagi saslimuša drauga, kas bija jau bezcerīgā stāvoklī, un pēc tam labā omā paēdis, kad viņam uzbruka strauji progresējoša slimība — kakla iekaisums, un sašaurinātā rīkle ļāva viņam ar mokām elpot vairs tikai līdz rītausmai.[3] Viņš nomira nedaudz stundu pēc tam, kad bija izpildījis visus vesela, spēcīga cilvēka pienākumus. (4) Viņš, kas savu naudu laida apgrozībā gan uz jūras, gan sauszemes, kas neatstāja bez ievērības nevienu peļņas iespēju un jau bija ķēries pie valsts līmeņa darījumiem, tika aizrauts brīdī, kad viņa veiksme bija pašā plaukumā un naudas plūdi viņam vai vēlās virsū.

Melitoj, potē nu bumbieres atkal, liec vīnājus rindās![4]

Cik muļķīgi izkārtot mūžu, kad neesam kungi pat pār rītdienu! Kāds neprāts kaut ko cerēt tālā nākotnē: «Es pirkšu, celšu, aizdošu un piedzīšu, pildīšu amatus un tad noguris un piesātināts vadīšu mierīgas vecumdienas.» (5) Tici man — arī laimes lutekļiem viss ir šaubīgs. Neviens nedrīkst sev neko solīt nākotnei. Pat tas, ko jau turam rokās, izslīd no tām, un šo pašu stundu, ko dzīvojam, aprauj kāda nejaušība. Laiks gan rit pēc noteikta likuma, taču pa tumsu. Bet kāds man labums, ka dabai ir drošs, kas man ir nedrošs.

(6) Mēs iztēlojamies, kā pēc ilgiem jūras braucieniem, izmaldījušies pa svešiem krastiem, beidzot atgriežamies dzimtenē, iztēlojamies vēlo balvu par karadienestu un pūliņiem nometnē, vietvalža posteņus un virzīšanos pa amatu kāpnēm — bet nāve jau tepat līdzās. Taču, tā kā to allaž iedomājamies tikai sakarā ar citiem cilvēkiem, tad nāves gadījumi mums paliek prātā vienīgi tik ilgi, kamēr par tiem brīnāmies. (7) Bet tas ir vēl muļķīgāk nekā brīnīties par to, ka noticis kādudien tas, kas var notikt jebkuru dienu. Mums visiem nepielūdzamais, nenovēršamais liktenis nolicis robežakmeni, bet neviens nezina, cik tuvu viņš tam atrodas. Tāpēc noskaņosim savu dvēseli tā, it kā jau būtu nokļuvuši galā. Neatliksim neko un ik dienas noslēgsim rēķinus ar dzīvi. (8) Lielākais dzīves trūkums ir tas, ka tā nekad nav pabeigta, jo vienmēr ko atliek no dienas dienā. Kas ik dienu noved savu dzīvi līdz galam, tam laika netrūkst. Bet no šāda laika trūkuma dzimst bailes un nākotnes alkas, kas grauž dvēseli. Nekas nav nožēlojamāks kā neziņa par to, kas notiks turpmāk: lai cik un kas mūs vēl gaida — bažīgu dvēseli satrauks nemitīgas bailes. (9) Kā izvairīties no šāda nemiera? Tikai tādējādi, ka mūsu dzīve neraujas uz priekšu, ir sevī koncentrēta: kas nerod labumu tagadnē, tas ir atkarīgs no nākotnes. Un, kad būšu norēķinājies pats ar sevi, kad mierīgais prāts zinās, ka nav nekādas atšķirības starp dienu un gadsimtu, tad tas no augšas noraudzīsies uz visām dienām un notikumiem, kas vēl nāks, un, sirsnīgi smejot, apcerēs laika ritumu. Vai likteņa dažādība un nepastāvīgums var tevi mulsināt, ja būsi drošs pret nedrošo? (10) Tāpēc, Lucīlij, steidz dzīvot un uzlūko katru atsevišķu dienu par atsevišķu dzīvi. Kas šādi sagatavojies, kam viņa dzīve ik dienu bijusi pilnīga, tas ir brīvs no nemiera. Kas dzīvo nemitīgās cerībās, tiem aizslīd tuvākais laiks un viņus pārņem alkatība un visnožēlojamākās bailes, kas dara visu jo nožēlojamu, — bailes no nāves. No tā arī radusies Mecenāta[5] kaunpilnā vēlme, ar kādu viņš nenoraida ne gaudenumu, ne kroplumu, ne, beidzot, pat smailo krusta mietu[6], ja vien šādās mokās viņam tiek paildzināta dzīve:

(11)

Lai abas rokas gaudenas
Un gurns un kājas ļodzīgas,
Lai kupris rotā muguru,
Tik zvel, lai kustas zobi!
Viss labi, kamēr dzīvība;
To dāvā man, kaut krustā
Uz asa mieta jāsēž!

(12) Viņš vēlas to, kas būtu pats briesmīgākais, ja tas tiešām notiktu, un lūdz paildzināt mokas, it kā tā būtu dzīve! Es uzskatītu par visnicināmāko cilvēku jebkuru, kas gribētu nodzīvot līdz pat krustam. Bet viņš saka: «Padari mani par kropli, ja tikai salauztajā, nekam nederīgajā miesā paliek dvaša; izķēmo mani, ja vien derdzīgajam kroplim tiek dāvāts vēl mazliet laika; sit krustā un uzsēdini uz smaila mieta!» — Ir vērts aizspiest brūci un karāties izstieptam krustā, kamēr var novilcināt to, kas ciešanās ir vislabākais, — moku beigas! Ir vērts saglabāt dzīvību, lai vilktu garumā miršanu! Ko tādam cilvēkam var novēlēt kā vien dievu labvēlību?[7] (13) Ko citu vēlas šis apkaunojošais, glēvais dzejolis? Šis ārprātīgu baiļu darījums? Šī riebīgā dzīvības diedelēšana? Vai tu varētu iedomāties, ka Vergilijs viņam jel kad lasījis priekšā:

Vai tad mirt tiešām ir nelaime liela?[8]

Viņš vēlas sev visbriesmīgākās ciešanas un grib, lai tas, ko panest ir visgrūtāk, tiktu paildzināts, turpinātos. Par kādu balvu? Protams, ilgākas dzīves labad. Bet kas tā par

dzīvi — ilgi mirt? (14) Vai vēl kāds cilvēks labprātāk dils spīdināšanā, ies bojā locekli pa loceklim un šķirsies no dzīvības pa lāsei nekā izlaidīs garu uzreiz? Vai vēl kāds cilvēks, kurš, pienaglots pie šā moku koka[9], jau ir zaudējis visus spēkus, jau ir kroplis ar derdzīgā kuprī uzrautiem pleciem un krūtīm un kuram jau pirms krusta bijuši neskaitāmi iemesli mirt, gribēs paildzināt dzīvi, kas tikai paildzinās nebeidzamas mokas? Tad nu apstrīdi, ka nāves nepieciešamība ir liela dabas labvēlība! (15) Daudzi ir gatavi ielaisties vēl ļaunākos darījumos — nodot draugu, lai ilgāk dzīvotu, un pašu rokām atdot savus bērnus piesmiešanai, lai tikai varētu skatīt gaismu,[10] tik daudzu noziegumu liecinieci.

Jāatbrīvojas no alkām dzīvot un jāiemācās saprast, ka nav nekādas nozīmes, kad ar tevi notiek tas, kam kādreiz jānotiek. Ir svarīgi, cik krietni[11], nevis cik ilgi dzīvosi. Bet nereti dzīvot krietni nozīmē nedzīvot ilgi. Paliec sveiks!

[1] *Jātnieks* — sk. 31, 8. piez.

[2] Acīmredzot domāts neliels kapitāls, kas vēl atrodas starp nabadzību un rocību.

[3] Pēc slimības norises varētu domāt par difteriju. *Sašaurinātā rīkle* — patiesībā tā ir nosprostota.

[4] Vergilijs, «Būkolikas», I, 73, atdzejojis A. Ģiezens.

[5] *Mecenāts* — sk. 19, 6. piez.

[6] Krusta kātā bija iestiprināts noasināts miets, uz kura krustā sistais vienlaikus it kā sēdēja.

[7] T. i., tāds cilvēks pelnījis, lai viņa vēlmes piepildītos.

[8] Vergilijs, «Eneīda», XII, 646. Mecenāts bijis draudzīgās attiecībās ar Vergiliju un atbalstījis viņu.

[9] Krusta.

[10] *Skatīt gaismu* (vai «sauli») — grieķu dzejā bieži sastopama vārdkopa, dzejisks sinonīms darbības vārdam «dzīvot».

[11] *bene.*

102. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tāpat kā mums ir nepatīkams ikviens, kas mūs uzmodina, kad redzam jauku sapni (jo viņš mums atņem baudu, kura, kaut būdama tikai šķietama, pēc savas iedarbības ir īsta), arī tava vēstule man sabojāja garastāvokli. Proti, tā atrāva mani no pievilcīgām domām, kurām biju nodevies un kuras, ja iespējams, būtu risinājis tālāk. (2) Mani priecēja pārdomas par dvēseles nemirstību un — dieva vārds! — arī noticēju tai, jo viegli pakļāvos lielu vīru uzskatiem, kaut gan viņi šo tik vēlamo iespēju drīzāk apsola nekā pierāda. Un tā nu ļāvos tik skaistām cerībām un biju jau kļuvis pats sev neciešams, jau sāku nicināt savu nevarīgo vecumdienu paliekas, gatavodamies pārcelties tajā bezgalīgajā laikā un iemantot visu mūžību, — bet te pienāca tava vēstule un uzmodināja mani, un tā zaudēju tik brīnišķu sapni. To gan, ticis galā ar tevi, atsākšu un iegūšu no jauna.

(3) Savas vēstules sākumā tu apgalvo, ka neesmu līdz galam novedis pētījumu, kurā centos pierādīt, ka pēcnāves atzinība ir labums, kā uzskata mūsējie. Es neesot atspēkojis mums izvirzīto iebildumu: «Nav tāda labuma, kas sastāv no savrupiem elemen-

tiem, bet šis[1] sastāv no tādiem.» (4) Tas, par ko tu vaicā, mans Lucīlij, attiecas uz šo pašu pētījumu, tikai uz citu nodaļu, un tāpēc biju atlicis ne vien to, bet arī vēl citus punktus, kas skar šo tematu. Kā zini, daži ētikas jautājumi saistīti ar loģikas aspektiem. Tad nu esmu aplūkojis to daļu, kas attiecas tieši uz ētiku: vai ir muļķīgi un lieki rūpēties par to, kas notiks pēc mūsu pēdējās dienas; vai mūsu labumi iet bojā līdz ar mums un no tā, kura vairs nav, nekas nepaliek pāri; vai no tā, ko vairs nemanīsim, kad tas iestāsies, varam, pirms tas iestāsies, gūt kādus augļus vai tiekties pēc tiem? (5) Tas viss attiecas uz ētiku un tāpēc ir apskatīts pienācīgajā vietā, bet viss, ko dialektiķi iebilst pret šo uzskatu, bija jāatdala un tāpēc atstāts malā. Bet, tā kā tu pieprasi visu, tagad arī aplūkošu visu, ko viņi saka, un tad izteikšos pret katru viņu iebildumu atsevišķi. (6) Taču bez dažiem ievadvārdiem nebūs saprotams, kas tiks atspēkots.

Ko tad gribētos pateikt ievadam? Ir viengabalaini ķermeņi, piemēram, cilvēks; ir salikti, piemēram, kuģis, māja, īsi sakot — visi, kuros atsevišķas daļas savienotas vienā veselā; ir tādi, kas sastāv no atsevišķiem locekļiem, kuri eksistē paši par sevi, piemēram, karaspēks, tauta, Senāts. Cilvēki, no kuriem veidojas šie ķermeņi, savā starpā saistīti ar tiesībām un pienākumiem, bet pēc dabas ir atdalīti cits no cita un pastāv katrs par sevi.

(7) Ko vēl gribu pateikt ievadam? Mēs uzskatām, ka nav tāda labuma, kas sastāv no savrup pastāvošiem elementiem: ikvienam labumam jābūt viena gara aptvertam un pārvaldītam, ikvienam labumam jābūt vienam pirmsākumam. Tas, ja kādreiz gribēsi, ir pierādāms pats par sevi, bet tikmēr pieņemsim to, jo pret mums tiek vērsti mūsu pašu ieroči.

(8) «Jūs apgalvojat,» saka, «ka nav tāda labuma, kas sastāvētu no atsevišķiem elementiem, bet atzinība ir krietnu vīru labvēlīgs vērtējums. Tāpat kā laba reputācija nesastāv no viena vienīga cilvēka runas un slikta reputācija nav viena vienīga cilvēka nelabvēlīgs vērtējums, arī atzinība nenozīmē patikt vienam vienīgam krietnam cilvēkam. Lai varētu rasties atzinība, vajadzīgas vairāku ievērojamu un cienījamu vīru saskanīgas domas; tātad tā veidojas no vairāku cilvēku sprieduma, tas ir, no atsevišķiem elementiem, un līdz ar to nav labums.»

(9) «Atzinība,» saka, «ir uzslava, ko krietni vīri veltī krietnam vīram; uzslava ir runa; runa ir skaņas, kas ko nozīmē; bet skaņas, kaut arī tās nāk no krietniem vīriem, vēl nav labums, jo ne viss, ko dara krietns vīrs, ir labums. Viņš arī plaukšķina un svilpj, taču pat tāds cilvēks, kas visu ar viņu saistīto apbrīno un slavē, ne plaukšķināšanu, ne svilpšanu nesauks par labumu, tāpat kā šķavas vai klepu. Tātad atzinība nav labums. (10) Un galvenais — pasakiet mums: vai tas ir uzslavētāja vai uzslavētā labums? Ja apgalvojat, ka tas ir uzslavētā labums, jūs rīkojaties tikpat smieklīgi, it kā apgalvotu, ka cita cilvēka labā veselība ir mans nopelns. Bet cildināt cienīgus ir tikumiska rīcība: tātad tas ir cildinātāja labums — tā labums, kurš darbojas, nevis mūsu — uzslavēto labums. To arī vajadzēja noskaidrot.»

(11) Tagad īsi atbildēšu uz atsevišķiem iebildumiem. Pirmkārt, joprojām nav skaidrības par to, vai labums var sastāvēt no atsevišķiem elementiem, un te domas dalās. Otrkārt — vai atzinībai vajag daudz balsu? Tai var pietikt ar viena vienīga krietna vīra spriedumu: viens vienīgs krietns cilvēks atzīst mūs par krietniem. (12) «Kā tā?» saka. «Tad arī laba reputācija pamatosies uz viena vienīga cilvēka vērtējumu un slikta reputācija — uz viena vienīga mēlnesīgajām runām? Arī slavu,» turpina, «uzskatu par kaut ko plašāku, jo tā prasa daudzu cilvēku saskaņu.» — Šajos gadījumos apstākļi ir atšķirīgi.

Kāpēc? Ja krietns vīrs par mani ir labās domās, tas ir tas pats, it kā visi krietnie vīri domātu tāpat; viņi visi, iepazinuši mani, domās to pašu. Viņi spriež vienādi, jo vienlīdz turas pie patiesības, un tāpēc viņu uzskati nevar būt atšķirīgi. Un tā nu iznāk, ka viņi visi domā vienādi, jo domāt citādi viņi nevar. (13) Bet slavai vai reputācijai nepietiek ar viena vienīga cilvēka domām. Tur[2] viena cilvēka spriedums nozīmē to pašu, ko visu spriedums: ja viņus aptaujātu, spriedums visiem būtu vienāds. Šeit[3] pamatā ir atšķirīgu cilvēku dažādi spriedumi. Tu atradīsi dažādas jūtas, visādus spriedumus — apšaubāmus, svārstīgus, aizdomīgus. Vai tu domā, ka visi cilvēki var spriest vienādi? Pat viens un tas pats cilvēks nespriež vienādi. Tur tīk patiesība, un patiesības būtība ir viena, veidols — viens. Šeit tas, kam visi piebalso, ir nepatiess, bet nepatiesais nekad nav pastāvīgs; tas ir mainīgs un pretrunīgs. (14) «Bet uzslava,» saka, «nav nekas cits kā vārds, un vārds nav labums.» — Sacīdami, ka atzinība ir krietno uzslava krietnajiem, viņi to neattiecina uz vārdu, bet uz spriedumu. Ja krietnais arī klusētu, bet uzskatītu kādu par uzslavas cienīgu, tas jau ir saņēmis uzslavu. (15) Turklāt uzslava nav tas pats, kas slavinājums, kuram vajadzīgi arī vārdi. Mirušo neuzslavē, viņam veltī slavinājumu, ko izsaka runā. Sacīdami, ka zināms cilvēks ir uzslavas cienīgs, mēs viņam nesolām labvēlīgus vārdus, bet gan spriedumus. Tātad uzslava iespējama arī klusējot — labvēlīgi spriežot par krietnu vīru un viņu savā prātā uzslavējot.

(16) Un vēl: kā jau sacīju, uzslava sakņojas dvēselē, nevis vārdos, kuri izsaka garā izveidojušos uzslavu un dara to zināmu daudziem. Uzslavē tas, kas uzskata, ka uzslava ir vietā. Sacīdams, ka ir lieliski,

..kad tevi slavē slavēts vīrs,[4] —

lielais traģiķis ar to domā uzslavas cienīgu vīru. Un, kad tikpat sens dzejnieks saka:

«Uzslava baro mākslas,»[5] —

viņš nedomā slavinājumu, kas mākslas tikai samaitā. Nekas taču daiļrunu un jebkuru citu dzirdei domātu mākslu nav tā samaitājis kā pūļa piekrišana. (17) Reputācija katrā ziņā prasa vārdus, atzinība tos neprasa, jo tā var apmierināties ar vārdos neizteiktu spriedumu: tā ir pilnīga, ne vien citiem klusējot, bet pat iebilstot. Pateikšu, kāda ir atšķirība starp atzinību un slavu: slavu veido daudzu cilvēku, atzinību — krietnu cilvēku spriedums.

(18) «Kuram,» tiek vaicāts, «atzinība, tas ir, krietnā uzslava krietnajam, ir labums? Uzslavētajam vai slavētājam?» — Abiem: man, kas tieku uzslavēts, tāpēc ka daba mani apveltījusi ar mīlestību pret visu un es priecājos par savas rīcības pareizumu un par to, ka esmu atradis pateicīgus manu tikumu paudējus. Viņu pateicība ir labums daudziem, bet arī man, jo mana dvēsele ir noskaņota tā, ka arī citu cilvēku labumu uzskatu par savējo, īpaši to cilvēku, kuriem pats esmu labuma cēlonis. (19) Taču atzinība ir labums arī slavētājiem, jo to rosina tikums, bet ikviens tikuma veikums ir labums; tomēr tas nebūtu viņiem ticis, ja es nebūtu tāds cilvēks. Tātad pelnīta uzslava ir labums abiem, gluži tāpat kā pareizs spriedums ir labums gan spriedējam, gan tam, uz kuru spriedums attiecas. Vai tad šaubies, ka taisnīgums ir labums abiem: tam, kam tas piemīt, kā arī tam, kam tas piešķir pienācīgo? Uzslavēt cilvēku, kas to pelnījis, ir taisnīgi, tātad labums abiem.

(20) Šiem matu skaldītājiem esam atbildējuši vairāk nekā pietiekami. Taču mūsu uzdevumam nav jābūt iztirzāt āķīgus jautājumus un novilkt filozofiju no tās augstumiem šajā sīkumainībā. Vai nav daudz labāk iet atklātu un taisnu ceļu nekā pašam sev izdomāt aplinku ceļus un tos tad veikt ar lielām grūtībām? Šie disputi taču nav nekas

cits kā spēles, kurās dalībnieki cenšas cits citu veikli noķert. (21) Pasaki labāk, cik tas ir dabiski, ka mūsu gars tiecas bezgalīgajos plašumos. Cilvēka gars ir kas liels un cildens: tas pieļauj sev tikai tādas robežas, kas tam ir kopīgas ar dievību. Pirmkārt, tas nepieņem necilu mājvietu — Efesu[6] vai Aleksandriju, vai kādu citu pilsētu, kur iedzīvotāju vēl vairāk un celtnes vēl krāšņākas. Tā dzimtene ir viss, ko savā lokā ietver debesis un Visums, ir visa šī velve, kurā atrodas jūra un zemes, kurā ēters atdala dievišķo no cilvēciskā un tos atkal savieno un kurā tik daudz dievību pilda savus uzdevumus. (22) Otrkārt, tas nepieļauj, ka tam ierobežotu mūžu. «Visi gadi,» tas saka, «pieder man; neviens gadsimts nav slēgts lieliem gariem, nekāds laiks nav nepieejams domai. Kad pienāks diena, kas izšķirs šo dievišķā un cilvēciskā sajaukumu, es atstāšu šo miesu te, kur to atradu, un atdošu sevi atpakaļ dieviem. Gan arī tagad neesmu bez viņiem, taču mani aiztur zemes smagums.» (23) Šī kavēšanās mirstīgajā dzīvē ir tikai priekšspēle labākai un ilgākai. Tāpat kā mātes klēpis mūs glabā deviņus mēnešus, gan nesagatavojot mūs sev, bet citai vietai, kurā tiksim palaisti, kad būsim jau spējīgi elpot un izdzīvot brīvā telpā, tā visu laiku — no mazotnes līdz lielam vecumam — nobriestam jaunai piedzimšanai. (24) Mūs gaida jauna rašanās, jauni apstākļi. Vēl spējam panest debesis tikai iztālēm. Tāpēc raugies bez bailēm pretī izšķirīgajai stundai: tā ir pēdējā nevis dvēselei, bet miesai. Visu, kas ir ap tevi, uzlūko kā ceļa somas[7] viesnīcā; tām jāpaiet garām. Daba pārmeklē kā atnācēju, tā promgājēju. (25) Tev nav ļauts paņemt līdzi vairāk, nekā esi atnesis, un pat jāatstāj daudz kas no tā, ko esi atnesis dzīvei. Tev atņems ādu, kas tev aplikta apkārt, tavu pēdējo apsegu, atņems miesu un asinis, kas plūst pa visu kermeni, atņems kaulus un cīpslas, kas satur kopā visu mīksto un nenoturīgo.[8] (26) Šī diena, kuras tu bīsties kā pēdējās, ir mūžīgās dzīves dzimšanas diena. Nomet nastu! Ko vilcinies, it kā tu nebūtu jau agrāk pametis miesu, kurā slēpies, un tomēr eksistējis? Tu kavējies, pretojies, bet arī toreiz tu tapi izgrūsts ar lielu mātes piepūli. Tu vaimanā, raudi: arī šī raudāšana piedienas jaunpiedzimušajam, taču toreiz tā tev bija piedodama, jo biji nācis pasaulē, vēl neko nezinādams, bez kādas pieredzes. Tev, kad biji palaists no siltā, mīkstā mātes klēpja, uzvēdīja brīvāka vēsma, tad tevi izbaidīja cietas rokas pieskāriens, un tu, vēl tik kusls un nekā nesaprazdams, mulsi izbrīnā šai nepazīstamajā vidē. (27) Tagad tas tev nav nekas jauns — atdalīties no tā, kā daļa agrāk biji. Tad nu mierīgu prātu atsakies no vairs nevajadzīgajiem locekļiem un nomet šo miesu, kurā tik ilgi miti. To sacirtīs gabalos, apraks, iznīcinās. Ko bēdājies? Tā mēdz būt. Jaunpiedzimušo apvalks vienmēr iet bojā. Kāpēc esi tam visam tik ļoti pieķēries, it kā tas piederētu tev? Tas tikai tevi sedz. Pienāks diena, kas tev noraus apsegu un izvadīs tevi laukā no derdzīgā, smirdīgā miesas mājokļa.

(28) Pacelies jau tagad cik spēdams augšup un, atsvešinājies no jutekliskās baudas, ciktāl tā nav saistīta ar pašu nepieciešamāko, nododies pārdomām par ko augstāku un dižāku.[9] Kādreiz daba tev atklās savus noslēpumus, tumsa izklīdīs un spilgta gaisma no visām pusēm apžilbinās tevi. Iedomājies šo spozmi, kurā saplūdīs tik daudzu spīdekļu gaisma! Nekāda ēna vairs neuzguls dzidrajām debesīm, kas mirdzēs vienlīdz visās malās, jo diena un nakts mijas vienīgi apakšējos gaisa slāņos. Un, kad ar visu savu būtību skatīsi visu šo gaismu, kas tagad blāvi nonāk pie tevis vienīgi pa šaurum šaurām acu takām un ko tu tomēr apbrīno jau iztālēm, tad sacīsi, ka esi dzīvojis tumsā. Kāda tad tev šķitīs dievišķā gaisma, kad skatīsi to pašas mitekli? (29) Šī doma neļauj dvēselē laist saknes nekam netīram, nekam zemiskam, nekam cietsirdīgam un vēstī, ka dievi ir liecinieki itin visam. Tā vēl mums tiekties pēc viņu atzinības, viņu dēļ sagatavoties nākotnei un

acu priekšā turēt mūžību. Kas to savā garā aptvēris, tas nebīsies nekādu karapulku, nesatrūksies, izdzirdot taures skaņas, neietrīsēsies draudu priekšā. Kāpēc lai arī baidītos tas, kam ir cerība mirt? (30) Arī cilvēks, kas uzskata, ka dvēsele eksistē vienīgi tikmēr, kamēr tā ir miesas važās, bet, atdalījusies no tām, tūdaļ izgaist, tomēr cenšas nest labumu arī pēc nāves. Kaut arī viņš pats mūsu acīm vairs nav skatāms, tomēr

> Vīra lieliskais tikums no prāta nezūd ne mirkli,
> Nedz viņa slavenā dzimta.[10]

Padomā, cik noderīgi mums ir labi paraugi; tad sapratīsi, ka lielu vīru piemiņa mums dod tādu pašu labumu kā viņu klātbūtne. Paliec sveiks!

[1] *Šis* — pēcnāves slava, kas pastāv savrup no mirušā, uz kuru tā attiecas.

[2] Attiecībā uz atzinību.

[3] Attiecībā uz slavu un reputāciju.

[4] Cicerona vairākkārt citēta vārsma no Gnēja Nēvija traģēdijas «Hektors». Nēvijs (miris ap 201. g. pr. Kr.), viens no pirmajiem romiešu dzejniekiem (drāma, eposs), radījis t. s. *fabula praetexta* — drāmu ar sižetiem no romiešu vēstures un mitoloģijas.

[5] Šos nezināma autora vārdus Cicerons min savās «Sarunās Tuskulā» (I, 11, 4).

[6] *Efesa* — ostas pilsēta Kārijā (Mazāzijā), viens no antīkās pasaules tirdzniecības centriem.

[7] T. i., svešas.

[8] Sal. Lukiāna (ap 120—pēc 180) «Mirušo sarunas», 10, grāmatā *Lukiāns.* Dievu, mirušo un hetēru sarunas. — R., 1980. — 129.—136. lpp. Šajā sarunā Harons ļauj mirušajiem kāpt laivā tikai pilnīgi kailiem, bet Hermejs kādam no viņiem, kura skūpsts maksājis divus talantus, liek arī nomest skaistumu, lūpas līdz ar skūpstiem, garos matus, vaigu sārtumu, visu ādu.

[9] Rokrakstos stipri bojāta vieta.

[10] Vergilijs, «Eneīda», IV, 3—4, kur ir runa par Eneju, kas neiziet no prāta Didonai.

103. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kāpēc bažījies par to, kas tev var atgadīties, bet var arī neatgadīties? Es domāju ugunsgrēku, mājas sagrūšanu un pārējo, kas mūs piemeklē, nevis uzbrūk no slēpņa. Labāk uzmanies un vairies no tā, kas mums uzglūn, lūko mūs notvert. Pieredzēt kuģa bojāeju, apgāzties ar ratiem — tie ir, kaut arī smagi, tomēr retāki gadījumi: no cilvēka cilvēkam draud briesmas diendienā. Tām esi gatavs, tās vēro modru skatienu: nav biežāka ļaunuma par to, pastāvīgāka, pieglaimīgāka. (2) Vētra, pirms saceļas, liek sevi draudīgi manīt; ēkas, pirms sagrūst, brakšķ; dūmi ir ugunsgrēka priekšvēstneši. Iznīcība no cilvēka rokas ir pēkšņa un slēpjas jo rūpīgāk, jo tuvāk tā pienāk. Tu maldies, ticēdams pretimnācēju vaibstiem: viņiem ir cilvēku izskats, bet plēsīgu zvēru dvēseles. Taču ar zvēriem bīstama ir tikai pirmā sadursme: kam šie pagājuši garām, tos vairs nemeklē. Tikai nepieciešamība liek tiem kaitēt; uzbrukt tos spiež izsalkums vai bailes: cilvēkam tīk pazudināt cilvēku. (3) Taču, domādams par briesmām, kas tev draud no cilvēka, apdomā arī savu cilvēka pienākumu. No vienas puses, raugies, lai tev netiek darīts pāri, no

otras, — lai pats nedari pāri. Priecājies par visu cilvēku laimi, jūti viņiem līdzi nelaimē; atceries, kas tev jādara un no kā jāsargās. (4) Ko sasniegsi, tā dzīvodams? Nevis to, ka tev nedarīs pāri, bet ka tevi nepievils. Taču, cik vien vari, patveries filozofijā: tā glabās tevi savā klēpī. Tās svētnīcā būsi vai nu pilnīgā, vai lielākā drošībā. Cits citam uzskrien virsū tikai cilvēki, kas staigā pa vienu un to pašu ceļu. (5) Bet ar pašu filozofiju tev nevajag dižoties. Daudziem, kas nodarbojas ar to augstprātīgi un stūrgalvīgi, tā jau kļuvusi par briesmu avotu. Lai tā atbrīvo tevi no trūkumiem, nevis pārmet tos citiem. Lai tā nevairās no vispārpieņemtām sadzīves normām un nerīkojas tā, ka šķistu nosodām visu, ko pati nedara. Ir iespējams būt prātīgam, to klaji neizrādot un neizraisot naidu. Paliec sveiks!

104. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Aizmuku uz savām Nomentas[1] lauku mājām — kā tu domā, no kā? No pilsētas? Nē, no drudža — proti, tā, kas pielavās lēnītiņām. Tas jau bija man pielicis roku, bet es bez kavēšanās liku aizjūgt ratus, kaut gan mana Paulīna[2] centās mani atturēt. Ārsts teica, ka tas esot tikai sākums; pulss esot nemierīgs un nelīdzens, tā dabiskā gaita traucēta. Paliku pie sava nodoma aizbraukt. Atkārtoju mana kunga Galliona[3] teikto, kurš, līdzko viņam Ahajā sākās drudzis, tūdaļ kāpa kuģī un iesaucās, ka tā esot nevis miesas, bet vietas slimība. (2) To pateicu arī savai Paulīnai, kas man lika pie sirds, lai domāju par savu veselību. Zinādams, ka viņas dzīve cieši saistīta ar manējo, sāku, rūpēdamies par viņu, rūpēties par sevi. Un, kaut gan vecums mani daudzējādā ziņā padarījis drosmīgāku, tomēr atsakos no šīs savu gadu priekšrocības, jo man nāk prātā, ka šajā vecajā cilvēkā ietverts arī vēl jauns, kas ir saudzējams. Un, tā kā nespēju panākt, lai viņa ir drosmīgāka mīlestībā pret mani, viņa panāk, ka esmu centīgāks mīlestībā pret sevi. (3) Cildenām jūtām ir jāpakļaujas un reizēm, kad apstākļi to prasa, tuvinieku labad jāsauc, kaut vai ar mokām, atpakaļ dzīvības dvaša un tā jātur ciet vēl uz pašām lūpām, jo krietnam vīram jādzīvo, nevis cik viņam tīk, bet cik pienākas: kas ne sievu, ne draugu nevērtē tik augstu, lai viņu dēļ ilgāk aizkavētos dzīvē, un iecirtīgi tiecas pēc nāves, tas ir mīkstčaulis. Ja tuvinieku intereses to prasa, dvēselei ne vien tad, kad tā grib mirt, bet arī kad jau sākusi mirt, sev jāpavēl apstāties un izdarīt pa prātam savējiem.

(4) Citu dēļ atgriezties dzīvē ir cēlas dvēseles pazīme; ievērojami vīri to bieži darījuši. Bet arī to uzskatu par augstāko cilvēcību, ja kāds uzmanīgāk glabā savu vecumu, kura lielākais ieguvums ir iespēja izturēties bezrūpīgāk pret sevi un drosmīgāk baudīt dzīvi, zinādams, ka tas kādam no savējiem ir patīkami, noderīgi, vēlami. (5) Turklāt šāda rīcība mums sniedz visai lielu prieku un atalgojumu: kas ir vēl tīkamāk nekā būt sievai tik dārgam, lai tāpēc kļūtu dārgāks pats sev? Tātad mana Paulīna var pieskaitīt man par nopelnu ne vien savas bailes, bet arī manējās.[4]

(6) Tu jautā, kā man veicās ar ceļojuma ieceri? Tikko kā atstāju spiedīgo pilsētu un dūmojošo virtuvju smārdu, kuras, kad tās laiž darbā, izverd visus iesūktos indīgos tvaikus līdz ar putekļiem, tūdaļ izjutu pārmaiņu savā veselības stāvoklī. Un cik,

tavuprāt, nāca klāt spēka, kad sasniedzu vīna dārzus? Palaists ganībās, metos virsū savam azaidam. No jauna atradu sevi: vairs nebija neuzticamas, domāšanai mazpiemērotas miesas vārguma; ar visu sirdi atkal ķēros pie studijām. (7) Apkārtne te daudz nepalīdz, ja dvēsele nebūs pati savā rīcībā, razdama, kad gribēs, klusumu pašā vislielākajā darīšanu burzmā. Turpretī cilvēks, kas, kārodams mieru, meklē piemērotas vietas, visur sastaps kaut ko tādu, kas viņu izklaidēs. Stāsta, ka Sokrats kādam cilvēkam, kas sūdzējies, ka ceļošana viņam necik neesot palīdzējusi, atbildējis: «To arī esi pelnījis, jo ceļoji kopā ar sevi.» (8) Ai, cik labi klātos dažiem cilvēkiem, ja viņi aizklīstu projām no sevis! Tagad viņi apgrūtina, satrauc, samaitā, baida paši sevi. Ko līdz šķērsot jūras un braukāt no pilsētas uz pilsētu? Ja vēlies izbēgt no tā, kas tevi nomāc, tev jābūt nevis citur, bet citādam. Iedomājies, ka esi nokļuvis Atēnās, nokļuvis Rodā. Izvēlies pilsētu pēc sava ieskata: vai tam ir nozīme, kādi tur tikumi? Tu vedīsi līdzi savējos. (9) Tu uzskati bagātību par labumu: tādā gadījumā tevi mocīs nabadzība, turklāt — kas ir pats bēdīgākais — iedomāta. Lai arī tev pieder daudz, tomēr, ja kāds cits būs turīgāks, liksies, ka tev pietrūkst tik, cik viņam ir vairāk. Tu uzskati par labumu goda amatus: tev sabojās omu, ka cits kļuvis konsuls, cits — pat otrreiz. Tevi pārņems skaudība ikreiz, kad ierēdņu gada sarakstos atradīsi kādu pieminētu vairākkārt. Tavas godkāres neprāts būs tik liels, ka, redzēdams kādu sev priekšā, tu vairs neredzēsi nevienu aiz sevis. (10) Par lielāko ļaunumu tu uzskatīsi nāvi, kaut gan tajā nav nekā ļauna, izņemot to, kas ir pirms tās, — bailes no nāves. Tevi biedēs ne vien briesmas, bet arī aizdomas: tevi nemitīgi satrauks tukšas iedomas. Ko tev līdzēs, ka

..no argiešu pilsētām daudzām
Izbēdzis esi pa naidnieku vidu?[5]

Pats miers tev radīs bažas. Ja dvēsele reiz izbiedēta, tā vairs neticēs pat drošajam. Kad neprātīgas bailes tai kļuvušas par ieradumu, tā nebūs arī spējīga rūpēties par savu glābiņu, jo tā vairs nesargāsies, bet bēgs, un briesmām esam visvairāk pakļauti, griezdami tām muguru. (11) Par briesmīgāko nelaimi uzskatīsi mīļu cilvēku zaudējumu, kaut gan tas ir tikpat muļķīgi kā raudāt par to, ka jaukajiem kokiem, kas rotā tavu māju, nobirst lapas. Uz visu, kas tevi iepriecina, raugies tāpat, kā raugies uz šīm lapām, kamēr tās zaļo: priecājies par tām. — «Kāda nelaime man šodien atņems vienu, rīt citu.» — Tāpat kā lapu krišana viegli paciešama tāpēc, ka tās dzimst no jauna, viegli panesams ir arī mīļu cilvēku zaudējums, kurus uzskati par savas dzīves prieku, jo viņi tiek aizstāti, kaut arī nedzimst no jauna. (12) «Bet tie nebūs tie paši.» — Arī tu nebūsi tas pats. Ik diena, ik stunda vērš tevi citādu. Bet, kas zūd citiem, ir vieglāk saskatāms, kas pašam — paliek apslēpts, jo tas nenotiek atklāti. Citi mums tiek nolaupīti, paši sev zūdam nemanot. Taču tu nemaz nedomā par to un brūcēm nemeklē dziedēkļus, bet pats sev sēj satraukuma iemeslus, uz vienu cerēdams, par ko citu izmisdams. Ja esi prātīgs, piejauc vienu otram klāt: neceri bez izmisuma, neizmisti bez cerībām.

(13) Ko ceļošana pati par sevi var cilvēkam līdzēt? Tā nemazina tieksmi pēc baudām, neiegrožo iekāri, nenomāc dusmas, nestājas ceļā nevaldāmai mīlas kaislei, īsi sakot — neatbrīvo dvēseli ne no viena ļaunuma. Tā nedod pareizu spriedumu, nenovērš maldus, vienīgi uz neilgu laiku saista cilvēku ar zināmu iespaidu jaunumu — kā zēnu, kas apbrīno kaut ko vēl neredzētu. (14) Starp citu, šāda mētāšanās vēl padziļina nopietni slimās dvēseles nepastāvīgumu un padara to vēl nemierīgāku un nesaturīgāku.

Tāpēc cilvēki, kas kāri uzmeklējuši zināmas vietas, vēl kārāk tās pamet, pārlaižas tām pāri kā putni un atstāj tās ātrāk nekā bija atnākuši. (15) Ceļojumi tev ļaus iepazīt tautas, parādīs jaunus kalnu apveidus, vēl nestaigātus plašus līdzenumus, neizsīkstošu ūdeņu rasinātas ielejas un, ja vēlies novērot kādas upes dabu, kā vasaras palos briest Nīla, kā skatienam zūd Tigra un, tecējusi pa acīm slēptām vietām, atkal parādās iepriekšējā dižumā, kā Maiandra[6], visu dzejnieku vingrināšanās un rotaļu priekšmets, izlokās neskaitāmos vijumos un daudzkārt, pievirzījusies cieši klāt pašas gultnei, bet tajā neieplūzdama, atkal aizgriežas projām. Citādā ziņā ceļojumi tevi nepadarīs ne labāku, ne veselāku.

(16) Mums jāpavada laiks zinātniskās nodarbībās un gudrības skolotāju vidū, lai uzzinātu jau izpētīto un izpētītu vēl neatklāto: tā no visnožēlojamākās verdzības atpestījamā dvēsele tiek atlaista brīvē. Bet, kamēr nezini, no kā jābēg un pēc kā jātiecas, kas nepieciešams un kas lieks, kas taisnīgs un kas tikumisks, tikmēr tā nebūs ceļošana, bet apkārtklīšana. (17) Tāda braukāšana tev neko nelīdzēs, jo ceļosi kopā ar savām kaislībām un tavas likstas tev sekos. Un kaut tās tikai sekotu! Tad tās būtu no tevis tālāk, bet tagad tu nēsā tās līdzi, nevis atrodies tām priekšā. Tāpēc tās visur tevi nospiež un moka ar vienlīdz nepatīkamām sajūtām. Slimniekam jāmeklē zāles, nevis jauna apkārtne. (18) Kāds cilvēks lauzis kāju vai izmežģījis locītavu: viņš nekāps ratos vai kuģī, bet atsauks ārstu, lai tas savienotu lauzto locekli, lai ievilktu izmežģījumu. Vai, tavuprāt, iespējams ar vietas maiņu izārstēt tik daudzās vietās aizlauztu un izmežģītu dvēseli? Šī kaite ir pārāk liela, lai to izārstētu ar pastaigu nestuvēs. (19) Ceļošana nerada ne ārstu, ne oratoru; vieta neiemāca nevienu arodu. Un vai gudrība, kas stāv visam pāri, savācama ceļā? Tici man, nav tāda ceļa, kas aizvestu tevi projām no iekārēm, no dusmu lēkmēm, no bailēm; ja tāds būtu, viss cilvēkdzimums dotos uz turieni vienotā ierindā. Tavos klejojumos pa zemēm un jūrām šie ļaunumi tevi mocīs un vārdzinās tik ilgi, kamēr vadāsi līdzi to iemeslus. (20) Tu brīnies, ka bēgšana tev nelīdz? Tas, no kā tu bēdz, ir kopā ar tevi. Tātad labojies pats, nomet nastas un saturi vismaz saprātīgās robežās vēlmes, no kurām īstenībā vajadzētu atteikties; iznīdē no savas dvēseles visu nelietīgo. Ja vēlies patīkami ceļot, izārstē savu pavadoni. Tev pielips mantrausība, kad dzīvosi kopā ar mantrausi un skopuli; tev pielips uzpūtība, kad saiesies ar augstprāti. Tu bendes sabiedrībā nekad neatmetīsi cietsirdību; draudzēšanās ar netikļiem iededzinās arī tavu iekāri. (21) Ja vēlies atbrīvoties no netikumiem, tev jāturas tālāk no netikumu piemēriem: mantrausis, pavedējs, cietsirdis, krāpnieks — visi, kas tev stipri kaitētu, ja būtu tavā tuvumā, ir tevī. Aizej pie labākajiem: dzīvo ar Katoniem, ar Lēliju, ar Tūberonu, bet, ja tev tīk būt kopā arī ar grieķiem, tad pavadi laiki Sokrata vai Zēnona sabiedrībā. Viens tev iemācīs mirt, kad vajadzēs, otrs — pirms vajadzēs.[7] (22) Dzīvo ar Hrīsipu, ar Poseidoniju.[8] Viņi tev nodos savas zināšanas par cilvēcisko un dievišķo, liks būt darbīgam un nevis veikli runāt un klausītāju laika kavēklim bārstīt vārdus, bet norūdīt dvēseli un to stiprināt pret draudiem. Šajā bangojošajā, vētrainajā dzīvē ir tikai viena osta: noniecināt visu, kas gaidāms nākotnē, paļāvīgi nostāties un būt gatavam griezt likteņa bultām krūtis pretī neslēpjoties un neizvairoties. (23) Daba radījusi mūs augstsirdīgus un, tāpat kā dažiem dzīvniekiem piešķīrusi plēsīgu iedabu, dažiem — viltīgu, dažiem — bailīgu, apveltījusi mūs ar atzinības kāru un cildenu garu, kas meklē, kur dzīvot vistikumiskāk, nevis — visdrošāk un ir gaužām līdzīgs Visumam, kuram, ciktāl tas cilvēksoļiem iespējams, seko un cenšas tikt līdzi. Viņš tiecas izcelties un tic, ka viņu uzslavēs un ievēros. (24) Viņš ir kungs pār visu, stāv visam pāri, un tāpēc lai viņš

nepakļaujas nevienai varai; nekas lai viņam nešķiet grūts, nešķiet tāds, kas varētu saliekt cilvēku.

Skatienam drausmīgi tēli, vēl Ciešanas arī un Nāve[9] —

nekādā ziņā nesalieks, ja vien viņš spēs raudzīties uz tiem skaidru skatienu un izlauzties cauri tumsai. Daudz ko no tā, kas naktī rada šausmas, diena vērš smieklīgu.

Skatienam drausmīgi tēli, vēl Ciešanas arī un Nāve.

To mūsu Vergilijs lieliski pateicis: tie patiesībā nemaz nav drausmīgi, tādi ir tikai skatienam, tas ir, liekas tādi, bet īstenībā nav. (25) Kas, vaicāju, tajos tik briesmīgs, kā par to klīst valodas? Saki man, lūdzams, Lucīlij, kāpēc vīram vajadzētu bīties pūliņu, cilvēkam — nāves? Cik bieži esmu sastapis cilvēkus, kas uzskata par neiespējamu to, ko paši nespēj izdarīt, un apgalvo, ka prasām vairāk nekā var izturēt cilvēka daba! (26) Taču es par viņiem domāju daudz labāk. Arī viņi paši ir spējīgi pildīt šīs prasības, bet negrib. Vārdu sakot, kurš no tiem, kas to ir mēģinājuši, jel kad piedzīvojis neveiksmi? Kuram, kas ir ķēries klāt, nav viss licies pat vieglāk? Mēs neuzdrošināmies nevis tāpēc, ka ir grūti, bet ir grūti tāpēc, ka neuzdrošināmies. (27) Ja tomēr vēlaties piemēru, ņemiet Sokratu, bezgala pacietīgo veco vīru, kas pieredzēja visādas nelaimes, bet ko nepievārēja ne nabadzība, kuru viņam vēl smagāku padarīja mājas likstas, ne grūtumi, kurus nācās gan panest karā, gan paciest mājās vai nu raksturā negantās sievas, tās bezkaunīgās mēles, vai grūti mācāmo bērnu dēļ, kuri bija līdzīgāki mātei nekā tēvam. Un tā viņš gandrīz visu mūžu nodzīvoja kara vai tirānijas apstākļos vai brīvībā, kas bija sūrāka par kariem un tirāniju. (28) Ciņas ilga divdesmit septiņus gadus.[10] Karam beidzoties, pilsēta tika pakļauta trīsdesmit tirānu cietsirdībai, no kuriem vairākums bija viņa ienaidnieki. Visbeidzot — notiesāšana uz vissmagāko apsūdzību pamata: viņam pārmeta gan reliģijas zaimošanu, gan jaunatnes samaitāšanu, kuru viņš esot kūdījis pret dieviem, pret vecākiem, pret valsti. Pēc tam — cietums un inde. Un tas viss Sokrata dvēseli skāra tik maz, ka viņam nepārvērtās ne vaibsts. Šo apbrīnojamo un vienreizīgo īpašību viņš saglabāja līdz pēdējam brīdim: neviens Sokratu nav redzējis ne jautrāku, ne skumjāku; viņš allaž bija līdzsvarots, par spīti likteņa nepastāvībai. (29) Tu vēlies citu piemēru? Ņem šo Marku Katonu Jaunāko[11], ar ko liktenis apgājies vēl naidīgāk un iecirtīgāk. Kaut arī tas viņam visur stājās ceļā, beigās — pat nāvē,[12] viņš tomēr parādīja, ka drosmīgs vīrs var liktenim par spīti dzīvot, liktenim par spīti mirt: viss viņa mūžs aizvadīts vai nu pilsoņu karos, vai laikā, kad pilsoņu karš jau bija nobriedis. Arī par viņu tu varētu tikpat labi kā par Sokratu sacīt, ka viņš dzīvojis verdzībā, ja vien neuzskati Gnēju Pompeju, Cēzaru un Krasu par brīvības sabiedrotajiem.[13] (30) Neviens nav, valstij tik bieži pārvēršoties, redzējis Katonu pārvērtušos: viņš visos apstākļos bija vienāds — prētora amatā, neveiksmīgās vēlēšanās, apsūdzībā, provincē, tautas sapulcē, karaspēkā, nāvē. Beidzot, kad bija satricināta valsts, kad vienā pusē stāvēja Cēzars, balstīdamies uz desmit izcili kaujaspējīgiem leģioniem un tikpat lieliem citzemju tautu palīgspēkiem, otrā — Gnējs Pompejs, kas viens pats bija visu šo spēku vērts, kad vieni svērās uz Cēzara, otri — uz Pompeja pusi, Katons viens veidoja republikas partiju.[14] (31) Ja vēlies garā skatīt tā laika ainu, tad vienā pusē redzēsi plebejus[15] un visu apvērsumam gatavo pūli, otrā — optimātus[16] un jātnieku[17] kārtu, visus, kas valstī bija cienījami un ievērojami, bet vidū — divus vien: republiku un Katonu. Tu, saku, brīnītos, ieraudzīdams

Priamu, Atreja dēlu un Ahillu, naidīgo abiem,[18]

jo abus viņš nosoda, abus atbruņo. (32) Viņa spriedums par abiem ir šāds: ja uzvarēšot Cēzars, viņš miršot, ja Pompejs — došoties trimdā. No kā viņam bija jābaidās, ja pats, sakauts un reizē uzvarējis, sev lēma tādu likteni, kādu viņam varēja lemt tikai visniknākie ienaidnieki? Viņš tātad gāja bojā pēc paša lēmuma. (33) Tu redzi, kādus grūtumus var paciest cilvēki: viņš pa Āfrikas tuksnešiem izvadāja savu karaspēku kājām. Tu redzi, ka var paciest slāpes: vezdams pa izkaltušiem pakalniem sakautā karaspēka atliekas bez jebkādām mantām, viņš pilnā bruņojumā panesa ūdens trūkumu un ikreiz, kad gadījās ūdens, dzēra pats pēdējais. Tu redzi, ka var noniecināt pagodinājumus un pazemojumus: tai pašā dienā, kad viņš izgāzās vēlēšanās, viņš sapulču laukumā spēlēja bumbu. Tu redzi, ka var nebīties augstākstāvošo varas: viņš reizē izaicināja Pompeju un Cēzaru, kaut gan citi, ja uzdrošinājās vienu no tiem aizvainot, tad tikai tālab, lai izpelnītos otra labvēlību. Tu redzi, ka var nicināt gan nāvi, gan trimdu: viņš pats sev noteica trimdu un nāvi, bet starplaikā — karu. (34) Tātad mums attieksmē pret to visu var būt gana drosmes, tikai jābūt vēlmei atbrīvot skaustu no jūga. Taču pirmām kārtām jāatsakās no baudām: tās novārdzina un izlutina, kā arī daudz prasa[19], un tāpēc mums nākas daudz prasīt no likteņa. Tālāk — jānicina bagātība: tā ir verdzības ķīla. Lai pametam zeltu un sudrabu un visu pārējo, kas ir nasta laimīgām mājām: brīvība par velti nav iegūstama. Ja vērtēsi to augstu, viss pārējais vērtējams zemu. Paliec sveiks!

[1] *Nomenta* — pilsēta ziemeļos no Romas.

[2] *Paulīna* — Senekas otrā sieva. Senekam saņemot Nerona pavēli izdarīt pašnāvību, arī viņa atvēra sev vēnas, taču pēc ķeizara norādījuma tika izglābta. Viņa bija zaudējusi daudz asiņu un, nespēdama vairs atkopties, nomira pēc pāris gadiem.

[3] Lūcijs Jūnijs Annējs *Gallions* — Senekas vecākais brālis, kuru viņš ļoti cienīja un tādēļ viņu šeit sauc par savu kungu. Viņš izdarīja pašnāvību reizē ar brāli.
51./52. gadā Gallions bija Ahajas provinces prokonsuls (vietvaldis) un šajā sakarā pieminēts Jaunajā Derībā — Apustuļu darbos, 18., 14—16.

[4] Doma: Senekas «nopelns» ir ne vien tas, ka Paulīna bažījas par vīra veselību, bet arī tas, ka viņš sācis pats rūpēties par savējo.

[5] Vergilijs, «Eneīda», III, 282—283.

[6] Ļoti līkumoto *Maiandras* upi (Mazāzijas rietumos, tag. Lielā Menderesa Turcijā) dzejnieki senatnē daudzkārt apdziedājuši.

[7] *Katoni* — sk. 7, 6. piez. un 13, 6. piez. *Lēlijs* — sk. 7, 6. piez. *Tūberons* — sk. 95, 44. piez. *Sokrats,* notiesāts uz nāvi, iedzēra indi (Atēnās parastais nāves soda izpildes veids). *Zēnons* (sk. 6, 4. piez.) izdarīja pašnāvību, kad salauza kāju un tāpēc iedomājās, ka dievi viņu aicina pie sevis.

[8] *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez. *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

[9] Vergilijs, «Eneīda», VI, 277, atdzejojis A. Ģiezens.

[10] Domāts Peloponēsas karš starp Atēnām un Spartu un to sabiedrotajiem (431—404). Tas beidzās ar Atēnu sakāvi, pēc kuras ar uzvarētāju atbalstu varu pārņēma oligarhiskā Trīsdesmit vīru kolēģija, t. s. Trīsdesmit tirāni.

[11] *Marks Katons Jaunākais* — sk. 13, 6. piez.

[12] Sk. 70, 19.

[13] Protams, ironiski. *Gnējs Pompejs,* Jūlijs *Cēzars* un Marks Licinijs *Krass* (Spartaka karaspēka uzvarētājs) 60. g. pr. Kr. izveidoja pirmo triumvirātu.

[14] T. i., viņš vienīgais palika uzticīgs republikas iekārtai. Sal. 95, 70.

[15] *Plebeji* — vienkāršie pilsoņi (pretstatā dižciltīgajiem).

[16] *Optimāti* — dižciltīgie, aristokrāti.

[17] *Jātnieki* — sk. 31, 8. piez.

[18] Seneka pārveidojis šo Vergilija «Eneīdas» vārsmu (I, 458): tajā minēti Atreidi, t. i., abi Atreja dēli (Menelājs un Agamemnons). Seneka salīdzina Katona naidu pret Cēzaru un Pompeju ar Ahilla (Ahilleja) naidu pret trojiešu valdnieku Priamu un Agamemnonu, grieķu karaspēka virspavēlnieku, kas viņam atņēmis iemīļoto verdzeni Briseīdu.

[19] Līdzekļu.

105. VĒSTULE[1]

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Pateikšu, kas tev jāievēro, lai dzīvotu lielākā drošībā. Bet tu, domājams, uzklausīsi šīs pamācības tā, it kā es tevi pamācītu, kādā veidā saglabāt savu veselību Ardejas novadā[2]. Padomā, kas mudina cilvēku pazudināt citu, — un tu atradīsi cerību, nenovīdību, naidu, bailes, nicinājumu. (2) No tā visa pats nenozīmīgākais ir nicinājums, tā ka daudzi tajā ir patvērušies savai aizsardzībai. Ko nicina, to, bez šaubām, mīda kājām, bet tad paiet viņam garām. Neviens nicinātam cilvēkam nekaitēs neatlaidīgi, nekaitēs ar apdomu. Arī kaujā paiet garām uz zemes guļošam; cīnās ar to, kas stāv kājās. (3) No nekrietnu cilvēku cerībām tu izvairīsies, ja tev nebūs nekā, kas modinātu cita nelietīgu iekāri, ja tev nepiederēs nekas nozīmīgs: iekāro gan arī ko nelielu, ja tas ir kas neparasts, rets. No nenovīdības tu paglābsies, ja nerādīsies acīs, ja neplātīsies ar savu mantu, ja mācēsi priecāties savā nodabā. (4) Naids rodas vai nu no aizvainojuma — no tā tu izvairīsies, nevienu neaiztikdams, — vai bez pamata: no tāda tevi pasargās tavs veselais saprāts. Naids daudziem kļuvis bīstams: daži to iemantojuši, kaut arī viņiem nav bijis ienaidnieku. No tā tev nav jābīstas, ja tava veiksme būs mērena, tavs raksturs — lēnprātīgs. Lai visi zina, ka esi tāds cilvēks, kam darīt pāri nav bīstami un ar ko izlīgt ir viegli un droši. Ja no tevis baidās — vai tas būtu mājās vai ārpus tām, vai tie būtu vergi vai brīvie —, tas ir nepatīkami, jo ikvienam ir gana spēka kaitēt. Turklāt tas, no kura baidās, baidās arī pats: neviens nevar iedvest bailes un pats justies drošībā. (5) Vēl paliek nicinājums[3], kura mērs ir paša varā — ja cilvēks pats to sev uzkrāvis, ja viņš tiek nicināts tāpēc, ka pats to gribējis, nevis tāpēc, ka tas bijis neizbēgami. Tā nepatīkamās sekas izkliedē gan brīvās zinātnes un mākslas, gan draudzība ar cilvēkiem, kuriem ir ietekme uz ietekmīgu vīru. Šiem cilvēkiem der pieslieties, nevis cieši piesaistīties, lai līdzeklis neizmaksā dārgāk par pašām briesmām. (6) Taču visnoderīgāk būs izturēties rāmi un iespējami maz runāt ar citiem, visvairāk — pašam ar sevi. Sarunās ir zināma tīksme, pieglaimīga un vilinoša, kas, tāpat kā skurbums un mīlestība, ceļ gaismā noslēpumus. Neviens, kas ir ko dzirdējis, neklusēs; neviens nestāstīs tikai to, ko ir dzirdējis, un, kas ko izstāstīs, minēs arī avotu. Ikvienam ir kāds, kuram viņš uztic tikpat, cik viņam uztic citi. Kaut arī viņš iegrožo savu pļāpīgumu un apmierinās ar vienu vienīgu klausītāju, drīz tādu būs vesela tauta, un tas, kas vēl nupat bijis noslēpums, — visu mutē.

(7) Svarīga drošības ķīla — nedarīt nekā netaisna. Kas pats nevalda pār sevi, tam dzīve ir juceklīga un nemierpilna. Viņš baidās tik, cik pats kaitē, nekad nav brīvs no bailēm. Pastrādājis ko ļaunu, viņš trīc, ir saistīts: sirdsapziņa neļauj viņam darīt neko citu un spiež viņu aizvien un aizvien taisnoties paša priekšā. Kas gaida sodu, jau ir sodīts; kas

sodu pelnījis, gaida to. (8) Ja sirdsapziņa ir netīra, zināmi apstākļi var gan radīt drošību, bet ne iekšēju mieru; nenotvertais domā, ka viņu var notvert. Viņš miegā nemierīgi grozās un ikreiz, dzirdēdams par cita noziegumu, iedomājas savējo; tas viņam šķiet nepietiekami aizmirsts, nepietiekami noslēpts. Vainīgais var reizēm veiksmīgi noslēpties, taču nekad nevar būt drošs par to. Paliec sveiks!

[1] Šīs vēstules temats iztirzāts arī 103. vēstulē.

[2] *Ardejas novads* (12 km uz dienvidiem no Romas) bija neveselīgs daudzo purvu dēļ.

[3] Seneka atgriežas pie jau iepriekš aplūkotā nicinājuma, to šoreiz iztirzādams citā aspektā.

106. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Uz tavām vēstulēm atbildu visai vēlu ne jau tāpēc, ka esmu pārāk aizņemts. Pat nedomā uzklausīt šādu aizbildināšanos: man ir laiks, un visiem, kuri to vēlas, ir laiks. Darbi nevienam nedzenas pakaļ: mēs paši turam tos savās skavās un uzskatām aizņemtību par laimes pazīmi. Tad kāpēc tev neaizrakstīju uzreiz? Tas, par ko vaicāji, iekļāvās mana darba kopsakarā. (2) Tu taču zini, ka vēlos aplūkot visu ētiku un iztirzāt visus ar to saistītos jautājumus. Tāpēc svārstījos, vai likt tev gaidīt, līdz pienāks īstais laiks šim tematam, vai pievērsties tavam jautājumam ārpus kārtas. Nospriedu, ka būs laipnāk nelikt gaidīt cilvēkam, kas ieradies no tik tālas vietas.[2] (3) Tāpēc izdalīšu šo jautājumu no saistīto jautājumu virknes un, ja atradīsies vēl kas tamlīdzīgs, aizrakstīšu tev no laba prāta, kaut arī tu to neprasi. Tu vaicāsi — kas tas būtu? Tas, ko zināt vairāk priecē nekā noder, piemēram, tas, par ko tu jautā: vai labums ir ķermenisks? (4) Labums darbojas, jo nes labumu, bet tas, kas darbojas, ir ķermenisks. Labums darbina dvēseli, to zināmā mērā veido un satur kopā: tās ir ķermeniskās īpašības. Ķermeņa labumi ir ķermeniski, tātad tādi ir arī dvēseles labumi, jo arī dvēsele ir ķermenis. (5) Cilvēka labumam katrā ziņā jābūt ķermeniskam, jo viņš arī pats ir ķermenisks. Es melotu, neatzīdams, ka arī viss, kas baro viņu un saglabā vai atjauno viņa veselību, ir ķermenisks; tātad arī cilvēka labums ir ķermenisks. Tu, manuprāt, nešaubīsies, ka afekti, piemēram, dusmas, mīlestība, skumjas, ir ķermeniski (iestarpinu arī to, par ko tu nevaicā). Bet, ja tomēr šaubies, palūko, vai tie nemaina mūsu sejas izteiksmi — vai neliek saraukt pieri un nevērš vaibstus gludus, vai nespiež nosarkt un atkāpties asinīm.[3] Kas, tavuprāt, varētu ķermenim uzspiest tik acīm redzamas ķermeniskas pazīmes ja ne ķermenis? (6) Ja afekti ir ķermeniski, tad ķermeniskas ir arī dvēseles slimības, piemēram, mantkāre, nežēlība, iesīkstējušie un par nelabojamiem kļuvušie netikumi, tātad arī ļaunprāts un visi tā paveidi — skopums, nenovīdība, augstprātība: (7) tātad arī labumi — pirmkārt, tāpēc ka tie ir pretstati netikumiem, otrkārt, tāpēc ka tie izpaužas tādās pašās pazīmēs. Vai tad neredzi, kādu dzīvību skatienam piešķir drošsirdība? Kādu spraigumu — prātīgums? Kādu rimtumu un mieru — bijība? Kādu gaišumu — prieks? Kādu noteiktību — nopietnība? Kādu atraisītību — patiesīgums? Tātad tie visi ir ķermeniski, jo maina ķermeņu krāsu un izskatu un valda pār tiem. Bet visi manis minētie

tikumi, tāpat viss, kas no tiem rodas, ir labumi. (8) Vai iespējams šaubīties, ka tas, ar ko var kaut kam pieskarties, ir ķermenis?

Ķermenis vien var ko aizskart, un tikai to iespējams aizskart,

saka Lukrēcijs[4]. Bet viss, ko nosaucu, nemainītu ķermeni, ja nepieskartos tam; tātad tas viss ir ķermenisks. (9) Un tālāk: kam ir tāds spēks, ka rosina, piespiež, attur un pavēl, tas ir ķermenisks. Vai tad drosme nerosina, drošsirdība nepiešķir uzbrukumam sparu? Vai mērenība neiegrožo un nesauc atpakaļ? Vai prieks nepacilā, skumjas nenospiež? (10) Beidzot, visu, ko darām, darām vai nu pēc ļaunprāta, vai tikuma pavēles. Kas pavēl ķermenim, pats ir ķermenis; kas lieto varu pret ķermeni, pats ir ķermenis. Ķermeņa labums ir ķermenisks. Cilvēka labums ir arī viņa ķermeņa labums, tātad tas ir ķermenisks.

(11) Un, tā kā esmu tev izdarījis pa prātam, tagad pateikšu pats sev, ko, kā paredzu, gribi pateikt: mēs spēlējam laupītājus[5], velti deldējam sava prāta asumu — tas viss padara mūs nevis labus, bet tikai mācītus. (12) Būt gudram ir skaidrāka, pat vienkāršāka lieta: pareizai garīgajai stājai nevajag daudz zinātnes. Bet, tāpat kā visu pārējo, izvēršam nevajadzīgā plašumā arī filozofiju. Kā visās lietās, tā arī zinātnē ciešam no mērenības trūkuma: mācāmies nevis dzīvei, bet skolai. Paliec sveiks!

[1] Šo ieceri Seneka nav īstenojis.
[2] Iespējams, no Sicīlijas, kur Lucīlijs bija prokurators (valsts ienākumu pārzinis).
[3] T. i., nobālēt.
[4] «Pat lietu dabu», I, 304. Sal. 95, 11.
[5] *Laupītāji* — dambretei līdzīga spēle.

107. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Kur ir tavs prāts, kur tava smalkā prasme orientēties apstākļos? Kur tavs lielums? Pat tāds nieks tevi nospiež: vergiem tava aizņemtība likusies izdevīga bēgšanai. Ja tevi būtu pievīluši draugi (lai viņiem tiek šis vārds, ko viņiem piešķīris mūsu Epikūrs,[1] un sauksim viņus tā arī turpmāk, lai nevajadzētu saukt neglītākā vārdā), tad tavam īpašumam rastos zaudējums. Bet tevi pametuši cilvēki, kuri noniecināja tavu gādību un uzskatīja, ka esi citiem par apgrūtinājumu. (2) Te nav nekā neparasta, nekā negaidīta: justies aizvainotam par tādiem atgadījumiem ir tikpat smieklīgi kā sūkstīties, ka esi ticis aptašķīts uz ielas vai novārtījies dubļos. Dzīvē mēdz būt tāpat kā pirtī, drūzmā, ceļā: šo to tev nodarīs tīšuprāt, šis tas atgadīsies nejauši. Dzīve nav nekāda smalkā lieta. Tu esi devies tālā ceļā: neizbēgami gan klupsi, gan uzskriesi kam virsū, gan kritīsi, gan gursi un iesauksies — «ai, nāve!», tas ir, melosi.[2] Kaut kur pametīsi kādu ceļabiedru, citur kādu apglabāsi, vēl citur kāda baidīsies. Ar tādām nepatikšanām jāmēro šis nelīdzenais ceļš. (3) Dvēsele grib mirt? Lai tā sagatavojas visam: lai zina, ka tā ieradusies vietā, kur ir pērkons un zibens, kur

Mītni sev cēlušas Sēras, bet tuvumā Atriebes domas.
Dzīvo visapkārt tām Slimības bālās un skumīgais Vecums.[3]

Tādā sabiedrībā ir jāaizvada mūžs. Bēgt no tā visa tu nevari, tu vari to noniecināt. Bet noniecināsi, ja bieži domāsi par to un aizsteigsies nākotnei priekšā. (4) Ikviens drosmīgāk tuvosies tam, kam ilgi noskaņojies, un būs nelokāms grūtībās, ja tās iepriekš pārdomājis. Nesagatavotais turpretim izbīsies jebkura nieka. Tāpēc jāparūpējas, lai nekas mums nenāktu negaidīts, un, tā kā viss jaunais šķiet grūtāks, ar pastāvīgām pārdomām panāksi, ka nebūsi iesācējs nevienā nelaimē. — «Mani pametuši vergi!» — (5) Kādu citu viņi aplaupījuši, citu nosūdzējuši, citu nosituši, citu nodevuši, citu spārdījuši kājām, citu mēģinājuši noindēt, citu apmelojuši. Lai arī ko tu sacītu — tas viss jau ir atgadījies daudziem. Daudz dažādu bultu raidīts pret mums; dažas ķer mūs, citas vēl tikai džinkst, bet noteikti trāpīs; dažas tēmētas citiem, bet skar mūs. (6) Nebrīnīsimies ne par ko, kam esam dzimuši un par ko tāpēc neviens nedrīkst žēloties, jo tas ir visiem vienāds, jā, tā saku — vienāds, jo cilvēks būtu varējis piedzīvot arī to, no kā viņam izdevies izvairīties. Vienādas tiesības nozīmē nevis to, ka visi tās pieredz, bet gan to, ka tās visiem piešķirtas. Liksim dvēselei saglabāt mieru un maksāsim negauzdamies mirstīguma nodevas!

(7) Ziema nes aukstumu: ir jāsalst; vasara atgriežas ar tveici: jāpanes karstums; mainīgais laiks apdraud veselību: nākas slimot. Kaut kur arī uzdursimies plēsīgam zvēram, kaut kur — cilvēkam, kas bīstamāks par jebkuru zvēru. Ko vienu mums atņems ūdens, ko citu — uguns. Šādus dzīves apstākļus grozīt nespējam, bet varam iegūt krietna vīra cienīgu gara dižumu, kas mums ļaus drosmīgi panest likteņa pavērsienus un dzīvot saskaņā ar dabu. (8) Bet daba ar pārmaiņām rada kārtību šajā valstībā, kuru redzi: mākoņiem seko skaidra debess; jūrās, kas nupat kā bija rāmas, ceļas viļņi; vēji pūš pamīšus; nakti nomaina diena; viena debesu daļa kāpj augšup, cita — nogrimst: mūžība pamatojas uz pretstatiem. (9) Mūsu dvēselei jāpielāgojas šim likumam, jāseko, jāklausa tam. Un, lai notiek kas notikdams, tai jāsaprot, ka tā tam bijis jānotiek, un nav jāpulgo daba.

Vislabākais — paciest, ko nevar labot, un bez kurnēšanas sekot dievam, pēc kura gribas viss notiek. Slikts ir kareivis, kas savam pavēlniekam seko vaidēdams. (10) Tāpēc centīgi un moži pieņemsim pavēles, nenovirzoties no šā brīnumskaistā darba ceļa, tā darba, kurā ieausts viss, ko vien pieredzam. Vērsīsimies pie Jupitera, kura stūre vada visu šo celtni, tāpat kā pie viņa vērsies mūsu Kleants[4] ar savām daiļrunīgajām vārsmām, kuras pārtulkot mūsu valodā man ļauj Cicerona,[5] daiļrunīgākā vīra, paraugs. Ja tās tev patiks, būsi apmierināts, ja nepatiks — zini, ka esmu sekojis Cicerona paraugam.

(11)

Ved mani, tēvs, kas valdi augstās debesīs,
Kurp vien tev tīk. Es paklausīšu labuprāt,
Bez vilcināšanās. Ja ne, es sekotu
Tev vaidēdams; man, nekrietnam, tad nāktos ciest
No tā, ko paciest varētu kā krietns vīrs.
Ved liktens klausīgo, velk vilkšus spītnieku.[6]

(12) Tā arī dzīvosim, tā runāsim: lai liktenis sastop mūs sagatavotus un rosīgus. Liela ir dvēsele, kas uztic sevi dievam, turpretī sīka un nekrietna, kas pretojas, ir zemās domās par pasaules kārtību un labprātāk gribētu labot dievus nekā sevi. Paliec sveiks!

[1] Epikūrs lieto šo vārdu plašā nozīmē, turpretī stoiķi uzskata, ka draudzība iespējama tikai gudro starpā.

[2] Sal. Euripīda «Alkestīdu», 669—672:

Vai tās nav tukšas pļāpas, ja kāds sirmgalvis
Sauc nāvi, ilgu mūžu peļ un vecumu?
Kad nāve tādam tuvojas, viņš negrib vairs
No dzīves šķirties, vairs par nastu vecums nav.

[3] Vergilijs, «Eneīda», VI, 274—275, atdzejojis A. Ģiezens.

[4] *Kleants* — sk. 6, 4. piez.

[5] Cicerons, kuplinādams savas domas ar dzejas piemēriem, bieži tulkojis arī grieķu dzejnieku vārsmas.

[6] Seneka pārtulkojis Kleanta vārsmas, kuras, atskaitot pēdējo, oriģinālā saglabājušās Epiktēta «Enheiridijā».

108. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tas, par ko tu vaicā, pieder pie tām lietām, kuras zināt noder vienīgi tam, lai tās zinātu. Bet, tā kā tās tomēr noder, tu steidzies un negribi sagaidīt grāmatu, kuru pašlaik kārtoju un kura ietver visu filozofijas ētikas daļu. Tad nu izdarīšu tev tūdaļ pa prātam, taču vispirms uzrakstīšu, kādā veidā tev tikt galā ar šo zinātkāri, kurā tu, kā redzu, esi iededzies, lai tā nekļūtu par kavēkli pati sev. (2) Nevajag ķerties te pie viena, te pie cita kā, nedz alkatīgi mesties virsū visam: pie veselā nokļūst pa daļām. Mums nasta jāpielāgo saviem spēkiem un jānodarbojas tikai ar to, ko spējam paveikt. Jāsmeļ, nevis cik gribas, bet cik var uzņemt. Esi tikai drošu prātu: tad uzņemsi tik, cik gribēsi. Jo vairāk gars uzņem, jo lielāka kļūst tā uztveres spēja. (3) To mums, atceros, mācīja Atals[1], kad apsēdām viņa skolu, pirmie atnācām un pēdējie aizgājām un pat pastaigu laikā aicinājām viņu uz pārrunām, un viņš ne vien bija ar mieru, bet arī labprāt nāca skolniekiem pretī. «Skolotājam un skolniekam,» viņš sacīja, «jābūt kopīgam mērķim: vienam — būt noderīgam, otram — gūt ko noderīgu.» (4) Kas nāk pie filozofa, tas lai katru dienu paņem no viņa līdzi ko labu: viņam mājās jāpārnāk vai nu veselākam, vai vieglāk ārstējamam. Tāds viņš arī pārnāks, jo filozofijas spēks izpaužas tādējādi, ka tā palīdz ne vien tās piekritējiem, bet arī tiem, kas tikai saskaras ar to. Kas iznāk saulē, iedeg, kaut gan viņš nav iznācis šādā nolūkā; kas apsēdīsies ziežu un smaržu tirgotavā un tur pakavēsies mazliet ilgāk, paņems līdzi šīs vietas smārdu; kas pabijis pie filozofa, katrā ziņā gūs kādu labumu, kaut arī ir vienaldzīgs pret to. Iegaumē, ko saku: vienaldzīgs, nevis noraidošs!

(5) «Kā tā? Vai nepazīstam cilvēkus, kas gadiem nosēdējuši pie filozofiem un necik nav iemantojuši krāsu?[2]» — Kā lai nepazīstu? Pat ļoti neatlaidīgus un pastāvīgus, kurus saucu nevis par filozofu skolniekiem, bet īrniekiem. (6) Daži atnāk, lai klausītos, nevis mācītos, tāpat kā ļaujam sevi aizvest uz teātri baudas labad, lai priecētu dzirdi ar runu vai balsi, vai darbību. Tu sastapsi lielu daļu klausītāju, kuriem filozofa skola ir vieta laika kavēklim. Viņi netiecas tur atbrīvoties no saviem trūkumiem un saņemt kādu likumu dzīvei, pēc kura varētu pārbaudīt savus tikumus, bet vēlas tikai sagādāt baudu ausīm. Daži tomēr atnāk ar rakstāmplāksnītēm — nevis lai atzīmētu domas, bet vārdus, ko viņi tad atkārto bez kāda labuma citiem, tāpat kā tos klausās bez kāda labuma sev. (7) Dažus saviļņo lieliski teicieni, un viņus, saspringtus vaibstos un dvēselē, pārņem

runātāju izjūtas, gluži tāpat kā frīģiešu pusvīrus uzbudina flautas skaņas un viņi pēc pavēles sāk trakot.[3] Viņus aizrauj un iejūsmina domas skaistums, nevis tukša vārdu skaņa. Ja kas drosmīgi pateikts par nāvi vai nepakļāvīgi par likteni, viņiem tūdaļ gribas darīt to, ko dzird. Viņus aizgrābj šie teicieni, un viņi kļūst tādi, kā viņiem vēlēts. Kaut tikai saglabātos šis dvēseles noskaņojums, kaut tikai pūlis, visa krietnā pretinieks, viņiem tūdaļ neatņemtu cildeno uzplūdu! Tikai nedaudzi spējuši pārnest mājās noskaņojumu, ko guvuši. (8) Ir viegli klausītājā modināt alkas pēc krietnā, jo daba visiem piešķīrusi tikumu pamatus un iedīgļus. Mēs visi esam tam dzimuši, un, kad parādās rosinātājs, dvēselē, it kā atraisīdamās no važām, mostas labās īpašības. Vai neredzi, kāds troksnis skan teātros ik reizi, kad dzird vārdus, kurus visi atzīstam un kuru patiesumu vienprātīgi apliecinām?

(9) Trūkst daudz kā nabadzībai, visa — mantkārei.
Nevienam skopulis nav labs, vismazāk — sev.[4]

Šīm vārsmām aplaudē pēdīgais skopulis, priecādamies par paša netikumu nopulgošanu. Vai, tavuprāt, panākumi nebūtu daudz lielāki, ja to sacītu filozofs un viņa svētīgajās pamācībās būtu iestarpinātas vārsmas, kas tās jo iedarbīgāk ievadītu nezinātāju dvēselē? (10) «Jo,» kā sacīja Kleants[5], «tāpat kā mūsu elpa rada gaišāku skaņu, virzoties pa taures garo, šauro eju un beidzot izplūstot pa tās paplašināto galu, arī stingrie vārsmu ietvari padara mūsu domas skaidrākas.» Nesaistītajā valodā sacīto klausās neuzmanīgāk, un tas atstāj mazāku iespaidu, bet, nākot klāt pantmēram un tā pēdām saturot kopā lieliskas domas, tas pats izteikums tiek raidīts, it kā spēcīgas rokas mests. (11) Daudz tiek sacīts par naudas noniecināšanu; bezgalgarās runās cilvēkus pamāca, ka viņu bagātība ir dvēselē, nevis mantā, ka bagāts ir tas, kas pielāgojies savai nabadzībai un jūtas bagāts ar mazumu: taču spēcīgāk dvēseli skar šādas vārsmas:

Jūt trūkumu vismazāk, kas vismazāk grib.
Kas grib vien to, cik pietiek, tam ir viss, ko grib.[6]

(12) To vai ko tamlīdzīgu dzirdot, tiekam mudināti atzīt patiesību. Cilvēki, kuriem nekad nav gana, kliedz aiz apbrīna un pasludina sevi par naudas ienaidniekiem. Tiklīdz manīsi šādu noskaņojumu, ej viņiem virsū, spaidi, uzstāj, atmezdams jebkuras divdomības, siloģismus, matu skaldīšanu un pārējās nekam nevajadzīgās asa prāta rotaļas. Pulgo alkatību, pulgo greznumkāri un, kad redzēsi, ka esi ko panācis un skāris klausītāju sirdis, mācies virsū vēl spēcīgāk. Neticami, cik iedarbīga ir tāda valoda, kuras mērķis ir ārstēt un kura visā pilnībā virzīta uz to, lai klausītājiem darītu labu. Jauna cilvēka prāts it viegli pievēršams mīlestībai uz tikumisko un pareizo, un patiesība gūst varu pār tiem, kuri vēl ir veidojami un ne pārāk samaitāti, ja tai ir piemērots aizbildnis. (13) Vismaz es, dzirdēdams Atalu vēršamies pret netikumiem, maldiem, pret dzīves ļaunumiem, ne reizi vien esmu jutis žēlumu pret cilvēkdzimumu un ticējis, ka Atals ir dižs un stāv augstāk par cilvēka virsotnēm. Pats viņš sevi dēvēja par valdnieku[7], bet man šķita, ka viņam ir augstāka vara nekā valdniekam, jo viņš drīkstēja spriest tiesu par valdītājiem. (14) Kad viņš ņēmās cildināt nabadzību un pierādīt, ka viss, kas pārsniedz ikdienai vajadzīgo, tā īpašniekam ir lieka, smaga nasta, ne reizi vien gribējās no skolas aiziet nabagam. Un, kad viņš izsmēja mūsu baudas un slavēja šķīstu miesu, pieticīgu galdu, ne vien no neatļautām, bet arī liekām baudām brīvu garu, radās vēlme iegrožot savu rīkli un vēderu. (15) No tā man kaut kas vēl ir palicis, Lucīlij, jo sākumā ķēros visam klāt ar lielu

degsmi. Vēlāk, spiests atgriezties valsts dzīvē, no labi iesāktā saglabāju visai maz. Tomēr no tā laika[8] uz visu mūžu atteicos no austerēm un sēnēm, jo tie nav ēdieni, bet gardumi, kas liek paēdušam ēst vēl un — tas ir īpaši vēlams negaušiem, kas sevī sabāž vairāk nekā spēj uzņemt, — viegli noskrien lejā un viegli nāk atpakaļ. (16) No tā laika visu mūžu atturos no ziedēm, jo miesa ož vislabāk, ja vispār neož. No tā laika mans kuņģis nepazīst vīnu. No tā laika visu mūžu vairos no pirts, uzskatīdams, ka iztvaicēt miesu un to ar sviedrēšanu izspiest sausu ir nederīga sevis lutināšana. Pārējais, ko biju atmetis, ir atgriezies, taču arī tur, kur atteicos no atturības, saglabāju mēru, kas ir visai tuvu atturībai; tas, iespējams, ir pat grūtāk, jo ir vieglāk no kaut kā atteikties pavisam nekā ievērot mēru.

(17) Un, ja esmu sācis tev klāstīt, ka jaunībā ķēros pie filozofijas ar lielāku sparu nekā ar to nodarbojos vecumdienās, tad arī nekautrēšos atzīties, cik lielu mīlestību uz Pītagoru man iedvesa Sotions[9]. Viņš man pastāstīja, kāpēc Pītagors atteicies no dzīvnieku gaļas, kāpēc vēlāk — arī Sekstijs[10]. Iemesli viņiem bija atšķirīgi, taču abiem cildeni. (18) Sekstijs uzskatīja, ka cilvēkam ir gana bezasiņu pārtikas un ka tur, kur asinsdarbi vēršas baudā,[11] nežēlība kļūst par ieradumu. Viņš piebilda, ka jāierobežo baudkārei kalpojošās vielas daudzums, un izdarīja secinājumu, ka daudzveidīga, mūsu miesai sveša pārtika ir kaitīga veselībai. (19) Bet Pītagors apgalvoja, ka viss esot radnieciskās attiecībās ar visu un ka dvēseles, kas pārejot aizvien jaunos veidolos, ir savā starpā saistītas. Neviena dvēsele, ja viņam ticēsi, neiet bojā un pārstāj eksistēt tikai īsu brīdi, kamēr tā pārceļas citā ķermenī. «Mēs redzēsim, pa kādām laiku mijām un kad tā, izmaldījusies pa daudziem mājokļiem, atkal atgriezīsies cilvēkā. Bet tikmēr tā rada cilvēkiem bailes no nozieguma un tēva slepkavības[12], jo viņi var, paši nejauzdami, uzdurties tēva dvēselei un to ar nazi vai zobiem ievainot, ja kādā būtnē patvērusies radnieciska dvēsele.»[13] (20) Sotions, to visu izklāstījis un papildinājis ar saviem argumentiem, sacīja: «Vai netici, ka dvēselēm tiek piešķirti aizvien jauni ķermeņi un ka tas, ko dēvē par nāvi, ir pārcelšanās? Vai netici, ka šajos mājlopos vai meža zvēros, vai ūdens dzīvniekos mīt dvēsele, kas reiz piederējusi cilvēkam? Vai netici, ka šajā pasaulē nekas neiet bojā, bet tikai maina vietu? Ka ne vien debess ķermeņi riņķo pa noteiktiem apļiem, bet arī dzīvās būtnes pakļautas miju gaitām un dvēseles virzās pa apli? (21) Tam ir ticējuši lieli vīri. Tāpēc atturies no sava sprieduma un atstāj visu atklātu. Ja sacītais ir taisnība, tad atteikšanās no dzīvnieku gaļas nozīmē būt bez vainas; ja nav taisnība, tā būs mērenība. Kāds zaudējums tev rodas, atsakoties no nežēlības? Es atņemu tev tikai lauvu un liju barību!» (22) Šo runu mudināts, sāku atturēties no dzīvnieku gaļas, un pēc gada šis ieradums man jau bija kļuvis ne tikai viegls, bet arī patīkams. Es ticēju, ka mans gars ir rosīgāks, bet šodien neapgalvošu, ka tas tā arī bija. Tu vaicāsi, kādēļ no tā atteicos? Mana jaunība iekrita ķeizara Tiberija[14] laikā. Toreiz iznīdēja svešzemju rituālus[15] un pie māņticības[16] pierādījumiem pieskaitīja arī atturēšanos no zināmu dzīvnieku gaļas lietošanas. Pēc tēva lūguma, kurš gan nebaidījās apmelojuma, bet nevarēja ciest filozofiju,[17] atgriezos pie iepriekšējā ieraduma, un viņam arī nenācās grūti mani pierunāt, lai es sāktu atkal ēst labāk. (23) Atals mēdza slavēt matraci, kas izrāda pretestību ķermenim. Arī vecumdienās lietoju tādu, kurā nepaliek ķermeņa iespieduma pēdas.

To stāstīju, lai tev parādītu, cik liela sākumā ir pavisam jaunu cilvēku degsme uz visu labo, ja kāds viņus mudina, ja kāds viņus skubina. Bet zināmas kļūdas pieļauj gan skolotāji, kas mums māca spriedelēt, nevis dzīvot, gan skolnieki, kas ierodas pie saviem skolotājiem nolūkā pilnveidot nevis dvēseli, bet prātu. Tāpēc tas, kas bija filozofija,

kļuvis par filoloģiju. (24) Bet ir ļoti svarīgi, ar kādu nodomu tu pieej kādam jautājumam. Kas pētī Vergiliju kā nākamais filologs, tas nelasa lieliskos vārdus

> Bēg taču neatgūstamais laiks[18]

šādā izpratnē: «Jābūt modram; ja nesteigsimies, atpaliksim; steidzīgā diena mūs dzen un skrien arī pati; tiekam, paši nemanot, projām rauti; visu atliekam uz nākotni un straujajos notikumos esam gausi.» Nē, viņš atzīmēs, cik bieži Vergilijs, runādams par laika ātrumu, lieto vārdu «bēg».

> Dzīves labākās dienas jau nelaimes vajātiem ļaudīm
> Pirmās bēg projām, tām slimības seko un skumīgais vecums,
> Ciešanas smagas, līdz bardzīgā nāve tos nesaudzot aizrauj.[19]

(25) Kas savus skatienus vērš uz filozofiju, šos vārdus iztulkos pienācīgi: nekad, viņš sacīs, Vergilijs neteiks «dienas paiet», bet «dienas bēg», jo tas ir ātrākais skriešanas veids, un par labākajām dienām viņš saka, ka tās tiekot aizrautas pirmās. Kāpēc tad vilcināmies paši sevi paskubināt, lai ātrumā varētu līdzināties pašam straujākajam? Labākais laižas garām, tā vietā nāk kas sliktāks. (26) Kā no krūkas vispirms izlīst pats dzidrākais vīns, bet smagākās, duļķainās vielas nogulsnējas, tā arī mūsu mūžā labākais ir sākumā. Bet mēs ļaujam to nosmelt citiem, atstājot sev padibenes. Lai mūsu dvēselē cieši iegulst šie vārdi, kurus turēsim godā it kā orākula vēstītus:

> Dzīves labākās dienas jau nelaimes vajātiem ļaudīm
> Pirmās bēg projām.

(27) Kāpēc labākās? Tāpēc, ka tas, kas paliek pāri, ir nedrošs. Kāpēc labākās? Tāpēc, ka jaunībā varam mācīties un uzņēmīgo, vēl veidojamo dvēseli vērst uz labāko; tāpēc, ka šis laiks ir piemērots pūliņiem, piemērots gara rosināšanai ar studijām un ķermeņa norūdīšanai ar darbiem. Pārējais laiks ir kūtrāks, nespēcīgāks, tuvāks galam. Tāpēc atmetīsim visu, kas novērš mūsu uzmanību, un ar sirdi un dvēseli centīsimies panākt vienu: lai mēs nesaprastu, cik strauji aizrit laiks, kuru nespējam aizturēt, tikai tad, kad esam jau no tā atpalikuši. Uzskatīsim ikvienu pirmo dienu par labāko un padarīsim to par savu! Kas bēg, tas jātur ciet.

(28) Taču tas, kas lasīs šo dzeju ar filologa acīm, nepadomās par to, ka ikviena pirmā diena ir labākā tāpēc, ka jau pielavās slimības un tuvojas vecums, kas, kamēr vēl apceram jaunību, vairs nav aiz kalniem. Viņš sacīs, ka Vergilijs vienmēr min līdzās slimības un vecumu un ne jau bez pamata: vecums taču ir neizdziedināma slimība. (29) Turklāt, viņš sacīs, Vergilijs vecumam piešķīris epitetu, saukdams to par «skumīgu»:

> ..tām slimības seko un skumīgais vecums.

Citā vietā viņš saka:

> Mīt tur arī vēl Slimības bālās un skumīgais Vecums.[20]

Nav ko brīnīties, ja katrs no vienas un tās pašas vielas atlasa sev to, kas atbilst viņa zinātniskajām interesēm: vienā un tai pašā pļavā govs meklē zāli, suns — zaķi, stārķis — ķirzaku. (30) Kad Cicerona darbu «Par valsti» paņem rokā literatūras pētnieks, tad filologs, tad arī filozofijas piekritējs, katrs no viņiem vērsīs savu uzmanību uz ko citu. Filozofs brīnīsies, kā bijis iespējams tik daudz pateikt pret taisnīgumu. Kad pie šā paša darba lasīšanas ķersies literatūras pētnieks, viņš atzīmēs, ka ir divi Romas ķēniņi,

no kuriem vienam nav tēva, otram — mātes: par Servija māti ir šaubas, bet Anka tēvs vispār netiek minēts, — viņš nosaukts par Numas mazdēlu.[21] (31) Viņš arī vēl atzīmēs, ka vīrs, ko dēvējam par diktatoru un ar šādu nosaukumu sastopam arī vēstures grāmatās, senāk saukts par «tautas priekšnieku»[22]. Šis nosaukums mūsdienās vēl saglabājies auguru[23] grāmatās, un to arī apliecina tas, ka persona, kuru viņš izceļ, saucas «jātnieku priekšnieks»[24]. Tāpat literatūras pētnieks atzīmēs, ka Romuls[25] gājis bojā Saules aptumsuma laikā un ka tiesības apelēt pie tautas[26] arī jau bijušas ķēniņiem. Daži, tostarp arī Fenestella[27], uzskata, ka tas bijis minēts pontifiku[28] grāmatās. (32) Ja Cicerona grāmatu iztirzās filologs, viņš savās piezīmēs vispirms iekļaus vārdus ar *-pse*: Cicerons sakot *reapse*, t.i., *re ipsa*[29], tāpat *sepse*, t.i., *se ipse*[30]. Pēc tam viņš pāries pie vārdiem, kuru lietojums gadsimta laikā mainījies. Piemēram, Cicerons saka: «Tā kā viņa iejaukšanās mūs atsaukusi atpakaļ no pašas kaļķa svītras.»[31] To, ko tagad cirkā saucam par «krīta svītru», senāk dēvēja par «kaļķa svītru».[32] (33) Tad viņš savāks Ennija[33] vārsmas, vispirms — par Afrikānieti[34] sacerētās:

Kam nespēja ne pilsonis, ne ienaidnieks,
Kā nākas, atmaksāt par viņa veikumu.

No tā, viņš teiks, viņam esot skaidrs, ka senāk *ops*[35] apzīmējis ne vien palīdzību[36], bet arī veikumu[37], jo Ennijs sakot, ka ne pilsonis, ne ienaidnieks nespējot Scīpionam pienācīgi atmaksāt par viņa veikumiem. (34) Un tad viņš uzskatīs sevi par laimīgu, ka atradis, kā Vergilijam ienācis prātā teikt:

..Tam pāri
Debesu vārti dārd dižie.[38]

Ennijs, viņš sacīs, to paņēmis no Homēra, Vergilijs savukārt no Ennija, jo tajās pašās Cicerona grāmatās «Par valsti» esot šāda Ennija epigramma:

Ja vien kādam būs pacelties ļauts uz mūžīgo mītnēm,
Būšu tad vienīgais es, vārtus kam debesis vērs.

(35) Taču, lai, tiekdamies pēc cita mērķa, nemanot nenoslīdu līdz literatūras pētniekam vai filologam, atgādinu, ka klausīties un lasīt filozofus vajag laimīgas dzīves labad, nevis lai meklētu vecus vai izdomātus vārdus, neveiksmīgas metaforas un figūras, bet noderīgas pamācības un cildenus, vīrišķīgus izteikumus, kurus jau drīz var likt lietā. Apgūsim tos tik labi, lai tie, kas bijuši vārdi, pārvērstos darbos. (36) Un neviens, manuprāt, cilvēcei nav izdarījis sliktāku pakalpojumu kā tie, kuri iemācījušies filozofiju kā pārdodamu arodu un paši dzīvo citādi nekā māca dzīvot citus. Pakļauti visiem netikumiem, ko paši nosoda, viņi mētājas apkārt kā nekam nederīgas mācības piemēri. (37) Tāds skolotājs man ir tikpat noderīgs kā stūresvīrs, kas vētrā sirgst ar jūras slimību. Kad veļas virsū bangas, cieši jātur stūre, jācīnās ar pašu jūru, jāizrauj buras no vēja varas: ko man var līdzēt tāds kuģa vadītājs, kas zaudē sajēgu un vienā laidā vemj? Vai dzīvi, tavuprāt, nesvaida daudz lielāka vētra kā jebkuru kuģi? Vajag nevis runāt, bet vadīt. (38) Viss, ko saka filozofi, ar ko viņi, pūlim klausoties, dižojas, ir sveša manta: to jau sacījis Platons, sacījis Zēnons, sacījis Hrīsips un Poseidonijs[39] un milzīgais citu tamlīdzīgu vīru pulks. Bet, kā viņi var pierādīt, ka tas, ko runā, pieder viņiem, to pateikšu: lai viņi rīkojas, kā runā!

(39) Un, tā kā esmu jau pateicis visu, ko gribēju tev darīt zināmu, tagad apmierināšu tavu vēlmi un visā pilnībā pārcelšu uz citu, jaunu vēstuli to, ko prasīji, lai tu piekusis neķertos pie ērkšķaina priekšmeta, kuram vajag vērīgu, zinātkāru ausu. Paliec sveiks!

[1] *Atals* — sk. 9, 8. piez.

[2] Sal. iepriekš (4): Kas iznāk saulē, iedeg.

[3] Frīģijas Lielās dievu mātes Kibeles kastrētie priesteri, flautai skanot, pēc virspriestera zīmes nonāca ekstāzē.

[4] Šis vārsmas piedēvē Pūblilijam Sīrietim (sk. 8, 9. piez.).

[5] *Kleants* — sk. 6, 4. piez.

[6] Pirmo vārsmu piedēvē Pūblilijam Sīrietim, otras autors nezināms.

[7] Viena no stoiķa maksimām skanēja: «Gudrais ir valdnieks.»

[8] Kad Seneka bija Atala skolnieks.

[9] *Sotions* — sk. 49, 1. piez.

[10] *Sekstijs* — sk. 59, 6. piez.

[11] T. i., kalpo baudai. *Asinsdarbi* — *laceratio,* burtiski: saplosīšana, sadalīšana.

[12] Kaujot dzīvnieku.

[13] Tiešajā runā iekļautais teksts domājams kā Sotiona papildinājums Pītagora domām.

[14] *Tiberijs* — sk. 21, 5. piez.

[15] Tas attiecas pirmām kārtām uz ēģiptiešu un jūdu kultu. 19. g. pēc Kr. četrtūkstoš jūdu brīvlaisto tika izraidīti uz Sardīnijas salu. Tiberijs bija ortodoksāls valsts reliģijas atbalstītājs.

[16] Par *māņticību* (*superstitio*) te saukta citu, valsts reliģijai svešu dievu pielūgšana.

[17] Tātad Senekas tēvs (sk. 78, 1. piez.) nedomāja, ka dēlam varētu pārmest pievēršanos svešiem rituāliem, tomēr izmantoja šādas šķietamas briesmas par ieganstu, lai ietekmētu dēlu, kas viņam arī pakļāvās.

[18] Vergilijs, «Georgikas», III, 284.

[19] Turpat, III, 66—68, A. Ģiezena atdzejojums (vēstules konteksta vajadzībām nedaudz pārveidots).

[20] Vergilijs, «Eneīda», VI, 275.

[21] *Serviju* Tulliju, piekto Romas ķēniņu, uzskatīja par verdzenes dēlu, bet *Anks* Mārcijs, trešais ķēniņš, vēstures avotos saukts par *Numas* Pompilija, otrā ķēniņa, mazdēlu, nepieminot viņa tēvu.

[22] *magister populi.*

[23] *Auguri* — priesteri, kas iztulkoja dievu zīmes (piemēram, zibeni, putnu lidojumu un kliedzienu u. tml.) kā labvēlīgas vai nelabvēlīgas. Romiešu ierēdņiem pirms visiem svarīgiem pasākumiem vajadzēja saņemt auguru kolēģijas atzinumu.

[24] *magister equitum,* diktatora palīgs.

[25] *Romuls* — leģendārais Romas nodibinātājs un pirmais ķēniņš.

[26] T. i., pie tautas sapulces kā pie augstākās instances.

[27] *Fenestella* — Augusta un Tiberija laika vēsturnieks, kura darbi nav saglabājušies.

[28] *Pontifiki* — priesteru kolēģija, kas pārzināja romiešu kulta lietas.

[29] Patiešām.

[30] Pats sevi.

[31] T. i., no paša mērķa.

[32] Domāta svītra sacensību mērķa līnijas apzīmēšanai.

[33] *Ennijs* — sk. 58, 9. piez.

[34] *Afrikānietis* — abu Scīpionu (sk. 24, 8. piez.) pavārds.

[35] *ops* — spēks, vara; palīdzība.

[36] *auxilium.*

[37] *opera.*

[38] Vergilijs, «Georgikas», III, 260—261, atdzejojis A. Ģiezens.

[39] *Zēnons* — sk. 6, 4. piez. *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez. *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.

109. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vēlies zināt, vai gudrais var būt noderīgs gudrajam? Mēs taču sakām, ka gudrais ir visa labā pilns un sasniedzis augstāko. Rodas jautājums, kā var būt kāds noderīgs cilvēkam, kam jau pieder augstākais labums. Krietnie ir viens otram noderīgi, jo viņi liek lietā savus tikumus un saglabā gudrību tās stāvoklī. Abiem vajag kāda, ar ko aprunāties un kopā veikt pētījumus. (2) Pieredzējuši cīkstoņi kopā vingrinās, mūziķi rosina otrs, kas apguvis tādu pašu prasmi. Arī gudrajam vajag, lai viņa tikumi būtu darbībā: tāpat kā viņš rosina pats sevi, viņu rosina arī cits gudrais. (3) Kā gudrais būs noderīgs gudrajam? Viņš sniegs tam ierosmi, norādīs iespējas tikumiskai rīcībai. Turklāt viņš arī dalīsies savās pārdomās, mācīs, ko pats atradis. Vienmēr taču arī gudrajam vēl būs ko atrast un uz ko virzīt savu garu.

(4) Sliktais kaitē sliktajam un padara viņu vēl sliktāku, mudinādams uz dusmām, atbalstīdams viņa saīgumu, cildinādams viņa baudas. Sliktiem cilvēkiem klājas visļaunāk tad, kad daudzi netikumi viņos ir sajaukti, kad viss nelietīgais sanāk reizē. Tātad, otrādi, krietnais būs noderīgs krietnajam. (5) Tu vaicāsi — kā? Viņš sagādās tam prieku, stiprinās tā paļāvību; vērojot otra dvēseles mieru, abiem kļūs vēl priecīgāk ap sirdi. Turklāt viņi nodos viens otram savas zināšanas par dažādiem jautājumiem, jo gudrais nezina visu un, ja pat zinātu, cits varētu izdomāt un norādīt īsākus ceļus, pa kādiem vieglāk novest galā visu darbu. (6) Gudrais noderīgs gudrajam, protams, ne tikai ar saviem spēkiem vien, bet arī tā cilvēka spēkiem, kuram viņš palīdz. Tiesa, viņš var pildīt savu uzdevumu, arī atstāts paša ziņā. Tāpat skrējējs izmanto paša ātrumu, tomēr viņam arī palīdz uzmundrinātājs. «Gudrais nepalīdz gudrajam, bet pats sev — iegaumē to! Atņem viņam paša spēku, un otrs neko nepanāks.» — (7) Tāpat varētu sacīt, ka medū nav saldmes; ēdēja mēlei un aukslējām jābūt piemērotām, lai šāda garša būtu tām patīkama, nevis derdzīga, jo ir taču cilvēki, kuriem kādas slimības dēļ medus šķiet rūgts. Abiem jābūt tādiem, lai viens varētu palīdzēt, bet otrs būtu piemērots šīs palīdzības saņemšanai.

(8) «Kas sakarsēts līdz augstākajai pakāpei,» saka, «to ir lieki vēl sildīt; tāpat cilvēkam, kas sasniedzis augstāko labumu, vairs nevajag neviena, kas viņam palīdzētu. Vai tad zemkopis, kam ir visas nepieciešamās zināšanas, prasa, lai viņu vēl māca kāds cits? Vai karavīrs, kas ir pietiekami apbruņots kaujai, grib vēl kādus ieročus? Tā tas arī ir ar gudro, jo viņš ir pietiekami apmācīts dzīvei, pietiekami apbruņots.» — (9) Uz to es atbildu: arī līdz augstākajai pakāpei sakarsētajam vēl vajag papildsiltuma, lai saglabātu savu stāvokli. — «Bet siltums saglabā pats sevi.» — Pirmkārt, starp lietām, ko salīdzini, ir liela atšķirība, jo siltums ir viendabīgs, noderīgums — daudzveidīgs. Otrkārt, siltumu neatbalsta ar papildsiltumu, lai tas būtu silts,[1] bet gudrā gars nevar saglabāties tādā pašā stāvoklī, ja viņš nesaiesies ar draugiem, kuri viņam līdzīgi un ar kuriem viņš var dalīties savos tikumos. (10) Ievēro arī, ka visus tikumus vieno draudzība. Tātad ir noderīgs tas, kas mīl pašam līdzīga cilvēka tikumus un ļauj mīlēt savējos. Līdzīgais priecē, īpaši, ja tas ir tikumisks un prot sniegt atzinību, kā arī saņemt tādu. (11) Neviens cits arī neprot prasmīgi iedarboties uz gudrā dvēseli kā vien gudrais, tāpat kā saprātīgi iedarboties uz

cilvēku var tikai cilvēks. Tātad, kā ir vajadzīgs prāts, lai iedarbotos uz prātu, tā arī, lai iedarbotos uz pilnīgu prātu, vajadzīgs pilnīgs prāts. (12) Apgalvo, ka noderīgi esot arī tādi cilvēki, kuri mums dāvā ko maznozīmīgu[2] — naudu, ietekmi, drošību un pārējo, kas ir vērtīgs vai nepieciešams ikdienas dzīvē. Šai ziņā arī par muļķi sacīs, ka viņš noderīgs gudrajam. Bet būt noderīgam nozīmē saskaņā ar dabu iedarboties uz dvēseli gan ar paša, gan tā cilvēka tikumu, uz kuru iedarbojas. Taču tas nenotiek, negūstot labumu arī tam, kurš ir noderīgs, jo, darbināmdams cita tikumu, viņš darbina arī savējo. (13) Taču liksim pie malas gan augstāko labumu, gan visu, kas to rada: arī tad gudrie var cits citam būt noderīgi. Gudrajam atrast gudro ir vēlams pats par sevi, jo pēc dabas viss labais labajam ir dārgs un ikviens pieķeras labajam kā sev pašam.

(14) Mūsu priekšmets prasa, lai no šā temata pāreju pie cita. Proti, rodas jautājums, vai gudrais risinās savas pārdomas pats vai apspriedīsies ar kādu. Tas viņam katrā ziņā jādara, kad nonāk pie pilsoņa un mājas, tā sakot — mirstīga cilvēka jautājumiem. Tajos viņam ir vajadzīgs cita padoms, tāpat kā viņam vajadzīgs ārsts, stūresvīrs, lietas vedējs, starpnieks strīdā. Tātad gudrais reizēm palīdzēs gudrajam, proti, ar padomu, bet būs, kā jau sacījām, noderīgs arī lielajos, dievišķajos jautājumos — kopīgi aplūkojot tikumiskuma problēmas, saplūstot viņu dvēselēm un domām. (15) Turklāt arī atbilst dabai, ka pieķeras draugiem un jūt prieku par viņu darbiem tāpat kā par saviem. Ja tā nedarīsim, mums arī nesaglabāsies tikums, kas ir stiprs, kad to liek lietā. Un tikums iesaka mums pareizi izmantot tagadni un gādāt par nākotni, padomāt un turēt savu garu spraigu; bet turēt to spraigu un izvērst spēs vieglāk tas, kas piesaista sev vēl kādu citu. Tāpēc viņš meklēs vai nu pilnību sasniegušu vīru, vai tādu, kas ir ceļā uz to vai tai tuvu. Pilnību sasniedzis cilvēks viņam būs noderīgs, ja tas, abiem saliekot prātus kopā, atbalstīs viņa nodomus. (16) Domā, ka cilvēki labāk pārredzot citu darīšanas nekā savējās. Tas notiek ar tādiem cilvēkiem, kurus viņu trūkumu dēļ dara aklus pašmīlība un kuriem bailes bīstamās situācijās neļauj saskatīt, kas viņiem noderīgs. Tādi kļūs saprātīgāki vienīgi tad, kad viņi būs lielākā drošībā un brīvi no bailēm. Tomēr ir lietas, ko arī gudrie citos saskata vērīgāk nekā sevī. Turklāt gudrais gudrajam dāvās šo brīnum tīkamo un tikumisko — «gribēt un negribēt to pašu»: savu lielisko darbu viņi veiks kopējā iejūgā.

(17) Esmu nu izpildījis, ko prasīji, lai gan tas ietilpa to jautājumu virknē, kurus iekļauju savās grāmatās par ētiku.[3] Bet padomā par to, ko mēdzu tev tik bieži klāstīt, — ka šajos jautājumos vingrinām tikai sava prāta asumu. Tik bieži pats atgriežos pie jautājuma: ko tas viss man līdz? Vai tas padarīs mani drošsirdīgāku, taisnīgāku, savaldīgāku? Vēl man nav laika vingrinājumiem, pagaidām vēl vajag ārsta.

(18) Kālab man māci nederīgu zinātni?[4] Tu solīji ko lielu: redzu tikai niecīgo. Tu sacīji, ka būšu bez baiļu, kaut visapkārt mirdzētu zobeni, kaut asmens būtu pie pašas rīkles; sacīji, ka būšu bez bēdu, kaut visapkārt liesmotu uguns, kaut pēkšņs viesulis sagrābtu manu kuģi un mētātu pa visu jūru. Bet palīdzi man tikmēr nicināt baudas un slavu; atrisināt sarežģīto, izšķirt divnozīmīgo, redzēt cauri tumsai iemācīsi vēlāk: šobrīd māci nepieciešamo. Paliec sveiks!

[1] Bet lai tas saglabātu savu stāvokli. Sal. paragrāfa pirmo teikumu.

[2] *Maznozīmīgu* — *media* — burtiski: vidēju.

[3] Sk. 106, 2 un attiecīgo piezīmi.

[4] Viss šajā rindkopā teiktais varētu būt vēstules adresāta iebildumi, kuriem rakstītājs aizsteidzas priekšā.

110. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Sūtu tev sveicienu no savām Nomentas[1] lauku mājām un novēlu tev pareizu garīgo stāju, t.i., visu dievu labvēlību, kuri ir vēlīgi un žēlīgi pret katru, kas vēlīgs pats pret sevi. Atmet šobrīd domu, kas dažiem ir tīkama, — ka ikvienam no mums par audzinātāju piešķirts kāds dievs, tiesa, ne parasts, bet zemākas kārtas, viens no tiem, kurus Ovidijs dēvē par «dieviem no tautas»[2]. Taču vēlos, lai, to atmezdams, tomēr atceries: mūsu senči, kas tam ir ticējuši, bijuši stoiķi, jo viņi katram piešķīra pa genijam vai junonai.[3] (2) Vēlāk redzēsim, vai dieviem ir tik daudz laika, lai varētu rūpēties par privātpersonu darīšanām, bet tikmēr zini: vai nu esam dievu aizbildnībā, vai viņu novārtā atstāti un uzticēti liktenim[4] — tu nevienam nevari novēlēt neko briesmīgāku, kā novēlēdams dusmot pašam sev. Bet tev nav pamata kādam, kuru uzskati par soda cienīgu, novēlēt, lai dievi viņam būtu naidīgi: tie jau tāpat viņam ir naidīgi, kaut arī liekas, ka viņš gūst sekmes dievu labvēlības pēc. (3) Ielūkojies vērīgi, kādi īstenībā ir mūsu apstākļi, nevis kā tie saucas, un tu sapratīsi, ka lielākā daļa likstu mums nāk par labu, nevis kaitē. Cik bieži laimes cēlonis un sākums bijis tas, kas ticis dēvēts par nelaimi! Cik bieži skaļiem apsveikumiem atzīmēts notikums veidojis pakāpi uz bezdibeni, paceļot vēl augstāk cilvēku, kas jau stāvējis augstu, it kā tur, kur viņš stāvējis, krist nebūtu bīstami! (4) Bet arī pašā krišanā nav nekā ļauna, ja ievērosi galu, par kuru tālāk daba nevienu nenogāž. Tuvu ir visu lietu robeža, tuvu, atkārtoju. Gan mirkli, kad laimīgais tiek gāzts, gan to, kad nelaimīgais tiek palaists brīvē, — abus novilcinām un paildzinām ar cerībām un bailēm. Bet, ja esi prātīgs, tad samēro visu ar cilvēka apstākļiem: mazini reizē gan to, kas tevi priecē, gan to, kā baidies. Ir vērts ne par ko ilgi nepriecāties, lai ne no kā nav ilgi jābaidās. (5) Bet kāpēc tikai mazinu šo ļaunumu? Tev vispār nav pamata kaut ko uzskatīt par baidīšanās vērtu. Kas mūs dara nemierīgus, satrauc, tas viss ir nieki. Neviens no mums nav sīki izpētījis, kas te ir patiess, tomēr cits citam nodevis tālāk savas bailes. Neviens nav uzdrošinājies tuvoties sava satraukuma cēlonim un izzināt, kāda ir viņa baiļu būtība un kāds tajās labums, un tā joprojām ticam tukšiem maldiem tikai tāpēc, ka tie netiek atspēkoti. (6) Lai uzskatām par pūliņu vērtu ielūkoties vērīgāk, un drīz kļūs skaidrs, cik īslaicīgs, cik nenoteikts, cik nekaitīgs ir tas, kā baidāmies. Mūsu dvēseļu mulsa ir tāda, kāda tā rādījusies Lukrēcijam:

> Līdzīgi tam, kā bērni mēdz trīcēt un tumšajā ēnā
> Visa kā baidīties, tā mūs pat gaišā dienā māc bailes.[5]

(7) Vai, baidīdamies gaismā, neesam negudrāki par ikvienu bērnu? Nē, Lukrēcij, tā nav tiesa — mēs nebaidāmies gaismā: mēs esam visu sev vērtuši tumsā! Mēs neko neredzam — nedz to, kas mums kaitīgs, nedz to, kas nāk par labu. Visu mūžu uzskrienam kam virsū un tomēr neapstājamies, nedz liekam soli piesardzīgāk. Bet tu taču redzi, kāds neprāts tā joņot tumsā. Un tomēr, nudien, pēc tā vien tiecamies, lai nāktos mūs atraut atpakaļ no iespējami lielāka attāluma, un, lai gan nezinām, kurp nesamies, tomēr iecirtīgi steidzam uz priekšu tai pašā virzienā.

(8) Taču var uzaust gaisma, ja gribam. Bet tas ir iespējams tikai vienā veidā: ja

apgūstam zinātni par cilvēcisko un dievišķo un ja ar to sevi nevis apslakām, bet caurcaurēm piesūcinām, ja to, ko jau zinām, aizvien no jauna atkārtojam un jo bieži attiecinām uz sevi, ja taujāsim, kas ir labs un kas ļauns un kam šie nosaukumi piešķirti nepamatoti, ja vaicāsim, kas ir tikumisks un kas nekrietns, un kas ir providence. (9) Taču cilvēka pētīgais prāts neapstājas šajos ietvaros: tam tīk raudzīties tālāk par Visumu — kurp tas virzās, no kurienes cēlies, kādam galam steidz pretī šāds visu lietu ātrums. Bet mēs savu dvēseli esam atrāvuši no šīs dievišķā apceres un atvilkuši uz netīro, zemisko, lai tā kalpotu alkatībai un, atstādama novārtā pasauli, tās robežas un valdītājus, kuri visu vada, vandītos pa zemi un meklētu, kādu ļaunumu vēl varētu izrakt no tās, neapmierinādamās ar to, kas mums tāpat pieejams. (10) Visu, kas mums var nākt par labu, mūsu dievs un tēvs ir nolicis tepat, pavisam tuvu. Viņš nav gaidījis, kamēr mēs to meklēsim, bet devis no laba prāta; kaitīgo turpretim viņš jo dziļi noslēpis. Mēs varam žēloties tikai paši par sevi: visu, kā dēļ ejam bojā, esam cēluši gaismā, par spīti dabai, kas to ir slēpusi.[6] Mēs dvēseli esam atdevuši baudai, kurai pakļauties ir visu ļaunumu sākums, esam to atdevuši godkārei un slavai, un pārējam tikpat tukšajam un niecīgajam. (11) Ko tad aicinu tevi tagad darīt? Neko jaunu, jo dziedēkļi netiek meklēti jaunām slimībām, bet pirmām kārtām — lai tu pats tiec skaidrībā ar sevi par to, kas ir nepieciešams un kas lieks. Nepieciešamo sastapsi visur, liekais vienmēr un ar visu degsmi jāmeklē. (12) Bet tev nav nekāda pamata sevi pārāk slavināt, ja noniecināsi zelta gultas un dārgakmeņiem rotātu iedzīvi: kas gan tas par tikumu — noniecināt lieko? Apbrīno sevi tad, kad noniecināsi nepieciešamo! Tu neveic neko sevišķu, ja vari dzīvot bez ķēniškas greznības, ja nevēlies tūkstoš mārciņu smagus kuiļus, flamingu mēles un citus briesmīgus izlutinātas gaumes izdomājumus, kura jau ir apnikusi veselus dzīvniekus un atlasa no katra tikai atsevišķas daļas. Es apbrīnošu tevi tad, kad noniecināsi arī vienkāršu maizi, kad būsi pārliecināts, ka zāle, ja vajag, aug ne vien lopiem, bet arī cilvēkiem, ja zināsi, ka ar koku lapām var piepildīt vēderu, kurā mēs sagāžam tik vērtīgu mantu, it kā tas uzņemto saglabātu. Vēders jāpiepilda bez klīrības. Kāda tam nozīme, ko tas uzņem, jo uzņemto tik un tā zaudēs? (13) Tev tīk vērot traukos salikto, kas iegūts uz sauszemes un jūrā; cits tev ir vairāk pa prātam, ja tas top celts galdā svaigs, cits — ja tas, ilgi nobarots, peld paša taukos un tik tikko var saturēt kopā savu treknumu. Tevi priecē šis prasmīgi panāktais spožums, bet nudien: kad rūpīgi sameklētais un daždažādi pagatavotais gardums nonāk tavā vēderā, tas viss pārvēršas par ko vienlīdz pretīgu. Tu gribi noniecināt ēdienu baudu? Tad paskaties uz iznākumu.

(14) Atceros, ka Atals,[7] visiem par lielu apbrīnu, runāja šādi. «Ilgi,» viņš sacīja, «mani apžilbināja bagātības. Es vai stingu, kad to spožums man vienā vai otrā vietā parādījās acu priekšā; iedomājos, ka slēptais ir līdzīgs redzamajam. Taču reiz kādās svinībās ieraudzīju visas pilsētas bagātības — dažādus veidojumus zeltā un sudrabā un citā materiālā, kas ir vēl dārgāks par zeltu un sudrabu, izmeklētas krāsas, drānas, kas bija atvestas no zemēm ne vien aiz mūsu, bet arī aiz mūsu ienaidnieku robežām. Te bija gan zēnu, gan sieviešu pulki, krāšņi savā rotājumā un staltumā, un daudz kas cits, ko pašas varenākās valsts laime, pārlūkodama savas bagātības, bija izlikusi apskatei. (15) Un es sacīju: kas tas ir, ja ne vēl tālāka cilvēku jau tāpat iekairināto vēlmju iekvēlināšana? Kam šī plātīšanās ar naudu? Vai esam sanākuši, lai mācītos alkatību? Bet nudien: es no šejienes paņemšu līdzi mazāk vēlmju nekā atnesu. Tagad esmu iemācījies noniecināt bagātības nevis tāpēc, ka tās ir liekas, bet tāpēc, ka tās ir pavisam nenozīmīgas. (16) Vai

redzēji, ka šis svētku gājiens, kaut virzīdamies lēni un labā kārtībā, pagāja mums garām nedaudz stundās? Un tas, kas nevar piepildīt veselu dienu, lai piepilda visu mūsu dzīvi? Un vēl: tas viss man šķita vienlīdz lieks kā šo bagātību īpašniekiem, tā skatītājiem. (17) Tad nu ikreiz, kad kaut kas tāds man apžilbina acis, kad ieraugu spožu māju, glīti tērptu vergu baru, nestuves glītu kalpu plecos, es sev saku: ko brīnies? Ko mulsti? Tā taču ir izrādīšanās. Šīs lietas pašam nepieder, tās izliek apskatei, un, kamēr ar tām vēl tīksminās, tās jau gaist. (18) Pievērsies labāk īstajām bagātībām; iemācies apmierināties ar mazumu un liels un drosmīgs iesaucies: lai mums ir ūdens, lai mums ir grūbu vira, tad varam laimē sacensties ar pašu Jupiteru! Sacentīsimies, lūdzos tevi, kaut arī mums to nebūtu! Ir apkaunojoši laimīgu dzīvi balstīt uz zeltu un sudrabu, tikpat apkaunojoši — uz ūdeni un grūbu viru. (19) «Bet ko lai dara, ja to nav?» — Tu vaicā, kāds ir dziedēklis pret trūkumu? Izsalkumam dara galu izsalkums. Starp citu, kāda gan atšķirība, vai tas, kas tevi nospiež verdzībā, ir kas liels vai sīks? Kāda tam nozīme, cik niecīgs ir tas, ko liktenis tev spēj liegt? (20) Pat šis ūdens un šī grūbu vira ir atkarīgi no citu patvaļas, taču brīvs ir nevis cilvēks, kuram liktenis var padarīt maz, bet gan tas, kuram liktenis nevar padarīt neko. Tā tas ir: tev nedrīkst būt nekādu vēlmju, ja gribi sacensties ar Jupiteru, kuram nav nekādu vēlmju.»

To mums sacījis Atals, daba sacījusi visiem. Ja biežāk domāsi par to, tad panāksi, ka būsi, nevis šķitīsi laimīgs un ka būsi tāds paša, nevis citu acīs. Paliec sveiks!

[1] *Nomenta* — sk. 104, 1. piez.

[2] *de plebe deus*, Ovidijs, «Metamorfozes», I, 595.

[3] Stoiķi attīstījuši no platoniķiem aizgūto mācību par daimoniem — sargātājgariem, kas ir katram cilvēkam un ir starpnieki starp viņu un dieviem. Seneka tos šeit (ironiski) pielīdzina romiešu ticējumu genijiem un junonām (sk. 12, 1. piez.).

[4] *fortunae*, šeit ar nejaušības niansi.

[5] Lukrēcijs, «Par lietu dabu», II, 55—56.

[6] Sal. 94, 57—59.

[7] *Atals* — sk. 9, 8. piez. Tiešā runa aptver visu tālāko vēstules tekstu, izņemot pēdējo rindkopu.

111. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu man vaicāji, kā sofismus saukt latīniski. Daudzi mēģinājuši tiem piešķirt vārdu, bet neviens nav ieviesies: acīmredzot tāpēc, ka mums nav bijusi pieņemama un netika izmantota pati parādība, radās arī pretestība nosaukumam. (2) Tomēr piemērotākais man šķiet Cicerona lietotais: viņš tos sauc par «izlocījumiem»[1]. Kas tiem nodevies, tikai samezglo sīkus, āķīgus jautājumus, bet neko neiegūst dzīvei; viņš nekļūst ne drošsirdīgāks, ne savaldīgāks, ne cildenāks. Turpretī tas, kas sevis izdziedēšanai nodarbojas ar filozofiju, kļūst milzīgs garā, paļāvības pilns, nepieveicams un jo lielāks, jo tuvāk viņam pienāk. (3) Kā tas notiek ar lieliem kalniem, kuru augstums no tālienes

duras acīs mazāk, un, tikai pienākot tuvāk, kļūst redzams, cik augstu slejas virsotnes, — tāds arī, mans Lucīlij, ir īstais filozofs, īsts darbos, nevis viltībiņās. Viņš stāv augstu, ir apbrīna cienīgs, cildens un īsts savā lielumā. Viņš neauj kājās kurpes ar biezām zolēm, nestaigā uz pirkstgaliem kā cilvēki, kas mānīgi padara savu augumu staltāku, jo grib likties garāki nekā ir: viņš apmierināts ar paša augumu. (4) Un kāpēc lai viņš nebūtu apmierināts, ja izaudzis līdz tādam augstumam, līdz kuram nesniedzas likteņa roka? Tātad viņš stāv augstāk par cilvēcisko un jebkuros apstākļos ir vienāds, vai dzīve viņam ritētu labvēlīgi vai mētātu pa naidīgiem viļņiem. Šādu pastāvību nespēj dot izlocījumi, par kuriem tikko kā runāju. Gars ar tiem rotaļājas, bet negūst nekādu labumu un tikai novelk filozofiju no tās augstumiem zemienē. (5) Es tev arī neliegtu reizēm nodarboties ar tiem, bet tikai tad, kad tev sagribēsies neko nedarīt. Taču tiem piemīt milzīgs ļaunums: tie rada zināmu patiku, valdzina garu ar asprātības šķitumu un tur viņu gūstā, un kavē, bet viņu taču aicina tik daudz darbu, ka diezin vai pietiktu ar veselu dzīvi, lai iemācītos tikai to vienu: nevērtēt augstu dzīvi. — «Bet to pārvaldīt?» vaicāsi. — Tas ir otrs uzdevums, jo tikai tas labi pārvaldījis savu dzīvi, kas to nav vērtējis augstu. Paliec sveiks!

[1] *cavillationes* < darbības vārda *cavillare* — ķircināt, zobot; izlocīties; skaldīt matus. Senekas minētais *cavillatio* lietojums nav konstatējams nevienā no mūsdienas sasniegušajiem Cicerona darbiem.

112. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Es patiešām gribu, lai tavs draugs tiktu veidots un izglītots, kā vēlies, bet viņš ir pārāk ciets, lai viņam tiktu klāt, pareizāk, un tas ir vēl nepatīkamāk, — pārāk mīksts un iesīkstējušu nelāga ieradumu aizlauzts. Minēšu tev piemēru no mūsu aroda.[1]

(2) Ne katrs vīnkoks piemērots potēšanai. Ja tas ir vecs un sakaltis, ja ir vārgs un tievs, tas vai nu nepieņems potzaru, vai to nebaros, sev nepieaudzēs, nedz pārņems tā īpašības un dabu. Tāpēc mēdzam koku virs zemes nogriezt, lai, ja tas neatbilst gaidītajam, varētu laimi izmēģināt otrreiz, atkārtojot potēšanu zem zemes.

(3) Cilvēkam, par kuru raksti un kuru man uztici, nav spēka: viņš paļāvies netikumiem, ir reizē savītis un sacietējis. Viņš nespēj pieņemt prātu, nespēj to barot. — «Bet viņš pats to grib.» — Netici viņam! Es neapgalvoju, ka viņš tev melo: viņš domā, ka grib. Greznā dzīve viņam ir kļuvusi derdzīga, bet viņš ātri vien atkal izlīgs ar to. (4) «Bet viņš saka, ka cieš no savas dzīves.» — To neapstrīdēšu: kurš necieš no tās? Cilvēki savus netikumus reizē mīl un nīst. Tāpēc lemsim par viņu tad, kad viņš mūs pārliecinās, ka greznais dzīves veids viņam patiešām nīstams: šobrīd viņi tikai ķīvējas. Paliec sveiks!

[1] Seneka labi orientējās vīnkopībā.

113. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vēlies, lai tev aizrakstu, ko domāju par mūsējo[1] bieži cilāto jautājumu: vai taisnīgums, drošsirdība, prātīgums un pārējie tikumi ir dzīvas būtnes? Ar šādu matu skaldīšanu, mans visudārgais Lucīlij, esam radījuši iespaidu, ka nodarbojamies ar bezjēdzīgiem prāta vingrinājumiem un šķiežam savu laiku ar nekam nevajadzīgu spriedelēšanu. Tomēr darīšu, kā vēlies, un izklāstīšu mūsējo viedokli, bet atzīstos, ka pats domāju citādi. Manuprāt, ir zināmas lietas, kas piestāv tikai vīram sandalēs un pallijā[2]. Tad nu pateikšu, kas nodarbinājis senos[3] un kādus uzskatus viņi pauduši.

(2) Ir skaidrs, ka dvēsele ir dzīva būtne, jo pati panāk, ka esam dzīvas būtnes, un visas dzīvās būtnes no tās saņēmušas savu vārdu.[4] Bet tikums nav nekas cits kā zināmā stāvoklī esoša dvēsele, tātad ir dzīva būtne. Tālāk: tikums kaut ko veic, bet nav iespējams ko veikt bez pašierosmes[5]; ja tikumam ir pašierosme, kas piemīt tikai dzīvai būtnei, tad tikums ir dzīva būtne. (3) «Bet, ja tikums ir dzīva būtne,» saka, «tad tam arī pašam ir tikums.» — Kāpēc gan lai tas nepiederētu pats sev? Kā gudrais dara visu caur tikumu, tā arī tikums — caur sevi. — «Tātad dzīvas būtnes ir arī visas prasmes un viss, ko domājam un aptveram ar savu prātu. No tā izriet, ka mūsu sirds šaurībā mīt daudz tūkstošu dzīvu būtņu un ka ikviens no mums sastāv no daudzām dzīvām būtnēm vai ikvienā ir daudz dzīvu būtņu.» — Tu vaicā — ko uz to atbild? Ikviena no šīm lietām būs dzīva būtne, tomēr tās nebūs daudzas dzīvas būtnes. Kāpēc? To pateikšu tev, ja veltīsi man savu atjautu un uzmanību.

(4) Katrai atsevišķai dzīvai būtnei jābūt atsevišķai būtībai[6], bet šīm visām ir tikai viena dvēsele. Tāpēc tās var būt atsevišķas būtnes, bet nevar būt daudzas. Es esmu gan dzīva būtne, gan cilvēks, tomēr neapgalvosi, ka esam divi. Kāpēc? Tāpēc, ka diviem jāeksistē katram par sevi. Teikšu tā: tiem jābūt vienam no otra atdalītiem, lai būtu divi. Kas *vienā* ir daudzkāršs, tas attiecas uz *vienu* dabu un tātad ir tikai viens. (5) Gan mana dvēsele ir dzīva būtne, gan es esmu dzīva būtne, un tomēr neesam divi. Kāpēc? Tāpēc, ka dvēsele ir daļa no manis. Tikai tad kaut kas skaitāms atsevišķi, kad tas eksistē pats par sevi, bet, kur tas ir tikai cita loceklis, tas nevar parādīties kā kaut kas atsevišķs. — «Kāpēc?» — Pateikšu: tāpēc, ka atsevišķajam jāpieder pašam sev, tam jābūt sevī noslēgtam neatkarīgam veselumam.

(6) Atzinos tev, ka man par to ir citāds uzskats, jo, ja tam visam piekrīt, tad ne vien tikumi būs dzīvas būtnes, bet arī tiem pretējie netikumi un afekti, piemēram, dusmas, bailes, skumjas, aizdomas. Šis viedoklis mūs aizvedīs vēl tālāk: arī visi spriedumi, visas domas būs dzīvas būtnes, bet tam nekādi nevar piekrist, jo ne viss, kas izriet no cilvēka, ir cilvēks. (7) «Kas tas ir — taisnīgums?» — Zināms dvēseles stāvoklis. — «Tātad, ja dvēsele ir dzīva būtne, arī taisnīgums ir tāda.» — Nekādā ziņā, jo taisnīgums ir dvēseles stāvoklis un zināms spēks. Tā pati dvēsele pārtop dažādos veidolos, bet nekļūst ik reizi, kad tā dara ko citu, par citu dzīvu būtni; un arī tas, kas izriet no dvēseles, nav dzīva būtne. (8) Ja taisnīgums, drošsirdība un pārējie tikumi ir dzīvas būtnes, vai tās reizēm pārstāj būt tādas un tad tūdaļ no jauna sāk eksistēt vai ir vienmēr tādas? Tikumi

nevar pārstāt eksistēt. Tātad šajā dvēselē uzturas daudzas, pat neskaitāmas dzīvas būtnes. (9) «Tās nav daudzas,» saka, «tāpēc ka ir piesaistītas vienai dvēselei un ir vienas un tās pašas dvēseles daļas un locekļi.» — Tātad dvēseli iedomājamies līdzīgu hidrai ar daudzām galvām,[7] no kurām katra cīnās atsevišķi, katra atsevišķi uzbrūk. Tomēr neviena no šīm galvām nav dzīva būtne, bet tikai dzīvas būtnes galva, taču pati hidra ir viena vienīga dzīva būtne. Neviens arī nav apgalvojis, ka Himairā[8] lauva vai čūska būtu dzīvas būtnes: tās ir Himairas daļas, bet daļas nav dzīvas būtnes. No kā tu secini, ka taisnīgums ir dzīva būtne? (10) «Tas ko veic un ir noderīgs, bet tam, kas ko veic un ir noderīgs, piemīt pašierosme; tas, kam piemīt pašierosme, ir dzīva būtne.» — Tas būtu pareizi, ja tam piemistu pašierosme, taču tam nav savas ierosmes, bet to rosina dvēsele. (11) Katra dzīva būtne līdz savai nāvei paliek tas pats, kas tā ir bijusi no paša sākuma: cilvēks līdz savai nāvei ir cilvēks, zirgs — zirgs, suns — suns, un ne par ko citu tie nevar kļūt. Taisnīgums, tas ir, zināmā stāvoklī esošā dvēsele, ir dzīva būtne. Noticēsim tam. Arī drošsirdība ir dzīva būtne, tas ir, zināmā stāvoklī esošā dvēsele. Kāda dvēsele? Vai tā, kura tikko kā vēl bija taisnīgums? Tā tiek turēta ciet iepriekšējā dzīvajā būtnē, pāriet citā dzīvā būtnē tai nav ļauts — tai jāpaliek tajā pašā, kurā bijusi no paša sākuma. (12) Turklāt viena dvēsele nevar piederēt divām dzīvām būtnēm, vēl jo mazāk — daudzām. Ja taisnīgums, drošsirdība, savaldība un pārējie tikumi ir dzīvas būtnes, tad kā tiem visiem kopā var būt viena dvēsele? Katram atsevišķi jābūt savai dvēselei, vai arī tās nav dzīvas būtnes. (13) Viens ķermenis nevar piederēt vairākām dzīvām būtnēm — to viņi[9] paši atzīst. Kas ir taisnīguma ķermenis? Dvēsele. Un kas ir drošsirdības ķermenis? Tā pati dvēsele. Tomēr viens un tas pats ķermenis nevar piederēt divām dzīvām būtnēm. (14) «Bet viena un tā pati dvēsele iegūst gan taisnīguma, gan drošsirdības, gan savaldības veidolu.» — Tas tā varētu būt, ja tai laikā, kad būtu taisnīgums, nebūtu drošsirdības un laikā, kad būtu drošsirdība, nebūtu savaldības. Bet nu visi tikumi pastāv vienlaikus. Tad kā tie varēs būt atsevišķas dzīvas būtnes, kad ir tikai viena dvēsele, kas nevar veidot vairāk par vienu dzīvu būtni? (15) Un, beidzot, neviena dzīva būtne nav citas dzīvas būtnes daļa; bet taisnīgums ir dvēseles daļa, tātad nav dzīva būtne.

Man liekas, ka velti šķiežu spēkus, pierādot ko vispāratzītu. Te vajadzētu drīzāk sašust nekā diskutēt. Neviena dzīva būtne nav pilnīgi līdzīga citai. Pavēro visus viņu ķermeņus visapkārt: katram ir sava krāsa, savs apveids, savs lielums. (16) Pārējo iemeslu vidū, kuru dēļ dievišķā radītāja gars ir apbrīnojams, saskatu arī to, ka viņš, par spīti tādai lietu pārpilnībai, nekad nav atkārtojies. Pat tas, kas šķiet līdzīgs, izrādās dažāds, kad to salīdzina. Viņš radījis tik daudzus lapu veidus, taču katrai ir savs īpatnuma zīmogs; tik daudzus dzīvniekus, bet neviens apmēros nav līdzīgs citam, katrā ziņā ir kāda atšķirība. Viņš pats no sevis prasījis, lai tas, kas ir cits, nebūtu arī līdzīgs vai vienāds. Tikumi, kā sakāt, ir visi vienādi, tātad nav dzīvas būtnes. (17) Nekas, izņemot dzīvu būtni, pats par sevi neko neveic; tikums pats par sevi neko neveic, bet gan kopā ar cilvēku. Visas dzīvās būtnes ir vai nu saprātīgas, kā cilvēki, kā dievi, vai nesaprātīgas, kā zvēri, kā lopi. Tikumi katrā ziņā ir saprātīgi, bet tie nav ne cilvēki, ne dievi, tātad nav dzīvas būtnes. (18) Ikviena saprātīga būtne veic kaut ko tikai tad, ja tā vispirms kairināta ar kādu priekšstatu, tad guvusi ierosmi, kuru beidzot apstiprina iekšēja piekrišana. Paskaidrošu, kas ir piekrišana. Man ir jāpastaigājas, bet es došos pastaigā tikai tad, kad būšu sev to pateicis un savu domu apstiprinājis. Man jāsēž, taču apsēžos tikai pēc tā visa.[10] (19) Tāda piekrišana uz tikumu neattiecas. Iedomājies, piemēram, prātīgumu: kā tas varētu

piekrist — «man jāpastaigājas»? To daba nepieļauj. Prātīgums gādā par to, kuram tas pieder, nevis par sevi pašu, jo tas nevar ne pastaigāties, ne sēdēt. Tātad tam nepiemīt piekrišanas spēja, bet, kam nepiemīt piekrišanas spēja, nav saprātīga dzīva būtne. Ja tikums ir dzīva būtne, tā ir ar prātu apveltīta būtne, bet tā nav ar prātu apveltīta būtne: tātad tikums nav dzīva būtne. (20) Ja tikums ir dzīva būtne, bet tikums — labums, vai tad katrs labums nav dzīva būtne? Jā, ir. To mūsējie atzīst. Glābt savu tēvu ir labums; prātīgi formulēt kādu priekšlikumu Senātā ir labums; pieņemt taisnīgu lēmumu ir labums. Tātad tēva glābšana ir dzīva būtne un arī priekšlikuma prātīga formulēšana ir dzīva būtne. Te aizejam tiktāl, ka nevaram vairs valdīt smieklus. Prātīgi klusēt ir labums, labi pusdienot ir labums, tātad arī klusēšana un pusdienošana ir dzīvas būtnes.

(21) Nudien, man gribas vēl pakutināt sevi un uzjautrināties par šīm asprātīgajām muļķībām. Ja taisnīgums un drošsirdība ir dzīvas būtnes, tad droši vien — sauszemes būtnes. Katra sauszemes būtne salst, grib ēst un dzert, tātad taisnīgums salst, drošsirdība grib ēst, žēlsirdība — dzert. (22) Un kas tālāk? Vai nepavaicāšu viņiem[11], kāds ir šo dzīvo būtņu izskats? Cilvēka vai zirga, vai plēsīga zvēra? Ja viņi tām piešķirs apaļu formu, tāpat kā dievībai,[12] tad jautāšu, vai alkatība, izšķērdība, ārprāts arī ir apaļi, jo arī tās taču ir dzīvas būtnes. Ja viņi noapaļos arī tās, tad vēl pajautāšu, vai prātīga pastaiga ir dzīva būtne. Viņiem tas neizbēgami būs jāatzīst un tad arī jāpasaka: pastaiga ir dzīva būtne, proti, apaļa.

(23) Taču nedomā, ka esmu pirmais mūsējo vidū, kas nerunā saskaņā ar priekšrakstu, bet kam ir savs uzskats: arī Kleantam bija domstarpības ar viņa skolnieku Hrīsipu[13] par to, kas ir staigāšana. Kleants sacīja, ka tā esot dzīvības dvesma[14], kuru pamatspēks[15] novada līdz kājām, Hrīsips — ka tas esot pats pamatspēks. Un kāpēc lai katrs, sekojot Hrīsipa paraugam, nevarētu saglabāt savu patstāvību un pasmieties par milzīgo dzīvo būtņu skaitu, kuru nespētu uzņemt pat visa pasaule? (24) «Tikumi nav daudzas dzīvas būtnes,» saka, «tomēr ir dzīvas būtnes. Tāpat kā cilvēks var būt gan dzejnieks, gan orators un tomēr ir tikai viena persona, tā arī šie tikumi var būt dzīvas būtnes, bet ne daudzas. Taisnīga, saprātīga un drosmīga dvēsele ir viena un tā pati dvēsele, kura atrodas zināmā attieksmē pret atsevišķajiem tikumiem.» (25) Domstarpības novērstas, esam vienojušies, jo arī es pagaidām atzīstu dvēseli par dzīvu būtni; vēlāk paskatīšos, kādu viedokli izteikt par to, bet, ka dvēseles darbi būtu dzīvas būtnes, to noliedzu. Citādi jau arī visi vārdi un visas vārsmas būtu dzīvas būtnes, jo, ja prātīga runa ir labums un katrs labums — dzīva būtne, tad arī runa ir dzīva būtne. Prātīga vārsma ir labums un katrs labums — dzīva būtne, tātad vārsma ir dzīva būtne. Līdz ar to

Dziedu par cīņām un vīru[16]

ir dzīva būtne, bet to viņi gan nevar dēvēt par apaļu, jo tai ir sešas pēdas.[17] (26) «Ak vai, tā ir viena vienīga tukšu salmu kulšana!» sacīsi. — Jā, par to jau arī ir runa. Es vai plīstu aiz smiekliem, kad iedomājos kā dzīvu būtni gan sintakses kļūdu, gan barbarismu, gan siloģismu un, tāpat kā gleznotājs, piešķiru tiem piemērotas sejas.

Un par to disputējam ar uzrauktām uzacīm un savilktu pieri! Nevaru še neizmantot Cēcilija[18] teicienu: «Ai, burvīgās blēņas!» Nē, tās ir smieklīgas. Tad kāpēc nenodarbojamies labāk ar kaut ko mums noderīgu un svētīgu un nepētām, kā nonākt pie tikumiem, kurš ceļš mūs ved pie tiem? (27) Nemāci man, vai drošsirdība ir dzīva būtne, bet māci, ka neviena dzīva būtne nav laimīga bez drošsirdības, ja tā nebūs norūdījusies pret visu ne-

jaušo un ar savām pārdomām neuzveiks visas likstas, pirms vēl pieredz tās. Kas ir drošsirdība? Neieņemams cilvēka vājuma cietoksnis; kas tādu uzcēlis ap sevi, tas šajā dzīves aplenkumā būs drošībā un izturēs, jo viņš izmanto paša spēkus, paša ieročus. (28) Še gribu tev atstāstīt kādu mūsu Poseidonija[19] izteikumu: «Tu nedrīksti domāt, ka likteņa ieroči tev jel kad sniegs drošību: cīnies ar saviem! Liktenis pret sevi nevienu neapbruņo. Tāpēc, apbruņoti pret ienaidniekiem, esam neaizsargāti pret likteni.» (29) Aleksandrs gan postīja persiešu, hirkānu[20], indiešu un citu tautu zemes, cik vien tās plešas Austrumos līdz pat Okeānam, un piespieda viņus bēgt, bet, te vienu draugu nogalinājis, te citu zaudējis, gulēja tumsā, vienā gadījumā vaimanādams par savu noziegumu, otrā — par savu zaudējumu. Tik daudzu valdnieku un tautu uzvarētājs ļāvās dusmām un skumjām; viņš bija nonācis tiktāl, ka savai varai vieglāk pakļāva visu pārējo nekā savas kaislības.

(30) Ai, cik lielu maldu gūstā ir cilvēki, kas kāro savus valdījumus izplest pāri jūrām un uzskata sevi par bezgala laimīgiem, ja viņi ar ieroču spēku ieņēmuši daudz provinču un vecajām pievieno jaunas, nezinādami, kas ir īsteni liela, dievu varenībai līdzīga valdīšana: valdīt pār sevi — lūk, augstākā vara! (31) Lai mani pamāca, cik svēts ir taisnīgums, kam rūp cita labums un kas sev nepieprasa neko citu kā vien to, lai to liktu lietā. Lai tam sveša ir godkāre un slava, un lai tas ir apmierināts pats ar sevi. Pirmām kārtām lai ikviens ir pārliecināts: man jābūt taisnīgam bez atlīdzības. Nē, tas ir par maz! Lai viņš vēl ir pārliecināts arī par šo: lai man sagādā prieku šo lielisko tikumu likt lietā no laba prāta; lai visas manas domas būtu iespējami tālu no pašlabuma. Neskaties, kāda tev tiks balva par taisnīgu rīcību: par netaisnīgu tiek lielāka. (32) Un vēl iegaumē, ko nesen sacīju: nav svarīgi, cik daudzi zina par tavu taisnīgumu. Kas vēlas, lai viņa tikums kļūtu zināms, tas pūlas nevis tikuma, bet slavas labad. Tu nevēlies būt taisnīgs bez slavas? Bet tev, nudien, ne reizi vien nāksies būt taisnīgam, izpelnoties negodu. Un tad, ja būsi gudrs, tevi priecēs ar labiem darbiem iemantota nelāga slava. Paliec sveiks!

[1] Stoiķu.
[2] Grieķu ceļojošam filozofam. *Pallijs* — grieķu apmetnis.
[3] Filozofus.
[4] *animus* (dvēsele) — *animal* (dzīva būtne, dzīvnieks).
[5] *impetus.*
[6] *substantia.*
[7] Hērakla nogalinātajai Lernes *hidrai* bija deviņas galvas.
[8] *Himaira* '— ugunsvēmējs neradījums, kura priekšējā daļa bija lauva, vidējā — kaza, pēdējā — čūska.
[9] Oponenti.
[10] T. i., kad būšu sev to pateicis un savu domu apstiprinājis.
[11] Filozofiem.
[12] Stoiķi identificēja dievus ar Visumu, kuru viņi iedomājās apaļu.
[13] *Kleants* — sk. 6, 4. piez.; *Hrīsips* — sk. 9, 11. piez.
[14] *spiritus.*
[15] *Pamatspēks* (*principale*) — pēc stoiķu mācības, saprātīgais un tāpēc augstākais princips, kas ir viens no cilvēka dvēseles sastāvdaļām.
[16] Vergilija «Eneīdas» pirmās vārsmas sākums, atdzejojis A. Ģiezens.
[17] Šī vārsma ir (nepilnīgi citēts) heksametrs, kas sastāv no sešām pēdām.
[18] *Cēcilijs* Statijs (miris ap 168 pr. Kr.) — komēdiju rakstnieks.
[19] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez.
[20] *Hirkāni* — ciltis dienvidaustrumos no Hirkānijas (Kaspijas) jūras.

114. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu vaicā, kāpēc zināmos laikos parādījies sabojāts izteiksmes veids un kā cilvēku prātos radusies tieksme uz zināmiem stilistiskiem trūkumiem, tā ka brīžiem pārsvarā bijusi uzpūsta izteiksme, brīžiem saraustīta vai stiepta kā ārija? Kāpēc reizēm patikušas drosmīgas domas, kas pārsniedz ticamību, reizēm — aprautas, mīklainas prātulas, kurās ir vairāk uzminama nekā saklausāma? Kāpēc bijis tāds laiks, kad bez mēra izjūtas izmantotas metaforas? Iemesls ir tas, ko vari bieži dzirdēt un kas grieķiem kļuvis par parunu: «Cilvēku runa ir tāda, kāda ir viņu dzīve.» (2) Kā atsevišķa cilvēka rīcība ir līdzīga viņa runai, tā runas veids dažkārt atspoguļo[1] sabiedrības morālo stāju — kad valstī iedragāta kārtība un tā ir baudu gūstā. Par sabiedrības greznumkāri liecina izlaidība valodā — ja tā nepiemīt tikai vienam vai otram, bet ir vispāratzīta un pieņemta. (3) Prāts nevar būt vienas krāsas, dvēsele — citas. Ja dvēsele ir vesela, ja tā ir līdzsvarota, nopietna, savaldīga, arī prāts ir nosvērts un skaidrs; ja tā ir samaitāta, tas skar arī prātu. Vai neredzi: ja dvēsele gurdena, cilvēks kūtri kustas, tikko velk kājas; ja tā ir izlutināta, mīkstčaulība jau parādās pašā gaitā; ja tā ir sparīga un drosmīga, gaita kļūst straujāka; ja tā trako vai — tas ir trakošanai līdzīgi — ir dusmu pārņemta, ķermeņa kustības kļūst neapvaldītas un cilvēks vairs neiet, bet nesas? Un vai, tavuprāt, tas jo lielākā mērā nenotiek ar prātu, kas visā pilnībā saliedēts ar dvēseli, ir dvēseles radīts, klausa tai, saņem no tās savu likumu? (4) Kā dzīvojis Mecenāts[2], ir pārāk labi zināms, lai par to šeit būtu jāstāsta: kā viņš staigājis, cik bijis izlutināts, cik ļoti gribējis tikt ievērots, kā vispār nav vēlējies slēpt savus trūkumus. Un vai viņš valodā nav bijis tikpat paviršs, cik nolaidīgs apģērbā? Vai viņa runa neduras acīs tāpat kā viņa dzīves veids, viņa pavadoņi, viņa māja, viņa sieva? Viņš būtu bijis diža gara cilvēks, ja uz to būtu tiecies pa taisnāku ceļu, ja nebūtu vairījies no saprotamības, izplūdis arī valodā. Tu sastapsi iereibuša cilvēka daiļrunību — tumsā vīstītu, saraustītu, neiegrožotu. Mecenāts, «Par manu dzīves veidu».[3] (5) Kas var būt vēl neglītāk par šo?

«Raugi, kā viņi upē gar lapkokiem rotātiem krastiem izvago gultni laivām un, pārvarot sēkļus, dārzus atpakaļ raida.[4]»

Vai par to, ja kāds «lūpām sievietes kruzules kā balodis glāsta un elsot sāk, līdzīgi tam, kā gurušiem skaustiem trakot sāk meža valdnieki.[5]»

«Nelabojamais bars mielastos izvanda mājas, tās pārmeklē, tukšojot krūkas, un savās cerībās pieprasa nāvi.»[6]

«Geniju, kas savus svētkus tikko mana .. Tievas sveces dakts, grabošas dzirnas. Pavardu pušķo māte un sieva.»[7]

(6) Vai, to lasot, tev nenāks uzreiz prātā, ka tas ir tas pats vīrs, kas pa pilsētu vienmēr staigāja ar neapjoztu tuniku[8] (pat tad, kad viņš aizstāja ķeizaru tā prombūtnes laikā, viņš izsniedza paroli neapjozts)[9]? Tas pats, kas gan tiesā, gan runātāju tribīnē, gan jebkurā publiskā sanāksmē parādījās, galvu ievīstījis pallijā[10], neapsegtas atstājot abas ausis, tāpat kā bagātnieka izbēgušie vergi mīmos? Tas pats, kuram, kad pilsoņu karš plosījās visniknāk un baiļu pārņemtajā pilsētā visi bija apbruņojušies, par pavadoņiem ielās bija divi einuhi, kas tomēr bija lielākā mērā vīrieši nekā viņš pats? Tas pats, kas precējies

tūkstošreiz, kaut gan tam bija tikai viena vienīga sieva?[11] (7) Šie vārdi, kas ir tik patvaļīgi savienoti, tik nevīžīgi pasviesti un izkārtoti pretēji visu cilvēku paradumam, liecina par viņa raksturu, kas ir tikpat neparasts, ačgārns un dīvains. Vislielāko uzslavu guva viņa lēnprātība: viņš neķērās pie zobena, atturējās no asinsizliešanas un savu varu pauda vienīgi uzvedības valībā. Taču viņš pats sabojāja šo slavu ar savu briesmīgi samāksloto valodu, jo no tās kļūst redzams, ka viņš bijis izlutis, nevis lēnīgs. (8) To padarīs ikvienam acīm redzamu šī teikumu līčloču uzbūve, samudžinātā vārdu kārta, bieži vien nozīmīgās domas, kas tomēr zaudē savu spēku, iekam vēl izteiktas līdz galam. Pārāk lielā laime viņam bija sagrozījusi galvu. Tā reizēm mēdz būt paša cilvēka, reizēm — laika vaina.

(9) Kad labklājība visapkārt izvēršas greznībā, vispirms sāk rūpīgāk kopt ķermeni, tad uzmanību pievērš iedzīvei; pēc tam veltī rūpes pašām mājām, lai tās kļūtu tikpat plašas kā lauku īpašumi, lai sienās mirdzētu no aizjūras zemēm atvests marmors, jumta segums laistītos zeltā un grīdu spožums atbilstu kasešu griestiem. Tad gaumes smalkumu pārnes uz mielastiem, kur pūlas izcelties ar jauninājumiem un pārmaiņām ierastajā kārtībā, ceļot galdā vispirms to, ar ko mēdz mielastu noslēgt, un promgājējiem pasniedzot ēdienu, ar kādu agrāk cienāja tikko ieradušos viesus. (10) Kad dvēsele pieradusi just nepatiku pret vispārpieņemto un parastais tai šķiet prasts, tā meklē arī valodā ko jaunu — gan ceļ atkal gaismā un ievieš vecus, aizmirstus vārdus, gan izdomā un atvasina jaunus, gan uzskata par valodas izdaiļojumu drosmīgas un biežas metaforas, kādas pēdējā laikā aizvien vairāk sastopamas. (11) Ir cilvēki, kas apcērp savas domas un cer uz atzinību, ja jēga paliks karājamies gaisā un klausītājiem tikai ļaus to nojaust. Ir cilvēki, kas tās aiztur un stiepj garumā. Bet ir arī tādi, kas ne vien pienāk trūkumam cieši klāt (tas neizbēgami notiek ar katru, kas mēģina ko lielu), bet arī mīl šo trūkumu. Tad nu visur, kur vērosi, ka patīk sabojāta valoda, vari nešaubīties, ka sašķobījušies arī tikumi. Tāpat kā izšķērdība mielastos un apģērbā ir slimas sabiedrības pazīmes, tā arī valodas valības, ja tās ir biežas, norāda uz to dvēseļu pagrimumu, no kurām nāk šāda runa. (12) Tiesa, tev nav jābrīnās, ka samaitātu valodu atzinīgi uzņem ne tikai vienkāršākie klausītāji, bet arī izglītotāku cilvēku pulks, jo viņi atšķiras vienīgi apģērbā, nevis spriedumos. Vairāk gan vari brīnīties par to, ka cildina ne vien kļūdainu valodu, bet arī pašas kļūdas. Pirmais noticis vienmēr: bez atlaidēm vēl nav paticis neviens dižgars. Nosauc man jebkuru vīru ar izcilu vārdu, un es tev pateikšu, ko viņa laikmets viņam piedevis un ko tas tīšām nav ievērojis. Minēšu tev daudzus, kam trūkumi nav kaitējuši, arī dažus, kam tie pat nākuši par labu. Minēšu, saku es, ļoti slavenus vīrus — tādus, kurus pieskaita pie pasaules brīnumiem un kurus, ja viņos ko labotu, iznīcinātu: viņu trūkumi tik cieši saistīti ar viņu labajām īpašībām, ka aizrautu tās sev līdzi.[12] (13) Turklāt izteiksmei nav noteiktu likumu: to maina sabiedrības ieradumi, kas nekad nestāv ilgi uz vietas. Daudzi meklē vārdus citos laikmetos, runā Divpadsmit tabulu likumu[13] valodā. Grakhs, Krass un Kūrions viņiem ir pārāk izsmalcināti un moderni, un viņi atgriežas pie Apija un Korunkānija.[14] Citi turpretim, vēlēdamies tikai nodrāzto, ikdienišķo, ieslīgst vulgārumā. (14) Kā viens, tā otrs ir aplam, tiesa, atšķirīgā veidā, tāpat kā vēlme lietot vienīgi spilgtus, skanīgus un dzejiskus vārdus, vairoties no vajadzīgajiem un vispārlietotajiem. Manuprāt, grēko abi: viens greznojas vairāk, nekā klājas, otrs ir nevērīgāks pret sevi, nekā klājas. Viens izplūkā sev matus no kājām, otrs neizplūkā pat padusēs. (15) Pievērsīsimies stilam. Kādos tik veidos šai ziņā tiek grēkots! Dažiem pa prātam ir aprauts un skarbs stils. Ja kādā vietā parādījies mierīgāks plūdums, viņi to tīšuprāt izjauc, negrib atstāt nevienu pāreju bez negluduma.

Stilu, kas griež ausīs ar savu nelīdzenumu, viņi uzskata par vīrišķīgu, spēcīgu. Citiem vispār vairs nav stila, bet ir melodija — tik glaimīgi, tik maigi plūst viņiem valoda. (16) Un ko lai saku par tādu stilu, kad vārdi tiek novilcināti un, ilgi gaidīti, tik tikko atkal parādās pašās beigās? Un ko par tādu, kāds ir Ciceronam, — kas rit lēnām kā pa lēzenu nogāzi[15] un liegi kavējas, un atbilstoši viņa ieradumam seko savai manierei un savam ritmam[16]? Trūkums domu izklāstā var parādīties ne vien tad, kad tās ir vai nu nenozīmīgas, vai bērnišķīgas, vai bezkaunīgas un pārdrošākas, nekā to pieļauj pieklājības jūtas, bet arī tad, kad tās ir puķainas, pārāk salkanas un patukšas un paliek bez jebkādas iedarbības, ir tikai skaņa. (17) Šos trūkumus ievieš kāds viens, kuram attiecīgajā laikā ir noteicēja loma daiļrunā; pārējie tos atdarina un nodod cits citam tālāk. Tā Sallustija[17] ziedu laikā līdz galam neizteiktas domas, pēkšņi aprautas runas, tumšs īsums tika vērtēts kā valodas izdaiļojums. Lūcijs Arruntijs[18], reta krietnuma vīrs, kas sarakstījis pūniešu karu vēsturi, bija sallustietis un tiecās uz viņa manieri. Sallustijs saka: «Karaspēku viņš uztaisīja ar sudrabu,»[19] — tas ir, savāca to ar naudu. Tas iepatikās Arruntijam, un viņš to sāka lietot ik lappusē. Kādā vietā viņš saka: «Viņi uztaisīja mūsējiem bēgšanu,»[20] — citā: «Hierons, sirakūziešu valdnieks, uztaisīja karu,»[21] — vēl citā: «Saņemtā ziņa pataisīja[22] to, ka panhormitānieši padevās romiešiem.» (18) Gribēju tev dot tikai nobaudīt: viņam visa grāmata ir pilna ar tamlīdzīgiem teicieniem. Ko Sallustijs lietojis tikai retumis, to viņš izmantoja bieži, gandrīz nepārtraukti, un tas nav bez pamata: Sallustijam šādi teicieni nāca prātā nejauši, Arruntijs tos meklēja. (19) Redzi, kas iznāk, ja trūkums kādam kalpo par paraugu. Sallustijs teica: «Ūdeņiem kļūstot ziemīgiem.» Arruntijs «Pūniešu karu» pirmajā grāmatā saka: «Laiks pēkšņi kļuva ziemīgs.» Citā vietā, gribēdams pateikt, ka gads bijis auksts, viņš saka: «Viss gads bija ziemīgs.» Vēl citā vietā: «No turienes viņš nosūtīja, ziemeļu vējam kļūstot ziemīgam, sešdesmit kravas kuģu bez kravas, neskaitot kareivjus un nepieciešamos jūrniekus.»[23] Viņš nerimstas visur, kur pagadās, iebāzt šo vārdu. Kādā vietā Sallustijs saka: «Pilsoņkara laikā viņš tiecās pēc tā, lai reputācijas[24] viņu teiktu kā taisnīgu un krietnu vīru.»[25] Arruntijs nevarēja nociesties un tūdaļ pirmajā grāmatā rakstīja, ka Rēgulam bijušas ievērojamas reputācijas.

(20) Šādi un tamlīdzīgi trūkumi, kuriem pamatā ir atdarināšana, vēl neliecina ne par greznumkāri, ne par samaitātu dvēseli, jo tam, pēc kā var spriest par kāda cilvēka afektiem, jāpiemīt tikai viņam, jārodas no viņa paša: dusmās ātra cilvēka valoda ir dusmīga, viegli uzbudināma cilvēka — satraukta, izlutuša — maiga un gluda. (21) Cik daudzus redzi tādus, kuri pavisam vai daļēji izplūkā sev bārdu, kuri rūpīgi noskuj vai nokasa lūpas, bet atstāj un audzē matus citur, kuri valkā kliedzošas krāsas apmetni vai caurspīdīgu togu, kuri negrib darīt neko, kas paliktu cilvēku acīm nepamanīts; viņi kaitina tos, lai sev pievērstu uzmanību, un pat vēlas tikt pulgoti, lai tikai ievēro viņus. Tāda valoda ir Mecenātam un visiem pārējiem, kas kļūdās nevis nejauši, bet apzināti, no brīva prāta. (22) Tam pamatā ir nopietna dvēseles kaite: kā, baudot vīnu, mēle sāk mežģīties tikai tad, kad prāts vairs neiztur smagumu un atkāpjas vai zūd, tā arī šāds runas skurbums[26] (vai tad tas ir kas cits?) nevienu neapgrūtina, kamēr nesagrīļojas dvēsele. Tāpēc tā jāārstē: no tās nāk mūsu domas, no tās — mūsu vārdi, no tās — mūsu stāja, mūsu vaibsti, mūsu gaita. Kad dvēsele ir vesela un stipra, arī valoda ir spēcīga, drosmīga, vīrišķīga; ja dvēsele sabrūk, tā kritienā aizrauj sev līdzi visu pārējo.

(23) Ja tikai ķēniņš ir dzīvs, it visi vienprātis dzīvo.
Zaudējot viņu, irst draudzības saites..[27]

Mūsu valdniece ir dvēsele; kamēr tā neskarta, arī viss pārējais pilda savu pienākumu, klausa un ir pakļāvīgs; tiklīdz tā nedaudz saļogās, viss kļūst nedrošs. Bet, tai ļaujoties baudai, novīst arī tās prasmes un darbīgums un viss, pie kā tā ķersies, tiks darīts gļēvi un kūtri. (24) Ja jau esmu izmantojis šo salīdzinājumu, tad arī palikšu pie tā. Mūsu dvēsele ir te valdniece, te tirāne: valdniece — kad tā tiecas pēc tikumiskā, rūpējas par tai uzticētā ķermeņa veselību un nepavēl tam neko apkaunojošu, neko netīru; bet, kad dvēsele nevalda pār sevi, ir alkatīga un izlutināta, tā iegūst lāsta cienīgo, neglīto vārdu un kļūst par tirāni. Tad to sagrābj nevaldāmas kaislības un nedod tai miera, un sākumā jūt prieku, kā to mēdz darīt pūlis, kas, veltīgi piesātinājies kaitīgā sadalē, vēl ņemas aptaustīt, ko nespēj norīt. (25) Bet, kad slimība aizvien vairāk un vairāk iedragājusi spēkus un baudas pārņēmušas savā varā dzīslas un smadzenes, tad cilvēks jau ir priecīgs, vērojot to, kam viņš pārmērīgās alkatības dēļ pats kļuvis nederīgs; paša baudas viņam aizstāj citu cilvēku izpriecas, kurām viņš ir palīgs un liecinieks, jo ar savām pārmērībām pats sev atņēmis šīs iespējas. Viņa prieks par visu patīkamo, kas viņam ir pārpilnībā, ir mazāks nekā sarūgtinājums, ka nevar visu sagādāto izlaist caur rīkli un vēderu, ka nevar izvalstīties ar visu izlaidīgo jaunekļu un sieviešu varzu; viņš skumst, ka liela daļa laimes viņam iet secen tāpēc, ka viņa miesa tik maz spēj. (26) Vai tas nav ārprāts, mans Lucīlij? Neviens no mums nepadomā par to, ka viņš mirstīgs, nepadomā, ka ir vājš, pat nepadomā, ka viņš ir tikai viens. Paskaties mūsu virtuves un pavārus, kuri skraida šurpu turpu starp tik daudziem pavardiem: vai tev liekas ticami, ka ar šādu troksni gatavo ēdienu tikai vienam vienīgam vēderam? Paskaties mūsu vecu vīnu pagrabus un noliktavas ar daudzu paaudžu ražu: vai tev liekas ticami, ka tik daudzu konsulu laikā tik daudzos apvidos darinātie vīni tiek glabāti tikai vienam vienīgam vēderam? Paskaties, cik daudzās vietās tiek apvērsta zeme, cik daudz tūkstošu zemkopju ar vai rok: vai tev liekas ticami, ka tas ir tikai viens vienīgs vēders, kuram tiek sēts gan Sicīlijā, gan Āfrikā?

(27) Mēs būsim veseli un mēreni savās vēlmēs, ja katrs apzināsies, ka viņš ir viens, un reizē izmērīs savu augumu, un tad sapratīs, cik maz spēj uzņemt un cik īsam laikam. Taču nekas nesekmēs tavu mērenību visās jomās tik ļoti kā biežas pārdomas par to, cik īss un turklāt cik nedrošs ir mūžs. Lai arī ko darīdams, domā par nāvi! Paliec sveiks!

[1] *imitatur* — burtiski: atdarina.

[2] *Mecenāts* — sk. 19, 6. piez.

[3] Seko fragmenti no Mecenāta sacerējuma ar šo nosaukumu.

[4] *Atpakaļ raida* — t. i., atstāj aiz sevis. Tulkojumā atveidots oriģināla *remittunt.*

[5] Brieži riesta laikā.

[6] Runa ir par nepacietīgiem mantojuma tīkotājiem.

[7] Cilvēka dzimšanas dienu uzskatīja par viņa genija (sk. 12, 1. piez.) svētkiem. Te acīmredzot ir runa par skopi svinētu dzimšanas dienu.

[8] *Tunika* ir mājās valkāts apakštērps, virs kura vīrieši nēsāja togu, sievietes — stolu.

[9] Augusts divas reizes, 36. un 31. gadā pr. Kr., atstāja Mecenātu par savu vietnieku. Viņa pienākumos ietilpa arī paroles izsniegšana ik vakaru pirms nakts sardžu izvades.

[10] *Pallijs* — sk. 113, 2. piez.

[11] Mecenāts no savas sievas vairākkārt šķīrās, tad atkal apprecēja viņu.

[12] T. i., novēršot trūkumus, iznīcinātu arī pozitīvo.

[13] Pirmie rakstos fiksētie Romas likumi (451.—450. g. pr. Kr.).

[14] Tiberijs Sempronijs *Grakhs* (168—133), vecākais no brāļiem Grakhiem, tautas tribūniem, bija teicams runātājs. Lūcijs Licinijs *Krass* (140—91) — romiešu izcilākais orators pirms Ci-

cerona, viņa skolotājs. Gājs Skrībonijs *Kūrions* — laikam domāts vecākais no vairākiem slaveniem tāda paša vārda oratoriem (prētors 122. g. pr. Kr.). *Apiju* Klaudiju Aklo (konsuls 307. un 296. g., diktators starp 292. un 285. g.) un juristu Tiberiju *Korunkāniju* (konsuls 280. g.) min Cicerons («Bruts», 55), atzīmēdams, ka viņi, domājams, bijuši daiļrunīgi.

[15] *Kā pa lēzenu nogāzi* — oriģinālā viens vārds: *devexa.* Sal. 100, 7.

[16] *pedem(que).* Runa ir par prozas ritmu.

[17] *Sallustijs* — sk. 60, 2. piez.

[18] *Lūcijs Arruntijs* — Augusta laika vēsturnieks.

[19] No nesaglabājušās «Vēstures».

[20] Burtisks tulkojums (= piespieda mūsējos bēgt). Oriģinālā: *fugam nostris fecerunt.* Šo izteicienu lieto arī Līvijs.

[21] *bellum fecerunt*; to lieto arī Cēzars un Cicerons.

[22] Oriģinālā tas pats *fecere* (= *fecerunt*).

[23] Oriģinālā visos piemēros ir verbs *hiemare.*

[24] *famae* (tāpat nākamajā piemērā). Lietvārda *fama* daudzskaitļa lietojums ir neparasts. To varētu vērtēt kā arhaismu (tas, piemēram, sastopams Plauta komēdijās).

[25] No nesaglabājušās «Vēstures».

[26] Sal. iepriekš (4): «Tu sastapsi iereibuša cilvēka daiļrunību.»

[27] Vergilijs, «Georgikas», IV, 212—213, atdzejojis A. Ģiezens.

115. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Nevēlos, mans Lucīlij, lai tu pārmērīgi raizētos par vārdiem un stilu: man ir kas svarīgāks, par ko tev rūpēties. Vaicā sev, ko, nevis kā tev rakstīt, un dari to, nevis lai rakstītu, bet lai padomātu un to, ko tu domā, labāk apgūtu un tam it kā uzspiestu savu zīmogu. (2) Ja kāda cilvēka valoda tev liksies rūpīgi nogludināta, tad, zini, arī viņa dvēsele ir pārlieku nodarbināta ar sīkumiem.

Ievērojams cilvēks runā brīvāk un drošāk: lai arī ko viņš teiktu, te būs vairāk pašpaļāvības nekā rūpīguma. Tu pazīsti daudz jaunu cilvēku ar koptiem matiem un bārdu — viņi ir kā tikko no lādītes izņemti; negaidi no viņiem nekā spēcīga, nekā pamatīga. Runa ir dvēseles tērps: ja valoda ir safrizēta, izkrāsota un ar mākslu kopta, tas rāda, ka arī dvēsele nav īsta un tajā ir kas aizlauzts. Gluda valoda nerotā vīrieti. (3) Ja mums būtu ļauts ielūkoties krietna vīra dvēselē, kādu skaistumu, kādu svētumu, kādu dižu, mierpilnu mirdzu mēs tad ieraudzītu; kā te spīdētu gan taisnīgums, gan drošsirdība, gan mēra izjūta, gan prātīgums![1] Kādu spožumu tai dāvātu vēl pieticība, savaldība, iecietība un dāsnums, laipnums un (kas gan tam ticētu?) cilvēkā tik reti sastopams labums — cilvēcīgums! Tad vēl tālredzība un gaumes smalkums, un augstsirdība, viscēlākā no visām īpašībām, — kā tie, ai, labie dievi, vairotu tās skaistumu, cik lielu svaru un nozīmīgumu vēl piešķirtu tai! Cik tā būtu iespaidīga un reizē pievilcīga! Nebūtu neviena, kas, sacīdams, ka tā pelna mīlestību, vienlaikus neteiktu, ka tā arī ir dziļas godbijības cienīga. (4) Ja kāds ieraudzītu tādu būtni vaigā, dižāku un spožāku par ikvienu, kādu viņš radis skatīt cilvēku vidū, — vai viņš tad neapstātos un nesastingtu, it kā sastapis dievību, un nelūgtos klusītēm, lai viņam tiktu piedots, ka to ir redzējis? Un vai viņš tad, laipnā vaiga

mudināts, nepieietu tuvāk klāt un, nometies uz ceļiem, nepielūgtu to, ilgi nevērotu stāvu, kas augstu paceltos viņa priekšā, pārsniedzot augumā jebkuru citu, ko mēdzam redzēt mūsu vidū, un neielūkotos laipnajās, tomēr dzīvā ugunī mirdzošajās acīs, un, beidzot, bijīgi un dziļā izbrīnā neiesauktos mūsu Vergilija vārdiem?

(5) Jaunava, saki — kā dēvēt man tevi? Nav mirstīgā sejai
Līdzīgs tavs skats, nav tev cilvēka balss..
Žēlīga esi, lai kas tu šeit būtu, un remdini bēdas.[2]

Un viņa atnāks un palīdzēs mums, ja gribēsim viņai parādīt godu. Bet godu viņai parāda nevis ar kautu vēršu taukajām miesām, nedz ar pakarinātu[3] zeltu un sudrabu, nedz ar dāvinājumiem svētnīcas mantnīcai, bet ar bijīgu un taisnīgu prātu. (6) Katrs, apgalvoju, iedegtos mīlestībā pret viņu, ja būtu lemts viņu redzēt; taču tagad tam stāv ceļā daudz šķēršļu un mūsu skatienu vai nu apžilbina pārāk liels spožums, vai kavē tumsa. Bet, ja mēs, tāpat kā mēdzam ar zināmām zālēm iztīrīt acis un asināt redzi, gribētu attīrīt no traucēkļiem dvēseles redzi, tad saskatītu arī miesas slēpto tikumu, pat ja ceļā stāvētu nabadzība, zema kārta vai pulgas. (7) Mēs ieraudzītu, atkārtoju, šo skaistumu, kaut vai netīrumu klātu. Savukārt mēs līdzīgā veidā saskatītu nelaimīgas dvēseles ļaunestību un netīrību, kaut arī to kavētu spožu bagātību mirdzums ap to un vērotāju žilbinātu gan goda amatu, gan lielas varas viltus gaisma. (8) Tad mēs spētu saprast, cik nicināms ir tas, ko apbrīnojam, taisni kā bērni, kam dārga ikviena rotaļlieta: par grašiem nopirktas krelles viņiem ir mīļākas nekā vecāki un brāļi. «Kāda tad ir atšķirība starp mums un viņiem,» saka Aristons[4], «ja vien tā, ka zaudējam vai prātu gleznu un skulptūru dēļ un mūsu muļķība izmaksā dārgāk?» Viņus iepriecina krastā atrasti gludi, raibi akmentiņi, mūs — no Ēģiptes smiltājiem vai Āfrikas tuksnešiem atvestas milzīgas lāsmotas kolonnas, kas balsta portiku vai bezmaz veselai tautai pietiekamu ēdamzāli. (9) Mēs apbrīnojam ar plānām marmorplāksnēm noklātas sienas un, zinādami, kas aiz tām slēpjas, apmānām savas acis. Un vai, apzeltīdami jumtus, nepriecājamies par meliem? Mēs taču zinām, ka šis zelts slēpj neglītus koka dēļus. Un ne tikai sienas un griesti vien noklāti ar plānu rotājumu: visiem, kurus redzi staigājam lepnu gaitu, laime pārklāta ar lapiņu zeltu. Ielūkojies, un tu redzēsi, cik daudz ļauna ir aiz šīs plānās cienīguma kārtas.

(10) Kopš tas, kas nodarbina tik daudz amatpersonu, tik daudz tiesnešu un pats rada gan amatpersonas, gan tiesnešus, — nauda — ir cieņā, nekam vairs īstas cieņas nav. Kļūdami pārmaiņus par pircējiem un pērkamiem, vaicājam nevis pēc lietu īpašībām, bet pēc cenas: par maksu esam godīgi, par maksu — negodīgi. Mēs turamies pie tikumiskā, kamēr tas paver kādas cerības, būdami gatavi pāriet pretējā pusē, ja ļaundarības sola vairāk. (11) Apbrīnot zeltu un sudrabu mums iemācījuši vecāki, un maigā vecumā iedvestā alkatība, iegūlusi jo dziļi, augusi līdz ar mums. Arī visa tauta, citos jautājumos nesaskanīga, šai ziņā ir vienprātīga: to augstu vērtē, to novēl savējiem, to ziedo dieviem, kad grib viņiem izdabāt, it kā tā būtu cilvēku dižākā manta. Tiktāl nu esam ar saviem tikumiem, ka nabadzība kļuvusi par lāstu un kaunu, ko bagātie nicina, nabagie ienīst.

(12) Un tad arī vēl nāk dzejnieki ar savām vārsmām, kas uzkurina mūsu kaislības un bagātību cildina kā vienīgo dzīves rotu un skaistumu. Viņiem liekas, ka nemirstīgajiem dieviem nav nekā labāka, ne pašiem, ne citiem ko dāvāt.

(13) Augstu uz kolonnām staltām tur Saules mājoklis slējās,
Spožā mirdzēdams zeltā.[5]

Paskaties uz Saules dieva ratiem:

Ass bij no zelta, no zelta bij dīsele, tāpat no zelta
Loki, kas riteņiem apkārt, un sudrabā mirdzēja spieķi.[6]

Un arī laikmetu, kuru grib iztēlot par pašu labāko, sauc par Zelta laikmetu. (14) Arī grieķu traģiķu vidū netrūkst tādu, kas nevainību, dvēseles veselību un labo slavu apmaina pret peļņu.

Ja vien es bagāts, lai tik sauc par nelieti..
«Vai bagāts?» visi vaicā un neviens — «vai krietns?»..
«Kur dabūji un kā?» — to neprasa, vien — «cik?».
Ikviens pēc tā, cik viņam makā, vērtēts tiek..
Vai ir tāds īpašums, kas apkauno? — Nē, nav!
Ja bagāts — dzīvot tīk, ja nabags — labāk mirt..
Mirst jauki tas, kas mirdams vēl ko nopelna..[7]

Tu, nauda, dižais labums cilvēkdzimumam!
Ne mātes gaišais prieks par mīļo bērniņu,
Ne tēva svētās rūpes nav tik vērtīgas.
Ja Venerai tāds zelta mirdzums vaigā jauks,
Nav brīnums tad, ka viņa visus cilvēkus
Un nemirstīgos dievus mīlā kvēlina.[8]

(15) Kad atskanēja šīs pēdējās vārsmas Euripīda traģēdijā, visi skatītāji kā viens uzlēca kājās, lai pārtrauktu izrādi un padzītu aktieri, bet viņu priekšā izskrēja pats Euripīds un lūdza pagaidīt un noskatīties, kādu galu ņems zelta dievinātājs; šajā drāmā Bellerofonts[9] saņēma atmaksu, kādu pieredz ikviens savējā[10]. (16) Mantkāre nekad nepaliek nesodīta, kaut gan tā jau pati ir pietiekams sods. Cik asaru, cik pūļu tā prasa! Cik tā ir nožēlojama ar to, ko kāro, cik nožēlojama ar to, ko iegūst! Iedomājies vēl ikdienas rūpes, kas plosa katru atbilstoši viņa īpašuma apjomam. Iegūta manta sagādā lielākas mokas nekā tās iegūšana. Kā vaimanā par zaudējumiem, kas reizēm ir lieli un šķiet vēl lielāki! Un, beidzot: kaut arī liktenis šiem cilvēkiem neko neatņem, tomēr viss, ko viņi neiegūst, viņiem jau ir zaudējums. (17) «Bet cilvēki tādus dēvē par laimes lutekļiem un bagātniekiem un vēlas iemantot tikpat daudz.» — Piekrītu; bet kas par to? Vai, tavuprāt, kādam klājas vēl ļaunāk nekā cilvēkam, kuru nomāc gan nelaime[11], gan nenovīdība? Kaut bagātību kārotāji apspriestos ar bagātniekiem un amatu tīkotāji — ar godkāriem vīriem, kas sasnieguši augstāko stāvokli! Viņi katrā ziņā mainītu savas vēlmes, kamēr otri[12], nopulgodami iepriekšējās, tiektos atkal pēc kā jauna. Nav neviena, kuru apmierinātu viņa laime, kaut arī tā viņam dotos rokā skriešus. Visi sūkstās par saviem nodomiem un panākumiem un vienmēr grib atkal to, ko jau ir atmetuši.

(18) Tāpēc filozofija tev dos, ko vērtēju augstāk par visu: tev nekad nenāksies just nožēlu par sevi. Pie tādas drošas laimes, ko nesatricinās nekādas vētras, tevi neaizvedīs ne veikli sakārtoti vārdi, ne liegi plūstoša runa: lai vārdi rit, kā grib, ja vien dvēsele saglabā līdzsvaru, ja vien tā ir liela un neliekas ne zinis par citu domām, ja pati sev patīk tieši tā dēļ, kā dēļ citiem nepatīk, un savus panākumus vērtē pēc savas dzīves, ja nonāk pie sprieduma, ka zina visu, ko nekāro un no kā nebaidās. Paliec sveiks!

[1] Platoniķu visvairāk iecienīti tikumi.

[2] Vergilijs, «Eneīda», I, 327—328 un 330, atdzejojis A. Ģiezens.

[3] Templī.

[4] *Aristons* — sk. 36, 3. piez.

[5] Ovidijs, «Metamorfozes», II, 1—2.

[6] Turpat, II, 107—108.

[7] Vārsmas no nezināmām grieķu traģēdijām.

[8] Vārsmas no nesaglabājušās Euripīda traģēdijas «Danaja». Par to liecina citējumi vairāku seno autoru darbos. Seneka tās, kā izriet no tālākā vēstules teksta, maldīgi piedēvē citai Euripīda traģēdijai — «Bellerofonts». *Zelta mirdzums vaigā* — sal. dieves tradicionālo apzīmējumu — «Zelta Afrodīte».

[9] *Bellerofonts* — grieķu mitoloģijas varonis un Euripīda nesaglabājušās traģēdijas titulfigūra. Nekādos avotos viņam netiek piedēvēta alkatība. Mītā un Euripīda drāmā viņš iet bojā, gribēdams ar Pēgasu, spārnoto zirgu, sasniegt debesis. Sal. arī iepriekšējo piezīmi.

[10] T. i., savā dzīves drāmā.

[11] T. i., bagātība.

[12] *Otri* — iepriekš minētie bagātnieki un godkārie vīri.

116. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Bieži ticis vaicāts, kas ir labāk: lai afekti būtu mēreni vai to vispār nebūtu? Mūsējie[1] izraida afektus, peripatētiķi cenšas tos apvaldīt. Es neredzu, kā slimības mērenība var būt svētīga, nākt par labu. Nebaidies: tev neatņemšu nekā, ko negribi sev liegt. Būšu piekāpīgs un iecietīgs pret visu, pēc kā tiecies un ko uzskati par dzīvei nepieciešamu, noderīgu vai patīkamu, vienīgi atbrīvošu tevi no tava trūkuma. Aizliegdams kārot, atļaušu tev vēlēties, tā ka tu to pašu varēsi darīt nebaidīdamies, pēc droša sprieduma un baudas izjust vēl spilgtāk. Vai neizjutīsi tās pilnīgāk, būdams to pavēlnieks, nevis vergs? (2) «Bet ir taču dabiski,» sacīsi, «ka mani moka ilgas pēc drauga. Tāpēc neliedz man tiesības uz asarām, kas līst tik pamatoti. Ir dabiski, ka ļaužu domas mani skar un nelabvēlīgās apbēdina: kāpēc gan tev neatļaut man šīs godprātīgās bailes no nelāgas slavas?» — Nav trūkuma bez aizstāvības: ikviens sākumā ir nenozīmīgs un piedodams, bet tad plešas plašumā. Ja ļausi tam rasties, vairs nepanāksi, ka tas izbeidzas. (3) Iesākumā jebkurš afekts vēl nav spēcīgs, bet tad iekvēlina pats sevi un attīstīdamies pieaug spēkā; to nelaist klāt ir vieglāk nekā izdzīt. Kurš noliegs, ka ikviens afekts izriet no kāda it kā dabiska pirmsākuma? Rūpēties par sevi mums vēlējusi daba, bet, ja tu pārāk nodosies šīm rūpēm, tas jau būs trūkums. Daba nepieciešamajam piejaukusi baudu nevis tālab, lai mēs pēc tās tiektos, bet lai tā mums padarītu tīkamāku to, bez kā nespējam dzīvot; taču, kļūstot patstāvīga, tā jau būs baudkāre. Tāpēc pretosimies afektiem, tiklīdz tie parādās, jo, kā jau teicu, ir vieglāk tos nepieņemt nekā likt aiziet. (4) «Taču atļauj,» sacīsi, «līdz zināmai robežai skumt, līdz zināmai robežai just bailes!» — Bet šis «līdz zināmai robežai» ir ļoti stiepjams un nebeidzas tur, kur gribi. Gudrajam nav bīstami, ka viņš sevi nesargā bažīgi: viņš ir savas asaras, ir savas baudas mācēs apstādināt, kad gribēs, bet mums vislabāk nemaz nedoties uz priekšu, jo ir grūti griezties atpakaļ.

(5) Smalka, manuprāt, bijusi Panaitija[2] atbilde kādam jauneklim, kas viņam jautājis, vai gudrais mīlēšot. «Kā ir ar gudro,» viņš teica, «to redzēsim; bet man un tev līdz gudrībai vēl tālu, un tāpēc nedrīkstam pieļaut, ka mūs aizrauj stipra, nevaldāma kaisle, kas atdodas otram īpašumā un pati sev nicināma. Ja otrs uzlūko mūs vēlīgi, mūs iekvēlina viņa laipnā attieksme, ja noniecina — uzbudina viņa lepnums. Vienlīdz kaitē kā viegli, tā grūti iegūstama mīla: vieglums mūs vērš par gūstekņiem, ar grūtumu cīnāmies. Tāpēc, apzinādamies savu nespēku, saglabāsim mieru: neuzticēsim savu vājo dvēseli ne vīnam, ne skaistumam, ne glaimiem, ne citiem vilinājumiem.» (6) Ko Panaitijs atbildēja uz jautājumu par mīlestību, to sacīšu par visiem afektiem. Ciktāl to spējam, atstāsim slideno vietu: pat uz sausa pamata nestāvam pārāk droši. (7) Tagad tu man iebildīsi ar parastajiem pret stoiķiem vērstajiem vārdiem: «Jūsu solījumi ir pārāk lieli, jūsu pamācības — pārāk bargas. Mēs esam vāji cilvēciņi un nevaram sev visu liegt. Mēs skumsim, bet ne pārāk; iekārosim, bet ar mēru; dusmosim, bet atkal izlīgsim.» (8) Vai tu zini, kāpēc to nespējam? — «Tāpēc, ka neticam, ka spējam.» — Nē, īstenībā ir citādi: tā kā mīlam savus trūkumus, aizstāvam tos un drīzāk attaisnojam nekā atmetam. Daba cilvēkam devusi gana spēka, ja vien to izmantojam — ja to sakopojam un visā pilnībā liekam lietā savā labā, nevis sev par ļaunu. Iemesls ir nevēlēšanās, nevarēšana — tikai ieganstš. Paliec sveiks!

[1] Stoiķi.

[2] *Panaitijs* — sk. 33, 8. piez.

117. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu sagādāsi man daudz pūļu un, pats to nezinādams, uztiepsi lielu, nepatīkamu strīdu, uzdodams tādus jautājumus, kuros nevaru runāt pretī mūsējiem, nenonākot konfliktā ar viņiem, nedz piekrist, nenonākot konfliktā ar paša sirdsapziņu. Tu jautā, vai tas, ko apgalvo stoiķi, ir taisnība: ka gudrība ir labums, būt gudram — nav. Vispirms izklāstīšu stoiķu uzskatu, tad uzdrošināšos pateikt savas domas. (2) Mūsējie uzskata, ka labums ir ķermenisks, jo labums darbojas, bet viss, kas darbojas, ir ķermenisks.[1] Labums ir noderīgs, bet tam, lai būtu noderīgs, jādarbojas, un, ja kas darbojas, tas ir ķermenisks. Gudrība, viņi saka, ir labums. Tātad viņiem tā arī jāatzīst par ķermenisku. (3) Bet būt gudram, viņuprāt, nav tas pats: tas ir kas neķermenisks un otram, tas ir, gudrībai, tikai piedeva[2]; tāpēc tas nedz darbojas, nedz ir noderīgs. — «Kā tā? Vai tad nesakām, ka būt gudram ir labums?» — Jā, sakām, bet attiecinot uz to, no kā tas atkarīgs, tas ir, uz pašu gudrību.

(4) Un nu paklausies, ko viņiem atbild citi, pirms sāku pats atkāpties no viņiem un pāriet pretējā pusē. — «Tādā kārtā,» viņi saka, «arī dzīvot laimīgi nav labums.» — Gribot negribot jāatbild, ka laimīga dzīve ir labums, dzīvot laimīgi — nav. (5) Mūsējiem arī vēl iebilst: «Jūs gribat būt gudri; tātad būt gudram ir kas kārots, bet, ja kaut kas ir kārots, tas ir labums.» — Mūsējie ir spiesti kropļot vārdus un vārdam «kārots» pielikt vienu zilbi, kuru mūsu valoda likt klāt nepieļauj. Tomēr, ja neiebildīsi, likšu to klāt.

Viņi saka: «Kārots ir labums; sakārots — tas, kas mums tiek, kad labums jau sasniegts. Tas netiek kārots kā labums, bet nāk klāt sasniegtajam labumam.»[3]

(6) Es domāju citādi un uzskatu, ka mūsējie nokāpj tiktāl tāpēc, ka viņus saista iepriekšējās vaţas[4] un viņi nevar mainīt savu formulējumu. Mēs parasti piešķiram lielu svaru cilvēku kopīgajiem spriedumiem, un, ja visi kaut kam tic, tas mums jau ir patiesības pierādījums. Piemēram, par dievu eksistenci spriežam citastarp arī pēc tā, ka priekšstats par dieviem guldīts dvēselē visiem cilvēkiem un nav nevienas tautas, kurai likums un tikums būtu tik svešs, lai neticētu kādiem dieviem. Kad pārspriežam dvēseles nemirstību, mums visai liela nozīme ir to cilvēku vienprātībai, kuri vai nu bīstas apakšzemes iemītnieku, vai pielūdz tos. Izmantošu vispārējo pārliecību: tu neatradīsi nevienu, kas neuzskatītu, ka gan gudrība, gan būt gudram ir labums. (7) Taču nerīkošos kā pieveiktie vīri[5], kas mēdz vērsties pie tautas: sākšu cīnīties paša ieročiem.

Vai tas, kas nāk pie kaut kā klāt, atrodas ārpus tā, kam nāk klāt, vai iekšpus? Ja tas atrodas iekšpusē tam, kam nāk klāt, tad tas ir tikpat ķermenisks kā tas, kam nāk klāt. Nekas taču nevar nākt klāt nepieskaroties, bet, kas pieskaras ķermenim, tas ir ķermenisks. Ja tas ir ārpusē, tad tas pēc tam, kad bija nācis klāt, atkal atdalījies;[6] kas atdalījies, tam piemīt kustība, bet, kam piemīt kustība, tas ir ķermenisks. (8) Tu ceri, ka sacīšu: skrējiens nav nekas cits kā skriet, siltums — nekas cits kā būt siltam, gaisma — nekas cits kā spīdēt; piekrītu, ka tās ir dažādas, bet ne citāda veida lietas. Ja veselība ir kas vienaldzīgs, tad arī būt veselam ir kas vienaldzīgs; ja skaistums ir kas vienaldzīgs, tad arī būt skaistam ir kas vienaldzīgs; ja taisnīgums ir labums, tāds arī ir būt taisnīgam; ja nekrietnums ir ļaunums, tāds arī ir būt nekrietnam, taisni tāpat kā, ja acu iekaisums ir ļaunums, tāds arī ir slimot ar acu iekaisumu. Tev jāzina: viens nevar eksistēt bez otra. Kam piemīt gudrība, tas ir gudrs; kas ir gudrs, tam piemīt gudrība. Nevar būt šaubu par to, ka viens ir tāds pats, kāds ir otrs, tā ka dažiem abi šķiet esam viens un tas pats. (9) Taču ko es labprāt noskaidrotu: ja viss ir vai nu ļaunums, vai labums, vai kas vienaldzīgs, tad pie kā ir pieskaitāms būt gudram? Ka tas ir labums, to viņi noliedz, un ļaunums tas nekādā ziņā nav; tātad tas ir kas neitrāls. Taču par ko neitrālu jeb vienaldzīgu saucam to, kas var tikt kā ļaunam, tā labam cilvēkam, piemēram, nauda, skaistums, dižciltība, bet gudrs būt var tikai krietns cilvēks, tātad tas nav nekas vienaldzīgs. Tomēr tas nav arī ļaunums, jo nevar tikt ļaunam cilvēkam: tātad tas ir labums. Tas, kas ir tikai labam cilvēkam, ir labums; būt gudrs var tikai labs cilvēks; tātad tas ir labums. (10) «Bet tā ir tikai piedeva gudrībai,» saka. — Tātad vai tas, ko tu dēvē «būt gudram», rada gudrību vai pieredz tās iedarbību?[7] Vai rada to vai pieredz tās iedarbību — abos gadījumos tas ir kas ķermenisks, jo gan tas, kas rodas, gan tas, kas rada, ir ķermenis, un, ja tas ir ķermenis, tad tas ir labums, jo tam trūka tikai vienas īpašības, lai būtu labums: tas bija neķermenisks.

(11) Peripatētiķi uzskata, ka gudrība un būt gudram ir viens un tas pats, jo katrā no abiem ietverts arī otrs. Vai, tavuprāt, kāds var būt gudrs, ja tam nav gudrības? Un vai, tavuprāt, kādam, kas ir gudrs, nav gudrības? (12) Senie dialektiķi ievēroja šīs atšķirības, un no viņiem šis dalījums nonācis pie stoiķiem. Paskaidrošu, kāds tas ir: viens ir tīrums, kas cits — turēt tīrumu savā īpašumā. Un kā gan citādi, ja turēt tīrumu savā īpašumā attiecas uz īpašnieku, nevis uz tīrumu? Tāpat arī viens ir gudrība, kas cits — būt gudram. Domāju, tu piekritīsi, ka tās ir dažādas lietas — tas, kas pieder, un tas, kam pieder: gudrība ir tas, kas pieder; tā pieder tam, kas ir gudrs. Gudrība ir pilnību jeb augstāko un labāko sasniedzis gars, jo tā ir dzīves māksla. Kas tas ir — būt

gudram? Nevaru teikt — «pilnību sasniedzis gars», bet «tas, kas tiek cilvēkam, kuram ir pilnību sasniedzis gars». Tātad cēls gars ir viens, būt apveltītam ar cēlu garu — kas cits.

(13) «Ir dažādas dabas ķermeņi,» saka, «piemēram: tas ir cilvēks, tas ir zirgs; tiem atbilst dvēseļu kustības, kurās ietverti izsacījumi par ķermeņiem. Tajās ir kas patstāvīgs, no ķermeņiem atšķirts. Piemēram: redzu Katonu pastaigājamies; to man rāda jutekļi, dvēsele tam tic. Tas, ko redzu, uz ko vērstas manas acis un dvēsele, ir ķermenis. Tad saku: «Katons pastaigājas» — un tas, ko tagad saku, nav ķermenis, bet zināms izsacījums par ķermeni. Šo izsacījumu citi sauc par «izteikumu»[8], citi — par «vēstījumu»[9], citi — par «teicienu»[10]. Tāpat, sacīdami «gudrība», saprotam ko ķermenisku, bet, sacīdami «viņš ir gudrs», runājam par ķermeni. Ir taču liela atšķirība, vai tu nosauc viņu pašu vai runā par viņu.» — (14) Pieņemsim šimbrīžam, ka tās ir divas dažādas lietas (jo savas domas vēl neizsaku): kas kavē, lai tas gan būtu kas cits, tomēr labums? Mazliet agrāk sacīju, ka viens esot tīrums, kas cits — turēt tīrumu savā īpašumā. Un kāpēc lai tā nebūtu? Tas, kam pieder, taču ir citādas dabas nekā tas, kas pieder; tīrums ir zeme, īpašnieks — cilvēks. Taču gadījumā, kuru te aplūkojam, abi ir vienādas dabas — gan tas, kam pieder gudrība, gan pati gudrība. (15) Bez tam tur tas, kas pieder, ir viens, tas, kam pieder, — cits; šeit īpašums un īpašnieks sakrīt. Tīrums pieder uz tiesību pamata, gudrība — pēc dabas; vienu var atsavināt un nodot citam, otrs no sava īpašnieka nešķiras. Tātad nav pamata salīdzināt tik atšķirīgas lietas. Biju sācis runāt par to, ka varētu būt divas dažādas lietas un abas tomēr būtu labumi. Piemēram, gudrība un gudrais ir divas dažādas lietas, tomēr tu piekrīti, ka abi ir labumi. Tāpat, kā nekas nekavē, lai gan gudrība, gan gudrības īpašnieks būtu labumi, arī nekas nekavē, lai labumi būtu gan gudrība, gan gudrības turēšana savā īpašumā, tas ir, būt gudram. (16) Es gribu būt gudrais tālab, lai būtu gudrs. Vai tas, bez kā nav otra labuma, nav labums? Jūs vismaz sakāt, ka gudrība, ja tā tiek dota bez izmantošanas iespējas, nav pieņemama. Bet kas tas ir — gudrības izmantošanas iespēja? Būt gudram. Tas gudrībā ir pats vērtīgākais, bez kā tā kļūst lieka. Ja spīdzināšana ir ļaunums, tad ļaunums arī ir tikt spīdzinātam, proti, tādējādi, ka, novēršot otru, pirmais vairs nebūs ļaunums. Gudrība ir pilnību sasnieguša gara stāvoklis, būt gudram — pilnību sasnieguša gara izmantojums. Un kā var nebūt labums tā izmantojums, kas bez izmantojuma nav labums? (17) Es tev jautāju — vai gudrība ir kārojama? Tu atzīsti, ka ir. Es tev jautāju — vai gudrības izmantojums ir kārojams? Tu atzīsti, ka ir, un saki, ka nepieņemsi gudrību, ja nebūs ļauts to likt lietā. Tas, kas kārojams, ir labums. Būt gudram ir gudrības izmantojums, tāpat kā teikt runu ir daiļrunības, redzēt — acu izmantojums. Tātad būt gudram ir gudrības izmantojums, bet gudrības izmantojums ir kārojams, tātad ir kārojams būt gudram, un, ja tas kārojams, tas ir labums.

(18) Jau sen nosodu sevi, ka atdarinu tos, kurus apsūdzu, un šķiežu vārdus pilnīgi skaidrā lietā. Vai tad kāds var šaubīties, ka, ja tveice ir ļaunums, arī ciest no tveices ir ļaunums? Ka, ja sals ir ļaunums, arī salt ir ļaunums? Ka, ja dzīve ir labums, arī dzīvot ir labums? Viss sacītais skar gudrību, bet neietilpst tajā, taču mums jāpaliek tās ietvaros. (19) Arī ja gribētos aizklīst mazliet tālāk, tai ir pietiekami plašas iespējas atkāpēm: lai pētām dievu dabu, zvaigznāju pirmvielas, tik dažādos zvaigžņu ceļus; vai to kustība virza mūsējo[11], vai visiem ķermeņiem un dvēselēm ierosme nāk no turienes; vai arī to, ko dēvē par nejaušo, saista noteikts likums un šīs pasaules riņķojumā nenotiek nekas negaidīts, ārpus noliktās kārtības. Lai arī tā ir atkāpe no rakstura izveides, tomēr tas viss pacilā garu un tuvina to aplūkotā dižumam. Taču tas, par ko runāju nedaudz iepriekš,

padara garu sīku un spiež to uz leju, nevis asina to, kā domājat, bet gan vārdzina. (20) Lūgšus lūdzos jūs: kālab šķiežam savas pūles, kas pienākas kam lielākam un labākam, varbūt aplamās, bet katrā ziņā — nevajadzīgās lietās? Kas man tiks no tā, ka zināšu, ka gudrība ir viens, būt gudram — kas cits? Kas man tiks no tā, ja zināšu, ka viens ir labums, bet otrs — nav?[12] Rikošos uz labu laimi; uzticēšu savu vēlmi kauliņiem[13]: lai tev tiek gudrība, man — būt gudram; abi būsim līdzīgi.

(21) Labāk papūlies man parādīt ceļu, kā lai sasniedzu šo mērķi. Pasaki man, no kā vairīties un pēc kā tiekties; ar kādiem centieniem stiprināt svārstīgo dvēseli un kā man tālu aizgaiņāt visu, kas stājas ceļā un uzbrūk, un nedod mieru; kā lai tieku galā ar nelaimju gūzmu, kā lai atvairu likstas, kas man uzvēlušās, un tās, kurās pats esmu ievēlies. Pamāci, kā lai panesu grūtumus nevaidēdams un laimi — nevaidot citiem,[14] un kā lai nevis sagaidu dzīves pēdējo, neizbēgamo dienu, bet bēgu pats projām pēc sava ieskata. (22) Nekas man nešķiet apkaunojošāk kā vēlēties nāvi. Ja gribi dzīvot, tad kālab vēlēties mirt? Ja negribi, tad kālab dieviem lūgt, ko viņi tev jau devuši, kad piedzimi? Ka tu reiz mirsi, tas ir noteikts arī pret tavu gribu; ka mirsi, kad gribēsi, tas ir tavās rokās. Pirmais ir neizbēgams, otrs — tavā ziņā.

(23) Šajās dienās izlasīju kāda patiešām daiļrunīga vīra augstākā mērā apkaunojošus ievadvārdus. «Kaut es jo drīzāk nomirtu!» viņš saka. — Neprātīgo cilvēk, tu vēlies to, kas tev pieder! — «Kaut es jo drīzāk nomirtu!» — Varbūt, tā runādams, esi sagaidījis vecumdienas: kas tad kavē tevi? Neviens tevi netur: ej prom, kā tīk, izvēlies jebkuru dabas daļu un liec tai pavērt tev izeju! Šādas ir pamatvielas, no kurām sastāv šī pasaule: ūdens, zeme, gaiss;[15] tās visas ir gan dzīvības sākotne[16], gan ceļš uz nāvi. (24) «Kaut es jo drīzāk nomirtu!» — Ko tu saproti ar šo «jo drīzāk»? Kuru dienu tam noliec? Tas var notikt ātrāk, nekā pats vēlies. Tie ir vājas dvēseles cilvēka vārdi, kurš ar šo lāstu tiecas iežēlināt: kas vēlas nāvi, tas mirt negrib. Lūdz dieviem dzīvību un veselību, bet, ja tev būs lemts mirt,[17] tad labums no nāves būs tas, ka pārstāsi to vēlēties.

(25) Ar to nodarbosimies, mans Lucīlij, ar to veidosim savu dvēseli! Lūk, kas ir gudrība, lūk, kas ir — būt gudram, nevis ar tukšiem spriedelējumiem vingrināt bezsaturīgu asprātību. Liktenis tev uzdevis tik daudz jautājumu, ko neesi vēl atrisinājis, bet tu nodarbojies ar matu skaldīšanu! Ir muļķīgi, kad saņemts signāls kaujai, vēcināt zobenu pa gaisu. Nosvied šos rotaļieročus, ir vajadzīgi ieroči izšķirīgajai cīņai! Pasaki man, kā man panākt, lai dvēseli nesatrauc ne skumjas, ne bailes, kā nokratīt slepenu iekāru nastu. Ir jārikojas! (26) «Gudrība ir labums, būt gudram — nav.» — Tā notiek, ka mūs par gudriem neatzīst un izsmej visu mūsu darbošanos, jo tā esot vērsta uz nevajadzīgām lietām. Un ko tu teiktu, ja zinātu, ka tiek arī vaicāts, vai par labumu uzskatāma nākamā gudrība? Vai var šaubīties, ka nedz klētis vēl nemana nākamo ražu, nedz bērnība pēc savām dotībām, sava spēka nenojauš nākamos jaunības gadus? Slimniekam neko nelīdz veselība nākotnē, tāpat kā skrējēju un cīkstoni nespirdzina pēc daudziem mēnešiem gaidāma atpūta. (27) Kurš nezina, ka nākamais nav labums tieši tāpēc, ka tas ir nākamais? Labums taču katrā ziņā ir noderīgs, bet noderīgs var būt tikai pašreiz esošais. Ja kas nav noderīgs, tas nav labums, ja noderīgs — tas jau eksistē. (28) Es nākotnē būšu gudrais; kad tāds kļūšu, tas būs labums, bet tikmēr vēl nav. Vispirms ir kam jābūt, tikai tad tam var būt kādība. Kā — pasaki, lūdzams, — kaut kas vēl neesošs var jau būt labums? Un kā lai tev vēl labāk pierādu, ka kaut kā nav, nekā pasakot: tas būs nākotnē. Ir taču skaidrs, ka tas, kas nāks, vēl nav atnācis. Atnāks pavasaris: zinu, ka tagad ir ziema. Atnāks vasara: zinu,

ka tagad nav vasaras. Ja kaut kas būs nākotnē, tas man ir spēcīgākais pierādījums, ka tā vēl nav. (29) Es būšu gudrs: tā ceru, bet pagaidām vēl neesmu gudrs. Ja man būtu minētais labums[18], es būtu brīvs no šā ļaunuma.[19] Es nākotnē būšu gudrs; no tā vari secināt, ka vēl neesmu gudrs. Man nevar reizē būt minētais labums un šis ļaunums. Šie divi neiet kopā; vienam un tam pašam cilvēkam nevar vienlaikus būt gan ļaunums, gan labums.

(30) Atstāsim jo ātrāk šo asprātīgo niekošanos un steigsim pie tā, kas mums var sniegt palīdzību. Neviens, kas satraukts aicina vecmāti pie meitas, kurai sākas dzemdības, nelasīs rīkojumu par spēlēm un to programmu. Neviens, kas skrien uz savu liesmu apņemto māju, nevērsies laupītājspēles[20] galdiņā, lai noskaidrotu, kā atbrīvoties iesprostotam kauliņam. (31) Bet tev, nudien, no visām pusēm pienāk daždažādas ziņas: tava māja deg, bērni ir briesmās, dzimtā pilsēta aplenkumā, tavu īpašumu izlaupa. Tam vēl nāk klāt kuģu bojāeja, zemestrīces un viss pārējais, kas mūs var biedēt: un šādos apstākļos tev pietiek laika nodarboties ar to, kas tikai priecē tavu sirdi? Tu pētī, kāda ir atšķirība starp «gudrību» un «būt gudram»? Tu sien mezglus un atraisi tos, kamēr pār tavu galvu draudīgi karājas klintsbluķis? (32) Daba nav mums tik vēlīgi un dāsni piešķīrusi laiku, ka mēs drīkstētu kaut vai daļu izniekot. Un skaties, cik daudz laika zaudē pat viscentīgākie cilvēki: kādu daļu viņiem atņem pašu un tuvinieku slimības, daļu prasa neatliekamas darīšanas, daļu — sabiedriskie pienākumi; kāda mūsu dzīves tiesa pienākas miegam. Kāda jēga velti šķiest lielāko daļu šā laika, kas ir tik īss un straujš un aizrauj mūs sev līdzi? (33) Iedomājies vēl, ka dvēsele vieglāk pierod sevi priecēt nekā dziedēt un filozofiju, kaut gan tas ir dziedēklis, pārvērš par laika kavēkli. Kāda ir atšķirība starp «gudrību» un «būt gudram», to nezinu; zinu, ka man ir vienalga, vai zinu to vai nezinu. Saki man: kad izpratīšu atšķirību starp «gudrību» un «būt gudram», vai tad es būšu gudrs? Kāpēc tad saisti mani vairāk pie vārdiem par gudrību nekā pie tās darbiem? Padari mani drosmīgāku, brīvāku no rūpēm, padari mani līdzvērtīgu liktenim, pārāku par to! Es varu būt pārāks, ja virzīšu uz šo mērķi visu, ko mācos. Paliec sveiks!

[1] Sal. 113. vēstuli.
[2] *accidens.*
[3] Tulkojumā mēģināts atdarināt oriģināla (stoiķu) vārdu ekvilibristiku — *expetendum* — *expetibile* (šis vārds, kas latiņu valodas tekstos sastopams vienīgi šajā Senekas «Vēstuļu» vietā un izjūtams kā samākslots darinājums, atdarināts ar tāpat samāksloto «sakārots»).
[4] T. i., iepriekšējais apgalvojums.
[5] Gladiatori. Sk. 37, 2.
[6] T. i., varējis pamest to, kam nācis klāt.
[7] *Pieredz tās iedarbību* — oriģinālā viens vārds: *patitur.*
[8] *effatum.*
[9] *enuntiatum.*
[10] *dictum.*
[11] T. i., norises uz Zemes.
[12] *viens.. otrs* — gudrība.. būt gudram.
[13] T. i., lozei, nejaušībai.
[14] T. i., nebūt laimīgam uz cita ciešanu rēķina.
[15] Kāpēc Seneka nemin ceturto elementu — uguni?
[16] *causae* — burtiski: cēloņi.
[17] *si mori placuit.* Iespējams arī tulkojums: ja nolemsi mirt.
[18] Ka esmu gudrs.
[19] Ka neesmu vēl gudrs.
[20] *Laupītājspēle* — sk. 106, 5. piez.

118. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tu prasi no manis, lai biežāk rakstu. Salīdzināsim mūsu kontus — un kļūs redzams, ka esi maksātnespējīgs. Mēs gan bijām vienojušies, ka rakstīsi pirmais: tev vajadzēja rakstīt, man — atbildēt. Taču nebūšu iecirtīgs: zinu, ka tev var aizdot bez riska, un tāpēc došu avansu. Es nerīkošos kā Cicerons, daiļrunīgais vīrs, kas Atikam[1] liek, «kaut arī viņam nav ko teikt, rakstīt, kas vien ienāk prātā». (2) Man vienmēr būs gana, par ko rakstīt, kaut arī neskaršos klāt nekam, ar ko Cicerons piepilda savas vēstules: kurš pretendē uz amatu; kurš cīnās paša, kurš — citu spēkiem; kurš, tiecoties pēc konsulāta, paļaujas uz Cēzaru, kurš — uz Pompeju, kurš — uz paša naudas lādi; cik nepiekāpīgs augļotājs ir Cēcilijs[2], no kura pat tuvinieki nevar dabūt ne graša par mazāk nekā vienu procentu.[3] Labāk nodarboties ar saviem, nevis citu trūkumiem, pārbaudīt pašam sevi un paskatīties, cik daudz kā tīkojam, un neatbalstīt citus ar savu balsi. (3) Tas, mans Lucīlij, ir lieliski, tas nozīmē — būt bez rūpēm, būt brīvam: neko nekārot un vairīties no visām laimes rīkotajām vēlēšanām. Vai, tavuprāt, nav patīkami tad, kad ir sasauktas tribas[4], kad amatu tīkotāji savos paaugstinājumos vai ģībst aiz neziņas un cits sola naudu, cits rīkojas ar starpnieka palīdzību, cits pārklāj skūpstiem to cilvēku rokas, kuriem viņš, kad tiks ievēlēts, pat nepieskarsies, un visi sastinguši gaida saucēja[5] balsi, — vai nav tad patīkami mierīgi stāvēt malā un vērot šo tirgu, pašam ne ko pērkot, ne pārdodot? (4) Vēl jo lielāks prieks ir cilvēkam, kas mierīgu prātu vēro nevis prētoru un konsulu vēlēšanas, bet svarīgos notikumus, kuros citi tīko gadskārtējos amatus, citi — pastāvīgu varu, citi — panākumus karā un triumfus, citi — bagātību, citi — precības un bērnus, citi — veselību sev un tuviniekiem. Cik liela ir dvēsele, kas vienīgā neko nekāro, nevienu nelūdzas un saka: «Man ar tevi nav nekā kopīga, likteni! Tev nepiešķiršu varu pār sevi. Zinu — pie tevis tiek noraidīti katoni, bet ievēlēti vatīniji[6]. Neko nelūdzos.» (5) Par to tad varam rakstīt viens otram, nekad neizsmeļot šo vielu un vērojot visapkārt tūkstošiem nemiera urdītu cilvēku, kuri, gribēdami sasniegt kādu postīgu mērķi, nemitīgi steidz no ļaunuma uz ļaunumu un kāro to, no kā drīz paši bēgs vai pret ko jutīs riebumu. (6) Kuram jel kad ir pieticis ar sasniegto, kaut arī tas, kamēr to vēlējās, viņam licies pārmērīgs? Laime nav lielos augstumos, kā domā alkatīgi cilvēki, bet ir pārāk niecīga, lai kādu piesātinātu. Tev daudz kas šķiet augsts, jo atrodies tālu no tā, bet cilvēkam, kas to ir sasniedzis, tas šķiet nenozīmīgs. Es melotu, ja viņš negribēs kāpt vēl augstāk: ko tu uzskati par virsotni, tas viņam ir tikai pakāpiens. (7) Visiem cilvēkiem kaitē patiesības nezināšana. Baumu pievilti, viņi dzenas pakaļ šķietamiem labumiem, un, kad viņi, daudz izcietuši, tos iegūst, viņi redz, ka īstenībā tie ir ļaunumi vai kas nevērtīgs, vai kas mazāks, nekā cerējuši. Lielākā daļa apbrīno to, kas viņus no tālienes maldina; pūlim viss, kas liels, ir arī labs.

(8) Lai tas nenotiktu arī ar mums, izpētīsim, kas ir labums! Tas ir skaidrots dažādi; viens par to izteicies tā, cits — citādi. Daži sniedz šādu definējumu: «Labums ir tas, kas aicina, sauc pie sevis dvēseli.» Tam tūdaļ seko iebildums: bet ja gan aicina, taču uz postu? Tu zini, cik daudz ir vilinātāju ļaunumu. Patiesais un patiesajam līdzīgais ir atšķirīgi. Labais saistās ar patieso, jo tas, kas nav patiess, nav labs; bet, kas aicina pie sevis,

pievilina, tas ir patiesajam līdzīgs: tas pielavās, kārdina, pievelk. (9) Daži dod šādu definējumu: «Labums ir tas, kas rada vēlmi pēc sevis jeb — kas dvēselē, kura uz to sliecas, rada tieksmi pēc sevis.» Arī pret to ir celts tāds pats iebildums, jo dvēseles tieksmi rada daudz kas, ko tā kārotājs kāro sev par ļaunu. Labāku definējumu sniedz tie, kuri saka: «Labums ir tas, kas rada dabai atbilstošu tieksmi pēc sevis un ir kārojams tikai tad, ja kļuvis kārošanas cienīgs.» Tad tas arī ir tikumiski vērtīgs un pēc tā jātiecas visā pilnībā.

(10) Pats priekšmets rosina mani pateikt, kāda ir atšķirība starp labo un tikumisko. Tajos ir kas kopā sajaukts un nešķirams: nevar būt labuma, kurā nebūtu klāt kas tikumisks, un tikumiskais katrā ziņā ir labums. Kāda tad ir atšķirība? Tikumiskais ir pilnīgais labums, ar kuru laimīga dzīve rod savu piepildījumu un ar kuru saskaroties arī pārējais kļūst par labumu. (11) Tas, ko saku, saprotams šādi: ir zināmas lietas, kas nav ne labumi, ne ļaunumi, piemēram, karadienests, legāta[7] vai tiesneša amats. Šos pienākumus tikumiski pildot, tie kļūst par labumiem, pāriet no nenoteiktu vērtību kategorijas labuma kategorijā. Labums rodas no saistības ar tikumisko, tikumiskais pats par sevi ir labums. Labums izriet no tikumiskā, tikumiskais — pats no sevis. Labums kādreiz varējis būt arī ļaunums; tikumiskais vienmēr varējis būt tikai labums. (12) Daži devuši šādu definējumu: «Labums ir tas, kas atbilst dabai.» — Iegaumē, ko teikšu: kas ir labums, tas atbilst dabai, bet, kas atbilst dabai, tāpēc vēl nav labums. Daudz kas atbilst dabai, taču ir tik nenozīmīgs, ka tam nepienākas labuma vārds, proti, ir sīks, noniecināms; bet neviens labums, pat vismazākais, nepelnī noniecinājumu, jo, kamēr tas ir sīks, tas nav labums, bet, sācis kļūt par labumu, vairs nav sīks. Kā pazīt labumu? Pēc tā, ka tas visā pilnībā atbilst dabai. (13) «Tu atzīsti,» sacīsi, «ka tas, kas ir labums, atbilst dabai; tā ir labuma īpatnība[8]. Tu atzīsti, ka arī citas lietas gan atbilst dabai, tomēr nav labumi. Kāpēc tad viens ir labums, bet cits nav? Un kā otrs ticis pie citas īpatnības, ja abiem kopīgs ir galvenais — atbilstība dabai?» — (14) Protams, ar savu lielumu. Ka daudz kas augdams mainās, tas nav nekas jauns. Viņš bija mazs bērns; viņš kļuvis par jaunu cilvēku, un tagad viņam ir cita īpatnība, jo viens ir nesaprātīgs, otrs — saprātīgs. Daudz kas augot kļūst ne vien lielāks, bet arī citāds. (15) «Nē,» iebilst, «kas kļūst lielāks, nekļūst citāds. Nav nekādas atšķirības, vai iepildi vīnu pudelē vai mucā; abās vīna īpatnība paliks tāda pati; un neliels medus daudzums garšā neatšķiras no liela.» — Tu mini pavisam cita rakstura piemērus, jo šo priekšmetu kādība[9] paliek tā pati; arī palielinoties apjomam, tā nemainās. (16) Dažas lietas arī palielinātas paliek savā veidā un īpatnībā; dažas pēc daudziem pieaugumiem pārvērš par ko citu tikai pēdējais papildinājums, piešķirot tām jaunu stāvokli[10] — citādu, nekā bija iepriekš. Viens vienīgs akmens veido spriesli — tas, kas saķīlē ieslīpās sienas un iespraukdamies savieno tās. Kāpēc lielāka loma ir pēdējam papildinājumam, lai cik mazs tas arī būtu? Nevis tāpēc, ka tas palielina, bet tāpēc, ka piepilda. (17) Dažas lietas kustībā atbrīvojas no iepriekšējā veidola[11], pārejot jaunā. Kad gars kaut ko ilgi vērojis un, sekodams tā lielumam, noguris, šo priekšmetu sāk dēvēt par bezgalīgu; tas tagad ir pavisam kas cits nekā agrāk, kad tas šķitis liels, bet galīgs. Līdzīgā kārtā iedomājamies, ka kaut kas ir grūti sadalāms, bet, grūtībām pieaugot, beigās konstatējam, ka tas ir nedalāms. Tāpat no tā, kas tik tikko, ar grūtībām kustināms, nonākam pie nekustīgā. Tādā pašā kārtā arī kaut kas bijis atbilstošs dabai, bet lielums[12] to pārceļ citā īpatnībā un pārvērš labumā. Paliec sveiks!

[1] Cicerons, «Vēstules Atikam», I, 12, 4. *Atiks* — sk. 21, 4. piez.
[2] *Cēcilijs* — Atika tēvocis.
[3] Mēnesī, t. i., 12% gadā.

[4] *Triba* — katrs no Romas teritorijas 35 administratīvajiem apgabaliem, kuru iedzīvotāji sapulcēs balsoja par valsts amatu kandidātiem.
[5] Kas paziņos balsošanas iznākumu.
[6] Sk. 71, 2. piez. Par Vatīniju sk. arī 94, 25.
[7] *Legāts* — leģiona pavēlnieks; vietvaldis provincē.
[8] *proprietas.*
[9] *qualitas.*
[10] *condicio.*
[11] *forma.*
[12] Domāta ir lieluma maiņa.

119. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Nekad, ko atradis, negaidu, kamēr teiksi: «Kopīgai lietošanai!» — es pats saku to sev. Tu vaicāsi, ko esmu atradis? Atver maku — tā ir tīrā peļņa: pamācīšu tevi, kā vienā rāvienā kļūt bagātam. Tev taču tik ļoti gribas to dzirdēt — un pamatoti! Tad nu aizvedīšu tevi pa īsāko ceļu pie milzīgas bagātības. Tomēr tev vajadzēs aizdevēja: lai nodotos darījumiem, nāksies aizņemties naudu, taču negribu, lai tu aizņēmumam izmanto starpnieku, negribu, lai mākleri vazātu tavu vārdu.

(2) Tev gādāšu vēlīgu aizdevēju — Katona «Aizņemies pats no sevis!»[1]. Lai arī cik mazs būtu aizdevums, mums ar to pietiks, ja visu, kā mums trūkst, prasīsim paši no sevis. Nav atšķirības, mans Lucīlij, vai tev kas ir vai tu to nevēlies. Iznākums abos gadījumos ir viens un tas pats: tu nemocīsies. Es nedodu tev norādījumu, ko liegt dabai; tā ir iecirtīga, nav pievārējama, tā prasa savu. Taču zini: viss, kas pārsniedz dabas ietvarus, ir izlūgts, nav nepieciešams. (3) Esmu izsalcis: man jāpaēd. Vai maize ir pavisam vienkārša vai no smalkiem kviešu miltiem, tas dabu necik neskar: tā grib, lai vēders tiktu piepildīts, nevis priecināts. Man gribas dzert: vai tas būs no tuvākā kubla[2] smelts ūdens vai tāds, kuru glabāju, daudz sniega apņemtu, lai to svaidzētu aizgūtais aukstums, tas dabu necik neskar. Daba pavēl tikai vienu — dzesēt slāpes: vai kauss būs no zelta vai kristāla, vai upes špata, vai dzersi no kāda Tiburas trauka[3] vai saliektas plaukstas — tas tai ir pilnīgi vienalga. (4) Visās lietās ievēro mērķi, tad tu atteiksies no liekā. Izsalkums atgādina sevi: lai roka sniedzas pēc tā, kas ir vistuvāk; izsalkums pats man padarīs gardu visu, lai ko arī ņemu. Izsalkušais neko nenoniecina. (5) Tu vaicāsi, kas man sagādājis prieku? Lielisks man šķiet izteikums: «Gudrais ir cītīgākais dabisko bagātību meklētājs.» — «Tu cienā mani ar tukšu bļodu,» sacīsi. «Ko tas nozīmē? Biju jau sagatavojis savus naudas maisus, jau raudzījos apkārt, uz kuru jūru doties, lai tirgotos, kurus valsts ieņēmumus nomāt, kādas preces atvest. Solīt bagātības, bet tad mācīt nabadzību — tā ir krāpšana!» — Vai tad uzskati par nabagu to, kam nekā netrūkst? — «Par to viņam jāpateicas sev,» teiksi, «un savai pacietībai, nevis liktenim.» — Tātad tu neuzskati viņu par bagātu tāpēc, ka viņa bagātība ir nebeidzama? (6) Ko tu gribētu: lai tev būtu daudz vai pietiekami? Kam ir daudz, tas grib vēl vairāk; tas pierāda, ka viņam vēl nepietiek. Kam pietiek, tas ir sasniedzis to, kas nekad neizdodas bagātniekam: mērķi. Bet varbūt tu ne-

maz neuzskati to par bagātību, tāpēc ka tās dēļ vēl neviens nav pasludināts ārpus likuma, tās dēļ vēl nevienam nav iedevis indi ne dēls, ne sieva? Tāpēc ka tai nekas nedraud karā un tā miera laikā nesagādā nekādas raizes? Tāpēc ka nav bīstami būt par tādas bagātības īpašnieku, nedz ir grūti ar to rīkoties?

(7) «Bet tam, kas tikai nesalst, kas nav izsalcis un nejūt slāpes, ar to gan nepietiek!» — Pat Jupiteram nav vairāk. Nekad nav pārāk maz, kas ir pietiekams, un nekad nav daudz, kas nav pietiekams. Pēc Dārija un indiešiem[4] Maķedonijas Aleksandrs ir nabags. Vai meloju? Viņš meklē, ko sagrābt, pētī nezināmas jūras, raida okeānā aizvien jaunas flotes, uzlauž, tā sakot, pašus pasaules aizšaujamos. Ar ko pietiek dabai, cilvēkam nepietiek. (8) Atradies cilvēks, kas, visu ieguvis, kāro vēl: tik akls ir prāts, tik ļoti visi, guvuši panākumus, aizmirst, ar ko sākuši. Viņš, kas ne bez pretestības kļuvis par nepazīstama nostūra valdnieku,[5] bēdājas, ka viņam, kad sasniegts pats pasaules gals, jādodas atpakaļ pa pašam piederošo pasauli.

(9) Nauda vēl nevienu nav padarījusi bagātu, gluži otrādi — tā visiem radījusi jo lielākas alkas pēc sevis. Tu vaicāsi — kāds tam cēlonis? Kam ir vairāk, tam rodas iespēja gūt vēl vairāk. Vārdu sakot: vari man parādīt ikvienu no vīriem, kuru vārdu min līdzās Krasam un Licinijam[6]. Lai viņš uzrāda savu īpašumu un saskaita, kas viņam pieder un uz ko cer: ja ticēsi *man,* viņš ir nabags, ja *sev* — var tāds kļūt. (10) Taču cilvēks, kas piemērojies dabas prasībām, nepazīst ne vien nabadzības izjūtu, bet arī bailes no tās. Bet lai tu zinātu, cik grūti savu īpašumu ierobežot līdz dabiskajam mēram: pat tam, par kuru runājam, — kuru tu dēvē par nabagu, ir kas lieks. (11) Tomēr bagātība apžilbina tautu un pievērš sev uzmanību, ja no kādas mājas nes laukā daudz naudas, ja pat jumts bagātīgi klāts ar zeltu, ja saimes ļaudis atlasīti pēc staltuma vai duras acīs ar savu apģērbu. Visu šo cilvēku laime raugās ielā: cilvēks, ko esam atbrīvojuši gan no pūļa, gan likteņa, ir laimīgs savā dvēselē. (12) Kas attiecas uz cilvēkiem, pie kuriem rūpestu pilna nabadzība piesavinājusies bagātības vārdu, tad tiem bagātība pieder tāpat, kā saka: «Mums ir drudzis,» — kaut gan paši esam drudža varā. Taču sakām arī tā: «Viņu sagrābis drudzis.» Tāpat vajadzētu teikt: «Viņu sagrābusi bagātība.»

Tātad pirmām kārtām gribu tev atgādināt, ko nekad nevienam nevar pietiekami atgādināt: mēri visu ar dabiskajām prasībām, kuras var apmierināt vai nu par velti, vai par niecīgu maksu! Tikai nepiejauc prasībām netikumus. (13) Tu jautā — kādam jābūt galdam, kādiem — sudraba traukiem un vai ēdiens jāliek galdā jauniem un vienāda auguma kalpiem? Daba neprasa neko, izņemot pašu ēdienu.

> Vai tad, kad slāpes tev dedzinās rīkli, tu prasīsi zelta
> Kausu? Un tad, kad gribēsies ēst, neko neņemsi pretī,
> Izņemot pāvu un pleksti?[7]

(14) Izsalkums nav godkārs: tas apmierinās ar to, ka tam dara galu; ar ko dara galu, par to tam maza bēda. Pārējais ir nelaimīgas baudkāres mokas: tā meklē iespēju pēc pieēšanās joprojām just izsalkumu, vēderu nevis piepildīt, bet piebāzt, no jauna modināt pēc pirmajiem malkiem remdētās slāpes. Tāpēc Horācijs lieliski aizrāda, ka slāpēm nav daļas gar to, kādā kausā un cik kopta roka padod ūdeni. Ja uzskati par svarīgu, cik sprogains ir zēns un cik spožs ir kauss, ko viņš tev sniedz, tad tev dzert negribas. (15) Cita starpā no dabas esam saņēmuši arī priekšrocību, ka nepieciešamība nepazīst šķebīgumu. Kur ir kas lieks, tur iespējama izvēle: «Tas īsti neklājas, to nepietiekami cildina, tas aiz-

vaino manas acis.» Pasaules radītājs, kas mums noteicis dzīves likumus, gādājis par to, lai mēs būtu sveiki un veseli, nevis izlutināti. Veselībai viss ir gatavs un pie rokas, greznumam viss tiek gādāts ar pūlēm un raizēm. (16) Tad nu izmantosim šo dabas labdarījumu, kas pieskaitāms pie nozīmīgākajiem, un uzskatīsim par tā lielāko nopelnu mūsu priekšā to, ka visu, ko prasa nepieciešamība, pieņemam bez šķebīguma. Paliec sveiks!

[1] Marks Porcijs *Katons* (sk. 7, 6. piez.) sacīja: «Kā tev pietrūkst, to aizņemies no sevis!»

[2] *lacus,* kas nozīmē arī «ezers», kā arī šo lietvārdu šeit — manuprāt, neiedziļinoties kontekstā, — atveido daži tulkotāji.

[3] *Tiburā* (tag. Tivoli) darināja māla traukus.

[4] T. i., pēc Persijas valdnieka Dārija un indiešu pieveikšanas.

[5] Aleksandram pēc tēva Filipa II nāves bija jāpārvar citu Maķedonijas troņa tīkotāju pretestība.

[6] *Krass* (sk. 4, 5. piez.) bija kļuvis ļoti bagāts, uzpērkot diktatora Sullas (sk. 11, 4. piez.) laikā ārpus likuma pasludināto un nogalināto romiešu īpašumu. *Licinijs* — bagāts Augusta laika brīvlaistais. Dažos variantos figurē Licīns, bagāts Krasa laikabiedrs.

[7] Horācijs, «Satīras», I, 2, 114—116.

120. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Tava vēstule, paklaiņojusi pa vairākiem sīkiem jautājumiem, apstājusies pie viena un vēlas, lai to atrisina: kādā veidā pie mums nonākušas zināšanas par labo un tikumisko? Abi jēdzieni citiem[1] ir atšķirīgi, mums[2] — tikai sadalīti. Pateikšu, ko ar to domāju. (2) Par labumu daži uzskata to, kas noderīgs. Tāpēc viņi šo vārdu piešķir gan bagātībai, gan zirgam, gan vīnam, gan kurpēm. Tik lēts viņiem kļūst labais, nolaižas tik zemu. Par tikumisko viņi sauc to, kas saskan ar pienākuma izpildes būtību, piemēram, bijīgas rūpes par tēva vecumdienām, atbalstu draugam trūkumā, drosmīgu karagājienu, prātīgu, mērenu priekšlikumu Senātā. (3) Mēs gan tos[3] uzskatām par diviem dažādiem, taču vienas cilmes jēdzieniem: nav labuma bez tikumiskā; tikumiskais katrā ziņā ir labums. Uzskatu par lieku piebilst, kāda ir atšķirība starp abiem, jo esmu par to jau bieži runājis.[4] Tikai vēl pateikšu, ka mums nekas nešķiet labums, ko kāds var izmantot arī ļauni. Tu taču redzi, cik daudz cilvēku ļauni izmanto bagātību, dižciltību, spēku. Un tagad atgriežos pie tā, ko vēlējies dzirdēt: kādā veidā pie mums nonākušas zināšanas par labo un tikumisko? (4) To daba mums mācīt nevarēja: tā mums devusi zināšanu iedīgļus, bet ne pašas zināšanas. Daži saka, ka esam zināšanām uzdūrušies nejauši, taču maz ticams, ka tikuma priekšstats kādam pēkšņi radies nejaušības pēc. Mums šķiet, ka to radījusi bieži sastopamu notikumu novērošana un salīdzināšana. Mūsējie spriež, ka tikumiskais un labais iepazīts ar analoģijas palīdzību. Tā kā latiņu filologi šim vārdam piešķīruši pilsoņtiesības, nedomāju, ka tas būtu nosodāms un izraidāms uz savu dzimteni.[5] Tāpēc izmantošu to ne vien kā pārņemtu, bet arī kā vispārlietotu. (5) Paskaidrošu, kas tā par analoģiju. Mēs pazinām ķermeņa veselību, tāpēc iedomājāmies, ka pastāv arī dvēseles veselība. Pazinām ķermeņa spēku; no tā secinājām, ka pastāv arī dvēseles spēks.

Mūs pārsteidza zināma labestīga, zināma cilvēcīga, zināma drosmīga rīcība, un mēs sākām to apbrīnot kā pilnības izpausmi. Aiz šādas rīcības atradās arī daudz trūkumu, kurus slēpa atsevišķa ievērojama veikuma āriene un spožums, un mēs izlikāmies tos neredzam. Daba liek kāpināt slavējamo, un katrs piešķir slavai lielāku nozīmi, nekā tā patiesībā pelnījusi. No tā mums arī radies priekšstats par milzīgu labumu.

(6) Fabricijs noraidīja valdnieka Pirra zeltu,[6] uzskatīdams, ka spēja noniecināt valdnieka bagātības ir cildāka par jebkādu valdnieka varu. Kad Pirra ārsts piesolījās valdniekam iedot indi, viņš Pirru brīdināja par briesmām. Neļaut sevi pieveikt ar zeltu, nedz gūt virsroku ar indi — tas vienlīdz atbilda viņa raksturam. Mēs apbrīnojām šo dižo cilvēku, kuru nepadarīja svārstīgu ne paša valdnieka, ne pret viņu vērstie solījumi, kurš nelokāmi turējās pie sava priekšzīmīgā krietnuma un — tas ir pats grūtākais — nebija noziedzīgs arī karā; kurš ticēja, ka pat ienaidniekam nedrīkst nodarīt netaisnību, kurš, pats būdams milzīgā trūkumā, ko vērta sev par rotu, vairījās kā bagātības, tā indes. «Dzīvo, Pirr, pateicoties manam labdarījumam,» viņš teica, «un priecājies par to, kas tevi līdz šim krimtis, — ka Fabricijs nav piekukuļojams!» (7) Horācijs Koklits[7], nostājies viens pats šaura tilta galā, lika sev aiz muguras nogriezt atkāpšanās ceļu, lai ienaidniekam liegtu pieeju, un pretojās uzbrucējiem tik ilgi, līdz iebrakšķējās izārdītie baļķi un tilts pilnīgi sabruka. Atskatīdamies un redzēdams, ka, uzņemoties briesmas, izglābis dzimteni no briesmām, viņš iesaucās: «Lai nāk, kas grib, un man seko pa šo ceļu!» — un ielēca upē, no kuras ātrās straumes centās izkļūt, saglabājot gan bruņojumu, gan dzīvību. Viņš nepameta savu rotu — uzvarām vainagotos ieročus — un atgriezās tikpat droši, it kā būtu nācis pa tiltu. (8) Tāda un tamlīdzīga rīcība mums radīja priekšstatu par tikumu. Piebildīšu vēl ko, kas varētu likties dīvaini: reizēm ļaunais ļāva saskatīt tikumisko un lieliskais iemirdzējās savā pretstatā. Kā zini, netikumi robežo ar tikumiem, un arī samaitātajam un kaunpilnajam ir līdzība ar krietno. Tā, piemēram, izšķērdētājs liekas devīgs, kaut gan ir milzīga atšķirība, vai kāds māk dāvāt vai nemāk saglabāt. Daudzi, saku es, mans Lucīlij, nedāvā, bet nosviež naudu zemē; nesaucu par devīgu tādu cilvēku, kas ir dusmīgs uz savu naudu. Paviršība tēlo piekāpību, pārgalvība — drošsirdību. (9) Šī līdzība mūs piespiedusi būt uzmanīgiem un atšķirt ārēji tuvas, bet pēc būtības ļoti pretrunīgas parādības, novērojot cilvēkus, kurus padarījis slavenus kāds izcils darbs. Sākām pievērst uzmanību cilvēkiem, kuri ko paveikuši cēlu prātu un ar lielu sajūsmu, bet tikai vienu reizi. Mēs kādu redzējām drosmīgu karā, bet bailīgu Forumā[8], vīrišķīgi panesam nabadzību, bet gļēvi — pulgas: mēs cildinājām kāda veikuma, bet zemu novērtējām pašu cilvēku. (10) Kādu citu redzējām labvēlīgu pret draugiem, savaldīgu pret ienaidniekiem, nevainojamu un apzinīgu personiskajā dzīvē un valsts darbā; viņam netrūka ne pacietības, kur tā bija vajadzīga, ne apdoma, kur bija jārīkojas. Mēs redzējām, ka viņš, kad nācās ko izdalīt, deva pilnām riekšavām, kad nācās pūlēties — bija neatlaidīgs un nelokāms un fizisko nogurumu pārvarēja ar gara spēku. Turklāt viņš vienmēr bija vienāds un, lai ko arī darītu, sev uzticīgs; viņš bija krietns nevis ar nodomu, bet ar savu raksturu bija panācis, ka ne vien spēja pareizi rīkoties, bet arī vispār vairs nespēja rīkoties citādi kā vien pareizi. Mēs sapratām, ka viņā ir līdz pilnībai attīstīts tikums. (11) To sadalījām daļās: vajadzēja iegrožot[9] iekāres, apspiest bailes, paredzēt veicamos uzdevumus, katram piešķirt pienācīgo. Mēs sapratām, kas ir mēra izjūta, drošsirdība, prātīgums, taisnīgums, un ikvienam tikumam norādījām tā uzdevumu. Pēc kā tad saskatījām tikumu? To mums parādīja šā vīra konsekventums un cienīgums,

pastāvīgums un visas rīcības saskanīgums, un lielums, kas pacēlās visam pāri. Pēc tā guvām izpratni par laimīgu dzīvi, kas rit netraucētu gaitu un visā pilnībā ir atkarīga tikai no paša cilvēka.(12) Tātad kā mums tas kļuva skaidrs? Pateikšu. Nekad šis pilnību sasniegušais un tikumu ieguvušais vīrs nenolādēja likteni, nekad neskuma par neveiksmēm. Uzlūkodams sevi par pasaules pilsoni un karavīru, viņš uzņēmās visus pūliņus kā viņam ar pavēli uzliktus. Lai arī kas atgadītos, viņš neko nenoraidīja kā ļaunumu un nejaušības uzsūtītu, bet uztvēra to kā viņam uzticētu. «Lai tas būtu kāds būdams,» viņš sacīja, «bet tas ir mans uzdevums. Tas ir grūts, tas ir nepatīkams? Jo vairāk pielikšu pūļu.» (13) Tāpēc bija jākļūst acīm redzamam, cik liels ir šis cilvēks, kas ne reizi neievaidējās par savām nelaimēm, ne reizi nežēlojās par savu likteni. Viņš ļāva daudziem saprast, kāda ir viņa būtība, spīdēja kā gaisma tumsā un pievērsa sev visu cilvēku dvēseles, jo bija lēnīgs un laipns, un vienlīdz taisnīgs gan cilvēciskās, gan dievišķās jomās. (14) Viņš, kam bija līdz pilnībai attīstīta dvēsele, bija sasniedzis augstāko sev pieejamo pakāpi, par kuru augstāks ir tikai dieva gars, kura daļa iemājojusi arī šajās mirstīgā cilvēka krūtīs. Nekad dvēselē nav vairāk dievišķuma kā mirkļos, kad tā apcer savu mirstīgumu un zina, ka cilvēks dzimis tam, lai šķirtos no dzīves, un ka šī miesa tai ir nevis māja, bet vienīgi patvērums, turklāt īslaicīgs patvērums, kas jāpamet, tiklīdz redzi, ka esi savam viesturim par nastu. (15) Svarīgākais pierādījums, saku, mans Lucīlij, ka dvēsele ieradusies no augstākām mītnēm, ir tas, ja viņa apstākļus, kuros atrodas, atzīst par nepievilcīgiem un šauriem un nebaidās tos atstāt. Kas atceras, no kurienes viņš nācis, tas zina, uz kurieni ies. Vai neredzam, cik daudz ir likstu, kas mūs nomoka, un cik nepiemērota mums ir šī miesa? (16) Mēs sūdzamies te par galvu, te par kuņģi, te par krūtīm, te par rīkli. Reizēm mūs moka dzīslas, reizēm — kājas, citreiz — caureja, citreiz — iesnas. Dažkārt asiņu ir pārāk daudz, dažkārt — pārāk maz. No visurienes mums klūp virsū, triec mūs projām. Tā mēdz atgadīties cilvēkiem, kas dzīvo svešās mājās. (17) Un tomēr mēs, kaut arī iemantojuši tik nīcīgu miesu, kaļam plānus mūžībai un savās cerībās ietveram visu laiku, cik vien var ilgt cilvēka mūžs; nekāda nauda, nekāda vara mūs neapmierina. Vai iespējams kas bezkaunīgāks, kas muļķīgāks? Nekā nav gana nāvei lemtajiem, pat mirstošajiem. Mēs taču ar katru dienu pienākam tuvāk savam galam, ik stunda dzen mūs turp, kur būs jākrīt. (18) Raugi, cik akls ir mūsu prāts: tas, ko saucu par nākotni, notiek pašlaik, un liela tā daļa jau ir notikusi! Laiks, ko esam nodzīvojuši, ir tur, kur tas bijis, pirms dzīvojām. Mēs alojamies, baidīdamies no pēdējās dienas, jo ikviena diena dod tādu pašu ieguldījumu mūsu nāvē. Solis, kurā sabrūkam, nevis rada spēka izsīkumu, bet tikai atsedz to. Pēdējā diena tikai nokļūst līdz nāvei, ikviena cita tuvojas tai: nāve mūs nevis aizrauj, bet noplūc. Tāpēc liels gars, apzinādamies savu augstāko būtību, cenšas šajā postenī, kur ir nolikts, rīkoties godprātīgi un centīgi, taču neko no visa, kas ir ap viņu, neuzskata par savu, bet to izmanto kā patapinātu, kā steidzīgs ceļavīrs. (19) Ja mēs sastaptu cilvēku ar tādu rakstura stingrību, kā lai mums nerastos priekšstats par neikdienišķām dotībām, īpaši, ja, kā sacīju, patieso lielumu apliecina pastāvīgums? Patiesais ir paliekošs, neīstajam — īss mūžs. Daži cilvēki pārmaiņus ir gan vatīniji, gan katoni; brīžam viņiem Kurijs ir nepietiekami stingrs, Fabricijs — nepietiekami trūcīgs, Tūberons — nepietiekami taupīgs un pieticīgs; brīžiem viņi izaicina Liciniju ar savu bagātību, Apīciju — ar mielastiem, Mecenātu — ar izsmalcinātu gaumi.[10] (20) Spilgtākā slimas dvēseles pazīme ir svārstīgums un nemitīga mētāšanās starp liekuļotiem tikumiem un tieksmi pēc netikumiem.

Divi simti tam bieži bij vergu,
Bieži ne vairāk kā desmit. Par valdniekiem tetrarhiem dažkārt
Runā viņš stilā jo augstā, bet citreiz: «Kaut būtu tik galdiņš
Trijām kājām un trauciņš ar sāli, un toga, kaut rupja,
Glābties no sala!» Ja dosi šim rimtajam vīram kaut simtu
Tūkstošu, nebūs ne graša pēc piecām dienām.[11]

(21) Ir daudz tādu cilvēku, kādu te apraksta Horācijs Flaks: nekad viņš nav tāds pats, nav pat sev līdzīgs — tik ļoti šaudās uz dažādām pusēm. Es teicu — «daudz», nē, tādi ir gandrīz visi. Nav neviena, kam nebūtu katru dienu cita nodoma, citas vēlmes: te viņš grib sievu, te — mīļāko; te grib valdīt, te cenšas būt pakalpīgāks par vergu; te izplešas tā, ka visi viņu ienīst, te saraujas un kļūst zemāks par zemē guļošu; te bārsta naudu, te rauš. (22) Tā sevi visskaidrāk nodod nesaprātīga dvēsele: ikreiz tā ir citāda, nekad nav sev līdzīga, un tas, manuprāt, ir pats lielākais kauns. Uzskati par svarīgu iemiesot tikai vienu vienīgu cilvēku, bet, izņemot gudro, neviens neiemieso tikai vienu vien — mēs, pārējie, esam daudzveidīgi. Drīz rādāmies tev pieticīgi un nopietni, drīz — izšķērdīgi un vieglprātīgi. Mēs nemitīgi mainām masku, sniedzamies pēc pretējas nupat nomestajai. Prasi tātad no sevis vienu: lai paliec līdz savam galam tāds, kāds esi nolēmis būt. Panāc, ka var tevi uzslavēt, bet, ja to nespēj, ka vismaz var pazīt. Par dažu labu, ko tikai vakar esi redzējis, var pamatoti vaicāt: «Kas tas tāds?» — tik liela ir pārmaiņa. Paliec sveiks!

[1] *Citiem* — citu skolu filozofiem.
[2] Stoiķiem.
[3] Labo un tikumisko.
[4] Piemēram, 118, 10 līdz vēstules beigām.
[5] Grieķiju. *Analoģija* — gr. *analogía.*
[6] Sk. 98, 10. piez.
[7] Viņa leģendārais, Līvija gan apšaubītais varoņdarbs tika veikts tai pašā karā ar etruskiem, uz kuru attiecas arī ar Mūciju Scēvolu saistītais nostāsts (sk. 24, 5).
[8] T. i., politikā, tiesā.
[9] *Vajadzēja iegrožot..* — t. i., vajadzēja konstatēt, vai minētais cilvēks atbilst tālāk uzskaitītajām prasībām. Sal. 115, 3 un turpat 1. piez.
[10] *Vatīniji* — sk. 71, 2. piez. un 94, 25; *katoni:* Katons Vecākais — sk. 7, 6. piez.; Katons Jaunākais — sk. 13, 6. piez. Manijs *Kurijs* Dentāts (miris 272 pr. Kr.) — vairākkārtējs konsuls, karavadonis, cenzors; vecromiešu tikuma paraugs. *Tūberons* — sk. 95, 44. piez. *Licinijs* — sk. 119, 6. piez. *Apīcijs* — sk. 95, 22. piez. *Mecenāts* — sk. 19, 6. piez.; dzīves veida sakarā minēts arī citās vēstulēs.
[11] Horācijs, «Satīras», I, 3, 11—17.

121. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Paredzu, ka sāksi rāties, kad šodien izklāstīšu tev nelielu jautājumu[1], pie kura jau esam pietiekami ilgi kavējušies, un tu atkal iesauksies: «Kāds tam sakars ar tikumiem?» — Iesaucies vien, bet es tev vispirms nolikšu pretī citus vīrus, ar kuriem vari rāties, — Poseidoniju un Arhidēmu[2]: lai tavs spriedums nāk pār viņiem. Un tad sacīšu:

«Ne viss, kas attiecas uz tikumiem, padara tikumus labākus.» (2) Cits attiecas uz cilvēka uzturu, cits — uz fiziskajiem vingrinājumiem, cits — uz apģērbu, cits — uz viņa mācīšanu, cits — uz izklaidēšanu. Tas viss tomēr attiecas uz cilvēku, kaut gan ne viss padara viņu labāku. Arī attieksme pret tikumiem ir dažāda: kaut kas tos labo un izveido, cits kas pētī to dabu un izcelsmi. (3) Kad pētu, kāpēc daba radījusi cilvēku, kāpēc tā viņam devusi priekšroku citu dzīvo būtņu vidū, — vai es tad, tavuprāt, atstāju tikumus tālu novārtā? Aplam! Kā tu zināsi, kuri tikumi vajadzīgi, ja nenoskaidrosi, kas cilvēkam ir vislabākais, ja neiepazīsi viņa dabu? Kas tev jādara un no kā tev jāvairās, to sapratīsi tikai tad, kad apgūsi, ko esi parādā savai dabai.

(4) «Es gribu apgūt,» sacīsi, «kā apvaldīt savas vēlmes un bailes; izdzen man māņticību, pamāci, cik tukšs un nevērtīgs ir tas, ko dēvē par laimi, un cik viegli tai pielikt klāt vienu zilbi[3].» — Apmierināšu tavu prasību: mudināšu uz tikumu un šaustīšu netikumu. Lai uzskata, ka esmu šai ziņā pārāk centīgs un nezinu mēru: nepārstāšu vajāt nelietību un iegrožot negantas kaislības, apvaldīt baudas, kas viegli pāriet ciešanās, un pretoties vēlmēm. Bet kāpēc man to nedarīt? Mēs taču paši izlūdzamies vislielākos ļaunumus un tad nopulgojam to, sakarā ar ko esam tikuši apsveikti. (5) Taču pagaidām atļauj man izpētīt jautājumu, kas šķiet no tā visa atrodamies patālu. Mēs vaicājām, vai visiem dzīvniekiem piemīt sava stāvokļa izjūta. Ka viņiem tāda ir, vislabāk redzams pēc tā, ka viņi savus locekļus kustina tik veikli un brīvi, it kā būtu apmācīti. Ikviens pārzina sava ķermeņa daļu kustības. Amatnieks viegli darbojas ar saviem rīkiem, kuģa vadītājs prot grozīt stūri, gleznotājs vienā mirklī izšķir daudz dažādu krāsu, ko nolicis sev priekšā līdzības atveidošanai, un viņa skatiens un roka veikli pārvietojas starp vasku un gleznu.[4] Tā arī dzīvnieks visā pilnībā pārvalda savu ķermeni. (6) Mēs mēdzam apbrīnot prasmīgus dejotājus, kuru rokas spēj attēlot jebkurus priekšmetus un jūtas, kustībām tiekot līdzi vārdu ātrumam.[5] To, ko viņiem piešķir māksla, dzīvniekiem piešķir daba. Neviens dzīvnieks nekustina savus locekļus ar piepūli, nevienam nav nekādu grūtību ar paša ķermeni. Viņi visu, kam dzimuši, dara uzreiz: ar tādu prasmi viņi nāk pasaulē, piedzimst apmācīti. (7) «Dzīvnieki,» saka, «kustina savus locekļus tik veikli tāpēc, ka, kustinādami tos citādi, justu sāpes.» — Tad jau, jūsuprāt, viņi to dara piespiesti un pareizi kustēties viņiem liek bailes, nevis vēlēšanās. Tas ir nepareizi. Dzīvnieki, kad tos spiež nepieciešamība, ir lēni, veikli tikai tad, kad kustas no brīva prāta. Uz to viņus ne mazākā mērā nemudina bailes no sāpēm, jo viņi tiecas uz dabiskām kustībām arī tad, kad viņus kavē sāpes. (8) Tā arī bērns, kas grib stāvēt un mācās nest savu svaru: tiklīdz sāk izmēģināt savus spēkus, viņš nogāžas, bet ikreiz raudādams atkal pieceļas, līdz, par spīti sāpēm, vingrinādamies panāks, ko prasa daba. Ja dažus dzīvniekus ar cietu muguru apgriež otrādi, viņi tik ilgi grozās, cilā un staipa kājas uz visām pusēm, līdz atkal nonāk pienācīgā stāvoklī. Uz muguras guļošs bruņurupucis nejūt nekādas mokas, tomēr, tiekdamies pēc dabiskā stāvokļa, ir nemierīgs un nepārstāj ķepuroties, līdz atkal nostājas uz kājām. (9) Tātad visiem dzīvniekiem piemīt sava stāvokļa izjūta, un no tās arī izriet tik brīva visu locekļu izmantošana. Neviens dzīvnieks nav neveikls sava ķermeņa pārvaldīšanā, un tas mums ir labākais pierādījums, ka tie jau nāk pasaulē ar šo prasmi.

(10) «Bet fiziskais stāvoklis, kā sakāt, ir dvēseles vadītāja principa zināma attieksme pret ķermeni. Kā bērnam saprast šo tik juceklīgo, smalko definējumu, kuru paši tik tikko varat izskaidrot? Visiem dzīvniekiem jāpiedzimst par dialektiķiem, lai saprastu šo definējumu, kas šķiet tumšs arī lielai daļai togās tērpto vīru[6].» — (11) Tavs iebildums

būtu pareizs, ja es apgalvotu, ka dzīvnieki saprot fiziskā stāvokļa definējumu, nevis pašu stāvokli. Dabu vieglāk saprast nekā izskaidrot. Tāpēc bērns nezina, kas ir fiziskais stāvoklis, bet paša stāvokli pazīst; viņš nezina, kas ir dzīva būtne, bet mana, ka pats ir dzīva būtne. (12) Turklāt bērns saprot savu fizisko stāvokli tikai aptuveni, vispārīgi, neskaidri. Arī mēs zinām, ka mums ir dvēsele, bet, kas un kur tā ir, kāda un no kurienes, to nezinām. Tāpat kā jūtam, ka mums ir dvēsele, kaut arī nepazīdami tās dabu un nezināmi tās atrašanās vietu, tā arī visi dzīvnieki izjūt savu fizisko stāvokli. Tie katrā ziņā izjūt to, ar kā starpniecību jūt arī pārējo; tie katrā ziņā izjūt to, kam pakļaujas, to, kas tos vada. (13) Ikviens no mums zina, ka pastāv kaut kas tāds, kas iekustina mūsu dziņas, bet nezina, kas tas ir. Viņš arī zina, ka viņam piemīt kāda tieksme, bet nezina, kas un no kurienes tā ir. Tāpat arī bērniem un dzīvniekiem piemīt viņu vadītāja principa izjūta, kaut arī nepietiekami skaidra, neizteikta. (14) «Jūs apgalvojat, ka ikviena dzīvā būtne pirmām kārtām piemērojas savam fiziskajam stāvoklim, bet, tā kā cilvēka stāvokli nosaka prāts, tad viņš piemērojas sev nevis kā dzīvai būtnei, bet kā ar prātu apveltītai būtnei. Cilvēks sev ir dārgs ar to, ar ko viņš ir cilvēks. Bet kā mazs bērns var piemēroties prāta noteiktam stāvoklim, pats vēl nebūdams prātīgs?» — (15) Katram vecumam ir savs fiziskais stāvoklis — cits mazbērnam, cits — zēnam, cits — vecam vīram: visi piemērojas stāvoklim, kādā atrodas. Mazbērnam nav zobu, un viņš piemērojas šim stāvoklim. Zobi jau iznākuši, un viņš piemērojas jaunajam stāvoklim. Arī graudzālei, kurai lemts kļūt par sējumu un labību, stāvokļi ir dažādi: cits — kad tā vēl maiga un vagā tik tikko izdīgusi, cits — kad tā kļūst stiprāka un stiebrs gan vēl ir miksts, taču jau nes savu nastu, cits — kad tā nodzeltējusi un gatava kuļamklonam un vārpa jau stingra: lai kādā stāvoklī nonākdama, tā glabā to un tam piemērojas. (16) Atšķirīgs ir mazbērna, zēna, jaunekļa, sirmgalvja vecums, bet es, kas esmu bijis gan mazbērns, gan zēns, gan jauneklis, tomēr esmu tas pats cilvēks. Tā arī, kaut gan ikviena fiziskais stāvoklis nemitīgi mainās, piemērošanās paša stāvoklim vienmēr paliek tāda pati, jo daba uztic man nevis zēnu, jaunekli vai vecu vīru, bet mani pašu. Tātad mazbērns piemērojas stāvoklim, kāds tam ir kā mazbērnam, nevis nākamajam — jaunekļa stāvoklim. Kaut arī mazbērnam gaidāma svarīgāka fāze, kurā viņš pāries, tomēr arī stāvoklis, kādā piedzimst, atbilst dabai. (17) Pirmām kārtām dzīvā būtne piemērojas pati sev, jo ir jābūt kaut kam, uz ko attiecināt pārējo. Es meklēju baudu: kam? Sev: tātad rūpējos par sevi. Es vairos no sāpēm: kā labad? Sevis labad: tātad rūpējos par sevi. Ja visu daru, rūpēdamies par sevi, tad rūpes par sevi man ir svarīgākas par visu. Tās piemīt visām dzīvajām būtnēm un nevis tiek tiem iepotētas, bet iedzimst.

(18) Daba izaudzē jauno paaudzi un to nepamet. Un, tā kā visdrošākā ir apsardzība ciešā tuvumā, ikviens uzticēts pats sev. Tāpēc, kā jau sacīju agrākās vēstulēs, arī pavisam kusli dzīvnieki, kas atstājuši mātes miesas vai nākuši pasaulē citādā veidā, uzreiz paši zina, kas viņiem naidīgs, un vairās no nāves un briesmām: pat no garāmlidojošu plēsīgu putnu ēnas izbīstas dzīvnieki, kas mēdz tiem būt par laupījumu. Nav tāda dzīvnieka, kas nāktu pasaulē, nepazīdams bailes no nāves. (19) «Kā,» saka, «tikko piedzimis dzīvnieks var saprast, kas tam nāk par labu vai apdraud dzīvību?» — Vispirms jāvaicā, vai, nevis kā viņi to saprot. Bet, ka viņiem ir izpratne, redzams pēc tā, ka viņi nedarīs neko vairāk arī tad, kad patiešām sapratīs.[7] Kāds ir iemesls tam, ka vista nebēg no pāva vai zoss, bet bēg no daudz mazākā, tai pat nezināmā vanaga? Kāpēc cālēni baidās kaķa, bet nebaidās suņa? Skaidrs, ka to, kas viņiem kaitēs, viņi nezina pēc savas pieredzes, jo viņi jau piesargās, pirms varējuši gūt pieredzi. (20) Un vēl, lai tu nedomātu, ka tas notiek nejauši: viņi baidās tikai no tā, no kā

vajag baidīties, un tad nekad neaizmirst piesardzību un uzmanību; viņi visi līdzīgā kārtā bēg no iznīcības. Turklāt viņi savas dzīves laikā nekļūst bailīgāki. No tā redzams, ka viņi pie tā nokļūst nevis ar pieredzi, bet aiz dabiskām rūpēm par savu drošību. Tas, ko māca pieredze, nāk lēnām un ir daudzveidīgs; dabas mācītais ir visiem vienāds un tūlīt viņu rīcībā.

(21) Bet, ja tu tomēr uzstāj, pateikšu, kā ikviens dzīvnieks pēc savas dabas ir spiests saprast, kas tam nes postu. Tas jūt, ka sastāv no miesas, un, nojauzdams, ar ko šī miesa var tikt graizīta, dedzināta un iznīcināta un kuri dzīvnieki ir apbruņoti un var kaitēt, izveido sev priekšstatu par ko naidīgu un bīstamu. Tās ir savā starpā saistītas parādības: katrs dzīvnieks, cenzdamies sevi saglabāt, tiecas pēc tā, kas tam nāk par labu, un bīstas visa, kas tam var kaitēt. Tieksme pēc derīgā ir dabiska, tikpat dabiska ir arī nepatika pret naidīgo: viss, ko māca daba, notiek bez domāšanas, kas liktu izturēties tā vai citādi, vai nodoma. (22) Vai neredzi, cik smalka ir bišu prasme mājokļa veidošanā? Cik saskaņots viņu darba dalījums? Vai neredzi, cik neatdarināms cilvēkam ir zirnekļa audums? Cik milzīgs darbs — sakārtot pavedienus, lai citi būtu izvilkti balstam, citi ietu pa loku, sākumā ciešāk, tad retāk, lai mazāki dzīvnieciņi, kuru iznīcībai tie izvilkti, tajos sapītos un tiktu sagūstīti kā tīklā? (23) Šī prasme iedzimst, to neiemācās. Tāpēc neviens dzīvnieks nav mācītāks par citu. Tu redzēsi, ka visi zirnekļtīkli ir vienādi, vienādas ir visu šūnu atveres kārēs. Viss mākslas mācītais ir nedrošs un nevienāds; dabas piešķirtais ir vienāds. Tā nedāvā neko vairāk kā pašsaglabāšanās tieksmi un prasmi, un tāpēc dzīvnieki sāk reizē dzīvot un mācīties. (24) Un nav jābrīnās, ka viņi piedzimst ar to, bez kā viņi piedzimtu veltīgi. Pirmais dabas dotais līdzeklis izdzīvošanai viņiem ir pielāgošanās un gādība par sevi. Viņi nevarētu palikt sveikā, ja to negribētu, bet šī griba vien viņiem nelīdzētu, taču bez tās viņiem vispār nekas nelīdzētu. Nevienā dzīvniekā nesastapsi sevis noniecināšanu, pat ne nevērību pret sevi. Arī nesaprātīgajiem bezvalodas dzīvniekiem, lai cik truli tie būtu citādā ziņā, pietiek izveicības dzīvošanai. Tu redzēsi, ka pat tie, kas citiem ir nederīgi, sevi novārtā neatstās. Paliec sveiks!

[1] *quaestiuncula* (deminutīvs no *quaestio* — jautājums).
[2] *Poseidonijs* — sk. 33, 9. piez. *Arhidēms* — filozofs stoiķis no Tarsas Kilikijā (Mazāzijas dienvidpiekrastē).
[3] Priedēkli „ne-".
[4] Senatnes enkaustiskajā gleznieciībā koka plāksnītēs vai apdedzinātā mālā iededzināja sakarsētu vasku. Gleznotājam priekšā bija novietota kaste ar nodalījumiem dažādas krāsas vaskam.
[5] Domāti pantomīmi, kas dejā tēloja vienlaikus dziedātās dziesmas saturu.
[6] T. i., Romas filozofu. Pēdiņās iekļautais teksts ir epikūriešu iebildums stoiķiem.
[7] T. i., kad būs pieauguši.

122. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Diena jau iet īsumā; tā mazliet pakāpusies atpakaļ, tomēr atstādama pietiekami daudz laika tam, kas, tā sakot, ceļas reizē ar to. Vēl pakalpīgāka un labestīgāka tā ir pret cilvēku, kas to sagaida un sveic pirmo saules staru. Un kauns tam, kurš vēl ir pusmiegā, kad saule jau gabalā, un kura nomods sākas dienas vidū! Bet daudziem arī tas vēl šķiet laiks pirms rītausmas. (2) Ir cilvēki, kas pārvērš dienu par nakti un savus no

vakardienas skurbuma smagos plakstus paceļ tikai tad, kad jau tuvojas nakts. Tāpat kā dzīvo cilvēki, kurus, pēc Vergilija vārdiem, daba novietojusi zem mūsu mitekļiem zemes pretājā pusē[1] —

> Un, kad jau elsdami Austrumu zirgi mums elpu dveš pretī,
> Sārtā vakara zvaigzne tiem vēlu tik dedzina lāpu,[2]

tā arī šiem visiem apgriezta otrādi nevis dzīves vieta, bet pati dzīve. Daži cilvēki ir antipodi savā pilsētā, un tie, pēc Marka Katona[3] vārdiem, nekad nav redzējuši ne saules lēktu, ne rietu. (3) Vai, tavuprāt, šie cilvēki zina, kā jādzīvo, ja viņi nezina, kad? Un viņi vēl baidās nāves, kad paši sevi dzīvus aprakuši, nelaimes vēstītāji kā nakts putni[4]? Lai nu viņi vada savas naktis pie vīna kausiem un ziežu smārdā, lai notriec visu ačgārni apgrieztā nomoda laiku mielastos ar neskaitāmiem ēdieniem — viņi nedzīro, bet parāda paši sev pēdējo godu. Mirušajiem gan ziedo dienā.

Darbīgam patiešām neviena diena nav par garu. Lai paildzinām sev dzīvi: tās uzdevums un jēga ir darbībā! Lai saīsinām nakti un pārceļam kādu tās daļu uz dienu! (4) Putnus, kas paredzēti mielasta galdam, tur tumsā, lai tie, būdami bez kustības, vieglāk nobarotos. Kad viņi tā guļ bez kādas rosības, kūtrā miesa uzblīst un apaug ar tauku kārtu. Tā arī cilvēkiem, kas nodevušies dzīvei tumsā, ķermenis pēc skata ir pretīgs. Viņu sejas krāsa ir aizdomīgāka nekā slimnieku bālums. Viņi ir nīkulīgi, bez spēka, ar pelēku ādu; miesā šie dzīvie neatšķiras no miroņiem. Bet tā, es teiktu, vēl ir mazākā bēda. Daudz lielāka tumsa ir viņu dvēselē. Tā stingi veras sevī, bet neko neredz un skauž aklos: vai kādam jel kad bijušas acis, lai redzētu tumsā?[5]

(5) Tu vaicāsi, kā dvēselē var ienākt tāds aplamums — noraidīt dienu un visu dzīvi pārcelt uz nakti? Visi netikumi cīnās pret dabu, visi pamet pienācīgo kārtību: tāds ir baudkāres mērķis — priecāties par ačgārno un ne vien novirzīties no pareizā ceļa, bet arī pēc iespējas tālāk aiziet no tā un pat nostāties pretējā pusē. (6) Vai, tavuprāt, nedzīvo pretrunā ar dabu cilvēki, kuri dzer neēduši, uzņem vīnu tukšās dzīslās un ķeras pie ēdiena jau iereibuši? Un tomēr tas ir bieži sastopams netikums jauniešos, kas nodarbojas ar sava spēka izkopšanu: viņi bezmaz jau uz pirts sliekšņa dzer, pat žūpo kailu cilvēku vidū un laiku pa laikam noberž sviedrus, kas viņiem, atkal un atkal iedzerot karsējošu vīnu[6], līst aumaļām. Dzert pēc brokastīm vai pusdienām taču nav smalki! Tā dara ģimenes tēvi lauķi, kuri nezina, kas ir īsta bauda: prieku rada vienīgi tīrvīns[7], kas nesajaucas ar ēdienu un brīvi nokļūst dzīslās. Cik patīkams ir skurbums tukšā dūšā!

(7) Vai, tavuprāt, nedzīvo pretrunā ar dabu cilvēki, kas apmainās drēbēm ar sievietēm? Vai nedzīvo pretrunā ar dabu cilvēki, kuriem rūp, lai zēna vecums zeltu nepienācīgā laikā?[8] Kas var būt vēl nežēlīgāk un nožēlojamāk? Viņš nekad nebūs vīrietis, lai tikai jo ilgāk sagādātu baudu vīrietim! Viņu no apkaunojuma vajadzēja glābt viņa dzimumam; vai tad viņu neglābs vismaz viņa gadi? (8) Vai, tavuprāt, nedzīvo pretrunā ar dabu cilvēki, kas ziemā kāro rozes un, ar karstu ūdeni radot mākslīgu siltumu, kā arī prasmīgi pārstādot, ziemā izaudzē pavasara puķi? Vai pretrunā ar dabu nedzīvo cilvēki, kuri augstos torņos ierīko augļu dārzus? Kuriem uz namu jumtiem un zelmiņiem līgojas meži, kas laiduši saknes tur, līdz kurienei tie savas galotnes varētu sliet tikai aiz pārgalvības? Vai pretrunā ar dabu nedzīvo cilvēki, kas liek pamatus siltām peldētavām jūrā un iedomājas, ka nevarēs patīkami papeldēt, ja siltūdens baseina sienās nesitīsies viļņi un vētra? (9) Iesākuši visu ko gribēt pretrunā ar dabas noteikto kārtību, viņi galu galā no

tās atsakās pavisam. «Jau gaišs: laiks gulēt. Visapkārt miers: tagad nodarbosimies ar sportu, tagad dosimies pastaigā nestuvēs, tagad brokastosim. Jau svīst gaisma: laiks pusdienot. Nedrīkst darīt tā, kā dara tauta: dzīvē staigāt pa iemītām, ierastām takām ir prasti. Pametīsim šo vistautas dienu: lai mums uzaust savs personiskais rīts!»

(10) Šie cilvēki man ir tas pats, kas miroņi. Cik tālu viņu dzīve lāpu un sveču gaismā ir no bērēm, turklāt priekšlaicīgām?[9] Atceros, tā dzīvoja tai pašā laikā daudzi, tostarp arī bijušais prētors Acīlijs Buta. Kad viņš, izšķērdējis milzīgu īpašumu, atzinās Tiberijam savā nabadzībā,[10] tas viņam teica: «Vēlu gan tu esi pamodies!» (11) Montāns Jūlijs[11], ciešams dzejnieks, pazīstams gan ar Tiberija draudzību, gan viņa atsalšanu, cēla priekšā dzejoli. Viņam gaužām patika visur iestarpināt saules lēktu un rietu. Kad reiz kāds klausītājs sadusmojās, ka viņš lasījis veselu dienu, un sacīja, ka uz viņa lasījumiem nevajagot iet, Nata Pinārijs[12] teica: «Bet man nekad vairs nebūs tādas izdevības rīkoties tik augstsirdīgi: esmu gatavs viņu klausīties no lēkta līdz rietam!»[13] (12) Kad nu Montāns bija lasījis šādas vārsmas:

> Raidīt svelošas liesmas jau sācis ir Foibs, un pie debess
> Plešas diena ar sārtsārtu gaismu. Jau, bezdelīdzēniem
> Nerimšus čivinot, māte uz ligzdu nes barību skumja[14],
> Laizdamās šurp un turp, un to dala ar knābīti maigo, —

romiešu jātnieks[15] Vārs, Marka Vinīcija[16] pavadonis, labu pusdienu medītājs, kuras izpelnījās ar aso mēli, iesaucās: «Buta sāk gulēt!» (13) Bet, kad Montāns tūdaļ pēc tam lasīja:

> Ganāmie pulki jau visi ir sadzīti drošajās kūtīs,
> Zemei, kas slīgusi miegā, nakts klusumu dāvā un mieru
> Dziļu jo dziļu, —

tas pats Vārs teica: «Ko saki? Vai jau nakts? Tad iešu novēlēt Butam laburītu.» Šāds viņa ačgārnais dzīves veids bija plaši pazīstams, bet, kā jau sacīju, tāds tajā laikā bija daudziem.

(14) Bet daži cilvēki tā dzīvo nevis tāpēc, ka viņu acīs naktij būtu kas īpaši pievilcīgs, bet tāpēc, ka viņiem nesagādā prieku nekas vispārpieņemts un netīrai sirdsapziņai dienas gaisma ir netīkama; cilvēkam, kas visu iekāro vai noniecina atkarībā no tā, vai tas ir dārgi vai lēti pirkts, apnicīga ir arī par velti dabūjamā gaisma. Turklāt uzdzīvotāji arī grib, lai, kamēr viņi dzīvi, viņu dzīves veids būtu visu mutē; ja par to klusētu, visas pūles, viņuprāt, būtu veltas. Tāpēc viņi jūtas nelāgi ikreiz, kad netiek runāts par to, ko viņi dara. Savu īpašumu notriec daudzi, daudziem ir mīļākās, un, lai rastu ievērību šajās aprindās, jāizceļas ne vien ar izšķērdīgu rīcību, bet arī jāizdara kas neparasts: pilsētā, kur visi tik ļoti aizņemti, par ikdienišķu izlaidību neviens nerunās. (15) Dzirdēju reiz Pedonu Albinovānu[17] (viņš bija ļoti asprātīgs tērzētājs) stāstām, ka viņš esot dzīvojis augšpus Spurija Pāpinija mājas, — šis vīrs bija viens no gaismas nīdēju pulka. «Es dzirdu,» viņš teica, «ap trešo nakts stundu pātagu švīkstoņu. Vaicāju, ko šis dara: man atbild, viņš pieņemot norēķinus.[18] Ap sesto nakts stundu dzirdu satrauktus aurus. Vaicāju, kas tas ir: man atbild, viņš vingrinot balsi. Ap astoto nakts stundu vaicāju, ko nozīmē riteņu rīboņa: man atbild, viņš dodoties izbraukumā. (16) Ap saules lēktu sākas skraidīšana, sauc vergus, trokšņaini rosās saimniecības pārziņi, pavāri. Vaicāju, kas tur notiek: man atbild, viņš nupat esot iznācis no pirts, prasot medusvīnu un grūbu viru. Jautāju, vai viņa maltīte pārsniedz dienas garumu. Nekādā ziņā, man atbild: viņš dzīvojot ļoti pieticīgi; vienīgais, ko tērējot, esot nakts.» Tāpēc Pedons visiem, kas sauca Spuriju Pāpiniju par mantkārīgu skopuli, teica: «Varat viņu arī vēl saukt par naktsdzīvnieku[19].»

(17) Tev nav ko brīnīties, ja sastopi tik lielas netikumu dīvainības. Netikumi ir dažādi, un tiem ir neskaitāmi veidi, kurus aptvert nemaz nav iespējams. Ir vienkārši rūpēties par pareizo, bet sarežģīti tikt galā ar aplamo, kas uzrāda aizvien jaunas novirzes. Tas pats notiek ar tikumiem. Cilvēkiem, kas seko dabai, tie ir vienkārši un atraisīti, atšķirības ir niecīgas. Šiem[20] turpretī tie ir ačgārni, pretrunā ar pārējo cilvēku tikumiem un paši ar sevi. (18) Tomēr galvenais šīs slimības cēlonis, man šķiet, ir riebums pret vispārpieņemto dzīves veidu. Izceldamies citu starpā ar apģērbu, izsmalcinātām pusdienām, elegantiem ratiem, viņi grib atšķirties arī laika iedalījuma ziņā. Nenesas prāts uz parastiem izlēcieniem tādiem cilvēkiem, kuru acīs neslava ir balva par tiem. Pēc tās tiecas visi, kas, tā sakot, dzīvo otrādi. (19) Tāpēc, Lucīlij, mums jāturas pie ceļa, ko norādījusi daba, un nedrīkstam novirzīties no tā. Kas seko dabai, tam viss ir viegls un ērts; kas tai pretojas, tam dzīvot ir tas pats, kas irties pret straumi. Paliec sveiks!

[1] Tā sauktie antipodi.
[2] Vergilijs, «Georgikas», I, 250—251, atdzejojis A.Ģiezens.
[3] *Marks* Porcijs *Katons* Cenzors — sk. 7, 6. piez.
[4] Nakts putnus uzskatīja par nelaimes vēstītājiem.
[5] Grūti interpretējama vieta. Iespējamais skaidrojums: šī dvēsele skauž aklos, kas nevar redzēt un ir ar savu likteni samierinājušies, jo pati, būdama redzīga, ar aplamo dzīves veidu atņēmusi sev redzes spēju.
[6] *Karsējošu vīnu — potionibus.. ferventibus.* Daži tulkotāji to saprot kā «iedzerot karstu».
[7] T. i., nesajaukts ar ūdeni.
[8] Sal. 47, 7.
[9] Bērnus apglabāja tumsā.
[10] T. i., lūdza finansiālu palīdzību. *Tiberijs* — sk. 21, 5. piez.
[11] *Montāns Jūlijs* (1. gs. pēc Kr.) — elēģiju un episku sacerējumu autors. Senekas tēvs viņu dēvē par lielisku dzejnieku (*egregius poeta*).
[12] *Nata Pinārijs* — Sejāna (sk. 55, 5. piez.) klients.
[13] T. i., no kāda lēkta apraksta līdz nākamajam rieta pieminējumam, kas, domājams, bija gaidāms pavisam drīz.
[14] *Skumja* tāpēc, ka tā, pēc grieķu mīta, ir trāķiešu valdnieka Tereja par bezdelīgu pārvērstā sieva Prokne, kas kopā ar māsu Filomēlu nogalinājusi savu dēlu Itiju un devusi tā miesu ēst vīram, lai viņam atriebtos par pāridarījumu Filomēlai.
[15] *Jātnieks* — sk. 31, 8. piez.
[16] *Marks Vinīcijs* — Pūblija Vinīcija (sk. 40, 6. piez.) dēls.
[17] *Pedons Albinovāns* (1. gs. sākumā pr. Kr.) — dzejnieks, Ovidija draugs.
[18] No vergiem.
[19] *lychnobius* — «dzīvotājs lampu gaismā», Senekas darināts saliktenis no gr. *lýchnos* — lukturis, lampa un *bíos* — dzīve.
[20] Nakts cilvēkiem, par kuriem ir runa šajā vēstulē.

123. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Drīzāk grūta nekā gara ceļa nogurdināts, vēlu naktī nokļuvu savā Albānā[1]. Nekas te nav sagatavots, izņemot mani.[2] Tāpēc noguldu savu nogurumu, griezdams par labu pavāra un maiznieka neizdarību, jo saku sev: nekas nav grūti, ko uzņem viegli, un nekas nav dusmu vērts, ja to ar dusmām tādu nepadara. (2) Manam maizniekam nav

maizes, taču pārvaldniekam, mājas pārzinim, rentniekam tāda ir. — «Bet slikta,» sacīsi. — Pagaidi mazliet, un tā kļūs laba. Par smalku kviešu maizi tev to padarīs izsalkums. Tāpēc nevajag ēst, kamēr tas nepavēl. Tātad pagaidīšu un ēdīšu tikai tad, kad vai nu dabūšu labu maizi, vai pārstāšu smādēt. (3) Jāpieradinās pie mazuma: arī bagātiem, pie baudām pieradušiem cilvēkiem ceļā stāsies grūtības — gan vieta, gan laiks, kas viņus kavēs piepildīt savas vēlmes. Neviens nevar dabūt visu, ko grib. Toties viņš var negribēt to, kā viņam nav, un ar prieku izmantot iespējas, kas viņam paveras. Svarīga brīvības ķīla ir labi audzināts kuņģis, kas pacieš arī sliktu apiešanos. (4) Grūti novērtēt, cik lielu baudu gūstu no tā, ka mans nogurums pāriet pats no sevis. Man nevajag ne ziežu iemasētāju, ne pirts, ne kāda cita līdzekļa — vajag tikai laika. Piepūles radīto gurdumu izgaisina atpūta. Šī maltīte, kaut tik necila, būs tīkamāka par jebkuru amatā stāšanās mielastu. (5) Izdarīju pēkšņu sava rakstura pārbaudi, jo tāda ir vienkāršāka un drošāka. Ja cilvēks sagatavojies un licis sev būt pacietīgam, tad tik skaidri neparādās, cik viņam ir īstas rakstura stingrības. Drošākie pierādījumi ir tie, ko viņš sniedz bez sagatavošanās: ja viņš grūtības panes ne vien nosvērti, bet arī gaišā noskaņojumā; ja viņš neiekarst un neķildojas; ja visu, kas viņam būtu jāsaņem, aizstāj sev ar to, ka pēc tā nemaz nekāro, jo iedomājas, ka pietrūkst kaut kā nevis pašam, bet viņa ieradumam. (6) Tikai tad, kad mums sāk trūkt kādu lietu, saprotam, cik daudz mums ir lieka. Mēs tās lietojām nevis aiz nepieciešamības, bet tāpēc, ka tās mums bija. Un cik daudz mantu iegādājamies tikai tāpēc, ka citi tās iegādājušies, tāpēc, ka tās ir lielākajai daļai cilvēku! Viens no mūsu nelaimju cēloņiem ir tas, ka dzīvojam pēc citu paraugiem, ka nevadāmies pēc prāta, bet ļaujamies ieraduma pavedinājumam. Ko mēs negribētu atdarināt, ja tā rīkotos tikai nedaudzi, tam sekojam, kad tā sākuši rīkoties daudzi, it kā tas, kas notiek biežāk, arī būtu tikumiskāk. Pareizā vietu mums ieņem maldi, tiklīdz tie kļuvuši vispārēji. (7) Visi tagad ceļo tā, ka viņiem pa priekšu joņo numīdiešu jātnieki[3] un soļo skrējēju bars. Tā ir kauna lieta, ja nav kalpu, kas dzen pretimnācējus nost no ceļa vai, saceļot putekļu mākoņus, dara visiem zināmu, ka tuvojas ievērojams cilvēks. Visiem tagad ir mūļi, kas nes kristāla un mozaīkstikla, kā arī lielu mākslinieku darinātus ciļņota metāla traukus. Tā ir kauna lieta, ja varētu likties, ka tavai pārvedamajai mantībai kratīšanās nav bīstama. Visi paidagogija[4] zēni brauc noziestām sejām, lai ne saule, ne sals nebojātu viņu maigo ādu. Tā ir kauna lieta, ja tavā zēnu pulkā nebūtu neviena, kura veselīgā seja neprasītos pēc ziedes.[5]

(8) Jāvairās no sarunām ar visiem šiem cilvēkiem, jo tie ir viņi, kas izplata netikumus un pārnes tos no vienas vietas uz citu. Par nejaukāko cilvēku sugu uzskata tos, kas pienes valodas, bet ir arī tādi, kas pienes netikumus. Ar viņiem runāt ir visai kaitīgi, jo saruna, arī neiedarbojoties uzreiz, dvēselē atstāj sēklas un vēl tad, kad esam jau šķīrušies no šiem cilvēkiem, mums seko ļaunums, kas vēlāk uzdīgs. (9) Kā cilvēki, kuri, dzirdējuši mūziku, savās ausīs nes līdzi ritmu un melodiju saldmi, kas traucē mūs pārdomās un neļauj tām tiekties pēc nopietnā, tā arī glaimotāju un ļaunuma slavinātāju runas paliek dvēselē ilgāk, nekā tajās klausījās, un nav viegli tīkamās skaņas no turienes aizgaiņāt; tās mums neatlaidīgi seko un laiku pa laikam atkal nāk prātā. Tāpēc ausis nelāgiem vārdiem aizslēdzamas jau pašā sākumā: reiz ieskanējušies un ielaisti, tie kļūst aizvien uzstājīgāki. (10) Tad nonākam pie šādām runām:

«Tikums, filozofija, taisnīgums — tie ir tikai vārdi, tukšas skaņas. Ir tikai viena laime: baudīt dzīvi — ēst, dzert, gūt prieku no savas mantas; lūk, tas nozīmē dzīvot, tas

nozīmē atcerēties, ka esi mirstīgs! Rit dienas, un neatgriezeniski aiztek dzīve: kālab šaubīties? Ko līdz būt prātīgam un mūsu vecumam, kas nespēs mūžgi baudīt, jau tagad, kamēr tas var un grib baudīt, uztiept mērenību, aizsteigties priekšā nāvei un visu, ko tā atņems, sev liegt jau tagad? Tev nav ne mīļākās, ne zēna, kas varētu modināt mīļākās greizsirdību; no dienas dienā tu izej uz ielas skaidrā prātā; tavs uzturs ir tik pieticīgs, it kā tev savam tēvam piekrišanas saņemšanai katru dienu jāuzrāda izdevumu grāmata. Tas nozīmē nevis dzīvot, bet noskatīties citu dzīvē. (11) Kāds neprāts — pārzināt sava mantinieka īpašumu, sev visu liegt, lai bagāts mantojums tev draugu pārvērstu par ienaidnieku: viņš par tavu nāvi priecāsies jo vairāk, jo vairāk saņems! Nedod ne graša par šiem drūmajiem, augstprātīgajiem citu dzīves vērtētājiem, pašu dzīves ienaidniekiem, kuri uzmetas visiem cilvēkiem par aizbildņiem, un nešaubīdamies dod priekšroku labai dzīvei, nevis labai slavai!»

(12) No šādām balsīm jāvairās tāpat kā no tām, kurām Ulikss gribēja braukt garām tikai piesiets.[6] Tām ir tāds pats spēks: tās atsvešina no dzimtenes, tuviniekiem, draugiem un labiem tikumiem un iegrūž tevi nelaimīgā un kaunpilnā dzīvē, ja nepaiesi garām. Vai nav daudz labāk iet taisnu ceļu un nonākt pie tā, ka vienīgi tikumiskais tev ir patīkams? (13) To varēsim sasniegt, ja zināsim, ka ir divējādas lietas, kas mūs vai nu vilina, vai atbaida. Vilina bagātība, baudas, skaistums, goda amati un viss pārējais, kas mums glaimo un uzsmaida; atbaida pūles, nāve, sāpes, pulgas, zemāks dzīves līmenis. Tātad mums jāvingrinās nebaidīties otra un nekārot pirmo. Cīnīsimies pretējos virzienos — atkāpjoties no vilinošā un dodoties pretī naidīgajam. (14) Vai neredzi, cik atšķirīga ir stāja lejup un augšup kāpējiem? Kas kāpj no kalna lejā, atliec ķermeni atpakaļ, kalnā kāpējs noliecas uz priekšu. Pārnest svaru uz priekšu, kāpjot lejā, un atpakaļ, kāpjot augšā, — tas, Lucīlij, nozīmē būt vienisprātis ar netikumu. Ceļš uz baudām ved uz leju, pie grūtā un skarbā jākāpj augšā: otrā gadījumā skubināsim savu ķermeni, pirmajā — apvaldīsim.

(15) Vai es, tavuprāt, saku, ka mūsu ausīm postīgi ir tikai tie, kas cildina baudas un mums uzdzen bailes no sāpēm, kas jau pašas par sevi ir kas briesmīgs?[7] Domāju, ka mums kaitē arī cilvēki, kas stoiskās mācības aizsegā mudina mūs uz netikumiem. Lūk, ko viņi skandina: «Tikai gudrais un izglītotais var būt mīlētājs. Arī ēst un dzert ar galda biedriem gudrais prot vislabāk. Lai izpētām, līdz kuram vecumam var mīlēt jaunekļus.» (16) Atstāsim to grieķu paražu ziņā, bet mēs labprātāk klausīsimies šādu valodu: «Neviens nav krietns nejaušības pēc: tikums jāiemācās. Bauda ir kas zemisks un niecīgs, tai nav piešķirama nekāda vērtība. Tā mums ir kopīga ar bezvalodas dzīvniekiem, jo pēc tās tiecas pat vissīkākās, visnicināmākās radības. Slava ir tukša un gaistoša, mainīgāka par vēja pūsmu. Nabadzība nav ļaunums nevienam, kas tai nepretojas. Nāve nav ļaunums. Tu vaicāsi, kas tā ir? Vienīgais, kur visam cilvēkdzimumam ir vienādas tiesības. Māņticība ir ārprātam pieskaitāmi maldi: tā baidās no tā, ko vajadzētu mīlēt, un ievaino to, ko cienī. Bet kāda tur atšķirība, vai tu dievus noliedz vai pulgo?»

(17) Lūk, tas ir jāiemācās, pat jāiemācās no galvas. Filozofijai nav jāgādā attaisnojumi netikumam. Slimniekam, ko ārsts mudina uz pārmērībām, nav nekādu cerību izveseļoties. Paliec sveiks!

[1] *Albāna* — Senekas lauku mājas Albāna kalna pakājē (Latijā).

[2] T. i., esmu sagatavojies visādām neērtībām.

[3] *Numīdiešu jātnieki* — sk. 87, 9. piez.

[4] *Paidagogijs* — audzināšanas iestāde vergu dēliem, kurus izglītoja atbildīgu uzdevumu pildīšanai.

[5] T. i., kura seju nebūtu vērts kopt.

[6] Sk. 31, 2 un 1. piez.

[7] Domāti epikūrieši.

124. VĒSTULE

Seneka sveic savu Lucīliju!

(1) Daudz ko no sentēvu pieredzes ilgās es varu tev pateikt,
Ja tik tu nebēdz un nederdzas dzirdēt tev sīkumus šādus.[1]

Taču tu nebēdz, un nekādas fineses tevi neatbaida. Tavai smalkajai gaumei nav raksturīgi tiekties vienīgi pēc paša svarīgākā. Atzīstu arī par labu, ka tu visu saisti ar zināmu noderīgumu un tevi kaitina tikai tas, ja pat ar vislielāko rūpīgumu nekas netiek panākts. Tāpēc pacentīšos, lai tā nenotiek arī šoreiz.

Jautājums skan šādi: vai labums tiek uztverts ar sajūtām vai prātu? Ar otro iespēju saistīts apgalvojums, ka bezvalodas dzīvniekiem un maziem bērniem labuma nav. (2) Visi, kas visaugstāk vērtē baudu, uzskata, ka labums uztverams ar jutekļiem, turpretī mēs, kas labumu pieskaitām dvēselei, domājam, ka tas ir uztverams ar prātu. Ja par labumu spriestu sajūtas, mēs nenoraidītu nevienu baudu, jo tās visas vilina, tās visas priecē, un, otrādi, neuzņemtos labprātīgi nekādas sāpes, jo ikvienas sāpes nepatīkami skar jutekļus. (3) Turklāt nopēlumu nepelnītu cilvēki, kam bauda pārāk tīkama un kas ļoti bīstas sāpju. Bet mēs nosodām cilvēkus, kas pārāk pakļāvušies negausībai un jutekliskai baudai, un nicinām tos, kuri aiz bailēm no sāpēm neuzdrošinās ķerties ne pie kā vīrišķīga. Bet kur ir viņu kļūda, paklausot jutekļiem kā labā un ļaunā soģiem? Tiem taču esat uzticējuši spriedumu par to, pēc kā tiekties un no kā vairīties. (4) Bet šis uzdevums katrā ziņā nosprausts prātam. Tāpat kā par laimīgu dzīvi, par tikumu un tikumisko, tas lemj arī par labo un ļauno. Turpretim viņi[2] piešķir mazvērtīgākajai daļai tiesības spriest par labāko, tas ir, lai par labumu lemj jutekļi — kas truls un nevarīgs —, kuri cilvēkam attīstīti mazāk nekā pārējām dzīvajām būtnēm. (5) Kā tas būtu, ja kāds ļoti sīkus priekšmetus gribētu izšķirt nevis ar acīm, bet ar tausti? Un vai pat vēl smalkāks un vērīgāks juteklis nekā redzes asums ļautu izšķirt labo un ļauno?[3] Tu redzi, kādā patiesības neziņā atrodas un kā cildeno un dievišķo nosviež zemē cilvēks, kas par augstāko labumu un ļauno spriež pēc taustes. (6) «Kā ikvienai zinātnei un mākslai,» saka, «jābūt kam acīm redzamam[4] un jutekļiem tveramam, no kā tā rodas un izaug, tā arī laimīga dzīve rod savu pamatu un sākumu no kaut kā acīm redzama un jutekļiem pieejama. Jūs taču paši sakāt, ka laimīga dzīve rod savu sākumu no acīm redzamā.» — (7) Mēs dēvējam par laimīgu to, kas atbilst dabai, bet tas, kas atbilst dabai, parādās atklāti un uzreiz, tāpat kā viss pilnīgais. Kas atbilst dabai un cilvēkam tiek uzreiz, viņam piedzimstot, to nedēvēju par labumu, bet vienīgi par labuma sākumu. Taču tu augstāko labumu — baudu — piešķir agrai bērnībai, tā ka cilvēks piedzimstot sāk ar to, kur nokļūst, tikai sasniedzis briedumu: saknes vietā tu liec galotni. (8) Ja kāds sacītu, ka cilvēkam, kas vēl slēpjas mātes miesās, pat vēl nezināma dzimuma, trausls, negatavs un

bezveidīgs, jau piemīt zināms labums, viņš, skaidri redzams, kļūdītos. Bet cik niecīga ir atšķirība starp to, kas pašlaik sāk dzīvot, un to, kas vēl ir tikai slēpta nasta mātes klēpī! Kas attiecas uz labā un ļaunā sapratni, tad abu divu briedums ir vienāds un mazs bērns tikpat nespējīgs uztvert labo kā koks vai bezvalodas dzīvnieks. Bet kāpēc nav labuma kokā vai bezvalodas dzīvniekā? Tāpēc, ka tiem nav prāta. Šā iemesla dēļ labuma nav arī mazā bērnā, jo arī viņam nav prāta. Viņš nonāks pie labuma tikai tad, kad tiks pie prāta.

(9) Ir nesaprātīgas dzīvas būtnes, ir tādas, kas vēl nav prātīgas, ir prātīgas, bet nepilnīgi: nevienā no tām nav labuma; to atnes sev līdzi prāts. Kāda tad ir atšķirība starp minētajiem gadījumiem? Nesaprātīgajā būtnē labuma nebūs nekad; tādā, kas vēl nav prātīga, tikmēr nevar būt arī labuma, bet tādā, kas ir prātīga, bet nepilnīgi, labums gan varētu jau būt, bet vēl nav. (10) Tāpēc domāju tā, Lucīlij: labums nav sastopams kurā katrā ķermenī, kurā katrā vecumā un no agras bērnības ir tikpat tālu kā pēdējais no pirmā, kā pilnīgais no sākuma. Tāpēc tas arī nav sastopams maigā ķermenītī, kas tikai vēl veidojas. Un kā gan tas varētu būt sastopams? Tikpat maz kā sēklā. (11) Tev vajadzētu to izteikt šādi: mēs pazīstam labumu gan kokā, gan sējumā, bet tā vēl nav pirmajos asnos, kas tikko izlauzušies no augsnes. Ir zināms labums kviešos, bet tā vēl nav pienaini sulīgajā stiebrā, nedz tad, kad mīkstā vārpa tikko izvirzījusies no lapas maksts; tas parādās tikai tad, kad vasara nogatavinājusi labību līdz briedumam. Un, tāpat kā ikviena būtne pauž savu labumu tikai tad, kad tā sasniegusi briedumu, labums ir tikai tādā cilvēkā, kam pilnīgi izveidojies prāts. (12) Bet kas tas ir par labumu? Pateikšu: brīvs, taisns gars[5], kas pakļauj sev pārējo, pats nepakļaudamies nekam. Šis labums vispār nav pieejams agrai bērnībai, tā ka zēns uz to nevar cerēt; jauneklis cer, taču aiz iedomības; labi ir vecumā, ja ilgstošos un cītīgos pūliņos mērķis ir sasniegts. Ja tas ir tā, labums aptverams ar prātu.

(13) «Tu sacīji,» iebildīs, «ka arī kokam ir kāds labums, arī zālei; tātad tāds var būt arī mazam bērnam.» — Patiesa labuma nav ne kokos, ne bezvalodas dzīvniekos; kas tajos ir labs, tikai nosacīti saucams par labumu. — «Kas tas ir?» vaicāsi. — Tas, kas atbilst ikviena dabai. Labums gan nekādā ziņā nevar tikt bezvalodas dzīvniekam: labums piederīgs laimīgākas un labākas būtnes dabai. Kur nav vietas prātam, tur nav labuma.

(14) Ir četri būtņu veidi[6]: koks, dzīvnieks, cilvēks, dievs. Pēdējiem diviem, kuriem piemīt prāts, ir vienāda būtība[7]. Tie atšķiras tādējādi, ka viens ir nemirstīgs, otrs — mirstīgs. Viena, proti, dieva labumu pilnveidojusi daba, otra, proti, cilvēka — viņa paša gādība. Pārējie ir pilnīgi tikai sava veida ietvaros, taču tā nav īsta pilnība, jo tiem trūkst prāta. Īsteni pilnīgs ir tikai tas, kas pilnīgi atbilst dabai kopumā, bet daba kopumā ir prātīga; pārējais var būt pilnīgs tikai sava veida ietvaros. (15) Būtnē, kam nevar būt laimīga dzīve, nevar arī būt tas, ar ko panāk laimīgu dzīvi, bet laimīgu dzīvi panāk ar labumu. Bezvalodas dzīvniekam nav laimīgas dzīves, nedz arī tā, ar ko panāk laimīgu dzīvi; tātad bezvalodas dzīvniekā nav labuma. (16) Bezvalodas dzīvnieks pašreizējo uztver ar jutekļiem; pagājušo tas atceras, kad sastop kaut ko, kas kalpo jutekļiem par atgādinājumu. Piemēram, zirgs atceras ceļu, ja tiek aizvests pie tā sākuma. Stallī tas gan ceļu neatceras, lai cik bieži to būtu gājis. Bet ir vēl trešais laiks — nākotne, taču tas uz bezvalodas dzīvniekiem neattiecas. (17) Tātad kā var likties pilnīga to būtņu daba, kurām nav pieejams pilnīgs laika izmantojums? Laiks sastāv no trim daļām — no pagātnes, tagadnes un nākotnes. Dzīvniekiem dots tikai tas, kas tiem pazīstams norises laikā un reizē visīsākais, — tagadne. Pagātni tie atceras reti, vienīgi tad, ja tiem to atgādina sastapšanās ar ko pašreizēju. (18) Tātad pilnīgas dabas labums nevar būt nepilnīgas dabas būtnē,

pretējā gadījumā — ja labums ir citādas dabas būtnēm, tas ir arī augiem. Es nenoliedzu, ka arī bezvalodas dzīvniekiem uz visu, kas šķiet atbilstošs dabai, ir spēcīgas un dedzīgas tieksmes, bet tās ir juceklīgas un neskaidras. (19) Bet labums nekad nav juceklīgs un neskaidrs. — «Kā tā?» sacīsi. «Vai tad bezvalodas dzīvnieki kustas juceklīgi, bez noteiktas kārtības?» — Es teiktu, ka tie kustas juceklīgi, bez noteiktas kārtības, ja to daba būtu spējīga uz kārtību, bet tie kustas atbilstoši savai dabai. Proti, juceklīgs ir tas, kas citreiz var arī nebūt juceklīgs; satraukts ir tas, kas var būt arī mierīgs. Kāds trūkums ir tikai tam, kam var arī būt priekšrocība:[8] tādas bezvalodas dzīvnieku kustības izriet no viņu dabas.

(20) Bet lai pārāk ilgi neaizkavētu tevi: arī bezvalodas dzīvniekam būs zināms labums, būs zināms tikums, zināma pilnība, bet ne labums, tikums un pilnība absolūtā nozīmē. Tas viss pieejams tikai ar prātu apveltītām būtnēm, kam dots zināt «kāpēc», «ciktāl», «kā». Līdz ar to labums ir tikai tam, kam ir prāts.

(21) Tu vaicāsi — kāds ir šā iztirzājuma mērķis un ar ko tas būs noderīgs tavam garam? Atbildēšu: tas vingrina un asina garu, ja tas grib ko darīt, un saista to kādā tikumiski vērtīgā darbībā. Bet tas arī ir noderīgs, kavēdams cilvēkus, kas tiecas pēc aplama. Un sacīšu vēl: visvairāk būšu tev noderīgs, ja parādīšu, kāds ir tavs paša labums, ja noškiršu tevi no bezvalodas dzīvniekiem, ja nolikšu tevi līdzās dievam. (22) Kālab, vaicāšu, attīsti un vingrini savus fiziskos spēkus? Lopiem un plēsīgiem zvēriem daba piešķīrusi lielākus. Kālab tu kop savu ārieni? Arī tad, kad darīsi visu, tik un tā bezvalodas dzīvnieki pārspēs tevi skaistumā. Kālab tik rūpīgi sukā savus matus? Ja arī izlaidīsi tos pēc partiešu paražas vai siesi mezglā kā ģermāņi, vai ļausi vējam, kā mēdz darīt skiti, — ikviens zirgs kratīs biezākas krēpes, ikvienam lauvam tās skaustā bozīsies košāk. Kaut būsi ievingrinājies ātri skriet, tomēr nespēsi tikt līdzi pat zaķītim.

(23) Vai tad negribi pamest visu, kur, tiekdamies pēc tā, kas tev ir svešs, neizbēgami piedzīvosi neveiksmi, un atgriezties pie sava labuma? Kas tas ir? No netikumiem brīva un tīra dvēsele, kas seko dieva paraugam, paceļas pāri cilvēciskajam un nekā sava nenoliek ārpus sevis.[9] Tu esi ar prātu apveltīta būtne. Tātad kāds tevī ir labums? Pilnīgais prāts. Tad aicini to, lai izaug, ja vien iespējams, līdz savam mērķim. (24) Uzlūko sevi par laimīgu tad, kad tev no tā dzimst viss prieks[10] un kad, redzēdams, ko cilvēki grābj, vēlas, sargā, neko neatradīsi, ko tu — neteikšu, ka labprātāk, bet vispār — gribētu savā īpašumā. Došu tev īsu formulu, ar kuru vari sevi vērtēt un uzzināt, vai esi jau sasniedzis pilnību: savu mērķi būsi sasniedzis tad, kad sapratīsi, ka visnelaimīgākie ir laimīgi.[11] Paliec sveiks!

[1] Vergilijs, «Georgikas«, I, 176—177, atdzejojis A.Ģiezens.

[2] Epikūrieši.

[3] Doma: tāpat kā ar tausti nevar izšķirt ļoti sīkus priekšmetus, pat ar redzi, vissmalkāko jutekli, nevar izšķirt labo un ļauno.

[4] *manifestum.*

[5] *animus*; iespējams arī tulkojums «dvēsele».

[6] *Būtņu veidi — naturae.*

[7] *natura.*

[8] T. i., pretstats dotajam trūkumam. Oriģināla *vitium — virtus* pieļauj arī tulkojumu: «Kāds netikums ir tikai tam, kam var arī būt tikums.»

[9] T. i., visas vērtības saskata sevī.

[10] *Kad .. prieks* — pēc cita lasījuma: kad tev viss prieks dzimst no tevis paša.

[11] *..cum intelleges infelicissimos esse felices.* Gramatiski iespējams arī tulkojums: «..kad sapratīsi, ka laimīgie ir visnelaimīgāki.»

PERSONU RĀDĪTĀJS

Pustrekniem ciparіem apzīmētas vēstules, gaišiem — paragrāfi.

Acīlijs Buta — 122, 10, 12, 13
Agripa, Marks Vipsānijs — 21, 4; 94, 46
Akcijs, Lūcijs — 58, 5
Aleksandrs, Maķedonijas — 53, 10; 59, 12; 83, 19, 23; 91, 17; 94, 62; 113, 29; 119, 7
Anaharsīds — 90, 31
Anakreonts — 88, 37
Anks Mārcijs — 108, 30
Annējs Serēns — 63, 14, 15
Antipatrs — 87, 38, 40; 92, 5
Antonijs, Marks — 82, 12; 83, 25
Apīcijs, Marks Gabīnijs — 95, 42; 120, 19
Apijs Klaudijs Aklais — 114, 13
Apions — 88, 40
Arhidēms — 121, 1
Aristarhs — 88, 39
Aristons — 29, 6
Aristons Hijietis — 36, 3; 89, 13; 94, 2, 18, 21; 115, 8
Aristotelis — 6, 6; 58, 9; 65, 11, 14
Arruntijs, Lūcijs — 114, 17, 18, 19
Asellijs Sabīns — 40, 9
Asinijs Galls, Gājs — 55, 3
Asinijs Pollions, Gājs — 100, 7, 9
Asklēpiads — 95, 9
Atals — 9, 7; 63, 5; 67, 15; 72, 8; 81, 22; 108, 3, 13, 23; 110, 14, 20
Atēnodors — 10, 5
Atiks, Tits Pomponijs — 21, 4; 97, 4; 118, 1
Aufidijs Bass — 30, 1, 3, 5, 6, 10
Augusts (Gājs Jūlijs Cēzars Oktaviāns Augusts) — 83, 14; 114, 6

Brūts, Decims Jūnijs — 82, 12, 13
Brūts, Marks Jūnijs — 95, 45

Cēcilijs — 118, 2
Cēcilijs Statijs — 113, 26
Cēzars, Gājs Jūlijs — 14, 12, 13; 24, 8; 51, 11; 83, 12; 94, 65; 95, 70; 97, 2, 8; 98, 13; 104, 29, 30, 32, 33; 118, 2
Cicerons, Marks Tullijs — 17, 2; 21, 4; 40, 11; 49, 5; 58, 6, 12, 16; 97, 3, 8; 100, 7, 9; 107, 10; 108, 30, 32, 34; 111, 1; 114, 16; 118, 1, 2

Dārijs III — 47, 12; 94, 63; 119, 7
Decijs Mūrs, Pūblijs — 67, 9
Dekstrs — 4, 7
Dēmetrijs — 20, 9; 62, 3; 67, 14; 91, 19
Dēmetrijs Poliorkēts — 9, 18

Dēmokrits — 7, 10; 79, 14; 90, 32, 33
Didims — 88, 37
Diogens — 29, 1; 47, 12; 90, 14
Drūss, Jūlijs Cēzars — 21, 4

Egials — 86, 14, 21
Ennijs, Kvints — 58, 5; 108, 33, 34
Epikūrs — 2, 5; 6, 6; 8, 7, 8; 9, 18, 20; 11, 9; 12, 10, 11; 13, 16, 17; 14, 17; 16, 7; 17, 11; 18, 9, 14; 19, 10; 20, 9, 11; 21, 2, 4, 5, 7, 9; 22, 5, 13, 14, 15; 23, 9; 24, 18, 22, 23; 25, 4, 5, 6; 26, 8; 27, 9; 28, 9; 29, 10, 11; 30, 14, 16; 33, 2; 46, 1; 52, 3, 4; 66, 18, 45, 47, 48; 67, 15; 68, 10; 72, 9; 79, 15, 16; 81, 11; 85, 18; 92, 25; 97, 13, 15; 107, 1
Euripīds — 49, 12; 115, 15
Citāti: «Feniķietes» — 49, 12; «Danaja» — 115, 14

Fabiāns Papīrijs — 11, 4; 40, 12; 52, 11; 58, 6; 100, 1, 2, 5, 9
Fabiji — 82, 20
Fabijs Maksims, Kvints — 86, 10
Fabricijs, Gājs Luscins — 98, 13; 120, 6, 19
Faidons — 94, 41
Falarīds — 66, 18
Feidijs — 9, 5; 85, 40
Fenestella — 108, 31
Filips II — 94, 62

Gallions, Lūcijs Jūnijs Annējs — 104, 1
Grakhs, Tiberijs Sempronijs — 114, 13

Hairejs, Kasijs — 4, 7
Hannibals — 51, 5, 7; 86, 3
Haronds — 90, 6
Hatērijs, Kvints — 40, 10
Hekatons — 5, 7; 6, 7; 9, 6
Hērakleits (Heraklīts) — 12, 7; 58, 23
Hermarhs — 6, 6; 33, 4; 52, 4
Hēsiods — 27, 6; 88, 6
Hierons — 114, 17
Hipokrats — 95, 9
Homērs — 27, 6; 58, 17; 63, 2; 88, 5, 6, 37, 39, 40; 90, 31; 108, 34
Citāti no «Iliādas»: 40, 2; 63, 2; 90, 31
Horācijs Flaks, Kvints — 86, 13; 119, 14; 120, 21
Citāti no «Satīrām»: 86, 13; 119, 13; 120, 20
Horācijs Koklits — 120, 7
Hrīsips — 9, 14; 22, 11; 33, 4; 104, 22; 108, 38; 113, 23

Īdomenejs — 21, 3, 4, 7; 22, 5

Juba — 71, 10
Jugurta — 94, 66
Jūlijs Grecīns — 29, 6
Jūlijs, Montāns — 122, 11, 12, 13

Kaligula, Gājs Cēzars Germaniks — 4, 7; 77, 18; 88, 40
Kallists — 47, 9
Kalvīsijs Sabīns — 27, 5, 7, 8
Kalvs, Gājs Licinijs — 94, 25
Kambīss II — 86, 1
Kasijs Longīns, Gājs — 83, 12
Katoni — 64, 10; 70, 22; 95, 72; 97, 10; 104, 21; 108, 4; 120, 19
Katons Cenzors, Marks Porcijs (Katons Vecākais) — 7, 6; 11, 10; 25, 6; 86, 10; 87, 9, 10; 94, 27; 95, 72; 119, 2; 122, 2
Katons Utikietis, Marks Porcijs (Katons Jaunākais) — 13, 14; 14, 12, 13; 24, 6, 7, 10; 51, 12; 67, 7, 13; 70, 19; 71, 8, 10, 11, 15, 16, 17; 79, 14; 82, 12, 13; 95, 69, 70, 71, 72; 97, 1, 3, 8; 98, 12; 104, 29, 30, 31; 118, 4
Katuls, Kvints Lutācijs — 97, 6
Klarāns — 66, 1, 2, 4
Kleants — 6, 6; 33, 4, 7, 8; 44, 3; 64, 10; 94, 4; 107, 10; 108, 10; 113, 23
Kleits — 83, 19
Kleopatra — 83, 25; 87, 16
Klodijs Pulhrs, Pūblijs — 97, 2, 6, 9, 10
Kornēlijs Sevērs — 79, 5
Kornēlijs Senecions — 101, 1, 2
Korunkānijs, Tiberijs — 114, 13
Koss, Kornēlijs Lentuls — 83, 15
Krass, Lūcijs Licinijs — 114, 13
Krass, Marks Licinijs — 4, 7; 104, 29; 119, 9
Kratēts — 10, 1
Kroiss (Krēzs) — 47, 12
Ksenokrats — 85, 18
Kurijs Dentāts, Manijs — 120, 19
Kūrions, Gājs Skribonijs — 114, 13

Lēlijs, Gājs — 7, 6; 11, 10; 25, 6; 64, 10; 95, 72; 104, 21
Leonīds — 82, 21
Lepids — 4, 7
Liberāls, Ebūtijs — 91, 1, 3, 13
Libons Drūss, Lūcijs Skrībonijs — 70, 10
Licinijs — 119, 9; 120, 19
Likurgs — 90, 6
Lukrēcijs Kārs, Tits — 95, 11; 106, 8; 110, 6, 7
Citāti: 95, 11; 106, 8; 110, 6

Maksims, Cēsonijs — 87, 2
Marcellīns, Tullijs — 29, 1, 4; 77, 5, 6, 7, 8, 9
Marijs, Gājs — 51, 11; 94, 66
Marulls — 99, 1
Mecenāts, Gājs Cilnijs — 19, 9, 10; 92, 35; 101, 10; 114, 4, 21; 120, 19
Citāti: 101, 11; 114, 5
Mesalla Korvīns, Marks Valerijs — 51, 1
Metells, Kvints Cecilijs — 24, 4
Mētrodors — 6, 6; 14, 17; 18, 9; 33, 4; 52, 3; 79, 15, 16; 81, 11; 98, 9; 99, 25
Mētronakts — 76, 4; 93, 1
Mitridāts — 94, 65
Mūcijs Scēvola — 24, 5; 66, 51, 53; 98, 12
Munātijs Planks, Lūcijs — 91, 14

Nata Pinārijs — 122, 11
Nātāls — 87, 16
Nausifans — 88, 43, 45
Numa Pompilijs — 108, 30

Ovidijs Nāsons, Pūblijs — 79, 5; 110, 1
Citāti no «Metamorfozēm»: 33, 4; 79, 5; 90, 20; 110, 1; 115, 13
Oktāvijs, Pūblijs — 95, 42

Pākuvijs — 12, 8
Panaitijs — 33, 4; 116, 5, 6
Pāpinijs, Spurijs — 122, 15
Parmenīds — 88, 44, 45
Paulīna, Pompeja — 104, 1, 2, 5
Pedons Albinovāns — 122, 15, 16
Pirrs — 120, 6
Pīsons Frugi, Lūcijs Kalpurnijs — 83, 14, 15
Pītagors — 52, 10; 90, 6; 94, 42; 108, 17, 19
Pītokls — 21, 7, 8
Platons — 24, 6; 44, 3, 4; 47, 12; 58, 1, 8, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 30, 31; 64, 10; 65, 7, 8, 9, 10, 11; 94, 38; 108, 38
Citāts no dialoga «Tīmajs»: 65, 10
Poliains — 6, 6; 18, 9
Pompejs, Gnējs — 4, 7; 11, 4; 14, 12, 13; 24, 9; 51, 11; 71, 9; 83, 12; 94, 64; 95, 70; 97, 8; 104, 29, 30, 32, 33; 118, 2
Pomponijs Sekunds, Pūblijs — 3, 6
Porsenna — 24, 5; 66, 51
Poseidonijs — 33, 4; 78, 28; 83, 10; 87, 31, 35, 38; 88, 21; 90, 5, 7, 11, 13, 20, 25, 30, 31, 32; 92, 10; 94, 38; 95, 65; 104, 22; 108, 38; 113, 28; 121, 1
Protagors — 88, 43, 45
Pūblilijs Sīrietis — 8, 8; 9, 21
Citāti: 94, 28, 43; 108, 9, 11

Rēguls, Marks Atīlijs — 67, 7, 12; 71, 17; 98, 12; 114, 19
Romuls — 108, 31
Rutīlijs Rūfs, Pūblijs — 24, 4; 67, 7; 79, 14; 98, 12

Sallustijs Krisps, Gājs — 114, 17, 18, 19
Citāti: «Katilīnas sazvērestība» — 60, 4; «Karš ar Jugurtu» — 94, 46; 114, 19; «Vēsture» — 114, 17, 19
Sapfo — 88, 37
Scīpions Afrikānietis, Pūblijs Kornēlijs (Scīpions Vecākais) — 24, 10; 25, 6; 51, 11; 86, 1—12; 87, 9; 108, 33
Scīpions Emiliāns Afrikānietis, Pūblijs Kornēlijs (Scīpions Jaunākais) — 24, 10; 66, 13; 95, 72
Scīpions, Kvints Cēcilijs Metells Pijs — 24, 9, 10; 71, 10
Sejāns, Lūcijs Ēlijs — 55, 3
Sekstijs Nigrs, Kvints — 59, 7; 64, 2, 3, 5; 73, 12, 15; 98, 13; 108, 17, 18
Seneka, Lūcijs Annējs (Seneka Vecākais) — 78, 2; 108, 22
Serapions — 40, 2
Sertorijs, Kvints — 94, 64
Servijs Tullijs — 108, 30
Skaurs, Ēmilijs Mamerks — 29, 6
Skrībonija — 70, 10
Sokrats — 6, 6; 7, 6; 13, 14; 24, 14; 28, 2, 8; 44,

3; 64, 10; 67, 7; 70, 9; 71, 7, 16, 17; 79, 14; 98, 12; 104, 7, 21, 27, 28, 29
Solons — 90, 6
Sotions — 49, 2; 108, 17, 20
Speusips — 85, 18
Stilpons — 9, 1, 18, 20; 10, 1
Sulla — 11, 4; 24, 4

Tanusijs Gemins — 93, 11
Temisons — 95, 9
Teofrasts — 3, 2
Tiberijs, Klaudijs Nerons — 21, 4; 83, 14, 15; 95, 42; 108, 22; 122, 10, 11
Tillijs Cimbrs, Lūcijs — 83, 12
Tīmagens — 91, 13
Tits Līvijs — 46, 1; 100, 9
Tūberons, Kvints Ēlijs — 95, 72, 73; 98, 13; 104, 21; 120, 19

Valgijs Rūfs, Gājs — 51, 1
Varijs Gemins, Kvints — 40, 9
Vārs — 122, 12, 13
Vārs, Pūblijs Kvinktīlijs — 47, 10
Vatīnijs, Pūblijs — 94, 25; 118, 4; 120, 19
Vergilijs Marons, Pūblijs — 21, 5; 28, 1, 3; 53, 3; 56, 12; 58, 2, 3, 4, 20; 59, 3, 17; 70, 2; 79, 5; 84, 3; 92, 9; 95, 69; 101, 13; 104, 24; 108, 24, 25, 28, 29, 34; 115, 4; 122, 2
Citāti: «Eneīda» — 12, 9; 18, 12; 21, 5; 28, 1, 3; 31, 11; 41, 3; 48, 11; 49, 7; 53, 3; 56, 12, 14; 58, 3, 4; 59, 3, 17; 64, 4; 66, 2; 67, 8; 70, 2; 73, 15; 76, 33; 77, 12; 78, 15; 82, 7, 16, 18; 84, 3; 85, 4; 87, 8; 89, 17; 92, 9, 30, 34; 94, 28; 95, 33; 98, 4; 101, 13; 102, 30; 104, 10, 24, 31; 107, 3; 108, 29; 113, 25; 115, 5; «Būkolikas» — 73, 10; 101, 4; «Georgikas» — 58, 2; 86, 15, 16; 87, 20; 88, 14, 16; 90, 9, 11, 37; 95, 68, 70, 71; 108, 24, 26, 34; 114, 23; 122, 2; 124, 1
Vinīcijs, Marks — 122, 12
Vinīcijs, Pūblijs — 40, 9, 10

Zaleuks — 90, 6
Zēnons (no Kitijas) — 6, 6; 22, 11; 33, 4, 7, 8; 64, 10; 82, 9, 10, 19; 83, 9, 10; 104, 7; 108, 38
Zēnons (no Elejas) — 88, 44, 45

SATURS

SENEKAS LAIKMETS, DZĪVE UN DARBI. *V. Zariņš* 5

TULKOTĀJA PRIEKŠVĀRDS 15

1. VĒSTULE 19
(Laika vērtība)

2. VĒSTULE 20
(Lasāmvielas atlase)

3. VĒSTULE 20
(Uzticēšanās draugiem)

4. VĒSTULE 21
(Atbrīvošanās no nāves bailēm. Nabadzība un bagātība)

5. VĒSTULE 23
(Filozofa neuzkrītošais dzīves veids. Cerības un bailes)

6. VĒSTULE 24
(Kopīga pilnveidošanās)

7. VĒSTULE 25
(Vairies no pūļa un tā uzslavas)

8. VĒSTULE 27
(Filozofa darbīgums un viņa gādība par pēcniekiem)

9. VĒSTULE 29
(Filozofa attieksme pret draudzību)

10. VĒSTULE 32
(Vientulība)

11. VĒSTULE 33
(Par sarkšanu)

12. VĒSTULE 34
(Vecums un laika vērtība)

13. VĒSTULE 36
(Kā cīnīties ar bailēm no nelaimēm nākotnē)

14. VĒSTULE 38
(Vairīšanās no briesmām)

15. VĒSTULE 41
(Gādība par savu veselību)

16. VĒSTULE 43
(Filozofijas labums)

17. VĒSTULE 44
(Filozofa bagātība)

18. VĒSTULE 46
(Gudrais un pūļa izpriecas. Laikus norūdīties nedienām un trūkumam)

19. VĒSTULE 48
(Filozofa mierpilnā dzīve)

20. VĒSTULE 49
(Filozofija kā stingra rakstura veidotāja)

21. VĒSTULE 51
(Šķitums un īstā vērtība)

22. VĒSTULE 53
(Ieteikums atbrīvoties no pienākumiem valsts dzīvē)

23. VĒSTULE 55
(Patiesais prieks)

24. VĒSTULE 56
(Nebīties ne nāves, ne nelaimes)

25. VĒSTULE 60
(Cilvēku labošana. Vientulības bīstamība)

26. VĒSTULE 61
(Vecumdienas un nāve)

27. VĒSTULE 62
(Patiesā laime — tikumā)

28. VĒSTULE 64
(Ceļošana neatbrīvo no rūpēm)

29. VĒSTULE 65
(Grūtības, labojot zināmus cilvēkus. Netiekties pēc pūļa labvēlības)

30. VĒSTULE 67
(Pret nāves bailēm)

31. VĒSTULE 69
(Neklausīties pūļa balsī. Tiekšanās pēc tikumiskās pilnvērtības)

32. VĒSTULE 71
(Piederi pats sev)

33. VĒSTULE 71
(Stoiķu mācība uztverama kopumā, nevis atsevišķu izteikumu veidā. Patstāvīgas domāšanas nepieciešamība)

34. VĒSTULE 73
(Lucīlija panākumi filozofijā)

35. VĒSTULE 74
(Patiesā draudzība)

36. VĒSTULE 74
(Neatkarība no pūļa domām. Nebaidīties nāves)

37. VĒSTULE 76
(Tikumam augstas prasības. Filozofija — ceļš uz glābiņu, laimi, brīvību)

38. VĒSTULE 77
(Kā mācīt filozofiju)

39. VĒSTULE 77
(Filozofijas apgūšana pēc grāmatām. Iekāru un baudu kaitīgums)

40. VĒSTULE 78
(Filozofa priekšnesuma forma)

41. VĒSTULE 80
(Dievs ir mūsos)

42. VĒSTULE 81
(Cilvēka tikumiskā vērtība. Ārējā piederuma niecīgums)

43. VĒSTULE 83
(Dzīve it kā visu acu priekšā)

44. VĒSTULE 83
(Patiesais cildenums)

45. VĒSTULE 84
(Filozofijas īstenais uzdevums. Par aizraušanos ar sofistiskām rotaļām)

46. VĒSTULE 86
(Kāda Lucīlija sacerējuma atzinīgs vērtējums)

47. VĒSTULE 87
(Par cilvēcisku apiešanos ar vergiem)

48. VĒSTULE 90
(Draudzība. Pret sofistisku matu skaldīšanu)

49. VĒSTULE 92
(Laika vērtība. Pret aizraušanos ar sofismiem)

50. VĒSTULE 94
(Pazīsti sevi)

51. VĒSTULE 95
(Baju peldvieta)

52. VĒSTULE 97
(Kur rast atbalstu tikumiskai pilnveidei)

53. VĒSTULE 99
(Nepatīkams jūras brauciens. Veltīšanās filozofijai)

54. VĒSTULE 101
(Pārdomas par nāvi)

55. VĒSTULE 102
(Vatijas lauku mājas. Draugs arī prombūtnē ir kopā ar mums)

56. VĒSTULE 104
(Dzīve Bajās. Trokšņaina apkārtne un dvēseles miers)

57. VĒSTULE 106
(Neapoles tunelis)

58. VĒSTULE 107
(Latīņu valodas trūcīgums. Platona filozofijas izklāsts.
Par vecumu, slimību un nāvi)

59. VĒSTULE 112
(Atzinīgs Lucīlija stila vērtējums. Par patieso prieku)

60. VĒSTULE 115
(Vēlmju pieskaņošana dabas prasībām)

61. VĒSTULE 116
(Sagatavošanās nāvei)

62. VĒSTULE 116
(Aizņemtība un zinātniskais darbs)

63. VĒSTULE 117
(Draugu nāve)

64. VĒSTULE 119
(Kvinta Sekstija Vecākā darbu un senāko filozofu cildinājums)

65. VĒSTULE 120
(Cēlonis un matērija)

66. VĒSTULE 123
(Stoiķu labumu iedalījums)

67. VĒSTULE 129
(Par jebkura labuma vēlamību)

68. VĒSTULE 131
(Gudrā brīvais laiks)

69. VĒSTULE 133
(Par biežu vietu maiņu. Pārdomas par nāvi)

70. VĒSTULE 134
(Par brīvprātīgo nāvi)

71. VĒSTULE 137
(Tikums — augstākais labums)

72. VĒSTULE 141
(Nodarboties ar filozofiju, par spīti aizņemtībai)

73. VĒSTULE 143
(Filozofa attieksme pret valdnieku, kas viņam dāvā iespēju nodarboties ar zinātni)

74. VĒSTULE 145
(Tikums — vienīgais patiesais labums)

75. VĒSTULE 149
(Par valodas vienkāršību. Tikumiskās pilnveides pakāpes)

76. VĒSTULE 151
(Mācīšanās vecumā. Tikums — vienīgais labums)

77. VĒSTULE 156
(Neturēties pārāk cieši pie dzīves)

78. VĒSTULE 158
(Gudrā attieksme pret slimību)

79. VĒSTULE 162
(Skilla un Haribda, Etna. Gudrais un slava)

80. VĒSTULE 165
(Nebīties nāves un nabadzības)

81. VĒSTULE 166
(Par pateicību)

82. VĒSTULE 171
(Pret nāves bailēm)

83. VĒSTULE 175
(Senekas dienas norise. Par dzeršanu un stoiķu aplamo argumentāciju pret to)

84. VĒSTULE 179
(Lasāmvielas izvēle un tās pareizā izmantošana)

85. VĒSTULE 180
(Par gudrā brīvību no afektiem)

86. VĒSTULE 185
(Scīpiona lauku mājas. Viņa laika pieticīgais dzīves veids.
Par olīvkoku audzēšanu, vīnogulāju pārstādīšanu)

87. VĒSTULE 189
(Labais un ļaunais stoiķu skatījumā)

88. VĒSTULE 194
(Brīvās zinātnes un mākslas)

89. VĒSTULE 201
(Filozofijas iedalījums. Pret izšķērdību un greznumkāri)

90. VĒSTULE 204
(Filozofijas veikumi laikmetos)

91. VĒSTULE 212
(Ugunsgrēks Lugdunā. Visa cilvēciskā nīcīgums)

92. VĒSTULE 215
(Tikums un laimīga dzīve)

93. VĒSTULE 220
(Mētronakta nāve. Par mūža īsumu. Nevis ilgi, bet pietiekami dzīvot)

94. VĒSTULE 221
(Stoiķa Aristona uzskati par ētikas pamatprincipu un pamācību lomu
tikumiskajā pilnveidē un Senekas iebildumi)

95. VĒSTULE 231
(Ētikas loma, veidojot gudro)

96. VĒSTULE 241
(Izturēšanās nelaimē)

97. VĒSTULE 242
(Klodija noziegums un viņa attaisnošana uzpirktā tiesā. Noziegums un sods)

98. VĒSTULE 244
(Laimes neatkarība no ārējiem apstākļiem)

99. VĒSTULE 247
(Mierinājums dēlu zaudējušam tēvam)

100. VĒSTULE 251
(Filozofa Fabiāna Papīrija stils)

101. VĒSTULE 253
(Pārdomas par nāvi. Lai dzīve vienmēr ir nobeigta.
Pret apkaunojošām dzīves alkām)

102. VĒSTULE 255
(Atzinība kā labums. Dvēseles nemirstība)

103. VĒSTULE 259
(Cilvēks kā bīstamākais cilvēka apdraudējums. Pagātnes dižo cilvēku priekšzīme)

104. VĒSTULE 260
(Par ceļojumu nespēju dziedināt slimu dvēseli)

105. VĒSTULE 265
(Attieksme pret cilvēkiem, kas varētu kļūt bīstami)

106. VĒSTULE 266
(Vai labumi ir ķermeniski?)

107. VĒSTULE 267
(Cilvēku attieksme pret dzīves likstām)

108. VĒSTULE 269
(Kā mācīt un mācīties filozofiju)

109. VĒSTULE 275
(Gudrā noderīgums citam gudrajam)

110. VĒSTULE 277
(Filozofija kā iekšēja miera dāvātāja. Atala attieksme pret bagātību)

111. VĒSTULE 279
(Sofistika un filozofija)

112. VĒSTULE 280
(Cik grūti labot cilvēku ar iesīkstējušiem trūkumiem)

113. VĒSTULE 281
(Stoiķu mācība par tikumiem kā dzīvām būtnēm un tās atspēkojums)

114. VĒSTULE 285
(Raksturs un stils)

115. VĒSTULE 289
(Pārdomas par stilu. Attieksme pret bagātību un nabadzību)

116. VĒSTULE 292
(Par afektiem. Nevis iegrožot tos, bet pilnībā novērst)

117. VĒSTULE 293
(Stoiķu mācība, ka gudrība ir labums, būt gudram — nav. Tās atspēkojums)

118. VĒSTULE 298
(Labuma būtība)

119. VĒSTULE 300
(Kā tikt pie patiesās bagātības)

120. VĒSTULE 302
(Kā radies priekšstats par labumu un tikumu)

121. VĒSTULE 305
(Vai dzīvnieki apzinās savu stāvokli?)

122. VĒSTULE 308
(Par «naktsputnu» ačgārno dzīves veidu)

123. VĒSTULE 311
(Pieticības slavinājums)

124. VĒSTULE 314
(Vai labais uztverams ar jutekļiem vai prātu?)

PERSONU RĀDĪTĀJS 317

LUCIUS ANNAEUS SENECA

BRIEFE AN LUCILIUS ÜBER ETHIK

Übertragung ins Lettische und Erklärungen: Ā. FELDHŪNS

Vorwort: V. ZARIŅŠ

Verlag «Zinātne»

Riga 1996

LŪCIJS ANNĒJS SENEKA

VĒSTULES LUCĪLIJAM PAR ĒTIKU

Redaktore I. STAŠULĀNE

Mākslinieciskā redaktore I. JĒGERE

Tehniskā redaktore G. SĻEPKOVA

Korektore B. VĀRPA

Parakstīta iespiešanai 96.19.01. Formāts 70x100/16. Ofseta papīrs. Garnitūra «Garamond». Ofsetspiedums. 26,65 uzsk. iespiedl.; 26,61 izdevn. l. Pasūt. Nr. 145. Izdevniecība «Zinātne», Turgeņeva ielā 19, Rīgā, LV–1003. Reģistrācijas apliecība Nr. 2–0250. Iespiesta publiskā a/s «Rota», Dzirnavu ielā 57, Rīgā, LV–1050.

Seneka L. A.

Se 532 Vēstules Lucīlijam par ētiku / No latīņu val. tulk., koment. sarakst. Ā. Feldhūns; priekšv. aut. V. Zariņš. — Rīga: Zinātne, 1996. — 327 lpp.

ISBN 5–7966–1109–7.

Lūcija Annēja Senekas (ap 4. g. pr. Kr.—65. g. pēc Kr.) «Vēstules Lucīlijam par ētiku», stoiskās ētikas romiskā varianta iztirzājums, ir izcils antīkās pasaules literatūras piemineklis.

Seneka ir unikāla personība Romas vēsturē. Viņš bija ne vien romiešu stoiskās filozofijas skolas galva, bet arī dramaturgs, kura daiļrade būtiski ietekmējusi jauno laiku drāmas attīstību, kā arī valstsvīrs, kam piecus gadus — līdz Nerona pilngadībai — bija pozitīva nozīme milzīgās Romas impērijas pārvaldīšanā.

«Vēstulēs» apcerēti gan ētikas pamati, gan daždažādi praktiskās morāles jautājumi, kuru izklāsts aizvien ir stilistiski spožs un asprātīgs, bagāts aforistiskiem izteikumiem. «Vēstulēs» sastopami daudzu ievērojamu cilvēku — valdnieku, karavadoņu, valstsvīru, filozofu, dzejnieku u. c. — trāpīgi raksturojumi, sniegta spilgta Romas tikumu aina.

Ar Senekas pavērsieniem bagāto dzīvi un viņa literāro darbību lasītāju iepazīstina V. Zariņa priekšvārds, bet pašu vēstuļu uztveri veicina plaši tulkotāja komentāri.

UDK–p 1(091)88

Kontroleksemplārs

4 3,5°

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0303045961

L96-5
12